КОСТА ПЕЕВ

РЕЧНИК

НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

ТОМ 5

КОСТА ПЕЕВ

РЕЧНИК
НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
FOUNDATION *TRIFUN KOSTOVSKI*

Kosta Peev

DICTIONARY

OF MACEDONIAN DIALECTS IN THE SOUTH-EAST AEGEAN PART OF MACEDONIA

BOOK 5

Skopje, 2009

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ
И УМЕТНОСТИТЕ
ФОНДАЦИЈА *ТРИФУН КОСТОВСКИ*

Коста Пеев

РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

ТОМ 5

Скопје, 2009

Здружение на граѓани
РОДОКРАЈНО
ЗДРУЖЕНИЕ
ЗАГОРИЧАНИ
СКОПЈЕ

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА
НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ

ФОНДАЦИЈА
ТРИФУН КОСТОВСКИ

Коста Пеев

РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

Главен уредник
Академик Петар Хр. Илиевски

Програмери
дипл. инж. Тихомир Атанасовски
дипл. инж. Владимир Лазов

Техничка коректура:
Цвете Петровиќ

Компјутерска обработка:
Цвете Петровиќ

Печат
ВИНСЕНТ ГРАФИКА

Тираж
300 примероци

До пред десетина години, Речникот се работеше како дел од проектот на МАНУ "МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА", под раководство на акад. Б. Видоески. По неговата смрт, за жал, проектот згасна и поради тоа работата врз Речникот се префрли во ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК. Во составувањето на Речникот е користен архивот на Дијалектолошкото одделение при Институтот, како и Архивот во МАНУ. Поголемиот дел од материјалот е собран од авторот на Речникот. Освен тоа вршена е ексцерпција на голем број дијалектолошки и етнографски студии од кои се земени широки контексти, со цел да се илустрира не само значењето на лексичката единица, туку и да се документираат моменти од материјално-духовното живеење на еден дел од македонскиот народ, кои поради познатите историски факти, неповратно тонат во заборав.

Познато е дека основниот постулат на дијалектот е територијата каде што тој се зборува. За жал нашите југоисточни говори во Егејска Македонија, во поголем дел, за време на Втората балканска војна, делумно и во Граѓанската војна во Грција, останаа без тој природен постулат. За илустрација да споменеме дека познатиот македонистички центар Кукуш, во летните месеци 1913 г., под ужасен притисок на грчката солдатеска, беше буквално избришан од географските карти, таму не остана ниту еден Македонец – староседелец, а и денеска нема автохтоно македонско население. Наша задача беше, преку анкетирање на бегалци, "да го заштитиме и одбраниме од заборав", (како што напиша проф. Бл. Конески во рецензијата на двотомната

монографија "Кукушкиот говор"), народниот живот на населението од односнава регија со сите негови манифестации: обичаи поврзани со одредени настани од семејниот и личниот живот, верувања и суеверија, именувања во врска со меѓусебните односи, обичаи поврзани со раѓањето и смртта, хигиена, болести (нивно именување и лекување), веселби и забави, именување и одбележување на народниот календар и празници, природни појави и верувања во врска со нив, куќата (изградба и именување на деловите), приготвување и видови јадења, имиња на посатки, именување на делови на воденицата, чување и одгледување на домашни животни, терминологија во врска со земјоделството, именувања во врска со ловот и риболовот (средства и обичаи), одгледување на свилената буба, термини во врска со пчеларството. Од истите причини: да се регистрира сето она што претставува дел од животот на прогонетите Македонци од југоисточниот егејски дел, се вадени лексички потврди и од народната поезија, односно е претставен и извесен корпус од топономастичката номенклатура.

Авторот

Извод од рецензија

Коста Пеев - истакнат македонски дијалектолог сиот свој живот го има посветено на изучувањето на исчезнатите македонски говори во југоисточниот дел, говори што некогаш постојувале во северна Грција, во околината на Солун, Кукуш и Дојран, а денеска зачувани во местата каде што компактно живеат бегалци од односниве краишта на територијата на современа Македонија и Бугарија, - говори со трагична судбина, што се има одразено и во судбината на нивните носители. Пеев се наоѓаше на извориштето на најкрупните дијалектолошки проекти во Македонија:–Македонскиот дијалектен атлас, Општословенскиот лингвистички атлас и Општокарпатскиот дијалектен атлас, но основните негови усилби беа усмерени кон разработката на проектот "Македонските дијалекти во Егејска Македонија" со кој раководеше неговиот професор Божидар Видоески. Во рамките на тој проект Коста Пеев има реализирано многубројни истражувања во повеќе области од јазичниот систем на даденатa дијалектна група и изработил монографски описи на два говора од југоисточниот тип - дојранскиот (Пеев 1979) и кукушкиот (Пеев 1988, 1989), приготвени во истражувачката активност со потомците на бегалците од Егејска Македонија, што сега живеат во областите околу Дојранското Езеро и во Струмица.

Речникот на југоисточните говори во Егејска Македонија е прв крупен лексикографски труд од регионалната македонска лексика.

*На односно издание му претходеа само три неголеми речници на одделни јужни говори: Речник на говорите во селата Сухо и Висока во околината на Солун (*M. Małecki 1936), *Прилог кон речникот на кукушкиот говор (*Сакьов 1967), *и Речник на балканизмите во дијалектите на Егејска Македонија (*Budziszewska 1983*).*

Речникот на Пеев претставува комплетен заеднички речник на две групи од југоисточните говори: солунско-воденски (долновардарски) и егејскиот дел од серско-лагадинските говори, зафаќајќи неголема област на југоисток од современа Македонија (Гевгелија и Дојран) и на опширната територија во северна Грција, на запад и исток од долниот тек на реките Вардар и Струма. Наогајќ и се на периферија на словенскиот јазичен континиум, споменативе говори, од една страна, запазиле многу архаични елементи, несвојствени за другите македонски говори, а од друга, се имаат здобиено со многу иновациони, всушност балкански црти, за што има придомогнато хетерогениот состав на населението во Егејска Македонија.

Пристапот на авторот кон интерпретацијата на лексичката граѓа може да се нарече семантички. Многу речнички статии го потврдуваат стремежот на авторот не просто да се регистрира , "инвентаризира" лексичката единица, начин што за жал, многу често се среќава во дијалектната лексикографија, туку да се разоткрие нејзината содржина, која што и при идентичноста на формата многу често е уникална за секој дијалект (за споредба: статијата ***криф*** *со подробен опис на семантичката структура , со разнообразни контексти и фразеологизми).*

Споменатиот Речник, безусловно, ја продолжува традицијата на етнокултурната дијалектна лексикографија во чија концепција речникот се јавува не просто апстракција на собраниот лексички материјал, туку "енциклопедија на народниот живот", претставувајќ и ја преку зборот културата на опишаната регија и давајќи му на читателот возможност да го осети духот на народната култура. Ова го овозможува пред сè карактe-рот на Речникот, којшто во голем обем ја вклучува терминологијата на народната култура. Авторот како да се наоѓа во постојан дијалог со чи-тателот, често приопштувајќи кон речничката граѓа коментари за фо-нетските појави присутни во лексичкиот материјал, уште за граматич-ката димензија, употреба, географија и историја.

Кон првиот том на Речникот е придодаден голем уводен дел, којшто ја открива демографската ситуација во Егејска Македонија. Огромен интерес за читателот претставува документарниот расказ за настаните што предизвикаа реско скратување на словенското население во односната област во првата половина на 20. век, коешто до тогаш претставуваше една третина од заедничкиот број (две третини исполнувале грчкото и турското население). Авторот наведува свидетелства на очевидци за масовното уништување на Македонците за време на Втората балканска војна (1913) во градовите што се наоѓаат на исток од Вардар: Кукуш, Серес, Лагадин и околните населби и за бегството на страдалниците во Пиринска Македонија.

И. Е. Јакушкина
Общеславянский лингвистический атлас
Материалы и исследования
Сборник научных трудов
2003-2005, Москва

Благодарности

Завршувајќи ја работата врз петтиот том од Речникот, сакам да ја изразам својата благодарност на семејството Валентина и Владимир Лазови, кои несебично, жртвувајќи дел од својата комотност, ми овозможија пријатен престој и услови за спокојна работа врз Речникот во 20062008 г. во нивниот дом во Торонто.

* * *

За крај, треба да ја споменам како многу важна соработката со македонските друштва во Торонто: Канадско–македонско историско друштво, Организација на Обединетите Македонци, исто така и литературните друштва: Браќа Миладиновци и Григор Прличев. Соработката со нив ми отвори пат за контакти со македонските иселеници во Торонто, особено корисни поради карактерот на мојата работа. Тие организираа и промоција на "Речникот на македонските говори во југоисточниот егејски дел" – на 3–от том (29. јануари 2006 г.), *промоција во која зедоа активно учество и професори од Универзитетот, односно од Факултетот за словенски студии во Торонто. Споменативе контакти беа продлабочени и во соработката со одговорните уредници на весниците "Македонија" ("Macedonia"), и "Македонски вести" ("Canadian – Macedonian News").*

Авторот

Р

раатѝсуве (сă) impf 'се ослободува од некоја обврска' ~ *избра́ме тит'у́но, сă-раатиса́ме га́аре* [ПК,2(АЌ),97]; и: **рахатдисува (сă)** [BV,137].

ра(х)атлија adj 'тој што животот го поминува спокојно, "во раат" ' [BV,137].

раатла́к m 'спокојство, неангажираност' ~ *царут се почудил на јунаштвото на тирзијата и му дадел голем бакшиш. И от тамока седне, се врнали пак уф конакут и, дури да умрат, тамока ги ранил царут. И така тирзијата ду смрт си поминал на голем раатла́к* [ШК,V(434)]; ~ *о́н сѐ раатла́к си-са́ке* [ПК,2(Ал),97].

раатýве (сă) impf – в. **раатѝсуве (сă)** ~ *а́рна у́ка си-фати́, ќи-си-сфа́рше, ус-ле́сничко ќи-му-ва́рве живо́то. И чи́с ќи се́-ј и па́рички ќи-си-и́ма. Е, ко́ј си-у́че, и ќи-си-раатýве* [ПК,2(Гắр),152].

рабаџијче n 'тој што превезува стока со запрежна кола – арабација' ~ *теб ми те личе, сину, младу рабаџијче; [дробин синџир, сину на рамо* [МЕв(Р),101].

рабет m 'чест, почит' – називот рабет се среќава во описот на следниот обичај: на третата вечер од раѓањето на бебето се прави вечера, доаѓаат гости, бабицата го "залулува" новороденчето и при тоа го благословува: *да биде здрав, да биде касмитлија, сус леко да пурасне, ерген (или мома) да са чине, татко и мајка да зарадуве, уф село да са лаге* (неговото мислење да се уважува), *биз него ништо да не биве, сите на него да са питат* (да бараат совети), *поп да биде, ѓак да биде, книга да знаје, деца да изгледе, деца да ижене, гулема старост да дучеке, уф село* **рабет** *да му имат"*. Народот верува дека таа ноќ на детето му се одредува судбината (среќата). Околу полноќ се симнува Господ со анѓелите од една страна, ѓаволот од друга и се натегаат околу детето: чие е и кој треба да му ја одреди судбината (во говорот: **нафаката**). Ја одредуваат и Господ и ѓаволот, но онаа (нафаката) од ѓаволот може да има сила само до крштевката, зашто тогаш (во тој ден) низ детето *пуминуве крст* и новороденчето се одрекува од ѓаволот. Бабицата кога заминува ги изговара овие зборови: *"Јас ут тука – Госпу тука!"* (кога јас ќе заминам Господ нека ве чува) [ТГ,110].

Рабеш top. 'име на мало село на североисток од Драма'; според J. Иванов од старото (претпоставено) л. име *Рабьшь, односно од стсл. рабъ 'роб, слуга' [ЈИ,М...,180].

рабнак (храбнак) m 'столбот од прешлени на средина на грбот – 'рбет ' ...

Рабóтовото Дерé top. 'име на дол (суводолица), североисточно од Ловча (Драмско)'; според J. Иванов од исчезнатото л. име ***Работа,** а тоа од стсл. рабъ [ЈИ,М...,181].

рạботлúв adj 'opp. на **мрзлив**', в. **рабутна** ~ *мójọ д'áдо е-бúл плишкáт и нóгу прилегáт. Бúл-е кạврáмс уфкусмéто. Сúт ни гу-кажувáт кáкọ нóгу, нóгу рạбọтлúф и вăртикăшник* [ДЧ,158].

рáбута f 1. 'дејност од која човек се издржува, односно заработува пари' ~ *утúди ж'инáта у иднó с'éлу да брăка рáбута* [MS,t,68]; ~ *и утúди на гурбéт, фáти рáбута на цáрската кăш'та* [MS,t,19]; ~ *дур да трăгна на рáбута и дójди пак ... епистрáтифш'ис* [MS,t,2]; ~ *с'éднах два трú м'ăсници у Сулýн на идúн друк мáстур за да рáбут'ạ, алá ни имáш'и рáбута и такá искулáсах* [MS,t,1]; ~ *д'ăт'ạнту фáти да сă ч'ýди кáк за ж'уóват биз рáбута* [MS,t,84]; ~ *сă бăли трú брáт'а сирумáси, н'ăсă ил'ăли рáбута* [MS,t,78]; 2. 'вршење на некоја активност' ~ *нăj тáс рáбута ја úмами стóрину тóлку пăнт'а у думá* [MS,t,77]; ~ *сă ч'ýд'ạш'и на ш'ó рáбута да гу дад'é* [MS,t,81]; ~ *за да казýват такфéс рáбути* [MS,s,95]; ~ *и ги устáви пак мóмиту да си глéдат рáбутáта* [MS,t,10]; ~ *как битúсаха рáбутúт'ạ, брăкаха изúн за да си дójдат у Елáда, цáр'у ги ни пýш'таш'и* [MS,t,58]; 3. 'настан' ~ *Господ га фăрли отí небету, га земаха трите карагроши и флезоха аф кăштата. Вечерта дојде татко му, му казаха и на негу, как биде работата, му показаха и карагрошите* [V,PM,38]; ~ *ни мóж'и за да стáни тас рáбута!* [MS,t,55]; ~ *и заедноч отиде на тавлахана, виде, ча кон'у гу нема; виде, гăлăбите ги нема. Познал, ча Мајдон таа работа га има правена, и фати да рухте, да ахка, сакаши дури векu да пукни* [V,PM,75] – во контекстот ја среќаваме гл. конструкција од **има (нема) + гл. придавка** и тоа во првичната форма кога придавката се сложувала со именката на која се однесува: **таа работа га има правена**; 4. 'предмет, ствар' ~ *в сăбутта на-вéчерта и ф-недéл'ạта на-сáстрạта ги-кáнат. Ќе-се-бéрạт свáтове да-ќе-зéвạт што-ќе-зéвạт рабóти за-мóмạта* [ВЕв(Бар),300]; 5. изр.: **што ти влева тебе на работа** ? (= тоа тебе не те засега) ~ *му вели на Гăрците: "со здравје, мои сина! Дека сторихте ниет да појте?" И те му вел'ат на дјадото: "е море, старо харо, што ти влева тебе на работа, ниа дек за поими?"* [V,PM,179]; исто: **не ти влева у работа** ~ *и кату бех сос овците на полету, најдох еден казан алтин, туку не ти влева у работа. Тога жената му отиде, каза на комшиите, да от малко по малко са причу* [V,PM,170]; **си гледа работа, легнува на брашно** (= се помирува со судбината и ги извршува обврските) – младоженците, независно дали

се сакале или не, штом ќе *им пумине вениц прако глава* тие се зближуваат, *легнуват на брашно и си гледат работа* [ТГ,...]; **сă-зăфáне зă–рăбóта** (= се вклучи во некоја активност, се ангажира) [ВГ(Бог),275]; **со исто значење: сă-фáтăл нă-рăбóта** [ДК(Ран),106]; **думáн нé-j рăбóтта** (= во многу тешка ситуација сме) ~ *а-пă тó: сè тáм, дéка гувóрăт, слýше и нă-жéнă-му нă-гáздăта кăжáл: "Дă нé сă-излăjи дă-дáдиш ут-кăмúла пăстăрмá, óти думáн нé-j рăбóтта* [ПД(Ник),170]; **псешка работа** (= кога некоја работа се одвива со особени тешкотии), пр. кога при ткаењето жиците се заплетуваат, се кинат, тогаш жената што ткае ќе рече: "*Псешка работа! Капа да ти падне да не са врниш да си а земиш. Седни па прапејви*" (кога жената кука, плаче, реди, пр. за мртовец се вика дека **прапејве)** [ТГ,364]; **ќóде ќа: зăбéле рăбóтта** (= ќе среди некоја непријатна ситуација) [ПК,2(Гăр),47]; **мупурăснá рăбóтта** (= се ситуира добро) ~ *кăкóф бúше, Гóспо да тă-чýве,... áма му-пурăснá рăбóтта* [ПК,2(Гăр),197]; **н'ă-j рáбута тáс** (= не е разумно тоа да се прави) ~ *jáс за ja згóр'ă кăш'тата!" т'а му сă мóли: "'бре ми,* мăн'ц'и, *н'ă-j рáбута тáс"* [MS,t,11].

рабутено* adj 'завршено, сторено' ~ *на дедо Госпуд криво му падна* (се налути) *и тоги а праклăна: "Уд сега и дејна и нокá да работиш и ка ќи дуработиш па пуд мишка рабутенто да си гу земиш и да си одиш"* [ТГ,365].

рáбути* impf 1. 'врши некаква работа, се ,труди' ~ *тузú за си рич'é делéк дванájси м'ájнц'ă да рáбут'а за трújси ú-двáта зăмб'ă ни́ ни фтáсува* [MS,t,41]; ~ *си ги рáбут'ăхми и ни́фкит'ă* [MS,s,95]; ~ *гу jи пúтал гул'áмиjу дjáвул: "... рáбута?" "úма инá ќупрúja, ja рáбутат ут дин'ó, jас на ви-ч'ерó утúвам, ja тýрнувам"* [MS-t,24]; – сп.: кај народот постои изрека: *кога не им са рабутило, сè пу еден Св. Јован кладеле... Свити Јувануфци има дуксан дукус* (99), *аку устане сите да ги држиме* (славиме) *jапти алах ишимизи* (= "го обравме бостанот" т.е. 'ќе настрадаме') [ТГ,26]; ~ *вчера сестра ми, земета, ми са е плакала и ми е думала: "Зашто Господ ма направил, кога не направил и л'уде да ма заселет и да ма работат?" Господ как чул и видел, че е требовито да се засели земата, повелил...* [V,PM,266]; 2. 'заработува за живеачка' ~ *нé мóжи нéкој да рабóти измиќáр на двé áги, óти или идномото ки си милýва, и на друґут ки гу каскандúса* [MV,K,264]; ~ *с'éтн'ă с'éднах два трú м'ăсници у Сулýн на идúн друк мáстур за да рáбут'ă* [MS,t,1]; ~ *ш'ист'ăх м'ăсници да рáбути, дванájси м'ăсници да jид'é* [MS,t,24]; ~ *"úдиш' у м'éн'ă да рáбутиш'?"* [MS,t,81]; 3. 'има ангажман' ~ *афý ни нájди рáбута на сýху, р'éч'и: "за пóда ... да рáбут'ă на мóри!"* [MS,t,84]; ~ *си вил'áт: "да пójми на гурбéт, бéлки нájдили рáбута за да рáбутили!"* [MS,t,47]; 4. 'јаде и се развива' ~ *чúм пурáсне гулéма* (свилената буба) *гă-нăрéдăт на-гулéми óдă ре и га-рáнат гулéми грáнки. И óна рăбóте мéсц и-пýл, завúве óна. Зă-мéсц и-пýл пурáснуве и завúве* [ПК (Мор),215]; 5. – **(сă)** 'се

одгледува' ~ *по́сле се́ехме миси́рка па́. Та́а ту́к и-ви́кӑт чини́чка. Ни́а ви́кме миси́рка. Ба́шчи и́мше, лузи́на и́мше, бу́ба гле́хме. И тут'у́н по́вке се́ехме, но́го сӑ-рӑбо́тше* [ВК(Шт),289] – во контекстот имаме употреба на номинативна (субјектна) заменска форма **таа** наместо долгата за прав предмет: **та́а ту́к и-ви́кӑт** (м. 'неа'); 6. – **(сӑ)** 'се обработува' ~ **урӑни́ца**-ј *ни́ва шо сӑ-рӑбо́те, изо́рӑна* [ПД,-(Ник),121]; 7. изр.: **му работи кӑсмет**тјут (= има среќа, живее без тешкотии) ~ *едно време имаши две братќа: на единојут му работиши кӑсмет и са чиниши неговата работа по-харна. Другиот беши без кӑсмет* [V,PM,82]; ~ *му вели: "ах брате, да си чинимиу другари, ама мојот кӑсмет кату не работи, как да чина?" "Ади да работими двата малку време", му вели "и сетника јазика ке да ти кажа как да чиниш, за да ти работи кӑсметјут"* [V,PM,87]; **мојто и́ме пак да рабо́ти** (= и по смртта да се зборува добро за мене) ~ *татко му си разбол'а́ млогу и приближи́ да у́мри...викна́ детето покра́ј не́гу и му ве́ли: "а бре́ си́нку, гле́даш ли, ја́зе веки ки у́мрам,... сега́ ти порӑчувам... сос ум да си врати́ш, зашто́ са́кам мо́јто и́ме пак да рабо́ти, да си по́мни мојта хубави́на"* [V,PM,7].

рабутна adj (m // f) **1.** 'тој (таа) што сака да работи, опр. на **мрзлив**' [MS,s,84]; – со формата за женски се покрива и машкиот род: еден од многуте примери што укажуваат дека категоријата род во овие говори не функционира редовно; 2. 'предмет, во случајот нива, врз која (не) се работело' ~ *лижа́шта ни́ва, шо не́-ј рӑбо́тна но́го гуди́ни* – објаснувањето се однесува на зем. назив **цел'на** (ледина) [ПК-2(Мут),127] .

рӑбутни́к m 1.'човек што се занимава со производствен труд' ~ *ко́ј ки-до́: нӑ-и́ста да́та ту́ка, ко́ј ки-печа́ле по́вике пӑри́, мо́мӑта ки-би́де нӑ-не́го, а́ко са́ке не́ка-ј кӑвӑци́ки си́н, а́к са́ке не́ка-ј ца́рцки, а́к са́ке не́ка-ј не́кој рӑбутни́к* [ПД,147]; ~ *му ве́ле... "Шо́ са́киш?" – "Ас, рӑче́, а са́кум зла́тнӑта мӑши́на уф-мо́рто и читири́јсе вӑго́на пра́зни ки-ми-да́јш, читири́јсе рӑбутни́ка, читири́јсе лупа́ти и читири́јсе вре́јки"* [ПД,149]; 2. 'тој што не е мрзлив, што сака да работи' – некои родители на девојката поголемо внимание обраќаат на младичот, отколку на семејството од кое произлегува, зборувајќи: *"Нека биде вредин и рабутник, па ако е сиромав. Не ки устанат гладни. Кога чувек има здрави рӑци и нози, може да искаре* (заработи) *и за душа и за гуша"* [ТГ,146].

рӑбутни́ца f 'работлива' – в. **рабутни́к** 2. ~ *мо́јта сна́а-ј но́го рӑбутни́ца* [ПК,2(Мут),98].

ра́буш' m 'дрвце на кое со црти се бележат сметки'; во Речникот на Малецки: **ра́буш'** 'мера' (= половина прст) ~ *си м'ӑр'а̨ха пи́лка-т'а̨, кутра́ји по́гул'а́ма, сӑс идна́ прӑнч'ка; на дирминџ'и́јата биш'и иди́н рабу́ш' (пулуви́н прӑст) по́гул'а́ма* [MS,t,78]; кај Таневиќ: 'сметка' – на *Ѓурѓовдин* ги *лӑчат* (одделуваат) овците, ги гледаат сметките: се пресметува и добивка и расход и од тој ден започнуваат со нови *рабуши* (сметки) [ТГ,377].

ра̨ва́н m 'начин на трчање на коњ – со ситни, но чести стапки' – сп. извадок од сеќавањата за Војната 1913 г.: ~ *куту мра́ва уд-до́ло пучна́а*

вирúга дă-úде нă-гóре, дă-стрéл'ат Бугáрто ут-тáм. Кăвăлéриа úмше тáм и зимáа дă-сă-стрăжýвăт, дă-сă-бúат знáче. Пă-тáтку-ми и брáт-ми ус-кóлта устăнáа нăсăди. Гăрцкăта кăвăлéриа и-стигнáла тáм. Тáтку-ми знáјше тýрцки. Знáјаа тóги. И зимáа. Имăхме адна ждрибúца, брáт-ми гă-ýчше тугáј ус кустéци, дă-óде рăвáн. Кустéци знáји шó-ј? На-нójсто клáват кустéци, дă-мóже рăвáн д-óде. Ортă-ми – кустéци [ПК,2(Коц),351]; кај Саќов: **рааван** (со исто значење).

Равења top. 'име на село на североисток од Драма'; според Ј. Иванов од исчезнатото име ***равь** (= равниште) од кое е образувана придавката 'рамен', стсл. **равьнь** [ЈИ,М...,181].

рáвна adj (m // f, но: **рáвну** – n) 1. 'кога некое место е без длабнатини и нерамнини' ~ *јаргати јидат през равно поле; [пред јаргатето младо сајменче; [тамбура дрнка ем пјасна пјае: [мили кајурки са л'ато копăт* [Б(СДХ),17]; ~ *з'éвами прăнч'ки, карýл'ки, кóли и мутувúлуту и пр'éлуту сăс калáмиту и утúвами на инó утфóрину м'áсту, рáвну* [MS,t,6] – во врска со линеаризацијата прави впечаток дека атрибутот доаѓа по именката: **м'áсту рáвну**, што се третира како влијание од балканската јазична алијанса; 2. 'кога нешто е во права линија' ~ *т'éс ифтúм'увúт'ą глáвн'ą стáнаха млóгу рáвни дрăвé, стáнаха диб'éли, с'é за гр'éнди* [MS,t,44]; ~ *з'éвами лóзит'ą и т'é сă удбирáни пујнá, пујна, с'é рáвни лóзи* [MS,t,3]; ~ *Карафил'о миличко цвете најмило! [ки те пиша равната снăга на тефтер. – От ки ја пишиш што ки ме чиниш? [Татко ми има sивгар биволи; [булито дава мене не дава* [Б(С,ДХ)-,64]; ~ *как да го остава, как да го забрава; [бело лице има, книга напишана; [црни очи има, црни черешови; [равна снага има, равна тополова* [Б(С,ДХ),64]. Сп. **Равнá** – име на село во односнава регија.

рáвну adv 'исто, еднакво' ~ *на нузú вр'ăм'ą изл'ázи иднó мláду д'ăт'ą ш'ту на кув'ém'у ид'ąха рáвну сăс Крáл'у Мáрку* [MS,t,38].

рагаван* m 'дел од коњска опрема, водило' (?) ~ *сè кога идам, моме ле, сè болна лежиш; [сè болна лежиш, моме, болна на јумрејне; [па гајрет чиниш моме ле, простум стануваш, [моме ле, којна ми фаќаш, моме ле, за рагаванот, [пушка ми фаќаш, моме ле, за јуругуна* [БМ,142] – во придружниот контекст прави впечаток присуството на гл. именка од перфективен глагол: **болна на јумрејне** (место: 'на умирање'), што претставува специфичност за јужните, егејски говори.

Рада* – ж. лич. име запишано во Гевгелиско ~ *Радо ле Радо јубава, [зашто си толко јубава? [дали си чула, разбрала, [от ќи тă тебе јустават* [ИГ,108]; ~ *дали знајиш бела Радо; [дали знајиш ил не знајиш; [оти сакум да-т уставум; [оти не си јубава; [куту првната гудина* [ТГ,349]; исто и во Серско (Демир-Хисарско): ~ *ел си нема сирак Иван; [нито мајка, нито татко; [л'у си има девет сестри; [девет сестри в девет града; [десета бјала Рада* [Б(С,ДХ),46]; ~ *варај Радо, бела Радо; [бела Рада хоро води; [хоро води в двете рăки. [Невестите л'ул'ки прајат; [момчетата камен фрл'ат; [изахна се до бјал камен; [та удари бела Рада* [Б(С,ДХ),48].

Радибош top. 'име на исчезнато село на север од Драма'; според Ј. Иванов: "името е сврзано со старата словенска ономастика, со лично име *Радогост"*, и го споредува со руското л. име *Радогощ* [ЈИ,М... ,181].

ради́**нка** f, dem. 'мала крпа' – **в. ри́да** 'крпа' [ЛС(К)94].

Ра́дово top. 'име на село во Струмичко, во кое живеат бегалци од Кукушко, со католичка вероисповест – таму вршевме анкетирање' ~ *ути́шли дă-те́рăт цăркви́а прă ри́мско: влăди́ка. Он ре́кăл: "Ки-ви-дăм цăркви́а уф-Со́лăн, ак-би́јте кăтули́ци". Де́н дине́ска зă-то́о сă Ра́дово кăтули́ци* [ПК,2(Крец),306].

радó**син*** (и: **ра́дусин**) adj 1. 'кога некој е исполнет со весела расположба и радос' ~ *ка имăл Ива́н де́сат гуди́ни, а Ти́на се́дам, ма́јка-им те́шко са-разбуле́ла и умре́ла. И тăка́ ра́дошњо живо́т на-де́цата пу-смăрта на-ма́јката гу-заминăл те́шкјо живо́т на-сира́ци* [ВД,276]; ~ *"ох, ох! кокона! От пустото јангин ме и страх, алаисе да донесам еди́н мој сандăк да го клада тука на поднокăше!" И куко-ната пак ја пож'али, ја и рекла: "е, донесе го, клад го там при хамамјут, на малката удајушка" И бабата отиде радосна на ч'ар-шиата* [V,PM,164] – во контекстот среќаваме номинативна форма со значење на вокатив: **"ох, ох! кокона!"** ; ~ *чо́ику ра́до́сен си-гу-зе́л гăрнито и трăгнăл нă-пăт зă-до́ма. Ама пăту бил плани́нцки и дуле́ку и пустáнăл. И на́шăл нă-пăту идну-стáп. Гу-зе́л стáпу и гу-на́врăл нă-рăчкăта* [ДК(Рак)-,152]; ~ *Едно дава на царју и му вели: "на ти, царју, на тебека едно јајце и два имаш от долу, са чиниха три. И едно дава на дјатето... Ету и на меника три останаха" Тогас царјут вели на жената: "аферим!" И си отидоха радосни у дома* [V,PM,101]; ~ *и же́ната сă уплаши́, и сă стре́си-ши, ни́какфа сă чини́ла ут плáх...* (плашење, страв). *И о́н а ричé на не́а: Ке́рко, ве́рата тфо́а ти ле-кува́, оди си радо́сна, и здра́ва да би́диш ут ва́ бо́лка* [MV,K,325]; 2. 'нешто што радува, што носи радост' ~ *не́мум ра́дусин де́н* (= имам несреден, односно несреќен живот) [ПК,2(Гăр),196].

радó**сно** adv 'кога нешто станува со веселост и радост' ~ *Еди́н де́н Ива́н и Ти́на рашúле да-са-гри́жат са́ми за-се́бе. Га-напушчúле та́тку-вата ка́шча и удде́ле уф-шу́мата. Ка́-са-ј искачúле на-вăрхо на-ри́-до, уф-далечинта гу-виде́ле гра́до и радо́сно са-упатúле према не́го* [ВД,276]; ~ *ку́пи-си бра́шно, ку́пи-си со́л' и устáнăлите па́ри ги-ут-не́се до́ма. Приче́ка-гу ма́јка-му ра́дусно, пи́та-гу: – што́ излуви́ си́нко?* [ВК,281] – во текстот среќаваме гл. л-фор. со значење на гл. придавка: **устáнăлите** м. 'останатите'; ~ *и самовилата кату човек си чини, та отиде на неговата порта, фатила да вика радосно: "еј, господин Костандин, ади ела да појми, на едно место са собраха јунаците, те сакат да му свириш"* [V,PM,227].

ра́дува (сă)* impf 1. 'чувствува радост, веселба од некоја работа, односно настан' [MS,s,95]; ~ *ви ве́л'ам: упуле́јтисти, да виде́јте ни́вите шо си пубиле́а, са́ка да си жни́јат ви́ки. И то́ шо жни́и да́рот гу зе́ва... да си радýват за́ино и то́ шо се́ј, и то́ шо жни́и* [MV,K,252]; ~ *извадéјти пра́вната*

примéна, и убличéјти гу, ... и а извадéјти данáкут ранéтито, заклáјти гу, и ки си јáдими и ки си радýвали [MV,K,281]; ~ *дојдé Ис... да му застанá уфстрéт, да вéли на нúх: Мúрба на вáс. Кá му ричé, му сạ кажá рạците и на плéшките. Сạ радувáле вúки Учéниците ка видóа на Стопáнот* [MV,K,252] – пример за тоа како директниот предмет во овие говори е придружен со предлогот **на: му сạ кажá рạците и на плéшките;** сп.: – за големиот христијански празник *Вилигдин* жените носат во џебот по неколу црвени јајца и кога ќе сретнат дете на некоја своја пријателка или роднина, на улица пак му даваат јајце – *да са радуве* [ТГ,61]; и: **рáдва (сă)** ~ *мáјкă-му му-тувáрва пáк лéп, иднó, друго, дă-јáдăт и си-óде пáк при-приáтéл'ут. И му-вéле: "Кáко пумúна, бе приáтéле?" – "Арно, му-вéле. Мáјкă-ми сă-рáдва, иднó, дрýго..."* [ДК(Дур),150]; 2. 'се вклучува во веселба, се весели' ~ *отишел у дома му пожален и на мајка му ја вел'аши: "мале, мила мале, динеска излезох сос јунаците и јазе да си радувам на џумбушут но повики си пожалих, сиракот, зашто они си фал'аха, кој сос чифликите... кој сос парите"* [V,PM,196]; 3. 'контактите со некои личности го прават среќен' ~ *куумџиата и бил'ұџугате му ги чини, и ги зема от неколку дни сетни. Тогас дјатету скрихом ходиши околу две или три месици, сос куумџиовата жена си радуваши* [V,PM,71]; 4. 'верникот пред да почне да пости ако јаде мрсно се вика дека *са радуве'* [ТГ,15]; освен од кај Тановиќ, т.е. од гевгелискиот говор, од други извори спомнатово значење не ни е познато; 5. односниов глагол **рáдува (сă)** го среќаваме во описот на следново верување: ако при ткаењето работата се одвива неуспешно тогаш се верува дека оној на кого му е наменето платното многу *"са радува па за тоа не споре"* [ТГ,364]; сп. уште верување во сон: **уф сон ако плакје, - ки се радуве [ТГ,313].**

рáдувáни n 'психичка состојба на веселост, на радост' ~ *кá си дујдé Ангел Господúноф кăд нéа, ричé: Рáдуј-с прирадóсна, Гóспот су тéб. Па óна ка и видé, си путрисé на вóа лáф, да сă чýдиши, кáкфу вóа радувáни ки бúди* [MV,-K,315]; ~ *да как сạ чýла Елисáвет на Марúнина рáдувáни, му сạграјáло дéтито нéјно уф сăрцито, и сạ наблýди Ел... ут Сфéти Дýх* [MV,K,301] – во контекстот интерес претставува употребата на лексемата **сạ наблýди** 'беше оплодена', што не ни е позната ниту од теренските истражувања, ниту од ексцерпираниот материјал.

Радумир 'м. лич. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,115].

рáдус (и: **рáдос**) f (m) 1. 'чувство на исполнетост, на весела расположба' ~ *и пóпут ут рáдус ја пригăрна и т'á му вилú: "ми сă в'ăсаш', ц'ál вéч'ăр нáш'-и"* [MS,t,68]; ~ *и хóжда с'ă сăс с'é рáдус, да си вéзми лúрата ... си утúди у думá сăс гул'ám рáдус* [MS,t,70]; ~ *си пустил'áха да пуч'úнат и бáбата сăс гул'áма рáдус му стóри кафé* [MS,t,84]; ~ *си хóж'да прáв'ạ у думá ... и ж'ината-му гу загрăна и гу бáкна сăс рáдус гул'áма* [MS,t,86]; ~ *ричé на нéгу Ангелот: Нúм сă плáши, Заарúн, зáшто тфójото мóлба сạ чý на Гóспот, и тфójта жéна Елисáва ки си рóди дéти на*

те́бе... и ки би́ди на те́бе ра́дус голе́м [MV,K,294]; ~ *пак фа́т'аха да игра́јат хо́ру ут гул'а́ма ра́дус* [MS,t,87]; 2. 'собрани луѓе кога се веселат, веселба' ~ *го́збăта но́го а́рно зăфăти́ла, а́ма ло́шо свăрши́ла, е́ве зăшчо́: тăма́н зăфăти́ла ра́дуста и тăма́н си-клăде́ла сини́јта зă-ру́чăк, по́пут гу-викна́л нă-п-а́нто де́те* [ВЕв(Кал),293]; 3. изр.: **ја не имаши от радост** (= кога некој ќе биде опфатен од претерана радост) ~ *от как царица са молила на Бога, не замина млогу времја и позна́ла, ча остана трудна. И кату останала трудна, ја не имаши от радост. Али дошло времја за да роди* [V,PM,275] – во текстот имаме уште еден пример за присуството на адверсативниот сврзник **али** (м. 'ама'): *али дошло времја за да роди* ; **ра́дос са чини́ меѓу ни́х** (= се израдуваа) ~ *то́ј л'у оти́де при море́ту, најде́ па́к о́нај гимици́а, не́гоф побра́тим. Как са позна́ха та́му, зна́ите ко́лку ра́дос са-чини́ меѓу ни́х* [MS,t,67]; **ѓо́ ра́дус дими́к** (= божем се радува) ~ *кă-пурăсте́ла два́јсет гуди́ни чу́пăта не́ са́ка цăрно, сăка́ла бе́ло ма́ш. А кра́лут, ѓо́ ра́дус дими́к, е та́ка-ва́ка, та́ка-на́ка, не́ сă-ма́же. И стури́ле нă-си́ла д-ă-ма́жăт* [ДК(Ран),130]; сп. пожелување: **кој не види таков радос, да види** (= сите да вкусат од среќата што ја носи новиот брак) ~ *зева акалеснарницата кумот, благослања и здрави: "добрја ми дојдохти, да са здрави и жју-ви, да мо и чистито, от Бога ризик да имат!" Кој не види таков радос, да види* [V,PM,247]; сличен благослов од кумот има запишано и во Гевгелиско: **ваја радуст сите да ја дучекат**: *"Ка е арно Господ нека даде! Вија на миловалисте и дујделе да на канте да венчиме, Госпуд да ви даде длăг живот и кăсмет, арин век и на секоја педа пу ока бирикет. Ваја радуст сите да ја дучекат: који је жинил па да жене; а који е винчал па да венче"* [ТГ,160]; сп. уште една варијанта: *"Мисла аирлија да ни биде! Ново руднинство ду века да траје, и Госпут на сите ваја радуст да ја даде!"* [ТГ,163].

Ра́дăва Че́шма top. 'изведенка од лич. име **Ра́де**' ~ *ут-та́м ка́ ќи-зами́ниш нă-го́ре, то́о гу-ви́кихме Кăрцăли́а. То́о у́буво ме́сто би́ше, чини́чки се́јаа, густа́не се́јаа, заста́ро не́ гу-би́вше. И ут-та́м ќи-зами́ниш нă–го́ре и́мше една́ **Ра́дăва Че́шма** му-ви́кихме, у́буво ме́сто – бузалăк, сто́ка да-па́се. Са́а сѐ би́ло изо́рно* [ПК,2(Коц),349] – информаторот, бидејќи многу години живее во Струмичко го употребил струмичкиот назив, *чиничка* со значење 'пченка', наместо кукушкиот збор *мисирка*.

ражале pf 'почувствува сожалување' (спрема некого) ~ *затоа ного ти са мол'ам; [абер да му чиниш нека дојде; [нека дојде да на виде; [да на виде, да на исплаке; [на него са јоште надејме; [ти са мол'ам сѐ да му кажиш; [белки ки са ражале, белки; [ки дојде да на убиде* (посети) [ТГ,265–266].

раж'ани́на f 'слама од 'рж ' ('ржаница) ~ *за дунис'е́ на враш'и́луту раж'ани́на, за ја настил'е́ у враш'и́луту, за ја запа́ли раж'ани́ната да згури́ и да ста́ни пе́пил* [MS,t,66]; ~ *раш'та́ ја ч'у́ками на враш'и́луту сăс ко́пани и з'е́вами л'ăбут* (зрната) *и раж'ани́ната уста́нува на ни́вата* [MS,t,67]; в. **ржан**.

ра́ж'ба f 1. 'пород' [MS,s,96]; 2. 'раѓање' – в. **раждани** ~ *еден ден еден л'акарин торбациа викаши на сокаќут: "л'ак кој сака за да роди?" И трите сестри гу дочуха и гу викнаха на дома та му вел'ат: "ej л'акарин, дај ни л'ак за ражба"* [V,PM,103].

ра́ж'да impf 1. в. **руди́** ~ *цáрицáта н'ă-ји ра́ж'дала; булúка гул'áма ја имáш'и* [MS,t,30]; ~ *уткрáва инá јáблăка ут парáдиса и исл'áва на зим'áта, прумúна прис цáрувáта кăш'та и вúка: "тó ни ра́ж'да, јас úмам л'ăк да рудú!"* [MS,t,30]; ~ *имáха инá кубúла и т'á ни ра́ж'даш'и и т'á ги изјáва* [MS,t,31]; ~ *еднó врјáме édúн цáр úмаши еднá царúца, сè мóми рóдиши... викнá бáбата и га вéли: "Бáбо, áку рóдја мóма нá цáрју да му кáжиш дјáте родúх, зашто мóшни е разидéн зардú мóлите, што ра́ждам!"* [V,PM,111]; 2. – **(са)** ~ *на чурбаџ'úјата му са ра́ж'да инá мулúш'ка, úди стр'ąд'ă нóш' нáрич'нúцата* [MS,t,14]; ~ *édúн дéн момчето га вéли: "мáле, далú јáзе бéз тáтку си рудúх?" Тогáс мáјка му му вéли: "óх, сúнку, кój си ра́ждa бéз тáтку? и тúнака да си родúш без тáтку?"* [V,PM,154] – пример до која степен не функционираат опозициите меѓу кратките заменски форми за прав и неправ предмет: **момчето га вéли:** ... (место: 'й вели' – за ова поопширно во граматичкиот дел); ~ *си стáнуват ем кубúлата, ém цáрицáта дитúни; и си ра́ж'да цáрицáта иднó д'ăт'ą и кубúлата иднó ж'др'ăпч'ą* [MS,t,31]; ~ *и там ра́ж'дат уфц'ăта и кóзăт'ą ц'áла зúма* [MS,t,67]; 3. 'кога овошка, растение, нива дава плодови' ~ *уф-нáшąтą áвли(j)ą úмąш шéс дýн'и сąс-гул'áми плóдови. Нą-прéднио дéл от-кăштąтą úмąхм си иднá лузнúцą. Т'áą сéдąм пăти уф гудúнąтą ра́ждąш* (?) [ДЧ,158]; ~ *тој хи рекал: "Какав баксис (дар) да ти дам за сиирја што ми устори?" Тја му рекла: "Шта ти родjă на дора едно даро, което шта ти ражда алтанjă (жалтици), ама да ни кажеш нито на женăтă си, нито на друг н'акој"* [...] – во текстот има два случаи кога прво се дава турскиот збор, а потоа се објаснува со македонски: **баксис** *(дар)* и **алтанjă** *(жалтици)*, што несомнено претставува указание за силното влијание од турскиот јазик, коешто уште посилно се одразува во граматичката структура, пр. во нефункционирањето на категоријата род (за ова поопширно во граматичкиот дел); 4. ја регистриравме и новата континуација на прасл. *dj > **ѓ** (**раѓа**): ~ *тогăј немало болници како вија сега, тогај дома раѓале жените. И коа бабăта видела толку пари, зева идно кош, и бăпнува дичијнăта нăтре, и-фăрл'ува у-Вардăр* [ВЕв(Кр),302]. Сп. уште: **руд'óва** [MS,s,98].

раждани n 'кога на свет се јавува нов организам – раѓање' ~ *едно врјаме имало три сестри, и трите били безчадни. Ката ден л'ак тераха да најдат за раждани и не можаха да најдат. Един ден еден л'акарин торбациа викаши на сокаќут: "л'ак кој сака за да роди?"* [V,PM,103]; ~ *некое време, от като са земали вече, разговоруваеки се мăш и жена, жената казала на мăжот си, как некога, кога она била малка, на третиот вечер по раждането и душел у дома им некој чуждинец* [ШГ,V-(402)]; и: **ружѓајне** – сп. опис на

чинот на раѓање во минатото: кога трудната жена ќе ја фатат *бол'ки*, ќе повикаат *баба* (бабица), присутните ќе го напуштат домот. Штом ќе дојде *бабата* ќе ја одврзе шамијата од главата, исто ќе ги одврзе и *притилата* (врвките) од *ираму* (од скутникот) три пати ќе го допре крстот на породилката и ќе рече: *"Свита Бугуројца на полуш да ни биде"*, а и жените што и помагаат на *бабата* истото ќе го сторат, зборувајќи: *"Лек полуз – леко ружѓајне"* [ТГ,105].

раж'д'ásува impf 'кога некој железен предмет (пр. **нош'**) фаќа 'рѓа '; сп. **скур'ásува** [MS,s,97].

ражен m 1. 'тенко дрвце со врв на кое се набодува месо и така се пече' ~ *кату ҷу така, тој им вели: "ади виа гледајти си работата, онаја е моја гајл'а! Да видими, тој ке да ми погуби, или јазика ке да гу пека на ражен чивирме да гу изјадам"* [V,PM,73]; ~ *много планини сам шетал; [Пирин Планина највише. [Много сам мајки расплакал; [Јована мајка највише; [татко му му го натерав; [сина на ражајн да пече;* Fмајка *му му ја натерав; [печено месо да јаде* [БМ,55]; ~ *тогас Мајдон му вели на протудраку: "ej море, протударку де! Јазика от кога са мăчах да ти клам аф рăката ми! Јазе сам Мајдон, што сакаши да ми испечиш на ражен"* [V,PM,76]; 2. изр.: **нă-рăжáн гу-пéче** (= многу го измачува, го малтретира) [ПК,2(Гăр),186].

р'áжи impf 'сече' [ДЧ,103].

ражиница f 1. 'крупна слама' – сп. обичај во кој го запишавме споменатиот назив: навечер, на празникот **Прошка,** додека возрасните одат во посета и помладиот бара од постариот да му опрости за сторени грешки (: *"чико прости ми ако сум ти згрешил, куту помалечук, куту ацамија и куту ка ни е адет"*), децата се собираат на некое повисоко место, тука носат по еден **нарамник ражиница** (крупна слама) и прават голема купа. Кога ќе се стемни сламата се запалува и децата играат околу купата, штом ќе прегори оганот скокаат преку жарта, а потоа се црнат и се веселат [ТГ,35]; 2. – снопјето ги врзуваат со *вăжцјна* – стебленца од 'рж, што претходно се топат со вода за да се врзува полесно; таа слама се вика **ражиница** [ТГ,336].

разали́нка f 'девојче што за празникот св. Лазар заедно со други девојчиња, во група одат по куќите и пеат лазаренски песни'; формата е добиена со метатеза од **лазаре́нка** – последнава (форма) исто така е во употреба [MS,s,96].

разбéга* pf 'напушти некое место на брзина, побегна' ~ *кáк испадна́ле ско́ро емéн разбига́ле ут гро́бут; да му бéши стрáх и чýдо голéм, и нé рéкле ни́што на нéкоа, óти му бéши но́го стрáх* [MV,K,255]; ~ *и они кату, кату отиваха на пăтјут, земаха от един кон мухи и кладоха на мулитата, и, как фатиха мулитата да ритат, си разбегаха по гората* [V,PM,49]; ~ *уфчáро кóа гу видéл ус малéчкуто кýче, почнáл дạ сạ смéе óти óн имáл но́го кучи́н'а и тóа гулéми. И óни óдма му се нạфрли́ле на мạлéчкото кýче. Арно áма тóа би́ло но́го л'ýто и сúте ọфчáрски кучи́н'а сạ-рạзбига́ле* [ВГ(Мир),273]; ~ *да му сạ видéле ви́а лáфови катý насмијáчка ви́и прикáзни, и не а вérуваа на ни́н'и. Илим Пéтро станáл да си загнé дýри на гро́бут.*

Да ка́ си навиде́, а гле́да са́вант шо бе́ши са́ми, да си разбига́, и си чу́диши [MV,K,334]; ~ *дошло време Френци дошле; [напауница Долга Маала; [ка дочуја пожарани; [разбигаја горе, доле; [горе, доле низ гората; [като пилци распадени* [БМ,21].

разбе́ре pf 1. 'сознае нешто' ~ *сега, пу-ни́ку гуди́на, си-до́шле и мӑјште, а́ма ни́кој не́-писа́л нӑ-ти́а мӑжи, нӑ–ти́а бра́ка. Си-до́шле, сӑ-рӑзбра́ле шу-во́а брат-му... Та́ка и та́ка – му ре́кле – и ни́што не́ нӑпрӑви́ле нӑ-брат-му о́ти би́ле кри́ви* [ВКај(Рак),325]; ~ *ве́ли на не́го Ис...: Аку са́кам о́н да уста́ни дур да до́јдам, шо ти и? Ти́ е́ла пу ме́н... Во́а и Учени́кут шо кажу́ва за ви́и ла́фови, и шо писа́л ви́а; и разбра́хми шо са исти́на не́гуво кажува́ни* [MV,K,338]; 2. 'договори' ~ *и са: ста́рио му-ве́ле: "Ва́ри ва:дӑн на-цӑри́цӑта ти́ ка:ве́". "Ама, рӑче́л, цӑри́ца-ј, та:-ј же́на; а́ј ус-ца́ро, рӑче́, и о́н мӑши и ас пӑ сӑ-пугуди́ме, а́ми ус-же́ни, рӑче́, ка́к ки-сӑ-рӑзбе́рӑме* [ПД,-145]; ~ *дуј*дé *зе́т-ми, пазарисáл дрýsи свúрки, тúе пужаре́нцкте; – ја́с не́м-бӑрка́јне* (работа) *суспе́п, ја́с гу и́ам та́тку-ти, не́кӑдо́јде та́тку-ти, дру́ј̀к пазáр, киса-разбе́рне и шо́ ки-би́де, ки-би́де* [БМег(Цӑр),206]; 3.'растумачи' ~ *"е, му-ре́клӑ та́ же́нта-му, о́ти ко изsвига́ ко́јнут и кубúлта ти са-насмија́, ко-прибли́ја ја́гниту не́-гу-устӑви́ ти да-гу-зако́лиш та́ ја́гниту; са́кӑм да-ми-ка́јш шо́ ра збúриш уд-ва́ тӑкво́?"* [БМег-(Збор),200] во контекстот има пример за нефукционалност на категоријата род: **да-гу-зако́лиш та́ ја́гниту**; ~ *му ре́кал на ни́х: шо ми па́лахти? Не зна́ити шо трибу́ва да би́дам на Та́тко-м-ти рабо́ди?* (sic?). *И о́ни не си разбра́а ла́фот шо му кажа́ на ни́х* [MV,-K,308]; ~ *му-ре́кӑл: "Зе́јни дӑ-тапл'ýјнӑм на-му́цкӑта и ки-разбе́риш шо́ ла́фе дивути́јне, ајва́јне, о́фци, ко́зи, мӑгари́јна, шо́ збо́рӑт они* [БМег(Збор),198] – во текстот имаме несоодветна употреба на предлогот **на**, наместо 'во' (кога упатува на внатрешност): **дӑ-тапл'ýјнӑм на-му́цкӑта**. 4. 'сфати' ~ *разбери ти оти не ни оде напред* (немаме среќа), *кога кукошки биле не снесат, а камо уд друга работа аир (хасне) сакиш* [ТГ,401] – убав пример за употребата на перфективен глагол во презент: **кукошки биле не снесат**; ~ *ви́кум: "А-бе́, слу́ши, ас нӑ-мо́жум д-о́м ду-до́ма, на:шта кӑшта-ј кӑде адна́ гӑрчка учи́тӑлка, ту́к шо-н-у́че. Нӑ-мӑрзе нӑ-нас, ка́ ки-флезум ас до́ма ки-чу́ат ти́ӑ, ки-рӑзбе́рӑт"* [ПД(Ник),172] – во текстот има уште еден пример како директниот предмет е придружен со предлогот **на**, што се третира за влијание од ароманските говори: **адна́ гӑрчка учи́тӑлка, нӑ-мӑрзе нӑ-нас**; ~ *вечеро, не најдел ни вечера ни камен, а на жената си га најдел заспана дӑлбоко. Дигал га да стане да зготви вечера, та ни мрднувала, ни се разбудувала. Тога то, ка га видел на такӑф хал, разбрал оти била пиена* [ШК,V(417)]; ~ *кӑ-тискарӑт го́ре прӑ-ма́јк-ти дӑ-ка́јш: не́ зна́м, о́ти а́ку ка́јш "зна́м", ара́пино тӑ-ј-зе́де. Ти́а кӑшти сӑ-пра́вни сѐ ут-чуве́шки ко́ски. Де́тто рӑзбра́ло* [ПК,2(Ним),268]; – во текстот, во две реченици се среќаваат примери со употреба на перфективен презент, што зборува за неговата фреквентност: **кӑ-тискарӑт го́ре; ара́пино тӑ-ј-зе́де**.

рạзбе́рин adj 'осознаен, тој што се сообразува' ~ *ка́ не́-ј рạзбе́рин зăвúј-мо вра́то и ни́што по́виќе* – штом не сака да послуша биди груб, казни го [ПК,2(Гăр),165].

разберуве impf 'ја сфаќа смислата на кажаното' – споменатото значење на глаголот го разоткриваме во следниов обичај: – на денот кога бебето ќе биде крстено родителите даваат ручек и сите што седат на софрата благословуваат: *"Ајде, гулемо да пурасне, братче да си купе!"* (или сетричка) и т.н. Ако детето за тоа време молче се кажува: *"Гледиш ли гу, укубетут нијединот! Сѐ разберува, па види ка молче за пари!"* А, ако плаче, тогаш велат: *"Бре, бре, бре, ки се каже дека е! И оти бил јунак, па знајал да плаќе. Ох, ох! Грубутија нијадна!" – Укубет* и *грубутија* се кажува за *да не го фате уд очи; – да не гу уроче* (бебето) [ТГ,116].

разби́ва impf 1. 'руши' (пр. ограда, плет) [MS,s,96]; 2.'скршува' ~ *вилú: "ни́ту нуs'ăm'ạ и разби́ва, ни́ту куж'а́та изва́ж'да!"* [MS,t,78]; ~ *викат на траговциту...да метнат по-малко имани на морету, за да улекни корабјут. Тогас фатили траговциту да са карат меѓу них, кој да метни иманиту, на сички му е било милно.Тогас момчету разбива еден керпич от прет них* [V,PM,191]; 3. 'победува' ~ *орле бре орле, крилато пиле; [високо леташ, орле, далеко гледаш; [дали ги слушаш што пушки пукат; [што пушки пукат, орле, топови грмат; [дали Русија Плевен разбива* [БМ,60]; 4.'лупи орези' [MS,s,96]; ~ *Иринг*ј*о́т има́ш'и о́рахч'а́нта, си ги разби́ваш'и сăс ч'акăнциту* [MS,t,50].

разби́и* pf, 1. в. **разби́ва 1.**; **2.** в. **разби́ва 2.** ~ *и вилú на сфа́т'ạта на ста́рата: "ми трукули́ ко́н'ут, ми разби́ ку́рут"* [MS,t,78]; ~ *вилú: "бре́, к'е́ратата! и разби́ нуs'ăm'ạ на ж'ината!"* [MS,t,78]; ~ *лишúцата хо́ж'да пукра́ј аралá́нут: "што́ па́ти ту́ка, цăриму?" аралáнут вилú на лиш'úцата: "гу гл'е́ндаш' то́с ч'уфч'úја м'ạ разби нуs'am'a!"* [MS,t,77]; ~ *оти́де на бахча́та, кату как му пора́ча та́тко му, да си обеси, фăрли вăжито на врăх дăрво́то, тури́ отдо́л еди́н ко́ш, си качи́ тој на ко́шот, тури јулме́кот на гăрлото му, гу пе́рна ко́шот да са обе́си. Си разби́ вăрхот от дăрво́то и тој не си ода́ви* [V,PM,7]; ~ *пак тој: "за разбиими сандиките". – "Хубае". Спроти отговорот н'амскио траговецот разби сандиките и двата. Та гленда, што да види: курш'ум и камини беха пăлни* [V,PM,178]; ~ *му удри́ у нуs'ăm'ạ пу-на дв'ắ бра́два, му разби́ нуs'ăm'ạ* [MS,t,77]; 3. 'размати јајца' ~ *рăзби́ј ти́а ја́јцта* [ПК,2(Мут),99]; 4. 'кога крупна новчаница ќе се раситни' ~ *уфче́ра гă-рạзбијах илидáрката и динáр не́ устạна́* [ПК-(Гăр)]; 5. изр.: **ми сă рăзби сонот** (= се пробудив и не можев да заспијам) ~ *ја́с, тăка́, о́ти ле́то-ј се́га, нă мо́жум дạ чи́нум. Го́нди не́ вăрве, са́атут си вăрве. Сно́ши, ка-м сă рạзби со́нут. Уф Со́лун но́го нă мо́жăх дạ спиăм тăка́* [ИГ,121]; ~ *сно́шти но́го до́цкăна дуjдéте, ни* **рăзби́те со́нут** [ПК,2(Крец),40].

разбиен adj **'скршен'** ~ *и оттам отиде на бунарот, да напуи кон'ут. В бунарот падна златнојут*

папуџ, нетри го оставила тамо, и пак отиде у дома на јасилот. Дојде и татко ѝ от хоруту сос разбиената нога, викајќе: "ох кутро пепелашко, излези да ми видиш" [V,PM,206]; во следнава демонстрација на адјективот **разбиен од кај Малецки** е нарушена категоријата род: **разби́јна ко́кал** 'скршена коска' – со именката од м. род **ко́кал** оди придавка од женски (род) **разби́јна** [MS,s,96]. В о долновардарските говори, ваквата нерегуларност во конгруенцијата е честа појава (за ова поопширно види во граматичкиот дел).

Разби́јника top. 'име на месност во реонот на Крчово (Валовишко)'; изведено, според Ј. Иванов, од дијалектизмот **разбијник** (= место в река каде што се разбива водата) [ЈИ,М...,181].

разби́ра impf 1. 'сфаќа, правилно толкува' ~ *на ва́с ви си да́л да зна́ите скри́шнити чу́дби уф царшти́на Господи́нова; да па дру́зите су прика́зни: сфе́тут шо ки гле́дат, да не́ пузн'а́ват, и па шо слу́шат да не́ разби́рат* [MV,K,274]; ~ *чу́нки но́гу л'у́ди зафати́ле да си ка́жат мурафе́тут зарди на́ши рабо́ти разбра́ни,... да си разби́раш и ти за ви́и прика́зни шо си кла́л ниеѓ бис кусу́р* [MV,K,320]; 2. 'дознава, има сознание за нешто' [MS,s,96]; ~ *и о́н ки оде́л по́на́при ут не́гу су Све́ти Ду́х... и неразбра́нити ки и чи́ни кро́тки на пра́вина, и сфе́тут ки му чи́ни да би́дат аза̏р за Го́спот кога́ ки до́јди. И му ричѐ Заари́н на Ангил: Ка́к мо́жам да разби́рам за во́?* [MV,K,295]; ~ *ми́на Но́мото на́ш гу са̏ди на човѐкот, а́ку не́ а слу́ши на́при ут не́го, и да разби́ра шо да чи́ни? Гувори́а, и му си ре́кле на не́го: Ми́нан си ти́ ут Галиле́а?* [MV,K,262]; 3. 'мисла од туѓ јазик ја преведува на свој' ~ *са̏ба́јл'то ти́ѝ избига́ли на̏-до́лу, удде́ ка̏т-Смула́ре, а па̏-ти́ѝ ту́ка за̏пне́ли уф-ка̏шитте те́рат јаде́не, те́ра̏т па́ри,ни́ѝ да̏-јм ка́жме а́ма ни́што га̏рчки не́ ра̏збѝрме* [ПК,2-(Мор),223]; ~ *та́а во́јската пуре́кта, адни́ замина́а за Ку́куш дере́к, не́ за̏пре́е ду-ре́кта, а па адѝн кло́н ф-на́што се́ло зава̏рте́а. И ги па̏рчика́ме – кути де́ца, а́ма о́ни на̏-пи́тат пу-ба̏лга̏рцки, а ни́ѝ не́што ра̏збѝрме* (информаторот сака да каже дека нешто разбрале, нешто не). *Они ви́кат "Мумче́, мумче́!", не́ ра̏збѝрме, не́-зна́јме шо́-ј "мумче́", ниа: "де́те, де́те"* [ПК,2(Мор),217]; 4. 'знае' ~ *му са̏ искажа́ Ис... самосе́б на учени́ци-ти не́гуви, ка станал ут умре́ш, и ве́ли на не́гу: Па́сај ја́гнити мо́ј... ми милу́ваш? Си прижал'а́ Пе́тро... да ричѐ на не́го: Афе́ндо, ти са̏ти зна́иш, ти разби́раш шо ти милу́вам* [MV,K,338] – во контекстот се присутни: една морфолошка и една синтаксичка посебност; прво да ја споменеме проширената употреба на множинската наставка **-и** кај именки од ср. род: **па́сај ја́гнити мо́ј** – веќе рековме дека се работи за позајмен образец; како синтаксичка посебност: употреба на сврзникот **шо** како декларативен, наместо 'дека': **ти зна́иш, ти разби́раш шо ти милу́вам;** 5. – **(са̏)** 'лажно се претставува дека нешто знае' (иронично) ~ *а-а, но́го си-ра̏збѝре о́н ја́на̏м, ку́ту ма̏га́ре уд -во́јна музи́ка* [ПК,2(Га̏р),171]; 6. изр.: **са̏-ра̏збѝрат ус ишире́те** (= се договараат со знаци, без зборови) [ПК,2(Мут),54].

ра̏збира́чка f 'согласност, разбирање' ~ *ус-ка̏са̏ве́те ми-пумина́ живо́-*

то... ус-тéп нéма рąзбирáчка [ПК-,2(Крец),122].

рąзбо́ј* m 1.'домашна дрвена направа (прилично голема), се користи за ткаење' ~ *гу уд'ăнăхми ут ни́тит'ą, гу уд'ăнăхми ут грибин'о́ и с'ắ за гу привръз'е́ми на разбо́ју* [MS,t,7]; ~ *с'ắ на крусно́ту гу навúхми, úш'ти да сă привръз'é на разбо́ју* [MS,t,7]; во Воденско се јавува со повлечен акцент: **рáјзбуј** ~ *кă наближúл адну сéлу, зăчýл уд-ăднá кýјкă: шкрúп-шкрúп уд-нéкуј рáјзбуј. "Чéкăј, си-ричéл дéду Гóспут, дă-вúдăм кáк ткáе тá жéнта тáму" и влизéл у-двóрут нă-кýјкăтă* [ВВ,309]; исто и во Кајларско: ~ *дéуто нéјќе дă-гу-дáде, áла пák нă-мужéше дă-г-уткáже. –"Арно, вéле, зéвај-гу!" Гу-зéва дéтито тó. Тó дă-ти-бúде дјáул. Гу-зéва нăтре у-дýпкăта. Пýле – нúкуј двé-трú чýпи рáјзбуј ткáјăт* [ДК(Ран),140]; во Солунско со значење на 'разбој' се слуша и **старóлак** [MS,s,96]; 2. 'вид направа за стегање' ~ *Тýла фáбрика рăбутúх, пóсле уф-тáа А рсăнáло. И адúн чувéк на-рăзбóјут ќо:-стéгне куршýмут, до:-искáре гúлцто* (= кошулката на куршумот). *И гу-дéл'аа сéкуј бăрýт пубăшкá. Тăкá рăбóтаа уф-Сóфја, óни гу–рăбóтаа* [ПК,2(Иц),284] – во истиот контекст има две посебности; прво беспредлошки додаток за место: **тýла фáбрика рăбутúх,** што се третира за балканизам (место 'во тула фабрика...') и второ позајмен образец од тур. јазик: именка употребена како придавска определба *тýла фáбрика* ; 3. 'предниот дел на коњска запрега кога влече еден коњ' [ПК,2(Мут),-98]; 4. изр.: **нą тó рăзбóј нéмум плáтно зă-ткáјне** (= работата што ја споменуваш мене не ме интересира) [ПК(Гăр)].

разбојник* m 'дрзок човек што се тепа, што ограбува, што краде' ~ *завáр'уват го тáм вечерта харамијте, разбојниците, заварват го там. "Е-ех – казва, – кој ни е зел парите!" И фат'ат, фкарват го вăв стајата, направ'ат го на четири парча. Ej тăj!* [ВДрам(Кал)-,334] – во контекстот имаме употреба на перфективен глагол во презент **'фати' (и фат'ат, фкарват го**), што не е обично во македонскиот стандард.

разбóли (сă)* pf 'го фати немоштина, престане да биде здрав' ~ *ни муж'á за да ја в'éни, сид'ắ инá фóтографúја и з'é и дóјди думá, сă разбул'á* [MS,t,9]; ~ *там си разбул'áх идна бóлка сид'ắ ут ш'тинахóр'а* [MS,t,2]; [MS,s,97]; ~ *А Марко си хи зборува: [– Имиро, кадăн Имиро; [помниш ли, мори знаиш ли? [кога бех у вас ратајче; [та се бол'ăн разбол'ах, та ти одица потерах;[...та ми подаде скрните* [Б(С,ДХ),32]; ~ *цáрски сúн си разбол'á, сúчки пóнуда му нóсат, не јáди. Момáта вéли на бáбата: "мájко, дá му чúнам и јáзе еднá пúта"* [V,PM,133-134]; ~ *а-бé, дéцта сj-устăвúа чувéцте. Já ткá, нă–мóж до:-нóсе жéна, нéкуј вујнúк гу зéме, гу-тýр нă-кóјно, нéкăдеák сă-нá: пá к-ин-гу-дá:. Разбулéл-се адна жéна, тáм, ду-нáс блúзу. Кá пумúнáме Штéмница нăгóре, гă-устăвúли дéк лéже, нéм нúкуј крăј н'á:, избигáли* [ПК,2-(Мор),219] – во текстот прави впечаток несложувањето по род меѓу субјектот и предикатот (л-фор.) : **разбулéл-се адна жéна.** Ваквите случаи не им биле познати на некои истражувачи (Ј. Иванов, Љ. Милетиќ, Зб. Голомб и др.) и дале несоодветни толкувања на об-

ратните примери: **он рекла́(а;** за ова в. во граматичкиот дел; ~ *татко му си разбол'а́ млогу и приближи́ да у́мри. Кату позна́ са́м, ч'а ки у́мри, викна́ детето покра́ј не́гу и му ве́ли: "а бре́ си́нку, гле́даш ли, ја́зе веки ки у́мрам ... сега́ ти пора́чувам... да си отво́риш о́чите, сос ум да си врати́ш"* [V,PM,7].

рạзбóре (сă)* pf 'почна да се тепа' ~ *си́н-му нӑ-Птру́ш и та: Пе́на нӑ–Про́јче и о́на ут–кӑ́де на́с, ут-кӑ́де сва́тут Гро́зде ни́кој. Е, на́м, шо́, фа́јкӑт, му уттигна́ле иднӑ-фо́ртула, а-уттигна́ле зӑ-дӑ-не́-вӑрвӑт. И та: Мӑру́шка да́м у-та: фо́ртулта, сӑ-рӑскӑра́ле, сӑ-рӑс-тӑркӑл'а́ле, сӑ-рӑзбури́ле* [ВМег-(Цӑр),320]; изместено значење на **'сӑ-боре'.**

разбра́н adj 1. 'тој што се однесува разумно' ~ *на то́а вре́ми, до́шал Јо́сиф ут Ар... у́мин, разбра́н, и он бе́ши иде́н шо че́каши цариту́ната Господи́нова* [MV,K,254]; ~ *ка́ не́-ј рӑзбе́рин за́виј-мо: вра́то и ни́што по́вике* [ПК,2(Гӑр),165]; ~ *и на во́а саа́т си радува́л Ис... уф ду́шата, и ре́кал: Ти си пукају́вам, Та́тко, Стопа́н на не́бито и на зе́мн'а, шо си скри́л ви́а ут у́мни и разбра́ни, да искажа́л си ви́а на дети́штита* [MV,K,312]; 2. 'кога некоја работа е сфатена' (сп. **разбере** 'сфати') ~ *чу́нки но́гу л'у́ди зафати́ле да си ка́жат мурафе́тут зарди на́ши рабо́ти разбра́ни, кӑту́ ка́ ни и дава́ле на на́с ут кра́ј ти́и шо а виде́ле су о́чити* [MV,K,320].

рạзбу́глин* adj 'несреден', сп. **бу́гла** (несреденост дома) ~ *ни́ӑ сме ра̣ збу́глини* [ПК,2(Ал),25].

разбуд'е́н adj 'кога некој е буден, т.е. не спие' ~ *ч'урбаџ'и́јата сӑ на́јди разбуд'е́н но́с са́т' и ја ч'у́ нари́ч'ни́цата* [MS,t,16]; ~ *и д'ӑт'а̣ то́ј би́ш'и разбуд'е́ну, му вили́ на н'е́гу: "по́т' ма́ј ч'ин-ти!"* [MS,t,17]; ~ *кӑту си легнаха двете молии – беха уморени от пӑтју – заспаха; Половингӑзју не спие, ги чува. Отиде ламјата да види, дали спат или са разбудени, и кога гледа, Половингӑзју беши разбуден* [V,PM,103] ~ *и та́тку-ји разбуд'е́н сӑ на́јди и ја ч'у́ на́рич'ни́цата* [MS,t,14].

разбуди́* pf 1.'на некого му го прекине сонот, направи некој да се крене од сон' ~ *и пурӑнч'и на изми́ка́рката: "сӑ за заспи́ кири́јата, да ја ни разбуди́ш' , да ни по́ш' бли́з'а̣ хи́ч'!"* [MS,t,13]; ~ *кугá са̣-вӑрна̣ ка́за̣: "Уфци́т ги-н'а́ма̣, вра̣та́та̣ о̣т-та̣рло́то е-па̣дна́на̣, мо́ра̣ да-са̣ би́ли вӑ́лци". По̣то́ва̣ гу-ра̣збу́ди у́јко̣ Ди́на̣, тӑ́ргна̣ха̣ да ги-ба́ра̣т уфци́т. С'а́кој о̣ти́д пу-дру́г пӑт* [ДЧ,166]; ~ *та́с и л'е́гнала мума́та, хич' сӑ ни разбуди́* [MS,t,53]; ~ *па ве́ли на ни́х: Ла́зар на́шо прија́тил заспа́; ки дам да гу разбу́дам. Му ре́кле Учени́цити: Афе́ндо, а́ку заспа́, ки си разбу́ди* [MV,K,286]; ~ *и пурӑнч'и на ж'ина́та-му: "у́тр'а̣ саба́лин да гу разбуди́ш' з'е́нт'у да по́ј на ко́зит'а̣!"* [MS,t,17]; ~ *гу ви́д'а̣ ш'ту спи́; кајама́ти да гу разбу́ди* [MS,t,17]; ~ *ути́ва калита́тата дума́, му вили́ измика́рката: "икимц'и́јата ми р'е́ч'и да ја ни разбу́дими, аку спи́ кири́јата"* [MS,t,13]; 2. – **(сă)** ~ *сӑн посắнила млада Јанкулица; [в сӑбота вечер според нидел'а: [тјахни дори в ода обтӑнӑли; [на сриде дора до две тополи. [Разбуди се млада Јанкулица; [та си порука

млади Јанкула [Б(С,ДХ),36]; ~ *и тојнака един ден стана, отиде, отвори портата, влезе нетри, га најде, спијши, и заедноч га закачи за косата. И тјанака си разбудила, са цаскаши млогу за да си откини от негу* [V,PM,52]; ~ *и р'éч'и тój: "ут стрáха и јас сă разбудúх, гл'éдам сăн-ји б'ăл тóс"* [MS,t,12]; ~ *И са-боéше, и са-б'éше момáта расжелáла, и зé да-зáплáче и зарóни дрéбни сăлзи. И пáдна адна́ сăлза по-змúета на-óбраза, и змиéта са-разбодú и вúде чи-úде маглáта насáм* [ВДрам-(ГБ),328] – во контекстот имаме пример за нерегуларна употреба на прелогот **по** (м. 'на'): **пáдна адна́ сăлза по-змúета на-óбраза.** Исто така треба да се истакне дека поради редукцијата и неинтензивниот изговор на ненагласените вокали доаѓа и до "обратна редукција" каков што е случајот: **са-разбодú** (м. 'са-разбудú'); 3. 'вознемири' ~ *шó гу-вăргáлиш тóо бýре, нéли глéјш кóлко трóпе, răзбудú мáалта* [ПК,2(Грам),32].

разбудуве (сă)* impf 'се буди од сон, станува буден' – в. **разбýж'да** ~ *вечеро, кату си дошел и побăркал вечера, не најдел ни вечера ни камен, а на жената си га најдел заспана дăлбоко. Дигал га да стане да зготви вечера, а та ни мрднувала ни се разбудувала* [ШК,V-(417)]; ~ *и óн му-ă-трăгнýва скáлăта, а-фăрл'а пóнáка и си-óде. Тúа, кă-сă нăспáја, сă-răзбýдувăт, сáкăт дă-сă-сфáл'ăт сéга. Пýл'ăт – скáла нéма* [ВКај(Ран),322]; ~ *станете браќа не спијте; [од сон се разбудувајте; [во борба да влегуваме; [за да ја ослободиме; [нашата Македонија* [БМ,87].

разбýж'да impf – в. **разбýди** ~ *и стáна сабáлин, гу разбýж'да и брáт-му и му вилú: "јас, брáти, идúн кăсмéт сăнóвах тóс в'éч'ер"* [MS,t,48]; ~ *да га одерити кожата, да га чинити мјах, да дојдити тука, да нацирками мојте офци, да га напăлними млеку. Кату спие он, колај не си разбужда, да му кладети на устата му мјахот* [V,PM,63] – на истата стр. (63), во фуснота среќаваме интересна множинска форма кај именка од ср. род (**крило**) со наставка **–и: варзала писмото на гăлăбни крили;** ваквата проширена употреба на споменатава наставка може да се толкува како позајмен образец (за ова в. во граматичкиот дел); ~ *сă разбýж'да мумáта, брăка ш'урбéт', да пúј, путúр'у прáзин... мумáта сă разбýж'да, гл'éда ш'андáниту м'ąн'éнти и ш'урбéт'у испúјна пák* [MS,t,21].

разбул'áва* impf – в. **разболи (сă)*** ~ *н'ác нид'ăл'а ш'ту бракóват, сă разбул'áва кумбáрата* [MS,t,12]; ~ *идúну икимц'úја му вилú: "бóлкит'ą ни кáцат, амá на нáм ни-н-дáва рăнка да рич'éми, ч'ą ни кáцат, заш'тó л'уд'éту н'éма и-сă разбул'áват и такá ни глáдни за устáними!"* [MS,t,42].

разбути* pf 'растури' ~ *А Коста, Коста, сирумах Коста; [Коста има девет мăшки внуци; [девет мăшки, мăшки малисори; [слушнале гу клети арамии; [арамии до триесет души; [четиријсет души кесиџии; [фанале гу Коста, врзале гу; [разбутаја самарите; [Коста ми се милно моли* [БД,168].

разбăрка* pf 1.'измеша, стави на исто место различни работи' ~ *царјут не га даде, л'у му вели: "40 кила житу, ичмен, чиница, răж, мисир*

ки ги турими на едни куп, ки ги разбӑрками аф една удаја нетри и ки ги закл'учам [V,PM,97]; ~ *и тја́нака, кату чу́ така́ от зме́јут, зема́ две́ ка́дја, ги тури́ не́три аф кӑ́штата, ту́ри а́ф ни́х по една́ кутӣа со́л, тури́ и во́да, ги разбрака́, мло́гу са чини́ха са́лзите, и, кога́ до́јдоха самови́лите, накусиха* [V,PM,132]; ~ *тогај на онова лингер, што имали алтуните, прӑстените,... пак от дивојката за кладат едно благо, и кӑтката, и една ширвета или чевр̣ја за јунакот и еден стребрјан прӑстен, и ракиата, за ја разбӑркат* [V,PM,245] – во текстот место заменката **ја** (*ја разбӑркат*) треба да стои мн. форма 'ги', бидејќи глаголот 'разбӑркат' се однесува на работите што биле во **лингерот** (садот); ~ *и пак цар̣јут му га не даде момата, л'у му вели: "три ока пикмез, три ока мет, три ока катран ки гу разбӑркам на едно и, аку можиш да разделиш пикмезу башка, медот башка, и катрано башка"* [V,PM,97]; 2. – **(се)** 'се случи нешто, се создаде немир' ~ *и на ониа дни си разбрӑка на махалата около еден јангин. Де да ја текни на бабата да оди на куконата, плачејќе хем молејќе, вели: "ох, ох! кокона! Јазӑк си чини на мене, јаз ако фтесах, пак ти да ме простиш, ти са мол'а и клан'а!"* [V,PM,164]; 3. fig. 'кога општата состојба е напната, кога има воени судрувања' ~ *ма́јка мирӑспра́више ка́ сӑ-запа̣ли́л о́гино. И ут та́м, на́ште жнијали́... а́ма то́ги ка́ сӑ-рӑзбӑрка́ло... а́јде чи́ко, нӑ-та́тку-ми бра́т, туваря́л ко́лта, чина́ли, си́те сил'а́не бе́гат. Си́те бе́гат. Флизе́ли Гӑ́рцте, де́к на̣јде́ли кул'а́ли, типа́ли. У-на́што ко́ј би́ше устана́л ги збра́ли, мо́ми, што на̣јде́ли. И-збра́ли уф-цӑ́ркӑфта, а-зӑпӑли́ли цӑ́ркӑфта* [ПК,2(Гӑр),-321] – во текстот имаме сведоштво за суровоста на грчката солдатеска за време на Втората балканска војна 1913 г.; ~ *војската кату видела од дилеко, оти адин јунак големо дрво влече ув рӑцето и без да се уплаше, иде право врӑз нихка, се уплашили и зели да бегат... и та* (војската), *кату се разбркала, зели да се бијат адин на друг* [ШК,V(434)];

р̣азбӑ́ркин* adj 1.'измешан, не во чист вид' ~ *ут-та́м ути́дӑх нӑ-русӑли́цките гро́бишта. Уф-Кре́цӑво не́ма на́ши, ни ади́н, са́мо Гӑ́рци и пума́ци, тӑ́ка́ рӑзбӑ́ркини. Уф-Дрӑгуми́рци и́ма адна́ Та́на Бӑрбу́това, се́стра, а́ма не́ гувóре пу-на́шо, са́мо пу-гӑ́рчки, зӑто́о не́ сӑка́х дӑ слу́шум* [ПК,2(Крец),307]; ~ *то́-ј дибе́л чаршаф, уд-вӑ́лна и ко́зина рӑзбӑ́ркино* [ПК,2(Мут),92] – објаснување за називот **пукроф**; ~ *но́го сӑ–рӑзбӑ́ркини ти́а пре́дништа* (преќа), *сӑ-ма́чум ди-ј нӑго́дум* [ПК,2(Гӑр),79]; ~ *ја́дне, сӑпра́ве ус-ури́с и фасу́л', рӑзбӑ́ркно, сӑ-пе́че* [ПК,2(Рош),25] – станува збор за јадењето "**бубарник**"; 2. сп. **рӑзбӑ́ркини де́ца** = деца од различни родители [ПК,2(АЌ),99].

развали (се) pf 'се запали, почна да гори (оганот)' ~ *тогајн му веле нејнта мицна сестра: [– Аку сам си, братче, на кривина; [да запалиш воја силин огајн; [да пуддувне идин силен ветар; [да изгорам млада ем зилена. [Мори почна Павле огајн да ми вале; [ми го вали три дни ем три ноќи; [мори, тамам огајн мауце се развали; [ми зароси сиуна ситна роса* [БМ,99].

разваре (са) pf 'проработи, почна да функционира' – интересно објаснување за глаголот среќаваме во описот на следниот обичај: – на празникот Св. Варвара домаќинката ќе измеша и ќе свари заедно: пченица, јачмен, овез, пченка, просо, бело и црно (сирак), на што ќе додаде црвени пиперки и рано наутро ќе ги зарани кокошките. Ова *варено жито* им се дава за да им се *разварат* цревата за да сневаат повеќе јајца [ТГ,78].

разварѐн adj 'кога нешто е приготвено за јадење' (пр. грав, ориз, месо) [MS,s,97].

развеселѝ pf 'кога некој ќе се почувствува радостен, весел' ~ *рукна Петкана да пое, [Стојан хи били гоори: [– Петкано л'убе хубао! [Што ти срце развесели [та грукна л'убе да поеш, [лепа песна речовита, [оште л'убе гласовита* [Б(С,ДХ),14] – во контекстот го среќаваме лексичкиот архаизам: **лепа (песна),** што често се среќава во југозападните говори (Костурско, Леринско); во примерот што следува радоста се однесува на домашната "атмосфера": ~ *слуго ле слуго, невјасто; [запој ми слуго, попој ми; [развесели ми трпеза; [да ми је трпеза весела. [Слуга му вили гоори: – Царјо ле, царјо везирјо; [немој ма царјо, немој ма; [тешка ми бугла на глава* [Б(С,ДХ),30].

развиде (са) pf 'се раздени, самне' – глаголот го запишавме во еден парцијален опис на Солун: во далечно минато, "во турско време" градот Солун бил ограден со ѕид, имало неколку врати (порти) низ кои се влегувало (*Вардар-каписи, Ѓелемер-каписи, Једикуле-каписи),* наутро ги отворале кога ќе "**са развиде**", а ги затворале по заоѓањето на сонцето [ТГ,424] – во почетокот на 20. век македонското население во Солун учествувало со една третина (во однос на Грците и Турците).

развѝи* pf 1.'одвитка' ~ *гу пи́та: "заш'то́ ми ја ни натóч'и калáч'ката?"... утúј на праматáрину, му гу плáти кáбуту и си утúди думá, са развú ут плáтнуту и си умр'á* [MS,t,52] – прави впечаток редот на зборовите: глаголот и кратката заменска форма се одделени со негацијата: **ми ја ни натóч'и** м. 'не ми ја наточи'; ~ *óни ка стáнале сáбајле, глéдат – нéма мóмичка. Дéка ка:-нáјдат? Едно врéме слýшат ка-плáче вóнка, на-кóло надéнна. Ка-видéле от-éј жúва, а развијáле, сáмо на-курéмо мáлце бúла судéрàна* [ВД,277]; – сп.: за време на свадбата во кујната е исто така голема брзаница. Се готви, се спрема и *ачиијата* со голема *бркал'ка* (голема лажица) во раката, се труди да биде сè убаво приготвено, зашто сите најмногу по него викаат ако гравот загори или ако сармата *се развије* [ТГ,168]; 2. 'му ги смени пелените на бебето' ~ *и на Фида си порáча: ["Фидо л'у млада нивајсто; [да ни забајиш ручока; [ручока и пладнината" – "Стојане л'убе, Стојане; [как ни шчá ручок забавја; [– дор да издоја, издоја; [до девет крави младошни; [и да си дјате развија; [развија, Стојан повија* [БД,90]; ~ *издои Фида, подвари; [подвари Фида потквaси; [и си је дјате развила; [развила дјате, подвила* [БД,90]; 3.'развее (знаме)' ~ *ајдим вàф стредúни стáр војвóда стóје, [и на мóмци тúхо му гувóре: [ej вúја мóмци, мláди Македóнци, [ájдем пàрва вéчàр Вáрдар ќи-премúнме, [ájдем*

вто́ра ве́чăр гевгели́јско по́ле,[ájдем тре́та ве́чăр Ко́жуф ќи-нака́чме, [ájдем дă-рăзви́јме ка́рвавуто зна́ме [ПК,2(Коџ),348]; ~ *сношти је Јанка јув село влегла; [јув село влегла, бајрак развила; [бајрак развила, пушка фрлила; [пушка фрлила, Турчин јудрила* [ТГ,290]; 4. 'напупи дрво, шума, односно цвеќе' (пред да се појават лисјата) ~ *Питкано бела Вардарке; [рано ти цвеќе развило; [от не гу бериш да носиш? – Како да го берам да носам; [сношти сам било на свадба; [и мојто јаро там беше; [глава му беше у кланикот; [нози му бија у пепелта* [БМ,42]; ~ *цăвтило ми је развило; [сăто солунско ивоќе; [калине да је маслине; [набрал си китка смишана; [црвен грочавиц зилен здравиц* [БМ,33]; ~ *вила се гора, вила, развила; [само едно дрво не је развило; [под дрво лежи млад ранен јунак; [млад ранен јунак сăс девет рани* [БД,176]; ~ *дăмбе́ту рàзвúха* [ПСт,ЗС,66] – во контекстот имаме пример со зачуван назализам: **дăмбе́ту**.

развијве impf – 1. в. **развии** 2. – односниов глагол го регистриравме во опис на ангажменот на мајката: сета грижа околу бебето паѓа на мајката. Таа пере пелени, таа *гу пувијве и развијве,* таа го учи да јаде, таа сè. И кога оди на работа в поле таа го носи и детето со себе, таму ќе му направи *сенка* (ладовина) [ТГ,117]; 2. в. **развии** 4. ~ *еднó* (само што) *Сечко зафатил да излеве, а времето малце се разгалило, тревата зафатила да расте и пăпки да са развијват, една баба што и бактисало уд зима, фатила азăр да се чинуве* (да се приготвува) *за да оде на планина* [ТГ,13].

развика (сă) pf 1. 'повика (некого)' ~ *а слу́ши шо пе́јат и и́грат; и му сă развика́ иде́н ут измика́рити, му пи́таши шо ки би́дат ви́а. Он му ре́кàл на не́гу: Бра́т ти дујде́ тво́ј, и та́тко ти закла́ на ране́тито те́ли, заш'о гу виде́ здра́в* [MV,K,281] – во контекстот имаме директен предмет придружен со предлогот 'на': **закла́ на ране́тито те́ли**; оваа специфичност ја познаваат јужните и западните периферни говори; ~ *и тогас мајка ѝ поверувала, ча човек имаши на софрата, којто не оставиши на керка ѝ да јади сос рахат. И кату гу видеа нетри аф удајата, заедноч си равикаха за да дојдат нихни човеци да гу биат, да гу мăчат* [V,PM,35]; 2. 'почна гласно да вика, да се кара' ~ *кóга ујдéла вáа жéна ду-кумши́јте, викнáла: "Стăри́це мури́!" Кóга испăднáла кумши́кта и рéкла: "А мури́, шó вóа врéме си сă-рàзвикáла?"* [ВГ-(Пир),275]; ~ *ќи-т испáде, ќи-т сă-рăзви́ке кут нă-дéтинце* [ПК,2-(Гăр),154]; ~ *кóа гу-пу́ле – тó. Грéде. Чи́м гу-ви́ди тó, гу-сéтăл и углáмникут... –"Кóлку пáри, сáкăш? Нá, тáлку!" Нé, нéјќе дéуто дă-гу-дáде. –"Гуут!, му сă-рăзвикáле л'у́ѓăта. Тóлку пáри ти-дáј чóикут нé-ќи-му-гу-дáјш? Ајт, нé-ќ-у-дáјш?"* [ДК(Бош),141]; 3. 'расплаче' ~ – *"Ја шче та њашчо попитам; [ти на мен прау да кажиш: като си бил харамија; [сја осем, девет години; [колку си деца заколил: [и колку мајки развикал?"* [БД,162].

разви́кне (сă)* pf – в. **разви́ка (сă)** 2. ~ *заш'о сáкати да ме утéпати? Му сà развикнáле инсáнот, да рéкле: Лóшо сăрци и́маш; кój сáка да*

ти утéпа? [MV,K,256]; ~ *му развикна́ Ис... как и прикажýваши, и вéлиши: И на мéн ми знаi̯ти, и удéка сам па ми знаi̯ти* [MV,K,-256]; ~ *ка́ гу видé на Ис... и си развикна́, му падна́ на кулéната, и му сă пуклуни́ на нéгу, и су гулéм глáс ричé: шо и вá на мéн?* [MV,-K,275].

развите (кăшта) pf 'развие', fig.: 'создаде семејство, отвори куќа' ~ *две санца изгрејали на момкуви дори; [момкувата мајка, де ходи та пое: [– Бое* (< Боже) *мили, бое! [сина ки да енам* (< женам)*; [снаха ки да доведа; [кăшта ки развите* [Б(С,-ДХ),23].

развитрејве (се) impf 1. 'воздухот станува чист – се проветрува'; 2. fig. 'се ослободува од психичка оптеретеност' ~ на празникот *Ѓургјевдин* добро е човекот малко да *се зал'уле* бидејќи така се *развитрејве и што има уф него лушутиjи* (лоши духови) – *ќи разбегат* [ТГ,70].

рa̤звлéче (сă)* pf 'кога некој изгледа неприбрано' ~ *алúс тăпăнáрин, ка́ сă-рăстурúл, сă-рăзвличéл, да тé-j стрáм дă-кájш óт тé-j рудни́на* [ПК,2(152)].

развр'ăв'а (сă)* pf 'се зазборува' ~ *пујнó вр'ăм'а три икимц'újи сă развр'ăв'а̤ха за бóлкит'а̤: "jóк кáцат бóлкит'а̤ ут идúн ч'ув'ăк за дрýк"* [MS,t,42].

разврли* pf 'разбушави, растури (коса)' ~ *сношчи оттам поминав; [на двори стојаше; [запрегнала бјаше; [мили бјали рăки; [като симитчијки; [разврлила бјаше; [мила руса коса* [Б(С,ДХ),61].

рa̤звăрте (сă)* pf 1.'се придвижи во круг, на едно место' ~ *сéдни, нé куту кăлăjцúа си-сă-рăзвăртéл* [ПК,2(Гăр),171]; ~ *му-кăжáл тă-ká: "Ќ-ójш уф-Лóндун, тáм англúскио крáл úма дéте уф-кóжа зăвúно. Ти ќ-óдиш тáм, ки-сă-рăзвăртиш укулпăлáто ки-вúкиш: о, о, дóктор, о, о дóктор"* [ПД,147]; 2. изр.: **ак сă-развртум на лево на десно** (= ако почнам да мавам на лево на десно) – ако во семејството има кавга и расправии, домаќинот ќе се закани, но не на еден туку на сите што се вмешани: *"Ако зимум некое дрво, да са развртум на лево на десно, не ки видите дека да фатите"* [ТГ,283].

разгале (са) pf 1.'кога некој си дозволува да биде непристоен, лигав' (особено се однесува на деца); 2. fig.: времето **се разгалило** 'кога во зимски период времето ќе се стопли', еве дел, илустрација од запис од Гевгелиско: *еднó* (само што) *Сечко зафатил да излеве, а времето малце се разгалило, тревата зафатила да расте и пăпки да са развиjват, една баба што и бактисало уд зима, фатила азăр да се чинуве* (да се приготвува) *за да оде на планина* [ТГ,13].

рáзгиле adv 'добро' (што е така) ~ *рáзгиле шо дуjдé тă ќи-свăршиле рăбóта; рáзгиле бидé шó сă-видéме* [ПК,2(Ал),97]; кај Саќов без редукција: **разгеле** 'точно на време' [СК,334].

разгjад'éн adj 'налутен, разгневен'; со исто значење: **разид'éн;** сп.: **сă jид'éм, сă тимóсувам** 'се нервирам, се лутам' [MS,s,97].

разглáсăве impf 'соопштува нешто' ~ *сă-настрвúла еднá мéчка и сéкоj дéн му земувáла пу еднá óфца. И вóа чувéк разглáсăве низ-нéговта окóлúja дáли ќă-се-нájде нéкуj да-а-унúште* [ВГ(Мир),273]; ~ *тăмáм ќо-прăдукáрат на-пазăрлăко óно ќи-рéче: "Еj, ут-тéп пó-ýчăн*

ним-зи́ми". А, на́ште тăргóфци сă-јсплаши́ли, не́ смée до:-зи́ме ни́кој. Е, тăвá уд-ýста нă ýста сă-рăзгла́суве, не́ли? [ПК,2(Ним),271].

разгл'éда pf 1. 'погледна нешто, некаде' ~ *разглидáјти áрно пили́штити на не́бито, што ни́то се́јат, ни́то жни́ат, ни́то бе́рат уф амбáрити, и Тáтко ва́ш уф не́бито и рáни* [MV,K,264]; ~ *кóј ки ни трáкáли на нáс плóчата ут врáтата ут гróбут? Как и разглидáле, а глéдат плóчата намистéна, óти бéши голéм нóго* [MV,-K,255] – школски пример дека родот не функционира редовно: именката во ж., а атрибутот во м. род: **плóчата... бéши голéм нóго;** 2. 'погледна нешто испитувачки' ~ *и сă бúха субирáли ш'úч'кит'а аратли́ци окул грубó, ги разгл'éда ш'úч'ки кóн'у и гу пузнá нóс, ш'ту му дáди фармáјќ... гу фáта за инáта нóга сăс устáта и гу расч'éкна два кумáт'а* [MS,t,61]; — сп.: утредента, по свадбената ноќ невестата и младоженецот стануваат рано. А на два саата пред зора и другите домашни се кренати. Гостите кои ноќта ја поминале со малку спиење овде, онде, се будат и со радозналост ги очекуваат младенците. Во *колибата* во која спиеле младенците (во гевгелискиот говор така ѝ викаат на една соба во која нема прозорец), влегува свекрвата со уште неколку жени, да го *разгледат невестинството* – капки крв на кошулата од невестата [ТГ,185] – се разбира дека ова е обичај според белешки од едно одминато време; 3. 'почна да гледа' (тој што бил слеп) ~ *и застанá Ис... да пувел'á да му нóсат кри нéгу. Ка си наближúи óн, му питá на нéгу, и му вéли: шо сáкаш да ти чúнам? И-јóн рéкал: Афендо да разглéдам* [MV,K,280]; 4. – **(се)** ~ *татко, мајка и роднини; [сите мен ме испраќат; [само мојто верно либе; [покрај мене нема го. [Се разгледав горе-долу; [покрај нените порти; [таа на пенџере стојеше; [дробни солзи ронеше* [БМ,93]; ~ *ја покачај се горе високо; [горе високо на висок чардак: [та разгледај си нагоре, надолу; [Москов сă бие сăс пусти Турчин; [топове пукат, ѓулета капат* [Б(С,ДХ),86].

рáзглоп m 'место каде што се составуваат две коски, зглоб' [ПК-(2),8]; [ПД,113].

разговоре (са) pf 1. 'прозбори'; в. **рăзгувáра (се);** 2. 'се договори' – стројникот кажува *"Ви чинувајa клајне* (родителите на младичот), *и ако милувите, куту они ка милуват, вашата мома да а дајте на нијнут ирген".* На тоа таткото на девојката што ја бараат ќе одговори: *"Е, ако е кăсмет! Да са разгуворме, да са питме и сакме, па ако е кăсмет ки биде. Тија са л'уѓе арни, што мана ки им најдиме. Дали сме нија поарни?!"* [ТГ,150],

разговорува* impf 'зборува' – в. **рăзгувара (се)** ~ *некое време, от като са земали вече, разговоруваеки се мăш и жена, жената казала на мăжот си, как некога, кога она била малка, на третиот вечер по раждането и душел у дома им некој чуждинец* [ШГ,V(402)].

разгóл'и* pf 1. 'направи некој да остане без облека' ~ *пустрид'á вич'ăрóт зл'áзух ут кóнизмáта ... ја разгóл'ах и вúд'ах на прáвата бúска трú злáт'ана кóсим'а* [MS,-t,73]; — уште еден пример дека во југоисточните говори реално егзистира придавката **прав** со

значење 'десен'; се работи за архаизам со прекинати изоглоси; (сп. во северните словенски јазици: руски, полски); 2. – **(сă)** ~ *Ина́ сту́т' има́лу н'éс в'éч'ерóви – кла́т' си на умó – и тóс сă разго́ли, сă пука́ци наврăх к'ерами́дит'ạ и ва́са но́ш' та́м удго́р'ạ* [MS,t,54]; ~ *Шó си-j рạзгули́ла ти́а бạлдăре?* (= Зошто не ти се покриени нозете? ; **бạлдăр** – горниот дел од ногата, бутот) [ПК,2(Ир),27]; ~ *Шó си сă-рăзгули́л, не́ к-о́јш на-ґуре́ш?* (= натпревар во борење) [ПК,2(Крец),43].

разго́л'ува impf 1. в. **разгол'и**; 2. 'разгрнува' ~ *ја разго́л'ува, гл'éнда на пра́вата би́ска три ко́сим'а зла́т'ạна* [MS,t,71]; за присуството на лексичкиот архаизам **прав** = десен в. во заглавната единица **разго́л'и**; 3. – **(сă)** ~ *и сă разго́л'ува и ка́зува три́т'а ко́сим'а* [MS,t,73].

разгради* pf 'разруши некоја градба' ~ *И стоеше и држеше; [и граде-ше до два града. [Де дојдохă два деверја; [разградих(ă) до два гра-да; [та си мене заведохă* [Б(С,-ДХ),22].

разграни* pf **'рашири'** ~ *премјани се, нареди са; [та јотиде сăс молите; [Да ја видја млада гидија; [на моми си јотговори; [– Тăзи ли је мома Фида, [мома Фида мојта главени́ца? [Рăки за нехи разграна-ха; [направиха ја млада нăвјаста* [БД,125].

разгрлија f 'просторот меѓу градите' – називот го запишавме во описот на чинот на "посинувањето": во минатото "посинувањето" на дете од страна на семејство што нема пород се вршело в црква: ако е детето мало од година-две жената што го усвојува ќе го провлече низ својата *разгрлија* (недра) зборувајќи: "*Днес син мој јеси, аз днес родих тја*" [ТГ,278].

раздáва* impf 1.'дава нешто, поклонува' ~ *шчо са Пирин пол'ул'аваш; [пол'ул'аваш, разл'ул'аваш? [Сама Рада пуд Пирина; [Пирин кришu, китки вие; [раздава ги пу момчета; [да са пукат тукашните; [тукашните гркомани* [БД,145]; ~ *ка му слушá Ис... такфój лáф уф нéгу, му ричé: Ошти идéн кусýр úмаш: сăта стóка шо úмаш продáj си, и рáздавај на сиромáсите, да ки нáјдиш стóка на нéбито* [MV,K,279]; 2. 'дава храна на присутните (пр. на гробишта) за душа на умрениот' ~ *рăздáве зă-дýша зă-ýмринте, тóо пă-јáдинто шó-j: чини́цта, лéпче, гурбúј, сă-ви́ке зáдуша* [ПК,2(Гăр),-165]; ~ *му-рéкăл: "Ки-ти-кáм амă ки-ýмрăм". "Кáжи, му-рéклă, áку ки-ýмриш!". Му-рéкăл: "Нáвари жи́- ту, нáмеси лéп, дạ-ми-раздáвиш кá ки-ýмрăм"* [БМег(Збор),-200]; ~ *мăртвин прáвăт спурти Митрóв-дин, спурти зăпустéјне зạ Бужúќ, спурти зạпустéјне (вилúко) и спурти Питрóвдин. Нạ гулéмта (велика) сăбута нóсăт сáјне* (садови) *куту кá рạздáвạт нạ умрéл* [ИГ,118] – во контекстот некогашниот партицип (л–фор.): **умрéл** се јавува наместо придавката 'умрен'; 3. клетва: **да немиш чиница да ти са раздаве** (= семејството да ти осиромаши толку што да не можат жито и свеќи за гробишта да ти купат) [ТГ,320].

раздáди pf – в. **раздава**; 1. 'поклони, даде' ~ *за иднá нид'ăл'а ж'инáта гу раздáди брашнóту на инсáнут и му вилú на манцóт-и: "брáш'ну н'éма, за пóда на удини́цата да мéл'а!"* [MS,t,78]; ~ *на стрико си*

јотгојвори: – "Карај стрико конето да фл'аза в гора зилена; [да набера зилен здравец; [да го раздадам по момите; [по момите, по другарки" [БД,88]; ~ *óдимă сéга, пá крăј-сéлто си-úммă скривáлиште зạ-пýшките и вéлимă: нạ-фил'áн мéсту ќи-óјмă, ќи-ј-устáвмă пýшките нạ-мéсту и лéбут ќи–гу-рạздáјмă нạ-нарóдут* [БМег(Волк),191]; ~ *тój сúчку чýл и рăзбрáл, зéл аднá дибéла тујáга и нăбăхнáл здráу женăта-си. И т'á вéке ништу ни-гу-питáла. Жúтуту дáл на-петăлạ и кукóшките, пăк фă-сýла рăздáл нạ-сирумáси* [ВДрам (ГБ),332]; 2. 'кога за "спас" на умрениот блиските ќе дадат на присутните јадење (било какво)' ~ *пинтелут отговори: "тојнака е будала, барлив, сака да кажи на жената му сăрцето му". Кату чу така и тојнака разбра, как беши работата. Земал една тојага: кату как га удри на жена му две на темето, га утепа... га зари и раздади задушут за жената му...;* ~ *двéте сéстри збóр чинúха, зá-душ да чúнат за тáткова му и зá мájчина му дýша, да úдат нá горáта да раздадáт и нájмáлката, Ангелúну, тáм да га погубјáт* [V,PM,133] – во лич. име **Ангелúну** (< со редукција од 'Ангелúно') наместо специфичниот завршок за имињата од ж. род '-а' среќаваме '-о' карактеристичен за имињата од м. род, што јасно укажува дека опозицијата за род во долновардарските говори не функционира; ~ *чинúха зáдуш, гу земáха, и трúте сестри киниса, отúдоха нá горáта, сéднаха тáмо, јáдоха, пúха, раздáдоха, земáха сúчко от тáмо, не оставúха нúшту, са вăрнáха назáт* [V,PM,133]; сп. **раздáдуха му дивнтúнă** [ПСт,ЗС,68] – деветтиот ден по смртта на умрениот блиските роднини го одбележуваат со одење на гробот и со давање на *задушница*.

разд'ал f 'кога двајца или повеќе луѓе заминуваат на различни страни – разделба' ~ *Левен Герги, левен, жјува раздјал; [като пристјагаш брзата кон'а да бјагаш; [левен, мене на кого млада оставјаш? [Оставјам та Калино, л'у Малино; [оставјам та на моја мајка и тоја* [БД,178].

разд'áлница f 'место каде што водите се делат во различни правци – вододелница' [ЛС(К),97].

разд'алóва* (и: **раздилýа**) impf – в. **раздéли** 1. ~ *измиќáрут па, и тó шо нé и алúз офчáр, шо нé и óфцити нéгови, а глéда на вăлкут шо си úди на óфцити, и а устáва óфците, да бéга, и вăлкут и раздилýа сăти óфци* [MV,K,299]; 2. – **(сă)** 'се оддели, тргна на друга страна'; со исто значење: **раступ'óва сă** [MS,s,97].

рạздвóи (сă)* pf 'се оддели' ~ *и ѓávулут стăнáл, си-óде, заминáл нă-гóр пу-Цáрăфте Кýли. И нéка: бáба стáра, брáла сăчки тáм. Нă-ѓávулут му-вúке: "Дéк óдиш тú?" "Бáбо, ричéл, јáс сум ѓávуло. Еди-кój-си чувéк, мăш и жéна нóго ýбуво живéат, сạкáх дă-ги-рạскá-рум, вúке, дă-сă-рăздвóт* [ПК,2-(Коц),348].

раздéли* pf 1. 'даде секому по еден дел (колку што му следува)' ~ *и тăкá сéтне гу-пруддéе тúạ кăмилáре тóо мéсто, гу-зимáа нáши. Нé знам зéр тáтко нéмше пáри зимá пóмалко, а дрýјсте зимáа пóвќе. Нă-чăтвăрýјца гу-рăздилúа* [ПК,2(Иц),280]; ~ *видело една мрафка, един арслан и един орел кăдето се карат за една мăрша.*

Тоги мрафката рекла:"Ајде, бре јуначе, ела да разделиш таја мăрша" [ШК,V(440)]; ~ *ричé помлáдјут на тáтко му: Тáтко, дáј ми мójото дéл шо ми пáги ут имáњото. И он му раздилú на нúх имáњото* [MV,K,281]; ~ *трăгнаа цáрјувите четри л'уди, отидоха на сиромаховата нива, најдели крушата, по крушата и плочата; га подигнаа плочата, најдоа казану сос алтăните, ги рàзделиа* [V,P-M,32]; 2. 'оддели едно од друго' ~ *и ки си субéрат сăто инсáн при нéгу, и ки и раздéли на нúх мигу нúх, катý как и дилýа уфчáрут на óфцити ут кóзити* [MV,K,282] – во контекстот е забележливо присуството на предлогот 'на' во состав на директниот предмет: **и дилýа уфчáрут на óфцити**; ~ *и пак царјут му га не даде момата, л'у му вели: "три ока пикмез, три ока мет, три ока катран ки гу разбăркам на едно и, аку можиш да разделиш пикмезу башка, медот башка, и катрано башка"* [V,P-M,97] – специфичност во линеаризацијата: глаголот и заменските форми (кратки) се разделени со негацијата: **му га не даде момата**; ~ *"да пукни пехер ми царју и пехера ми царица! От Бога да најдат, што ни разделиха от пăрво ми л'уби, та тјанака да гори за меника и јазе за неја! Исăхнејти дăрви, пукнејти камини"* [V,PM,91] – прави впечаток множинската наставка **-и** кај именки од ср. род: **исăхнејти дăрви**, ваквата проширена употреба на споменатава наставка ја среќаваме и во други примери и напомнува на позајмен образец од турскиот јазик во кој исто така има една множинска наставка за сите именки; 3. – **(се)** ~ *"Е бре, дивојче јубаво; [седни де, да пуседиме; [гледи да се пугледиме; [јоти ки се разделиме; [далеко ки си падниме"* [...,99]; ~ *жали моме да жалиме; [ти за мене, јас за тебе; [није ке са разделиме; [ти надоле, јас нагоре; [јас ки идам млади војник* [БД,181] – прави впечаток определената придавска форма: **млади** (војник); ~ *с'éтн'а за вúдат ч'ạ стáна пл'ạвáта др'éбна и зăрнуту сă раздилú ут пл'ávата, за пýсни кóниту* [MS,t,86]; ~ *и така жената зема пăрстенот, поплакоха и двамината, и така си разделиха един на друг, и си отиде царут нататак* [V,PM,55] – во текстот имаме проширена, нерегуларна употреба на предлогот **на** наместо 'од': **и така си разделиха един на друг**; ~ *стр'ăтуха идúн пампóр'... прибли́ж'аха набýн и двáта и сă раздилúха пампóрит'ạ* [MS,t,86]; ~ *гуворú Ис... да а ричé на néа: Мáрта, Мáрта, пичáлиш и си размăтиш óмут за нóгу рабóти; идéн сáл трибýва, или Марúа и прибрá árнуто дéл, шо нéма да си раздéли ут нéгу* [MV,K,292]; ~ *и сă бáкнаха éш'ти иднóш' и сă раздилúха* [MS,t,84]; **4.** 'даде' ~ *е от петнајси година сетне и рекла на господарјут му, да му даде хакот, да си пои на дома му. И господарот му раздели еден куп стребрена дребни пари и три жилта флурини* [V,PM,161]; ~ *снáата сéкуј дéн чýке млéко. Сè си-úмме: сúринце, ýрдичка, мăтạ нúчка. Устáв-ее, снáата-ј нóго árна. Она, чувéк нé вăрúне, адúн зáлук лéп д-úма уд-дóма, óна ќо:-рăздéле, ќо:-дáа* [ПК,2(Иц),280]; 5. 'остави, напушти' ~ *от што са почуди царјут на неговата*

хубавина, не сакаше да си раздели от таму, сакаши да гу земи на кунаќут [V,PM, 57] – во контекстот среќаваме проширена употреба на предлогот **на**, овој пат во замена на предлогот 'од': **са почуди царјут на неговата хубавина;** ~ *му ве́ли: "Ej Кулу́ф, не гле́даш ли, ча угреа́ слäнцето, да излезиш от удајата, спроти пазарлäкот, да си зе́миш петја стоти́на алтäните и да га разде́лиш женáта"* [V,PM, 11]; 6. 'си замина' ~ *тогас са вäрна царјут, му и са моли на него, да му даде момата, да гу стори негов зент.Он нифтја, туку са прости сос царјут и сос сичките тамо, и си раздели* [V,PM,223]; ~ *раздјал'аj се момин родју; [тора вечир по вечерја; [куга л'уде вичерјат; [вичерјат и си лjагäт; [и портине закл'учувäт* [БД,57]; 7. изр.: **си разде́л'ат лафо́ви** (= се карат, се напаѓаат) ~ *па дру́зи ве́леа: Ми́на Хр..., ут Галиле́а ки испáдни? Не ве́л'ат кни́гити шо-ј ут Дави́доа ро́да, и ут се́лото Ви... шо бе́ши Да́вид, ут та́му ки дójди Хр...? Да фати́а да си раздéл'ат лафо́ви ми́ѓу них за́рди не́го* [MV,K,255]; **сäс душа са раздјали** (= умре) ~ *Oj ти мају, мила мају; [и ми подај јогледало; [јогледало главенику; [да си видја бјало лико; [дали мјасам на мртовец; [уошче Руjне не јодрече; [глава ми је приклонила; сäс душа са раздјалила* [БД,73].

разделен adj 'тој што е сам, што не е со другите' ~ *фатила да вели: "варај, мале, мила мајко, јазе не сам мајсторка, што ми велиш, но сам твоја нај-милна керка кäјматлијка, што ми ужени за царскиј син, та ету сега си чиних като иґупка, разделена от мајка и от татко, и от сичкиот свет на земјата"* [V,PM,196]; ~ *Дај ми бре Боже крилја соколови; [јазе да прелетам тоа Црно Море; [јазе да испадна пуста Америка; [јазе да го најдам мојто милно срце; [мојто милно срце дека-ј раздилено* [БМ,103]; ~ *та́-ј дäска длäга, рäзде́л'на-ј нäпрäгра́ди, уф се́ка: сä-туру́ве пу-а́јн самýн да-ки́сне, се́тне сä-но́се нäфýрäнта* [ПК,2(Крец),94].

разделница f 'пакосна жена, што прави сплетки и ги "разделува" луѓето'~ *Стојанова мајка, жјува разделница: [жјува бездушница триш града јобишла; [мома да ми тера, мома на Стојана; [Стојан си хи вели: "Мају мила, мају: [не троши петали, не губи гоздјове; [ја си сäм нашäл, мома според мене". – "Нимој сину нехи, тја је сину, тја је; [на срце ленива, на јочи дрјамлива"* [БД,94] – во текстот е забележлив лексичкиот архаизам **гоздјове** (клинци), за која наоѓаме аналогија во српскиот јазик.

разделу́а* impf – в. **раздели 2.** ~ *и си наближи́ле на се́лото шо сака́ле да хо́дат, па о́н си разделу́аши по́дале́ку да си хо́ди. Да му паракини́саа (гу ка́ниа на не́гу) и гу ве́леа: Се́ди су на́с, ету замрäкна́ и пумина́ де́нут* [MV,K,334]; ~ *не́кој шо́пки ви́каа: "Зä-ва́ска́ на́ште мäже ги-јстипáа. Уд-Гäрцте бе́гте, а ви́а сте Гäрци, ја́ но́јсто ка́-ј дäржите нä-стра́на, ка́ ѓва́јте нä-мäга́рто, кут Гäрци". Та́ткуве сä-кäчи́ли и н-а́дна стра́на ги-пушти́ли но́јсто, а шо́пте ги-рäзде́л'уват но́јсто. И о́ни, шо́пто нä-та́ткуве, нä-чи́ко, нä-дру́зи мäже ус-ка́мине ги-ма́ат о́т к-о́от зä-бра́шно. Тäка́ ни пра́ва шо́пто у Мусибе́j се́ло, та́м ни-ј рäсту́рувaa о́гинто* (огништата), *тинџири́нта ус-ма́нџи, ус-ка́мине* [ПК,2(Гäр),325] – не секогаш, се разбира, но се случувало кај

месното население во Бугарија бегалците да бидат лошо примени на што укажува претходниот текст; ~ *измикáрут па, и тó шо нé и алúз офчáр, шо нé и óфцити нéгови, а глéда на вăлкут шо си úди на óфцити, и а устáва óфците, да бéга, и вăлкут и раздилýа сăти óфци* [MV,K,299].

раздига* impf 1. 'крева, средува'; 2. сп. изр.: **раздига јадови** (= ме прави нервозен) ~ *Марijче, тенко, високо; [немој ми врвии низ двори; [ним ми раздигај јадови; [чунки са малце мојите; [а што да правум и сус твоји* [ТГ,99].

раздјалă* f 'разделба, мачна судбина' ~ *Стану убава, Стану гиздава; [не слушај Стану чузди лафови; [чузди лафови, жјува раздјалă; [мар ти си шетăт да ни разделјат* [БД,132].

Раздјáлени Пăте top. 'ниви на раскрсница, на југоисток од Плевна, Драмско' [ЈИ,М...,181].

Раздóл top. 'падини и ниви на југоисток од Лехово, Валовишко', изведено од **раз + дол;** исто како **раз-лог;** сп. стсл. раздолъ, раздолıе, раздолиıе 'долина' – цит. спрема Ј. Иванов [ЈИ,М...,181].

раздри́ва impf – в. **раздри̯ ~** *гу скýмнува вудúлуту и сă грáмнува, утúва и кóн'у на грубó, сăс нуз'ăт'ą гу раздрúва грубó, гу звáждa цар' Алéксандрус ут вăнк* [MS,t,61].

раздри̯* pf 'раскопа' ~ *и му вилú: éјас, брáти, идúн кăсмéт сăнóвах тóс в'éч'ер, да стáними да раздри̯јми зим'áта туќа да гу извáдимиú* [MS,t,48].

раздроби* pf 1.'раздели нешто, го стори на делови' ~ *то пă му се зăбурцил нă Сăул и му гу прудал Пустолцјут му дел ут Сăли-бегувут чифлúк. Лани се делијă и Сăли–бегувите синуве: Постул оше не чипнат; амă зă вирувајнă оти и негу ки гу рăздробăт* [МЕв(Р),83]; ~ *најгулемјут мал сăјбијă ув Постул, гу имале не сăл сăт Постул, пу приказните на наште силјајне..., амă кој дилејне, кој мăжејне керки, му-ј рăздроби сăти селă мигју них* [МЕв(Р),85]; 2. 'испокрши нешто' – гл. **раздроби** го констатиравме во описот на обичајот поврзан со погребниот ритуал: откако ќе го погребат мртовецот, присутните ќе се напијат ракија зборувајќи: *"Госпуд да гу просте, ного арин чувек бише!"*, а домаќинката ќе ја *раздроби* на парчиња *пугачата* што ја има месено и потоа прво на попот, а потоа на присутните ќе им даде жито, *сарлија* и делови од *раздробената пугача* [ТГ, 257].

разéди (си) pf 'многу се налути, се разнервира' ~ *ади кату вичéрјаха, еднóту дéте прăднá на сóфрата. Тоá кадúата си разéди и станá от софрáта, земá аднó дрјáво, му дадé еднó бúини на чорбацúата, штóто си собráха сúчките комшúи* [V,PM,26]; ~ *от тамунака отиде на владиката, му вели, ча му каза кадиата, да е владичка работа таја. И владиката си разеди и му рече: "Ами тинака, кога сакаши да си сăндиш, требуваши по-напрет да дојдиш на меника!"* [V,PM,70]; ~ *протудрак стана заедноч, кога гледа кон'ут си е врăзан на јасăлот. Си разеди каде кон'у и му вели: "куни си кон, да спиам сос рахат!"* [V,PM,74]; – именката 'јасли' во македонскиот стандард се јавува во pl.tt., овде, во контекстот е во еднина: **јасăлот,** во други пунктови од истава југоисточна регија (во Кукушко) ја имаме констатирано и формата од ж. род: **јасла.**

разжален* adj 'натажен, загрижен' ~ *Росице, пуста Росице; [всекога јо вас да дојда; [все тă насметка намирам; все жална, све разжалена; [дăли та мајка карала; [ил тă са братја бедили* [БД,148]; и: **разжелен** ~ – *Јанице, пуста Јанице; [все куга у вас да дојда, [сѐ тă намирам Јанице; [радосна, сѐ засмеана. [Мăр сја сăм Јанице дошло; [сја тă сăм Јанице нашло; [сѐ жална, сѐ разжелена* [БД,183].

разúгра* pf 1. 'раздвижи' ~ *Мино мари, Минушо; [Мина оди за вода; [дели оџа по неи; [разигралу коњиша; [растрошила стомните; [седна Мина дă плаче* [БД,156]; 2. – **(са)** ~ *това кату направили, зело лудото да сфире и на часо сички фного силно са разиграли; рăшницето на попо, копано на пападиката фанали силно да пл'ускат по грбовете им* [ШГ,V(421)]; ~ *Минушо; [гиди јагне галушо; [Мина иде за вода; [дели хожда по неја; [разигра си конето; [та му падна чалмата* [БД,126]; 3 'се разбранува (водата)' ~ *имáла пéт дерéци. На вúи лéжија нóго л'ýди бóлни, слéпи, крúви, сýи, фатéни, шо чéка вóдата кóга си разúграши* [MV-K,255].

разизгрáва (се)* impf – в. **разúгра (си)** ~ *то, нишчо не сакал друго, а си земал само едно сфиролче. После анѓелето го свалил* (м. 'свалили') *па доло на земјата. Тоа сос свиролчето толко убаво сфирил, шчо сичко около него се разигравало* [ШГ,V(420)]; ~ *целио ден сос сфиролчето си сфирил и козите цел ден ги разигравал, та останали гладни и никак млеко на попо не набирали* [ШГ,V(421)].

разúден adj 1. 'налутен' ~ *ету, кату чу протударку, заедноч стана, отиде аф куриата разиден, от устата му кату река изл'аваши пјана, и от далеку ошти фати да вика: "кој си тинака бре, што сечеш дăрва на мојта куриа?"* [V,PM,77]; ~ *Тој му вили отгоори: – Варај, варај Дете Дукадинче; [раскриши са на л'ао, на десно. [Половина му от кон' паднă; [де е дочул Крали Марко; [разиди са, разл'ути са; [разл'ути са на Филип Маџара; [чи погуби Дете Дукадинче* [Б(С,ДХ),40]; ~ *зетјут изл'азе, сос млогу благодарение ги дострјати и му тури на царјут стол да седни. Царјут на столот седна, ама млогу разиден. Тогас му вели зетјут на царјут: "дјадо царју, зашто си кату разиден та не ми врјавиш?"* [V,PM,115]; ~ *еднó врјáме édúн цáр úмаши еднá царúца, сѐ мóми рóдиши... И дојдé врјáме да рóди, викнá бáбата и га вéли: "Бáбо, áку рóдја мóма нá цáрју да му кáжиш дјáте родúх, зашто́ мóшни е разидéн зардú мóмите, што ráждам!"* [V,PM,111] – посебност претставува употребата на перфективен глагол во имперфект: **сѐ мóми рóдиши** (место: 'раѓаше'); исто така се случува перфективни глаголи да сретнеме во презентски конструкции, што не се обични за нормативниот израз. За ова имаме пишувано нашироко во монографијата "Кукушкиот говор" (т. 1.); 2. 'потрошен, искршен' ~ *кајнáкǫ б'áш ǫбгрáдн сас висóк сúт нǫпрáвн ǫт-бтóн. Он бúше висóк днó мéтрǫ. Битóнǫ бúш рǫзéдн. Б'áш стáнǫл сáмǫ пǫрчóци. Тугáва днó пáрч сǫ ǫдвóи и падна-ми вăрс нǫгáтǫ* [ДЧ,167].

разидéние n 'налутеност, раздразнетост' ~ *пáк тој му вéли: "не*

бе́гам, бра́те, дур не́ ми дадеш еднó já̀гне!" Видé, паравидé брáт му, штó ки чúни, му дáва еднó já̀гне сос млóгу разидéние и му вéли: " нá бре́ еднó já̀гне та úди си на дjáвола!", И тој нúкнува и му вéли:"тýри гу бра́те, ти са мóл'а, нá врăх шиáта ми" [V,PM,147].

ра́зин* adj 'разнообразен' ~ *дéцăта нúшту не́ рăбóтиа тáм, сéдиа сумóмити, прáва смéшки, пéсни пéиа, мóмити вéзиа тáму, а изгутвýваа нивéстăта, тáм шáлува, рáзни пригáча, прикúјăта, чурéпи плéтиа и пóсле трéба жúто, бăлгýр* [ВЕв(Кор),306]; ~ *Рáтка си-влéгла грăдúнка, [сéкăкфо цфéке дă-бéре, [и разни китки да ките, [оф-оф, Рáтко бре, [ýмир, зăгúнăм зă-тéбе* [ДК(Рак),159].

разјадосан adj 'налутен' – в. **разјáж'да (сă)**, односно: **разиден** ~ *Лудото га занесел на мајка си на кăто и дал фурката да преде и ошче испечел едно еjце и и го дал да еде, а мајка му ниту прело сакала ниту едене. Лудио син разјадосан на мајка му трче да каже и да вике баче му* [ШГ,V(419)] – во контекстот е регистрирана една фонетска посебност раширена во кукушкиот, но и во соседните говори: измена (преглас) на **'а'** во **'е'** кога ќе се најде во постпозиција во однос на мека согласка (односно што некогаш била мека): **еде** < **јаде**.

разјадуве* impf'заболува'(?) – младите низ играта често пати ја искажуваат својата страст и потреба да бидат забележани, сп.: кога девојките ме *гледат как играjум, чак и зăби ме разјадуват, и тоги ми са чинуве оти летум* – според искажувањата на еден младич од Гевгелиско [ТГ,88].

разјáж'да (сă) impf 'се налутува' ~ *и сă разjăж'да тáтку-и: "скóру да пóш' при н'éгу, да ми сă máхниш' ут кăш'тата"* [MS,t,84]; ~ *тогас гнусниот му вели на царјут: "царју, јазика имам колај да најда чувекот, кој јади баклавата; л'у ти са мол'а немој си разјаждаш!"* [V,PM,60]; ~ *кату фати мајка ì да си разjáжда, зашто́ керкá ì не сáкаши да га кáжи скрúшната лакардúа, тогáс кéрка ì га вéли: "цанăм, мúла мáле, снóшти мăжот ми сóн засонúл лóшу, ча, кáк óриши, дошлá еднá какарáска та на бéлојут ól му фл'ázи от устáта"* [V,PM,31] – во контекстот имаме проширена употреба на предлогот **од** наместо 'низ': **на бéлојут ól му фл'ázи от устáта**; сп. фон. разновидност: **разгjáж'да (сă)** – в. **разеди**.

разкрăви* pf 'раскрвави, разрани' ~ *нá трéтојут вéчер ки úди нájмáлкиот, му вéли: "да ми чúните еднá топýзка ду дéвет стотúни óки!" Му чинúха топýзката, и тójнака га земá, отúде га чувá, га чувá. Дојдé лáмјата, еднá топýзка га удрú, га разкравú, нé услéкна, га терá, га терá, флезé áф еднá дýпка* [V,PM,135].

Ра́зкăрс top. 'место каде што се пресекуваат патишта, раскрсница', на север од Хомондос, Серско [ЈИ,М...,181].

разл'аве* impf 'куче лае (на некого)' ~ *Прендите моми прендите; [да ожениме дребнушка! [- За кого маjу, за кого? [– За Агуптин керко, за Агуптин; [– Oj мajу мила, мajчинко; [мет ти са јали устата; [чеи са зурли, негови; [чеи тăпане, негови; [кого разлават кучета; [пак него мajу, пак негови* [БД,124].

разла́де (сă)* pf 'кога ќе опадне температурата (пр. на воздухот)' ~ *и плăднувáме тóо дéн уф-А*

ле́ксуво,кăт тáа Сýута Ре́ка, пут тúя јáвурто, пáмниш ли, знáјш ли? (му се обраќа на помалиот брат). *Тýк ти бúше пó-мáлéчук. Мисúа жéнте лéп бес квáс, присни́к, дă-сă-јспéче, дă-јáдиме, нéма шó, дéца мăлéчки. Кăде сáато трú, ká сă-răзладú тăргнáше* [ПК2(Пос),290];~ *дéк ќ-óјш уф пýкта-жéга бáш, чéки нéк сă-răзлáде мáлчко бăр. Пýкта жéга-ј уф-жéтва врéме, нă-плáднина* [ПК,2(Грам),92]; ~ *а глéда на Авраáм ут далéко, и на Лáзар уф пазýвата нéгова. И óн му викнá, да ричé: Тáтко Авраáм, прóсти ли, и пýшти на Лáар, да си натóпи крáнинто прăстин уф вóдата, да дóјди да ми си разлáди изúќот; óти си изгурéх на вó óгин* [MVK,274] – проширена употреба на суфиксот '-ин' во зборо формата *прăст* (+ *-ин*): **крáнинто прăстин** (= последниот, малиот прст); присуство на суф. '-ин' забележиме и во придавката **гол–ин** (м. 'гол').

разлат adj 'позлатен' – спомнатава придавка ја среќаваме во описот на следниот церемонијал: на свадбата кумот носи *фруглица* (бајрак) – кумско обележје, десетина аршина (стара мерка за должина) *басма*, и шише со вино, а кумата носи: *разлат лингер* 'длабок сад полн со бонбони и *бубаќово* (памучно) семе'. *Путкумникут* носи *карта* (специјален сад) со вино [ТГ,175].

разлéтни* pf 'се придвижи со крилјата' ~ *Да извадú на нúх нáдвор ут Витáниа; и раскранá рăцити, да благосови́ на нúх. Да тамо шо му благосóвиши на нúх, си разлитнá ут нúх, и лéташи кри нéбито* [MV,K,260].

разлúуве* impf 'кога вода (пр. река) излегува од своето корито' ~ *пáмнул, кáк нé пáмнул. Лузúнта дéк ни бúа тóа сă-вúкше* **Răзлúвук, Răзлúвците,** *рéка úмше, úмше мăлéчка рéка, нé а знáм, мăлéчка бúше. Răзлúвук сă-вúкше, úјше вóда тáмка, па разлúувише тăкá. И Răзлúвук сă-вúкше* [ПК,2(Коц),349]; ~ *уходих си гора и пуле широко; [ја дур си слјазох доле пуд селото; [ја там си најда једна нова чешма; [ја на чешмата једна малка мома; [јода наливаше, јода разливаше* [БД,80].

разлијан* adj 'кога течноста ќе излезе надвор од својот простор, пр. реката е **разлијана** ако водата е излезена од коритото' ~ *истум на стредин на рамнината, шо, кăту шо ричема на три мистијнă или три турлиј имишта, сă наогјă "блатто"... во е "реката", шо се велјă ут блатту на долу (на кăд мојрјту) Кара-Азмак, разлијана на зимно време на и двата брега* [МЕв(Р),76].

различин* adj 'личен, посебен' ~ *та јотлупи* (отвори) *сандăците; [сандăците, мајчини си; [та искара баш примјана; [баш примјана, раз-личната; [различната, приличната* [БД,28].

Разлóг top. 'ниви во реонот на Лехово, Валовишко' (сп. **По-лог**) [ЈИ,-М...,181].

разлоганцки* adj 'нешто што се однесува, односно што е поврзано со Разлог' ~ *мари Димко, моме Димко; [Димка бјали, бјало платно; [на рјакана киражијска; [кераџијска, разлоганцка; [јоттам минат кераџие; [на Димка си јотговарјат* [БД,116].

разложенин* m 'тој што потекнува од Разлог' ~ *Димчице ле малкај мома; [Димка бели бело платно; [на риката кираџијцка; [кираџијцка разложенска; [јоттам минат кираџии; [кираџии разложени* [БД,117].

разлоше (са) pf 'се изнемошти, се разболе' – сп.: седум дена по пороѓајот породилката ништо не работи, а тогаш бабицата за последен пат ќе ѝ ги испере алиштата и повеќе не доаѓа, освен ако нарочно ја повикаат, т.е. ако детето се *разлоше*. Најчестите болести што ја напаѓаат породилката се: *треска* (со температура), *глава и ум вртејне* (главоболка и несвестица) [ТГ,112].

разл'улева (се)* impf 'се придвижува со помош на лулка' ~ *не дуј мори ветре; [не дуј, не л'улеј ма; [аз се сама л'ул'ам; [сама разл'улевам* [БД,64]; ~ *шчо са Пирин пол'ул'аваш; [пол'ул'аваш, разл'ул'аваш? [Сама Рада пуд Пирина; [Пирин кришн, китки вие; [раздава ги пу момчета; [да са пукат тукашните;[тукашните гркомани* [БД,145].

разл'улен adj 'раздвижен' ~ *на часо сички фного силно са разиграли; рѫшницето на попо, копано на пападиката фанали силно да пл'ускат по грбовете им; и кофчегут на гредата разл'улен силно паждине на земјата* [ШГ,V(421)].

рѫзл'у́ти (сѫ)* pf – 1. в. **рѫзл'у́тува (сѫ)** ~ *о́н са исмáми заедно́ч и му речé на цáрјут: "цáрју, јáзе сно́шти бех на едно́ мéсто; видéх една́ диво́јка, о-тво́јта арлáсница по-хáрна". Кату чý такá цáрјут, мло́гу си разл'ути* [V,PM,10]; ~ *Тој му вили отгоори: – Варај, варај Дете Дукадинче; [раскрши са на л'ао, на десно. [Половина му от кон' паднă; [де е дочул Крали Марко; [разиди са, разл'ути са; [разл'ути са на Филип Маџара; [чи погуби Дете Дукадинче* [Б(С,ДХ),-41]; ~ *царúцата, от мло́гу товáр, што́ имáла, от пред цáрјут прăднáла. Цáрјут кату чý прăдúшат, си разл'ути́ мло́гу и за́едно́ч викна́ не́гови че́три чове́ци и му ве́ли: "да га зе́мити... да га зака́рати на не́која пу́ста зе́мја"* [V,PM,154] – во текстот имаме уште еден пример како кратката дативна форма во еднина **му** се обопштила и станала општ признак за дативен предмет: **викна́** ... **че́три чове́ци и му ве́ли** (м. 'им вели') – за ова поопширно во граматичкиот дел; ~ *кату са научиха граждáните не́гови и комшúите, са почýдиха, дéка да е добúл тój на пет-шéс годúни толку стóка. Кату чý брáт му, кóлку бéши л'утéн на нéгу, óшти пóвики си разл'ути* [V,PM,16] – во случајот се среќава една синтаксичка (дијалектна) посебност: употреба на сврзникот **да** (во комбинација со 'дека') во интенсионално–декларативна реченица: **са почýдиха, дéка да е добúл тój** ... **толку стóка**; 2. 'стане немирен' fig. ~ *и на едúн богáз нéтри фати лóш вéтăр, морéту са разл'ути, тамо он фати да са мóли на Бóга за да гу куртулиса от óнај бед; три дéна и три ноштa са мăчаши аф онó богáз* [V,PM,14].

разл'у́тин* adj – в. **рѫзл'у́тува (сѫ)** ~ *сúте а глидáле, кă дујдéл рéт да а вúде и цăрúцта, умрéна бидéќи, сă-нăсмијáла рúăбта. Сă нѫл'утúла цăрúцта. Оде нѫ цáрут, рѫзл'у́тина, му кăжýве: "Тóа чувéк, шо а дунсé рúăбта, дѫ гу вúкиш, дѫ ти кáже, умрéна рúба зѫшó дă сă нăсмéе"* [ИГ,111] – во контекстот зборoформата **бидéќи** нема значење на причински сврзник, како што е во нормативниот израз, туку го зачувала старото прилошко-глаголско значење, сп.: **умрéна бидéќи, сă-нăсмијáла рúăбта;** истиот статус (бидéќи), го има и во друг пасус на наредната стр.: *и му кăжýве:*

"Цáро, рéкăл, дạ ти кáжум зашó сă насмијá тáа ри́ăбта на цăри́цта умрéна бидéки".

рạзл'у́туве (сă) impf 'се нервира, се лути' ~ *јáгăнто удгувóруве: "Цéл дéн пọ-сýј ри́дишта сýј гăргăлéнки сăли-тăркạл'увáл". Пóпо пá сă рạ зл'у́туве и зи́ме си-утéпуве и дру́гọто дéте* [ВК(Пат),285].

рạзмáкне (сă)* pf 'се развлече, стане неуреден' ~ *шó–с сă-рạзмạкнáл тạкá, упáш се; тýр-сјаа кушýл'та уф-пạнтạлóнте, стéгни-се ус-кạ́шо ил' пă ус-прăгáчо* (скутник) [ПК,2(121)].

разм'ắсува impf 'приготвува тесто со месење на брашно' [MS,s,97].

разметен* adj 'исчистен, изметен' ~ *седнăлă Злата, седнăлă Злата; [на разметено, на раскутано; [гирдан да нижи, миржан да плите; [оттам замина лудо та младо* [БД,125].

размјата impf 'фрла'; во случајот fig. израз: **размјата црни јочи** (= фрла поглед, погледнува) ~ *дека стои слăнце грјаи; [дека гледа злато точи; [дека врви бисер л'аи; [дека ходи вјатр дуи; [туриха му стол да сјадни; [столу стои, тој не сјада; [л'у размјата црни јочи; [ту до дома, ту до кон'а* [Б(С,ДХ)55].

размạтéн* adj 1. 'кога некоја течност е нечиста'; 2. 'нешто што не е во чист вид, размешан' – сп.: *сă-прáве ус-кóри шó-ј сýкат жéнте, сă-рé-дăт кóрте, сéкаа кóра сă-пупрắске ус-сúрне, мáс и јáјца рăзмắтни* [ПК,2(Грам),22] – станува збор за тоа како се прави баница; 3. изр. **размạтéн уф сắрцито** (= неспокоен, со нејасна мисла) ~ *а нáшạл на мéстото шо бéши писáно: Дýх Господúново наврạс мéне, шо ми мирусá су нéгу, ми пушти́ да си радýвам на сиромáсити, да и лекýвам на ти́и шо са размạтéни уф сắрцито* [MV,K,291].

размạтýа (си)* impf – в. **размắти** ~ *Пá óни си уплашúле, и стрáх му падná нóго, си расчýдаа гиá глéдат фан... И ричé на ни́х: шо си стрéсити такá, и зашто такá си размạтýати ýмишти уф сắрцити?* [MV,K,253].

размева* impf 'со метла чисти' ~ *врнала са бјала Нада от бан'а; [ја прид неја дванаасте робчета; [робчета хи рамна пăтја размеват; [пăк по-нејă дванаасте робинки; [робинки хи златни крила дигат* [Б(С,ДХ),30].

размéни* pf 1.'замени едно со друго' ~ *најдé тáмо четирúјси кубúли: еднá бéла, дрýга червéна, дрýга жắлта, дрýга цắрна – и четирúјсите вắрзани на рéт, и четирúјсе човéци ги чýваха. Тójнака фатú кубúлите, ги размени́, ги вắрзá úнак, и на човéците му размени́ калпáците* [V,PM,123]; споменатиот глагол го запишавме во описот на обичајот: "**размена** (на) **нишајне**" 'замена на бовчалаци при свршувачката меѓу родителите на девојката и на момчето' — дел од церемонијалот. *Армасот* (свршувачката) се организира спроти недела или в недела претпладне. Пред да тргнат *нишан да разменат* роднините од страна на момчето ќе се соберат дома кај младичот и оттаму тргнуваат. За *армасот* од страна на момчето се приготвуваат следниве работи: за девојката чифт кондури, чадор, чифт чорапи, китка *сус алтăн, колба, прстăн,* мирис, *пудер* и др.; на мајката на девојката: *шалмија,* и ако има сестри или снаи на секоја по еден *каврак*. Сите овие работи се носат во куќата на девојката и се викаат

нишан. Некои семејства викаат и свештеник кој чита молитва бидејќи *армасот е пола винчанија.* Потоа доаѓа девојката и ги дарува гостите. Прво почнува со свештеникот, ќе му бакне рака и ќе го дарува со *риза;* потоа ги дарува и останатите. Штом ќе го прими подарокот секој од гостите ѝ дава пари на девојката (**праводија**). Штом сето тоа ќе се заврши таткото на девојката и таткото на момчето ќе се ракуваат и ќе ги разменат подароците [ТГ,151–152]; 2. – **(си)** 'стане поинаков'; 3. fig. 'расипе' ~ *им га рăзминú на папýцто* (= ги расипа чевлите' [ПК,2(3)]; 4. изр.: **си разминú обрáзут** (= му се скамени изразот) ~ *óна кá утúшла и кажá на Ученúцити шо си удирáле и плакáле, па óни ка а чýле óти жúв и си видé ут нéа, нé верувáле. Да пóнапăкон си кажá на двé мúна шо удúле пу пăтут, úлим си разминú обрáзут* [MV,K,333]; со исто значење: – **си разминú лúцот му** ~ *и му носúл на нúх на висóко планúна сáми. И си разминú на нúх лúцот му, и си лăскаши нéгоуто лúц катý слăнци, па рýбити му сă чинúле бéли катý снéк* [MV,K,327] – во контекстот имаме употреба на кратката заменска форма за дативен предмет **му**, место акузативната множинска 'ги': **му носúл на нúх на висóко,** што потврдува дека остатоците од падежите кај заменките ја губат регуларноста; исто така има пример во кој е загрозена категоријата род: **висóко планúна.**

рáзмес m 'приготвување на тесто, месење' ~ *нă-адúн рáзмес ме-j лéбо вáадăн, зă-тóо нé-j ýбуф* [ПК,2(Гăр),97].

размириса pf 'почна (силно) да мириса' ~ *црно сјаме посјаено; [зелено је поникнало; [сино са је расцвјатило; [манастир се размириса; [калугере чудом чудат;* [– *"Бре какво је това чудо; [манастир да замириса!"* [БД,68]; ~ *јот там минат двја дечинки; [двја дечинки сирачета; [та јоткăснат сино цвјате; [јовили го златна китка; [јотнели го в манастира; [манастир са размириса* [БД,68].

размите pf 'исчисти некоја површина (пр. двор) со метла – измете' ~ *Стојан си вели гоори: [– Никола шуре, Никола; – Остави стадо поозад; [врви напреш да си кажеш; [на мое л'убо Калина; [да се примини, нариди; [и да си дори размите; [млади кехаја посрешне* [Б(С,ДХ),45].

размúни (си)* pf 'се оддалечи, си замина' ~ *пу нéкуј сáат дујдé рéт, ки си замúни у-та пăт едéн пóп пијáн; ка гу видé замúна. Катý на вá, па ки замúни идéн Левúтин, ка дујдé да гу видé, си размúна* [MV,K,277]; ~ *Учејтúсте ут свéтицте уф урмáнут кáк пурáстат, нúто сă мăчат, нúто прéдат. Ви вéл'ам на вáс óти нúто Сол... су тóлко цáрштина шо имáл ут Бóга си разминú кату на тúа идéн* [MV,K,253].

размисли* pf 'се ангажира умствено' ~ *одил, одил, си уморил, легнал под едно дăрво да си почине. Лежаштими са си размислил, рекал: "Еден овчар, што не знае ништо, ки гу слушум!" Заспал и на сонут му дошло: мутлак* (секако) *да оде на селто* [V,PM,273].

размота* pf 'растури преѓа' – в. **рăзмотуве** ~ *А Коста, Коста, сирумах Коста; [Коста има девет мăшки внуци; [девет мăшки, мăшки малисори; [сăс мăшките жици размотале; [слушнале гу клети*

аралии; [фанале гу Коста, врзале гу [БД,168].

размáти* pf 1. 'кога ќе се размеша, пр. вода (или нешто друго), и стане нечиста' ~ *сéтне нă-вáм, а-бре, а-бре, чáк у Мукри́во дуjдéме, Мóкрине, Мóкрине. Нăjдéме жи́то, кубáци мисúрка. Нéли тáм устăви́ме, тýк нăjдéме. И сéтне напăлни́ме тăва́нто мисúрка. Дă-тугáj устăнáме жи́ви. Нéли адна́ вóда ка́-ќа:-рăзмáтиш, ќи-с-изби́стре óна*; 2. изр.: **си размати́ ду́шата** (= чувствата, мислите ги направи да бидат нејасни) ~ *Ис... кáк а видé на нéа шо плáкаши, и на Чифýтити шо си дуjдéле су нéа шо плакáле и óни, си размати́ ду́шата, и си путрисé снáгата му* [MV,K287]; со исто значење: **си размáтиш óмут** ~ *гуворú Ис... да а ричé на нéа: Мáрта, Мáрта, пичáлиш и си размáтиш óмут за нóгу рабóти; идéн сáл трибýва* [MV,K,292] – во контекстот се забележува проширена употреба на имперфективниот суфикс **–ува**, кога се додава на несвршен глагол: **идéн сáл трибýва** (м. 'треба'); споменатава специфичност ја имаат нотирано и претходните истражувачи на долновардарските говори (за ова в. во "Кукушкиот говор", т. 1.). Поради редукцијата гласовите **'о'** и **'у'** имаат блиска реализација оттаму често и се мешаат; во случајот имаме "обратна редукција" – замена на акцентираното **'у'** со **'о'**: **си размáтиш óмут.**

рáзно adv 'поинаку, различно' ~ *и пóсле ќи-зéвăше нивéстăта дă-дăрýва прéд дă-ă-свáл'ăт. Ќи-гудăрýвише сójут цéл, тáм нă-зéтут, пу рáзно. Ќи-зéвăше сфéкурут ќиă-свáлше* [ВЕв(Ил),307].

рàзнóсе* pf 'пренесе нешто од едно на друго место' ~ *адúн чувéк нà-рăзбójут ќо:-стéгне куршýмут, до:-искáре гúлцто. И гу-дéл'аа сéкуj бăрýт пу-бăшкá. Тăкá рăбóтаа уф-Сóфја, óни гу-рăбóтаа. Нúà шобúме мумурúj тăквú ги рăзнóсăхме нà-друго мéсто* [ПК,2(Иц),284].

рàзнóсуве* impf – в. **рàзнóсе** ~ *и кá дуjдéме уф-Кýкуш, видéхме нóго вуjнúци. Рáнни нóсăт сус-кóли. Нàрóт бéга на сúте стрáни, кукушéне, а Кýкуш óште нé гóрше. Нé бúше дójдăна гăрцкăта вуjскá уф-Кýкуш, óште фрóнт дăржат дóло. Сáмо вуjнúци рáнни рăзнóсуват гáаре* [ПК,2(Пос),290].

рàзóнóдà f 'радосна, весела расположба' ~ *му-вúкà: "ác дúн дéн' ќ-ýмрàм, áмà ќ-ти-òстáвàм дúн àсéр". Вúка "Кáжи тáте?" "Нéлóшò дà-с-прòшéтувàш, тóà- днá рàзòнóдà, низ-бàúрò". Имáл пýшка, и-ká- слòбóдн, изл'áвàл низ-бàúрò* [ЛС(К)127].

разпи́та* pf 'распраша (да сознае нешто)' ~ *нá оновá саáт промúнаши и цáрjут от тáму сóс нéговите л'ýди и ги видé онúа хизмикáри, кáк чинúха кату безýмни, и ги питá: "а брé човéци, да ви пúтам и разпúтам, нá кóго сти вúа хизмикáри?"* [V,PM,114]; ~ *и го не питат, ниту распитват;[но си грабнаха хубава Јана; [та ја качиха на брза кон'а; [одведоха ја три дни далеко* [Б(С,ДХ),51] – во врска со линеаризацијата забележливо е дека глаголот и кратката зам. форма се одделени со негацијата: **и го не питат**; освен тоа имаме специфичен начин на мерење на растојение со временска отсечка: **одведоха ја три дни далеко;** ~ *другиот рече: "и бójут му е кус".*

Третојут и рекла: "и ногата му е крива". Оттамо трăгнаха да го брăкат, шетаха по тука по тамо, питаха, распитаха по сичка околиа [V,PM,181] – несогласување по род меѓу субјектот и предикатот (л–формата): **третојут и рекла;** *~ оти́де да зе́ми му́линтата да това́ри. И кога́ гле́да, едно́ му́ле ли́псa: остана́ли три́јси и де́вет му́линта. Тогáс оти́де на ме́чкини ду́пки, разпи́та, која́ ме́чка изја́ди му́линту, и она́ја ме́чка га фати́ и га вăрзá, га тури самáр на гăрбо* [V,PM,107] – неправилна употреба на заменките: во функција на дативна се јавува акузативна форма ('га' место 'ѝ'): **га тури самáр на гăрбо** ('га'< ја, со аналогија на 'го').

Разпа́ти top. 'стар пат од Височен за Драма', според Ј. Иванов: од исчезнатото име *разпăти,* во стсл. со значење: 'широк пат, улица' [ЈИ,М...181].

разрии* pf 'раскопа малку' *~ дека седјаха, единојут речи: "мили побратими, тука, што седими ниа, удол има еден казан алтуни". Второјут рече: "казанот има и капак, на казанот. Ајди да ги разриими". А разрăха, а најдоха алтуниту еден казан* [V,PM,181].

разрани pf 'отвори рана' *~ излекувала му је седемдесет рани; [седемдесет рани – девет куршумлије; [ни хи рука мају, ни ја има сестра; [јам ја има жена, та му ги разрани; [седемдесет рани – девет куршумлије; [и си го остави фăф срјада горăта* [БД,81].

разридечка* f 'некомпактност' *~ уд друга страна, ер кăд да са наогја чувек уф полјто, или па от полјто, Постол ти се пулја кату град и зарди разридечката на ридут можа да се вида и ут далеки мистијна и билјам дури ут планијнте* [МЕв(Р),71].

разри́ка* pf 'кога магарето ќе испушти глас' *~ излéгăл óцăта и мурéкăл дéка мăгáрто нé е дóма. А дудéка óни мăбити́ле мăгáрто сăрăзрикáло уд-áру и кумши́ăта мурéкăл нă-óцăта: "Ето, óца мăгáрито е дома" – "А брé, кумши́а! Ти́ шó чóек ќи-би́диш? Нă-мăгáрито му-вéрвăш а мéне – нé!"* [ДК(Деб),155].

разсади* pf 'кога растение, заедно со корењата ќе се стави в земја, ќе се засади' *~ Иван ми чешма заградил; [окол чешмата разсадил; [сијно, зелено, алено; [највеки бело, червено* (цвеќе) [БД,14].

разсони pf 'пробуди (некого)' *~ Свăти Ѓорги хи рăкал: "Ми că, јаз ќу кортолису тојă момă: ти иди дома си..."; ăвдовицата си утишила, пак момата останала там и поскала Свăти Ѓорги. Тој хи нарачал: "Ако заспјă ăз, и ламјăта додă, да ма разсониш да јă убијă!"* [V,PM,288]; *~ като го тă поскала, заспал тој, пак ламјăта зăла страшно да јачи и да излăзă от морăто. Момата от страх заборила да разсони Свăти Ѓорги и зафатила тăзно да плача и да вика* [V,PM,288].

ра́зум m 1. 'умна способност' *~ пá он гуворú да ричé: Да си милýваш Стопáнут на Гóспот тфój, су сé сăрцито, и су сé дýша ти, и су сăто стрáшното, и су сé рáзумут тфój* [MV,K,276]; *~ тогáс господáрот му велú: "Штó прóсиш брé барлúв? Далú рăци или нóци нémаш да рабóтиш?" Тогáс и тójнака му вéли: "господúне, и рăци úмам, и нóци, и ýм úмам и рáзум, алма кăсмéт не мóга да нájда"* [V,PM,151]; 2. изр.: **ýм бис ра́зум парú ни прáви** (= само разумната мисла е корисна) [MS,s,97].

разу́ми (сă)* pf 1. 'се присети' [MS,s-97]; 2. 'си размисли' ~ *и си дуjдéле ни́м са́лт за Ис..., тукý и на Ла́зар да гу ви́дат, шо гу крина́ уф умре́ш. Хаха́мити пак си разумúле, да гу утéпат и на нéгу и на Ла́зар* [MV,K,253] – во контекстот среќаваме уште еден пример за споменатава нерегуларност кај предлозите, во случајот за проширената употреба на предлогот **уф** (наместо 'од'): **гу крина́ уф умре́ш** (= го крена од смрт); ~ *и ка́к сă субра́ле са́ти Старе́ити су Хаха́мити, си разумúа а́рно, и на кава́зити и дадéле па́ри но́гу е́м ре́кле на ни́х: Да ре́чити о́ти дуjдóа Учени́цити но́ка, и гу крадéле кóга заспáхти ви́а* [MV,K,253].

разумитин* adj 'тој што се однесува разумно, што има убаво поведение' ~ *и тој зема от терзиите рубиту, зема и даскалите, ги занеси на Богариово, да ја стори теслим на даскалите армасницата му, да припорáнче да ја научјат сичко – от готвиш, от шишни, от врева, – штото от солунчаните да биде по-разумитна* [V,PM,164].

разумин* adj – в. **разумитин**, сторено со ум' ~ *кога оттам поминахă; [приз градско село гол'амо;[Јана са градски поклони, [градски хли рáка пол'уби; [като jă видехă граждане; [на Јана каскандисахă; [– Благатичка нáзи мајка; [што роди туз хитро чедо; [хитро, хитро и разумно* [Б(С,ДХ),28].

разум'ува (сă) impf 1. – в. **разуми (сă)** [MS,s,97]; 2. 'помислува' ~ *ричé на нéгу Гóспот: Нéразбрáн, вá нóк ти сáкат дýшата у-тéби; или ви́а шо си клáл уф амбáрут, за кój ки би́дат. Такá тóа човéк шо бéри са́лт за нéгу, и за Бóга и́ч не си разумýа* [MV,K,277]; 3. 'се двоуми' ~ *па Ис... емéн скóро му пузнајá сáрцито шо имáле, и шо си чудúле такá уф сáрцито, ричé на ни́х: Зашо такá си разумýати уф сáрцито вáш?* [MV,K,284]; ~ *па да си чýати ут л'ýдити, óти имáле ниéт да ви продóсат на сóбар, и на сáдбити ки ви би́jат, и на пáшити и на царóвити ки ви нóсат...' Да кóга ки ви дáдат уф рáцити, да нé си разумýати как и шо да ре́чити* [MV,K,326].

разфа(р)ли́* pf 'стави нешто тука и таму, со фрлање' ~ *и му кáзало: "когá и́деш на крáj морéто, да исúпеш пчени́цата, медá, просóто по сýхо, а пак кóнете да сосечéш и да разфа(р)лúш по сýхо половúната, и по водáта половúната" ... и кató стúгнал на крáj морéто, натýрил по сýхо пчени́цата, медá, просóто, пак кóнете сосjáкал, рáсфăрлил ги* [V,PM,258].

разч'уи* pf 'се пренесе глас за нешто' ~ *по-гол'амија брат зел да ја распоре и нашал в корема хи еднă чаша. Вечарта пил с нејă вино и, като штjал испиjă виното, от устăтă му затичали алтанjă (жалтици). Този сја расч'уло на сjакаде, и от далечни места ходили да гледат* [V,PM,285]; ~ *кату чула за това нешчо, отишла при царут приоблечена уф лăшки руби и му рекла: "Цару, ез закол'увам каминут." На секăде се расчуло, оти ади чувек се наел да заколе каминут* [ШК,V(423)]; ~ *срештнала еден овчар, ... зела му дрехите, надjанала ги, ...там наградила едни сарajă, на котри дуварето били от голо злато... Колко за богатлака, толко оште и за чашата, чи, л'у колчим пила с нејă, сја напă(л)нела алтанjă, расч'ула сја на сjакаде* [V,PM,285]– заменската форма **котри** упатува на стар лексички слој – сп. во рускиот јазик.

разăмнова* impf 'го размесува тестото, односно прави некој вид пупи' [MS,s,97]; ~ *кога месјат, онаја дивојка за надјани от зентјут фесот, да така ки фати да меси, па другите около за пејат песни свадбарски. Сетни разăмноват, прајат много колачинта шарени и един гол'ам л'ап, којто са вели прăмна л'ап* [V,PM,247] – во контекстот се забележуваат три дијалектни посебности од кои двете носат балканистички предзнак, а третата ја објаснуваме како влијание од турскиот јазик; прво да ја споменеме употребата на предлогот **от** кога изразува посесивност: **за надјани от зентјут фесот** (место 'на зетот'); второ, кога атрибутот е во постпозиција во однос на именката: **колачинта шарени,** и трето кога не функционира категоријата род, т.е. кога има случаи на несоодветна конгруенција: **са вели прăмна л'ап**.

рај m 'за оние што веруваат во задгробен живот: пријатно место во небесната царштина, каде што одат праведните' ~ *тóга ки уговóри и на ни́х, и ки ре́чи: Истина вéл'ам на вáс, кóлко нé чини́хти на ви́а сиромáси, ни́то на мéн чини́хти. Да ки си óдат ви́и на вéшново пé-кол, па прáвинти на рáј дувéшно* [MV,K,277]; ~ *сăбáјлин ká стáнýве то: мăжо глéде и ăднă-жéна ду-нéго. Му-ви́ке Гóспо: "Ти, ви́ке, слýши, јас ви́ке ти најдéх другáр, ви́ке, дă-живéјте, но ви́ке ќи-ви-кáжум аднó: ви́ă уф рáјо, тро дăрво шó-ј тáм, дă-нé јáјте уднéго, ви́ке"* [ПК,2(Грам),237]; сп.: верување: во **рајут** без мака доспеваат праведните и сиромасите, коишто на овој *лажовен* свет ги "искупиле" сите свои греови. Според верувањето во Гевгелиско, на патот кон рајот секој треба да помине преку влакно. Праведните мижејќи поминуваат преку влакното, додека грешните паѓаат од влакното доле во катран и тука *се варат који знаје ду кога* [ТГ,259].

Рајна – ж. лич. име, се среќава често во Доновардарско ~ *А мáјка-ми турúла шéј нă-нúјнта кóла. Нúа пó-мăлéнките: ác, Шúл'ка, Трăјáн, мáјка нă-кăчúла нă-мăгáрто. Нă-мéн нă-сумáро, прăд мéне брáт-ми, а па бáп-ти Шúл'ка нă-гáзо нă-мăгáрто, уд-сăт кáчна. А тúй двéте óдат, гулéми: дóд-Лúка и дóд-Рáјна* [ПК,2(Гăр),320]; ~ *оре , се налутил турцкиот паша; [од Панаѓуриште; [оре ми јизвика деветмина Турци; [Турци разбојници; [– Идете ја фанете Рајна Попѓоргиева; [жива ја донесете; јазе да ја питам ем да распитам; [кој го соши бајракот* [БМ,-71] – извлекувањето на кратката зам. форма пред глаголот, образец позајмен од балканската јазична алијанса, е присутен во западното наречје и во нормативниот израз, со исклучок на формите на императивот и покрај гл. прилог, овде, во контекстот заслужува внимание аргументот дека заменската форма се јавува во препозиција и во заповедниот начин: **идете ја фанете Рајна Попѓоргиева; жива ја донесете;** ~ *дóд Рáјна е вăрсăна врéјка, нé удгувóруве* (т.е. се воздржува, не коментира) [ПК,2(Гăр),157]; ~ *нă-Вилúгдин гă-нăкăрáли нă-мáјкă-ми и нă-дóтките* (постари сестри), *нă дóд Лúка и нă-дóд Рáјна, чурáпе дăј-м-плéтăт: Они пéет, пúскăт. Учúтăло ќи-ј-смирýве тáм дă-мóлчăт, дă-не пúскат* [ПК,2(Гăр),321] – старото вокално ѫ во Долновардарско се рефлектирало во **ăл**

(лă), исклучок прави глаголот **молче**, (*ќи-ј-смиру́ве та́ли дă-мо́л-чăт*); освен во Кукушко (контекстот е од таму) го имаме констатирано уште и во Гевгелиско (пр. во с. Фурка).

Ра́јнин adj 'нешто што се однесува, што ѝ припаѓа на Рајна' ~ *Ра́јнин Ки́ро гуле́ма кле́чка-ј* (= има големи можности) [ПК,2(Гăр),158].

Рајко 'м. лич. име запишано во Драмско' ~ *"Рајко мили сино, ни шари* (шири) *постава; [ни мори хăргати, вчера са сл'агнали; [от више брчини, от гори зелени; [от води студени" – "Ја ни шарја мајо, за крајно девојче, за опашчарката"* [БД,33].

Ра́јко До́л top. 'од лич. име Рајко + дол' – моделот е позајмен од тур. јазик: именка служи како атрибут на друга именка без придавска наставка: *Рајко Дол* (место Рајков...); долина наоколу ридови, месност во Везмен, Драмско [ЈИ,М...,182].

рак m, zool., Astacus fluviatilis 1. 'мало водно животно, има пипки и тврда кора' [MS,s,95]; 2. изр.: **куту ра́ко уф-бăта́ко** (= израз на бесперспективност) ~ *ус-копăнто сме куту ра́ко уф-бăта́ко* [ПК,2(Гăр)-160]; **ра́к стана́** (= се вцрви од срам) ~ *стрăмли́ф чуве́к не́куј, ка́-ќ фа́те дă-гувóре не́што стра́мно ќи-пуцăрвине́е куту ра́к* [ПК,2(Гăр),191].

Ра́к Дересѝ top. 'дол, на североисток од Мелникич, Серско' – назив компониран од македонското **рак** + турцизмот **дереси;** моделот е позајмен од тур. јазик; в. го објаснувањето во **Ра́јко До́л** [ЈИ,М...,-182].

рăка́чкă f 'еден граб со рака при жнеење жито со срп' [ЛС(К)95]; – в. **рăкăве́нка**.

р'а́ка (и: **река**) f 1. 'вода што тече и не пресушува' [MS,s,95]; ~ *и кату и́диши, на пăтју́т при една́ ря́ка најде една́ змиа́ мло́гу голе́ма; са́каши да изја́ди една́ же́на сос две́ ма́лки* [V,PM,22]; ~ *един ден зема негови л'уди сос него, беши изл'ал по вунка да са шета, лов да лови. И кату ловјаха, излезоха на една гул'ама ря́ка* [V,PM206]; ~ *му кажува: "синку, кога ки видиш некуј облак и да дăжди, тинака да заприи на една страна, дури да промине облакот! И пак кога ки видиш мăтна река да иди, да не миниш от неја, дурде не утихни реката!"* [V,PM,93] – во текстот среќаваме нерегуларна употреба на предлогот **од** наместо 'низ, преку': **да не миниш от неја;** споменатиов предлог се јавува со проширена употреба, заменува и др. предлози; за ова в. во граматичкиот дел; ~ *длăмбо́ка ра́ќа* [ПСт,ЗС,66]; 2. изр.: **ре́ка уф не́гово́то сăрци** (= спокојство и мир во неговата душа) ~ *то́ шо веру́ва на ме́н, кату́ как ве́л'ат кни́гити, ре́ка уф не́гово́то сăрци ки прили́и во́да за живо́т* [MV,K,260]; 3. сп. топ.: **Кла́јнска Ре́ка** ~ *и́ма таквѝ ре́ки, мăле́нки, ка́ сă-ви́каа? Адна́ сă-ви́кше* **Вампи́рска Ре́ка,** *адна́ сă-ви́кше* **Кла́јнска Ре́ка** (сп. **клајнц** = кладенец), *дру́га сă-ви́кше* **Биѕи́мска Ре́ка** [ПК,2(Мор)223]; **Пра́ѕ Ре́ка** ~ *и та́м и́мше мисти́на, а́ма ма́јка не́ зна́а си́но. Нă-тка́ би́ше* **Пра́ѕ Ре́ка,** *нă-ка́де* **Миждире́чка Стра́на** , *па́ Пра́ѕ-Ре́ка би́ше* [ПК,2(Пл),250].

ракаџ'и́јски* adj 'нешто што се однесува на ракија, ракиен' ~ *ци́пур'е́ту ш'ту устáнуват ... ги звáж'дами ... и утúвами на ракаџ'и́јскију казáн'* [MS,t,4].

раки́(j)а f 1.'жесток алкохолен пијалок, обично приготвен дома (со ферментирање на грозје, сливи и сл., односно со кондензирање на пареата што се крева од нив при силно загревање)' ~ *"ско́ру, нив'ӑсту, до́нисúми да пúјам мӑ́ра ракúја да ш'о сӑ улурéнт!"* [MS,t-68]; ~ *за с'éднат у думá, за пучúнат, за пúјат кафé, ракúја и за вич'éрат* [MS,t,67]; ~ *и си дóјди ман'ú'ó-ји, с'éднаха на мухабéт, пúха пу инá ракúја, пу инó кајвé и клáдуха суфрáта* [MS,t,37]; ~ *вилú: "éј, Бóжи Гóспуди, т'éс ч'éш'ма, иднáта ч'éш'ма да стáни вúну, дрýгата ч'éш'ма да стáни ракúја"* [MS,t,80]; ~ *цúпур'éту ш'ту устáнуват ... ги зваж'дами ... и утúвами на ракаџ'úјскију казáн' да сфарúми ракúја* [MS,t,4]; ја сретнавме и формата **рикиа** (добиена со асимилација) ~ *тéтинут дујдé, дéвирут (брат му), кýмут дујдé и дрýзи нúјни рудни́ни, бăрчéдăвци. Нóсаа пéчăво, рúба уф тáва. Дунсéа вúно, рикúа, сă–густúа* [ВГ-(Ст),270]; сп.: **вино и ракија** 'виножито, божилак' (во овие говори почесто: **зуница**) ~ *ако úма мнóго цăрвéно* (на божилакот), *ќе úма мнóго грóзде* – суеверие [BV,138]; **благото ракиа** 'ракија со црвена боја (симбол на чесноста на невестата) со која се честат гостите што доаѓаат кај младоженците по првата брачна ноќ' ~ *дошла нетре невестата, фатила и она да му вели на Марин: "добре дојди, господине, здраво живо дома тајфата?" – и да му донесе благото ракиа спрăти адето, и пак гу спрати дур вунка* [V,PM,164]; 2. гатанка: **уф едно бурило ем ракија, ем вино, и па не са бркат** (не се мешаат) = јајце [ТГ,290].

раки–сапун m 'вид сапун'(?) ~ *да ми видиш кошул'ата; [кошул'ата неопрана; [неопрана, некрпана! [Зели ми јă, пери ми јă. Ја тија му отгоори: – Зела јă бех, прала јă бех; [ал си немам раки сапун; [и си немам студна ода* [Б(С,ДХ),24].

Ракиштéн top. 'име на напуштено село во Драмско'; за тоа како е добиено името Ј. Иванов укажува на 2 можности: според името на вид врба **ракита** (Salix, Salix purpurea), односно од лич. име **Рако** [ЈИ,М ...,182].

рáкла f 'домашна, кујнска направа' ~ *óна-ј кут сăндăк, кулку мáста-ј, úма двé врáтички. Уф-н'áа си-чýвахме сăдăфто и лéбо* [ПК,2-(АЌ),97]; ~ *нарадовај се момина мале! [л'у каде идеш керка плачеш; [на ода идеш, од ода дојдеш; [де керка најдеш ракла ти бара; [коприна тера жăлта вал'ана; [сина зилена; [бјала црвена* [Б(С,ДХ),23]; в. во РМЈ **ракла** 'ковчег за облека' (т. 3, с. 50).

Рáклата top. 'ниви во реонот на с. Караќој, Драмско', изведено од **ракла** (= потпорен вид на мост или пат) – според објаснувањето на Ј. Иванов [ЈИ,М...,182], меѓутоа нашите сознанија упатуваат на: 'некаков вид ковчег'; в. **рáкла.**

раклúца f 'специјално направен отвор во ѕидот за чување ствари' [MS,s-95]; в. **рáкла.**

Раковиц top. 'место на стариот пат Стојаково – Солун, до брегот на **Арџанскиот Ѓол**' [ТГ,423].

ракóјка* f 'повеќе **ракатки** од жито собрани' [ЛС(К)95]; ~ *Смилјане либе, Смилјане; [врни се либе врзувај; [– Дафино грозна нивесто; [пусто стојало детето; [јогăн горели рăкојки; [нăли јă тук Бужана* [БД,34]; во други говори (во јуж-

ните): **рąкáчка** и **рăкăвéнка**; сп.: **рąкóл'кą** – со варијантно значење: *днá рąкóл'кą с'áнọ* [ДЧ,140].

ракч'éхнува impf 'отвора писмо, го кине ковертот' ~ *ја з'éва нас книúга Анг'елус Кирúју, му ракч'éхнува, му пúш'и, инá друúга книúга му дáва* [MS,t,17]; и: **расч'éкнува** 'раскинува', сп. **расч'éкнанти руби** (= испокинати алишта)[MS,s,95]; в. **расч'éкни**.

ралúца f 'рачка на рало' [СК,334].

рáло n 'два еднакви предмети што се носат истовремено, чифт' ~ *"Дáли сą-наýчи тú нéшчо?" – гу-упúтăл цáрут. "Сą-наýчу мáлце" – му-вéле дéтто. "Дáли мójш дą-ми-нąпрáјш ąдно-рáло бóти?"* (кондури) *му-вéле цáрут. "Мóжам" – му-вéле дéтто* [ВКај(Ран),322].

рáло n 1. 'земјоделска направа со која се ора' ~ *си-л'ăгнáле, утринтá пут пéрницăта нăјдéл двé лúри. Пучнáле по-бугáтичко дă-сă-ублéчувăт, дă-сă-рáнăт. Вáјн сикупúле нúвичка, ýтре кójнче, рáло и тăкá пучнáле бугáти дă-сă-чинýвăт* [ПД,152]; ~ *нą ąднá брáзда, нą двé – искáрăве áдна чувéчка глáва уд зéми с рáлто, и нą тáа глáвта пишáло: "чтúрсăт дýши ќи зąгúúнăт уд вáа глáва"* [ИГ,110]; ~ *нă-лишúцăта и тăкнáло: "Já ká ќа:дóнцăме: ки- нájдиш ти éдин плýк, рáло, мéчкăта ќа:клáме нă-прéди и-вăлко, а-јáс уд-сăди; ќ-одăме уф-нă-цáро двóро ки-óрăме, шó úмја жúво сăто ки-изóрме"* [ПД,154]; — називот **рало** го запишавме во описот на следниот обичај: спроти *Бужик* во Гевгелиско има обичај со "колење" да се заплашуваат различни работи во куќата што не се "доволно добри или здрави" (дете, крава, рало и сл.), пр.: ~ *"Воја рало не оре арно и не дунесуве ного бириќет, ки гу закол'ум!" – "Аман, џанум, ним гу кајдисуви* (прежали). *Уд сега на наки арно ки оре, и бириќет ки са чине!" – "Велиш оти арно ки оре?" – "Ки оре!" – "Е, арно, ајд да гу уставум за ваја гудина"* [ТГ,84]; 2. 'севгар' ~ *ду прид 15 –20 гудини бејзте териа бејлик, шо ки сă речă, они и имиа најблиските ду селту и најарните ниви и си-ј рăботиă су ăнгăријă. Катă ниделјă и катă празник, субăштă ки чинише абер оти му трибувăт толку и толку ралă дă сă-орă фил'ан нивă* [МЕв(Р),89]; ~ *амă 5 килă ишур* (вид данок, десеток) *правăт сăл љујту, шо сă ногу тајфа* (големо семејство) *и шо терăт две ралă и имăт чифт бивулјă зă нăдвурешни рăботи, кăту зă дăрвă, вудиници, зă груздубер, зă нусејне рантă нă Пазар и за кинатă новини (?)* [МЕв(Р),88] – прашалникот не е потребен зашто во народната земј. терминологија постои назив **кинатица** (= новоотворена нива, одземена, **откината** од необработено земјиште); 3. изр.: **не уставăт дă стăпне рало** (= не дозволуваат да се работи земјата) ~ *силјајнту можăт дă си сејăт уров зă дубицте, да клаат дубици и лиут колку сакăт. Сеа истум ка ки дојдă времиту зă урајнă зă уров, арнăујтту шо а имăт кăшлăтă, не уставăт дă стăпнă ралу нă нивăтă* [МЕв(Р),88].

рáлце* n, dem. 'земјоделска направа' – в. **рало** ~ *пу нéкуја гудúна ăднó уд-дéцта, шó-ј-мáше прăтéно нăпјájне* (= на школување), *си-вăрнáл уд-скọл'óто, áлма немájќи зă-шó дă-си-зăфáти дă-рăбóти, пák си-зăкăчúл зă-рáлциту дă-óра* [ВЕв-(Кал),292].

раматизам m 'кога на човек го болат коските се вика дека има *раматизам* (реума)'. Се лекува на тој начин што ќе се земе семе од **синап**, ќе го истолчат и ќе го посолат врз некоја крпа на која има намачкано тесто и тоа ќе го прицврстат на болното место [ТГ,228].

раменце* n, dem. од 'рамо' ~ *Славеј високо фркаша; [и на Драгана думаша: –"Драганке, пјаснопојнице; [Драганке ранобудниче; [хајде Драганке да пјајем; [да пјајем да се натпјајем; [лă јако ма Драганке натпјајеш;[да ми јодрјажиш крилцата; [крилцата до раменцата* [БД,183].

рáмин' m (pl. **рáмин'ạ**) [MS,s,95]; в. **рáму**.

рамин* adj 1. 'без нерамнини, прав' ~ *очите ји биле, мале, кустуренски цреши; [вегите ји биле, мале, морски пијавици; [снагата ји била мале, морска рамна трска* [ТГ,52]; ~ *мори, југријала мисичина; [пу Сер поле, рамно поле; [пу Јуванови рамни двори; [мори, Јувануве вичерале; [сирак Јуван не вичере* [ТГ,-97] – во контекстот прави впечаток употребата на именка (без придавски формант) како атрибут на друга именка: *пу Сер поле;* се работи (како што рековме) за образец позајмен од турскиот јазик, познат и во други говори, но овде, поради изразеното турско влијание, почесто присутен; ~ *глáс вел'ála уф пусталúа: Исправéјти пăтут Господúноф, рáмно чинéјте пăтúчкити нéгува* [MV,K,260]; – формата за ср. род **рáмно** употребена несоодветно, наместо 'рамни' *(пăтúчкити нéгува)*, што претставува уште една илустрација за нефункционирањето на категоријата род (и број) во овие говори. Се разбира, истава форма **рамно** се јавува и како атрибут на именки од ср. род.: ~ *му вели: "царју, млого ти година! Тојта мома ја сакам за моето дете!" Кату чу царјут, са поч'уди, да и вели: "твоето дете ако можи тас високата планина да ја стори рамно поле, има кабил да му ја дам на него мојта мома"* [V,PM,197]; ~ *тогас тој елин и сестра му излезоха долу у рамно поли, најдоха една чешма, покрај чешмата имало един гол'ам брјаст, тамо момата си и качила* [V,P-M,241]; ~ *отидохми да ја брăками мухата, та ја најдохми на едно рамно поли, дека ја беши опрегнал един чифчиа сос един бивул, та сос них орјаши нивата му* [V, PM,202]; 2. 'еднаков по квалитет' ~ *устáвгу нéго, тăрцумáн* (адвокат) *нé мó-ј рáмен* – се однесува на снаодлив човек [ПК,2(Крец),117]; 3. изр. **полно рамно** (= сосема комплетно) ~ *играј, играј Лазаре; [у ва куќа богата; [полна рамна до врата; [сос босилок китена; [сос карамфил прскана* [БМ,25].

Рáмна top. 'име на село, се наоѓа североисточно од Кукуш' ~ *јáс сă-вúкум Динúи Гóце Мúтруф, рóдин ил'áда óсумсто дивéјсе дивéтта гудúна уф-сéло Штéмница. Имше и дрýзи сéла, тýрцки бúа. Имше ăднó сă-вúкише Кăрá-мутлú-ја. Кá сă–вúкăа дрýјсте зăбрăвúх. Тáм ăднó úмше Рáмна*; ~ *Гáлико* (чл. форма од **Галик** – име на река) *крăј-нáс вăрвише, нúа пáсăхме дубúци тáм. Гóре Штéмница, Рáмна, бúа кумшúи, Алéксуво ус -тúа грăнúчăхме* [ПК,2(Мор),216].

рáмне* impf 'работи, прави нешто да биде рамно' – во случајот: рамнење на земја за пат со специјален голем

камен (**вăлок** односно **вăлґуга**) ~ *ус нéго адно врéме нáште гумиңáне* (од населбата Гуменца) *вáл'аа, рáмнаа. Нă-стрéде-j прувá-лин* (каменот на среде имал дупка, за да може да се влече) [ПК,2-(Крец),32].

Рáмни Гáбер top. 'пасиште' во реонот на с. Височен, Драмско; во името е зачувана определената придавска форма **рамни**, што потврдува дека топономастичката номенклатура презентира постар стадиум од развитокот на јазикот [ЛИ,М...,182].

рамнина f 'рамно место, обично затревнато' ~ *полјто и планијнте така сă рăсфăрлени спроти Постол шо гу прават ногу тифиричлија и лично место. От Постол чувек гу пулја сăто поле су зилиниlото му, су сăта му села и курији изридени като бели и цăрни бамки уф стредин на чудбина гулемата зилена рамнина* [РЕв(Р)71]; ~ *нă свăршувајнту нă рăмнинтă кăту мегјă мигју неа и полјто сă теглјă* (се протега) *ут угрислăнцă дур нă зајдислăнцă пу сăт пустолцки синур идна ниска битивијă мокрă и зауралиненă фаша* [МЕв(Р),79]; ~ *пустолцкуту поле-j иднă кăрфија* (голем клинец, шајка) *забудена уд угри-слăнцă нă зајдислăнцă та дел нă рамнинтă* (пишува: 'ранинтă' – грешка?) *шо гу носă илиту "Полјту" мигју дветă блатă, мигју Старту и Малту блату* [МЕв(Р),80]; ~ *истул* (непосредно, веднаш) *пут селто (мигју негу и полјту) ридиштă и долиштă сă -јзрмнувăт и кăту рăмнинă (јаваш-јаваш) не пузнăјату се спушкăт нă долу* [РЕв (Р),79].

Рáмнинска Рéка top. 'река што тече меѓу селата Мораруи и Штемница, североисточно од Кукуш' (доаѓа од с. Рамна) ~ *пуд-Асáрско Пóле пó-н-дóле бúше Чалăк, сă-викше. Или, сéдби сă-сајýвише, жúто сă-сăјýвише. А пă мáлко пó нă-зáпат фáштише Мурáрскуто Пóле.. Там адна рéка мúнше уд-гóре, Рáмнинска Рéка ѝ вúкаа* [ПК,2(Шт),248].

рамничáрски adj 'нешто што се однесува на рамница' ~ *затувá ни(j)ă уф-грýпи сóстăвúхм пóвеке стáдă óфци, та ги-прăтúхм на-Пúрин Плáнина, árну áмă нáшит óфци б'áхă навикнáни на низú(j)ски, рă мничáрски погóди и не можéхă да издăржăт на-планинáта* [ДЧ,168].

рáму* n 'горниот дел од раката, што се спојува со плешката' ~ *и гу сúгна на рáмуту и сăс куш'úја гу зан'éси и гу фарлú пóнадлабóку* [MS,t,70]; ~ *си удрúва Ифтúл'у т'уфéјку на рáмуту, прумúна прис главн'áтă, ги глéда главн'áтă сă пýснали филúз'ă (дáлч'анта)* [MS-t,44]; ~ *напăлни стóлнатă, клáди на рáмуту, лý ш'ту úш'т'ăш'и да трăгни, нáтигу и дјáкут утпр'ăт' н'éја* [MS,t,68]; од односнава регија има и записи без редукција во споменатава лексема: ~ *вéли на тóа бóл'нијот: Тéб ти вéлам, стáни си, и крéни си носúлото, и óди си дóма. И на тóа чáс стáнá, и кринá носúлото на рáмото, и испаднá спрúту сăти л'ýди* [MV,K-284]; ~ *и истом кога тој играиши, една стара сиромашка жена пролина прет негу и носила столна сос вода аф рамото ѝ* [V,PM,71] – во контекстот има пример којшто многу децидно потврдува дека предлозите 'на' и 'во' се употребуваат сосема нерегуларно: **носила стомна сос вода аф рамото ѝ** – предлогот **аф** (во) којшто по правило упатува на внатрешност, овде го заменил предлогот

'на' и укажува на надворешност; *~ о́ни а вика́ле: Кре́ни гу, кре́ни гу, ра́скрăсти на не́гу. Ве́ли на ни́х Пила́то: На ва́шо Ца́р да раскрăстам? Гувори́ле Хаха́мити: Не́мами ца́р... , гу зе́ле на Ис..., и му гу носи́ле. И а но́сиши са́м крăстот на рамуто* [MV,K,283].

ран adj 'за нешто што се јавува рано, пред другите' (пр. цвеќе што цвета во рана пролет, односно земјоделска култура која созрева порано) *~ Стојан ја чушмја* (чешма) *изградил; [јукул чушмјата и бахчата; [ју бахча цвјатја насијал; [сјакакво цвјатја најрано; [ран босил'ук и петарја* [Б(С,ДХ),53]; *~ јузела је Трена ду две столи; [да ки јоде Трена на Бел-Дунав; [да налије Трена студна вода; [да наваде Трена цвеќе рано; [рано цвеќе, џанум, ал каранфил* [ТГ,172]; *~ бл'уди* (бегај) *Кал'у да бл'удими; [ели бјагај дă бјагами; [ду дје гора листи њама; [ванăстранска - ран бусил'ак; [Јовче Поли – дјателина* [БД,13]; *~ та́м у Мо́крина, нӑјде́ме сѐ гуто́во, си́чко уста́вино, куту ни́й ка́ устави́ме до́лу. Сѐ гуто́во, же́тва, сѐ, о́ни ту́к тӑка́ устави́ли. Ни́а е́синта си-збра́ме чини́чка, мису́рка де, – пу бижа́нско. Ра́јнте мису́рки кӑжа́а дӑ-ј збе́рме, дӑ-ме́л'ме, дӑ-ја́јме* [ПК,2-(Мор),222]; сп.: **ра́ниш'на́та зв'а́зда** (= ѕвезда што се јавува рано наутро, Деница).

ра́на f (чл.: **рана́та**) 1. 'повреда на кожата, односно на ткивото, може и да гнои' [MS,s,95]; *~ и л'у дојдоха на крајта, тојнака от страх га удри рибата сос папуцут на гăрбо. Раната оној час пукна, и уздравјала рибата* [V,PM,99]; *~ тогај калек му кажува раната, што и била врăзана, хем му вели на царју: "таја сирвета да не и, што ми вăрза?"* [V,PM,161]; *~ на магарите на гăрбовето му са чиниха едни рани от самарот, хем вон'јаха* [V,PM,180] – во контекстот среќаваме две посебности, од една страна лексички архаизам: гл. **вон'и** 'мириса' (сп. во чешкиот јазик), од друга: проширена употреба на множинската наставка **-и** кај именки од ср. род: **магари** (м. 'магарињa'); на истата стр. со односнава наставка множина прави и еднослоѕна именка од м. род: **дјал – дјали** *~* **тогас јазе да вăзма две дјали** (делови), **ти едно;** што зборува дека множинската наставка **-и** ја проширува својата употреба и станува општа за сите три рода, но укажува и за сериозна разнишаност во категоријата род: **едно дјал**; *~ па иде́н сироми́х бе́ши, и́мито му Ла́зар, ... е́м и́маши ра́ни и пича́лиши да си најáди ут ро́нкити шо паќа́ле уф трапе́зата зингѝнцка; туку́ и псе́тата му лизна́а ра́нити* [MV,K,270]; *~ рибата гу зема на гăрбо, гу извади оданат морету и му вели: "ти са мол'а да питаш и за мојта рана, со што да ја оздравја", оти рибата имала лоша рана на гăрбо ѝ* [V,PM,99]; *~ иде́н Самари́тин па уде́ки пу пăтут дујде́ кăд не́гу, да ка́ гу виде́ гу прижал'а́, да си наближи́ ду не́гу, му а вăрза́ ра́нити* [MV,K,277]; 2. изр.: **ра́на на-сăрцто ме́-ј** (= голема душевна болка) *~ ја, мо́мта шо не́-ме-ј мӑжна, ра́на нӑ-сăрцто ме́-ј* [ПК,2(Гăр)191]; **рана отварја** (= предизвикува душевна мака) *~ ах не питај за гроба; [гробăт ми далеч остана; [вăв турски општини (?); [војниците се вричат; [и ваште рани отварјат;* сп.: **жи́ва**

ра́на (= рана што не заздравува) ~ *: "ину-ќу́п ќи-ти-вѫ́рзѫм по́гуле́мо, му-ве́ле. Ти си ја́к, мѫ́книш ри́би, му-ве́ле, ја́ска сла́ба сум, ле́јка, а́ма нѫ-мо́ж дѫ́-ба́рѫм, му-ве́ле, ќи-мѫ́-ка́чиш нѫ-пле́штите". То́ сѐ жи́ви ра́ни-е и не́а нѫ-пле́штите ѫ́-кѫ́чу́ва* [ДК(Лип),119]; уште: **ка́-ј букна́ла ра́нта** (= кога повредата, раната се влошува, односно болеста зема замав) [ПК,2(Ир),25].

рана f 'она што служи за исхрана' ~ *понапред бејзте му давиа нѫ јѫ́рѫ́-ѭијтѫ́ чиф (севгар), 3 или 2 чиф-тѫ́ вуловѫ́; ранѫ́ дѫ́ сѫ́ приранѫ́ нѫ́ целѫ́ гудинѫ́ и некуа лира пари* [МЕв(Р),88]; ~ *амѫ́ 5 килѫ́ ишур* (вид данок, десеток) *правѫ́т сѫ́л љујту, шо сѫ́ ногу тајфа* (големо семејство) *и шо терѫ́т две ралѫ́ и имѫ́т чифт бивулја́ зѫ́ нѫдвурешни рѫ́боти, кѫ́ту зѫ́ дѫ́рвѫ́, вудиниици, зѫ́ груздубер, зѫ́ нусејне ранѫ́тѫ́ нѫ́ Пазар и за кинатѫ́ новини (?)* [МЕв(Р),88].

Ра́нѓил' m 'дијалектна форма на името на светецот св. Арханѓел, запишана во Гевгелиско' ~ *слу́жба пра́ваа на Митро́вдин, нѫ св. Ра́нѓил', нѫ св. Атана́с. Уф Стујакѫ́во го́стаа, пра́ваа курба́н дваја́сѫ́т, трија́сѫ́т ку́ќи* [ИГ,118]; името на споменатиот светец го запишавме во следново народно верување: за *Св. Ранѓил'* се кажува дека стои на рајската врата со теразија (кантар) в рака, па на едната страна ги става добродушните дела, а на другата греовите, ако претегнат добрите дела на мртвиот му се отвораат рајските врати, а ако претегнат греовите се отвораат вратите на пеколот [ТГ,77]; ~ *убаво е Ра́нгл нѫ со́н дѫ ти-и́де, от зло́ ќе тѫ-ва́рди* [ДЧ,140].

ране́т* adj 'живо суштество (обично добиток) на кој му е давано повеќе храна, така што е здебелен' ~ *кажа́јти на калисува́ните: е́то ручо́кут азѫ́р гу готфи́х, дана́ците и ране́тити курба́ни сѫ́ти сѫ́ азѫ́р; ела́јте на сфа́дбата* [MV,-K,270]; ~ *мина́ло вр'а́ми, ѫ-нѫ-фарѫо́н му-с-сѫ́н'и нѫ-сѫ́н, изл'а́гали кај-Ни́л, кѫдé, и-кѫ́ј-ркáтѫ, сé́дѫм кра́ви. Ра́нити, дбе́ли, го́ни, го́-ни, а́мѫ по́сли ни́ф изл'а́гали сла́би* [ЛС(К),112]; ~ *извадéјти пра́вната приме́на, и убличéјти гу, и дадéјти му пра́стинут на ра́ката, и ско́рни на но́зити; и а извадéјти дана́кут ране́тито, закла́јти гу* [MV,K,281]; ~ *он му ре́кал на не́-гу: Бра́т ти дујдé твój, и та́тко ти закла́ на ране́тито те́ли, заш'о гу виде́ здра́в* [MV,K,281] – во контекстот имаме директен предмет придружен со предлогот **на: закла́ на ране́тито те́ли.**

рани* impf 'станува наутро рано' ~ *мѫ́р нивјасто хубава; [јот ми рано ни раниш; [да измитеш дворове; [да наредиш столове; [ша ти дооддѫ́т лазарки* [БД,19].

ра́ни impf 1.'дава јадење на некого (го храни)' ~ *разглидајти а́рно пилишити на не́бито, што ни́то се́јат, ни́то жни́ат, ни́то бе́рат уф амба́рити, и Та́тко ва́ш уф не́бито и ра́ни* [MV,K,264];~ *ура́-чут убѫ́рна́ о́чи нѫ-не́бту: "Го́спут, де́ду, Го́спут мѫ́-нѫучи́, о́н е вре́дин зѫ́-сѐ не́шчу" – "Тѫ́ка́, си́н-ку, Го́спут тѫ́-научи́ и се́гѫ́ тѫ́-блѫ́гусо́ве; де́н дѫ́-о́рѫ́ш, годи́на дѫ́-ра́ниш цала́ ку́јка́!"* [ВВ,310]; ~ *му вела: "Ето, гледаш тоа човек, шчо седе на ќошето? Ќи ти биде стопанин, ќи ти рани со лешници, орехи и други елиише* [ШВ,V(399)];

~ *чи́м пура́сне гуле́ма* (свилената буба) *га-нӑре́дӑт на гуле́ми о́дӡ ре и га-ра́нат гуле́ми гра́нки. И о́на ра́бо́те ме́сц и-пу́л, зави́ве о́на* [ПК,2(215)]; ~ *ки-ми́нӡат силина́ри и ки-да́вӡат кути́и ко́ј ка́к ки -и́ма ли́с дӡ-и-ра́не. Ти́ аку и́мши зӡ че́тири кути́и ки-зе́вши че́тири, три́ ки-зе́вши, ја́с идна́, ко́ј ка́к ки-и́ма ли́с* [ВМег(Стр)317] – во контекстот прави впечаток изразувањето на множина со еднинската форма **лис: ко́ј ка́к ки-и́ма ли́с** (т.е. лисја) ; ~ *а пӡ-би́л зӡ-еди́н ле́пче, зӡ-еди́н ле́п, па́ри не́, са́мо зӡ-ле́п*; *"шо́ ки-ме́-ј-ма́ка ут-те́бе? Са́мо еди́н ле́п, не́к и́ма а́к–са́ке пе́т ду́ши, ки-ј-ра́нум"* [ВД(Ник),-279] – уште еден пример (од многуте) за несоодветна конгруенција: именката во ср. род, а одредницата во машки: **зӡ-еди́н ле́пче**; 2. 'чува, одгледува, се разбира и храни' ~ *одил, одил, пу-пӑтут, стрителеден стар дедо (тоа бил Дедо-Госпуд). Дедото гу питал:"Дека одиш бре синко?" –"Одум на чуждина, да ќарувум, да си ранум децата"* [V,PM,273]; – глаголот **рани** го запишавме и во молба на селанецот: наутро кога станува верникот се моли на Бога со овие зборови: *Господи Боже и Свита Тројцо, никој* (м. 'некој') *касмет да повелиш, да ни уделиш, дечка да си ранум, виргија да си плашќум, уф село да не са стрaмувум, душмајне да не сретум ни уф пӑт ни дома, здраве и касмет на сите братја да дајте и најназад и нас да не забравите!* [ТГ,306]; ~ *на може една кукошка да ране, па са фале оти може воја и тоја да праве* [ТГ,401]; 3. – **(сӑ)** ~ *си-л'ӑгнале, утринта́ пут-пе́рницӑта нӑјде́л две́ ли́ри. Пучна́ле по-бугатичко дӑ-сӑ-ублечувӑт, дӑ-сӑ-ра́нӑт. Ва́јн си-купи́ле ни́вичка, у́тре ко́јнче, ра́ло и тӑка́ пучна́ле бугати дӑ-сӑ-чину́вӑт* [ПД,152]; ~ *роси, роси, вај Дудуле, ситна роса, мили боже; [да наросии сӑта земја, вај Дудуле, мили боже; [да се чине бирик'етот; [да се ранат сирумаси* [МЕв(Р)97]; ~ *ни́вички пу-не́ко: де́кӑрче си-се́јаа.* **Но́вина** – *де́к и́ма пра́зно ме́сто пӑ но́вина утво́руваа, по́ дӑ-сӑ-ра́нат сјурма́си де. Си-рабо́таа та́м, ка́мине тре́баа, с-искарваа* [ПК,2(Пл),250]; 4. послов. изрази: **ра́ни ку́че дӑ-тӑ-ла́е** (= кога некој, кому му е сторено добрина враќа со лошо) [ДК(Емб),107]; ~ *ќи-ра́нии де́цӑта, ќи-у́чии... Та́ткуто а́ко и́ма ни́кој ку́јќа, ни́кој ни́ва, ќӑ-пруда́де. Се́тне де́тто му-ве́ле: "Не́ма ме́сто зӑ-те́бе". Ето то́-е: ра́ни ку́че дӑ-тӑ-ла́е* [ДК(Емб),151]; **бра́т бра́т не́ ра́не – те́шко то́ шу-гу-не́ма** (= блиското роднинство е корисно и треба да се чува, оти не знаеме кога ќе ни затреба) ~ *е, о́де нӑ-вичерта ут-сти́су му-викну́ва нӑ-бра́т-му: "Бра́т, бра́т! Ва́ и ва́ ра́бо́тта: ӑ-згре́ши, ја́с ӑ-нӑпра́ј. Шо́ ќи-пра́јме?" – "Не́мај га́јле!, му ве́ле. Не́к сӑ-сте́мне, ја́с ќи-до́јӑм, та́ ра́бо́та ќӑ-сфа́ршиме. Ќу-кла́јме у-вре́јкито* (убениот), *ќу-уднесиме нӑ-ре́кӑта, дӑ-нӑ-ви́де ни́кој, дӑ-нӑ-чу́е..."* [ДК(Рак),152]; клетви: **просјаци да раниш!** (= да немаш среќа дома, децата да ти се просјаци) [ТГ,329]; **да питиш па да са раниш!** (= да бидеш толку сиромав што со просење да го храниш семејството) [ТГ,320].

ра́ни* impf 'нанесе повреда на некого, му направи рана' ~ *ти́е* (сп. подолу: *ти́ја*) *утвури́ја о́гин и пучна́ стражене́ие дӑ-си-би́јӑт. Пу-ӑдно́ вре́ме ра́ни́ја ти́ја Ту́рцте ӑдно́ ут-на́ште, ут-кулми́тте* [ВЕв,296];

~ – *Ни седи Цемо слободан; [не ми је мирна година; [кауре глава дигнали; [– Дејгиди мајо будала; [седи си мајо слободна; [каурска пушка ни рани; [каурско ноже ни сјаче* [БД,160]; ~ *е, а́га, ричé, ка́ се-удри́ја ти́ја на́ште, ти́ја ва́ште. Ти́ја ва́ште ра́ни́ја идéн ут-на́ште. И Димитре вујво́да му ве́ле: "Ми́цо о́ди зе́вăј ăдно́ ки́ло ичумен"* [ВЕв,296].

ранило n – сп.: еден од начините за ловење риби со *сертме* (мрежа во вид на конус) на Вардар се вика: *на ранило* – на одбрано, тивко место, каде што реката тече бавно, се прави заклон со гранки, а во водата се спушта овес или просо загрудвени со глина и измет од говедо (тоа се вика: *рана, ранило*), околу што се собираат риби и потоа на тоа место се фрла мрежа (*сертме*) и се фаќаат насобраните риби. Со мрежата *сертме,* освен *на ранило* риби се ловат уште и: *на фрл'увајне, на вличејне,* уште со мрежите: *грип, слипица, баскија,* натаму: *су вăдица, су трујајне, су вличарка, сус кош* [ТГ,393].

ра́нин adj 'повреден (пр. од оружје)' ~ *да-ѝ-ве́ле ли́чин Кăрсте: [ти си-јо́ди мо́ме До́нке [ти́ си јо́ди Мaкидо́нке, [ти́ си-јо́д ни́мој сто́ј. [Ја сăм ра́нин Макидо́нке, [ја сам ра́нин, ут-курши́м ра́нин* [ПК,2-(Пл),257]; ~ *ут-та́м ути́ăхме уф-се́ло Кре́цăво. У-се́ло Кре́цăво сă-свăли́ме нă-че́шмăта. Нăјде́х а́дни Ту́рци, пита́х та́ма и ути́дăх нă-че́шмăта* **Кипари́с** (топ. според името на дрвото **кипари́с**). *Сă-свăли́х нă-та́а че́шма, а-слика́х, о́ти нă-та́а че́шма ej-ра́нин Ри́сто... – ку́кушки вујво́да, та́ма-ј зăко́лин, Го́рги Бăлци́уф, ут-се́ло Сики́рник, сјáа шо́-ј ту́ка, ро́да сă* [ПК,2-(Крец),307]; ~ *и ка́ дујде́ме уф-Ку́куш, виде́хме но́го вујни́ци. Ра́нни но́сăт сус-ко́ли. Наро́т бе́га на си́те стра́ни, кукуше́не, а Ку́куш о́ште не́ го́рше. Не́ би́ше до́јдăна гăрцкăта вујска́ уф-Ку́куш, о́ште фро́нт дăржат до́ло* [ПК,2(Пос)-290].

ра́нина f 1. 'утро' [MS,s,95]; ~ *пак аку е јунак, тревата ке да е росна... легнаха двата близу-близу, ама истом по ранината хăтлето сос опашката си земуваши от реката вода и напрăскаше околу момата тревите* [V,PM,71]; 2. adv 'наутро' *га фати би́шката, га вăрза́ за ши́ата со́с едно́ вăже, и со́с вăжито па́к побегна́ла би́шката. Утринта́ бишка́ринот стана́, гле́да би́шката, па́к га не́ма, а́ма на ра́ни́ната бе́ши падна́ло сла́на, и ка́к си о́зиши вăжето, пăт направи́* [V,PM,116] – во југоисточните говори, не во сите, иницијалното **в,** ако зад него следува вокал (о) често се испушта; во текстот имаме: **си озиши вăжето** (место: 'си возиши'), може да се наведат повеќе примери: **олове** м. 'волове', но од др. страна: **воса** м. 'оса'; односнава ситуација може да се набљудува и во чешкиот јазик.

ра́ниш'на́та зв'ăзда f 'ѕвезда што се јавува рано наутро, **Зорница**'; со исто значење: **сабáхăлдузи** [MS,-s,95].

ра́нне n 'давање храна, хранење' – сп. објаснување за називот **штир** (вид трева): ~ *то́-ј тре́ва зă-би́шките зă-ра́нне, а и о́фците гă-ја́дăт* [ПД,(Ник),123]; и **ранејне** – христијанските куќи (во Гевгелиско) не се оградени со ѕидови; две–три куќи се служат со еден заеднички двор; тие се прилагодени за **ранејне** на свилена буба [ТГ,294].

ранобудница f 'девојка што наутро рано се буди' ~ *седнала ми је Драганка; [крај море, крај бјал Дунава; [като везјаша, пејаша. [Славеј високо фркаша; [и на Драгана думаша: –"Драганке, пјаснопојнице; [Драганке ранобудниче; [хајде Драганке да пјајем; [да пјајем да се натпјајем* [БД,183].

ра́ну n 'утро' (откако ќе се раздени до 10 часот) [MS,s,95].

ра́ну(ту) adv 1. 'во почетокот на денот, наутро рано' ~ *ра́ну за ста́на ут спан'е́ту, за сă о́муја по́на-пр'ăт'* [MS,t,65]; ~ *мăр нивјасто хубава; [јот ли рано ни раниш; [да измитеш дворове; [да наредиш столове; [ша ти доодăт лазарки* [БД,19]; ~ *небе́синта цариш-ти́на умнјáса су човéк идéн стопáн, шо испадна́ но́гу ра́ну да фáти аргá-ти ѓундулакчи́и за ло́зиту* [MV,K-314]; ~ *дру́гајут д'ен' ра́нуту, за усăмни, за ста́ни да сă му́ј, за пи́ја кафé* [MS,t,67]; ~ *од Бо́га на́шла то́ја̨та ма́јка̨, [што́ тă пуштúла ра́но за̨ јо́да̨, [ра́но за̨ јо́да̨ ф недăл'а̨ , [та́ли гдă и́дат Ту́рци, ка̨у́ри* [ПСт,ЗС,74]; ~ *на дру́гајут д'е́н' ра́нуту враш'и́луту зăј хазăр; за ве́зми сно́питу, за ха наринди́ на враш'и́луту* [MS,t,66]; ~ *на утрото рано мајка му на попо се качила на адна црница и зафанала да кука* [ШКук,V(421)]; 2. 'во претходно време, односно во минатото' ~ *ут-плéх, по́-ра́но шо-с сă-служи́ли ме́сто ла́мба* (објаснување за називот **кăндило**) [ПД,121]; ~ *зă-ма́ндрите на́ј-ло́ш е Дубрувéно, о́н ду́: ут-Кру́ша, ут-Су́рл'ăво, по́-гуле́ми дăлги́ пра́ве, ги-рăсту́руве ма́ндрите, ле́сите ги-суде́руве и тăка́ ри́бите избе́гувăт. По́-ра́но но́го ште́та пра́више, ти́: гуди́ни не́ ду́:* [ПД,129]; ~ *мло́гу сă упла́ш'и, даш'о́ ра́нуту б'ăш'и панаги́р: ни́ту по́п, ни́ту дjа́к ... ш'и́ч'ка умр'ăнта идна́ ку́па* [MS,-t,70]; 3. 'во почетокот на определен временски период' ~ *ни́ска тре́ва, да́ве пло́тчăта про́л'ăтта ра́но, куту зрăнца, куту груздák, си́на, цăрве́на буја́* (објаснување на терминот **ку́куво гро́зде** – вид трева) [ПД,(Ник),122]; 4. 'пред означениот (договорениот) термин' ~ *му-ве́ле, се́а прăви́ме шо прăви́ме, дă-мă-зăне́сиш, му-ве́ле, нă-по́пут дă-му-пцáлăм, дă-ми-да́е тро́ литури́ј, гла́ден-сум. Трăгну́-вăт. –"Aj влéзи, му-ве́ле, ту́ка! Се́а не́ма ни́куј". Оше нима́ло, ра́-но би́ло. –"Влéзи у-цăркфăта, му-ве́ле, се́а ќи-до́јдăт"* [ДК(Лип),118]; 5.за засилување на значењето има случаи кога прилошката форма се удвојува: ~ *имало две братќа: еди-нојут беши луд ахмак и единојут беши млого акалиа, умовит. Един ден станаха рано-рано от спанету, сакаха да подат на ра-бота* [V,PM,228]; ~ *по́пова ста́ра ма́јка оти́де, са́ укачи́ на еди́н брjа́ст, ра́но-ра́но фати́ "ку́ку! ку́-ку!" да ви́ка. Барли́воју кату́ чу́, зему́ва балти́ата, оти́де, са укачи́ на брjасто́т... Га утепа́ и не́ја* [V,PM,128]; ~ *така́ о́н оти́де ра́но ра́но на ца́рјут, са поклони́ спроти за́коном, и ца́рјут гу пита́: "де́ка бе́ши сно́шти, Кулу́ф?"* [V,PM,10] – предлогот **на** освен што се јавува наместо предлогот 'во', често го среќаваме и како замена на други предлози, во случајот (од погорниот контекст), се однесува на предлогот 'кај': **оти́де ра́но ра́но на ца́рјут.**

ранч'и́ца* f 'украс што девојките (жените) го носат на раката, колба, белезика' ~ *"за и е́зма ранч'и́цит'а!" – "и сӑс ту́с му ни апудиксуваш'!" – "ш'о́ за и сто́р'а ?" – вили́; "ут врӑх н'е́ја да е́змиш' идн'о́ н'ӑш'ту!"* [MS,t,71] – во врска со рефлексот **а** за големата носовка (во **ранч'и́ца**) наместо очекуваното **ӑ**, в. го објаснувањето кај **рӑнка**.

раол'* m 'скратена и модифицирана форма од револвер'; ~ *като ише умреш Стојане војвода; [кој ише ти носи чифте раол'а? [нека ги носи Атанас војвода, за мене мили братја, за мене; [хем да ги носи, хем да са фали* [БД,170]; в. **рувел'**.

р'ӑпа f, bot., Brassica rapifera 'вид зеленчук, има дебел, сочен корен' [MS,-s,95].

р'ӑпка̨ царве́на̨ f, bot. 'вид зеленчук, ротквица' [ЛС(К),96].

ра́с m, bot., – називот освен што ја изменил формата (од **храст** > 'рас'), исто така се јавува со модифицирано значење, т.е. наместо основното значење: 'даб' среќаваме: 'исечени гранки од даб (или од габер) на кои се замотува (завива) свилената буба' [ПК,2(Мут),97]; освен во Кукушко називот е регистриран и во Гевгелиско (со исто значење), сп.: – на празникот Св. Спас (во гевгелискиот говор: *Св. Испас*), кој е патрон на црквата, покрај другите случувања (пр. спиење в црква), на тој ден треба и да се набере малку **рас** (шума за свилената буба), па кога ќе дојде време на бубата да ѝ се става **рас** за да се замотува, треба прво да се стави оној **рас** што е собран (исечен) на празникот Св. Испас [ТГ,71].

расади* pf 'пресади дрво' – в. **расад'о́ва**

~ *и водата слатка, и момата слатка; [појди тера̨ј ми га, белки ки га дадат; [поскоро да дојдеш. [Сара̨ј да загра̨да, дуни да расада; [дуни ем калини. [Ако не ја дадат, постој погледај ја* [Б(С,ДХ)56].

расад'о́ва* impf 'пресадува млади, наскоро никнати растенија, обично зеленчукови' [MS,s,95].

расат m 'мали, скоро никнати растенија (пр. од пиперки, од тутун и сл.) што служат за пресадување'

~ *та́-ј за̨-ра́са̨т, би́ло за̨ тит'у́н, би́ло за̨ пипе́р* – објаснување за зем. термин **тахта** 'леа' [ПК,2(АЌ),111].

расбрӑка (сӑ) pf 'се размеша, се судри' ~ *и до́јди тудо́дека, са расбрӑкаха му хараб'ӑнта* [MS,t,1]; сп.: **расбрӑкува сӑ мураб**е́ (= почна војна') ~ *сӑ расбрӑкаха Г'ерма́ни и Булга́ри* [MS,s,95].

Ра́с 'м. лич. име запишано во Серско'~ *с'а́дна̨ло̨-ј Ра́с, мо́ри с'а́дна̨ло̨; [по̨т-та́ја̨ кру́ша̨, мо́ри ле́то̨вна̨: [ши́ши ра̨ки́ја, мо́ри, прт-не́го; [и-пу́шка̨та̨-му, мо́ри, ду-не́го̨* [ЛС(К)132].

расечи pf 'со нешто остро, пр. со нож, стори на парчиња нешто што било цело' ~ *Ма̨јдон чуваши на скалата, заедно̨ч сос сабјата гу чини на протудраку парчинка-парчинка, отиде и магесниците ги расечи и ги фӑрли на кучинтата, да ги јадат* [V,PM,76]; ~ *му вели: "да земеш девет мрӑша од ола, да га вразеш сос девет чингел'а ysam меника! Тјанака, как ке да јади, ке да си закачиш девете ѝ глави... тинака да фатиш сос остра сабја, да га расечеш дребна комат̨ја"* [V,PM,78] – во задната реченица е испуштен предлогот **на**:

да га расечеш дребна коматја, место 'на дребна...'; ~ *кога отиде на средја морету, виде куприниште самовилини мрјаже, ама кон'ут, кату промина сос сабја на гредите, ги разсечи мрјажите, проминаха* [V,PM, 77].

расжéла (са)* pf 'се ожалости' ~ *и замина́ ма́лко вре́ме, и са-по́даде ма́лку маглúца и вăрв'éше насáм и момáта н'áхт'а да-гу-пуру́ка. И са-боéше, и са-б'éше момáта расжелáла, и зé да-зáпláче и зарóни дрéбни сăлзи* [ВДрам(ГБ),328].

расијан* adj 'расфрлен, распрскан' — адјективот **расијан** го запишавме во описот на родното село на Мисирков (Постол) ~ *сăта тија планини су сăта му градишта, села, манастира, курији и др. работи, су сăта поле шо гу имат упашано като су зунка, су селта расијани по полјто, шо ти са трачи, оти то шо а правил ва дујната истиклим гу избрал стридурекут ув Постол* [РЕв(Р),71] – во контекстот има 2 лексички посебности, првата е архаизмот **трачи** (познат во северните словенски јазици) и именката **стридурек** што овде се јавува со значење 'центар', а во други македонски говори, па и во литературниот јазик значи 'остров'.

расúпан (-ин) adj 1. 'искршен, што не може да се користи' ~ *пóсле петнáјс дéна тăргнáме тáм нăдóл. Пá-с збрáме дистúна кăшти уд-Мурáрци, тăргнáме. Мóстут рăсúпин, тáм áјн мóс пăднáл, џилéзăн бúше, пăднáл, сă-убисúл тăкá. Ејн друк úмше, óн нă–цéло дúгнин* [ПК,2(Мор),220]; ~ *на пăтјут кату идиха, тихиса един мост да проминат. Тојнака виде на едно место расипану беши мостот. От мерак, што имал за работа, излезе от кон'ут, извади теслата...* [V,PM,87] – во контекстот има уште еден пример за тоа дека родот не функционира, т.е. нема соодветна конгруенција: **расипану беши мостот**; ~ *грéндăтă сă рăсúпăнă* [ПСт,ЗС,68]; 2. 'болен' [MS,s,96]; 3. 'пропаднат' ~ *му вéли: "и да гу зéмиш, пишлúан ки си чúниш, и да не гу зéмиш, пáк пишлúан ки си чúниш". Дјáтето кáту чý такá, млóгу си разчýди, речé: "ки гу зéмам, јáзе и такá загубéн, и такá расипáн, бáри пéрото да гу зéмам тá нéка сам пишлúан!"* [V,PM,121]; 4. 'со слаб квалитет' ~ *бýмбăр о-вúкме и рăсúпăн'оо финáк – кужýрк, шó-ј тăкóф булбăрéс, нé о бúве, нé дáве купрúна* [ПК,2(Гăр),26]; 5. изр. **расúпано обрáс** 'загрижен, натажен израз' ~ *фатú да му вéли на нúа л'ýди, што сидјáа на мезлúчјут; им вéли сос затрéсна глáс и сóс расúпано обрáз: "господáри динéска ви приказýвам и казýвам прет вáс, ча тóс сиромáх нéма њáкој кабаáт!"* [V,PM,28].

расúпи* pf 1.'стори нешто поради што предметот го губи квалитетот' ~ *да ви пузнáват вáши дóбри рабóти, и да прислáват Тáтко вáш шо и на небúнити. Нúм си трáчити шо дујдéх да расúпам нóмото или Профúтите, нé дујдéх да и расúпам, тукý да и тóкмам* [MV,K,299]; 2. – **(са)** ~ *иднó нúш'то правúх, да сăти са чýдити. Зарди тó М... ви дадé сунéтут... и на собóта чúнити сунéт на човéкот, да нé сă расúпи* [MV-K,256]; ~ *направи óдăр на лóста да нé сă–рăсúпе грójсто* [ПК,2-(Грам),82]; ~ *сакаха кон'ут да го купат, и тој гу продаде за неколко*

гроша... Он, што гу зема, сос колко севда гу глендаши, ама пак тој украставја, дојде си расипа, сакаши да услекни; кату гу виде така, стопанот гу испанди вăнка [V,PM,217]; 3. 'разгради, нешто, растури' ~ *на идéн чувéк зингúн му дадéа нúвитѐ нóгу берикéт. Да си чýдиши сам, и вéлиши: шт'ó да чúнам, шо нéмам дéка да си прибéрам сéдбата? Рéкал: вá ки чúнам: ки и расúпам амбáрут, да ки а прáвам пóгулém* [MV,K,277]; ~ *ако не ја дадат, мале; [поскоро да дојдиш, абер да дунесиш! [зарем кји си јодам, мале, црно калугјерче; [сарај кји расипум, мале, манастир кји правум* [ТГ,52]; ~ *женúте, кáк видéха тóлку пáри, што и прати дјáтето, фатили кăштите ги расипáли, ги направúли кату цáрцки конáки* [V,PM,109]; ~ *на кăштата ми на врăх уџакут беха чинили гаргите гн'азду; фатих расипах гн'аздуту и, кога гледам харну, што да видам: един куп карагроши најдох* [V,PM,40]; 4. 'пробие опсада' ~ *тóпуве пýкат, ѓóл'о сăл'ýле, [пýшките пýкат, рúбите игрáјат, [сă-прăвикнá Цéко, Мúто Цéко, [па сă-прувикнá пу-Кăрсте вујвóда: Ej, ти бре Кăрсте, Кăрсте вујвóда, [ја ми удбéри дéсит млáди мóмци, [јáс да-га-расúпам тýрската пусúја* [ПК,2(Даут),332]; 5. 'искрши (гранки)' ~ *и калеко и лизнал космиту, му дошел тајчинту, си и применил, да вјахна и он нетре на бахчата си, го играи конот му и сос тешката бозлугана расипал много фиданчита на бахчата* [V,PM,159]; 6. 'уништи, убие' ~ *óн сăс кóјно пýс-се пу-нé-го – фтáси-го, óтепи-го, пýс-се пу дрýго – фтáс-го, óтепи-го, пу:с-се пу-дрýго – фтáс-гу, óтепи-го. Бéше рạсипáл пé-шéс дéца. Да сă-удмăсте* [ПК,2(Даут),336]; ~ *Тога жената му отиде, каза на комшиите, да от малко по малко са причу, как има најдена пари. Отишли един веч'ар лоши харамии у дома, го фатиха и на кол го забиха, хем алтăните му земаха, на една гора ги расипаха* [V,PM170]; ~ *кату чу така царјут, си разл'ути млогу и заеднóч са скáза за цáр. Ох, áм дéка отиде оновá рáдос от онúа мóми? Они фатúха да плáчат, ча ги бéше стрáх, цáрјут да нé ги расúпи* [V,PM,11]; ~ *га вéли: "да завріш едúн казáн вóда, да гу кладéш нétри на будрýмо: óни, кату ки дојдат от скол'ýто, прáве тáмо ки óдат, ке да си попáрјат!" Децáта позháха, чá ке дá ги расúпат, побегнáха от тáмо* [V,PM,-129]; ~ *нáј-сétни пóповата глáва га извáди, га земýва пападúјката плачиштém, га закарá на дóма. Тогáс излáва и тóјнака от бунáро, тá му вéли брат му: "áх, брáте, сегá и нáс ки ни расúпат, тукý éла да ги зарúјми и да побéгнили!"* [V,PM,125] – прави впечаток присуството на партиципот **плачиштém (га закарá)** (= плачејќи); 7. 'потроши' ~ *"што да видам: един куп карагроши најдох"... – "е, чунки си нал толку карагроши, сега требува да ми ги дадеш!" Он му вели:"што да ти дам владика! Јазе ги расипах карагрошите, л'у да ти дам един тавил!"* [V,PM,40]; 8. 'истури' ~ *отиде на един халваџијчки доган; најде тамо едно дете, дека праиши халва, му вели на детенто: "а бре халваџијче, за ми дадиш ли на твојта мајка да ја везма, или ки ти расипам халвата!"* [V,PM,201] – во случајот директниот предмет

е придружен со предлогот **на**: **за ми дадиш ли на твојта мајка да ја везма**; 9. 'раситни поголема новчаница' ~ *едно времја един човек бѐши земал един алтун, та беши изл'ал на пазарѫ̆т, иштиши да го расипи за дребнаци. И кату бѫ̆ркаши некој човек да му го расипи алтунот, питаши тука, таму...* [V,PM,187]; ~ *и му даваt алтунот, и тој го и видел и му вели на човека: "постој тука, јазе да пода дур на дома ми, да зема пари, да ти расипа алтуно!"* [V,PM,188]; ~ *тóги Тýрцте тýрцки пáри тéрѫ̆т, сáкат лúри. Јáс зéх, о-расипáх никáфут шó бúше прѫ̆вúл свéкрут, ká кѫ̆жá дéлто дѫ̆-j-кýпме тúя нúви. Шó-j никáф, пúтиш?Никáф ej-питулúрка* (= златна монета со тежина од 5 лири) [ПК,2(Иц),288]; 10. 'заврши орото' – при играњето оро машките подвикнуваат а девојките не. Кога орото ќе заврши, ќе се *расипе* сите се прибираат дома [ТГ,88]; 11. изр.: **уџакут да не са расипе** (= да опстои семејството, куќата); – гл. **расипе** го запишавме во следниот благослов: ~ *Ка е арно Госпут нека даде!... Сус радуст тимел' сѫ̆ удире, сус радост да са пукрије, сус радост оѓин да са запале! Сус радуст госте да прачеке; сус радуст госте да испрате... Да биде плѫ̆на песни и џумбуш, да и се пите уџакут, уџакут да не и се расипе; уџакут да и се лаге! Прва да са лаге* (семејството да биде почитувано). *Уд душмајне секуј пѫ̆т биколена* (одминатa) *и утворина врата да ил са пракаже затворина* [ТГ,296]; **нифтја̀ да расúши хатѫ̆рот** (= не сакаше да стори ништо против неговите желби) ~ *и татку му, што да чини, никáши да расипи хатѫ̆рот, му даде триста гроша на детето му. И тојнака, как га зема грошовету, га тури аф пазвата му и трѫ̆гнал да иди по пубратилиту му* [V,PM,33]; ~ *тóјнака, кату не сáкаши да úди, áлиа нифтjá да расипи и хатѫ̆рот на господáро му, такá сéтни му речѐ: "дéка повéлиш, господáр мój, да úда!"* [V,PM,11] – во контекстот имаме пример за употреба на номинативната форма во служба на вокатив: *му речѐ: "дéка повéлиш, господáр мój, да úда!"* ; **му–гу-рѫ̆сипа́л ќéфут** (= го онерасположи) ~ *та: рѫ̆бóта трѫ̆jáла нóго врéме и дéjто нúкуjпѫ̆т нé-му-рѫ̆сипáл кéфут нѫ̆пóпут, пѫ̆-и-нѫ̆-друsите сил'ájна* [ВЕв(Кал),293]; ~ *му ричѐ на тáтку му: Ету тóлку гудúни шо ти рабóтам, и нéкој пѫ̆т не ти расипáх кéфут, и нé ми и дадé и на мéн идна́ кóза, да сѫ̆ радýвал јáс су пријáтил ли* [MV,K,256] – во пропратниот текст, место очекуваната зам. форма 'никој' среќаваме **нéкој (пѫ̆т);** (има и обратни случаи, сп.: **иднó нúш'то** *правúх, да сѫ̆ти са чýдити)*; **ми гу расúпа џ'умбú-ш'у!"** (= ми ја прекина веселбата); ~ *цáр'о и велú: "уд'é ми дójди тујú скандáлу, ми гу расúпа џ'умбúш'у!"* [MS,t,30]; **ми расипá душáта ми** (= ме натера да сторам нечесна работа) ~ *им вéли: "господáри динéска ... казýвам прет вáс, ча тóс сиромáх нéма њáкој кабаáт!... јази му бех хизмикáр, ами дjáволут такá ми дупнá, ми расипá душáта ми, ми чалдúса умот ли и ме пѫ̆хна, гу утепáх господáро ми"* [V,PM,28]; **му си расипа чехриту** (= му се смени изгледот, лицето – во негативна смисла) ~ *но увреинот*

еднош гу беши нал на чаршиата и му вели: "а бре кајурин, ја парите дај ми, или за ти зан'а на пашата, да ти заторја!" Тогас христенинот са беши оплашил млого, дур му си расипа чехриту [V,PM,179]; **работа да расипе** (= да спречи нешто позитивно планирано) ~ *тоа вилаќи, емен си зима пушката... Таак!.. и чувекут на место си падна. Кога ќи се врне назад, и кога гледе врбов кол путирал цали ластаре. – Напкум се чак научил оти тој чувек удил и са вркал* **работа да расипе** (= да спречи веридба) [ТГ,-147]; **ќи-рᾰси́пме кᾰлиме́рта** (= ќе го прекиниме пријателството, ќе се налутиме) ~ *тᾰка́ не́ сᾰ-гувóре, зе́м-си ла́фо нᾰзᾰ́т, и́нак ќи-рᾰси́пме кᾰлиме́рта* [ПК,2(Гᾰр),165]; сп. уште: **ќи си расипи времето** (= ќе фати невреме) ~ *ги пита: "варај, моја мила дружина, што и тузи времја, што и тос силин ветᾰр, што дуи фуртуна?" Те му вел'ат: "еба ти торлачката глава! Те и страх от ветᾰр. Не знаиш ли, ветᾰр га дуи, ја дожд ќи фати, ја времето ќи си расипи?"* [V,PM,-179] – во текстот имаме пример за несоодветна употреба на кратките заменки: формата за директен предмет – **те** употребена на местото за индиректен '**ти**': **те и страх от ветᾰр.**

рᵩсипᵩкᾰ́шник* m 'човек со несериозно поведение' ~ *пи́јани́ца и женцка́р, о́ни ти са рᵩсипᵩкᾰ́шници, о́ни и кᾰ́шта рᵩсту́рувᵩт* [ДЧ,140]; и: **рᾰсипукᾰ́шница** 'жена што не пази на семејството, недомаќинка' [ПК,2(Грам),99].

рᵩси́пуве impf 1. 'руши нешто' пр. 'зид' [СК,334]; 2. 'разнебитува нешто' ~ *сᾰ-пувѝве пу-жи́тто и гу-сᾰ-бо́руве, да́ве зᾰ́рна тᾰкви́ и гу-рᾰси́пуве жи́тто* (објаснување за тревата **грᾰши́на**) [ПД(Ник),123]; ~ *и уф инса́нут шо би́ле но́гу, не можа́ле да дубли́жат ду не́гу, застоа́ле пу стре́ата та́му шо би́ле, и гу крина́ле, и расипува́ле носи́ло-то на шо ле́жиши то́а бо́лин чове́к* [MV,K,283]; 3. 'изедува' ~ *на пчиничките уд "Старто блато", шо не и садат сеа уд вода, тогај љујту одиа да тражᾰ́т диви свијни, шо ногу и расипувиа пчиничките. Елбет су то пусат они шо гу имаа тогај: можиа сᾰ́л да-ј заплашат на дивите прасијна* [МЕв(Р)77]; 4. 'раскинува, погазува' ~ *бејзте најповикјᾰ зᾰ́рди менᾰ́тᾰ нᾰ живечкᾰ́тᾰ и погулеми арџуве се повикјᾰ и повикјᾰ и расипувᾰ́т (газᾰ́т) нᾰпрежните тукмечки и и ближᾰ́т селтᾰ́ ду турвајне* [МЕв-(Р),86] – се работи за текст што Мисирков го запишал некаде во почетокот на 20. век; 5. 'ја одзема силата (на магијата)' – кога тешко болниот ќе почне да се мачи, роднините одат кај некоја вражалка – циганка која што умее да *праве* и да *расипуве* магии, да им *гледе* и да им *пугоде* од што боледува болниот. Таа обично *знае* и *пугодуве* од што боледува, исто така ја опишува жената што ја *правила* маѓијата, кога ја правила и како ја дотурила. Нејзиниот опис "секогаш се сложува" со ликот на некоја сосетка со која се во конфликт; па затоа циганката богато ја наградуваат [ТГ,250] – се разбира дека овој обичај повеќе се однесува на минатото, а во денешно време може да се сретне само во некоја примитивна средина; 6. – **(сᾰ).** 'нешто станува негодно, му опаѓа квалитетот', в. **расѝпи** ~ *Господ му рече, оти тридесе години ќи-живуаш, ќи јадиш слободно секое шеј,*

шчо не ти расипува здравјето и работата ќи ти биде: да повелиш сѓто, шчо је на дун'ата [ШВ,V(398)]; ~ *ѓко ѧ-вр'ѓми не́-ги-ѧопѓраш за-ѧа-га-извѓдиш свѝлата, ѓн ќи-го-прибу́ши. Ѧа-прѝмр кѓко шл'ѓпката, кѓко кѓрката ѧа-кикирѝкити, и-тѝј с-рацѝпува свѝлата, ѧопрѝната* [ЛС(К),136]; 7. изр.: **он хатѓр не расипуаши** (= тој сакаше на сите да им угоди) ~ *тој на свирката и бил млого ќамил и така без него не трѓгноваха јунаците, дегоде да подат, на што сахат да го викновали, он хатѓр не расипуваши* [V,PM,227]; **му-сѓ-рѓсипу́ва ќе́јфут** (= станува нерасположен) ~ *кѓга лигнѓле двѐте нѓвичѐрта крѓлцѓта ќѐрка му вѐле: "Дѓли бѝло кѓсмѐт рибѓр су крѓлцка ќѐрка дѓ-лѐгне?" И дѐтто ооор, му-сѓ-рѓсипу́ва ќе́јфут* [ДК(Ран),128]; **ут-тѓксу́вѓне кѓшта не́ сѓ-рѓси́пуве** (= кога некој нешто ќе вети тоа не значи дека ќе го исполни ветеното) [ПД,138]; **расипуве винчанија** (= ја прекинува брачната врска, се разведува) – по селата сѐуште важи старото правило дека *"винчинијата кулај не са расипуве"* [ТГ,195] – ова го запишал Тановиќ поодамна и денеска важи само делумно; **расѝпуа ли́цито** (= изгледа лошо, станува со истоштено лице) ~ *ѓку не пруштѓвати на л'у́дито кабаѓтити на ни́х, ни́то Тѓтко вѓш ки ви прѐсти вѓши грѐхови. И кѓга пѐстити, ним да си чѝнити кату́ ѓпаки жѓлови, шо си расипу́ат ли́цито ни́хно, да си пуљат на сфетут шо постат* [MV,K,282].

рацка́же* pf 'соопшти нешто, прозбори' ~ *попо се завел воф адин трн да се прошете, а козаро ка го видел, фанал сос сфиролчето да сфире и направил, попо гол и ф-стреди трнето да играе и да скоке...Попо, без да му прогуворе нешчо, се врнал ф кѓшчи и сичко расказал на кѓшните си л'уде* [ВД-,277]; ~ *а зенгининот му казал: "От кѓд тие пари?" Сиромахот му расказал как извадил тие пари. А зенгининот тргнал да оде и тој да си пала кѓсметут* [ШС,V(416)]; ~ *а ти́ја пугуле́мте бра́тќја ка-шита́ле, шита́ле и ѧа-вѓрна́ле на́зѧт ѧа-си-и́ѧат до́ма бес-пе́т па́ри. Ко́га виде́ле де́ка пума́лиут бра́т ѧа-збугѧти́л, гу-пита́ле утќѓде наѧде́л то́лку па́ри. То: му рацкѧжа́ сѐ пу-ре́т* [ВМег(Тр),318]; ~ *ку́сјо вѓлк сус-нѓве́дѓна гла́ва им-рѓскѓжа́л шо́ а́л гу-наѧде́ло, а дру́гите вѓлци му-ричѐли: "Ни́м сѓ-ко́си, пубра́тиме, ќ-ѓ-фа́тѓме та: фушкиа и пѓрча́ пу-пѓрча́ ќ-ѓ-ѧа пра́вѓме!"* [ВД,287].

рацка́жува* impf 1. – **в. рацка́же** ~ *от тамка, па кинисали да одат, да питат друг. Врвели, врвели и стрители адин стар вол. Офчарут и на волот му раскажуве как било и што било, но и волут му рекѓл: "Немаш фајда, ќи те изеде, зашчо дун'ата сега е таква"* [ШК, V(429)]; 2. – **(ѧа)** ~ *Ти́на па ста́ на́ла но́гу у́бава мо́ма, ка́ку ви́ла. Зѧ-не́јнта убави́на дѓлгу вре́ме ѧа-рацкѧжува́ло* [ВД,277].

раскали (се)* pf 'се наводени, стана кално' ~ *мори, дворе мете млада Марковица; [дворе мете, мори, дробни саузи роне; [мори, дури дворе ми се раскалиле; [а дугледа Кралевиќе Марко* [БМ,45].

рацка́пе pf 1. 'искрши, раскине нешто' – в. **раска́пува (сѓ)** ~ *змиѧта ро-вѐјќи тѓму, ѓојдѐла до-н'ѓкој зла́то, до-н'ѓкој пари́. Н'ѓкој ќу́п с-скѓрши́л, лижѐјќи мно́гу, мно́гу*

вр'а́ми и-с-истури́ли пари́ти, ра скапа́ло то́а и-с-тури́ли [ЛС(К)-,128]; ~ *ве́ли на́ нивја́стата: "ки́ и́дими сега́ на́ хо́рото, два́та да си фа́тими! Ја́зе кожа́та ки га кла́м на една́ стра́на, и да не́ си ла́ха да́ га изго́рјат кожа́та ми, ча́ се́тника ки ми те́раш, а́ма ду́р не́ раска́пиш желе́зни чи́жме, не́ ки мо́жиш да ми на́јдиш!"* [V,P-M,131]; ~ *чобана л'уто кални'аха: [– Јут бог да најде Богдана; [три години Богдан да лежи; [три пустели да рӑзкапи:[три вӑзглави да рӑскӑца; [и пак душа да нӑ придаде* [БД,163]; ~ *прика ти диплат лудо ле! [Мӑр да си здрава, здрава и жува; [да јӑ раскапеш, да јӑ кердосаш; [сӑс свекра лудо, свекар свекрва; [с зӑлви деверја, с зӑлви деверја* [Б(С,ДХ),22]; 2. 'убие, уништи' ~ *о́н рӑзбра́л до:-чи́не. Уд-зи́до де́тто, кӑлвӑ́јки, кӑлвӑ́јки гу-утӑпа́л. "А-бе́, де́ка-ј бӑ-Лу́до де́тто?" "Ми не́ли ми-кӑжа́те до:-рӑска́пум? Ас уд-зи́до гу-рӑскӑпа́х, гу-утӑпа́х"* [ПД,(Ник),-163]; ~ *зел да вике: "Излез, кума лесо, ти дунесех кукошките!" Лисицата, кату чула, излезела и офчарут туруве от вреќата кукошките, а излезели двете кучета, га фанали на лисицата и га раскапали* [ШК,V(430)]; 3. 'кога лединатa некој ќе ја разработи, ќе ја претвори во нива' ~ *то́-ј це́лина, гӑ-убӑрна́ли, гӑ-рӑскӑпа́ли, гӑ-утвури́ли, нӑпрӑви́ли нива за се́јне* [ПК,2(Грам),78]; 4. 'врши голема нужда' ~ *извӑ́дјо: во́нка, не́к сӑ-рӑска́пе, мӑри* [ПК,2(Гӑр),99]; ~ *е на́пкумтӑ, му-сӑ-уди́ло пу-ну́жда нӑ-тва́ де́тӑнцто, а пӑ-та́а пупӑ-ди́кӑта, нӑ-по́по же́нӑ-му ричел: "Лу́до, о́днес-о: тва́ де́те не́к сӑ-рӑска́пе"* [ПД,(Ник)163]; 5. сп. израз: **Се́ј ту́ка, раска́п-сӑ** (= остани онаму каде што си) [ПК(Гӑр)].

рацка́пува (сӑ) impf 1. 'се испокинува' сп. **раска́пана руба** (= испокинати алишта) [MS,s,96]; 2. 'се растура, се расипува' ~ *тӑка́ сӑ–рӑска́пуве ка́шта уд-душма́не*; – в. **рӑска́пе** [ПК,2(Гӑр),99].

рацка́ре (сӑ)* pf 'почна да се кара' ~ *си́н-му нӑ-Птру́ши и та: Пе́на нӑ–Про́јче и о́на ут–ка́де на́с, ут-ка́де сва́тут Гро́зде ни́куј. Е, на́м, шо́, фа́ј-ка́т, му уттигна́ле иднӑ-фо́ртума, а-уттигна́ле зӑ-дӑ-не́-вӑ́рвӑт. И та: Мӑру́шка да́м у-та́: фо́ртумта, сӑ-рӑскӑра́ле, сӑ-рӑстӑркӑл'а́ле, сӑ-рӑзбури́ле* [ВМег-(Цӑр),320]; ~ *има́ло не́куј дву́јца мла́ди, ма́ш и же́на, мла́ди чуве́ци. Живија́ли но́гу у́бувo. И ќа́вуло, то́: дӑ-сӑ-вӑ́рте це́ла нидел'а та́м. Де́сит де́на сӑ-вӑ́рте та́м кулу ни́х, зӑ-дӑ-мо́же дӑ-им ство́ре не́што, дӑ-му-ство́ре, зна́че, бел'а́, дӑ-ј-рӑска́ре* [ПК,2(Коц),348]; ~ *и ќа́вулут стӑна́л, си-о́де, замина́л нӑ-го́р пу-Ца́рӑфте Ку́ли. И не́ка: ба́ба ста́ра, бра́ла са́чки та́м. Нӑ-ќа́вулут му-ви́ке: "Де́к о́диш ти́?" "Ба́бо, ричел, ја́с сум ќа́вуло. Еди-ко́ј-си чуве́к, ма́ш и же́на но́го у́бувo живе́ат, сакáх дӑ-ги-рацка́-рум, ви́ке, дӑ-сӑ-рӑздво́т"* [ПК-2(Коц),348].

рацка́руве impf 'клевети од еден на друг, т.е. прави некои луѓе да се караат' ~ *бӑркал'ка ви́кме и нӑ-не́каа же́на шо-ј рӑска́руве л'у́јто* [ПК,2(Иц),28].

раскаче pf 1. 'раздвои работи што биле испреплетани, поврзани' (пр. влакната од косата) ~ *вода да налије, вода да налије, ле џаним; [уд новата чешма, нова ем шаре-*

на; [сус вода студена, глава да измије, ле џаним; [глава да измије, коса да раскаче [ТГ,195]; ~ *нă-мо́жум дă-с-јаа рăска́чум ко́·ста* [ПК,2(Драг),99]; 2. 'раздвои деца што се маваат со раче' (што се во допир) ~ *ра́скач-и ти́и де́ца дă-не́ сă-те́пат* [ПК(Гăр]; 3. – **(си)** 'се отргна, се одделѝ' (во случајот при полов однос) ~ *тогас тојнака рече "тутуш", и си закачи зетјут џјавол за нивјастата като куче и кучка, и васа ношт си мачиха да си раскачат, не можаха; ги беши страм на свето вунка да изл'азат* [V,PM,98]; ~ *флези дирвишино нетри; фати зетјут да гу тегли, пак тојнака вели "тутуш", и дервишино си закачи уѕат зетју. Дервишино му вели на џарју: "аман џарју, ету тамука има една стара баба, она знае от мене повики. Пусни да га докараш, она можи да ни чини да са раскачиме!"* [V,PM,98]; ~ *тогас тури на вогино перото от картало; дојде картало, му донеси едно шише жива вода, и он гу пусна на нивјастата. И тогас рече "тептер", и си раскачиха сички, си содрăзаха* [V,PM,98].

раскваса (си)* pf 'се освежи со голтка–две вода, односно со овошје што накиселува' ~ *А Марко си хи зборува: [– Имиро, кадăн Имиро; [помниш ли, мори знаши ли? [кога бех у вас ратајче; [та се бол'ăн разбол'ах, та ти одица потерах; [да си расквасăм устата? [лăр ти си уми рăките* [Б(С,ДХ),32];~ *на чешма ја срешна едно клето Турче; [на моме си вели, вели ем гојвори: [– Ој ти моме, моме, гиди малко моме; [поднеси ли вода, вода да попија; [вода да попија, уста да расквасе; [уста да расквасе, грло да оладе* [БД,140]; сп. уште: **наквасе** 'кога се тура вода врз нешто што е суво', пр. сува земја, сув леб и сл.

раскваче pf 'кога кокошката ќе почне да пушта звуци со кои дава сигнал дека ѝ е време да почне да кваче јајца за да се излуштат пилиња се вика дека ќе се **раскваче**' [ТГ,401].

раскѝне pf 1. 'некаква целост ја направи на делови'; 2. изр.: **сăрцто мисă-рăскинá** (= многу се ражалостив) ~ *ка́ о-виде́х та́ко́ф сăрцто ми-сă-рăскина́* [ПК,2(Гăр),197].

раскладе* pf 'намести' ~ *"Мар гиди кадăн Тодоро; [зготвила ли си вечера; [вечера на аргатето. [Расклала ли си столове?"– "Бате ле, бате Стојане; [ни сăм вечера зготвила; [ни сăм расклала столове; [џал ден ми џјате викаше* [БД,32].

расклат'о́ва (сă) impf 'се разнишува' [MS,s,96].

раскл'учуве impf 'кога нешто што било стегнато, углавено, ќе се ослободи од стегите' – односниов глагол се среќава во еден опис од селската економија: **уборникот** е помошна просторија за чување на добиток. Ѕидовите на **уборникот (арап-дувар)** ги прават од кал во калапи направени од даски; кога калта ќе се исуши калапот **са раскл'учуве** и ѕидот останува [ТГ,302].

раскови pf 'тоа што било заковано го прави на делови, го расипува' ~ *и така са чиниха двата другарја и отидоха аф едно село, фатиха да работет така пу мерамети тука-таму. Един ден тојнака фати една скала да направи: тој га ковиши, он га расковиши, не можа никоја работа на мигдан да искарат* [V,PM,87]; ~ *му вели: "еј*

море, мајстори, виде динеска как не можахми да искарами двамината една работа малка на мегдан? Тинака ковјаши ... јазика га расковавах, ча јазе сам твојут кăсмет" [V,PM,87].

раскóпа* pf 'ја разрие земјата со алатка' ~ *и тја́нака са вăрна́, оти́де на́ гора́та; бе́ши умрăкна́ло. Та́мо најдé една́ мра́фкана* (погрешно пишуваа: 'мрафка на') *дýпка; фати́, га раскопа́ ма́лко она́ја дýпка, пот не́а најдé една́ парати́рка* [V,PM,132]; ~ *уф-Грăма́дна мă-интирси́рише адно ме́сто: мă-јзлăжа́ ади́н де́до ут-Пло́вдиф, до́јдин уф-Ра́дуво на-го́сте. Ви́кум: "Уд-де́к си ба́че ти́?" Ви́ке: "Ас сум уд-до́л, уд-Грăма́дна, ка́ бига́ме уф-адни́ ка́мине закупа́х а́дни па́ри". Ас удде́х та́м, најде́х адни кулиша́не, răскупа́ме ка́минто, ама не́ најде́ме ни́што* [ПК,2(Крец)308]; ~ *и тој нос ч'ас си разбуди, стана, отишел у дома, зема целоцјап та раскопа тамо, да и нал един казан алтăна гол'ами, да по малко, по малко ги износил у дома му скрихом от жената му. Та, дека беши чобанин, стана един гол'ам базирґанин* [V,PM,170]; 2. 'извади коските на мртовец од гроб'; гл. **раскопа** го запишавме во следново верување: ако некој мртовец цел живот пекал по некоја работа, народот верува дека таквиот мртовец не се распаѓа во гробот: "*и пу десит гудини да ма раскопите, ки ма најдите цал – здрав*" – суеверие [ТГ,260].

раскопу́ве impf 1. 'копа онаму каде што веќе било копано'; 2. 'кога гробот се копа повторно' – во обичајот што го наведуваме е регистриран и гл. **раскопу́ве** : во минатото се практикувало гробовите на мртовците по 4–5 години да се раскопуваат; освен како *адет* (обичај) гроб се раскопува и кога некој болесник пред да умре на блиските им порачува: *"да не им биде прустено ни на воја, ни на тоја век, ако не гу закопат тамо дека им кажуве"*. Кога гробот се раскопува коските на стариот мртовец се мијат со вино и се стават во платнено вреќиче кое што се става покрај ковчегот на покојникот и заедно се закопуваат. В ториот начин на **раскупувајне,** како што рековме, се врши по обичај и не е поврзан со закопувањето на нов мртовец. Имено тоа **раскупувајне** се врши само во одреден период – за време на велигденските пости, во саботата од средопосната недела. Штом ќе се измијат коските со вино, во вреќиче се носат в црква и оттаму, откако ќе преноќеваат под иконата на Христос, се носат на гробишта каде што ќе се соберат роднини и свештеникот ќе *пеје*, т.е. ќе стори *помен* и потоа коските повторно се враќаат в гроб (овој обичај се практикувал во гевгелискиот крај во минатото) [ТГ,262].

раскре́ни* pf 'дигне, покрене' ~ *па ви́и седе́јтисте на гра́да Јерусали́ма, ду́ри да си зе́мите пуве́ла уф узо́ри. Да извади́ на ни́х на́д-вор ут Витáниа; и раскрáна́ рăцити, да благосови́ на ни́х* [MV,K260]; ~ *на то́а вре́ми раскрáна́ Ис... о́чите му на не́бито, и ричé: Та́тко, си наближи́ вре́мито; сла́вај си на Си́н ти, и тфо́јо Си́н да ти сла́ви* [MV,K,260]; ~ *ка́ гу придава́ле на не́гу Книгови́тити и Старе́ити на́ши на те́шко умре́ш, и гу кува́ле наврáс дăрвото... Туку́ и ут на́с и́ма же́ни шо ни раскрина́ на на́с, би́ле дујде́ле на гро́бут, да не́ му а најде́ле сна́гата му* [MV,K,334].

раскри́ва impf 'ја трга покривката, открива нешто' ~ *но́с ди́футу з'е́ва ко́пану, гу ч'у́ка ку́цур намі́сту Иринџјо́т*; *л'у раскри́ва јорга́н'у, гу гл'е́нда ку́цур* [MS,t,50];~ *кугá раскри́ва, ш'то́ да ви́ди – прускéфал! си пл'е́снува ра̀нц'ъ̀т'а̨, трач'и́ на а́ш'тинуми́јата* [MS,t,13].

раскрие (се)* pf 'се сокрие' ~ *да съ̀ въ̀рниме па на блатџките диви свињи. Они и тогај, коа беа пчиничките съ̀ стрекиа съ̀л нојкта; сеа пъ̀ ич нема. Къ̀дъ̀ прупадна ва толку живина? – Ка ки го питаш на некуј ут силјајнту за во нешто, ки ти пувъ̀рна, се раскрија ув урманут* [MEB(P),77].

раскрши pf 'направи движења со телото' ~ *дете хич са ни отбрало; [л'у го срце прибол'ало; [та му вили отгоори: – Вараj, вараj Филип Маџара, [л'уто ма срце прирјаза. [Тој му вили отгоори: – Вараj, вараj Дете Дукадинче; [раскрши са на л'ао, на десно. [Половина му от кон' паднъ̀* [Б(С,ДХ),40].

раскра̀сти* pf 'убие, стави некого на крст' ~ *и му ве́ли на Ис...: Удéка си ти? Ис... не́ си угувóри и́ч на не́гу. Му ве́ли па́ на не́гу Пила́ту: Не́ ми збуру́ваш? Не́ зна́иш шо и́мам пувéл'а да ти раскра̀стам, и па́ пувéл'а и́мам да ти пу́шка́м?* [MV,K,293]; ~ *и му ве́ли на Чифу́тити: Ету ва́шу Ца́р. Па о́ни а вика́ле: Кре́ни гу, кре́ни гу, ра́скра̀сти на не́гу. Ве́ли на ни́х Пила́то: На ва́шо Ца́р да раскра̀стам?* [MV-,K,283].

ра́скъ̀рсна́к m 'место каде што се "сечат" патишта' – в. **раскъ̀рсница** ~ *пу-а̨де́т са̨с мъ̀рто́вц са̨-за̨ста̨ну́ва̨ на ра́скъ̀рсна́к*; со исто значење се употребува и: **ча̨та́л** [ДЧ,140].

раскъ̀рсница f 'место каде што се вкрстуваат два пата, распаќе'– в. **ра́скъ̀рсна́к** ~ *Наве́чъ̀рто̨ си-ути́шле бра́тќата пак, пу́л'ъ̀т мо́мъ̀та умре́на. Се́а а-ра̨спаша́ле, а-чини́ле, ни́што, о́ти јаба́лкто у-ме́ут муустъ̀на́лу. Се́га шо́-пра́въ̀т?! Муре́кле на̨-то́ гуле́мјут си́н, бра́т, а-зе́ле на̨-идну-пъ̀т, на̨-идна̨-раскъ̀рсница "ќи-а-чу́вме"* [БМег-(Збор),198]; ~ *мо́мта тръ̀гна́ ме́сто дъ̀-те́ре. Утиде́ сига́ но́го нъ̀дъ̀ле́ко, нъ̀-адна́ ръ̀скра̀сница; дъ̀-ка́жиме така́ дъ̀-о́де нъ̀-къ̀д-Со́лун пъ̀т, де́т нъ̀-сла̀нце изгре́ва* [ВК,-283] – во контекстот имаме пример за "лепење" на именките без придавско образување (образец позајмен од турскиот јазик): **о́де нъ̀къ̀д-Со́лун пъ̀т** (м. "солунски пъ̀т"). Овој модел е познат во македонските говори. но овде е поизразито присутен, несомнено поради големиот број турско население сè до Балканските војни (1912-1913).

раскъ̀рвави pf 'повреди некого, го стори целиот во крв' ~ *разбојниците, заварват го там. "Е-ех – казва, – кој ни е зел парите!" И фат'ат, фкарват го въ̀в стајата, направ'ат го на четири парча. Ej тъ̀j! Раскъ̀рвават го, там адъ̀н черек, там друк черек* [ВДрам-(Кал),334].

раскъ̀ца pf 'раскине' ~ *ја тија му вили отгоори: –Нимој са бој Нигрица ојода! [тузи ми е от мајка прикијъ̀; [оште рече, рече не отрече; [пристигна ги Јанкула господарја; [кобила што могла с уста раскъ̀цала; [с уста раскъ̀цала, с ноги здробила* [Б(С,ДХ),38]; ~ *чобана л'уто кълн'аха: [– Јут бог да најде Богдана;[три години Бог-*

дан да лежи; [три пустели да рăзкапи: [три вăзглави да рăскă-ца; [и пак душа да нă придаде [БД,163].

раслан (< арслан) m, zool. 'лав' ~ *ја покачај се горе високо; [та разгледај си нагоре, надолу; [Москов сă бие сăс пусти Турчин; [топове пукат, ѓулета капат; [ѓулета капат като градушка; [јунаци падат кату раслани* [Б(С,ДХ),86].

расла́нка f – в. **раслан** [BV,138]; fig. 'силна жена'...

ра́сне* impf 'се развива, станува поголем' ~ *изникна́ла пиринýгa, изникна́ла пиринуга; [ра́сни, ра́сни пиринýго, ра́сни ра́сни, пиринýго; [дa-нa ра́сниш дa-нaпýкaш, дa-нaра́сниш дa нaпýкaш; [дa-нaцăфтиш, дa-нa пýкаш, дa-нaцăфтиш, дa-нaпýкa ш; [нa-нив'ăсти зa-Влúгдéн', нa-нив'ăсти зa-Влúгдн'* [ЛС(К),131]; ~ *мори ајде Милке поскоро дарувај; [на мајчини двори темна мăгла падна; [на зетјуви дворе јасно слăје грјае; [алал да ми чиниш тенката прикија; [алал да ми чиниш шту си ми раснала* [Б(С,ДХ)-29]; ~ *ǫгрјáлa мсч'úнa, ǫгрјáлa мсч'úна; [крaj-Јǫвáнǫвт пóрти, крaj-Јǫвáнǫвт двóри;[Јóвaн стóи, пa-гa-глéдa, Јóвaн стóи пa-гa- глéдa; [ра́сни, ра́сни мсч'úнǫ, ра́сни, ра́сни мсч'инǫ; [дa-пур'ăсниш, дa-угр'ăиш, дa-пур'ăсниш, дa-угрă'иш* [ЛС(К),131]; ~ *та си зехă дете Дукадинче; [однесохă го дур при царја; [царица го храни, гледа; [като сое милно чедо; [та си ми расна, нарастă; [та стана момче гол'амо* [Б(С,ДХ),40].

ра́со(у) n 'горна облека на православен свештеник' (pl. **ра́сунта**) [MS,s,-96]; [ПК,2(Гăр),97]; во Мегленско: **раса** ~ *стани, стани, малкај моме; [стига си спало; [либето ти се армаса, за друго либе; [– Ак се армаса, нек се армаса; [нек се кердоса; [јас ќе одам манастирот, гора зелена; [ќе облечам црна раса дури до земја* [БМ,133] – во придружниот контекст во два случаи среќаваме беспредлошки додаток за место: **ќе одам манастирот, гора зелена** (место: '...во манастирот, во гора зелена').

рaсóлница f 'солена вода во која се чува зелка, расол' [СК,334]; ~ *бăкăрна чáша кулку пулвúна кúло, зă-вúно и зă-рăсулнúца* [ПК,2 (Гăр),77].

расонка f 'нешто што создава весела расположба, т.е. ја намалува потребата од сон' ~ децата во семејството се *расонка,* тие дома прават весела атмосфера. Децата во семејството уште ги викаат *ѓице берикети* (ноќна добивка) и *"уд Бога благослов"* [ТГ,272].

рaсóткa f 'движење без обврски и во весела расположба, прошетка' [ДЧ,63].

распаден* adj 'тој што не е пожелен, набркан' ~ *дошло време Френци дошле; [напауница Долга Маала; [ка дочуја пожарани; [разбигаја горе, доле; [горе, доле низ гората; [като пилци распадени* [БМ,21].

распáла* pf 'побара' ~ *да ричé на нúх: шó си стрéсити такá, и зашт'о си расчýдити и сă ýмити уф сăрцити вáши. Видéјте рăцити ми и нóзити ми, шо сăм јáс, распалájти ми, да видéјти ми* [MV,-К,335].

распари pf 'раздвои нешто со сила, со сечење' – в. **распоре;** во примерот што следува: *распари срцето* има фиг. значење (= доживување на душевна мака) ~ *ах, ти галапче, галапче бело, срцито ми го распари*

[ас ќа та лубам, че ас страдавам, че ас за тебе ке јумрам; [твојата руса, кăдрива коса, нибесно слнце как греје [БМ,153].

распашан* adj 'кога на некого не му е стегнат ременот од панталоните, односно не му е врзан појасот' ~ *ут нивата идам, Недо, на пăтут гу стреќам; [на пăтут гу стреќам душо, твојто стару ару; [твојто стару ару, Недо, пинците ув рăци; [пинците ув рăци, душо, купрал'та пуд мишка; [купрал'та пуд мишка, Недо, голу распашану* [МЕв(Р),98]; – зборов го запишавме во еден опис на облеката: ~ наутро *при убличувајнето* има извесен ред: прво се облекуваат *барнавезите* (вид панталони), потоа *дуламата* (кошулата), и на крај се стега **појасот**. Мажите никогаш не седат *распашани* зашто стравуваат дека ќе ги заболи половината [ТГ,18]; ~ *Ни ходи Димо, сободан* (слободан ?) *хајде; [ни ходи Думо, сободан; [сободан Димо, распасан; [по този поле широко; [по тази сјанка љатнина; [чи шча та, Димо погубјат* [БД,159].

рạспáше* pf 1. 'го развитка, односно го истави појасот' ~ *му-а-дáве тá јабăлкта, си-апнýве и си-умрéлă. Навéчăртọ си-утíшле брáтќата пак, пýл'ăт мóмăта умрéна. Сéа а-рạспашáле, а-чинíле, нíшто, óти јабăлкто у-мéут му-устăнáлу* [БМег(Збор),198]; 2. – **(сă)** ~ *бабата рекла: "шта го внеса в худајăтă, каде си ти спаваш, чи ма је страх, да ни го н'акој земе от потано"* (ходник)... *Жената вечерта влела в худајăтă да си легне, разпăсала сă, свалила си гердано* [V,PM,281] – глаголската форма **спава** 'спие' ја немам забележано во истражувањата и мислам дека се работи за позајмица од српскиот јазик, внесена од Верковиќ.

рạспéе* pf 'почна да пее' ~ *нăсилéнито éј пóвиќе уф-Арсуво, стáро Крундúрци. Укулу шéјс–сéдăм кăшти сă-нáши, укулу тринájсе сăпрăдójдини, áма пák нé сă-тăквú, дујрăнчáне úма, мукринчáне úма, пá сă-нáши, áма "гăркулúне". Глáвно дрýјсте сă-нáши, тăкá чúсто нáшо гувóрăт, дă–тéј мирák дă-ј-слýшиш. Сéтне фăтúме дă-пéјме. Ги-рăспијáх* [ПК,2(Крец),307].

распени pf – во случајот: 'размрси кадрици' (?) ~ *паднало се на ирген; [ду две бабаи гнидави; [викна јуначе да плачи: – Оj боже, мили боже! [Какăф на заман нападна! Баби си гу мирјаха: – Măлчи јуначе, ни плачи; [к-иди баба на пазар; [та ки купи билилу; [билилу и црвилу; [ки купи баба вăдици; [ки распени грґуле* [Б(С,ДХ),32].

распилáj pf 1. 'расфрли, растури на сите страни' ~ *за вéзми вúлата у рăнкáта, за распилáj снóпиту у враш'úлуту, за вéзми кóниту, за ха напýј* [MS,t,66]; 2. – **(сă)** 'си замина'~ *утúдуха у ч'ёрква, сă винч'áха, си дójдуха думá и сă-распил'á инсáну* [MS,t,18]; ~ *кá тăргнáме дă-бéгме, сă-рăспилијáме кój нạ-дéка, тạ сă-нăјдéме нúạ уф-Струмица, чák* [ПК,2(Гăр),197]; ~ *така едни циримонии са прајат тамо. Сетне фаштат бабите ракиа пиат, по ракиата јадат, пиат. Тогај са чинува еден гол'ам зиефет, гозба. Кату за си распил'ајат жените, тогај зентјут за стани, за пој да акалеса јунаци спроти него* [V,PM,247]; ~ *кóн'у устáна на цáр'у на двóру; и сă распил'áха ш'úч'кију инсáну* [MS,t-20]. Во последниот пример со кој

го илустрираме заглавниот збор среќаме неправилна употреба на членот: определени се јавуваат и именката и атрибутот што ја определува именката: **сă распил'áха ш'и́ч'кију инсáну.**

распил'áва (сă)* impf – в. **распилáј** ~ *распил'áвам вудáта* (ја разлевам водата), уште: *распил'áвам брáш'ну* [MS,s,96].

рáсписка̧ f 'белешка со која се потврдува нешто' (примено – дадено) ~ *Срадúн-óмa̧ бил мýдар и-сúти го-бăркăт. Дóбро. И он шó прáј? "Сúти ми бăркăт, сúти". Оди уф-Бa̧лгáријa̧, нéлиц грaнúчaт Тýрциjа̧ и Бa̧лгáријa̧, зéмia̧ дúн вa̧гóн зéмл'a̧. Га-купýва сас смéткa̧, рáсписка̧* [ЛС(К),120]; ~ *вáжно̧ ки-ми-дájти докумéнт; смéткa̧, рáсписка̧, пчáт, óти кýпнa̧ уф-Бa̧лгáријa̧ зéмл'aтa̧* [ЛС(К),120].

распúсува (сă) impf 'се избришува напишаното, се менува (станува неважно)' ~ *и да му рич'éш' на ч'урбац'úјата: éб'ăлуту ч'éрну стáнува и ч'éрнуту б'ăлу стáнува, пúсанóту сă ни распúсуваи* [MS,t,15]; ~ *и кáзувáш'и на инсáну óти писанóту сă ни распúсува* [MS,t,18]; ~ *гу брка Гóспут' да пój да гу нáj, да гу пúта: éпúсанóту сă распúсува и сă ни распúсуваи* [MS,t,-14] – во врска со линеаризацијата прави впечаток местото на кратката заменска форма којашто е одделена од глаголот со негацијата: ***сă ни распúсува.***

распúта* pf 'се распраша за нешто' ~ *а пуштúле Чифýтите ут Јерусалúма Книговúтите и Левúтите, да му распúтат на нéго: Тú кój сú?* [MV,K,252]; ~ *и му са кажа, да не си арниса; да и кажа: шо не сам Хр... Да му распитаа: шо си?* [MV,K,252]; ~ *бéши субóта, кóга правú Ис... кáлут и утфорú нéговити óчи. Пак му распúтат на нéго и Фар...-те, кá си упулú?* [MV,K,259]; – и во трите контекста имаме случај на употреба на кратката зам. фор. за неправ предмет 'му' наместо акузативниот 'го': **да му распúта;** во поретки случаи се јавува место множинската 'ги': ~ *чýнки па Фар...-ти бéа си субрáни тáму, му распитá Ис... на нúх, ém и вéли: Кáк вéлити вúа за Христос, чúи сúн да бúди?* [MV,K-,259]. Сп. уште: ~ *распúташи на нúх: Кóга си úдихми пу пăтут, шо си расчудúхти мигу вáс? Пак óни мóлчиа, óти мигу них си раскарáле скрúшно уф пăтут, кó–i пóгулém ут нúх* [MV,K,303].

распитýва impf – в. **распита** ~ *и тjáнака фатú да га распитýва хéнтрава ì: "áм от дéка тóлко, мáри сéстру, добúхте тези рабóти?" И тjáнака кату жéна са исмáми, га извадú от сандăкот óнája кутúјка и га кáзува нá хентрава ì: "ету, мáри сéстру, сос тája кутúјка сúчку добúхми!"* [V,PM,149]; ~ *áнцак мă-рăспúтувиш* (постојано ме распрашуваш) [ПК,2(Гăр),20]; ~ *хабер ли је дошел от главеницата; [за друг сă и главила; [за друг ста са жени. [– Сину л'о, бре Стојане, питај распитујај; [да не са пусти лафа. [– Мајо, мила мајо, не сă лăфа мајо* [БД,84].

расплака pf 'почна да плаче' ~ *Ис... кáк а видé на нéа шо плáкаши, и на Чифýтити шо си дујдéле су нéа шо плакáле и óни, си размати дýшата, и си путрисé снáгата му, и ричé: Кăди гу кладóхти? Вéл'ат на нéгу: Афéнду, éла да вúдиш. Расплакá Ис...* [MV,K,287]; ~ *отринтá му насúпали на еднó вăршúло по*

една́ мја́ра от фрет се́мјата и го нака́рали "до у́тре ра́но ако́ мо́жеш да ги отбе́реш – ха́рно, и шта та загоби́ме", та си отишли́. И като́ са стемни́ло, распла́кал са, што да пра́ви [V,PM,258]; ~ *ниве́стăта ă-кăчу́ваа нă-бри́шкăта* (= убава коњска запрега на две тркала). *Му-пе́ја бăшка́ пе́сни нă–та́, сви́ра зу́рлите жăлувúти пе́сни. Ко́а ă-кăчу́ваа му-пе́еја та́ква пе́сна що-ă-и́мăа ут-ста́ро вре́ме о́ште... ко́ј ќи-чу́ише, си́те ќи-сă-рăспла́кăа* [ВЕв(Ил),307].

расплакан* adj 'тој што е тажен, со солзи на очите' ~ *гла́с се-чу́је от-Солу́на,] от-Солу́на до-Куку́ша, [си́те ма́јки расплака́ни, [и со цăрно облече́ни, [си-го-жа́л'ат Го́це Де́лчов, [Го́це Де́лчов, мла́д војво́да* [ПК,2(Мор),235].

распл'ати pf 'распушти' (коси) ~ *распл'ати Јано, распл'ати; [кавурски једри пличонки* (плетенки на коса); *[јопл'ати Јано, јопл'ати; [кадăнски дребни пличонки...*

распо́ре* pf 'со сечење отвори дупка, односно раздвои на делови нешто што е споено, односно сошиено' ~ *тримина браќă, утишли да ги ловет и зафчас ги фатили, та двете риби продали на еден евреин, пак еднăтă запрјали за тјах си. Погол'амија брат зел да ја распоре и нашал в корема хи еднă чаша* [V,PM,285]; ~ *и фăрли про́с* (sic!) *окно́то адна́ зашúена то́рба и ште́ше сабо́ри* (пишува: 'саори') *кăштата, като́ фăрли то́рбата. И охче́ре ста́на та е ра́спра* [ВДрам(ГБ),333] – на редакторот на Зборникот на Верковиќ и во овој и во други случаи предлогот **прос** (< 'през') му се чинел нејасен, па запишал и таму и тука (sic!); меѓутоа според наши сознанија ваквата форма на предлогот е реалност.

распо́рне* pf 1. 'расцепе' (во случајот дрво), ~ *оти́де а́ф нид'а́л'а, зема́ и една́ балти́а, от кру́шата па́ри да те́ра. Оти́де, га распорна́ кру́шата, га ве́ли: "кру́шо, ја да́ј ми пари́те, и́ли ки ти се́чам!" Кру́шата, ка́ту кру́ша, ка́к да вре́ви, и о́н, ка́ту барли́в што бе́ши, фати́ сос балти́ата да чу́ка* [V,PM,125]; 2. 'отвори дупка' (пр. во стомакот на човек или животно) – в. **распо́ре** ; ~ *те ко́лку одри́јаха, то́ј хаба́р не́маши, и едно́ч салди́са прет ни́х сос но́ктите му еди́н чове́к, го распо́рна и гу изја́ди* [V,PM,24]; ~ *извади́ са́бјата, га закла́; дур да сти́гни да га зако́ли, едно́ту ма́лку гу изја́ди и, дур да го глӑтни, то́ј сос са́бјата га распо́рна змиа́та, гу извади́ ма́лкуту жи́ву* [V,PM,23] – во овој, но и во др. контексти придавката **малук** често се среќава поименчена со значење на 'дете': **гу извади́ ма́лкуту жи́ву**.

ра̣спра́ве* impf 1. 'раскажува, објаснува' ~ *о́н ѝ ра̣че́л: "Ти́ и́маш ниша́н, удде́ка те́-ј то́: ниша́н?" "Ма́јка ра̣спра́више, не́ко: вре́ме, не́кој тăрговӑц дујде́л на-тре́тта ве́чар, ка-виде́л о́ти бӑбе́к и́ма, за̣ма́л ма̣-на̣да̣на́л во́нка на̣-ко́ло, ба̣га́л"* [ВД,278]; ~ *на́шта и ва́шта би́шка би́ле се́стри, мă-тира́а да̣-а̣-зе́ам на-скани́ска (крите́нка). Измиј-а, ре́кăл, со́реди-а, ја́с ќă-а-зака́рам. Кă-дујде́л мӑжут и́, му-ра̣спра́ве о́ти би́шката а-да̣де́ла* [ВГ(Мир),274]; ~ *фа́ште Ту́рците, ги-затво́ре уф-џами́та и фă̆рле две-три бо́мби; фа́те же́нте су сѐ де́цта ф-не́ка: пле́мна, сла́ма туру́ват и напрă̆скуват га́зја, и зăпа-*

л'ват, и изгóрăт нă-Тýрцте. Имше аднá, га-спасúл нéкуј биќáр... óна дé-ј тýка ќи ти-рăспрáве сè [ПК,-2(Мор),218] – во текстот имаме употреба на перфективен презент, необична за литературниот исказ: **фáте жéнте су сè дéцта** (место 'фаште'); ~ *и вóа, лăжáчут му дáве двé јáјца и гу нạкạ рáл да-и-квáче. Мистéќи се ут студинúлото, имáло сúлăн вéтăр, нúкуј кáлăн că–истркáл'ăве, скукнáл зájац, óн гу лагáл мýле и фатúл да вúке пу нéго. Кă-дујдéл дóма, жéнта гу-пúте, а-óн и-рạспрáве сé* [ВГ(Мир),274]; 2. – **(că)** 'се кара, се објаснува гласно' ~ *ус-тáа дýјнăна* (несериозна, нетокму) *ли ќи-că-рăспрáвиш* [ПК,2(Шек),40]; ~ *сè că-кáре, сè că-рạспрáве... ќи-бúде нéкаа бил'á* [ПК,2(Гăр),195]; ~ *шó бúше тóо вúкне уф-вáска, ус-кój că-рăспрáвăхте* [ПК,2(Гăр),155].

рạспрạвúа f 'гласно недоразбирање' ~ *úмше адна рạспрạвúа, áма нéкăк că-јскубáх* (зн.: избегах) [ПК,2-(Гăр),196]; ~ *мéн нúм дă-мă-бăрќте уф-тáа рăспрăвúа, ác нé бих ус-вáска* [ПК,2(Гăр),157].

рạспрáуве* impf – в. **рạспрáве** ~ *е, нéли ти рăспрáувах удéве, кá бигáме сăто сéло с-испрăзнú, ги-фăтúли, ги-зарубúли тúа шоустăнáли... И-них ги зăлóват тáм, ги-нăпăлнувăт уф-кăштта, нăпрăскáли гáзја. Сакáли нéкуј дă-јзлéзе, бúле глáфте му-бúли гóре... за-дăиспáднат уд óгино. И-тăкá устанáли глáфте изгóрни нă-грéјте, óсум дýши. Тúа că-Балцúфте и Тáнăфте* [ПК,2(Крец),312].

рạспрéгне* pf 'го ослободи добитокот од запрега, односно од јарем'; опр. на 'впрегне' – односниов глагол е забележан во текст што е извадок од сторијата за маките низ кој минале бегалците за време на В тората балканска војна 1913 г.; ~ *чúко имáл бúбулцка кóла, гă-тувạ рúл. Турúл шеј тăкá зạ-путрéба, зă-дéцта дă-с-ублéчуват: јургáне, ирáме, килúмчта, тăквú рăбóти. А мájка-ми турúла шéј нă-нúјнта кóла. Нúạ пó-мăлénките: ác, Шúл'ка, Трăјáн, мájка нă-кăчúла нă-мăгáрто. А тúă двéте óдат, гулéми: дóд-Лúка и дóд-Рájна. И кá фăнáли дă-пáѓат тăквú шăрпнéли* (парчиња при експлозија на топовски зрна), *тóгăј нéмше арăпláне, и тýк уф-Дубрушúнската рéка рăспригнáли кóл'те, пуштúли бúбул'то, избигáли сме гóли, бóси, шó сме имáли нă-гăрбо, тăкá* [ПК,2(Гăр),321]; ~ *орал дјадо на ливаде; [чуло му се дребно хоро; [та распрегнал чифт уолове; [та јотиде на хорото; [на хорото, на дребното; [та са фати до момите* [БД,63].

распрете pf 'размеша пепел во која има жар, односно го симне горниот слој од некоја мешавина од ситни честици' – сп.: домаќинката кога наутро ќе стане ќе ја *распрета* пепелта останата од ноќта во која има *зариено* жар, ќе го запали оганот [ТГ,17].

рạсприм'áни (că) pf 'се расоблече' ~ *"рạсприм'ạнú că с'éтн'ạ, úзвади рýбит'ạ, дáј ги на м'éн'ạ, у дисájќу клáд' ги, нáдини си ги в'éткит'ạ рýби"*[MS,t,33]; ~ *и că прим'ăн'а сăс нăс рýба куто слăнциту К'ел'éш'у, јáхнува кóн'у пу пулáтата, ин'é вóлти му прáви и că запúра, că рạсприм'ăн'а* [MS,t,37]; ~ *рече на Зарзавила: "ти са мол'а, брате, извади ма жив от бунаро, да јаз да бидам саја, ти да бидиш на татко ми син, и ако умра и пак да стана, тогај да му кажја на татко ми!" Тогај гу извади вунка та си*

распримени дјатенто харните руби, и са примени Зарзавилата [V,PM,156]; ~ *земал една кучиа и отиде на оно грат, дека живејаши богатиот, вунка от градот остави кучиата и си распримени царските дрехи. Си облечи сос вретенарски дрехи* [V,PM,73]; ~ *сă расприм'ạни́ ут на́с руба* (= ја расоблече онаа облека) [MS,s,96].

рạспра́сне (се)* pf 'се разбега на различни страни' – значењето на глаголот го среќаваме во следново спомен–искажување: ~ *а-бе́, де́цта сјустăви́а чуве́цте. Ја тка́, нă-мо́ж до:-но́се же́на, не́кој вујни́к гу зе́ме, гу-ту́р нă-ко́јно, не́кăде а́к сă–на́: па́ ќ-ин-гу-да́:... Уди́ме це́л де́н, нă-дру́ѓо: де́н, нă-вто́рјо: де́н па́ сă-нăјде́ме сăс-та́тко, ма́јка, та́м кăде Симитли́а...не́м га́ре, рăспрăсна́л се нăро́до* [ПК,2(Мор) 219]; ~ *сăбрал беша дели Димо; [сјурмашка ангарија; [расрди се Свети Јано; [та јотиде при Петрови; [– "Јој ти мили Свети Петар;[; хајт да идим на нивата; [на нивата Димовата; там да грмним, там да трјасним; [да распрсним Димовата; [Димовата ангарија* [БД,25].

распулја* pf 'разгледа внимателно' ~ *најстина пăтникут шо има пуминато по тува и белки застанато, да гу распулја чуднјут извор, шо така, ич нечикано му испагја прид иден "паметник"* [РЕв(Р),69]; ~ *и-нусе́ла на-ни́вта и и клăва́ла да-ле́жат пут-е́дна гуле́ма кру́ша. Арну-ама ко́га дукимаса́л еди́н смо́к и са–дуближи́л ду-де́цта. Ко́га распули́л на-ле́ву – на-де́сну де́ка не́ма ни́кући са-умў́тал окулувратчи́јнта на-де́цта* [БМег-(Трес),205].

рạспуре́де* pf 'смести некого некаде' (во случајот на спиење) ~ *та́а во́јската пу-ре́кта, адни́ замина́а за Ку́куш дере́к, не́ зăпре́е ду-ре́кта, а па ади́н кло́н ф-на́што се́ло завăрте́а. И ги пăрчика́ме – кути де́ца... Ода: пу-о́сăм ду́ши туга́ј бăлгăрските вујни́ци, пăто це́л гу фа́ќат... И та́а ве́чăр răспуридиа пу-ка́шмте, прăспа́а вујската* [ПК,-2(Мор),217].

распус — изр. 'кога нешто ќе биде уништено, т.е. ќе престане да постои' ~ *мо́јо та́тко жни́јаа ду-пắто, ду-цắде́то. И вăрвăт вујни́ци и ви́кат: "Чи́чо чи́ја-ј та́а та́јфа?" Та́тко ви́ке: "Мо́ја-ј". "А-бе́, ти-си-лу́т, бе́ги до́ма по́ско́ро..." И, ут-та́м, нă-футрината тăргна́хме дă-бе́гме. Имахме сто́ка: о́фци, ко́зи, и́махме вăло́ве, кра́ви, би́вуле, ко́јне, мăга́ре. И устăна́, сè ра́спус удде́* [ПК,2(Шек),278] – уште една тажна приказна на бегалците од Кукушко (1913 г.); ~ *шо́ бирицу́к* (свилен конец, свила) *и́махме до́ма, тăка́ удде́ ра́с–пу́с* [ПК,2- (Крец),-23].

распусна pf 'испрати' ~ *ел си нема сирак Иван; [нито мајка, нито татко; [л'у си има девет сестри; [девет сестри в девет града; [десета бјала Рада; [тја беше книжовница; [та исписа девет книги; [распуснă ги в девет града* [Б(С,ДХ),46].

Распуште́н top.'име на извор' – превод од библиско име ~ *и пл'ујна́ до́ло, и прави́ ка́л ут пл'у́нката, да му а липи́ ка́лот уф о́чите на сле́п'от. Да му ричé на не́го: Оди си, ми́и си на З... (шо му кажу́ват Распуште́н)* [MV,K,258] – проширена употреба на предлогот 'уф' (во) кога упатува на нешто што е надвор, а не внатре, наместо 'на': **му а липи́ ка́лот уф о́чите.**

распӑнт' (и: **распӑт**) m 'место каде што се пресекуваат патишта, распаќе' – в. **раскрсница** ~ *са пуч'у́ди пнивмати́ку, му вили́: "ти да по́ш' на иди́н распӑнт' да с'ӑш' бустаннӑк и то́ за пруми́на, за гу запи́раш' да му да́ваш' пу ина́ либӑни́ца"* [MS,t,43]; ~ *– Мӑр скриј ма, скриј ма, миличка мајо; [Де да те скрија миличка керко?; [Мӑр скриј ма, скриј ма на десни пазуви; [кон' ти пригаждат, кош ти похлупет; [на кош ша стӑпниш, на кон' да јахниш; [на пӑт да идиш, на пӑт на распӑтјӑ* [БД,55].

ра̣спӑрда́ше* pf 'изнатепа некого на брзина' ~ *ближна́л пӑрстӑно, ај го ко́јно, ка́к му сӑ-ка́че и прӑва́руве. Вујна́та ка гл'ӑда́ла, сӑ-чу́де, н'о́: зна́т ко́ј еј. Та́м рӑспӑрдӑши́л си́чката во́јска о́н. И-па́-с будну́ве ко́јно, сј-о́де* [ПК,2(Мор),231] – во текстот лексемата **вујна** се јавува со значење 'војска'.

Ра́ста top. 'напуштени ниви во реонот на Тисово, Драмско'; Ј. Иванов називот го изведува од **храст** [ЈИ,М ...,182].

раствори pf 1.'отвори' (врата) ~ *та кога беше на Косово Поле; [тешка дрелка гу нападнала; [та искара дренова пиштел'ка; [та засвири желно, тӑжно; [зачула го сестра му Марија; [та си рече на нејзини халајки: – Стан растворите мали порти; [де си иде мојто брата* [Б(С,ДХ),43]; 2. – **(се)** 'се "отвори" небото' ~ *фанаха мамо заклаха, [едно ми дете на мама; [куга се дете колеше; [черна се земја цепеше; [куга се дете печеске; [син'о се небо раствори* [Б(С,ДХ),15].

раст'е́* impf 1. 'станува поголем, се оформува: ***а.*** за живо суштество – човек, животно, растение' ~ *д'е́н' за д'е́н' раст'а́ш'и ма́лкуту и ме́ш'л'ӑнта́та раст'а́ха* [MS,t,16]; ~ *И ут-та́м ќи-замѝниши на–го́ре и́мше една́* ***Ра́дӑва Че́шма*** *му-ви́кихме, у́буво ме́сто – бузала́к, сто́ка да̣-па́се. Се́а сѐ би́ло изо́рно. Бузала́к, ви́а му-ви́кте ту́к садина́к, ту́ка стру́мичко* ***садина́к****. Ни́ӑ* ***бузала́к*** *му-ви́киме, то́о ра́сте а то́лко* [ПК,2(Коц),349]; ~ *Ива́н и Ти́на устана́ле при-де́уто. Он са̣-трудѝл да-им-ги-за̣ме́не рудѝта̣л'то, а о́ни ра̣сте́ле и са̣-пра̣гутвува́ле зӑ-по́а́рӑн живо́т* [ВД,277]; ~ *нӑ-де́те мо́јш дӑ-ре́чиш: жугл'а́н н'а́дин; зе́ дӑ-жу́ге, зе́ дӑ-ра́сте пуле́ка, пуле́ка. То: дӑрвце шо́ не́ фире́јше, жугна́...жугна́ дӑрфцито га́:ре и чуве́ко е тӑка́, шо би́ло жугна́* [ПК,2(Грам),241]; ~ *Мӑжо бил рибар и че́сто у́дил на̣-ло́ф, а же́нта устану́вала до́ма. Дуде́ка та́ткуто лувѝл ри́би, де́цта сиигра̣ја́ле кра̣ј-ќо́л'о. Та̣ка́ уф-и́гра ра̣ сте́ле* [ВД,276]; ***б.*** за: коса, заби, нокти: ~ *то́о но́хут мӑ-бо́ле, сја̀а ви́ј ка́ ра́сте нӑ-кри́во, е́м но́го-ј ја́к, и́ч не́ сӑ се́че, сӑнки тӑрна́к* (копито на овца) [ПК,2(Крец),117]; 2. 'се труди околу нешто за да порасне' (во контекстот имаме непреоден глагол употребен како преоден) ~ *јас гу раст'е́м ма́лкуту; јас гу нара́стух ма́лкуту* [MS,s,96]; ~ *бра́ту, бугатју не́ са́ка дӑ-сӑ-ви́дӑт ни́кӑк. Е, то́ бугатјо сѐ су-бугати л'у́ќа. Сирума́у суде́цата пи́та, ски́та, зӑкӑрпе́но... Су-зе́ле, су-тре́ва и-ра́сте де́цата* [ДК(Рак),152]; 3. fig. (за неживо суштество: куќа, семејство) ~ *не трибувӑ да зӑбравӑ и "усӑрдието"* (Мисирков го ставил во наводници зборот, бидејќи не е народен) *нӑ субӑштӑ уф турвајнту нӑ селту:*

он битивијă му кăжувă нă бегут, оти ут там и ут там силјајнту имăт ногу кјар а па зă негу ништу; оти от то и то сака дă се зевă повикјă, оти кукјите му растăт [МЕв(Р),86].

растек* m 'мерка за должина' (педа?) ~ *опусни ми л'у дéсната рăка; [јаз на бога да се помол'а; [та отпусна му дéсната рăка; [та не каза: "Прости ми боже!" [ами каза: "Поможи ми боже!" [та го фати с дéсната рăка; [та си удри Хрватин од земјата; [читириесет растега в земја нагăчи* [Б(С-ДХ),44].

рąсте́ре* pf 'почне да бара, да пребарува' ~ *а бé, рéкăл тóо дéтто: "Нéмиш-ли тú, рăстéр-се, нéкуј пулвúн динáр, áдна крýна ли, нăмój кăсмéт, áс дă-јгрáм". То: сăрăстéре, то: пăрăхутчúта нąјдéл áјн динáр уф-нéго. "Нá, рéкăл, фăрли нą-твój кăсмéт"* [ПК,2-(Ним),272].

растече* pf 'почна да тече' ~ *тјáнака бúла самовúла, чéкаши да зéми вóда. На оновá чáс изл'áваши лáмјата да га изјáди. Тогáс дјáтето еднá топýзка га удрú, га утепá. Тогáс водúте растéкоха, земá самовúлата вóда и гу земá и дјáтето на нéја нá гóсти* [V,PM,134] – предлогот **на** во македонскиот јазик има широка употреба, во говорите што се предмет на нашиот интерес оваа појава е уште пошироко распространета, во случајот се јавува наместо предлогот 'кај': **гу земá и дјáтето на нéја нá гóсти.**

рáстин adj 1. 'оформен, пораснат'; 2. изр.: **уф-вáлта-ј рáстин** (= се кажува за висок, буен младич; сп. **валта** = влажно место каде што има бујна вегетација) ~ *кóлкуф-ej, уф-вáлта-ј рáстин, врáтта н'оо збúре* (= не може да помине) [ПК-,2(Гăр),207].

рáстине* n 'оформување, развивање, како природен процес' ~ *уф-урúј-сто рáсте, трéва-ј, га-плéват да нé му прéче уф-рáстинто на-урúзо* – станува збор за тревата **кóшувúца** [ПК,2(Грам),60].

растóпи* pf 1. 'со загревање направи нешто тврдо да премине во течна состојба' ~ *отúде нá жрјáпчето, са питá, и жрјáпчето му вéли: "да úдиш да кýпиш четирújси óки смóла и четирújси кóжи от кóза, да растóпиш смóлата и да ги намáкаш кóжите сóс смóла"* [V,PM,124]; ~ *и му пурăнч'и на д'ăт'ąту: "с'é напóсл'ąт м'éн'ą да идúш'... заш'тó áку пóш' на висóку, ут слăнциту úсă раступ'áт криláта"* [MS,t,58]; ~ *и гу угр'ă слăнциту, му ги раступú криláта и фáти да páж'да* [MS,t,58]; 2. **сă раступúх ут знój** (= се препотив); 3. 'се одделува' [MS,s,96] – последново значење го немаме регистрирано од други материјали.

расточи pf 'почна да суче кори (за зелник, баница)' ~ *Јано ли, Јано, запригни Јано; [запригни Јано, скуте рăкаве; [чилки ти дојдат селцки јаргати, [расточи Јано тенка баница; [Јано ле Јано мари јубава* [Б(С,ДХ),17]; ~ *Бог да убиј питела; [чи разбуди бабата; [да расточи зелника; [от три хамбара брашното; [от три чешми одата; [от три мандри* (бачило) *маслото* [БД,65].

рąстре́се* pf 1. 'придвижи нешто, направи да се тресе' ~ *ќи-ј измóлsат óфцте, ќи-прăцéдат млéкто... Кá гу-путсúрувиш нăднóч ќи мутýриш мăјáта. Кá ќи-му-тýриш мăјáта óно ќи-сă-фáте. Кá-ќ сăфáте сéтне ко:-тýриш уф-цидúл-*

ката. Ќи-гу–рăстре́сиш та́м си́ринто [ПК,2(Пл),255]; 2. – **(сă)** 'се разниша (нешто)' ~ *е, тăка́, кужу́рци ќи-си-ј-нąста́виш та́мка у-идна́та со́ба и о́дрăта ки-ј-исфăрлиш до́ло у-гу́мнуту... и пуидна-нидел'а ќи-си-ј-бе́риш кужу́рците, укулу свит-Тру́јца ќи-по́чниш та́м, ка ќи-си-а-рąстре́сиш си-ј-бе́ријме кужу́рците* [БМег(Збор)201]; 3. 'многу се исплаши, се вознемири' ~ *о́ш ка́ о-виде́х сă-растрисе́х* [ПК(Гăр)].

рąстре́син adj 'загрижен многу, насекиран' ~ *дујде́ рąстре́син, пузилине́л, нă-мо́јш ла́ф дă-му-ка́јш* [ПК,-2(Гăр),189].

рąстре́суве* impf – 1. в. **рąстре́се** 1.~ *пу́лиш, пубиле́ла бу́ба, цăрве па́ дру́га ве́јка и то́лку ќи–са-нąпра́ве сăте ве́јки напăлне́ти... и та́ ви́ке ки-сą-испи́ка сăта нăјс-ве́јкте и ќи си-изви́е кужу́рци и пу-идна нидел'а ви́кијме ќи-а-рąстрису́виш ве́јкта-бубăта, ки-си-ј-нąкла́виш у-идна́ удаја* [БМег(Струп),201]; ~ *ко́га сă-измăлзе, сă-исце́дуве и по́сле, ко́га е о́ште то́пло, сă-туру́вă си́риште и сă-туру́вă нă-то́пло ме́сто дă-сă-фа́те, и по́сле сă-туру́ве уф-цăдилкăта, сă–исце́дуве, сă рăстре́сувă не́колко пăти дуде́ка сăисце́де* [ПД,(Ник),156]; 2. 'многу се возбудува, се нервира' ~ *ни́м мăрăстре́суви бăрим ти́* [ПК,(Гăр)].

растроши* pf 'искрши' ~ *тогас богазјајту* (сватовите) *за извадат нивјастата дол, за трăгнат ко-н'ут, за вјахни нивјастата, за си поклони каде каштата и три пăнтја. После за растроши еден кулак от ониа, што сторили на пентук, и ки го фăрли напрет и nasat* [V,PM,250]; ~ *Мино мари, Минушо; [Мина оди за вода; [дели оца по неи; [разигралу конишча; [растрошила стомните; [седна Мина дă плаче* [БД,156].

растра́чка* pf 'прогони' ~ *блазе́ му шо пла́кат се́га, то́га ки си радува́т. Блазе́ му на ва́с, ко́га ви пи́змат л'у́дите, и ко́га ки ви растрắчкат, и ки катигури́сат и ки ви изва́дат ло́шо и́ли за́рди Чове́шнуо Си́н* [MV,K,303].

растува́р'а impf – в. **растува́ри** ~ *и си ја кла́ди пра́нч'ката на ухо́то, си до́ј дума́, растува́р'а браш'но́ту* [MS,t,78]; ~ *пąри́ти ги-кла́л па́ у-жи́тото. Зна́чи н-ни-зе́вал пари́. Бе́з дą-зна́ат ти́ą. Квą-о́ти́шли дą-рąствара́т жи́тото пąри́ти вне́три. Вăрзăни. Оно́ą вр'а́ми тąка́ било́, у-ќе́с, на́ли* [ЛС(К),113].

растува́ри pf 1.'симне товар од грбот на животно, од кола и сл.' ~ *за дунисат сно́питу ут ни́вата, за ха растува́ри на враш'и́луту на идна́ стра́на, за ха сто́ри ста́ва гул'а́ма* [MS,t,66]; ~ *кату ги растовари тамо дарвите в уврајската кашта, падна, умрја. Три дена умрјант лежаши тамо* [V,PM,224] – во текстот имаме пример за проширената употреба на множинската наставка **–и** кај именките од ср. род: **растовари тамо дарвите** (место 'дрвата'); ~ *на́ онова́ брја́ст дојдо́ха едни́а бизирѓа́ни сос четири́јси това́ри не́што тимја́н и во́сок, под се́нката разтовари́ха и седна́ли да́ почи́нат* [V,PM,102]; ~ *за по́да на ни́вата, за ра́стува́р'ą ура́луту, за ве́зма бујундру́кут, за кла́да на о́луве́ту, за кла́да каји́ш'ут на бујундру́кут* [MS,t,65]; глаголот **растува́ри** освен со предметот што се симнува се врзува и со предметот од кој се симнува товарот: ~ *сă-вăрна́ле сăта аскери. Во́ сă-свал'у́ва ут-*

*бу́кта и-суби́ра мӑските и-му-и-занцу́ва на ца́рут. "Изле́зи, ца́ре – му-ве́ле – **да-растува́рме мӑските**"* [ВКај(Ран),323]; ~ *за тува́р'ат ж'и́туту на ко́ниту, за по́јат у дума́, за растува́р'ат ко́ниту* [MS,t,67]; ~ *вили́ на манц'о́т-и: "ра́стува́ри дру́гајут ко́н' на пӑнт'ут тува́р'ут да ја́хни д'ӑду́ту"* [MS,t,80]; 2. 'ќе роди' (ќе се ослободи од теретот) — односно значење на глаголот го запишавме во следново суеверие: кога жената преде и од вретеното ѝ падне *прешлинут* таа ќе помисли дека некоја нејзина роднина или пријателка ќе ***са растовари,*** т.е. ќе роди, а ако сами од себе се одврзат *пришилата* (врвките) што го држат *ираму* (волнен скутник) и тој падне, тогаш таа ќе поверува дека во моментот некоја нејзина роднина родила [ТГ,366].

растува́рува* impf – в. **растува́р'а** ~ *и растува́р'уват чувалето, растува́р'уват ги, остав'ат ги там надоле и адӑн са ка́чи го́ре при чорбаџијата (то но́а чув'а́к). И приказвали, приказвали ца́ла нӑш, приказвали* [ВДрам(Кал),335].

раступ'о́ва (сă) impf – в. **расто́пи** 1. ~ *са раступ'о́ват сн'ӑгуве́ту* (= се растопуваат снеговите) [MS,s,96].

расту́ри pf 1. 'нешто искрши, турна' ~ *имаши таму еден калкан, кал'а ветка. Тил'ал тури да вика: "кој јунак ки изл'ази калканот да гу разтури сос стрјалка, негу зет ке да чини, момата му ки га дај!" Изл'азоха млогу јунаци, са мӑчаха, не могоха да гу растурјат калканот* [V,PM,102]; ~ *Петри́ч Ту́рци шо́ има́ло, Гӑрци шо́ има́ло, сѐ избига́ли ут-Петри́ч, о́ти, кӑжа́ли, тӑва́ ќе: нӑ-Бугарја. Флизе́ме уф-гра́до, сре́т гра́до. Имше а́јн са́ат, гу-рӑстури́ли, са́ато нӑ-кӑмба́нта, са́ат дӑ чу́ке, тӑко́ф* [ПК2(Мор),220]; ~ *ричел: "Кизе́миш, ки-фа́тиш е́дин ѓа́вул, ќо:-изго́риш, уд-не́гувӑта пе́пӑл ќо:-пусте́лиш мо́сто и ни́кој не́ мо́же дӑ гу-рӑсту́ре ве́че". Зе́ме, гу-зӑпа́ле не́го, гу-изго́ре. Гӑ-пусо́ле пе́пӑлта и-гуто́во, мо́сто не гу-ру́ше ве́че ни́кој* [ПД,(Ник),166]; ~ *ако ти ја дадат, мила ле мале; [поскоро абер да чиниш; [море да растурам ветки куќи; [да направам висок сарај; [мори пинџерки му сидифлији; [а пирдијна кадифилиј* [ТГ,97]; 2. — **(си)** ~ *да имаш пила по тебика та да фатиш дингилите да ги делаш, да си разбие кучиата тамука. И тојнака... така чини и, л'у што отидоха при халваџиницата, тојнака сос пилата кату изделкаши, си растури кучиата* [V,PM,56]; 3. 'разнебити' ~ *пурӑсна́ли де́цта, фӑти́ли до:-рӑсту́рат има́нто, дӑ-тро́шат, та́ткуто нӑ-мо́ж дӑ-ј кума́нде* [ПК,2-(Гӑр),158]; ~ *по́-ади́н ме́сиц же́тви жни́јаа. Иска́рувјаа не́ зна́м пуко́лко жи́то... уф-Со́лӑн гу-но́саа. Ду-на́што се́ло би́ше суше́. Имше адно́ мӑле́чко се́ло, ка́ гу-ви́каа не́ зна́м. То́о се́ло тӑка́ сӑ-чини́, деме́к. Фӑти́ме сӑ-рӑсту́ри́* [ПК,2-(Шек),280]; ~ *о́н не́-ј за ус-чуве́ци, но́го нӑди́ге* (се тепа), *сѐ ќи-рӑсту́ре, не́-ќ ви сӑ-ви́де ни-висе́лба, ни-ни́што* [ПК,2(Гӑр),183]; ~ *е, видел, не видел, не-биве, рекӑл: "на-тјо-о, чув-јоо", таа кучка дӑ-стане адна-вечар, детто ка спијало, до-дуне тоо пӑрстӑно: ни кӑшта, сичко сӑ-рӑстурило* [ПК,2-(Ним),264]; 4. — **(си)** 'се распрсна, се разбега' ~ *чи́чо ви́ке: "Ас и́мум две́ ќе́рки, ти и́миш сна́ј*

мла́ди, та́мо а́к ги-уста́вме та́а ќи-ста́не гуле́ма бил'а́. По́-а́рно, ви́ке, о́чи ни-де́ка, та́м ни-гла́ва". И сă-рăстури́ме то́лко све́т. Но́го све́т би́ме бе́, но́го. Е, сјáа де́ка ќ-о́дме?! Ее, и́мше та́ма ту́рски се́ла бли́ски, пузна́ти ут-ста́ро вре́ме, кумии́цки, ќ-о́јме ни́ą вăф то́-Ту́рчин. Дру́ѓо ви́ке: ... Сă-ря стури́ме [ПК,2(Ал),356]; 5. 'распореди' ~ *ста́фте, сно́пуфто ка́ ќи-ј расту́рме пу–гу́мăнто, и се́тне ќи-вăршме ус-ко́јно* [ПК,2(Крец),80]; 6. 'прекине' ~ *сă-рăстури́ вујна́та* (= прекинаа воените дејствија, заврши војната) ~ *ја́с сум ут-Нима́нци. На́-бе́го би́ше* (селото). *Са́мо ка́ бига́ме зна́л дујде́ме на́-Стру́ма. Ски́нин мо́сто на Стру́ма, та́лпи ту́рни там.. Пумина́ме и удде́ме уф–Бăлга́рија, ... Прăкăра́ме ти́а дăв-три́ гуди́ни. Сă-рăстури́ вујна́та* [ПК,2(Ним),260]; 7. – **(си)** 'стане неуреден' ~ *али́с тăпăна́рин, ка́ сă-рăстури́л, сă-рăзвличе́л, да те́-ј стра́м дă-ка́јш о́т те́-ј рудни́на* [ПК,2(152)]; 8. изр.: **му-сă-рăстури́ кăштта** (= му пропадна семејството) ~ *ее-е́, шо́ чуве́к би́ше, пă но́го аи́р виде́, умре́ нă-гуди́нта и му-сă-рăстури́ кăштта сјáа. Ту́ку не́јсине, адно́ де́те устана́, о́но уд-и́гла* (инекција) *сибе́п сăка́то устăна́, сјáа ус-пăтăри́ци о́де* [ПК,2(Иц),288]; **рăсту́риме маабет** (= зборувавме многу време за минати настани) ~ *зи́мно вре́ме ка́ ќи-рăсту́рме маабе́т ду-ни́коо вре́ме* (до касно во ноќта) [ПК,2(АЌ),99].

растýрин* adj 1. 'искршен, разнебитен' ~ *и та́а ве́чăр нă-бутна́а уф-адна́ кăшта, ка́ зафти́ а́јн до́ш, ка́ сă-нăпăлни́ во́да уд-до́ло. Прăнуќува́ме. Сăба́линта стăна́ме, па́ тăргна́ме...и ка́ удде́ме ду-Ду́пница, дă-ка́ нă-бутна́а уф-адни́ кăшти, дă-ка́ дујде́а адни́, ти́ą тąхта́би и ви́кме. Ка́ нă-тури́а уф-адни́ рą сту́рни кăшти, адни дăски пăлни тąхта́би.. ни́ą си́те пудбухна́ме* [ПК,2(Драг),340]; ~ *кăра́ме, кăра́ме ду Дими́р Иса́р, нă-мо́сто та́м, не́ пуми́нуват дуби́цте. Мо́с, тăкво́, нăпра́вин нă-ло́тки. Расту́рин мо́сто гла́вин'о, нă-ло́тки напра́вин, тă–џăндáре ту́рски та́м куту ро́бе пума́гат* [ПК,2(Мор),-219] – во текстот има посебност во врска со линеаризацијата: едниот атрибут е пред, а другиот во пост-позиција во однос на именката на која се однесуваат: **растýрин мóсто глáвин'о**; 2. 'раскопан' ~ *уф-Со́лăн читир-са́ата би́ме, шита́ме и излизе́ме се́тне. А бре́ уф-Ку́куш. Ку́куш дуде́к гу-гле́дум пудме́стино нă-на́м. А то́о ри́тче Сви́ти Ѓо́рѓе шо́ гу-ви́каа, тăка́ си сто́о куту рăсту́рин, иско́пин. Кăшти де́к сă-би́ли, дика́не, та́ма бăја́ ли́ри нąдéли* [ПК,2(Шек),277]; 3. 'кога некој изгледа неприбрано' ~ *мори, варај Димо, мили сино; [карај, учи, сино нивестата! [мори да не јоди на бел Дунав; [кога јоде, сино, на бел Дунав; [ситно, дробно сино, јисплитена; [кога с-иде, сино, јуд бел Дунав; [като крбла, сине, растурена* [БМ,160]; ~ *рăсту́рин чуве́к, но́го ąрбати́а о́де то́о та́тку-ти* [ПК,2(Ним)20]; ~ *горе в планина; [таа се бори да донесе; [за нас слобода. [Со растурена руса коса; [в гора зелена; [песни пее, борба води; [за нашта слобода* [БМ,97]; 4. 'расфрлен' ~ *ка́ и́ма рăсту́рни но́го рąбо́ти нă адно место; шо-ј тоо бăркулеш нис-уда́ата* [ПК,2(Ним)-28]; 5. 'мрзлив' ~ *рăстурна снага, не му-сă-рăботе* [ПК,2(Крец)-17]; 6. 'болен' ~ *би́х рăсту́рна* [ПД,115].

рацту́руве* impf – 1. в. **рацту́ри** 1. ~ *уф-Кукýшка укóл'а, сáмо úма устáвно дистúна-петнáјсе кăшти уф-Драгумúрци, друкто сé-ј-изгóрно. У-Крéцăво-ј устáвна сáмо цăркăфта и двé кăштички. Армутчúј е цéло брúшино, Енéшево-ј цéло брúшино, Аминýс-ej цéло брúшино. Изгóрни сă и сéтне сă-ги-рăстурувáли зăрди пáри* [ПК,2(Крец),310]; ~ *зă-мáндрите нáј-лóш е Дубрувéно, óн дý: ут-Крýша, ут-Сýрл'ăво, пó-гулéми дăлгú прáве, ги-рăстýруве мáндрите, лéсите ги-судéруве и тăкá рúбите избéгувăт* [ПД,129]; ~ *И óни, шóпто нă-тáткуве, нăчúко, нă-друзи мăже ус-кáмине ги-мáат óт к-óот зă-брáшно. Тăкá ни прáваа шóпто у Мусибéј сéло, тáм ни-ј рăстýруваа óгинто* (огништата), *тинџирúнта ус-мáнци, ус-кáмине* [ПК,2(Гăр),325]; 2. 'упропастува' ~ *пúјанúца и жнцкáр, óни ти сą рąсипокăшници, óни и кăшта рąстýрувąт* [ДЧ,140].

растăже* pf 'се ослободи од тагата' ? (на тоа упатува контекстот, инаку во други говори: 'биде опфатен од тага') ~ *сношчи оттам поминав; [на двори стојаше; [запрегнала бјаше; [мили бјали рăки; [земă нож да се јубода; [ја мајка му врјави: [– Сино, мили сино; [ни ми са јубиваш; [утри ки усăмне; [оттук ки помине; [и ти ки га видиш; [и тја ки те виде; [та ки се растăжеш* [Б(С,ДХ),61].

растăк згазувајне или: **буја клавајне** (= бојадисување на коса) – сп.: извадок од етнографски материјал од гевгелискиот говор во кој се среќава заглавниот збор: – жените во минатото бојата сами си ја правеле од *бубол'ки* од некој вид растение што ги ставале да се печат во специјален глинен сад и потоа ги толчеле заедно со парче *џилеџе* (графит) сето тоа се замесувало со ракија и станувало како каша. Таа каша повторно се става на оган да врие и откако ќе се олади се става на косата, која што добива (откако ќе се измие) црна боја. Тоа се вика *растăк згазувајне*. Додека ова се работи не треба гласно да се зборува ниту да се смее, бидејќи во спротивно бојата *не сă фаќе* (не се прима) – суеверие [ТГ,137].

растăрбýши* pf 'со нож направи отвор на стомакот, пр. на риба' ~ *сýтринта стáна дéтто утидé нăрéкăта, фăрлú вăдичкăта, фатúси пăк другá рúба. И дујдé дóма, пригутвú рúбăта, истăргá га, рăстăрбушú-га. Нăјдé вăтре еднá чéша* [ВК,281]; ~ *тóо јáгăнто рăстăрбýш-го, измúј-гă тăрбушúнта, тýр-јаа да-сă-свáре, тýр-ги и црéфџта, ќи-нăпрáвме чóрбичка* [ПК-2(Гăр),116];~ *нă-трéтију пăт рúба излóвих, зúмаме дă-га-извáрме. Рăстăрбушéјки, н-óждум еднá чéша* – во контекстите е регистрирана една од посебностите на кукушкиот говор: преглас на вокалот **'а'** во **'е'** кога ќе се најде зад мека (односно што била мека) согласка: **еднá чéша** (м. ... чаша); сп. уште: **ес** (< јас), **Енко** (< Јанко) и др.

рáсул* (и: **рąсóл***) m 1. 'зелка што се чува во солена вода, туршија' [СК,334]; ~ *о-пăртóчувум рăсóло* (= ја размешувам водата во која се чува зелка – **расóл** (зимно време) [ПК,2(Мор),113]; 2. 'нива со зелки' ~ *нáјсéтне му-дујдé рéдут и нąзáјцут дą-кáже шó рąбутúл. Тó: си-нąпăрчи мустáкте и ричéлу: "влизéх у-рáслут, кăснáх мáлце ут рáслут и са-пуштúја трú гулéми пцéта, а јáс скукнáх преку едúн грáдиш"* [ВМег(Трес),318].

рацфӑрли pf 'почна да растура, да фрла' ~ *Турунци́ла на-ко́јна му-ве́ли, [ве́ли ем гово́ри: ру́паj, ру́паj ко́нче, [дă-прери́пниш ти́ја те́шки по́рти, [прерипна́л је ти́ја те́шки по́рти. [Си́те го́сте ле́ле ја́дăт, пи́јăт, [Турунци́ла Кăрăвла́шки си-рăсфӑрли ги́ди, [си рăсфӑрли ту́рцки жӑлти ли́ри* [ПК,2(Мор),217].

расходи (сă) pf 'се прошѐта' ~ *царо нова сахат сă лăхало та излăзăл на потоно* (ходник, чардак) *да сă расходи и, като видăл чл'ака, рукал го при нăг. Тој утишал и рăкал на царо, чи ă дошал да тарколи баиро и, ако го тарколи, да му дадă за жјăнă дăштарăтă си, пак ако ни го тарколи, да му отсăча главăтă* [V,PM,289].

рацепин* adj 'предмет на кој компактноста му е разбиена' ~ разбојот има две кросна, *пре́дното кро́сно е рăцепино,* има *ста́п за̨ за̨пира́јне за́дно̨то кро́сно,* се вика **путпира́чка** [ИГ,121].

расцјапи pf 1.'со удар од остар предмет направи на делови нешто што било компактно' ~ *отиде на един чобан и беши купил едно јагне, гу заколи, му зема сал коремот, гу расцјапи куремот, кату фес гу кладе на главата му* [V,PM,222];~ *та достигнал до златната кула, дека беши затворена царјувата мома, та ја чуваши крива самовила. Тој кату викна еден страшин глас, кривата самовила много оплаши са, и златната кула фтисоветo и си расцјапили* [V,PM,216]; и: **рăсцепе** ~ *е, са: зе́ла дă-це́пе не́кој дрӑфчка. То́ă рӑче́л: "Ма: утпу́шти та: едната рӑка, дă-ти-рăсце́пум дӑрва, на́пкум па́ ма:-вӑрзи". Е, мо:-утпуштил зă-дă-и-рăсце́пе дӑрва* [ПД,(Ник),158]; ~ *отишел дефот на црквата. Жента му земала да цепи едно дрво. Јане и речел на жента: "Пушчи ми едната рӑка, да расцепам јас поскоро дрвото"* [ШС,V(411)]; ~ *то́ камила́рино̨т и́маш'и идна́ то̨пу́ска на-рака́та, а-удри́ идна́ то̨пу́ска си-раципи́ либин'и́цата, пл'иснá идна́ о́да ут-либин'и́цата, пе́т сто̨ти́н'и камили́ ш'о́ илиа́ш'и сиудáвиха* [ВБог(Бал),344] – во контекстот среќаваме уште еден пример како предлогот **на** го местил предлогот 'во' (кога упатува на внатрешност): **и́маш'и идна́ то̨пу́ска на-рака́та** (м. 'во раката'); 2. 'кога нешто ќе падне од високо и ќе се стори на делови' ~ *то́о де́те ви́ј сă–ка̨чи́ на́ј нӑ-вӑро, ка́ ќи-па́дне ќи-сă-рăсце́пе* [ПК,2(Мут)32].

раццӑрка (сă)* pf 'се развика' (налутено) ~ *ми сă-увисна́ на̨врăс ме́не, ќи-ме-урни́сше, а́к не му сă-ра̨ сцӑрках* [ПК,2(Крец),122].

раццӑфти pf 1.'кога цвеќето или дрвото ќе добие цвет' ~ *дилбе́р Сто́јна ху́ба̨ва̨, [дилбе́р цвӑте у га̨ рди́на, [што раццӑфти у го̨ди́на̨, едно́ш не вл'ӑзе у гардина, [да̨ на̨ бе́риш, да̨ нарéндиш* [ПСт,ЗС,75]; и: **расцвјати** ~ *црно сјаме посјаено; [зелено је поникнало; [сино са је расцвјатило; [манастир се размириса; [калугере чудом чудат*; [– *"Бре какво је това чудо; [манастир да замириса!"* [БД,68]; и: **рацве́ти*** ~ *и дојдé врјáме смóквите рацветúа и чинúха млóгу смóкви и, когá узрjáха, от единојут земá еднá смóква и, л'у накýси, от човéк штó бéши, са чúни́ добúтак* [V,PM,28]; 2. fig. 'се отвори рана' ~ кај болеста **шап** (што ги напаѓа овците) кога ќе *расцвете* раната, т.е. кога ќе испука месото кај

папците, се става газија и катран за раната да не црвоса [ТГ,381].

расч'ékни* pf 1.'раскине, раздвои' ~ *гу фáта за инáта нóга сăс устáта и гу расч'ékна* [MS,t,61]; ~ *земаха от един кон мухи и кладоха на мулитата, и, как фатиха мулитата да ритат, си разбегаха по гората, си рачекнаха ониа вреки, от пепелот са дигаше димо до неботу* [V,PM,49]; ~ *тогас цар-јут не можа инак да чини, извади от сандукот, му наброи тристате алтăни, зема т'умјусукут, гу рачекна, извади јошти триста алтăни мижде* [V,PM,211]; ~ *на пăтју излéзоха нáречниците, му вéл'ат: "дáј ни, брé сúнку, от пáзуфата пúсмото, да вúдиме штó пúши!" И тójнака дáва пúсмото, и óни гу рачéкнаа* (= ја скинале ковертата) *и писáа дрýго* [V,PM,146]; 2. изр.: **ни мóш' (да ја тýрниш'), газó да си расч'ékниш'** (= по никоја цена тоа не можеш да го сториш) ~ *да намáж'ат ч'етирт'ăх кýш'анта на кýпрújата, ти с'ém'ạ кóлку да пăхкаш', ни мóш' да ја тýрниш' , газó да си расч'ékниш'* [MS,t,24]; в. **ракч'éхнува**.

расчúсти* pf 'направи нешто да биде чисто' ~ *и стúгнаха на едúн хáн да приспјăт. И на хáна úмало еднá ходајá хýбава, та л'у кój да приспú в нéа, ни осăмновал. И тój рекăл на ханжúата да расчúстјат ходаáта за да приспјáт сас халáјтката* [V,PM,254].

расчопни* pf 'открши, откине мали парчиња од нешто' ~ *по това за седнат сички, колко човеци за има, за му кладат отпрет на трапеза...тапсјата лепот. Ки го расчопнат, за донесат от заколении корбан манци за јадат и за пијат, ахенг чинат* [V,PM,252] – од текстот излегува дека во овие говори обезвучувањето, преминот на звучните согласки во незвучни на крајот на зборот се задржало и кога фонетските околности се изменети, т.е. кога согласката ќе се најде меѓу самогласки, каков што е случајот со примерот: **лепот**.

расчýди (сă)* pf 1.'се изненади, се зачуди' ~ *кá ужúвé Ус... ут мăртфити, си кажá ém стojá настрет на Ученúцити... Пá óни си уплашúле, и стрáх му падná нóго, си расчýдаа гиá глéдат ф...* [MV,-K,253]; ~ *па кóлку мúна ут тúи Граматúцити си рéкле мигý нúх скăршно: Вóа човéк натимúса. Кá му видé Исус на нúх шо си расчудúа, рéкал: Зашт'о си расчудúте?* [MV,K,265]; ~ *да ка си седнáл уф кýката шо си кондисáл, распúташи на нúх: Кóга си úдихми пу пăтут, шо си расчудúхти мигу вáс* [MV,K,303]; ~ *да ричé на нúх: шó си стрéсити такá, и зашт'о си расчýдити и сă ýмити уф сăрцити вáши. Видéјте рăцити ми и нóзити ми, шо сам јáс, распалáјти ми, да видéјти ми* [MV,K,335]; 2. 'се двоуми' ~ *отúде едúн дéн на женáта, га вéли: "нá ти пет стотúни грóша, да га закóлиш кокоштá, да га гóтвиш, áма на нéкој от нéја да не дáдиш да накýси, јáзе да дójда да га изјáдам!" И óна, бéз да си разчýди, га заклá, га изгóтви* [V,PM,129]; 3. 'се замисли' ~ *му вéли: "и да гу зéмиш, пишмáн ки си чúниш, и да не гу зéмиш, пáк пишмáн ки си чúниш". Дјáтето кáту чý такá, млóгу си разчýди, речé: "ки гу зéмам, јáзе и такá загубéн, и такá расипáн, бáри пéрото да гу зéмам тá нéка сам пишмáн!"* [V,PM,121];

~ кату чу царју́т таков одговор от малко дјате, си усрамоти, та тогáс извади една шенпа алтăни, му даде на дјатето и си утиде на конаку́т, си расчуди и вели сам на себеси: "Това дјате толко ум што има, татко му можи повики ум да има" [V,PM,95]; *~ когá си наýмјувам, кáк ви́каши господáро ми, когá јази гу би́ех сос камини да гу о́тепа, и от тогáс насáм не е́ кабúл сéкој вéчир дýр да не дóјди на спáнето ми. И затовá си разчудúх и ви казýвам: "блазé му на онúа, што рабóтат денјá и ноштјá и сос мăките... са хрáнјат"* [V,PM,28];

4. 'дознае нешто и се одлучи' *~ му вéли: "сákам да ми докáраш на пúлето господáрката дјун'á ѓузелú úли ки ти га зéмам глáвата ти!" Кату чу такá дјáтето от цáрју, му вéли: "амáн, цáрју, да ми дáши трú дéна мјухлéт да си расчýдем!"* [V,PM,122] – прави впечаток удвојувањето на кратката заменска форма со која се изразува посвојност: **úли ки ти га зéмам глáвата ти**; *~ му вели: "ej, авциоли, ми докара и филдиш кокали, направих удаја, но сега сакам от тебика и ламината керка да ми докараш, аку не, сетни ти земувам главата ти!"Авциоли, кату чу така, одрјави на царју: "ти са мол'а, царју, да ми дадеш три дни мјухлет да си разчудам"* [V,PM,43].

расчу́дин* adj 'изненаден од нешто, зачуден' *~ па ви́и не́ му пузнајáле на не́го. Да му ричé на ни́х: Чúи сą ви́и прикáзни, шó сą лáфите мигу вáс, удéки нą пăтот, да расчýдени стóите?* [MV,K,253]; *~ тогас синот му сóс млóгу жал остана разчýден, и сичката му кăшта си облечúха на чéрни дрéхи, фати синóт му, сóс млóгу слава и чéст гу зарă татко му* [V,PM,7] – предлогот **на** во овие говори има проширена употреба, во случајот го заменува предлогот 'со': **си облечúха на чéрни дрéхи.**

расăрди (сă) pf 'се налути' *~ сăбрал беша дели Димо; [сјурмашка ангарија; [да му идат, да му женат; [жăтва му је јокапала; [јокапала, прикапала; [на Јановден, на Петровден; [расрди се Свети Јано; [та јотиде при Петрови* [БД,25]; и: **рассăрди** *~ – Мар Вело, мар лоша жено; [јало ли је магарето сјано? [– Ни је јало, ниту је видјало; [јам је фл'ало ф кумовата нива; [изјало је лука и кукарја; [кул са урли, кумица са дурли; [рассăрди се малката кумичка* [БД,65], односно: **разсăрди** *~ – Смилјане либе, Смилјане; [врни се либе врзувај; [– Дафино грозна нивесто; [пусто стојало детето; [јогăн горели рăкојки; [нăли јă тук Бужана; [Дафина си се разсрди; [та си јотиде на краја* [БД,34].

рáт m 'воен судир меѓу држави, војна' *~ имáл, éт нă-прúмер, уф-нáшто сéло úма дистúна, двájсе дýши сирутúни, устăнáле уд-рáто изгóрăни... тó чувéк им давáл месéчие... и пá áку си-нájде нéко рăбóтичка, то негýво-ј* [ПД,143]; освен во текстот од Дојран, именката **рат** ја запишавме и при дијалектното анкетирање во соседното село Фурка: *нáј-лóши, нáј-гулéми лăки имáле нáште. Имáло тáм бéгăве. Зă-врéме рáто Бугáрто и типáле, и-клáле, о-зăклáле тóă шó-ј бéго, и сă-пувличéле нáм* [ПД(Фур),143] – во други материјали го немаме сретнато.

ратај m 'тој што помага дома, слуга' *~ тој тога увăрувал, разл'утил сă и рăкал на ăдăн си ратај, да*

јахнă и нăјă, и закланото дăтă на ăдăн кон, да ги заноси на ăднă далăчнă и пустă планинă, и там да ги остави. Ратајă јă уткарал на ăднă пустă планинă и јă оставил там [V,PM,291]; ~ *куга сă главиш и жениш; [и мен да си ме калесăш; [да си ти дојда на туојата; [на туојатă тешка свадбă; [ја момин* (момок?) *да си ти стана; [малу – многу до три ден'а; [и ратај да ти устанă* [БД,43].

ратајче n, dem, 'слугинче' – в. **ратај** ~ *А Марко си хи зборува: [– Имиро, кадăн Имиро; [ни штă та от кон' отковăм; [нито шта ти сенка осторјам; [помниш ли, мори знаиш ли? [кога бех у вас* ***ратајче****; [та се бол'ăн разбол'ах, та ти одица потерах;[...та ми подаде* **скрните** [Б(С,ДХ),32] – (сп.: архаична лексема: **скрна** 'траги од нечистотија'); ~ *писнал је Петре да плачи; [де го дочула царица: [на Петар вјали, гојвори: – Петре ле море ратајче; [зашчо ми викаш и плачиш? [Петар хи вјали, гојвори: [– Царице моја мајчице; [јоставих л'убе венчано* [БД,72].

ратани́ца f 'удар со нога, клоца' ~ *стáна, утúди при т'áх, удрúва иднá ратани́ца на пóпут, пóпут хабáр н'éла, удрúва на дјáкут, и тój кăтý попут;* (во други говори **ритканúца**, сп. гл. **рúта** 'клоца') [MS,t,70]; в. **рискани́ца**.

р'а́тка* adj (m // f) - 'редок, - opp. на густ' – со формата за женски се покрива и машкиот род [MS,s,96] – причината е во нефункционирањето на категоријата род, наспрема некои нереални објаснувања (за ова в. во граматичкиот дел); – во примерот што следува има траги од зачуван назализам ~ *зăмбăтą сą рăдкă* [ПСт,ЗС,66].

Рáтка – ж. лич. име забележано во Кајларско: ~ *Рáтка си-влéгла грăдúнка, [сéкăкфо цфéке дă-бéре, [оф-оф, Рáтко бре, ýмир, зăгúнăм зă-тéбе* [ДК(Рак),159]; исто и во Драмско: ~ *макеха Ратка чешлаше; [като ја чешла, кăлнеше: [–"Да даде Господ Ратке ле; [црна Циганка да станеш; [циганка црна катунка; [че рожо* (рано ?) *Ратке не ставаш; [за вода Ратке да идеш"* [БД,70]; односно во Мегленско: ~ *Ратка си седе балконче; [криво тантелче, мори, си плете; [криво тантелче си плете; [л'убовна песна си пеје* [БМ,81] – во првиот стих се забележува отсуството на предлог кај додатокот за место: **Ратка си седе балконче** (место: '... на балконче').

Рáткин* adj – нешто што ѝ припаѓа на Ратка: ~ *Рáткини вéжди – гăјтáни, [нă-мójто сăрце двé рáни, [оф-оф, Рáтко брé, [ýмир, зăгúнăм зă-тéбе* [ДК(Рак),159].

раф m 'полица' – сп. од етнографски материјал: во куќите во Гевгелиско, на јужниот ѕид, до долниот **кăт**, над местото каде што стојат **ношвите**, на ѕидот има прикрепена поголема даска, што служи како полица – се вика **раф**, таму се оставаат измиени садови. Под споменатата даска, на едно колче закачена е **лејка за сол**, а на друго **лејка за лажици (лажичарник** или **лајчарник)** [ТГ,300] – оваа слика се однесува на минатото, денеска би можело евентуално да се сретне во некое планинско село.

раф adj 'разрок' ~ *днóто óко на днá срáна глéда, дрýгото на дрýга* [ДЧ,140].

рахáт (и: **раат**) m 1.'спокојство, мир' ~ *му р'éч'и: ш'ó брăкаш' тýка?!"*

"т'éб'а брáкам! – му р'éч'и пóпут – за да т'ạ бúја даш'ó ха ни устáјаш' лам'áт'ạ на рахáт" [MS,-t,75]; ~ *понеже сиромахувото дете си научи харно црковнић рет и кату му беши харин гласот, и кату немаха рахат от аскерите, побегнали от таму и отидоха на един грат* [V,PM,40]; ~ *му вели: "ади, братку, сега иди си на кăштата ти, да си гледаш работа ти сос рахат. Јазе половинате алтăни ги пратих на твојта кăшта"* [V,PM,32]; ~ *гу виде царјувата керка и мајка ѝ, и тогас мајка ѝ поверувала, ча човек имаши на софрата, којто не оставиши на керка ѝ да јади сос рахат. И кату гу видеа нетри аф удајата, заедноч си развикаха* [V,PM,35]; 2. 'лесен живот, без обврски' ~ *сиромах мăж пак га вели: "мори жену, седи си мăндро, ча ки ни изгон'ат от това рахат, та сетника лошу ке да патимы!"* [V,PM,65]; ~ *му-рéкăл: "Ел-си бáбо дóма! Тáка ќи-прáјме, вáка ќи-прáјме. Јáс-сум кăбăтлúа шу-тúди". –"Нé, му-рéкла бáбăта, јáска нé грéдам. Тáму си нáјде јáска рáт: јăдéјне, пиéјне..."* [ДК-(Дур),146]; 3. изр.: **на рахат не можиши да седи** (= стана нестрплив, немирен) ~ *проминаа пет-шес саати, фати сиромахувата жена, на рахат не можиши да седи, му вел'аши на мăжо ѝ: "стопане, ади да отворими паницата"* [V,PM,65]; **ни ги уставеше на рехат** (= не им даваше спокојство) ~ *рéче на синá си пак: "чéду, кój ни штé ма зéме мéне? Јас сам стáра и по-акáллúе. Та агá бјах млáда и завјáна, та мá зимá тáтко ти". И хíч не ни ги устáвеше на рехáт, л'у за тузú си зборóваша* [V,PM,264]; **видоха рахат** (= истераа убав, спокоен живот) ~ *сиромахут сос жената му, кату видоха таков рахат некој петнајси дни, фатиха образите му да са чинат бели царвени кату јабăлка* [V,PM,35]; **си-нáјде рáт** (= живее удобно, ужива) [ДК106]; **гу-пýштăл су-рáт дă-си-хóди** (= го ослободил обвинетиот) ~ *"Ти знáјш шо вăрéно жúто нé никнýва". –"Ааа, кăко нé никнýва!? А кăко мóже вăрéни јáјца дă-л'ýпат пилúна?" Тугá судúйата гу-пýштăл чóику су-рáт дă-си-óде дóма* [ДК,-Деб),156]; в. **раатлăк**.

рахúт' m 'грпка', со исто значење: **камбура** [MS,s,95].

Рахман 1.'м. тур. л. име' ~ *пушка пукна в гора зилена; [та удари Рахман бјул'укбаши; [между двјате црни уочи;* 2. – во илустративниот текст за името **Рахман** го запишавме и следниов израз: **душа придаде** (= умре) ~ *уошче Рахман душа ни придаде; [на другáре вјали и гојвори: ...* [БД,161].

рацели pl.'големи парчиња тиква варени во сок од грозје' — заглавниот збор го забележивме во описот на следниот обичај од Гевгелиско, поврзан со свадбата: штом младоженецот ќе појде да го кани кумот, *свекурут* и деверот ќе појдат да ја канат невестата *"да се чине азăр за уф чужда куќа"* и при тоа носат поклон. Во минатото поклонот во многу нешто се разликувал од денешниот: товар леб, буре ракија, буре вино, лубеници, неколку оки калинки, ѓум со *пекмез* – вид, течен комфитур (за да се засладува виното по полноќ), потоа *канаваза* (сад налик на голем бардак, глазиран) со *мацун* (тиква рендосана и варена во *пекмез*, посолена со печен сусам), *канаваза* со *рацели* и др. [ТГ,161].

рача* impf 'остава порака' ~ *рачај, порачај, либе, рачај, порачај; [рачај, порачај, ах, верно либе, што да ти купам. [– Купи ми купи, лудо, купи ми купи; [купи ми купи, ах, верно либе, чаша јотрова; [да се отрујам, либе, да се отрујам* [БМ,78] – за поголема изразност со глаголот 'порача' оди и скратената форма: **рача**.

рачи́на f – в. **барчина** 'брдо, рид' ~ *барли́војут земá сáде еди́н товáр тилји́н и вóсак, оти́де на горáта на врáх еднá висóка рачи́на, ги запали́ тáмо. Ди́мот оти́де на небóто при Бóга, и Гóспод пýсна еди́н áнгел, по ди́мот човéка да нáјде, товá добрó што чини́ на Бóга* [V,PM,126].

рачиново n 'лек за прочистување на стомакот' – сп. народско лекување: *за сурмек* (пролив) болниот зема *рачиново* (рицинус), а почесто се зема *силимикија (шармантеј)* што се вари со суви сливи и течноста потоа се пие [ТГ,229]; во Воденско: **реци́ново масло** [МЕв(Р),138].

рачичка f, dem. од 'рака' ~ *отвори, Лено мори, вратничка, вратнич-ка; [со твојта десна, Лено, рачич-ка, рачичка; [– Не можам, лудо Ѓорги, да станам, да отворам; [широк ми фустан, Ѓорги, под мај-ка, зад мајка* [БМ,143].

ра́чка f, zool. 'инсект што го расипува расадот' ~ *ти́ шó ри́ат, кóрáнто ги ја́т, скóке, и́ма кри́ла, мóж дă лéте* [ПД,(Ник),124]; ~ *н'áа гă-јáат чáфките, гă-чóпкăт и дрýјсте пи́лци. Она и́ма жăлтýнува буја́* [ПК,2(Драг),97].

Ра́чкова Ку́зн'а top. 'ножарска, ковачка работилница во Горно Броди, Серско, сопственост на семејството Рачкови'. Во топономастичкиот назив се зачувал архаизмот **кузн'а** (сп. во рускиот јазик) [ЈИ, МИ...,183].

ра́чкур m 'чекор' ~ *двóро нé-ј áјн ра́чкур мéсто, нă-мóјш сă-мắрдниш* [ПК,2(АЌ),97].

рашадија f 'алва од нишесте' – заглавниот назив го запишавме во следниве два контекста: кога домаќинката има итна работа повикува роднини, сосетки и пријателки на *пумагајне*. Домаќинката приготвува богата вечера, а околу полноќ им прави алва од *ирмик* (гриз) или *рашадија* [ТГ,369]. Обичајот што следува е од Гевгелиско и е поврзан со свадбениот церемонијал: првиот ден по брачната ноќ доаѓа мајката на невестата со неколку роднини да ја *убидат* (посетат) *младата невеста*. Секоја од жените носи **рашадија** (алва) и откако ќе поседат малку си заминуваат [ТГ,187].

рашене pf 'развесели' ~ "Колку да имаш грижи, *едно дете да имиш ки та рашене"*; сепак родителите сакаат да имаат повеќе деца, постои изрека: *"Едно – ниедно. – Сус едно никуј не прокопса"* [ТГ,...]; ~ *бóлна бих, мáле, ти мă-рăшини́* [СК,334].

раш'éта (сă) pf 1.'се придвижи некаде, без работна обврска' ~ *идúн д'éн' Ирингјóт исл'áзи да сă раш'éта* [MS,t,48]; ~ *отиде óнај човéк на кадúата и му вéли:"кади ефéнди, јáзе отúдох да си рашéтам покрáј морéту и гу најдéх товá човéк тáмо, и ми казá сúчко што истрадáл"* [V,PM,9]; ~ *гу пúта ... : éгу ни дáва на м'éн'а, да гу јáхна да сă раш'éтам пу с'éлуту?ú* [MS,t,20] – во контекстот имаме уште еден пример за специфичната (дијалектна) линеаризација: глаго-

лот и кратката заменска форма се одделени со негацијата: **гу ни дáва;** ~ *гу вúкаха д'ăт'ату Катúнч'у и му р'éч'и идúн д'éн': éјала да пójми барабáр у Висóка за да сă раш'é-тами на пăнт'óú* [MS,t,38]; ~ *и тúа уставúле каúкут и тáтко му, утúдоа пу нéгу. И рашитá сăта Галилéа Ис..., да прикажýваши на них кăт си бéрија* [MV,K,264]; ~ *с'éтн'ạ раш'éтаха и дрýги силá, си утúдуха думá на палáт'у* [MS,t,40]; 2. 'оди по мала нужда' ~ *момата позна работата, ча беши нејн пăрв л'убовник; ак фатиха да ја венчат, тја изл'ала да си рашета, и тој отвунка и ч'увал, пак ја зема и побегна сос неа* [V,PM239]; ~ *да един ден кату ходиши просикот по каштите просејке, и харамиата го ловјаши после от далеку-далеку, на просикат му дојде рашитувани, отиде на потребно место да си рашета. Остави кривакот на земјатата фати да содврзува чакширот, за да попикаи* [V,PM,189] – за називот **чакшир** в. каj: **рашитувани.**

рашéтува (рăшетува) (сă) impf 1. – в. **раш'éта** 1. ~ *о-зăпúре пăрăхóдо тáм, нăкăде грáницăта, дă-претстáвăме. Изл'ăзéл тăкá, рăбутнúците си-úмăт јáдне, пúјне, ут цáро сè. Зă-штирúјсе дýши и óн едúн штирúјсе и едúн... И дéтто излéве тăкá, сă-рăшéтуве нис-пóл'то* [ПД,150]; ~ *и дóктуро си-сéде сáтám, си-јáде, си-пúј, сă-рăшéтуве низ-грáдо, árно áма дéнувуто сăбрóни, нăмáл'увăт óни* [ПД,149]; ~ *тáтку-му ýмре, мájка-му ýмре, сáмо измúкáрките и-úма. Оде тáму, сă-рăшитýва кăди крáлцкăта пăлáта* [ДК(Ран),130]; 2. – в. **рашé́та** 2. ~ *момата позна работата, ча беши нејн пăрв л'убовник; ак фатиха да ја венчат, тја и рекла на тамошните: "ми са рашетува". Изл'ала да си рашета, и тој ја зема и побегна сос неа* [V,PM,239].

рашúке* pf 'набрка' ~ *óде уф–тáа вудúницта. Кá видéли тúй: питлúнка, кутлúнка* (**кýтле** 'мало куче'), *мáчинцто фăтúл дă-вúке: "Aj-га мójта дóда úде, áj-га мójта дóда úде". Кýчинцто: "ґáф-ґáф-ґáф", сă-рăдýве, ár-ама, тáа нă-тóо аднá клóца, нă-друґкто аднá клóца и рăшикáла* [ПК,2(Иц)285].

раширен adj 1. 'распослан' ~ *уздолу ут селто Кангăлич, што се наогја мигју Кара-азмак и Вардар, там дека сă бăркăт вијă две рекји, имало блато, му велјăт: "Кангăличко блато"; и најнапкум Вардарут кăд тече ув мојрјту па бил ного раширен и правел цело блато* [МЕв(Р),77]; 2. 'отворен' (пр. кога прстите на раката се отворени) – во описот на растението **бозел** го среќаваме споменатово објаснување: ~ *цăфте бели-жăлтăникави китки кулку шакта ка те-ј раширна. Сетне даве плот – малечки топчинка* [ПК,2(Бег),24].

рашúри* pf 1.'направи нешто да биде широко распослано' ~ *вéли на нéгу Ис...: Пáси óфцити мój. Истина, úстина ти вéл'ам, кóга бéши млáд, си опашýаши сáм, и удúл си кăд си сакá; ká ки устарéиш, ки рашúриш рăцити, да дрýг ки ти упáши* [MV,K,338]; 2. – **(си)** ~ *ки* (погрешно пишува: 'кý') *си-ј глéдијме мăлéчки дéцта су-л'ýл'ка нạ-глáвта, си-нạпóлниме пилéни у-л'ýл'ката, па тáму úмијме вóди, дек-шо-ки-си-рăбóтме, ки-*

си-ј-пе́рме, ќи-си-ј-рашѝрме, ќи-си-ј-ишу́шме, та́м де́ца си-гле́дијме [БМег(Стр),202]; ~ *укулу Вели́гдин, ки-по́чне то́ да-са-ро́е, ... ка ки-и́ма пл'уска́ни се́мијна и ки-до́јде вре́ме ки-збу́вне та́ кутијта да-са-ро́е... То́гин ма́лце ме́сто-и, е́т ка́ ва ма́:ста, ки-си-ј-кла́виш кути́јта, кӑ́рпа ѓшо́ ки-си-а-рашѝриш* – во контекстот имаме уште еден случај што упатува на балканската јазична алијанса: беспредлошка употреба на додатокот за место: **ки-си-ј-кла́виш кути́јта** (место 'во кутијата'); 3. 'зафати нов простор' ~ *"Шо́ чу́ке то́: тӑ́пан та́м уф-ур-ма́нут?" "Ее-е, не́ зна́јте, лу́јте о́ро игра́ат:* **дили́-ормӑна́лси**". *Ња́јӑнто о́ро-ј то́о – русалѝцко о́ро. И тӑка́ сӑ-прӑдӑлжи́ло дӑ́лго вре́ме уф-куку́шко̀о кра́ј и сӑ-рӑширѝло и фӑти́ли ус-ти́а о́ра дӑ-збѝрӑт па́ри, дӑ-гра́ат цр̆кви. На́ште ко́о сӑ–прӑсилѝли трина́јста гуди́на, ка́ избига́ли ту́ка, то́о о́ро сӑ-рӑширѝло и ту́ка...* [ПК,2(Крец),306]; 4. изр.: **да си рашѝрими ду́шите** (= да живееме спокојно, без злоба и завист)~ *та́ткоту му ре́кал на не́го: Че́до и ти́ се́ су ме́ни, и си́ти шо сӑ мо́ј, сфо́и сӑ, туку треба́ува да си рашѝрими ду́шите и да си радува́ми, шо сфо́јто брат бе́ши умре́н да ужи́ве́* [MV,K,281].

рашитувани n 'одење по нужда' (во случајот мала) ~ *да еден ден ка-ту ходиши просикот по каштите просејке, и харамиата го ловјаши после от далеку-далеку, на просикат му дојде рашитувани, отиде на потребно место да си рашета. Остави кривакот на земјата фати да содврзува чакширот, за да попикаи* [V,PM,189] – називот **чакшир-от** (панталони) на друго место го немаме сретнато; можно дека овде е внесено со интервенција на Верковиќ.

рӑ́ш'ка f 'парче' ~ *рӑ́ш'ка м'ӑ́су* (= парче месо); сп. **мӑ́рка** [MS,s,96].

рашти́на f, bot., Carlina acanhifolia *"за сто́ка тр'ава"* [ЛС(К),96].

рашти́ни (сӑ)* pf 'се расчисти, нешто стана појасно' ~ *то́га му сӑ-рашти́ни на ни́х на у́мишти, да си разби́рат на Кни́гити. Да му сӑ ре́кал на ни́х: шо така́ бе́ши писа́но, и така́ му би́ло да сӑ мӑ́чи Христо́с, и да ужи́ве́и ут улре́ш на три́та де́на* [MV,K,335].

рашчуе (са)* pf 'се пренесе глас, стане нешто познато' – во следниот обичај од Гевгелиско е нотиран спомнатиот глагол: кога младичот ќе наполни 25 години и сите негови ***акрајне*** (врсници) ќе се оженат, таквиот младич се третира за ***устанан*** и *стар.* Таквите момци ниту се обидуваат да се женат во истото село, туку испраќаат ***стројник*** во друго село и гледаат на брзина да се оженат, додека уште не се *рашчуло* и *разбрало* [ТГ,133].

ре part (за обраќање) 'бре' ~ *а́јде ре́, На́со, доо́дме за́дно нӑ-Со́лӑн* [СК,334].

ре́а f 1.'непријатен мирис, смрѓава' ~ *ме́:сто и́ма а́дна ре́а, ќи-тӑ-зӑду́ше* [ПК,2(АЌ),97]; 2. изр.: **реа зимуве** 'многу се нервира' ~ трудната жена секогаш треба некој близок да ја прати, да не биде сама, зашто ***туварина*** *жена уд малце нешто* ***реа зимуве;*** т.е. не треба многу таа да се исплаши и возбуди, дури и со последици [ТГ,103].

ре́бре (сӑ)* impf 'се спрема да стори нешто' ~ *сѐ сӑ-ре́брум дӑ-ти-до́јме нӑ-го́сте, а́ма не́ ми уjди́се* [ПК,2(Г̆ар),197].

ревани n 'врескање, рикање' ~ *тамо, дека чуваши, едвам дојде една страшна ламја, ревјаши ешти от*

далеку; ... и как дојде ламјата тамо, земјата си затреси от ревани и от бучени, хем каде него хождаши, и, кату приближи при него, тогас тој зева тешка негова бозлугана [V,PM,219].

ре́вла f 'девојче (жена) што често плаче – плачка' ~ *а́дна ре́вла-ј, ни́кој не мо́же да́-за́пре*; за дете: **ре́вле́о** [ПК,2(Грам),97].

ревне* pf – в. **ривé** ~ — *"Дукарăјти кола; [колали и бјули; [да качим нивјастă" [Дукарахă кулали; [кулали биули; [крцнахă кулатă; [крцнахă, струшихă că; [ревнахă биули; [ревнахă пукнахă* [БД,51].

редба f 'нешто по ред, во случајот зборови, песна' ~ *гласут ка ти чујах, српот си јуставих; [српут си јуставих, тебе да те слушам; [тебе да те слушам, каква песма пејиш; [каква редба редиш* [ТГ,338].

ре́дук* adj, opp. на 'густ' – сп. објаснување за називот: **ту́ри–пе́чи** (вид баница) ~ *то́-ј ба́ница, că-кла́ве ма́лчко ре́тко те́сто уф-типци́ита и că-зăпе́чуве, се́тне па́ că-кла́ве ут-те́стто, па́ că-путпе́чуве и сè тăка́ дур дă-că-нăпắлне типци́ита* [ПК,2(Грам),84].

ре́дук зăмба́к m, bot. 'вид цвеќе' [СК,334].

редум adv 'кога нешто се врши по ред' ~ *Јане се скрил пот кошот, шчо го хранили на кон'от. Жента му видела сè редум, сам пот кошот не видела и си отишла и речела:"Нема нишчо"* [ШС,V (411)]; ~ *речел дефот: "Зашчо вижда кон'от пак? Виде сè редум, да не се скриал Јане?"* [ШС,V (411)]; односно: **редом** 'едно до друго, по ред' ~ *дјадовци редом сидеха; [и рујно вино пијаха; [де видјаха млади Гојка; [виното си оставиха; [и си дума продумаха: [–"Бре благатка това татко и това сина!"* [БД,21]; ~ *момата вели, говори: [– Јоре момчиња, леле, мои браќа; [това со лудба не бива; [кладејте прстен, леле, на бука; [земајте пушки, леле, во рака. [Сите ми редом фрлаја; [никој ми прстин, леле, не јудри; [фрлила мома, јудрила* [БМ,74].

ре́жин' m 'отсечено парче, пр. леб' [СК,334]; и: **резăн** ~ *знајăм си мале, полн'ам си; [јас гу дугоних ду Хрватска земја; [девет ден'а л'у по ода ходих; [девет кон'а под мене пукнахă; [а по сухо един госпот знае; [да гу стигн'ах аф земја штах гу клада; [штјах да го сјака резăн по резăн* [Б(С,ДХ)42].

резе́рва f 'нешто оставено настрана во случај на евентуална потреба' ~ *ка́ că-испа́лнуве вре́муто дуде́ка му-рăче́л де́уто... о-зăпи́ре пăрăхо́до та́м, нăкăде гра́ницăта, дă-претстáвăме. Изл'ăзе́л тăка́, рăбутни́ците си-и́мăт ја́дне, пи́јне, ут цáро сè...резе́рва* [ПД,150]; ~ *и, ви́ка, за̣тва́, на̣-пло́днити го̣ди́ни, пắрвити, ќи-си-спре́миш хра́на̣ за̣-се́да̣м години. Исто̣ та̣ка́ и-дру́га̣та̣ сра́на̣... зна́чи су́шата ќи-изго́ри сè. И за̣тва́... ќи-кла́јме р-зе́рви* [ЛС(К),112].

ре́јс* m 'превозно средство за повеќе патници, автобус' ~ *пăрăхутчи́ита зăпа́ле пăрхо́до, ут-та́м прăку-Ита́л'ја, нă-ске́л'то излéвăт, că-свал'у́ват ут-та́мка уф-Бе́лград, ус-ре́јзо уф-Ско́пја, ус-ре́јзо уф-Стру́мица и́да̣т* [ПК,2(Ним),271]; ~ *утта́м си-стăну́вне су-де́ута, би́ше мо́јут Ѓо́рѓе, би́ше и зе́тут Ѓо́рѓе, би́ше и нă-те́т-му та́м, ришúја: дă-бе́гине, па́ дă-бе́гине. Му-ве́л'ăм: ќи-ја́јте и ки-бе́гне!*

На́м дур-дă-сă-нăјáдне дójди ре́јзут [ВМег(Цăр),319] – во контекстот прави впечаток глаголот **бега** што се јавува со значење: 'заминува'; ваквото значење го констатиравме, освен во југоисточните и во во југозападните говори, пр. во Костурско (с. Вăмбел).

рекичка f, dem. в. **р'áка** ~ *тал, дека ручеха леб покрај една рекичка, кривоју една суха кора кату ја тури да си накăсни аф водата, реката га зема кората на дол. И тој фати криф-куц да га тера* [V,PM,91]; ~ *и сгá óдат, óдат. Сл'áгали от-плани́ната и-мина́ват кáо, тáа ре́кичка го́ри, чи́ста, по-то́что та́му на́ли, те́чи во́да, с-напи́ли во́да, л'áтно вр'áми* [ЛС-(К),114].

рел'о n, zool. 'граблива птица, многу итра и многу подвижна со чија помош децата, воловарчиња ловат други птици'. Опис на птицата и за начинот како ја користат децата при ловењето ни дава Таневиќ во својот етнографски опис на гевгелискиот крај: – птицата и дечињата просто соработуваат, имено тие (децата) викаат и ги плашат птиците што се сокриени во грмушките а птицата *рел'о* ги надлетува. На сокриените птици им е страв да полетаат од грабливиот *рел'о* и остануваат во грмушките и децата таму ги фаќаат, ако некоја птица сепак се осуди да ја напушти грмушката тогаш грабливиот *рел'о* се спушта и ја фаќа; освен со помошта на *рел'о,* птиците ги ловат и на други начини: **со примка, на чикајне, на мамка, сус паида, сус курито, сус кандило, сус мрежа** и др. [ТГ,389].

р'е́ма f 'вид настинка со запалење на носната слузница' [MS,s,97]; ~ *бе́ги ут-ту́к ák си-фáтăн уд-ре́мта, дă не́ că–зăфáтум и áска* [ПК,2(Мут)-,97]; ~ *а сăтăрдисáх гáаре тá ре́мта* (= се спасив од болес-та) [ПК,2(АЌ),110]; Таневиќ **ремата** ја објаснува како кијавица и додава дека таа сама од себе поминува, но сепак некои смукаат (вдишуваат) **бурмут** [ТГ,239].

ременче n , dem.; в. **ремин** ~ *фчера сăм била на пазар; [фрет ги сăм на ред гледала; [сички јунаци с калпаци; [мојето харо с ќулафка; [сички јунаци с појасе; [моето харо с ременче* [БД,63].

рмил'áф adj 'тој што е настинат, што има грип'; в. **ре́ма** ~ *ним зăстáнуви ду-нéго (н'óо), нé о-глéјш кăкóф рмил'áф-ej, ќи-că-зăфáтиш* [ПК,2(АЌ),97].

ре́мин* m 'кожена лента со која се стега нешто, пр. панталоните, во случајот опинокот' ~ *уфстре́т мигý вáс стóј, шó нé гу зна́ите; вóа шо и́ди пу ме́не, он ј по́голе́м ут ме́не; шо нé сам вре́дин да уд-вăрзам ре́минут ут ско́рните* (= опинците) [MV,K,252]; ~ *пак тој-нака га вели:"ела тинака сос ме-ника, та за то гајле ним* бери". Тогас и тјана вјахна на неговата кон'а, и га варза тојнака харну по негу на врăх кон'а сос три харни ремин'а и заедноч киниса* [V,PM,77] – редакторот на Зборникот (на Верковиќ) покрај формата за негирање **ним** ставил ѕвездичка и во фуснота објаснува дека треба да биде 'нему', фактички се работи за скратена форма (со редукција и елизија) од 'немој' и нема потреба да се поврзува со 'нему'.

ре́нди* (и: **реди**) impf 1. 'става едно до друго, односно едно врз друго' ~ *јáс ре́ндја* [ПСт,ЗС,69] – во контекстот (и во заглавниот збор)

среќаваме траги од назалниот изговор ~ *сă-пра́ве ус-ко́ри шо́-ј су́кат же́нте, сă-ре́дăт ко́рте, се́каа ко́ра сă-пупра́ске ус-си́рне, ма́с и ја́јца ра́змăтни* [ПК,2(Грам),22] – станува збор за тоа како се прави баница; ~ *играј, играј Лазаре; [у ва куќа богата; [полна рамна до врата; [сос босилок китена; [сос карамфил прскана; [реди, реди столови; [да причекаш сватови* [БМ,25]; ~ *гласут ка ти чујах, српот си јуставих; [српут си јуставих, тебе да те слушам; [тебе да те слушам, каква песма пејиш; [каква редба редиш* [ТГ,338]; ~ *орле бре орле, орле крилато; [високо леташ, широко гледаш; [дали го гледаш нашто родно место? [– Гледам, го гледам, как да не го гледам; [синојк замина крај вашто село; [твојта сестра дворје метише; [твојето братче столови редише; [столови редише, свадба ќи прават* [БМ,103]; 2. 'средува, прави да биде уредно (пр. дома)' ~ *Хрисо, мајчина дăшче; [прилјагаша ли Хрисо; [ф црна земја да лежиш; [ненаходена, ненаносена! Лу ми прилјагаша Хрисо; [млад стопанин да уодиш; [мајшки дечинки да гледаш; [кăшчата си да редиш* [БД,42]; ~ *клавај си прика момина; [– Сăс кугу са е редила? [– Сăс мајка, сăс татко; [сăс братја, сăс сестри. [– Сăс когу ке сă дудере? [– Сăс свекор, сăс свекрва; [и сăс девер и сăс золва* [БД,-45]; 3. – **(сă)** ~ *и ко́га до́шăл пра́знику "Сити-Јо́вăн" гу пука́нăл це́ло се́ло... Сă-ја́ло, сă-пи́ло... Ама не́ би́ло са́мо идну "Си́ти Јо́вăн". Ко́га фăти́ле дă-сă-ре́дăт де "Зи́мцки сити-Јо́вăн", де "Ле́тен сити-Јо́вăн", де "Цắрни сити-Јо́вăн", де "Бел сити-Јо́вăн"– кра́ј не́ма* [ДК-(Деб)153]; 4. 'закитува, украсува' (пр. со редење на китки) ~ *Стојан хи вили говорја: – Тенинка Неда хубава: [ни вјани кузум ни сăхни; [в мене ти е ракафа; [ден'а го носја в пазофа; [вечер го турам изглавја; [Неда му вили говорја; [– Чувај го Стојане, брани го; [година го сам везала; [полвина го сам редила* [Б(С,ДХ),54] – во врска со редоследот прави впечаток дека глаголската форма и кратката заменска форма не одат заедно, туку се одделени со помошниот глагол: **година го сам везала; полвина го сам редила** (со што се изделува од нормативниот исказ); ~ *тие му вел'ăт гоорјăт: – Назад, назад Крали Марко; [тој е јунак над јунаци; [та шта си та тој погуби; [как погуби наште мăжи; [та нас робини закара; [голи, боси, гологлави; [та на е тука накарал; [да си белим црно платно; [да го бјало ние редим* [Б(С,ДХ),41]; ~ *јунак сиди на трпеза; [калпака му на кол'ано; [хем го киндри, хем го риди; [син'а дребна теменуга* [Б(С,ДХ),24]; 5. 'кога се тажи и се редат заслугите на умрениот' ~ *да плачи, да реде* [БМ,87]; 6. 'кога нешто се врши последователно' ~ *си́те ра́бо́ти ќи-сă-ре́дат, ќи-сă-свăри́ват, са́мо ни́а не́ма да сме мла́ди, здра́ви се́кој пăт* [ПК,2(Гăр),192]; 7. изр.: **думи редăм** (= искажувам мисла во случајот во писмена форма) ~ *гу-пита́ли не́гуфте другáре, ["Го́рги бре́ ве́рин другáро, [шо́ си то́лко побуле́л, [путимне́л, угрузне́л? [Зă-до́ма пи́смо не́-спра́ќиш, [ни́т уд-до́ма дуби́виш", [Го́рги му-ви́ка на-другáрто: ["Другáре, ве́рни мо́ј бра́ќа! [Не́ мо́жам пи́смо дă-пи́шам, [нă-мо́жум ду́ми дă-ре́дум"*

[ПК,2(Крец),317]; **ред са редат** (= еден по еден пристапуваат) ~ *ја Маруду, Маруду диојку! [етрви са рет ридиха; [рет и душло Маруда да иди; [ни утиди Маруда, ни утиди; [л'ȕ утиди Марудина мајка* [Б(С,ДХ),85].

р'ёнт (и: **рет**) m 1.'нешто во линија, едно до друго' ~ *и гу устáви н'éгу нóс р'ёнт, ш'ту л'áташ'и, сă пукáци тój пóнагóр'ạ и гу угр'á слăнциту* [MS,t,58] – во заглавниот збор среќаваме остатоци од назалниот изговор; ~ *се пуфтурувáт двете прăвни редишта* [М-Ев(Р),96] – во југоисточните говори множината со нас. -**ишта** е честа, па дури се среќава покрај број каков што е случајот: **прăвни редишта** (од контекстот); ~ *утúвạм пу риндó* (= се движам по редот) [MS,t,58]; ~ *кату са и опúл, отúде прáве нá тавлахáната, најдé тáмо четирúјси кубúли: једнá бéла, другá червéна, другá жăлта, другá цăрна – сéкоја сóс другá бóја бéха, и четирúјсите вăрзани на рéт* [V,PM,123];се случува зборот **р'ёнт** да се скрати во **рен**: ~ *и заеднош си собераха и влезоха в царскио двор, и пак излезоха сите на рен, на рен* [V,PM,158]; ~ *ки одат по сичките кашти да акалесат, вел'ајке: "добро вечер, добрја ви најдохми, да сти акалесани откаде Димитриа кумови и откаде Георгиа сфатови!" Кату за доакалесат селото, за си вăрнат ... Така влеват у дома, седнуват на рен, му клават трапеза* [V,PM,247] – во случајот со називот **селото**, се именува множинската форма 'селаните' ; ~ *кá ки рéчиш: На тóа врéми, ки устáвиш дéвит рéди, ки зафáтиш: Бéши идéн човéк на Јерусалúм, дýри на: Шо гу чéкат на Јерусалúм сăти за имдáт; дýри тýка, па шéсти и рéди ду крáј нé и чéтиш* [MV,K,-314] – во контекстот има проширена употреба на множинската наставка -**и** кај еднослоżните именки од м. род: **дéвит рéди** (на наредната страница среќаваме: **си пазарисá на дéнут пу двé грóши**); овој тип на употреба на наставката -**и** заедно со случаите што ги сретнавме: кога и именки од ср. род множина прават исто со -**и** (**јагни-ти** м. 'јагнињa-та') напомнува дека односна наставка се генерализира; 2. 'поставеност' ~ *цáр'у сă пустагóса, ш'тó-ј тас рáбута и му кáзува т'á, как бúш'и д'ăт'ạ, пуртукáла прудáваш'и, такá гу стóри на тóс р'ёнт гу стóри з'ёнт'* [MS,t,30]; 3. 'нешто што се случува во континуитет' ~ *Бела Јана ф-цркви леже; [ја цал'уват род руднина; [род руднина и кумшиџи; [ја цал'уват, се прустуват; [ред си чеке млади Стујан; [ред си чеке да-а цал'уве* [ТГ,202]; – во синтагмата ***сус ред месат***, односно во текстот што следува, се нaзира распаѓањето на патријархалниот, заеднички живот во минатото (во Гевгелиско):– "кога ќе се рече: *"Сус ред месат и сус ред вичера прават"*, значи дека односната заедница (семејна) нема иднина и дека ќе се распадне" ; освен тоа, од оваа оценка, што ја дава Таневиќ, лесно се заклучува колку тогашните фамилијарни односи (од почетокот на минатиот век) не наликуваат на денешните [ТГ,270]; ~ *извăршúме* (го житото), *кăд нáс пукнá тóпо, рéдо-ј нạ-вáска сјá:* [ПК,2(Гăр),188]; ~ *един гувидар бил ќуптен будала. Него гу раниле селски, вадан ки му давиш ти леб и вичера, утре*

другјут, демек сус ред. Една застра нешто са нал'утуве и леб не зилуве [ТГ,372]; 4. 'постапка' ~ *во џаде удејќи се на југ и зајди-слäнца пуминува прико р. Караазмак, не дип далеко ут неговото испагјајне ут "блатто". И на мостут на Кара-азмак и има тија редиштa шо се на Вардарцкјут мос (тука има мос и за пуминувајнто преко не плајкјат сäл пишаците);* 5. 'менструација' – сп.: кога жената ќе го изгуби својот *ред*, односно *време*, таа заклучува, нормално, дека останала *трудна*, или *туварена*, или *тешка* [ТГ,103]; ~ *намóмта а бóле мéут, зéр ќ-џ-дóо рéдо* [ПК2(Гäр),97]; 6. изр.: **сạ-дукạ рáло рéт** (= се случило, дошол погоден момент) ~ *уткạ пуминáле двájсе гудúни, сạ дукаráло рéт тó: тäргóвạцо дạ-дó: пá уф-тó: сéло. Вéчạрта си-нóјџе акráно, уф-кạвạ нéто пусạдéле и уддéле нạ-ó:рто* [ВД,278]; со блиско значење: **кäќи-дóе рéт** (= кога ќе се случат погодности) ~ *сеа јáс ќи-си-óдäм, спулáј-ти нóгу дä-сä-нájме пáк кáу прийтéли, кä ќи-дóе рéт, пáк зäсу-тéбе дä-úмме прийтéл'сву* [ВВ-(Крон),313]; ~ *пу нéкуј саáт дујдé рéт, ки си замúни у-та пäт едéн пóп пијáн; ка гу видé заминá* [MV-,K,277]; ~ *му вели: "ади, зетју, немој имаш гајле... сос твојта прокопиа за три или четри години си добил сос кила алтäни. Пак ке да дојди един рет да добиши. Нека е здрави!"* [V,PM,50]; **дójди риндó(т)** (= нешто што доаѓа последователно) ~ *дójди риндó на мелез'úму: "ти́ мелезúм афéнди, ш'тó брäкаш' ут тóс ч'ув'äк?"* [MS,t,57]; ~ *имáло двýјца бráте и еднá мájка. Гä-гледáле нä-рéт мájка-му. Дóбро áма, то: пóмалéчкио мáлко чäпäршäк бúло, без акäл. Ká дујдéло рéдо нä-нéго, зä-глáвата д-ин-изми:, гä-пупäрúл* [ПД,(Ник),161]; ~ *му дójди риндóт на хúтра Пéтри да пój зä дрäвá у гурáта* [MS,t,75]; ~ *идúн арáпин, кáта д'éн' ут нузú с'éлу јад'äш'и пу-јнá п'éш' л'áп, пу-јнá мóма; с'ä в'éјки дójди риндó и на бóлин Дујич'úн с'éстра-му* [MS,t51];~ *н-áдна чéшма, адна мóма сéде и плáче. "Шó тäкá мäр мóме?" – "Е шó, рéкла, тýк нä тáа чéшма лáмäта сéкуј дéн п-áдна мóма јáде. Рéдо-ј вáадин нä-мéне* [ПК2(Мор),229]; **да стáнува сäс р'éнт** [MS,s,97]: ~ *женáта му му вéли "јáзика рúба сákам, та каквá да é, да ми га докáраш на мéника, да чúнам еднá чóрба!" И: тójнака три дéна сóс рéт и ловúл: не можá другá рúба да фáти, сè óнája чýдната рúба са фáтиши нá мрéжите* [V,PM-,143]; ~ *тáа гу-вúмва шу зäспýва, влéга пá, измéтфа, му нäпрáва јäдéјне, избегва. – "Шó стóри?" – "Е, нúшто, му-вéле. Чéка, чéка, нúкуј нéма". Другјут му вéле: "Нéли су-рéт? Сéа јáска", стрéднјут. – "Е, тú"* [ДК(Лип)117]; ~ *от тога сä уплашили гражданäто и отрäдили закон, сä рäд катä годинä да хи фäрлäт по äднä момä. Тäј като с рäд фäрлäли, дошло рäда и момäтä на äднä äвдовицä* [V,PM,288] – во контекстов малата носовка се рефлектирала во ä: *сä рäд, дошло рäда;* **земах редо** (= пристапив, влегов каде што треба) ~ *фати царјут да гу пита на дјадоту: "зашто, дјадо толку забави на воденицата?" – "Ах, синку, на воденицата јазика л'у отидох, земах редо, фäрлих житуту, гу ме-*

лих, ама на пăтјут сам са исмамих. Не саках да обикол'ам... кинисах прав пăт" [MS,t,12] – во случајот имаме уште една особеност позајмена од балканските јазици: беспредлошко изразување на додатокот за место: *кинисах прав пăт* (место 'по прав пат'); **сите рет на рет** (= кога нешто станува едно по друго, редум) ~ *и пак го спрати дур вунка. Така на сите траговци, да речеми, чинише политика. И они кату отидоха сите рет на рет, на чилиби Теодорак го чистин'асаха* [V,PM,164]; **не остана рент** (= кога некој се правда дека немал време, односно не успеал да заврши некоја работа) ~ *и он стана оттаму, си отиде приз друг пăнт по-ближно; на мајка му и не остана рент да пита за поранките на слăјцето, ча беши близу пу Ѓорѓувден* [V,PM,199]; **сă-турú рéт** (= престанаа безволијата на поединци) ~ *дрýго аднó сéло, сăвúкше Кулкýтино, сé гу-истрибúа, ду-ýше, ду-чувéк. Кумíтто тáа рăбóта. Пóсле загинá твá тéпăне, твá пл'áчкине, сă-турú рéт* [ПК,2-(Мор),218]; **от-вáс змáх тąкóф рéт** (= почнав да се однесувам по ваш рецепт) ~ *сąдúąта мувúкą: "Шó, вúкą, вąрúл си чнúцą, пą-ǫдéл-си дą-гą-с'áјш". – "Ели, шó дă-прáм, ác, вúка ǫт-вáс змáх тąкóф рéт. Вúи ǫт-варéни јáјцą, тéрąти пилúнą"* [ЛС(К),123]; **кăко шу-е рéт** (= како што треба) ~ *и идну-дéн дóшăл влăдúкăта, сăсубрáло сéлуто и сăти зájно су-А сăн тúшле у-цăркфа и и-нăпрăвúле сăти ăдéти кăко шу-е-рéт и чóику уд Асăн гу-прикрăстúле у-Јóвăн* [ДК(Деб)153]; **знáа уд-рéд** (= се однесува согласно со нормите) ~ *áдно уфчéрăшно дéте пá знáа уд-рéд* [ПК2(Крец),123]; со обратно значење: **нема арăн рет** ~ *и Гăрцте им турúли éјн кут-чувáр, ди-ј-чýве, ди-ј-брáне. Ама тóо бил нéшто рăзврáтин чувéк. Пучнáл пу-жéнте диј-гóне тáм, диј-зăкáчуве. Душéл ф-Струмица то: чувéк кăжáл: рăбóтта нé: árна. Нéма árăн рéт и нúа ќи-дójме* [ПК,2-(Мор),221]; ~ *úч си-нéмат слóга. Уф-кăштта кá нéма нáредба, рéт* [ПК,2(Гăр),169].

рéнќ m 'боја, нијанса' ~ *ут какóф рéнќ е твójут кумáш?* [СК,334].

репла f 'прашинки што се фаќаат на главата – првут' ~ *б'áли кóри ǫт кóсме, ǫт глáва штом ти пąднýвąт, тугáј úмąш рéпла* [ДЧ,140].

рéпне pf 'удри' ~ *сă-репнáа* (= се судрија) [ПД,(Фур),116].

péca f 1. 'вид цвеќе' – освен **péca**, во Гевгелиско, во бавчите се одгледуваат следниве цвеќиња: **трандафил, црно око, стратур, бусил'ук, невин, каранфил', шебој, пулинско, малока, слăнцуглед, замбул', кăз назли, цафаќ** и др. [ТГ304]; 2. 'цвет, грозд од лоза' ~ *луз'éту úма péca* [MS,s,97]; 3. 'конци од основата што останале невткаени се викаат **реси'**, тие се користат за шиење, но само за женска облека, за машки не чини бидејќи се верува дека во таков случај машкото ќе биде последен меѓу своите врсници и секогаш ќе биде *су сечени жили* (нема да има храброст за ништо – празноверие) [ТГ,364]; 4. исто така **реси** се викаат 'конци од основата, долги од 5–7 см., со кои завршува нешто таено, пр. ќилим, черга и др., служат како украс' ~ *ус-трупузąмáндąл нивéстте и-пукрúват куфчéјсте. Трупузąмáндąло úма ут трúте стрáни péси, он éј ткáјн* [ПК,2(Гăр),114]; сп. уште: 'на

крајот на појасот има конци што не се вткаени – *реси'* (во старата облека од гевгелискиот крај спаѓа и **појасот**, долг 10 до 15 аршини – стара мерка за должина, широк 30–35 см.) [ТГ,134].

Péca 'ж. лич. име запишано во Кукушко' ~ *áдин ри́бник шо и́мше уф-Péca, нáпăд-си-j дéцта, тă-jáди* [ПК,2(Гăр)185].

péси* impf 'кога растение пушта цвет во вид на реса' (во случајот станува збор за растението 'рж) ~ *кǫгá зǫ-тéби, Мáгдǫ, дójдǫхли, [приз-дéвǫт гóри, Мáгдǫ, зилéни; [прис-óсǫм jóди, Мáгдǫ студéни; [ви́шни чур'áши, Мáгдǫ, цăфтjǫ, [зилéни рăжи, Мáгдǫ, рис'ája* [ЛС(К),134].

ресим m 'дел што му следува според законот (обичајот)' ~ *тогас, кату зелıа кадиата толко ресим от алтуните, и рекла на умовитните да седнат, една гозба да му стори, да а гости. И те седнаха гости на кадиата* [V,PM,182]; ~ *"татко ти... ми остави тука сос едно иґупче хизмиќарче, та јазе сос него са збраках. Так, ти си асил сеан от иґуптин". Тогас кадиата фати... даде на трите л'уди ресимот нацат, и други дарови* [V,PM,183].

péспа f 'примитивен струг за мазнење даски'; сп. **струк** и **рукáн'** [MS,s,97].

péста* f 'тоа што останало, остаток' ~ *афиндикóту му дáва péстат'ǫ на д'ăт'ǫнту да ха дад'é на забúтинут* [MS,t,82].

ретардо n 'доцнење' [СК,334].

рéтко adv 'она што не се среќава често' ~ *éла, éла, мóме Кǫтирúно, [кójна ќи-прудáдум, тéбе ќи-тă-зéлум. [Ни́м си прудáви лýдо твójта бăрза кójна, [куту твójта кójна рéтко сă-нăóжде, [куту мéне мóма сáма ќи-ти-дójде* [ПК,2(Гăр)328]; ~ *видé ли нéкаа árна мóма, ýбува, врéдна, мăрфитлúка, знáj ќи-зéме вирáн чувéк. Арин сус árин рéтко сă-зúмат* [ПК,2(Гăр)152] – оние што се во брачна врска ретко кога си одговараат.

рéтчи* impf 'прави нешто да не биде густо, т.е. да биде ретко' ~ *кá ки-дójди, пá ки-гу-фăрлиш ґýбрито – стл'кǫта, пá ки-мı-ǫ-извáдиш, пá пунóво ки-а-разрéтчиш. Тăкá ки-си-прájш, дǫ-рéчме, чтúри пăти ки–а-рéтчиш* [ВМег(Стр),317].

реч* (чл.: **речтá**) f 1. 'збор, искажана мисла' ~ *Тогас момчету разбива един керпич от прет них и му вели: "глендати, што имат моите керпичи нетри, но пак не ги ж'ал'а, за ги метна по речта коробарска нетре у морету"* [V,PM,191]; и: **рjач*** ~ *вкарајте ма при Бојана; [при Бојана в далбок зимник; [имам дума да хи думам; [да хи каза два рjачове. [Вкарали го при Бојана, [при Бојана в далбок зимник; [како го видела Бојана; [зела ниско да се клана* [Б(С,ДХ)57]; 2. изр.: **б'áхме сǫс рéч** (= бевме се договориле) ~ *тáм ги-нǫjдéх жéнǫтǫ Анǫстǫсújǫ, сǫс двáтǫ сúнǫ, сójǫ на-ýjкǫтǫ Дúнǫ и сójǫ ут тáткǫ. Сǫ-зǫчýдих. Б'áхме сǫс-рéч тáткǫ и сójǫ нǫ ýjкǫ Дúнǫ да ǫстáнǫт на илóтǫ уф-слóтǫ* [ДЧ,167] – во текстот прави впечаток изразувањето на посвојност со предлогот **од**: *и сójǫ ут тáткǫ* (м. 'на татко'), што претставува специфичност за западното и за јужното наречје; **оште речта не дорече** (= многу бргу, веднаш) ~ *едни кирацие проминаха приз таму и вел'аха: "ама чиница олан таја нива!" И тој кату чу, рече*

да са похвали и му вели: "моја е таја чиница!" И ошти речта не доречи, падна вогин от небету и са запали чиницата [V,PM,86]; ~ *тоги што си вéле Стујанува мајка: ["Земи си Стујане, зилен бардак вода; [да не ти пусаке младата нивеста". [Још̀е она риче и реч не дуриче; [и тога си веле Стујанува л'уба: ["Дај ми, Стујан, дај ми зелен бардак вода"* [ТГ,99] – во контекстот среќаваме употреба на номинативната форма во функција на вокатив: **си веле Стујанува л'уба: "Дај ми, Стујан, дај ми зелен бардак вода"** ; ~ *му вéли: "Сегá ке дá излéзи стрáшна лáмја да ми изјáди". Тогáс тójнака га вéли: "кý-ни си, дивójко, немój плáчиш, немój ти е стрáх!" И óшти речтá не дорéчи, éту и лáмјата дофáдиши, кату арслáн ривјáши* [V,PM,135]; ~ *му вели: "јазе сичките кони ки ги заминам; тогас ки сакат да ми купат от тебе, и ти да ми продадеш, сал капистрата назат да ја земиш, да ја не дадеш на човекот, што ки ми купи". – И тој ошти речта не доречи, кон са чини хубав, хранент* [V,PM,217] – во текстот се забележува дијалектна посебност во линеаризацијата: глаголот и кратката зам. форма се одделени со негацијата: **да ја не дадеш** (место 'да не ја дадеш'); ~ *рукна Петкана да пое, [Стојан хи вили гоори: [– Петкано л'убе хубао! [Што ти срце развесели [та грукна л'убе да поеш, [лепа песна речовита, [оште л'убе гласовита* [Б(С,ДХ),14]; **от реч на реч** (= од еден до друг се пренесе мислата) ~ *така кату са вревиши таја болка, от реч на реч отиде, са причу дур на цáрјут. И кату чу цáрјут, и тој са чудиши сос таја болка* [V,PM,194]; **реч да не повриш** (= да се согласиш со она што се бара) — кога кумот ја дарува невестата *пусестримите* пеат: ~ *ти дадеја, моме, дујна ем нарáнџа... [ми те канат, моме, дур на чужда кýка; [кајил да са чиниш реч да не повр-ниш!* [ТГ,176].

р'éч'ину adj 1. 'договорено' ~ *му вилú: "já сă устáв'ах гудúницата на с'éлуту и имáх р'éч'ину да м'а ч'áка"* [MS,t,19] – уште една потврда за присуството на конструкцијата: **има (нема) + гл. придавка** во југоисточните македонски говори; 2 . 'предодредено, судбинско' ~ *мáжут ѝ тога си-наумил што и направил тој, кога она била малка и заверувал вече оти от "реченото" или "писаното" не може да се отбегне* [ШГ,V(402)].

речица f, dem. од **река** ~ *горка горкицă, под врба седи; [седи и плаче за прво либе; [нејните сăлзи бистра речица; [нејните гласе безброј речове* [БД,152].

речовит* adj 'нешто (во случајот песна) што соопштува нешто важно' ~ *рукна Петкана да пое, [Стојан хи били гоори: [– Петкано л'убе хубао! [Што ти срце развесели [та грукна л'убе да поеш, [лепа песна речовита, [оште л'убе гласовита* [Б(СДХ),14]; ~ *кинисале пу бели друмови; [гу навали Марку тешка дремка; [– Оj ти мори млада Марковице; [ме навали многу тешка дремка; [ја запеј ми идна лепа песна; [мауце речувита многу гласовита; [дур од гора листе да пупаѓат* [БМ,46] – во контекстот е присутен лексичкиот архаизам **леп** 'убав'; освен во југоисточниот, од каде што е примерот, односна лексема ја имаме сретната и во југозападниот дел, конкретно во Костурско.

реш f, bot. 'вид мочурливо растение' ~ *вија мистијна окулу реката ки бидăт по ниски ут друјзте на околу, и сă пăлни су урман, најногу: дива трăскă, рогус, сас, шиварика, блатцки гингир, реш и ногу друзи турлиј треви* [МЕв(Р),76].

ре́ше (сă) impf 'се чешла' ~ *нă-ме́н га́зо ми-пу́ке уд-рăбо́та, о́на ми-кăжу́ве нă-го́сте д-о́јме – се́ло сă-пле́не ба́ба сă-ре́ше, тăка́ и́де тво́јта рăбо́та* [ПК,2(Гăр),192].

Решета́р top. 'планинско место на кое има остатоци од стари рудници', на североисток од Сенгелово, Валовишко. Ј. Иванов називот го поврзува со перењето на рудата (златна) со **решето** + наставката **-ар** [ЈИ,М...,183].

реше́то n 'домашна направа, нешто како голем, длабок сад со дупки на дното, служи за отсевање на жито' ~ *зева́л да ви́ка "Уто́ри, дво́јко, ќе-ти-ја́да, ќе-ти-пу́л'а". Уна́ каза́ла: "Ути́вај и дука́рај еди́н ко́н' ". Он га-дука́ра ко́н'у и зева́л па́к да ви́ка. Мачéнцето и кучéнцето ѝ ка́заха: "Ка́жи да-ти дука́ра во́да сăс реше́то ус Сру́ма"* [ВСер(Кал),336] – во контекстот среќаваме нерегуларна употреба на предлогот **ус** наместо 'од': **да-ти-дука́ра во́да сăс реше́то ус Сру́ма** (м. 'уд Срума' – за односниве нерегуларности кај предлозите в. во граматичкиот дел); во употреба е и редуцираната форма **ришето:** ~ *тогас Половингăзју вели: така не е научен тојнака да спие, л'у научен е да му носат вода от далечна чешма сос ришето, та да пие и така да спие"* [V,PM,104]; ~ *утíваш'и за ги навáди главн'áт'ạ, з'éваш'и вóда у риш'éтуту, úдиш'и на пóлувúнију пăнт'* [MS,t,44]; ~ *ба́бăта ве́ле: "Зă-во́да ќ-о́л, по́бли́зу е че́шмăта. Ти о́ди нă-пла́ни́нта, зе́вăј дăрва!" Оде де́уто зă-дăрва, ба́бăта о́де зă-во́да. Гу-зе́ва ришето. Ришето дăрџе во́да? Дýпки сè ре́т* [ДК-(Лип),116].

ре́ши* pf 1. 'одлучи да стори нешто' ~ *ришúли мăга́рто и ко́чо дă-о́дăт нă–пла́ни́нта. Тури́ли диса́јките нă-мăга́рто и тăргна́ли. Ги-виде́л ку́что: "У-уу, е-е-ј, прија́тăле де́к о́јте?"–"А-бе, о́јме нă-пла́ни́нта." – "Е, шó ќи-пра́вте та́м бе́?" – "Шó ќи-пра́јме, ќи-пи́јме студе́на во́да"* [ПК,2(Ним),275]; ~ *ти́ạ сја́а че́кạ т: адна́ гуди́на не́мго, две́ гуди́ни не́м-го. Нạ-тре́тта гуди́на ричéли: "Ќ-о́јме, ќо:-те́риме, па́рте ни-ј-зима́, нă-ј-излăжа́". Ришúли: де́к ќи-сă-ви́де пра́во дă–с-уби́е, не́м мăрдăне...* ~ *Ти́а, кă-сă-нăспа́ја, сă-рăзбу́дувăт, са́кăт дă-сă-сфа́л'ăт сéга. Пу́л'ăт – скáла не́ма. Ви́кăт пăндăрут дă-му-сă ја́ве, дă-му-ă-да́де скáлта, ни́кој не́ма. И ришúа сéа дă-ско́кнăт уттáму* [ВКај(Ран),322] – во контекстот има две посебности: прво остатоци од ринезам **пăндăрут** (м. 'пăдăрут') и второ проширена употреба на кратката заменска форма за м. род, едн. **му,** место множинската **им: ви́кăт пăндăрут дă-му-сă-ја́ве;** ваквата употреба на **му** се шири од егејските говори на север и преку Битолско и Прилепско достига до Велешко. Оваа нерегуларност беше позната и до сега, но се третираше индивидуално, како посебност со поограничен ареал и тоа само на заменката **му** – нашите истражувања покажаа дека појавата има пошироки размери што ги зафаќа и другите зам. форми, во смисла на мешање на формите за прав и за неправ предмет, на кратките и долгите форми, исто така констатиравме како номинати-

вот навлегува во сферата на акузативот, односно на дативот (за ова в. во граматичкиот дел); 2. – **(сă)** ~ *еди́н по́п уд-Влăда́та, та́м купи́л не́каа ко́личка, уд-Бугáрја, а́ма во́:та гă-смутáла ко́личката, гă-уткăрáла нă-ќо́ше, та́м по́-ти́ха во́:та, та́м сто́:. "Кój ќ-утпре́гне, ви́ке, то́о ко́јно, ќи-му-да́м то́лко па́ри". Мо́от та́тко и а́јн дру́к чуве́к сă-ришúа д-о:-утпре́гнат ко́јно* [ПК,2(Мор),220] – во текстот имаме членување на географското име **Влăда́:** – **Влăда́:та** (име на село во Дојранско, сега во Грција) ; ~ *ка́ тăка́, ка́ сă-ришúте дă до́јте?* – така реагира домаќинот кон гости што долго време ги немало да дојдат [ПК,2(Гăр),160]; ~ *зăпре́ вујна́та. Кăт ти́а гуле́мите дăржа́ви се́гичка шо́ да́ват кулáнда, тăка́ запре́ војна́та. И кажáа по́сле: "Кój са́ке дă-с-јо́де, слубо́дно-ј, дă-с-јо́де до́ма, ро́днуто ме́сто". И ни́ă стуја́ме петна́јс де́на, па́ нă-мо́ж сă-ре́шме, с-јо́дме* [ПК,2(Мор),219] – повторно во текстот ја среќаваме дијалектната посебност: употреба на перфективни глаголи во презент, на која укажавме поодамна: **нă-мо́ж сă ре́шме**; 3. 'одгонетне' ~ *а-вто́рио сắн', го-сắн'и, ви́ка, на-су́во м'а́сто се́дам кла́са изл'а́гали, а́ма кру́пни кла́сови от-пчни́ца, а-до-ни́ф изл'а́гали ису́шени кла́сови, ги-потúснали на-ти́а... и-не-завắрзали л'а́п. И ви́ка не́говити сове́тници. "Сắн'о дă-ми-гу-ре́шити"* [ЛС(К),112].

решка f 1. 'црта, длабнатина' – сп. на **рабушот** (парче дрво) со **решки** се бележат потребни податоци, пр. за бројот на овци од повеќе сопственици и др. [ТГ,379]; 2. изр.: **прăки ре́шкăта** (= нешто пресилно, преголемо) ~ *но́го дибе́л, гуле́м, прăки ре́шкăта* [ПК,2(Гăр),39].

ри́ба f, zool. 1.'животно што живее во вода и дише на шкрги' ~ *сјала мома дун'а и калина; [сјала ги е покрај езерото; [научи се риба златнокрила; [да ги коси, гиди, да ги пасе* [Б(С,ДХ),20]; ~ *дуј де́ле су кајúкот (не би́ле дале́ко ут су́хуту, туку́ ду́ри две́ста аришúни). Ка испадна́ле на су́хуту, а гле́дат о́гин запале́на, и ри́ба шо сă пе́чиши, и ле́п. Ве́ли на них Ис...: Дунсе́јти ут ри́бити шо фати́хти* [MV,K,338] – имаме уште еден случај за несоодветна конгруенција: именката од машки оди со придавката од ж. род: **о́гин запале́на;** од лексички аспект прави впечаток именувањето на 'брегот' со '**суху**'; ~ *ре́кал на ни́х: Имати тука ни́што за јаде́ни? Па о́ни му а даде́ле на не́гу ри́ба пиче́но идно́ па́рча, и ут во́сук пче́ла ме́т* [MV,K,260] – во контекстот имаме неколку посебности, првата е во врска со линеаризацијата: атрибутот е поставен зад именката **ри́ба пиче́но,** што се третира за балканизам, од истиот пример **(ри́ба пиче́но)** се покажува дека категоријата род не функционира: именката е од ж., а придавката од ср. род, трето употреба на формата **ништо,** наместо 'нешто': **имати ни́што за јаде́ни**? и четврто: лепење на именките една покрај друга, без придавско образување: **ут во́сук пче́ла ме́т** (наместо 'пчелин мед'), што носи знак за влијание од турскиот јазик; 2. изр.: **си-устăна́ ку́ту ри́ипта на-писо́ко** (= кога некој ќе се најде во тешка ситуација, особено материјална) [ПК,2(Гăр),194]; ~ *и ки-ми ка́жиш: уд-у́тре нă-тăка́ бăрка́јте си кăсме́т, нă-мо́жум ја́с дă-вă-гле́дум, ету гле́:те, кути ри́бăта нă–пăсо́кта устăна́х* [ПД,-144]; **ри́ипта уф-мо́:рто, о́н та́:фта**

а-туру́ве нă-о́гино ~ *нéкаа рăбóта тéшко а-би́ве, а óн ви́ке гутóво-j, сă-фал'óте* [ПК,2(Гăр),190].

рибáр m – в. **рибáрин** ~ *а видé двé брáтка, на Симóн шо гу вéлеа Пéтро, и на Андрéа на брáт му, шо фарлúја грúпот уф мóрито; óти бéа рибáри* [MV,K,263]; ~ *и тóо пýсто мáче сă-фăрлúл врăз-адна рúба. Рúăпта фájке, пăрстă-но о испýшите. Уддé. А, ут-тáм излéват, пăрстăно о-нéма. "Оди дóл, ви́ке дéтто, úма, лóват рúби, рибáре фăркат рúби; бéлки нéкаа рúба ки-т-фăрл'ат"* [ПК,2(Ним)-265]; ~ *пóсле ут-тáм ки-пумúниш úмше мéсто* **Дишл'áнува Кулúба, ду-Ардински Гóл'**, *тáм рибáрто дéк лóваа, грúп úмше тáм. Имше и* **Брăбóрка** *му-вúкихме édно мéсто, éми úмше една рéка, вúришта* [ПК,2(Коц),350]; ~ *úмше аднá дувúца сус-аднó мăшко дéте. Тáа гу-учúј зéнеет. Нúшто зéнеет нефáти – само рибáр* [ВД,276].

рибáрин m 1. 'тој што лови риби', почесто: **балакш'úја** ~ *еднó врjáме úмаши едúн рибáрин, жената му и бúла безчéдна та и бúла лóшни бóлна. Му вéлиши нá мăжó и: "úди мăжо, да ми докáраш нéкоја рúба, да чúнам еднá чóрба да jам!"* [V,PM,143]; ~ *женáта му, кýчката и кубúлата фрéт останáли трýдни от рúбата. Рибáринот пóсле трú дéна умрjá, и гу зарúха áф бахчáта на гробот, штó и чинúл сáм* [V,PM,144]; 2. 'тој што продава риби' ~ *кату излезé рáно от кăштата му, да úди на чаршúата да рабóти, тихúса, промúна приз пазарúштето тáмо, дéка се продáваха рúби. На един рибáрин úмаши еднá гол'áма рúба крáпова* [V,PM,17] – впечаток прави линеаризацијата, имено зад двата атрибута стои именката: **еднá гол'áма рúба** – ова се третира за позајмен образец од балканските јазици; за проширената употреба на наставката **-ин (рибáрин)**; в. и: **лувач'ин** [MS,s,98]; уште: **голин 'гол'**.

рúбин* adj 'нешто од риба' ~ *тúа-сă рúбини пáрички, шо сă-пукрúјни рúјпте уд-гóре, ус-пáрички. Нéкуј сéла пá ин вúкат стăргáчки* [ПК,-2(Драг),83].

рúбичка* f, dem. – в. **риба** ~ *Ис... рéкал на нúх: нéмат гајлé да си хóдат нúгден; давájти на нúх да jáдат. Па óни му вél'ат на нéго: Нéмами тýка, сáл пéт лебóви и двéчки рúбички* [MV,K,266]; ~ *купú-му мájка-му трú вăдички. Тó отúде нă–рéкăта рúба дă–лóве. Фáти-си аднá рúбичка* [ВК,280]; ~ *рúбичка фатúх, скăпо га прудадéх. Брáшно купúх, мáмо, сól' купúх и устáнăлите пáри ги дунсéх. – Утре зáстра, ка-ки-óдиш, áко излóвиш другá рúбичка, пóскăпо дă-га-прудáдиш* [ВК,280] – во контекстот имаме случај на архаична уоитреба на л–формата како придавка: **устáнăлите пáри** (м: 'останатите'...).

рибник m 'јадење од печена риба и кромид' – заглавниот збор (рибник) го запишавме во описот на јадењата што се спремаат кога се чекаат гости, тогаш на трпезата се поставуваат следниве јадења: *кисала чорба,* па едно од триве јадења: *сарма сус кисала каша,* или *кýфте сус каша, или дулма* (млади тиквици полни со ориз и мелено месо), потоа: *рибник,* па *пичено месо, пил'аф* (варен ориз без шеќер), *сутлијач* (варен ориз со шеќер), или нешто сукано, како: *баница, сусамница, сарлија* (вид баклава) [ТГ,21].

рибник–јангулник m 'јадење од риба јангула', в. **рибник** ~ *кинисал Марко да шете, да шете село да гледа; [пу него Струма нивеста. Ej, што му веле, гуворе: "Врни се, Марко, ступано, врни се малце пучеки! [јас правих рибник јангулник, сус кого јас ки гу ручам?"* [ТГ,-53]; ~ *она си е дошла од нова пазара; [и се пудсукала вичера да праве; [вичера да праве рибник ми јангулник; [они вичерале и сакат да си легнат* [ТГ,99].

ри́бник-кра́шник m 'јадење од сукано тесто – зелник, во средето риба' ~ *сă-пра́ве ус-ко́ри шо́-j сýкат же́нте. Адна ко́ра сă-кла́ве уддо́л нă-типци́ита, а дру́јсте ко́ри сă-ви́ит кра́шник пу-кра́јта нă-типци́ита. Нă-стре́ди сă-кла́ве у́буво испа́ржăн крулми́т ус со́л, пипе́р и мăгдăно́с, а вра́с не́го сă-ре́дăт ри́ипте и сăкла́ве да сă-пе́че. То́-j у́буву ја́дне* [ПК,2(Грам),97]; ~ *а́j до-ја́дме то́о ри́бнико, зе́р зăби́ца чини́х;* сп.: *зăби́ца-j бо́лис шо а пра́ват ко́јнто (уф-у́стта)* [ПК,2(Гăр),165].

ри́бник-гулуфа́рник m – в. **ри́бник-кра́шник** ~ *мо́же и ри́бник бис кра́шник, сă-ви́ке* ***ри́бник гулуфа́рник*** [ПК,2(Грам),237], или: **ри́бник го́л** ~ *сă-пра́ве и́сто кут-дру́ґо:, са́мо бис кра́шник* [ПК,2(Грам),97].

рибро́* n 'тесна, долгнавеста коска меѓу градната коска и 'рбетот '; освен со акцент на крајниот отворен слог, има случаи со акцент на коренот: **ре́бру** [MS,s,97]; ~ *Го́спо ка́ нăриди́л не́ко: вре́ме си́чко, нăпрăви́л чуве́к. Пу-чуве́ко нăпрăвил, без о́н дă-ви́де, уд-не́гăвите ре́бра иска́руве и нăпра́ве а̨днă-же́на. Сăба́јлин ка́ стану́ве то: мắжо гле́де и ą̆днă-же́на ду-не́го. Му-ви́ке Го́спо: "Ти, ви́ке, слу́ши, јас ви́ке ти најде́х другáр, ви́ке, дă-живе́јте"* [ПК,2(Шек),280]; ~ *или́м на Ис... ка дуј де́ле, не́ му скаршиле но́зити, ка́ гу виде́ле ско́ро умре́н, туку́ иде́н ут ју́збашиа му удупи́ су муздра́к на ре́брити* [MV,K,252]; ~ *аку́ не а ви́дам уф рӑ̀ците ду́пките ут карфи́ите... и рӑ̀ката да кла́дам уф ре́брите, каби́л да веру́вам* [MV,K,252]; ~ *ве́ли на Тома́: До́ниси ва́ка прӑ̀стот, е́м ви́ди ми и рӑ̀цити, да до́ниси рӑ̀ката, да кла́ди си на ре́брити; да ни́м сă чи́ни низве́рнин, тук(у) верува́н* [MV,K,337] – во контекстите среќаваме и две граматички посебности: проширена употреба на предлогот 'уф' наместо 'на': **уф рӑ̀ците ду́пките; да кла́дам уф ре́брите** (место: 'на рӑ̀ците', 'на ребрите'); втората нерегуларност се забележува во множинската форма **ребрите** во која именка од ср. род се јавува со множинска наставка **–и**, која како да станува универзална, можно дека се работи за образец позајмен од турскиот јазик во кој исто така постои една општа наставка за множина: –lar, (–ler); 2. 'тесни дрвени ленти, наредени во форма на ребра' ~ *душуме́то и́ма р'ебра;* 3. изр.: **ќи-т гу нӑ̀ме́стум то́о ре́бро шо-т-игра́а** (= ќе те изнатепам) [ПК,2(Гăр),-158]; ~ **мусă-бро́от ре́бра̨та** (= толку е слаб што дури му се познаваат ребрата, т.е. можат да се избројат) [ПК,2-(Гăр),178].

ривé (и: **ревé**) impf 1. 'кога животно, (пр. мечка, магаре) испушта глас' ~ *и се качили секој на по адно дрво, та от тамка да фрл'ат сус пушките, да га утепат. Мечката кату подушила оти л'уди дошле, земала да реве колку шчо можела и се пушчила врз нихка да ги изеде*

[ШК,V(433)]; ~ *Македонци се кумити, наперили калпаците; [засукале мустаците, навивали навивките, засукале сиџимите... [куче лае сред село, мăгарина ревали* [Б(С,ДХ),81]; ~ *јоткак си ми дома дошла; [гиди габрофцка нивјасто; [гиди стамболцка кераџо; [дома дошла, фнетре фл'ала; [кучета ми грозно лајат; [говеда ми грозно ревăт; [л'у си ми болна, та болна* [БД,93]; ~ *му вéли: "штó да нé плáча, јунáче? Сегá ке дá излéзи стрáшна лáмја да ми изјáди". Тогáс тójнака га вéли: "кýни си, дивójко, немój плáчиш, немój ти е стрáх, дýлма јáзе тýка си нájдох!" И óшти речтá не дорéчи, éту и лáмјата дофúдиши, кату арслáн ривјáши* [V,PM,135]; ~ *тамо, дека чуваши, едвам дојде една страшна ламја, ревјаши ешти от далеку; царјувут син, как ја виде, млого си оплаши, та згасна светилуту и са скри osat корен'ут* [V,PM,219]; в. **рувé** [MS,s,98]; 2. 'кога некој плаче на сиот глас' ~ *шó рéвиш тóлко, сă-слýше чáк нă-пăто* [ПК,2(Мор),97]; ~ *ббéкọ рéви* [ДЧ,140].

ригáвица f 'кога човек плука стомачна киселина се вели дека има **ригавица**' [ЛС(К),94].

ригано n, bot. 'вид растение, запишано во Воденско' (Грците го стават во јадењето) [BV, 139].

рúдạ f 'крпа' [ЛС(К),94]; со односно значење во Долновардарско е раширена формата **риза** (в. таму).

ридúа (< **редиа**, со редукција) f 'редица, нешто по ред' ~ *кăмилáрт'о гу-пруддéе, сéтне испаднáа уд-нáште Măкидóнци, шо бúă чит-вурýјца, гу купúа тóо мéсто, нé знáм пу-кóлко, пу-кóлко нé, сè гу-јскупúа, нă-рéт бúше, а тăкá сè, ридúа бúше, нă-рéт* [ПК,2(Иц),281].

ридинка f 'крпа', dem. од **рúдạ** (в. таму) ~ *сạс ридúнкạ лицéтọ сạ брúше, ридúнката б'áше мạлéнкạ и б'áлạ* [ДЧ,140].

рúдно adj – в. **рит** ~ *рúдно мéсто, дéк úма дăрмăлăци, трéва* [ПК,-2(Ним),22].

риж'éну* n 'ражен' ~ *гу пúта пóфтур: "ш'тó клáди да сă пукáци?" "клáх риж'éнуту на пýмпу да сă пукáц'ạх!"* [MS,t,51].

риз'á f 1.'крпа со која се завиткува леб'; сп. **мисáлч'а** [MS,s,98]; ~ *мóма мéте мáле рáмни двóри, [сăс двá стрáка мáле бéл бусúл'ук, џánум. [Ја уздóлу édно лýдо млáдо лéле, [измăмúл-ја с-една рúза грóзде, џánум* [ПК,2(Гăр),328]; 2. 'крпа со која си бришеме рацете, лицето' [ПК,2(Мут),97]; сп.: – откако ќе се измијат се бришат со *риза*, дома ткаена [ТГ,18]; 3. 'крпа украсена, везена, што се користи во верски и свадбени церемонии' ~ *ут грат Едесашо а зеле сфетенаја риза Хри...-ува, шо си бриша, да му пуштил на царот, шо беши кел'оф, да си лекува* [MV,K,329]; ~ *тогас от јунакот за врăзат една кăтка, за ја варакосат с фарак, и четри пет алтăни, и един прăстен от стребро, и един от мјад, и една шамиа и една везена риза* [V,PM,245] – во текстот се забележува проширена употреба на предлогот **от** наместо 'за': **тогас от јунакот за врăзат една кăтка;** ~ *нúạ ќи-им-дáдме цáло (срéбăрна пáра), алтăнче, зạмáнска пáра, и цвéќе и ќúтќичка (кăрăмфúл'че), вăрзáни ус-цăрвéн кóниц, сус-вăрáк, бухчăлăк: кушýл'а, гáшти, рúза, чиврé (пăчéта), чурáпе,*

вăркузу́н [ВГ(Ст),269]; ~ *свéкурут, дéвирут, ќи-донесат ạлтăјне, пăпу́ци, купри́нин кăвра́к, шăлми́а, ко́лба, сéнка, спалéто; ќи-јлбáкниш рăка, ќи-ј дăру́виш, нă-кóј ри́за, нă-кóј пăчéта* [ВГ(Ст),269]; 4. 'горна облека, кошула (обично машка)' ~ *нив'áстạтạ мăжсó сạс ри́зạ гу-прикóсạ, б'ála взéнạ пọврáтọ и пọ рạкáвит сạс цăрвéнọцăрн кọнéц* [ДЧ,140]; ~ *– Е бре лудо, е бре младо; [ела мене извади ме; [га са жен'а шче те дарја; [тăнка риза купринена* (свилена); ~ *в пониделник тој на вăн излизе; [та хи донесе крвава кошул'а; [подаде јă на Продана деојка; [да си пире крвава кошул'а; [кат ја обзе Продана деојка; [писна Продана да си плаче: – Оj Боже ле, мили Боже; [тја е риза братова ми* [Б(С,ДХ)30]; ~ *Димке ле, Димке, црноока! [доста вејке ергеновај; [ергеновај, левеновај; [ергенско рухо носила; [син'а риза и бјал хустан* [Б(С,ДХ),23]; во мал број примери **риза** се однесува на женска кошула: ~ *фрут момите на хоро; [л'у Калина немаше; [– Чи оти ја њамаше? Оти си риза њамаше; [и шарени чорапи; [и срмени папуџе* [БД,22]; ~ *девер Стојко вјали: [–"Нивјасто Стојанко, мари прјамјан'аj са; [мари нарјадјај са, мари надјан'аj са; [син'ата си риза и бјалија хустан* [БД,31]; 5. изр. (клетва): **на-ри́за да-ру́чиш** ~ *дă-стáниш тóлко сјурмáх шо дă-нéмиш ни́што* (т.е. да немаш маса и да јадеш на крпа) [ПК,2(Гăр),185].

риза бојндрук f 'пешкир што се префрла преку рамењата на младите за време на венчавката' [ТГ,470] (сп. **бојндрук** = јарем).

Ризарски 'фамилијарно име запишано во Мегленско' ~ *много години Турчин не мачи; [а Грци сакат да не погрчат;[Мицко Ризарски, четник вардарски; [и тој на старост четник излезе* [БМ,68].

ризик m 1.'судбина' ~ *л'у отиде таламука царјувата мома и кату здигнала очите и, виде аф чингел'ут имаши обесана една мрăшја от човек удран, млогу са оплашила и фатила да плачи ризико и да си кăлни дните* [V,PM,62]; 2. 'среќа, благодет' ~ *без ри́зик човéк* (= тој што нема среќа) [BV,139]; ~ *вил'ат: "добро вечер, добрја ти најдохми, куме!" И он: "дај Бог добро, добрја дојдохти!" Здраво-живо чинат. Зева акалеснарницата кулиот, благославја и здрави: "добрја ми дојдохти, да са здрави и жјуви, да мо и чистито, от Бога ризик да имат!"* [V,PM,247].

ризи́л (и: **резил**) m 1. 'срамота'; 2. изр.: **рези́л (да) ми чини́** (= да ме посрамоти) ~ *кату чý такá пó-пот, му фтекнá за мéчката, штó чини́ сос нéја, и за еднóч си хáпна јази́кот... práве оти́де на цáрјут, на нéгов побрáтим, му вéли: "амáн цáрју, мој побрáтим, млóгу ти са мóл'а! Ми дојдé еди́н Полови́нмицáн нá домá ми, сáка рези́л да ми чини́: ми вели́, чjá му сáм јáз тáтку"* [V,PM,106]; ~ *па шо фáјда и́ма човéк, áку да пувéли сă-ти л'ýди, да ки загýби нéговáта дýша?... Оти кóј ки ли чи́ни ризи́л тýка на зéмн'а, и мóјти прикáзни тýка на вá рóда бирбатли́а и грехови́тна, и Човéшнуо Си́н ки му чи́ни ризи́л на нéгу* [MV,K,284]; ~ *си утúди дóма му, и пу ти́и днúти нáпăкон устанá тéшка Елисáва жéната му, и си скри́иши пéт месéци, ем вéлеши: Ету такá ми чи́ни Гóспот на мóјти днú... да си*

чи́нали ризи́л пу л'у́дито [MV,K,295]; со исто значење: **зъ ризи́л стъ́нъ́те** — *прът-л'у́јто гъаре;* односно: **ризи́л мъ́-нъ́пръ́ви́** ~ *ка́ ли-дујдé зъ́-ризи́л лъ́-нъ́пръ́ви́ прът-то́лко свéт* [ПК2(Гъ́р),97].

ризилъ́к m 'безобразие, срамота' ~ *шо́-ј то́о ризилъ́к уд-вас, зъстръ́-лéјте съ́-адно́ш* [ПК,2(Гъ́р),97].

ри́ј (< рие) impf 1.'копа' (површно) ~ *ни илáха сăс ш'то́ да купáјат, з'éха пу-ина́ пръ́нчка, сто́риха ч'ивúја ... и фáт'ъха да ри́јат. Ри́јат сăс пръ́нч'кит'ъ, ја л'áтат прăстá сăс ш'илпи́т'ъ* [MS,t,48]; и: **рắј*** (во с. Зарова и Висока гласот ы се рефлектирал во **ă**) ~ *јáс рắја ...*; сп. **зарắе** 'закопа' (мртовец) ~ *зърắхъ гу з грắцкăју пóп* [ПСт,ЗС,64]; 2. 'кога животно растура нешто, пр. земја и сл.' ~ *сă-вăрну́вăт нáзăт. Клáва кáзъ́-нут, вáре жúто, кúлки* (обредни лепчиња) *прáве, а óн у-двóрут сéде и сă-мúсле. Тó пéтлут у-буни́што у-двóрут ри́е су кукóшките сắте* [ДК(Бош),138]; ~ *ти́ шó ри́ăт, кóрăнто ги ја́т, скóке, и́ма кри́ла, мóж дă-лéте* (објаснување за инсектот **ра́чка**) [ПД,(Ник),124]; ~ *шикну́ви-ј пи́лците, дъ-нé ри́ат уф-máхтите* (леите) [ПК,2(Мут),-139]; ~ *изрéи-се* (исчешлај се), *испрáв-го то́о пắт* (патец) *лáлко, кá сјо:-нăпрăви́ла, чи́ниш кукóшките тја:-ријáли ко́:ста* [ПК,2(Драг)-,95]; ~ *ут-стрáк шо-с уплăши́ле мăгáрто фắти́ло дъ-ри́ка, кóчот фắти́л дъ-бу́ца нъ-дирéците, а вóлците си-ричéле óти кăрфи́и кóве кóчот зъ-дъ-и-убéсăт. Лесúцăта фắти́ла дъ-ри́е у-зéмин, а вóлците си-рéкле: "Гро́бови ни кóпăт"* [В Мег(Сар),315]; 3. 'буричка во некои работи, разоткрива' ~ *ти́ъ билú трú, чтúри брáтъ. Тúъ рáбо́тат óн сéдал нъ-бáцатъ, нъ-ọцáко. Еднó вр'áл, нáли, дóлу пó-висóко, жáрта дéка-е. И-óн днá пắрчкъ, днó стáпчи и-сáмо го-ри́и пéпло* [ЛС(К),110]; ~ *ни́л ги-ри́ј нă ти́а стáри рắбóти* [СК,334] – уште еден случај кога директниот предмет е придружен со предлогот **на**: **ни́м ги-ри́ј нă ти́а рắботи**.

ријиш'т'е́м adv 'риејќи' ~ *хáјди, хáјди, ријиш'т'éл ги нáјдуха парúт'ъ и ги извáд'ъха на лигдáн'* [MS,t, 48] – архаична форма.

ри́ка impf 1. 'кога животно (пр. магаре) испушта глас' ~ *кого́ го-видéле умрéниот вóлк фắти́ле дъ-сă-ви́кăт зъ-дъ бéгăт. Ут-стрáк шо-с-уплăши́ле мăгáрто фắти́ло дъ-ри́ка, кóчот фắти́л дъ-бу́ца нъ-дирéците, а вóлците си-ричéле óти кăрфи́и кóве кóчот зъ-дъ-и-убéсăт* [ВМег(Сар),315]; ~ *врáтăта сă-зăтфури́ла и сéа мéчкăта сáмо скóка нắтре, а нé знáе уддéка д-излéзе. Ут-стрá и óна сă уплáши. Одма му-дój, тáка зăинắш, сáмо ри́ка, скóка* [ДК(Бош),143]; и: **ри́ке** ~ *"ни́ъ другáре бắрклие, áјде". Оде и óн. Бидéли шéс ду́ши. И, вắрвăт, пó нăтăкá ви́ждат еди́н вắлк, сăкáл дă-ги-изéде, или-сă-пуштúл. Гúби мăгá:рто зéло дă-ри́ке, кóчо кá му сă-пу́ште, гу-фáштат нă-вắлко, гу-дутéпат* [ПК,2(Ним),276]; ~ *ни́а адúн кăритăни́к и́лме... óн усаднá тóрба и аднó дéте* (зн. 'син') *и аднá мóмичка тăкá-ј кинúсин, гóл, кá жнáл тăкá бигáл... а пăеднá нáша бáба, систрăни́ка... óна устънáла,... Ее, óна збрáла пá:рте, óт-тугáј сúчко устăнáло. И кá рắспрáве óна, кá дујдéли нă-вéчăрта,*

тӑвá би́ло гро́зно. Нис-се́лто гуве́да ри́кат, не́ма ко́ј ди-ј-прӑбе́ре [ПК,2-(Крец),309]; 2. клетва: **куту вол да рикиш, па така душа да дадиш** (= да имаш тешка смрт) [ТГ,320]; ~ *ка́ ќ-уми́ре и́ма да-ри́ке* [ПК,2-(Гӑр),160].

рикне pf 1. – в. **ри́ка**; 2. клетви: **Госпут да те свате, магаре уф куќи да не ти рикне** (= да станеш неподвижен, куќата да ти се запусти, дури и магаре да немаш дома – ретко која куќа во минатото немала магаре) [ТГ,319]; **црно магаре на уџак да ти рикне** (= да ти се запусти куќата; **уџак** овде има проширено значење: дом, огниште) [ТГ,319].

рикнуве impf – в. **ри́ка** ~ *то́ сӑ-излӑжа́л па́, кӑчи́л-се нӑ-мӑга́рто и оде уф-сре́т се́лто а мӑга́рто рикну́ве. Ка́ пугле́днуват сел'а́нто: нӑ мӑга́рто вӑ́лк. "Бре́ј, вӑ́лк, гл'ӑда́јте, вӑ́лк, дӑржа́јте"* [ПК,2(Мор),-224].

Ри́ла top. 'рид и дол на југ од Трлис, Драмско', според Ј. Иванов изведено од првичното *рыло; сп. стсл. рыти 'рие, рови' + суф. **-ло**; – со именки што означуваат дејство (изведени од глаголи) [ЈИ,М...,184].

римукӑтули́к* m 'тој што ја прифаќа католичката вероисповед'; – дел од населението во Кукушко во борбата против Цариградската патријаршија, т.е. против грчкото духовенство се приклонило кон римокатолицизмот: ~ *и се́тне утӣ́шли дӑ-те́рӑт цӑ́ркваа прӑ ри́мско́: влӑди́ка. Он ре́кӑл: "Ќи-ви-да́м цӑ́ркваа уф-Со́лӑн, ак-би́јте кӑтули́ци". И тӑка́ стӑна́ли кӑтули́ци. Кӑтули́цвуто ут-то́-ј прӑши́рино уф-Ку́кушко, са́мо о́т гу-нӑтипа́ли алексуфча́не нӑ-гӑ́рчкоо по́п. Ти́ӣ ут-Ку́кушко сӑ-римукӑтули́ци* [ПК,2(Крец),306].

ри́мски* adj 'нешто што се однесува до градот Рим' ~ *гӑ́рчко́: по́п дӑ́ржа́л цӑ́ркваа в-Але́ксуво, а́ма гуле́мците нӑдгувури́ли, ре́кли: "Изгуне́јт-јо: гӑ́рчко́: по́п, ќи-ту́риле слуве́нски по́п". Фа́јкӑт адна сӑ-ба́јлин, н-е́дин Вили́дин, гӑ́рчко́: по́п дӑ́рже цӑ́рка, м-упи́нӑт ќутеку́т. Ш-о́де гӑ́рчко́: по́п, дӑ́рже на́ш по́п цӑ́ркваа. Се́тне нӑ-си́ла Гӑ́рцте мӑ зӑтво́рӑт цӑ́ркваа. Осум гуди́ни Гӑ́рците ги-дӑржа́ли бес цӑ́ркваа. И се́тне утӣ́шли дӑ-те́рӑт цӑ́ркваа прӑ ри́мско́: влӑди́ка. Он ре́кӑл: "Ќи-ви-да́м цӑ́ркваа уф-Со́лӑн, ак-би́јте кӑтули́ци". И тӑка́ стӑна́ли кӑтули́ци. И де́н дине́ска зӑ-то́о сӑ Ра́дово, Но́ва Ма́ла кӑтули́ци и де́л уд-на́ште. Кӑтули́цвуто ут-то́-ј прӑши́рино уф-Ку́кушко* [ПК,2(Крец),306] – во контекстот предаваме едно "народско" видување за тоа како католичката вера има продрено во Кукушко.

ринди́* (тутун) impf 'лисја од тутун става на игла, а потоа на конец' (во други говори: 'ниже') ~ *ги ту́рнува́ми ко́ш'уве́ту на зим'а́та и фа́ш'тами да ринди́ми сӑс игла́та; и́мали ма́ксус т'ут'у́н'уви и́гли* [MS,t,5]; ~ *ринди́м линг'е́ри* (= ги подредувам садовите, пр. на полица) [MS,s,97].

риндусан* adj 'овошје иситнето со помош на направата ренде' – во јужните краишта има многу овошје и медитеранско; од овошјето се приготвуваат повеќе видови слатка, цемови: **суви смокви** варени со **пикмез**; **риндусана тиква, сус пикмез варена,** попрскана со **печен сусам;** кори од лубеница **изрендосани**; дуњи **рендосани** или парчиња; грозје, зрна во **пикмез** варени и др. [ТГ,89].

ри́не impf 1.'чисти со лопата' ~ *учи́-тӑло уф-на́с устӑна́л дуде́к дӑ-до́:*

те́јко ут-пъза́р, дъ́-ги-сми́ре кумѝтто. Дујде́л та́тку-ми ут пъза́ро, илѝ-дунце́л сѝчко шо-му-къ́жа́ли и учѝтъ́ло си-удде́л. Уф-аи́ро пунӯжда удѝли кумѝтто, ма́јкъ́ли рина́ла [ПК,2(Гъ́р),320]; – заглавниот глагол (**рине**) го запишавме во една лазаренска песна: на празникот Св. Лазар девојчиња во групи, облечени во нова облека, закитени *сус лазаренска китка* одат по селото и пејат: *Еј Лазаре, Лзаре; [море младо војниче; [чији са вија дворуве; [с бел бусил'ок митени; [с црвен стратур ринани* [ТГ,47]; сп. уште: ~ *изри́н-јоо ае́ро ка́ не́ съ́ уф-нъ́тре гуве́та* [ПК,2(Мут),320]; 2. изр.: **не́-ј ри́нум** (= немам многу пари – та да ги **ри́нум** со лопата) [ПК,2(Гъ́р)180].

рипа́н' m, bot. 'вид зеленчук, има корен што се јаде, најчесто како салата – морков' [MS,s,98].

ри́пе impf 1. – в. **ри́пне** 1. ~ *му-направи́ла пашка, му-тури́ла у гъ́зо. И друга́рто ка́ о-гле́т, зна́ат о́ти не́-ј не́гъ́ва та́ па́шкъ́та и ре́кли: "Ај ќи-нава́л'ме о́гин, ќи-ри́пме, дъ́ ви́јме ко́ј ќи-ри́пне о́ѓно". И ри́пат, ри́пат* [ПК,2(Мор),225]; ~ *па-се-ка́чи Турунџи́ла, [па-се-ка́чи ле́ле нъ́-вра́на му-ко́јна, [па си-о́ди ле́ле у-Будѝма гра́да. [Си́те по́рти зъ́твореѝни, [си́те го́сте ле́ле ја́дъ́т, пи́јъ́т, [Турунџи́ла гѝди ни́кој не́ го-ка́ни. [Турунџи́ла на-ко́јна му ве́ли, [ве́ли ел говѝри: ри́пај, ри́пај ко́нче, [дъ́-прери́пниш ти́ја те́шки по́рти* [ПК,2(Мор),217]; 2. – **(съ́)** 'се чеша' [ДК(Лип),103]; од содржината што следува (од истото село) излегува дека е поточно: 'се драпа' ~ *Кръ́ста́фчито устáнва сéа. Е, кръ́ста́фчито: "Сéди, му вéле. Сéа мój е рéдут". А чéка бáбъ́та, съ́-ри́пе, нъ́-мо́ж дъ́-зáспе он* [ДК(Лип),117].

ри́пке impf, dem. – в. **ри́пне** 1. ~ *мо́ли́та устáнъ́ве те́шка и брáтиј съ́-ситѝл, а устъ́вѝл сéстръ́-му. Дујде́ло вре́ме – рудѝла. Лижа́ки ма́јка-му, о́н, о́ште ка́ па́жќе ут ма́јкъ́ му и ри́пке* [ИГ,110]; ~ *шо́ а́рно си-ри́пке низ-дво́ро де́тинцто, гле́ј ка́ си-пудри́пке чи́ниш а́гъ́нце-ј* [ПК,2(АЌ),98]; Саќов запишал: **ри́пке** 'скока, игра' [СК,334].

ри́пне* pf 1. 'направи движење со скок' ~ *кугá ги–исфъ́рли́ла си́те ри́би, рипна́ла ут-ко́лта. Мъ́тръ́-па́зо ни́што не́ пикъ́са́л и гини́ш-гини́ши си въ́рве́л·по́нъ́тъ́ка́ пу-пъ́то* [ВК(Пат),286]; ~ *една́ сла́за и капна́ла на-лице́то-му. Момче́то са разбуди́ло. "За́што, мари мо́ме, плаче́ш?" Уна́ каза́ла: "Сигá ќе-до́јде лам'а́та и ќе-ма-из'а́де". Дујде́ лам'а́та и о́н рипна́л и съ́с ту́пузо ја-утепа́л* [ВСер(Кал),337]; ~ *ами́ъ́н, кулѝ-Во́лчо, нъ́-мо́жъ́м да́-о́дъ́м, кре́ни-ме, пудно́си-ме!" Е, виде́л не́ виде́л, па́-а-ка́чил ку́ма-Ли́ја на-гъ́рбут, па́-а-но́се, а-но́се ду-ду́пка́та. Рипна́лъ́ – му-са-скри́лъ́. "Ах, си-ре́къ́л: ја́с бис-па́шка, кума-Ли́ја бис-мо́зук, ама са-скри́"* [БМег(Сар),204]; ~ *"Е, ка́ с-и фъ́ти́, мури́ ку́мо ли́со?" –"Си-въ́рса́х нъ́-па́шкъ́та ъ́дна́ ле́јка, близе́х уфре́ка́та, ле́јката съ́-нъ́пъ́лни́ сус-ри́би и ас рипна́х нъ́кра́јта и ко-гле́дум – пъ́лна ле́јка сус-ри́би* [ВК-(Пат),286]; 2. 'се крена, тргна' ~ *срп пуд глава кладела, Велико мо-ри! [сус трева са пукрила, ej ѓузел мори! [јотад иде сијменче, Велико мори! [право тегле в ливади, ej ѓузел мори! [рипна мома да беге, ej ѓузел мори! [и пу неја сијменче, Велико мори!* [ТГ,345]; значењето под 2. го среќаваме во описот од еден доживеан настан за тоа низ што

поминале жителите од Кукушко, притиснати од грчката солдатеска за време на Втората балканска војна 1913: ~ *и фăти́ме нă-го́ре пу-пла́нинта. Пăтут ти́ска, зна́че. Ко́ли те́гл'ат нă-мо́ш дă-пуми́нат, то́пишта вăрват, вујни́ци сто́от и ти́ске, зна́чи, зă-дă-испа́ѓат. И та́а ве́чăр испăдна́ме. Лижа́ме нă-Кру́ша, пла́нинта го́ре. Ко́га усăмна́ зима́ ади́н арăпла́н, зили́ дă-вăрте. Фатúа дă-ви́кат, а́ла не́ нăпрăви́ па́кус. И зили́ наро́до вăрве зă-нă-Пaро́ј дă-сă-сле́зе, кӑде Кăнцăли́ј та́м. Ут-та́м* **рипна́ме,** *замина́ме Дими́р-иса́рско: мо́с и пу Стру́ма нă-го́ре ду-Ду́пница бига́ме. И, у-Ду́пница, та́м, сиде́ме нă-пала́тки* (шатори), *у-по́л'то сиде́ме. Та́м сиде́ме кулу-штири́јсе де́на, не́јсе, нă-мо́жум, ти ка́жум. Нă-по́л'то, нă-по́л'то ду-Стру́ма. Нăро́т но́го. И а́ј, ка́ о́дихме нăго́ре, ка́ бе́гихме, кӑде Симитли́ј ли би́ше, кӑде Цума́:та, бе́ѓме. Одат вујни́ци уско́јне. Ни́а кут-де́ца: "Чи́чо да́ј ма́лко ле́п!"* [ПК,2(Коц),353]; 3. 'се устреми да се тепа' ~ *ка́ чуја́л то́: о́ти и ку́чăто не́ ја́де и пăте́ло и-шо́ пăрка́жувăт, рипна́л: "Шо́ са́киш же́но, пăри́, пăри́ ли?" Ка́ си-зăма́л, у́дри по́-го́ре, по́-до́ло, у́дри ус-та́: туја́гăта* [ПД,153]; ~ *и ни ви́кăт: "Ви́а сте уд-улеерта фа́тни, а́јде сја́а кумúсијта ќи-вăгле́де". Кăлдее кумúсија, нă-глида́а уд-гра́до нă-во́нка. Нă-јспумина́а си́те, нă-глида́а ко́ј шо́-ј зăра́зин и ќо:-зе́мат, ќо:-фăрл'ат у-вắрта... Умре́ нă-дру́зјут ми брáт адна́ мо́мичка, га-зима́а да:-но́сат уф-адно́ се́ло да:-зăко́пат. И-ми́и, ка́* **рипна́ли** *шо́пито, ка́ зе́ли п-а́дна балтúа. Бугá:рто, сè шупа́ци би́а та́ма. Ка́ зе́ли бăлти́јте, с-ја́а зима́а и н'а́:, мо́мичката, с-ја́а дунсе́е. И н'а́: с-ја́а зăкупа́мă нăпăто. Не́ да́вăт уф-гро́бишта. Не́ да́вăт. Măкидо́нци, ви́ке, нă-ва́ска бăлти́а, пу́шка. И ни́а, нă-пăто искупа́а ду́пка, а зăкупа́а и ус-тăрне а-пукрија́ме. И вăрве́ме зă-Самоко́ф* [ПК,2(Драг),340] – уште едно мачно доживување на бегалците од селото Драгомирци (Кукушко) – кога не им било дозволено мртвото дете да го закопаат в гробишта.

рипну́ве impf 1. 'се устремува' ~ *е, о́дат на го́сте уф-ма́јка-ј. Удри́ла зми́:та на-пăрвăта вра́та, сă-јӑви́ла ма́јка-ј. Рипну́ве ма́јкăта до:-а́пне нă-де́тто. "Не́м, то́:-ј мо́-јоо спăси́тăл", ви́ке змијчкăта* [ПК,2(Ним),262]; 2. 'скокнува' ~ *е, и́дат ут-та́м, де́тто сăчини́л а́јн заѓа́р, о́дат ус-ма́јк-му. Удéјќи та́м пу-пăто рипну́ве ади́н за́јц. Сă-пушту́ве то́о де́те, сја́а шо-зăга́р, фа́ште за́јцо, о-да́ве на-ма́јк-мо* [ПК,2(Ним),269] – кратката заменска форма за дат. предмет 'му' се јавува во формата **мо: о-да́ве на-ма́јк-мо,** што е резултат на неинтензивниот изговор на неакцентираните вокали, односно на обратната редукција **у** > **о** (вакви примери има и на други места); ~ *ма́тку му* (рекăл): *"Душе́л ре́т и на ста́рте – дӑ-ј зе́ме вујни́ци". Ма́јкăта ре́кла: "о́ди ти, де́тто ќи се́де до́ма". Во́а, кӑ лижа́л та́м, рипну́ве: "Ја́с, ќ-о́:м, та́тко, ре́кăл, ја́с биде́ќи, зăшто́ ќ-о́јш ти"?* [ИГ,115] – во контекстот прави впечаток зачуваната глаголско-прилошка употреба на 'бидејќи': **ја́с, ќ-о́:м, та́тко, ре́кăл, ја́с биде́ќи, зăшто́ ќ-о́јш ти?**; како што е познато во литературниот израз 'бидејќи' има функција на причински сврзник; – в. **рипне.**

рипче n, dem. од 'риба' ~ *што се вртиш, море, што се кришиш? [како*

змија, море кујнашница; [като рипче, мори, ју водата? [Јовано-ј мори Јованке [БМ,146].

ририф m, bot. 'зрнесто растение, успева на југ – наут, откако ќе се испече се јаде, се вика **леблебија**' ~ *после хоротo си собират и акалесаните сватови, зеват ракиа едно крондирче и ририф едно бл'удо, и зентјут сос них, сос тӑмпани ч'укајке, хождат да земат кумот* [V,PM,248]; ~ *ки си собрат десетина жени да подат на* **повиш**, *за занесат една зја папуци, скахуни, шамии, фес, ририф, един крондир вину и един ракиа. Секоја жена по едно н'ашто ки земи на рӑнката* [V,PM,245] – во текстот има уште една потврда за широката употреба на предлогот **на**, во случајот наместо 'во', евентуално 'со': **едно н'ашто ки земи на рӑнката**; ~ *тогас от јунакот за врӑзат една кӑтка, за ја варакосат с фарак, и четри пет алтӑни, и един прӑстен от стребро, и един от мјад, и една шамиа и една везена риза, и за кладат на един лингер малко ририф* [V,PM245] – во текстот има присуство на лексичкиот архаизам **мјад** со значење 'бакар', сп. во рус. јазик.

Риса́нта (женско лично име од Солунско) ~ *на-врӑх дв'ӑт'ӑ гуди́ни ми да́ди Го́спут' ина́ мумӯш'ка, ја кра́ст'ӑх Риса́нта* [MS,t,3]; сп. **Хрисанти́** [MS,s,98].

Риса (ж. лич. име запишано во Мегленско) ~ *на лулката фидан Димо: [јод гранка, јод гранка, Рисо-ј мори; [на Ристе у раци. [Шири раците Ристе, море; [Риса ки падне, и! [ти да ја фатиш, и!* [БМ,28]; ~ *мома се лула, ој мила гранко; [мома се лула; [мај фидан Риса, ој мила гранко; [мај Ристивата; [момче ја пуле, ој мила грано: [момче ја пуле; [тој фидан Ристе, ој мила гранко* [БМ,28].

Рисин* adj 'она нешто што ѝ припаѓа на Риса' ~ *ми никнало цвете трифанда; [у Рисината градина, градина; [поминува Мици скинува; [– Дејгиди Мици будала, будала; [нели ми го бери цветето* [БМ,26].

рискани́ца* f 'удар, трага од удар' ~ *Тӑкат, пла́ч'ат, рискани́ци да́ват сӑс балта́ци, ч'у́кат, ж'ел'ӑзу јаку-ј сӑ ни утфа́ра хи́ч'* [MS,t,53]; сп. **ратани́ца** [MS,s,98].

рисја́н* m – в. **ристе́н** ~ *но́го ма́ка сме тигл'а́ли ф-ту́рско. А-бе́, нӑве́чӑре, зна́јш ќи-сӑ-за́пниш уд-зӑјсла́нце. Зӑјде́ сла́нце и до́ма, ко́ј де́ка-ј, та́м д-уста́не. Не́ли сӑзбија́а то́ги, си́те на́ши рисја́не шо-би́а, нӑ-Ту́рција г-удри́а. А-пӑ зӑшо́ би́ше бо́јо, зӑ-Со́лӑн сӑ-би́ит* [ПК,2(Иц),280]; ~ *у ста́ро вре́ме, у-идно́ рисја́нцко се́ло, има́ше са́мо иднӑ-ту́рцка ку́јќа. Га́здӑта нӑ-та́ ку́јќа сӑ-вика́ше Асӑн... а́рно мубе́ше, а́ма са́мо иднӑ-ма́ка гу-јӑде́ше, чи́нки бе́ше уд-дру́га ве́ра и не́ сӑ-мише́ше су-рисја́ните* [ДК-(Деб),153].

рисја́нцки* adj 'нешто што се однесува до верата христијанска' ~ *у ста́ро вре́ме, у-идно́ рисја́нцко се́ло, има́ше са́мо иднӑ-ту́рцка ку́јќа. Га́здӑта нӑ-та́ ку́јќа сӑ-вика́ше А сӑн* [ДК(Деб),153]; ~ *дивојко, млада, убава; [турчинска душа мириса; [като на сено спарено; [иврејска душа мириса; [като на гнило јабауко; [рисјанска вера мириса; [като на ран беу бусилок* [БМ,31]; ~ *идну-де́н Асӑн кла́л ние́т дӑ-и-упи́та сил'а́јнте: Ако мо́же дӑ-зе́ва и о́н рисја́нцка ве́ра и дӑ-мо́же дӑ-си-о́де нӑ-го́сти, а и дӑ-му-гре́дӑт го́сти* [ДК(Деб),153]

– присуството на гл. **греде** 'доаѓа' ни потврдува дека во овие говори (како периферни) постојат голем број архаизми, во случајот лексички; поткрепа за овој случај наоѓаме во словенечкиот јазик.

ристе́н* m 'тој што се придржува до христијанската вѐра' ~ *ако не му фӑрлӑт на Турчинот, коа ки гу закопӑт ув гробут су пиштол, он ки стана ут гробут, ки сӑ чина диво прасă и ки му (оди) на руднијнте дом му; ристејнту пă сӑ чинеле вампирă* [МЕв(Р),77]; во минатото со поимот **ристен** често се покривала и националноста, тоа се потврдува и од контекстите што следуваат' ~ *сӑ-ви́кум Го́це Нико́луф, ро́дин сум уф-Ку́кушко, уф-се́ло Шикирли́а. Ут-Ку́куш са́ат и де́сит мину́ти, по́вќе не́ма. Лӑжа не́ма уф-ме́н. Двӑна́јсе кӑшти би́ше. Сѐ ристе́не. На-бе́го имо́т би́ше* [ПК,2(Шек),277]; ~ *ас сум ро́дин ил'а́да до́витсто́тин и пӑрва гуди́на уф-Куцумӑрли́а. Ф-Сики́рник сум до́јдин трина́јста гуди́на. Би́ше три́-читири́јсе кӑшти. Не́мше Ту́рци, не́мше Ѓу́пци, са́мо Макидо́нци – ристе́не. На́што се́ло, та́м бли́ско Биглири́а, Кӑза́нӑво. Ни́ӑ о́дӑхме нӑ-пӑза́р нӑ Ку́куш и нӑ-Со́лӑн, а́ма ста́рте о́даа* [ПК,2(Коц),349].

Ристе́на 'ж. лич. име' (запишано во Кукушко) ~ *ка́ флизе́ та́а Ристе́на, нӑ-На́нчо гу-нӑпрӑви́ ма́т и мӑскӑра́* (= го посрамоти) [ПК,2-(Гӑр),158].

ристенцки adj – в. **рисјанцки** ~ *ристенцки селӑ устӑнаа ногу малцă и тијă шо беа сӑ нӑогиа нӑ подолнӑ, по плӑнинцкӑ земјă. Ув Сулунцкатӑ рӑмнинӑ и окулу неа, ногу малцă ки имаше ристенцки села* [МЕв(Р),84]; ~ *а зӑ то силјајнту уд ден нӑ ден се по сиромашејă̆т, се по си-ј скусувӑт арцујвту и фӑтијă да гу уставă̆т селту и дӑ пуминувӑт или нӑ Пазăр или нӑ Солун. Сӑтӑ ристенцки мали нӑ Пазăр сӑ туку речи сӑл ут силјајнӑ, шо имӑт утидену там за крајните 40 гудини* [МЕв(Р),91].

Ри́сто 'м. лич. име' (запишано во Кукушко) ~ *удде́ме пу-ре́кӑта, флизе́ме уф-е́дна је́ла, шо-о-ви́кме ни́а, та́ма да-прӑну́ка́вме. Ле́п не́ма, во́да не́ма, ни́што не́ма. Де́тто нӑ-ци́ца нӑ-ма́јкӑ-ми пла́че зӑ-ја́дӑне, пла́че, о́но пӑ, ки-нӑ-издаде. И флизе́ме та́ма, мра́фки ки-нӑдујадат. И ма́јка-ми ви́ке: "Де́ бре Ри́сто, ти сӑ-мо́че? Да-му-да́јме, ви́ке, нӑ-де́тто, зе́р ки-н-изда́де, тӑ ки-нӑ-ј-сте́пӑт ту́ка, нӑ-мо́ш ни́кој да-нӑ-на́јде. Слубо́дӑн ка́-ј чувек, и́де муча́не, да-ми-про́стиш, ас зима́х дӑ-сӑ-мо́чум, сте́нки, сте́нки кулку еднӑ лӑжи́ца мале́нка, двӑ-три́ ка́пки и пра́во уф-рӑцте, му-ма́чкиме нӑ-у́стта нӑ-то́о бра́тчто шо́-ј гудина́ко. Му-ма́чкиме нӑ-у́стта дӑ-за́пре пи́сканто, дӑ-не́-пла́че, дӑ-не́–н-изда́де* [ПК,2-(Ал),358] – од контекстот е многу јасно до која степен бегалците од Кукушко, пред стравот за биолошки опстанок, останале без достоинство, па дури на бебето, му ги мачкат усните со мочка за да не плаче, за да не бидат откриени од грчката војска; и **Ристе:** ~ *на лулката фидан Димо: [јод гранка, јод гранка, Рисој мори; [на Ристе у раци. [Шири раците Ристе, море; [Риса ки падне, и! [ти да ја фатиш, и!* [БМ,28]; ~ *мома се лула, ој мила гранко; [мома се лула; [тај фидан Риса, ој мила гранко; [тај Ристивата; [момче ја пуле, ој мила грано: [момче ја пуле; [тој фидан Ристе, ој мила*

гранко [БМ,28]; во Гевгелиско се запишани следниве варијанти: **Ито, Ичко, Индо** [ТГ,114].

Ристив* adj 'нешто што му припаѓа на Ристе' ~ *мома се лула, ој мила гранко; [мома се лула; [тај фидан Риса, ој мила гранко; [тај Ристивата; [момче ја пуле, ој мила грано: [момче ја пуле; [тој фидан Ристе, ој мила гранко* [БМ,28].

Ристóс m 1. 'името на синот божји' (според верувањето на христијаните) ~ *тоги ричеа Кулужек, Сечко и Мартин: "не можеме да му празимме бирикетут, ами да гу угорчиме, да гу фӑрле". Земаа малце ут просто, утидеа тамо, дек ке заминише Ристос, гу пучикаа, ето ти го и Ристос ке замине...* [V,PM,294]; ~ *ке замине Ристос, да му речиш: "Даскале! Ти са мол'ум, воа леп е ноф, да гу благословиш да е блак!" Ристос риче: "Да е благословен, да е блак, да са ранат л'уjто!" Стана офчарут, си дуjде дома, апна блак, по-блак – здраве* [V,PM,294] – сп. го изразот: **по-блак – здраве** (= многу блак); ~ *пу́шката бе́ше нӑ-Апусто́л Пе́ткуф. Кундáкут нӑ ӑдна́та стра́на зла́тно кӑрс, нӑ-дру́гӑта стра́на Ристо́с, Бугуро́дица су-Ристо́с, зла́тни бе́а нӑ-кундáкут* [ВЕв,299] – во контекстот има јасен пример за нарушена конгруенција: именката од машки, а атрибутот од среден род: **зла́тно кӑрс**; 2. изр.: **Ристос са руди** – со овие зборови се честита *Бужи́к*, се изговараат веднаш кога гостинот ќе влезе в куќи за да го честита празникот. *Бужи́к* се слави три дена [ТГ,88]; **Ристос да је тука** – со овие зборови се бара помош од синот Божји. Ст. Тановиќ запишал: "Кога прашувам некоја жена за одредена болест и за нејзино лекување таа ќе ми одговари: *"Ристос да је тука, не са пите за тија работи, који ѓавул та буџе... тија работи не са арни..."* [ТГ,2].

Ристосуви мӑки pl.'големи маки и тешкотии, што се поврзуваат со голготата на Ристос – синот Божји' ~ *дали ти не знајше, Петре; [оти немум јаска никуј; [ни рода руднини, ни татко ни мајка; [на кого молба ки правум; [Зашто, Петре, јас устанах; [оти, Петре, јас не умрех; [да не гледум вија мӑки; [вија мӑки Ристосуви!* [ТГ,-264]; сп. како народот ги доживува последните моменти од животот на член од семејството: – от-како свештеникот, на тешко болниот ќе го причести и ќе му ја прочита *прустената мулитва*, домашните ќе се соберат околу болниот, и домаќинот ќе се помоли на Бога: *"Што са вија Ристосуви мӑки, што са вија тигоби? Чиј са вија толко греуве; зарди кого толко са мӑче? Ваја душа не је толко..."*

Ристосуви дни pl.'времето од Божик до *Будици* се вика *Пугани дни* или *Некрстени дни*, а некои ги викаат *Ристосуви дни'*, бидејќи (според верувањето) во тие дни Исус сè уште бил некрстен и ѓаволот се трудел да го излаже и да не се крсти, т.е. да не се исполни божјата волја. Се верува дека во тие денови сиот свет е усмерен против човекот, и билниот и животинскиот. Ноќно време не треба никаде да се оди, особено *уд вичери па ду први петли* [ТГ,12] – суеверие наследено од минатото, но денеска ретко кој го уважува.

рит m 1.'мало возвишение, низок релјеф' ~ *и у́стата му сӑ утвури́ на во́а саа́т, и изи́ку́т му, да фати́ да си прикажу́ва, и благосо́ви на Бо́га. Да му си дуjдéл на ти́и шо седéле*

уф кýки нóго стрáх и на сáта ри́дишти и плани́нити [MV,K,322]; ~ *Дедото гу питал: "Дека одиш, бре синко?" –"Одум на чуждина, да ќарувум, да си ранум децата". Ки ти кажум едно нешто, ама ки ми слушиш?"* (погрешно пишува: 'ама ки ти слушиш') – *"Зад тоа, зад тоа рид има едно пăсто село..."* [V,PM,273]; ~ *сạ-грạбнáле и Ѓýптино пọчнáл да-и–белéе óчте, а змéо гọ питáл шó тóлко сạ-кукóте. Вóа му ọдговорúл óти глéде на кój ри́д дạ-го-фăрле* [ВГ(Мир),272]; ~ *на ти́и днúти, станáла Мариа да си утúшла тăрчанúќ пу ри́дут на грáт И..., и флéгạл на Заарúнита кýка, и радувáла на Елисáвет* [MV,K,300] – во контекстот има убави примери за нарушена конгруенција: за истиот субјект **Мариа** како предикати се јавуваат л-форми и од м. и од ж. род: **утúшла, флéгạл, радувáла**, што потврдува дека категоријата род во југоисточните говори е сериозно нарушена. Називот е регистриран и во микротопонимиската номенклатура: **Бóјчуф Рúт** ~ *нáшто сéло тáм бúше куту бăúрско сéло. Имше адúн рúт о-вúкме Бóјчуф Рúт и уд-нéго, ут–тáм на-дóлу сăглéјше Сулýнско Пóле* [ПК,2(Мор),-223]; **Ри́дишта** ~ *пáмнум, кáк нé пáмнум. Лузúнта дéк ни бúа тóа сă-вúкше* **Рăзли́вук**. *Тăкá сă-вúкше мéстто, знáчи. Пóсле ќá ќи-замúниш* **Бăзлăцте** *úмше* **Ри́дишта**. *Пóсле уд-Ри́дишта ќá ќи-пумúниш нă-дóло úмше édно мéсто му-вúкихме Бербáтки* [ПК,2(Коц),349]; **Гувидáрцки Рúт** ~ *úмихме дрýго мéсто Гувидáрцки Рúт. Тумбýр бúше тăкá, рúт бúше, Гувидáрцки Рúт му вúкихме; цăрква úмихме, úмихме, Швúти Атанáс. Пăнăгúр úмихме на-Свúти Атанáс. Ем налéто прáваа панагúр, ем на-зúмта. Пóсле ут-тáм на-дóлу ќи-испáдниш úмше мéсто* **Пéтрин Кáмин** [ПК,2(Коц),350]; 2. 'гатанка': **два брата сус един рит раздилени; дејна ноша са гледат па на можат да са видат** ? (одг.: 'очи') [ТГ,290].

ри́та (во с. Висока и Зарово: **рăта**) impf 'удира со нога, клоца' ~ *магáр'ạнту рăта* [MS,s,98]; ~ *"Јазе сам Мајдон, што сакаши да ми испечиш на ражен да ми јадиш, туку сега јазика ки ти закарам на мој цар, он да ти изјади" Кату чу така протударку, фати да си цаска аф сандăко, фати да рита* [V,PM,76]; ~ *дéтто, уттáм с-úде дóма. "Е, вúке, мáјко, маа-ебáх нăцáро, сјáа слýши мáјко: ќи-сă-чúнум, вéле, ајгăр. Ти ќ-óјш дă–мă-пóјш на-чéшмăта, ќи-рúтум, ќи-скóкум, ќи-т-ápум зă-рăци, зă-грăп, дă-нé сă-плáшиш* [ПК,2(Ним),269]; ~ *чýв-сă, тó: кójн рúте* (сп. стсл. **ритъ** 'задник') [ПД,(Ник),132]; ~ *и они кату, кату отиваха на пăтјут, земаха от един кон мухи и кладоха на мулитата, и, как фатиха мулитата да ритат, си разбегаха по гората* [V,PM,49]; ~ *кóн'ут рăта; дáј му идна́ рăтạни́ца* [ПСт,ЗС,64].

ри́тка* f , dem. – в. **рúт** ~ *Лáзăрца-j тýмба, рúт. Тáа тýмба бúше мýќи Гăвăл'áнци, Дрăгумúрци и Крéцăво, а Крéцăвска бише. Тáм úмше дă-кáжме трú куту мигданúшта. Гăвăл'áнци сă-збúраа бăшкá óро, а-пă-дрăгумирчáне бăшкá, крицувáне бăшкá. Лузúна úмше, прăку рúткăта бúа, а рúткăта сă-вúкше Свúти Атанáс* [ПК,2(Крец),295].

риткач m 'клас од пченка на кој зрната не се едно до друго, туку се ретки, оттаму и името: *риткач* <

'реткач' (со редукција)– кога пченката ќе се излушти се мери со **каца** (голем дрвен сад, од едната страна отворен); ретките **груздаци** (класови) се одделуваат и посебно се мерат [ТГ,347].

ри́тке impf – в. **ри́та** ~ *е, сă-чини́л ади́н а́т. Оде ба́бăта дă-о-по́е ве́чăрта, ри́тке, ско́ке, г–а́пке нă-ба́пта зă-гắрбо, зă-ра́це. Ца́ро гле́де: ај-ана́сăна, уд-де́к нă-та́а баба то́о ко́јн тăко́ф си́лен* [ПК,2-(Ним),269]; ~ *де́чкăта сă-ри́ткăт* [ПК,2(Гăр),98]; изр.: **сј-оо ри́тке кăсме́то** (= кога некој не го прифаќа понуденото, иако е корисно) ~ *но́го будла́ мо́ма: не́ о-са́ке, ста́р би́л, шо́ дă-ј пра́виш, са́ма сј-оо ри́тке кăсме́то* [ПК,2(Гăр)-194]; **а́туфте сă-ри́ткат** (= големите, силните се караат) [ПК,2-(Гăр),153].

риткини́ца f 'удар со нога, клоца' ~ *а́к ти да́м адна́ риткини́ца дурта́м ќ-о́јш* [ПК,2(Гăр),98].

ри́тне* pf – в. **ри́та** ~ *кугá дуј де́л ду-лиси́цта, гле́де у́мрăна лиси́ца нă-пăто. Сă-свăли́л ут-ко́лта, ă-ритна́л* (пишува: рипна́л). *лиси́цта, та: не́-мăрдну́ва. Сă-зăрăдува́л и си ричел́: "Ха, тăма́м мо́јта же́на не́ма ку́рк"* [ВК(Пат),285]; ~ *бе́ги, ут-ка́т мăга́рто, зе́р ќи-тă-ри́тне* [ПК,2(Гăр),98]; ~ *и́махме а́дна ко́за, но́го ујли́а* (со лоши навики) *би́ше, сè гу-исту́рвише мле́кто. Емéн ка: измо́лзиме о́на ко: ри́тне* (садот со млеко) [ПК,2(Грам),120].

ри́тнин–а adj, fig. 'набркан-а' – сп. **ри́та** 'удира со нога, клоца' ~ *а́цăба ри́тнина-ј же́нта, шо сă-ше́те са́ма* [ПК,2(Гăр),98].

ри́тче* n, dem. – в. **рит** ~ *ми кăкво́ би́ше? Ни плăни́нцко, ни по́лцко би́ше се́лто Штемница. Тăка́ би́ше кути-до́јдăно, ни́вите му би́а кути нă-ритчи́на тăка́, а́ма сă-рабо́таа* [ВК(Шт),285]; ~ *Кру́ша-ј пă уткăд и́згрева.Ни́а и́маме дру́ги ритчи́на сăс баи́р прăт Кру́ша. Му́ќи Кру́ша и му́ќи на́с и́мше дру́ги ритчи́на пă зăт ти́а ритчи́на–ј Кру́ша-Балка́н* [ПК,2(Шт),247]; ~ *на панагу́р и́даа ут-си́те се́ла. Ќи до́јдат, о́ра ќ-и́ма, го́сте. Тава́-ј панагу́р. Ут-та́а кра́ј па и́махме па́ ри́т, сă-ви́кăше Гулемјут Ка́мин. Нă-ва́а кра́ј пă де́к би́ше Сви́т Атăна́с и́мше па Инча́руф Ри́т. Имше Ци́л'уво Буни́ште, ри́тче би́ше то́о* [ПК,2(Крец),295]; ~ *ти́а ру́салијте фăти́ли: са́мо сă бико́л'ат и вăрват. Сè-тка́ о:рто гу-бико́л'ат. На́ште ка́к сă-стујали нă-не́кој ритчи́нка, куту висо́чко-ј би́ло, гле́дат, ти́а, ви́ке, ќи-сă-јско́л'ат. Ру́сăлијте сè сă-дубли́жуват, сè о́дăт. Тăпăнто чу́кат нăжа́л: да́м, ду́м, да́м, ду́м, а ру́сăлијте ус-кăлắчките ќи-сă-јско́л'ăт* [ПК,2(Ал),355] – во контекстот ја забележуваме множинската наставка **-инка** кај именки од ср. род: **нă не́кој ритчи́нка;** односната наставка често се јавува со хипокористичко значење.

рицал m 'советник, близок до високата власт, до престолот' ~ *кату чу царју́т таков одговор от малко дјате, си усрамоти, та тогас извади една шенпа алтăни, му даде на дјатето и си утиде на конаќу́т, си расчуди и вели сам на себеси:"Това дјате толко ум што има, харно е да гу зема и да гу чина на конаќут ми един рицал"* [V,PM,95]; ~ *то́ј му ве́ли на ца́рју́т:"о́твори сандăкот да видиш!" Отвори́ ца́рју́т сандăкот. Што́ да ви́ди? Пăлно се́каква пара́... Тогáс ца́рју́т си́чките не́говите рицáли ги*

изгонú, ги утепá и нéгу гу проминá пăрв човéк, и пák са чинú кату тáтко му богáт [V,PM,119].

рицá–идерăм изр. со кој се искажува почит и се бара помош ~ *óна фăтúла дă–óхке и жáлно дă плáче: "О-о лéле глáвичка, о-о лéле глáвичка!" – "шо-тé-j, мурú кýмо лúсо?" –"Вудничăро мj-а-скăпá глáвта дă-ми-тéче мóзуко. Аман, рицá-идерăм, кáчи-ме нă-гăрбо и уднéсиме дóма!"* [ВК(Пат),286].

рич'é* (и: **р'éч'и**) pf 1. 'проговори' ~ *р'éч'и едúнајут уртáк: "да стáнимми сфáтуфци!"* [MS,t,78]; ~ *д'ăт'ạ нту и р'éч'и на мájка-му: "јас за пóда на касабáта да брăкам рáбута"* [MS,t,81]; ~ *и гу пăта мумáта: "ш'ó стóри?" – мój и вилú: "как ми р'éч'и, мăj стóр'ạх"* [MS,t,82]; ~ *кáза сфáт'ạта: дójди з'éнт'ут, му дáдухми прóск'éфал, на р'éч'и: "úма вăлна на гансóт"!* [MS,t,78]; ~ *утúва калитáтата думá, му вилú измикáрката: "икимџ'úјата ми р'éч'и да ја ни разбýдими"* [MS,t,13]; ~ *ти ни р'éч'и пак да пóш' ?* [MS,t,10] – во прашална реченица негацијата **'ни' (не)** стои меѓу заменката и глаголот; ~ *кугá за т'ạ стрăти пóпут, да му рич'éш', да дójди вич'арóт на усимт'á сáтут* [MS,t68]; ~ *и да му рич'éш' на ч'урбаџ'úјата: "б'ăлуту ч'éрну стáнува и ч'éрнуту б'ăлу стáнува, пúсанóту сă ни распúсува"* [MS,t,15]; 2. 'запеа' ~ *и малкото, кога плачаши, тја песна му пејаши и вел'аши: "ох чендо без имја, да ти знај баба ти, ча е Константиново дете, да ти стори стребрјана л'ул'ка, да ти л'ули". Тја тас песна ја речи еднош и дваш, на третојут пак вели: "ох чендо без имја..."* [V,PM,229]; ~ *ај зафатиме да веламе; [ка рекоме една песна; [ќи речиме јуште једна; [ќе се сторат две песни; [две очи мома има* [БМ,166]; 3. 'помисли' ~ *и Алéксандрóту сă пуч'ýди и нóс р'éч'и да пój напр'ăт', кутý кák сă врна nasám'* [MS,t,60]; ~ *и от тогас типăра не рече векu за негу да купи ништу за неговот кăсмет, туку се за жената му и купувал. Така са чини млогу богат* [V,PM,86]; ~ *"утúдух на перивóл'у за да субéра смóкфи и там вúд'ạх инó пúл'ạ маламóсану и р'éкух да гу фáт'а и тój пуб'ăгна"* [MS,t45]; 4. 'се обиде' ~ *р'éч'и за да нúкни д'ăт'ạ Катúнч'у за да в'éни кáлч'ạ, сă уд'ạлú ут пулувúна, пáдна на зим'áта* [MS,t,39]; ~ *Ч'убáниту мéш'л'ăнтáта ги устáха да фл'áзат на рóпката; р'éч'и да фл'áзи и д'ă тинцéту, гу фáтиха ч'убáниту* [MS,t,16]; ~ *утúди и у Атúна, там вúди иднá хýбава мóма на ш'иснájси гудúни; р'éч'и за да ја в'éни* [MS,t,9]; 5. 'измисли (име)' ~ *"áку рудú ж'инáта-му, как да му рич'еми инó úл'ạ? да гу рич'éми – Дијунúш' !"*[MS,t;46]; 6. 'препорача' ~ *Што не кладеме?! Што ричеја сè правиме; да речаа уд пиле млеко – и тоа ки најдохме! Ама кога нимал дни?!* – изреката: **кога нимал дни!** ја одразува немоќта на човекот пред смртта [ТГ,248]; 7. 'се реши, одлучи' ~ *афý ни нájди рáбута на сýху, р'éч'и: "за пóда ... да рáбут'ă на мóри!"* [MS,t,84]; ~ *р'éч'и да сă пукáци, фл'áзи риж'énуту на пýмпу, усл'éкна м'éч'ката* [MS,t,51]; ~ *имáло двýјца брáтạ. И тăкá ричéли, нăпрăвúли нóви кăшти. Нăпрăвúли áјн аéр, нóф аéр нăпрăвúли. Фéтук имáли, нăпрăвúли и нóф. Имáли гувéда нóго. Му-вúке: "Ајде брáте*

ќи-сă-де́л'ме" [ПК,2(Коц),344]; 8. 'означи нешто' ~ *ста́р'у му̀ вили́: "хував'а̨ ти р'е́ч'и ца́р'у, куж'а́та му ја ка́раха" – "ти сă мо́л'ам да ми кăж'иш', ш'ту си рич'е́ куж'а́та му ја ка́раха"?* [MS,t,40]; ~ *ду прид 15 –20 гудини бејзте териа бејлик, шо ки сă речă, они и имиа најблиските ду селту и најарните ниви и си-ј рăботиă су ăнгăријă* [МЕв(Р),89]; 9. 'искажа благослов' ~ сп.: кога пијат вино мажите благословуваат, а жените обично го прифаќаат благословот: *ка ричете, така нека биде* [ТГ,-20]; 10. изр.: **рече сос умот** (= си помисли) ~ *виде, паравиде Мајдон, рече сос умо си: "от типăра веки ке да живувам, туку ади нека станам да ида сос времето ми!"* [V,PM,74]; ~ *фа́шќăт дă-игра́ат. Еднăш, два пăта, три пăта, пе́т пăта сѐ та́тку му па́жѓе. Де́тто си ре́кло на̨ у́мут: сто́ј да̨ па́днум и ја́с еднăш, да̨ ви́дум, шо́ ќи пра́ве во́а та́тко* [ИГ,114]; ~ *Икаро́ту си р'е́ч'и сăс умо́ "ч'а́ј да сто́р'а ина́ во́лта, па́к за гу фтаса та́тку"* [MS,t58]; ~ *Куумциата, кату ги виде ушниците, рече сос умот да са на жената му, али пак сос друг ум велиши, кој можи да влези аф неговата кăшта* [V,PM,69] – во контекстот има две дијалектни посебности, прво употреба на сврзникот '**да**' со интенсионално–декларативно значење, место 'дека', и второ употреба на сврзникот **али** со адверсативно значење: *рече сос умот да са на жената му, али пак сос друг ум велиши...*; **ричé и прăсичé** 'цврсто се држи до кажаното' ~ *шо́ ќи-ка́же, ла́фо не́ гу вăри́не нăсăт. Ќи-ка́же и ќи-нăпра́ве, ла́фо мо-ј* [ПК,2(Гăр),191].

риче(ј)н* adj 'споменат' ~ *сака оша да се каже оти не сăлде така му са̨ трача оти Постул ăј токму утдаличен ут ричејнјут планинцки шокал, ами оти токмо ј далек ут сăта кажани градишта, шо са наогјат на надулијнте на ричејнте планијни* [РЕв(Р),71].

рични́ци* pl. 'наречници': тие што на третата вечер ја "одредуваат" судбината на новороденчето (од митологијата) ~ *Ину-де́те уд-се́ло нă-се́ло ути́шăл нă-ни́кој* (некој) *кра́ј. Му-ре́кăл: "Ако мо́же дă-спи́јăм ту́ка". Ти́а има́ле же́нцко руде́но. Тре́тта ве́чер... сă-утвури́ла вра́тта но́шќăта. До́шле рични́ците и пу́л'ат. –"Се́га шо́ дă-пи́шиме нă-во́? То́, ве́ле, шу ле́же та́му, то́ ќ-ă-зе́ва ч̣у́пăта!"* [ДК(Ем),151].

рич'и́на f 'вид вино со некаков додаток' [MS,s,98].

ришéние n 'административен акт со кој нешто треба да се изврши' ~ *се́тне фа̨на́а да̨-да́ват ко́ј де́к са́ке д-о́де. Не́кој уддéé за̨-Скéче, бугáрско Скéче. Ни дéе та́м д-о́јме, дă-живéјме. То́ се́ло ли, гра́т-ли, не́ зна́м шо́-ј, Скéче – Бугáрија. А та́тку-ми нијќа́л, гу-вăрна́л о́н тăва́, ка́ сă-ви́ке де́, ришéние, вăрна́л гу нăсӑт. Он ричéл: "Ас са́кум зă мо́јто ме́сто, де́к би́х па́ та́м д-о́дум"* [ПК,2(Гăр),323].

Рјазнови́ца top. 'планински гребен, остри карпи' во реонот на Мраморица, Височен, Драмско. Ј. Иванов наведува: од исчезнатото име **рјазен**, односно од стсл. рѣзъ 'цртица, рецка' + топономастички суфикс [ЈИ,М...,185]; сп. забелешка кон наведеното толкување на Иванов: терминот '**резен**' не е исчезнат во македонските дијалекти, пр. Саќов го наведува како **ре́жин**' од кукушкиот, исто така тој постои и

во струмичкиот говор со значење: 'парче лубеница исечено со нож'.

рјача (добрата) f 'добар збор, односно: радосна вест' – така се именува вечерта пред Велигден, кога се пее Христос воскресна ~ *дојде времја, татко ѝ и маштеха ѝ кинисаха за Великден да подат на добрата рјача, ја викнаха и неа: "ади, кутро пипелашку, ела и ти да појми на добрата рјача!"* [V,PM,205].

роб m 'тој што е во крајно потчинета положба' ~ *кату чу това лаф, Теодорак си зачуди много. Тогај му вели на Марина и на друзите: "ако можите виа испат да го чините това, јазе на вас да сам роб и сичкото мој имане да и вашо! Хем първо да чиними кондрати!"* [V,PM,166]; ~ *тогај калек му кажува раната, што и била врѫзана, хем му вели на царју: "таја сирвета да не и, што ми вѫрза?" Хем му вели: "тиа поголемите твоите зентјувци са на татко ми робови и на гѫнзувите имат и двата по една дамга от татко ми"* [V,PM,161]; ~ *и тогај Марин изваѓа алтѫно и чеврета, хем му вели на Теодорак: "ету, господине, тиа не са ли от невеста ти?" Тога и он поверува. –"Е харно, сега от вас сакам три дена мјухлет, та јаз сам на вас роб, ќуле"* [V,PM,166]; ~ *кад си јана това брзо кон'че; [од дѫхо му мѫгла замѫглило; [од пените роса заросила; [и ги стигна Марко крај морето; [двам замахна таја остра сабја; [исече им тија руси глави; [и си врна три синџири роби* [Б(С,ДХ),35].

ро́ба f 'долг домашен фустан на раскопчување' [ПК,2(Гѫр),98]; Саќов запишал: **роба** 'мацка или женска облека за спиење' [СК,334].

робе́нчица f 'робинка' [ИГ,128].

робина* f 'жена во крајно потчинета положба'; сп. **роб** ~ *Половина му от кон' падна̀; [де е дочул Крали Марко; [разиди са, разл'ути са; [разл'ути са на Филип Маџара; [чи погуби Дете Дукадинче; [и други седемдесет јунака; [и пленил седемдесет жени; [та ги робини закарал* [Б(С,ДХ),41]; ~ *поробил Марко, попленил; [поробил Марко ропчета: [робчета в синџир одеше; [робини в кола караше. [Кадѫн Имера под кон'а; [под кон'а окована; [мѫшко дете в рѫките* [Б(С,ДХ),33]; ~ *тие му вел'ѫт гоорјѫт: – Назад, назад Крали Марко; [тој е јунак над јунаци; [та шта си та тој погуби; [как погуби наште мѫжи; [та нас робини закара; [голи, боси, гологлави* [Б(С,ДХ),41];~ *Делчев ми, Делчев војвода; [кѫде се готвиш да врвиш; [мене на кого оставаш; [мрсна робина да стана; [на Турчин мен да зал'уби; зал'уби ошче погуби* [Б(С,ДХ),41]; в. **робинка**.

робинка f 1. – в. **робина**; 2. 'домашна помошничка, слугинка' ~ *скрихом от татка ѝ един ден сос неколку робинки и сос кучиџиата вјахна на кучиата, да иди на бан'ата да са бани* [V,PM,56];~ *и, кату проминаха приз халваџиски дјуќан, л'у мѫра тјанака гу и блѫснала момчету и гу ареса мошни. И от млогу мерак пуснала една робинка, зема за десет пари халва* [V,PM-56]; ~ *врнала са бјала Нада от бан'а; [ја прид неја дванаасте робчета; [робчета хи рамна пѫтја размеват; [пѫк по-нејѫ дванаасте робинки; [робинки хи златни крила дигат* [Б(С,ДХ),30]; и: **рубинка** ~ *тамо ја виде царицата таквас*

мундра, што стојаши в портите, пусна една рубинка ја викнна при неа, тја ја земаха и неа рубинка [V,PM,209]; во текстот што следува паралелно се употребуваат и двете форми: со и без редукција (**робинка** и **рубинка**). За нестабилноста на редукцијата зборува и К. Мирчев во работата "Неврокопския

тъ говоръ; ~ *полека-лека отиде на мајчини бунари; беши станала веки кату иѓупка; стојаши тамо при бунарот кату ч'узда ч'удна. Ету дошли мајчини робинки, вода да нал'ајат. И тја им вели на рубинките: "ох, мили робинки, кажите на кралицата, и јазе да дојда во нејни конаќа* [V,PM,195].

робува* impf 'кога некој е во потчинета положба и работи како роб' – *Бре Јоване, бјалограѓанине; [Бјалоград ми гори, шче изгори! [Като гори, нека да изгори! [Ја сам на нек три години робувал; [прва година за мајка, за татко; [Фтора гофина на кон'а, за мен'а; [трета година за малка диуојка* [БД,180].

ро́ве* impf 'ја разрива земјата, прави дупка' ~ *змѝа̀та ро̨ве́јќи та́му, пра̨ве́јќи ду̀пка̨ н'а́гд, до̨де́ла̨ до̨-н'а́ко̨ј зла́то̨, до̨-н'а́ко̨ј па̨ри́. Н'а́ко̨ј ќу́п с-скъ́ршѝл, лиже́јќи мно́гу, мно́гу вр'а́ми и-с-истури́ли па̨ри́ти* [ЛС(К),128].

Рови́штето top. 'место со остатоци од стари рудници', северозападно од Руждене, Драмско. Ј. Иванов наведува: од **ров, ровиште** (= голема дупка, јама), од стсл. **ровъ** [ЈИ,-М...,184].

ро́вна adj, f (формата за м. род ја немаме регистрирано) 'желна, страдна' ~ *ро́вна ма́јка и за ќо́рво че́до* [ПК,2(Гъ́р),98].

роглина m (f) 'тој (таа) што има рогови' ~ *на пъ́тот и стретел бравот и ги пи́тал: "Дека така, Самарина и Капаклина ?" – "На госте, роглина", му одговорили тие* [ШГ,V (403)].

ро̨гузина́р m 'човек што плете (ткае) рогузини' [ПК,2(АЌ),98]; заглавниот назив го забележивме во следниов опис на занаетите во Гевгелиско: освен *ругузинарски*, познати занаети уште се: *кувачки, арабаџијски* (тој што превезува), *варџијски* (тој што пече вар) и др. Занаетите се пренесуваат од колено на колено: *кувачки син са уче да биде кувач, а сумарџијски* (тој што изработува самари) *да биде сумарџија* [ТГ,350].

ро́гус m, bot. Tupha latifolia 'висока мочуришна билка, шавар' ~ *ра́сте висо́ко кулку тръ́скъ́та, уд-н'а́а съ́-плѐтат ругузи́ни* [ПК,2(АЌ),98]; ~ *гуле́мо ши́ше, уд-де́сит ки́ла, за ракѝа, за-ви́но, пле́тно уд-во́нка ус ро́гус, а мо́ш и ус-въ́рбо́ви пъ́рчки* [ПК,2(23)]; ~ *вија мистијна окулу реката ки бидъ́т по ниски ут друјзте на околу, и съ́ пъ́лни су урман, најногу: дива тръ́скъ́, рогус, сас, шиварика, блатцки гингир, реѿ и ногу друзи турлиј треви* [МЕв(Р),76]; – спомнатиот назив го запишавме во еден поширок опис на рогозинарската работа: **рогузот** се набавува летно време од мочуриштата, а *ругузините са ткајат* зимата; при ткаењето прво ќе ги одделат широките лисја, а срцето, (во гевгелискиот говор го викаат *лико*), *са цепе* на *тенки* делови, што *ќи са сукат* и ќе се прават *врвци*, што ќе бидат основа на *ругузината*. Потоа *врвците са топат* (во вода за да се работат полесно) *и са праврзуват*. При ткаењето *врвците* се опнуваат на две дрва *(дели)* што се наслонуваат на ѕид [ТГ,252].

ро́д m – 1. 'лица сврзани по крвно сродство' – в. **ро́да, руднѝна** ~ *и ходѝли по селата, пѝтали, тѐрали по селата да научѓат кој чув'ѓк е знаел... Кѓде е умр'ал поп, "Ам па има ли род?" Идват брата му питат* [ВДрам(Кал),334]; ~ *зар не са, лудо и младо; [тате и чико два брата; [чина и мама – јатрви; [нијe сус тебе братчеди!" [– "Хеј, мори, моме, јубава; [дробни камејне број немат; [широко поле крај нема; [длѓбоко море брод нема; [јубава мома род нема* [ТГ,-99]; ~ *тогај фати царјут да му вели: "от дека сти , господине?" И тој му вели: "оттука сми, царју, но малук останах от татко и от мајка, та не знам, от чие род сам"* [V,PM,191] – предлогот **'од'** се среќава на местото од различни предлози, во случајот го заменува предлогот 'без': **малук останах от татко** (= мал останав без татко) ; во употреба е синтагмата **род-руднина, во која со** удвоен сигнал се засилува значењето: ~ *сѓл то шо живел 8-10 (г.) на чужбина (чуздина), за толку гудини не е видел ништо от шо му-ј најмило на дујната: род-руднина, пузнајници, другаре ут дитинството, су шо си гу има поминато нарадосното време ув живот* [РЕв-(Р),68] – скратената партикула за суперлатив **'на'** (место 'нај') се среќава и во соседните влашки говори; 2. 'плодови од растение' ~ *Боју мари, бјала Боју; [малкѓ моме, бјала Боју; [букуу дѓру род рудилу; [свјака вјајкѓ и јабѓлка; [на врѓхѓ му славеј пјае* [БД,12]; 3. 'потомство' – називот **род** го запишавме и во следново суеверие: овошката која не дава род треба *да са пустраме.* На Велика сабота треба да се оди в црква и да се однесе едно јајце. Кога ќе се врати домаќинот треба јајцето да го врзе за овошката, но тоа никој да не го види. Утредента, в недела пред луѓе треба да се рече: "*Чудин асилат, чудин род!*". Овошката ќе се посрамоти и идната година ќе роди.

ро́да m (f,n) – 1. 'блиски по род' – в. **руднѝна** ~ *и ре́кѧл Марија: Голе́мо и сѓрцито ми на Го́спот, и радувѓла дѹша му кри Бо́га, мо́јо уткинѓч, о́ти приглидна́ на на́јдо́лна измиќѓрка не́гова. Ету ут се́га на́ка сѓти ро́ди ки ми благосо́ват* [MV,K,301]; – синтагмата: **и ре́кѧл Марија** (место 'рекла...') претставува уште една потврда дека случаите *'тој рекла'* не треба да се третираат поинаку освен како реперкусија од нефункционирањето на категоријата род. Погрешното објаснување дадено од J. Иванов беше прифатено од повеќе слависти (за ова поопширно в. во граматичкиот дел); ~ *ниве́стта по́виќе сјѓа сѓке ни́јнта ро́да, а зе́то не́гуфта, о́н нѓ-мо́ш дѓ-би́де си́н* [ПК,2(Гѓр),204]; ~ *и су упину́ѓ, и си тре́си зѓбити, и си су́ши, и му рекох на Учени́ците да гу извѓдат, и не́ мужѓле. И он му гувори, и ве́ли на не́гу: А бизве́рна ро́да, дѹри ко́га ки би́дам су вѓс* [MV,K,285]; 2. 'потомство, род' ~ *па дру́зи ве́леа: Ми́на Хр..., ут Галиле́а ки испѓдни? Не ве́л'ат кни́гити шо ј ут Давѝдоа ро́да, и ут се́лото Ви... шо бе́ши Дѓвид, ут тѓму ки до́јди Хр...? Да фати́а да си раздѐл'ат лафо́ви ми́ѓу них зѓрди не́го* [MV,K,255]; ~ *па на те́б ки замѝни уф сѓрцито – тфо́јо кѓлѓч су две́ врѓс'; дѹри да си чи́нат били уф но́гу сѓрци скри́шнити лѓфуви. Бе́ши и А... Профи́тница ке́рка на*

Ф..., ут ро́да А... не́ испа́гиши уф валта́рут [MV,K,314] – во текстот има две граматички посебности, прво употреба на множинската наставка **-и** кај именка од ср. род: **уф но́гу сăрци**, истава наставка се проширила и кај еднозложни именки од м. род, што зборува дека таа (наставката) како да станува универзална множинска наставка; втората посебност е употребата на предлогот '**уф**' (во) наместо 'од': **не́ испа́гиши уф валта́рут** (наместо 'од *валтарут*'); 3. изр.: **да са чинат рода** (= да се ородат) — изразот го запишавме во следниов опис на свршувачката: во минатото без стројник не можело да се замисли свадба. Макар и колку да се сакале младите, макар и колку да биле согласни родителите и од едната и од другата страна, да се реализира врската, т.е. ***за да се чинат рода,*** сепак мора да има стројник. Тој мора барем два пати да оди, да ***струјуве***. Тој е еден вид сведок, тој е "третиот во пазарењето".

роде́ни* n 'кога низ чинот на раѓање на свет доаѓа нов организам – раѓање' ~ *да му ре́кал Ангилут на не́гу: Ни́м сă пла́ши Зах..., о́ти мо́лбата си слуша́ на Бо́га, да же́на ти Елиса́вет ки си роди́ла де́ти на те́бе. Да ки би́ди на те́бе ра́дус голе́м и шанлăк и но́гу л'у́ди на роде́нито ки си радува́т* [MV,K,321] – во контекстот имаме образување на гл. именка од перфективен глагол (**роде́ни-то**), што не е познато во македонскиот стандард. За ова в. во трудовите на Т. Димитровски; во Зборникот на Верковиќ ја сретнавме формата **родение**:~ *домакинот, дојде времја, и дошел от хаџиликот, на пăнтјут му зеха миждету, чја дјате има жената му; и тој, кату ч'у, млого си зарадува... млого гозба и сторел на човеците зарди роденето* [V,PM,183].

родина f 'земјата во која човек се родил, татковина' ~ *родино мајко мила, Македонијо; [сите тебе те знајат. [Излегоја шпијони, Македонијо; [продадоја ти земјата, куќи јем дворове; [за јефтини пари* [БМ,63].

роднинка* f, dem. 'близок по род' – в. **рудни́на** ~ *месечинко ле роднинко; [роднинко леле, роднинко; [шо зарана ле захадаш? [–Кон'а ми је до чаирја, [чаирја ми је закл'учен; [ју мома ми је јоткл'уча* [БД,119].

Родоби́тни Ни́ви top. 'ниви што раѓаат добро', во реонот на с. Старчишта, Драмско. Според Ј. Иванов називот е изведен од родъ + добыти (= плодороден) [ЈИ,М...184].

ро́дăн (и: **роден**)* adj 1. 'за организам што се појавил на свет, што се родил' ~ *л'у отиде таљука и кату здигнала очите и, виде аф чингел'ут имаши обесана една мрăшја от човек удран, млогу са оплашила и фатила да плачи ризико и да си кăлни дните и, што беши родена аф них* [V,PM,62]; ~ *Бог му рекăл: "Сăте деца ти са родени на крајнта вечар. Воа, што ти са роди сега, – на прăвната вечар, кога дојде ти. Оди си сега: су неговото касмет ки пуминте арно"* [V,PM,267]; ~ *фл'ăзе́л уф-дво́ро и чукна́л на-вра́тта. Та́ спадна́ле га́здите и-о-прăима́ле нагóсте. Та́ ве́чăр о́ни па ки-прàви́ле пàржé́шка, има́ле ро́дăно де́те, же́нцко* [ВД,277]; и: **руден** ~ *дал уд Бога, малој моме, си паднала; [ил уд земја, малој моме, си-никнала? [море лудо, море младо, аџамија! [нит уд Бога, лудо младо, мома пажгје; [нит уд земја, лудо младо,*

мома никне; [туку сум ти, лудо, уд мајка рудена [ТГ,96]; 2. 'се кажува за оној со кого имаме роднинска врска' ~ *нă-ро́дăњоо брáт зáлăко тýткин мо:-зé. Сѐ му збрá, ни жáл, ни грéх* [ПК,2(Гăр)164]; 3. 'за дрво што раѓа' – сп.: за **Бăдник** или **Бăдни вечар** во огништето се става дебело дрво *(бăдник)* што треба да гори цела ноќ. За *бăдник* избираат **родно** дрво, што многу раѓа, за такво (дрво) се третира дивата крушка, што ја викаат **горничка** со верување дека тоа ќе им донесе среќа и цела година ќе им биде **родна,** т.е. изобилна [ТГ,82]; 4. 'земја на која успеваат земјоделските култури' ~ *тáткǫ кугá гу-видé Срýмичкǫтǫ пóл б'áш нóгу рàдóсн. Он кáзà: "Т'áà зéмјà е рáмнà, сàс рáмнǫ и ро́днǫ пóле, нóгу нàличýва на-нáштǫ С'áрско, на нáшàтà зéмјà"* [ДЧ,169]; 5. 'место, куќа, каде што некој се родил' ~ *срáшнà рàбóтà д'áт!... Остáнà-ни тáм ро́днàтà ни гà рмýдà сàс двé кăшти, плéвнà, à хăр, éсли, тăрлǫ, àмбáр, зàсúдàн клáдник, ц'áлио имóт сàс двóрǫ, áвли(ј)áтà, нúвите* [ДЧ,168]; ~ *там срéтих нóгу чув'áци от-мójтǫ сéлǫ Чуфлицúк.Тúјà ми кáзàхà дéкà и мójǫ сój сà-исéлил от-ро́днǫтǫ м'áстǫ и дéкà сà тýкà* [ДЧ,167]; ~ *најмалкија брата вјали и гојвори: ["Брате погол'ами хајдја да са молим; [молбă да сă молим од двамина једăн; [једăн да на пуснат, та да си идиме; [та да си идиме на родното мјасто* [БД,86]; ~ *зăпрé вујнáта. Кăт тúа гулémите дăржáви сéгичка шó дáват кумáнда, тăкá запрé војнáта. И кажáа пóсле: "Кój сáке дă-с-јóде, слубóдно-ј, дă-с-јóде дóма, ро́днуто мéсто"* [ПК2(Мор),219] – во текстот имаме случај на беспредлошки додаток за место, што се третира за навлезена особеност од балканската јазична алијанса; б. изр.: **удмáјка ро́дăн а.**(= без облека, сосема гол); ***б.*** (= добар, со племенита душа) [ПК(Гăр)].

ро́(ј)е (сà) impf 'се размножува, станува **рој**' (пр. пчели, или свилена буба) – спомнатиов глагол го срекаваме во следниве описи: пчелите на пролет *са pojam*; за да не побегне *pojут* секое утро треба да *са накадат* со измет од говеда, а околу кошот треба да се расфрлат лисја од *пчелок* (матичник) [ТГ,-399]; ~ *тó-ej éдна трéва шо мирúсе, чéл'те шо ги-збúрăт. Кóшувуто ги-нăмáчкуват, чéлăта кá ќи сă-ро́е дă флéзе у-нăтре, ì мирúсе нă-слáтко* (објаснување за тревата **чăлок**) [ПД,(Ник),123]; ~ *и кá ки дójде у-тóплуто врéме, укулу Велúгдин, ки пóчне тó дà-сà-ро́е, и ки-си-гу-удвúвиш ка ки-úмà пл'ускáни сéмијна и ки-дójде врéме кизбýвне тá кутúјта дà-сà-ро́е и ки-си-зéвиш ки-си-нàбéриш кăпúна... ки-си-стáвиш* [ВМег(Стр),317].

рожде (си)* impf 'се јавува, се раѓа нов организам' – в. **ра́ж'да** ~ *старицот му вели: "виде ли прăмнојут вечир трапезата, как беши пăлна и три кандили горјаха; и фториј вечир две кандили, што горјаха; и третиј вечир една кандила; и по хил'ада душа, што умираха, и по хил'ада, што си рождат"* [V,PM,85]; ~ *уф Гра́цко Бáлдуфци úмше адúн алтúпăрмăклúа* (човек со 6 прсти на раката). *Тúа таквú сă-ро́ждат* [ПК,2(Грам),19]; и: **ро́жда** ~ *и жéнта кăт шу-рéчи тáка: двé дéца су-звéзда у су-мишчúна и чýпăта тăквá. Лéпи и ро́жда. Руждáштем му-тýрýва двé кучинúшта тá*

[ДК(Лип),114]; односно **ро́јде (са)** ~ *то: го́сто си-ра̏че́л: Та̀: мо́ма е́нус са̏-ро́јде, ја́с-сум два́јсе гуди́ни и-о́шче два́јсе да̏-че́кум, ја́с са́ке да-устаре́м* [ВД,277]; и: **рожќе*** ~ *првно зафати чиница* (кара башак) *да са фале, вил'аќи: "Мене сите ма палат* (ме бараат). *Ма јаде и крал' и сирумах. И един сусем сирумах чувек, ка ки му дојде некуј арин ден, мене ки ма пале. Биз мене никуј на може. И кога са рожќат трабувум, и кога умират – па трабувум"* [ТГ,342]; 2. 'кога растение дава плодови' ~ *по́лито би́ло ле́по и сѐ сӑ-ружџа́ло. А и нӑ-висо́ките ме́ста ло́зјата но́гу ружџа́ле. У-се́лто живи́ле рисја́ни и Ту́рци, а л'у́ќата кӑко л'у́ќа а́рно живи́ле* [ДК(Деб),154]; 3. 'за земја (нива) што дава приноси' ~ *то-ј место (нива) шо не рожде ништо (шо ќи-даа тоо прегор)* – објаснување за земјоделскиот термин **прегор** (неквалитетна земја на која посеаното не успева, прегорува) [ПК,2(Мут),88]; 4. 'се појавува нов, млад месец' ~ *ка́ сӑ-ро́жде михчи́нта* [ПК,2-(Грам),78]; 5. пословични изрази: **бӑрза̏та (ку́чка) сле́пи ро́јде** (= темелноста е важен услов за квалитетот) [ПД,137]; ~ *ви́кме зӑ-не́каа же́на: фа́те не́што, не́ гу на̏пра́ве кут шо тре́бе* [ПК,2(Гӑр),154]; **то́ шу-ро́жџа и уми́ра** [ДК(Дебр),107]; ~ *му-ве́ле: "Ви́а би́дите жи́ви, кумши́а, ӑрӑни́а̏та у́мре!" – "Кӑко мо́же бре́, ба́кӑр д-у́мре!?" –"Ааа, кумши́а! Кӑко мо́же дӑ-ро́де, та́ка мо́же и д-у́мре. То́ шу -ро́жџа и уми́ра"* [ДК(Деб),154] – во текстот вокативот е изразен со номинативната форма: *"Ви́а би́дите жи́ви, кумши́а"*, што зборува дека и последните траги од деклинацијата се губат ; **ќи-ви́јш де́к сӑ-ро́жде ле́бо** (= ќе бидеш сериозно казнет) ~ *ак тӑ-ча́тнум ади́н шӑма́р ќи-ви́јш де́к сӑ-ро́жде ле́бо* [ПК,2-(Ним),129].

рожделна adj, f 'мајката во однос на роденото чедо' ~ *да идеме и да пиеме; [и добра дума да думаме; [на чужда земја шта ид'м; [чужда е земја усилна ; [кат чузда мајка маштеха; [соја е земја умилна ; [кат соја мајка рожделна* [Б(С,-ДХ),29].

рождене* n 'чинот кога на свет се појавува нов организам, раѓање' ~ *първо викнали две стари баби, за да ја одродјат. Царицата, от млогу болки, дојде дури на крај омирало. Двете баби са чудјат, што да прават, и, л'у призирнеха за да видат, как дохожда рожденото малко, за еднош на бабите души му изл'али и умрјаха* [V,P-M,275].

рожденић* m 'тој што е од с. Рожден' ~ *мајка му го ни пушчаше: ["Седи сину, нимој ходи; [в нази гора бустанлъчка; [руждене са касканжије* (завидлиивци)*; [желешане са пушкобије!"* [БД,86].

ро́к* m 1. 'коскен израсток на главата на некои животни, ги има два, со роговите животното напаѓа, односно се брани' ~ *е, сјаа и́де до́ма, де́тто ве́ле: "Ма́јко, и на̏-ца́ро ма-еба́х; ма́јко а́с сӑ-чи́нум ади́н во́л ус-ади́н ро́к. Ќи-мӑ-иска́риш на̏-па̏за́ро, ќи-мӑ-пруда́диш, а́ма и ара́пино ќе-ј-та́мӑ"* [ПК,2(Ним)-270]; ~ *Ру(ј)на пасе сио стадо; [по Пирина, по планина; [с братоо си мӑшко дете. [Овен има четророга: јалъци му подресила; [рогове му оковала* [Б(СДХ)18]; ~ *та кој*

ки јади от смоквите, ке да извади рогови. Ониа рогови сетника ки сакат да ги загубат, та некој лекар не знаи л'ак за них [V,PM-35] – во содржината среќаваме употреба на заменката **некој** со значење на 'никој': **та некој лекар не знаи л'ак за них**; ~ *роговиту, колку дена проминат, они по-гол'ами са чинат: ден за ден си нарастат, дури веки са не земуваши удајата, и ниту можеа да излезат вăнк от удајата... му рече: "царју, јазе мога да ти чинам да паднат роговиту, ама аку ми даваш за жена твојта мома"* – во текстот не се почитува правилото за удвоен објект: отсуствува кратката заменска форма за директен објект '**ја**': **ама аку ми даваш за жена твојта мома** [V,PM,35]; ~ *кóлку вр'ăм'ą "úма ут тугáс?" т'á му вилú: "брóį ги рóгувéту! кóлку ч'атáл'ą úма, тóлкус гудúни úма"* [MS,t,19]; ~ *кату ловиши, најде една змиа страшна, сакаши да изјади един елин, ама еленот, кату имаши големи роговови, не можиши колај да гу изјади* [V,PM,80] – во контекстот освен нерегуларната линеаризација: атрибутот е во постпозиција во однос на именката: **една змиа страшна**, прави впечаток множинската форма '**роговови**', којашто е изведена од еднинската 'рогов', форма добиена со цел да се зачува парадигматичноста на акцентот – спрема **рогóви** се има изведено и '**рогóв**'; 2. 'нешто испуштено, издадено напред како заб' ~ *тá-ј вúла, дăрвăна, ус-штúри рóга (зăба) зă-збúрне, зăубрăштине слáмта – ká вăршиме нă-гýмăнто* [ПК,2(АЌ),55]; ~ *óна нé-ј цéла* (како што е лопатата), *óна-ј куту бунéла* (вилушка), *úма куту рăгóве, рóшки. Că-упутрéбуве зă-вéјне нă-врáо дудéка úма слáма, ус-н'áа că-фăрке* (објаснување за земј. термин **кăрпăлóќ** = вид вила) [ПД(Ник),122]; ~ *úма двé рăгóве, зăба. Ус-нéго că-кóпе лóзе* (објаснување за земј. термин **дикел'** = вид копачка) [ПК,2(Грам),39]; 3. изр.: **рок тимница** 'кога е многу темно и од никаде нема светлост (како во рок)' ~ *флéвум уф-удáата, а тáм, уф-нăтре, рóк тимнúца, стрáх дă-т-фáте* [ПК,2-(Гăр),191].

рок m 'определен временски термин до кога нешто треба да се стори, односно има важност' ~ *и ká дујдéме тýка, а-брé вáадăн, а-брé ýтре, ду-дéн-дăнéска сè на-Кýкуш óјме... ја вáадăн дă-мă-пýштат ми-că-óде нă-дóлу, тáм дă-живéм. Ја, пáшуш прăвúх вáа нидéл'а, тóо пуминáл рóкут* [ПК,2(Пос),293].

рокче n, dem. од 'рог' ~ *жејнте носăт фустајни ут алаџај и друзи купечки арџувă. Месту кăлпак, фес пувијен су цăрнă ширвета (ка му велјат они шамијă) и су идно, кăту рокче прăвену су ширветтă нă деснăтă странă* [МЕв(Р),81]; ~ *мăлéчкичка, шăрéнка тúквичка зą-лúчне. Ќи-сјáа тýриш нăврăс пулúцта, нóго árно мирúсе. Она-ј жăлтичка ус-шárки бéли, зилéнки, чúниш чувéк а шăрáл. Мóре óшпóárно. Адни-пă că кут ус-рóкчта. Тúą că-бéли, крéмуви пóвиќе* – објаснувањето се однесува на бот. назив '**цинцарка**' [ПК,2(Мут)-127]; во следниот текст ни е претставен еден начин на примитивно лекување со ***рокче***: – летно време од сонцето некои луѓе се жалат дека ги боли глава – за да им помине, на тилот, на неколку места им се боцнува кожата и таму се стават мали ***рукчијна*** на кои на

врвот има дупчиња; низ тие дупчиња со смукање се извлекува воздухот, потоа дупчињата се затвораат со прст, безвоздушниот простор се полни со крв и кога ќе се наполни **рокчето** само се одделува од кожата. Се верува дека на тој начин организамот се ослободува од притисокот [ТГ,...].

ром — само во сложениот назив:

ром-ракија (сп. **рум-ракија**) ~ *крај селото шарена чешма течеше; [на чешмата до три моми переха. [– Ја дајте ми моми студна вода. [– зарад тебе л'ута ром-ракија* [Б(СДХ,69)]; ~ *аj, дајти ми, моми, мори, једна чеша вода; [да пијам, моми мори, да с-опијам. [– На теб ќи ти дадмѐ, лудо, лута ром ракија; [да пијеш, лудо мори, да-с јодиш; [да пијеш, лудо мори, да врвиш* [БМ,160]; ~ *ако нејќе ситно сено да јаде; [да му дадиш дробин бисер да зобе; [ако нејќе дробин бисер да зобе; [да му дадиш ром-ракија да пије; [ако нејќе ром-ракија да пије; [да му дадиш рујно вино да пије* [ТГ,370].

ро́ни (и: **руни́**) impf 1. 'симнува зрна од кочанот на пченка' [MS,s,98]; односно: 'одделува од целоста ситни делови'; 2. – **(се)** ~ *не јоди, Лено, мори, по брегот! [брегот се рони, Лено, ки падниш. [– Јако да паднам, мајко, да јумрам; [да не го зевам, мамо, јувчарче* [БМ,137]; ~ *ним стој Перло на брегут; [брег са роне, ки падне! [– "Кам да падне, да јумрам; [да не гу земам млад Јумер"* [ТГ,369]; 3. 'кога некој плаче и солзи му течат (се ронат)' ~ *јахна Марко брза кон'а; [та наврви да ми иде; [да ми иде при ФилипМаџара; [кога мина приз Марица; [да си најде седемдесет жени; [че си бел'ăт црно платно; [и си ронăт дребни сăлзи* [Б(С,ДХ),41]; ~ *кату аххаши и пешкаши просикот за кривакот, еден човек пита го: "што дедо аххаш и пешкаш така?" –"Ох чендо ... Ногите ми, ми откраdоха";... –"Ах чендо, кривакот ми открадоха"... Си отиде просикот на дома му, плач'ајке, слăзи рунејке* [V,PM,189]; ~ *и о́на са́ си-се́де та́м нă-крива́то. Ка́ о-дуне́суве ка́ве́то: "Ајде", му ве́ле. Фл'ăзе́ло де́тто, не́ гу-зи́ме мо́мӑта фăлци́ано, туку ка́ зăјде́ла уф-не́го. Де́тто ут-стра́м фăти́ло сăлзи дă-ро́не... "Шо́, рăче́ла, сăлзи ро́ниш?"* [ПД,145]; fig.: 'кога место солзи од очите течат бисерни зрна'~ *двете самовили не стрексаха, да ја извадат очите. Туку малката рече: "јазе за ја дам еден марифет, от очите и безер да рони"* [V,PM,219] – во текстот има нерегуларност во употребата на заменките: формата за акуз. предмет на местото од дативен: **јазе за ја дам еден марифет** (место: 'за ѝ дам') ; ~ *и кату ја виде мајка ѝ, млого са зарадува, хем плакаха и двата: от момините очи безер си рониши, от устата ѝ маргарит са нижиши* [V,PM219];~ *нај-малечката рекла: "Мен да ми земе, да му родам едно дете, косата да му е од злато, и кога ки плака, бисер сăлзи да роне"* [V,PM,267].

ро́нка* f 'трошка од леб' ~ *па иде́н сироmáх бе́ши, и́мито му Ла́зар, то́а па си вӑртиши ду по́ртӑта не́гува, е́л и́маши ра́ни и пича́лиши да си најáди ут ро́нкити шо паѓа́ле уф трапе́зата зинги́нцка* [MV,K,270] – во контекстот имаме нерегуларна употреба на предлогот **'уф'** со значење 'од': **ро́нкити шо паѓа́ле уф трапе́зата**

м. 'од *трапе́зата*' (такви нерегуларности има повеќе, за некои се мисли дека се калкирани според туѓ образец) – поопширно за ова в. во граматичкиот дел; ~ *нѐ ј а́рно да зе́ли чове́к ле́пут ут де́цата и да му да́ди на кучи́ните. Же́ната ре́кла: Така́ Афе́ндо, о́ти кучи́ните ја́дат ут ро́нкити шо па́ѓат ут со́фрата ут ни́ѣото стопа́н* [MV,K,272] – во текстот имаме случај кога обезвучувањето на согласката условено од позицијата (крајот на зборoформата) се пренесло и во позиција кога односниов услов не постои: **ле́пут** (м. 'лебот') [ТГ,288].

ронка adv 'малку, нешто во мала количина' ~ *а́дна ро́нка му сӑ-скрӑх, фати́ дӑ-пла́че* [ПК,2(Грӑр)-98]; [СК,334]; ~ *на третта вечар пак му донесле измитчијте мо малко вичера и малко видоло, т.е. една ронка вичера и колко една искра видоло, па гу питале куту по-напрешните вечери. Он му рекал: "Што шмум на софрата пред мене, тоа касмет е и на децата"* [V,PM,266].

ро́нкаф* adj 'сосем мал' (сп. **ронка** 'трошка') – обично во синтагмата: **а́дин-ро́нкаф** ~ *де́лт Го́це о-пувлӑди́л нӑ-не́го. Му-зе́л но́жо, о-зӑкла́л, г-устави́л лиша́но врӑс-не́го, си-бига́л пу-Го́л'о, пу Арди́нско̀о Го́л'. И-ни́што па́кус уф-се́лто не́ стана́ло, о́ти излизе́л пра́в де́ут Го́це. Ет зӑто́о и дине́ска о́ни сӑ-ви́кат Кумита́фци. И де́чкӑта сӑ-кумитла́ре. Адни ро́нкӑви кумитла́ци, кумитла́ре* [ПК,2-(Крец),310]; ~ *а́дна ро́нкуфка би́ше ка́ ко́пше ус-ме́н бӑрба́р* (заедно) [ПК2(Грӑр),98].

ронка́чка f ~ *мӑши́на за ро́нкине нӑ-мису́рка* [ПК,2(Грӑр),98].

ро́нке impf – в. **ро́ни** 1. ~ *а-ро́нкиме мису́рката* (= пченката) [ПК,2 (Грӑр),98].

ро́па impf 1.'удира, чука' – в. **ропне** ~ *има́ло висо́ки по́рти ца́рут. И о́де е́линут дӑ-ро́па пу-се́стрӑ-му. Ро́па, ро́па – а-скӑршу́ва по́ртта, си о́де. Стӑну́вӑт нӑра́нто – по́ртта скӑршена́* [ДК(Ран),125]; 2. 'звони' ~ *му-ве́ле: "Ска́чите-сӑ го́ре, дӑ-ви́те шо́ сто́ка и́ӑм кӑди-гве́чер, ко́га о́фците уфча́рите и-пу́штӑт". Сӑ-скӑчу́вӑт пу-ину-ри́т го́ре и слу́шӑт де́ звонци ро́пӑт* [ДК(Ран),139].

ро́пка f 1.'дупка, отвор' ~ *но́с гу р'е́ч'и: "дрӑш' рӑнка́та да гу фӑр-л'а!" и му пл'у́сна, му ја удри́ рӑн-ка́та, уста́на ро́пка* [MS,t,39] – случај на нерегуларна употреба на кратките заменки: формата за прав предмет употребена на местото од неправ: **но́с гу р'е́ч'и** (м. 'му речи'); ~ *и з'е́ват двами́на ду́ш'а пуина́ фитифти́ра и ут крӑхч'а на крӑхч'а прува́л'ат ро́пки* [MS,-t,3]; ~ *и иди́н чув'ӑк напо́сл'ат кла́ва ло́зи на ро́пкит'а и двами́на ду́ш'а... ги фти́скат ло́зит'а* [MS, t,3]; 2. 'живеалиште на диво животно, дупка во карпа' ~ *иди́н д'е́н' ме́ч'ката, кога́ исл'а́ваш'и за да по́ј да бр̥ка ја́дини, му кла́ваш'и и-на́ ро́пката на уста́та, иди́н гул'а́м ка́мин'* [MS,t,16]; ~ *и гу на́јди ма́лкуту там д'е́ пла́ч'иш'и, гу пуж'али́, си гу з'е́ сӑс н'е́ја на ро́пката* [MS,t,16]; 3. 'гроб' ~ *и ди́гнува бра́т-му ка́мин'у, гу удри́ва у глава́та, гу уклава́ва, гу зари́ва на на́с ро́пка* [MS,t,48]; ~ *адна стара баба, ка го видела посакала да го поруге на лудото и му рекла: "Ним сино, не чинувај така сос мајка ти..." А, то, наместо да и отгуворе га уждире*

на старата баба один крлик по главата и га убиве... вике на баче му: "Баче! Две ропки копи, две баби ти носум!" [ШГ,V(419)]; 4. изр.: **се́кој ќи-си-нăпа́лне ро́пката** (= секој ќе умре кога ќе дојде неговиот ред) [ПК,2(Гăр),192]; сп. клетва: **ро́пката да мо:-напра́ват** (= да биде мртов, да се најде в гроб) [ПК,2(Гăр),98].

Ропките top. 'место во реонот на Просечен, Драмско', в. **ропка** (= дупка, јама) [ЈИ,м...,184].

ро́пне* pf 'чукне, тропне' ~ *"Măр зе́м-мă, ба́бо!" Му-ве́ле, му-ве́ле па́... Гу-зе́ва – о́деее. Утѝшле та́му, си-лигна́ле. Сто́рăл шо сто́рăл. Ро́пнăл, шо нăпра́вăл, нăпра́вăл, му избе́гвăт о́фците. Идна́ о́фца не́ уста́нва* [ДК(Лип),117]; ~ *кај се чуло и видело; [моме на сон да се украде; [меѓу мајка, меѓу татко; [меѓу девет мили братќа. [А качиле на најтонот; [ја однеле во Турција; [там ропнале тапаните; [тогај моме се разбуди* [БМ,100]; ~ *Ину-де́те уд-се́ло нă-се́ло утѝшăл нă-ни́кој* (некој) *кра́ј. Гу-стимни́ло. И му-ро́пнăл та́му. Му-ре́кăл: "Ако мо́же дă-спи́јăм ту́ка". – "Е, а́рно, му-ре́кле. Не́мме ме́сто, ма е́лај!"* [ДК(Ем),151].

ропче* n, dem. од 'роб' – 1. 'комплетно потчинет' ~ *поробил Марко, попленил; [поробил Марко ропчета: [робчета в синџир одеше; [робини в кола караше* [Б(С,ДХ),33]; 2. 'тој што помага дома, слуга' ~ *врнала са бјала Нада от бан'а; [ја прид неја дванаасте робчета; [робчета хи рамна пăтја размеват; [пăк по-нејă дванаасте робинки; [робинки хи златни крила дигат* [Б(С,ДХ),30]; ~ *врна се Вела јот уода; [с дванајсте робинки; [с тринајсте робчета. [Робинки напреж врвјаха; [и хи пăтишча метјаха; [робчета после врвјаха; [и хи крилата дигаха* [БД,62].

ро́пч'инка f, dem. од **ро́пка** (в. таму), сп. **дупкич'ка** [MS,s,98].

ро́са f 1.'ситни капки од дожд' ~ *уф јуна́кăви дво́ри [сла́нце прăпиче́ло, [уф-мо́мини дво́ри, [ро́са зарусила [отди́ли-се мо́ма, [од-ма́јка, утма́тко* [ВГ(Ст),271]; ~ *дарувајте дудулито; [дудулито сирачито; [да попадне темна магла; [да зароси ситна роса; [да навади рамно поле; [да се роди берикетот* [БМ,-34];~ *кад си јана това брзо кон'че; [од дăхо му măгла замăглило; [од пените роса заросила; [ги стигна Марко крај моретo. [– Оj ти Марко, Марко кралевити; [и за тебе празна халка има* [Б(С,ДХ)-35]; ~ *Мори почна Павле огајн да ми вале; [ми го вали три дни ем три ноќи; [мори, тамам огајн мауце се развали; [ми зароси сиуна ситна роса* [БМ,99]; 2. 'кондензирана водена пареа што наутро се фаќа по тревата, лисјата' ~ *твојата душа се леје; [куту снегут на слăнце; [куту ледут јуф вода; [куту каранфил на слана; [куту чубрика на роса* [ТГ,98]; ~ *и та́м за стујáт дур да усăхнат ... с'ётн'ạ сабáлин кугá и́ма ро́са, ум'éкнуват ... ги пра́вими сандáлạ* [MSt,5].

ро́си* impf 'кога врне дожд со ситни капки' [СК,334]; ~ *нă-зăкăра́ то́: чуве́к, нă-искăра́ ут-Со́лăн нăво́нка, ве́ле: "Ду ту́кă мо́жум, ут-ту́кă нă-на́м гáаре...". Ни́јă ка́ пăтува́ме, ка́ пăтува́ме, адно вре́ме ка́ сăмна́, па́ нă тăва́ ме́сто... Же́нцко му-ви́кăт, ф-Же́нцкуто По́ле. И до́шче, ја́ кути че́ра ка́ ро́сише, тăка́* [ПД(Пат),172]; ~ *роси, роси, вај Дудуле, ситна роса, мили*

боже; [да наросиш сăта земја, вај Дудуле, мили боже; [да се чине бирик'етот; [да се ранат сирумаси [МЕв(Р)97]; ~ *карај мајчо, когу караш; [ама мене немој карај; [мен ми вече дотежало; [дотежало домăчн'ало; [на врхчето роса роси; [на Дунава мома носи* [БД,13]; на исток од Солун: **русѝ** 'врне ситен дожд' [MS,s,98].

ро́син* adj 1. 'кога врз некоја растителност (пр. врз трева) се има нафатено ситни дождовни капки – роса' ~ *деојка е боса поминала; [гола, боса оште гологлава; [да ми иде фаф росно ливадје; [да нажăне росна детелина* [Б(С,ДХ),19]; ~ *истом по ранината хрăтлето сос опашката си земуваши от реката вода и напрăскаше околу момата тревите, и, кога стана утринта, царјувут син најде моминуту месту по-росну* [V,PM,71] – поодамна констатиравме дека во југоисточните говори среќаваме имперф. (и презент) од перфективни глаголи; сп. од контекстот: **земуваши от реката вода и напрăскаше околу**; очигледно дека појавата има пошироки размери (в. ***Кукушкиот говор***, т. 1); ~ *ама аку сакаш да га докимасаш, дувечира, кога ке да си легнити аф чаирите, таму она дека ки спие, аку е мома, утринта ке да е тревата увјахната, пак аку е јунак, тревата ке да е росна* [V,PM,71] – во текстот прави впечаток линеаризацијата, имено партикулата за идно време '**ќе**' и глаголот не се во контакт: **ке да си легнити;** истово важи и за помошниот глагол: **ке да е росна**; 2. 'нешто што ја има свежината на росата' ~ *китка ми падна од росно лико; [јунак ја најде ни ми ја даде; [иди ја терај, белкин ки ја даде; [терах ја терах, нели ја даде* [БД,114] – случај на употреба на препозитивна употреба на кратката заменска форма во однос на глаголот во императив: **иди ја терај**; ~ *мла́до, мла́до, ги́ди ро́сно зла́то, [ги́ди ро́сно зла́то, пра́вно л'у́бо! [на ра́нка му ле́га шипе́рница, [ф па́зуха му бắрка ка́т ф копри́на* [ПСт,ЗС,72]; ~ *гу-зăкла́ле, гу-извăри́ле. Она де́ка пắди́не ко́ска сѐ ă-бе́ре и пла́че. И фа́шта ти́а ко́ските и-зăкупу́ва у-ба́фшта. Никну́ва ину бусил'ук ро́сно, кăк...* [ДК(Лип),116]; ~ *и тја го и чувала умрјант тамо нетри тукму три години без л'ап, без вода, и пак* ***росна стојала*** *ка-ту* ***росна триндафил*** [V,PM,209] – случај на нарушена конгруенција: атрибутот во женски а именката во машки род (***росна триндафил***); сп. топ. **Ро́сен** – во реонот на Елешница, Валовишко, изведено од ***роса*** [ЈИ,М...,184].

Росица 'ж. лич. име запишано во Драмско' ~ *Росице, пуста Росице; [всекога јо вас да дојда; [все тă насметка намирам; все жална, све разжалена; [дăли та мајка карала; [ил тă са братја бедили* [БД,148].

росица f, dem. – в. **ро́са** ~ *му ве́ли: "бра́те, ме́ни ми са́ пикáи! Ки са по́пика от ту́ка". Брáт му му вели́: "сакắн, бра́тко, одо́л и́ма чове́ци!" Па́к то́јнака: "мо́ре ки са по́пика!" Отго́ре брјасто́т са попика́. Тогáс фати́ха бизирґа́ните да вел'а́т: "о-хо-хо! ми́ла ма́јува ро́сица по дја́дова бради́чка!"* [V,PM,126]; ~ *ама на лудојут млого зорт му дојде, са пика отгори наврах базирґаните. И базирґаните фатиха да вел'ат: "охо-хо... о-хохо! от Бога топла росица дојде"* [V,PM,229]; ~ *папаруда л'аташи, л'аташи; [ут дăб нă дăб*

кацăши, кацăши; [и сă Богу мол'аши, мол'аши – [фати Боже росицă, росицă; [дă навăдим пченица, пченица; [дă нăхраним дјачица, дјачица [БД,25]; ~ *росица ми прироси, ни је било росица; [ја мă сă били момин, момините сăлзици. [– "Оj калугер, кăлугер! Калугер са ни жени; [од Бога је грехота, од л'уде је срамота!"* [БД118] – во текстот прави впечаток употребата на номинативна место вокативна форма: **оj калугер, калугер!**; ~ *русицă руси, тревица никни; [пахон гу пасе, перја гу фрлја; [моми гу бирjăт, китки гу кичăт; [та гу прудавăт – китка хрулија* [БД,25].

ро́снек m 'домашна направа, воденица за мелење бунгур, каменот се врти со рака' [ДК(Лип),104]; во односна регија за истата направа е регистриран и друг назив: **бунгу́рцки ка́ме́jна**.

рот m 'уста на свиња, чурилка'; називот го немаме забележано во други македонски дијалекти, се работи за архаизам, сп. во рус. јазик [ДК-(Емб),106].

ро́уф* m 'голема дупка што служи како заклон на војската' ~ *тăка́, стăнáмă, сă-зе́ма - о́jмă. Во́jскăта нă-идно-пăти́ште бе́ше, а то́ пăти́ште, о́ти баирли́во ме́сто-j, кăту-ро́уви прăве́но, дăлбна́ту ме́сту. Едни́ нă-та́ стра́на во́jска ле́жăт, дру́ги нă-ва́* [БМег(Волк)-193]; и: **роф** ~ *а́вли́(j)áта ни б'á-ш гул'áмă, се́дăм-о́сăм де́кăрă. На́ о́кол а́вли(j)áта би́ш иско́пăн ро́ф. До-ро́фо би́ха посăде́ни кава́ци* [ДЧ,158].

рофjа́н m 'лош човек, тој што кодоши' [BV,140]..

ро́фке impf 'кога свињата испушта глас' ~ *и вăлко удде́л си-гла́дин. И тăка́ о́де пу-пăто гла́дин, на́jде едно пра́се не́где ро́фке и гу фа́ште. "Ќи-тă-изе́дум". – "Фа́т-ме, ви́ке, з-у́хто ...дă се́тне мă-jа́ди"* [ПК,2(Мор),224].

ро́чка f 'уста на свиња, чурилка' [ДК-(Лип),104]; в. **рот**.

ро́шка f 1. 'гранка' (во случајот сува) ~ *му-ве́ле и сă-ури́ва до́лу, си-бе́ре ро́шки. Бе́ре ро́шки, е, зăка́чва чи-ти́ри ко́jл'а, а вăрзва ме́чкăта ле́по су-фăрто́ма, ă-лигну́ва и зăпа́л'ва уздо́ла о́гăн* [ДК(Паљ),119] – за лексемата **леп** 'убав' тешко може да се допушти влијание од српскиот јазик бидејќи се работи за говор од крајната јужна периферија каде што немало услови за меѓујазичен контакт; 2. 'нешто издадено, шилесто како заб' ~ *шо́ си́тнăме зе́мăта, и́ма ѕăле́зни ро́шки* (објаснување за земј. термин **дăрл'а́ча) [ПД,121]**; ~ *то́-j уз-две́ ро́шки, зă ко́пăне нă-ло́зе* (објаснување за земј. термин **дикел') [ПД,121]**; ~ *о́на не́-j це́ла* (како што е лопатата), *о́на-j куту буне́ла* (виљушка), *и́ма куту рăго́ве, ро́шки. Сă-упутре́буве зă-ве́jне нă-вра́о дудека́ и́ма сла́ма, ус-н'áа сă-фăрке* (објаснување за земј. термин **кăрпăло́ќ** = вид вила) [ПД(Ник),122].

Ро́шлуво top. 'име на село на север од Кукуш' ~ *И, ут-та́м, нă-футрината тăргна́хме дă-бе́гме. Имахме сто́ка: о́фци, ко́зи, и́махме вăло́ве, кра́ви, би́вуле, ко́jне, мăга́ре. И устăна́, сè ра́спус удде́. И бигаме. Дуjде́ме уф-Грăма́дна. Сиде́ме а́jн де́н и се́тне сăба́jлинта, шо-ве́лиш, а́j па́ нă-га́ре нă-Ра́шлуво* [ПК,2(Шек),278].

Ро́шлуфска Ре́ка top. (сп. с. **Ро́шлуво**) ~ *нă-Питро́вдин нă-де́но смă бе́гни. Спруму Питро́вдин нă ве́чăрта не́ сă-пугуди́ли Гăрцте и Бугáрто. Фăти́ли вуjна́, о́ти Со-*

лăн сąкáла Бăлгáрија дă-гу дăрже. И ká-j зăфáјкăт нă-нáште, уф-жéтва, гóли, гóли бигáли. Ут А мбáр Ќój ká că-дигнýвăт, зúмăт нă вáки, пу-стрáнта, пу-Гáлик. Еднú зимáли пу-Рóшлуфска Рéка [ПК-(Крец),308].

ро́шуф adj 'тој што е со неуредна коса, незачешлан' [ПК(Грам),60] ~ *кут бис чéшăл' дă că-дóма.*

ру́би pl. 1.'облека, алишта' ~ *идúн д'ę́н' зл'ázи цáр'ут на ш'éдба, скопóту бúш'и н'éтр'ą у мур'éту гóл ('бис ру́би')* [MS,t,78]; ~ *и фáш'-тат, ги звáждат н'éјнит'ą ру́би ут вăнк пóртата* [MS,t,11]; *пó-ситн'ą пруминá и идúн прóс'ąк ... т'á му вилú: "ми ги ни дáваш' тфójт'ą ру́би и на м'éн'ą"* [MS-t,23]; ~ *"мúлата сфитá Бугурдúца, ш'ту т'ą вúд'ąх у гурáта и си ги м'ąнихми ру́бит'ą"* [MS,t,25]; ~ *фтáса д'ăт'ąту на б'ăла вóда, си извáди ру́биту и фл'ázи на курúту-ту* [MS,t,14]; ~ *и нá тес трите косми, кога ки ми сакаш мене, да ги лизнуваш, та јаз ки идам да ми вјахнуваш; та сториш и един кат харни руби, да си имаш по тебе* [V,PM,159] – прави впечаток предлогот **'по'** наместо 'со': **и един кат харни руби, да си имаш по тебе**; ~ *тáти, ... на м'éн'ą идúн кóн' да ми дукáраш' и идúн кáт мýш'ка ру́ба... и идúн дисáјќ лúри* [MS,t,29] – забележлив е рефлексот **у** за големата носовка во зборот **мý́ш'ка,** кога, од една страна, зборот не се третира за црквенословенизам, а од друга (страна) нормална, очекувана замена е **ă**; ~ *гу калосурúсаха и и р'éч'и на мáлкатá-му мóма: "идúн јунáк инá ру́ба имáш'и кутý слă-нциту"* [MS,t,35]; ~ *нáјди идúн ч'убáн, му că мóл'ąш'и да мин'áт ру́бăт'ą и ч'убáнут и ха дáди и ... з'é ру́бăт'ą ут ж'инáта* [MS,t,68]; ~ *ја вúд'ąха мумáта, такфáс хýвава и прим'ąн'éнта сăс тóлкус хýвава ру́ба* [MS,t,23]; 2. 'предмети – шиени, ткаени (вклучувајќи и облека)' но со издиференцирано значење: 'стварите што младата невеста ги носи како дар во новиот дом'; се јавува во еднинската форма: **руба** ~ *нáпкумта ќи–зúме тáткото шо да-бúде ут-рýапта, ќи-благушóве, ќи-фăрле уф-куфчé-гут* [ВГ(Ст),270]; ~ *кога ја питала бабата: "што поштеш синко?", тја пак хи рекла: "Стребро и маламо, бабо!" Тога тја ја завела и ја откарала дома си, та хи дала три товара руба от голо злато, товариха хи ја на убави кон'ă и ја пратила да идjă дома си* [V,PM,286]; ~ *тувáрна, азăр, кóлта сјáа-устăвúме, тăкá избигáме ус-адná дýша. Ус-житвáрски ру́би, кăквú бúли, ус-тăквú с-јóдаа чувéцте, ус-дрúпуви ру́би. Ру́бăта ни устăнá тăкá* [ПК,2(Иц),282] – во контекстот се забележува разликата меѓу **руби** 'облека што се користи' и **руба** 'облека и др. што се чува'; ~ *маштеха хи, като видела толко руба, каскандисала и утринта, като сја научила, у-де хи ја, пратила сојăтă си дăштерја да пасе оловето и хи порачала, да идjă на нози мјасто да најде бабăтă* [V,PM,286]; 3. сп.: **ру́ба за ут вăнка** 'горна облека' ~ *му кýпи ру́ба ... за ут вăнка* [MS,t,81], односно **ру́ба за ут нăтр'ą** 'долна облека' ~ *... гу зан'éси на ч'ариш'ú-јата, му кýпи ру́ба за ут нăтр'ą*

[MS,t,81]; пог.: **ру́ба крáсе, ру́ба гнáсе** ~ *ру́бта о-прáве чувéко, áк с-ублéчиш уф-ýбува ру́ба пóарин кúси* [ПК,2(Гăр),191].

рубија f 'вид златна монета' ~ – *Жени ме, стара ле мајко, жени ме![; дудека ме сакат момите. [– Не можа сино, ле мори Стојане; [ваја гудина е скапија; [ришето ченка жалтица; [ведруто вино рубија* [БМ,152]; — заглавниот збор (**рубија**) го сретнавме во описот на следниов празничен обичај од Гевгелиско: за празникот Прошка, *армасăнте* (свршените) девојки *бакнуват рăка* на постарите роднини од страна на свршеникот и добиваат поклон *игла* (брош) *сус рубија* или *петлинце* (петле направено од сребро што се носи како брош) [ТГ,34]; на вториот ден од **Бужúк** *армасанта* девојка *бакнуве рăка* прво на свекрвата и на свекорот. *Свекурут* обично ја дарува со некој *алтăн*, а свекрвата со златни пари (*рубија, чарклија рубија, мамудија, барбут* и др.) [ТГ,90–91].

ру́бич'ки* pl., dem. 'алишта' ~ *и си з'éва ру́бич'кит'ą прóтумáстóру, си јáхна кóн'у и трăгна* [MS,t,19].

рувé impf 'реве' (силно вика) ~ *да му фл'áј ш'иш'éту на гăзó да си фáти да цúка, да рувé* [MS,t,50]; ~ *магáр'ąту рувé* – в. **ривé** [MS,-s,99].

рувé impf 'рие' (копа површно) ~ *бúшкąта рувé* [ДЧ,140].

рувéл'* m 'мало огнено оружје, револвер' ~ *и óн завóдуве кóјнто дă-бéге. Адúн'о: кумúтин му-сă-пýште зă-пулвúнте, путúснуве-гу. Гу-фáјќе, о-фáште ф-рăцто тăкá, а дрýкјо: кумúтин нé сă-пýште нă-дрýкјо Арнýтин. Искáрве рувéл'о: тăк, нé фáште, тăк, нé фáште. Нé му рăбóте. Арнýтино кá видéл нé му-рăбóте рувéл'о и му-сă-пýште дă-бéге* [ПК,2(Даут),335]; ~ *ąндáртọ, óни-сą сąс рувéл'* [ДЧ140]; ~ *озодолу иде едно клето Грче; [та на Рума вели, вели одговори: [– Мар дај си ми Руме една студна ода! – Душата си дава, ода си не давам. [Разл'ути се Грче, та искара рувелј; [та искара рувелј, рувелј од поеса; [та удари Рума на клетото срцја* [БД,138].

ру́во* n 'облека (надворешна)', в. **ру́би** ~ *нивéјсти иднó врéме и-прáва, нă-нáште мéста, тýа гóре, ут-Илицúиву нă-гóре, су-шáрọве или сăгúа му-с-вúкăше рýвуто нă-нивјсти, су-кăлпáк нéкуј, тýа супýлуви* [ВЕв(Ил),307]; и **рухо** ~ *ја Јанкула хи вели отгоори: – мăри малчи, малчи млада Јанкулице; [премини са, нариди са; [што ти рухо најприлега; [шта ти јахнă на мојто сио конче; [и шта ти подăм мăжкото дете* [Б(С,Д-Х),38]; ~ *и заеднош си собераха и влезоха в царскио двор, и пак излезоха сите на рен, на рен. Тогај царјут примени 300 дивојки, се на един бој, на едно рухо, и неговата дивојка тамо, сите покриени невести* [V,PM,158]; ~ *Димке ле, Димке, црноока! [доста вејќе ергеновај; [ергеновај, левеновај; [ергенско рухо носила; [син'а риза и бјал хустан* [Б(СДХ)33]; ~ *Рáда úма трú дивóјки – де, гúди де, [ја и трúте édно лúко, édно рýхо нóсат* [ИГ,108]; ~ *рăзтарја порти момкова мајка; [снăха ти довевам, в руху куприн'ану* [БД,61].

ру́га f 'ангажман на човек да пасе овци' [BV,140].

ругáт* adj 1. 'добиток што има рогови' ~ *óфцą сąс ругóв, т'áą е ругáтą* [ДЧ,140]; 2. изр. **éм шýто, éм ру-**

га́то (= *е́м не́ гу зна́, е́м сă-фа́ле)* [ПД,138].

ру́ге impf 'кара' ~ *сăбáјлинта óдăт, глéдăт, сă-фăти́л ѓáвуло. Оште ка́ гу видéл гáздта, пучнáл дă-гу-ру́ге: "И, и-бре́, викáл, не́ вé-ј стрáм, прáвите мóстуве да вăрвăт л'ý:-то, а ви́ă курди́сувате фáци дă-ги-фáштите"* [ПД,166]; ~ *тóо мóјо чувéк* (= мојот маж) *нóго-ı ру́ге дéцта* [ПК,2(Мут),98]; ~ *ни́м гу-ру́ги тóлко* [ПД,(Пат),115].

ругози́на* (и: **ругузи́на)** f 1. 'постилка од ткаен рогоз, се постила на земја за седење или одмарање' ~ *тјанака угладн'а, извади што да е да јади, ама не можа, зашто мирисаши на човек, и, кату не можала да јади, извади една парча месу, гу фăрли под ругозината* [V,PM,62]; ~ *им вели: "на царјувут син ја оставих, да ја чува. Ако ја открадн некој сестра ни, сетне чохап не можиш да на дадеш. Ајди, карај поскору да појми, ча пот ругузината има една дупка; оттамо излева един дјадо* [V,PM,233]; ~ *ама тојнака знаиши ча тјанака не беши јала; фати да вика: "месу варену дек ми си, ела". И то пусто месу беши враговчина, знаиши да вреви и заедноч излезе пот ругозината прет негу* [V,PM,62]; кај Малецки: **рагузи́на** [MS,s,95]; 2. изр.: **пуд-ругузи́нта гă-пу́ште** (= кога некој тајно прави пакости) ~ *тăкóф-ej óн, пуд ругузи́нта гă-пу́ште, Ќи-ј нă-сăске, сéтне си-глéде гýсто* [ПК,2-(Гăр),189]; – сп. **рогуз**.

ругузинов adj 'нешто што се однесува на **ругузина**' – односнава придавка во контекст со врвка ја запишавме во следново празноверие од Гевге-лиско: во минатото голем страв имале селаните од *сеховскиут вампирин* (селото Сеово сега е преку граница, во егејскиот дел), којшто "направил многу грозотии" и затоа еден ден зеле и го раскопале гробот и таму го нашле "како седе", еден од селаните му ставил на вратот *ругузинова врвца* (таа не се кине) ја затегнал и така го довлечкал *вампиринот* до Вардар [ТГ,260].

руд adj 1. 'нешто свежо, убаво, црвеникаво' ~ *мори, што си налутена, Недо; [јот не ми зборуваш, севдо; [ка ми зборуваше? [мори, ка ми зборуваше, Недо; [су тенката јуста; [мори, со тенката јуста, Недо; [со рудото грло* [БМ30]; почесто за **јагне**: ~ *Галăпке моме, Галăпко; [оште ли мола ште ходиш; [хората мали да лажеш. [Оттам замина Галăпка; [Кичо си на друм седеше; [с негува верна дружина; [рудо си јагне печеха; [црвено вино пиеха* [БД,140]; 2. 'кадрав' (за волна или коса) ~ *там седјахă осем зими, девет лета; [да стигнахă, та добихă: [руди овци, вакли охци; [та станахă, наврвихă; [да си дојдăт от планина* [Б(С,ДХ),45]; ~ *па на Стојан вили гоори: – Стојане, л'убе Стојане; [стигнă ли л'убе, доби ли; [вакли охци, руди овни?* [Б(С,ДХ),45]; [ПК,2(Мут),98].

руда f 'дел од запрежна кола, дрво што ги поврзува предните и задните тркала'; со исто значење и: **пашка** [ДЧ,63].

руда́н'* m 1.'направа за предење волна, памук – чекрк во др. говори' ~ *усăхнува ут слăнциту прéлуту и си гу субúрами ина́ ку́па и з'éвами руда́н'у ... и каламúсали* [MS,t,6]; ~*Ка́ сă–придéли? Руда́но? Ка́ тé-ј курди́син и́ма целéзно вăртéно, то: тáм нé-ј тăквó вăртéно. Тó: е нарăка вăртéно, а на-руда́но-ј целéз-*

но. Вăртéнто ка́ ко:-клáјш úма рудáно тăкá чăпăрáшка, ќи-те-ј курдúсин и ќи-си-прéдиш [ПК,2-(Пл),254]; ~ *зáпрјоо тóо рудáн гáаре, ми-флизé уф–глáфта* (станува збор за шумот што се прави кога се преде со **рудáн**) [ПК,2-(Гăр),176]; 2. 'обичај, верување' – кога *стројникот* ќе тргне од дома да уговори свршувачка, *да струјуве,* домаќинката ќе земе шишенце во кое има ракија, ќе го приврзи на ***рудан*** којшто почнува да се врти (заедно со шишенцето) со верување дека девојката и родителите така ќе се вртат околу стројникот.

руди́ (и: **ро́ди**) pf 1. 'донесе на свет нов, млад организам' (кај човечкиот род и во животинскиот свет) ~ *"áку руди́ ж'инáта-му, как да му рич'еми инó úм'ạ? да гу рич'é-ми – Дијуни́ш'!"* [MS,t,46]; ~ *за и кáж'иш' на н'éја за да м'ạ ни ч'áка и ш'ту за руди́ úти мóма úти д'ăт'ạ да гу крăстити Инсáф* [MS,t,48]; ~ *уткрáва инá јáблăка ут парáдиса и исл'áва на зим'áта, прумúна прис цáрувáта кăш'та и вúка: "тó ни рáж'да, јас úмам л'ăк да руди́!"* [MS,t,30]; ~ *вá трéќата устăнáла трýдна, áма ја нéма дă ро́ди. Ама кóа руди́ла óна, си-кýчúла и кýчката, сạ-мáчила и мáчкăта* [ВЕв(Кр),301]; 2. 'дава плод' (за дрво, растение) ~ *Боју мари, бјала Боју; [малкă моме, бјала Боју; [букуу дăру род рудилу; [свјака вјајкă и јабăлка; [на врăхă му славеј пјае* [БД,12]; ~ *сјала мома есено грозди; [и гу е сјала, и се фатило; [та е родило есено грозде; [та направила рој-ничко вино* [БД,111]; 3. 'се појавува сонцето' (но само наутро а не од зад облаци) ~ *от таму киниса полека-лека, от две дена сетника отиде на слăнцето; ошти не беше родило. Таму најде слăнчова мајка, на неја вели говори: "сакам слăнцето да ми кажи кăсметјут"* [V,PM,99] – во контекстот среќаваме две посебности, едната морфолошка: проширена употреба на предлогот **'от'** место 'по' (**от две дена сетника отиде**), втората синтаксичка – отсуство на кратките заменски форми како конституенти на удвоениот објект, сп.: – **на неја вели говори** (наместо: 'на неја ѝ вели') **и "сакам слăнцето да ми кажи кăсметјут"** (наместо: 'да ми го кажи кăсметјут'); 4. – **(сă)** ~ *јáс сă рудúх на хúл'а октакóш'а éнининда ин'á* [MS,t,87]; ~ *ричé на нéгу Ангелот: Ни́м сă плáши, Заарúн, зáшто тфójото мóлба сạ чý на Гóспот, и тфójта жéна Елисáва ки си рóди дéти на тéбе* [MV-,K,294]; ~ *на тóа врéми, удéки пу пăтут Ис..., а видé иднó човéк шо бéши слéп ут кá си родú. И му питáа Ученúците нéгови, ém вél'ат: Дидáскале, кój и грешú... да си родú слéп* [MV,K258] – нерегуларна употреба на кратките зам. форми: дат. 'му' наместо акуз. 'го': **му питáа Ученúците** (м. 'го питаа'); ~ *каталахý на нóс сирумáх жинáта-му бúши дитúн'а, ја фáтиха булúки за да сă рудú мáлкуту* [MS,t,15]; ~ *одат тáквú адни́ стáри куту мéне, нé избрúчини. Турúл еднá кáпа – пулвúна óфца, знáјш тúạ шóпто, ус-цивúлна рýба, ус-трилéјна пýшка, нóжут нă-пýшкăта. И сă-смéат, гувóрат: "Е, е дéца, вúке, нúа нé сме кату млáјте вујнúци, вúке, дă-бéќме. Сигá, вúке, нă-Гăрцте шó ќи-му-напрáјме". Шо нăпрă-вúли нé знáм. Утúхме на-гăрчкăта грáница за-дạ-шóјме уф-нáшто сéло. Знáјш, кăт-се-ј рудúл чувéк,*

та́м мо-ј ми́ло, ќи-сă-пукло́ниш зăдă-живе́јш. Тă-шо́-Грӑк, шо́ Бу́гарин [ПК,2(Коц),353] – дадовме подолг текст зашто во него среќаваме не само историски факти (доживеани) за судирите во Втората балканска војна, туку има и елементи од народниот бит, пр. за облеката; ~ *се́тне, уд-Мукри́во стăна́ме, удде́ме нă-Сви́дувица. Та́м сиде́ме. И-та́м, зă-то́о сја́а ко́рно н-е́ј ут-та́м. Та́л ме́-ј. Тугáј тăка́ би́ше. Сă-ро́диш, не́ сă-зна́а шо ќи-сре́тиш, шо ќи-па́тиш* [ПК2(Шек),279] – нова потврда за фреквентноста на перфективниот презент: **сă-ро́диш, не́ сă-зна́а** (м. 'ќе се родиш'); за ова поопширно во трудот "Кукушкиот говор", т.1.; 5. 'кога некоја работа се пресоздава во нова форма, односно во нова содржина од постоечкото' — кога жената ќе почне да ткае треба да се прекрсти и да каже: "*Боже пуможи! Сус леко да родум!*", т.е. без тешкотии од преѓа да се стори ("да се роди") платно [ТГ,363]; 6. изр.: **дур не роди врбата грозде** (= никогаш) ~ *наздравицă ти Калино; [јот твоја здрави на моја. [– Стојане мори Стојане; [не ти преимам здравето; [дур не роди врбата грозде; [и жăлта дун'а ниранза* [БД,20]; "**Роди ме, мале, сус касмет** (или: *касметлија*), **па ме фрли на пăт!**" – народот верува во судбина, односно како што е предодредено од "севишниот" [ТГ,311].

Руди́ните top. 'планинско пасиште во реонот на Ливадишта, Драмско'; Ј. Иванов наведува од: стсл. **ро8дина** 'ливада' [ЈИ,М...,184]; **Рудина** 'рид во близина на селото Стојаково, Гевгелиско' – односниов топоним го запишавме како дел од народниот бит, но и од верскиот жи-вот: на празникот **Чисти Пунидел-ник** (тоа е прв *пуниделник и прв-нијут ден уд Вилигденски пос)* се-ланите се качуваат на споменатиот рид и тука варат грав, играат и се веселат; истото го прават и жителите на соседните села Богданци и Богородица, првите се качуваат на ридот **Пугана,** а вторите на ридот **Куфил'ок** [ТГ,42].

руди́тạл* m 'татко или мајка во однос на своето чедо' ~ *о́н бил но́гу бугáт, а́ма нạма́л ни же́на ни де́ца. Ива́н и Ти́на устạна́ле при-де́уто. Он сạ-трудил да-им–гизạме́не руди́тạл'то* [ВД,277].

Ру́дишше top. 'место во Мрвашко во кое се копало железна руда', Ј. Иванов наведува од стсл. **ро8да** + суф. **-ище** [ЈИ,М...,184].

рудни́на f 'тој со кого имаме крвно сродство' [MS,s,98]; ~ *и му ричé Ма... на Ангил: Ка́к ки би́ди во́а, шо не́ зна́м мӑж? И гувори́ Ангил, и ричé на не́а: Сфе́ти Ду́х ки фле́зи на те́б... И е́ту и Елиса́вет, тфо́а рудни́на, и о́на устана́ те́шка* [MV,K,316]; ~ *и жените кату за подат на дивојкини кашти, сплăзноват рăнки с девојкините роднини, прајат здраво живо и седнуват неколко ч'ас, дур да пијат по едно кајвé* [V,PM,-246]; ~ *вéлиши: Ету така́ сака́ Го́спот да ми чи́ни на ме́н на мо́ити дни́, шо му са виде́л а́рно на не́гу да ми си би́јат пе́за л'у́дите. И му дујде́л вре́миту на Елиса́вет да си ро́ди. И слуша́ле иникато́ри ... и са́та рудни́на му* [MV,K,321]; ~ *Јо́сиф и Ма́јка му не знаја́ле. Тра́чиа шо бил су дружи́ната на́при, уди́ле баја́ виздéн, и гу па́лаа на рудни́нити и на пузнаја́ти л'уди* [MV,K,294] – во контекстот имаме проширена употреба на предлогот **'на'** наместо 'кај': **гу па́лаа на рудни́нити** (м. 'кај рудни́нити').

руднúнски adj 'нешто што се однесува на **руднина**' ~ *тáа нáшта излезé пу-руднúнски* (т.е. така како што не му одговара) [ПК,2(Гăр),188].

рудни́нство n 'врска заснована врз крвно сродство' – заглавниот збор го сретнавме во описот на следниот обичај: на заедничката вечера кај девојката кога се дојдени роднините од момчето да ја бараат девојката за нивниот син, прво благословува таткото на девојката: ~ *"Ка е арно Госпуд нека даде! Мисла аирлија да ни биде! Ново* ***руднинство*** *ду века да траје, и Госпут на сите ваја радуст да ја даде!"* [ТГ,163]; – и останатите гости пиејќи вино слично благословуваат: *"Ајарлија руднинство!"*, и обраќајќи се еднаш кон таткото на девојката, друг пат кон таткото на момчето ќе кажат: *"Чистит ти сват"!*; ~ *уднапрéди сúте óдăхме пу-вúзи, сă-знájше* ***рудни́нство****, сjáа гă-нéма тáа* [ПК,2(Гăр),121].

руд'ова* impf – в. **рудú** (со исто имперфективно значење се употребува и **ра́ж'да**) [MS,s,98], што зборува за широката употреба на суфиксот **–ува (–ова)**, констатирано од предходните истражувачи на долновардарските говори.

рудýве* impf 'има роднинска врска со некого' ~ *éдна мóмичка испăднáла, гă-питáли: "Дéка-j мájкă-ти и тáтку-ти?". Мóмичкăта рéкла: "Е, мájка и тáтко тáм-сă уф-рé-кăта зăкóл'ни". И тýк úма свój уф-сéло Тýрнуво, кój сă-блúску рóда, дур рудýват и сус нáс мáлко* [ПК,2(Крец),305].

ружа f, bot. Rosa damascena 'повеќегодишно растение со убави мирисливи цветови во различни бои' ~ *билúжило млад јунак; [едно дрво в гората; [едно јовен стадото; [једна ружа в градинче; [ка јотиде на војска; [што остави не најде* [БМ,33] – во контекстот се забележуваат две граматички посебности: првата е во врска со нерегуларност во категоријата род: субјектот е во машки а предикатот (л-фор.) во среден род: **билижило млад јунак**, а втората се однесува на отсуството на предлог во додатокот за место: **едно јовен стадото** (место: 'во стадото'). Во Дојранско 'ружата' се вика **трăндáфăл**, а **рýжа** е друго растение; в. рýжин.

ружѓајне n 'чинот на појава на новиот организам, раѓање' [ТГ,471].

ружи* impf 'дотерува, украсува (пр. коњ)' ~ *фркнали ми са фркнали; [девет реда гăлаби; [–Чи де ми са кăцнали? [– Кăцнали ми са кăцнали; [на кумови дворови; [– Мари Лено нивесту; [што правеха кумовци? [– Брзи си кони ружјаха; [за свадба ги готвеха* [БД,50].

рýжин m, bot. ~ *кúтка, рáсте висóко, дудéка пă нéкуј убрáтно вúкăт рýжа нă трăндáфăло. Рýжин ej дрýго, а трăндáфăл ej дрýго.* Фактички *рýжино* е едногодишно растение, расте високо до 2 м., има цветови со различна боја, но со многу куси рачки, т.е. цветот е веднаш до стеблото [ПД(Ник),123]; ~ *теја му одгојворјат: "Стојане, Стојане; [бре горцки дјаволе, бре наимаш ли са; [бре, та да ни идиш, фăф нашта градина; [та да ни набереш до црвен ле ружен"* [БД,31].

руjáк m 1.'рој од пчели, но и од други инсекти кога се на куп' (кога "семејството од пчели" се дели, односно се подновува оди во **руjáк**) [ПК(2),8]; ~ *адúн руjáк бúше зăстăнáл нă-jáвуро, áj-го, гóре-j*

о́шше [ПК,2(Мут),98]; ~ *руја́к ут че́ли, руја́к му́(х)и али руја́к ут ба̀ба́чки* [ДЧ,140]; 2. 'кош во кој се прифаќаат пчелите кога се ројат' [ТГ,471]; 3. 'жиците што при ткаењето претекнуваат (излегуваат) од брдото и мора постојано да се враќаат назад, се викаат **рујак;** сп. празноверие: ако во **рујакот** жиците се парен број *(чифт)* се верува дека жената што ткае ќе роди женско дете, ако пак се *тек* (непарен број) ќе роди машко [ТГ,364].

Рујна 'ж. лич. име запишано во Серско' ~ *тој ки ходи сио стадо; [звăнец дрăнка Рујна пое; [та се тија два зглашават; [кој ги чуе и се чуди: [– Шту е тузи хубавина?* [Б(С,ДХ),18]; ~ *Ру(ј)на пасе сио стадо; [по Пирина, по планина; [с братоо си мăшко дете. [Овен има четророга: јалăци му подресила; [рогове му оковала* [Б(С,ДХ),18]; исто така во Драмско ~ – *Мари Рујне, моме Рујне! [ф петăк Рујна јоглавена; [во сабота са разбол'а; [па лижала малко, млого; [малко, млого три мјасеца; [три мјасеца и полвина - јот Петровден до Петковден* [БД,73].

Рујо 'м. лич. име запишано во Драмско' ~ – *Јабре Рују делија! [Рују вино пијаша; [Рују хабер допадна* (слушна, разбра)*; [Маруда са грабнали горанцките момчета; [чашата си отпусна* (остави)*; [та ми стана наврви* (замина) [БД,121].

рујно adj (n) 'црвено' – во контекстот: **рујно вино** ~ *Стојан на Петкана зборува; [– Петкано л'убе хубаво! [фтакцувај* (вети) *Петкано, фтакцувај; дано са море отмрзне: [дај да изградим црква от тимјан; [да излеем бăчви от осăк* (восок)*; [да ги напăлним со рујно вино* [Б(С,-ДХ),14]; ~ *изјали са девет јувна* (овни)*, девет јувна ваклешати; [испили са девет бăчви, девет бăчви рујну вину; [десетата баш ракија* [Б(С,ДХ),52]; ~ *и мен мă мајка родила; [на ден Велигден, Гергивден; [ф тенка ме книга завила; [с бјало мă мл'ако забизала; [с ројно ме винце запоила* [БД,111]; ~ *рăките ти чаша држăт; [нă чашата ројно вино; [ја в виното росна китка; [ја в китката била пара* [БД,54] – во текстот имаме уште еден пример за проширената употреба на предлогот **'на'** наместо 'во' (кога упатува на внатрешност) : **нă чашата ројно вино** (м. 'во чашата'). Освен познатата појава - редукција на 'о' > 'у' има и случаи со обратна редукција: **рojно** место 'рујно'.

ру́ка* impf 'вика' ~ *Спроти отговорот н'амскио траговецот разби сандиките и двата. Та гленда, што да види: куриш'ум и камини беха пăлни. Тогаc траговецот фати тамо да плачи, да рјука и на н'амојут му вели: "господине пари сакам!"* [V,PM,178]; ~ *зăру́кăлу: "Киндизму́шку, Мару́шку, у́мрал мăш шта-зе́меш". Вăрнăла-са т'а плачăште́м при-ма́јка-си. На-тре́тија дăн' пак ста́нăлу сăштуту. Ма́јкăта са-мно́гу зăчуди́ла и зăве́ла Мару́шка да-пи́та бу́дăн от-тăј ру́ка пи́лету* [ВДрам(ГБ),330] – во контекстот имаме архаична употреба на партиципот, л–фор. како придавка: **у́мрал мăш** (м. 'умрен мăш'); ~ *ре́че: "Л'у́бе, ма́лка мо́ме, мо́е весели́у, на-ску́та-ти ма́лку шта за́дремам, та-да-гле́даш прос* (sic!) *зла́тно пе́нж'ура, аку да ви́диш от-на́зи ба́рчи́на да-са-подаде́ н'а́ква мăгла, и на-чеса да-ма-ру́каш* [ВДрам(ГБ),326] – на редакторот на Зборникот на Верко-

виќ обликот на предлогот '**прос**' (< през) му се сторил сомнителен и допишал во текстот (sic!), меѓутоа односна форма е реална и се среќава и во други текстови; во контекстот има уште една посебност: несигурност, или поточно рушење на категоријата род, сп. **зла́тно пе́нж'ура** (именката во ж., а атрибутската одредница во ср. род).

рука́н' m – **в. ре́спа, струк** [MS,-s,98].

ру́кне* pf 'повика' – в. **рука** ~ *че́ла Мару́шка три́ дни́ и три́ нӑ́шти. Ага́ ја-исче́ла, умр'а́лија мӑ́ш са-сăжувѝл и ста́нал. Тој зăве́л Ма рушка при ма́ка-хи, ру́кнăли мно́гу рудни́ни и нăр'а̣дили гул'а́ма сва́дба* [ВДрам(ГБ),326]; ~ *го́ попи́тали ко́лку гу те́ра, – и чорбажи́ата му казал* (погрешно пишува: 'казах'): *"хил'а́да гро́шја". И но́зи изва́да та му да́ва, ко́лку поте́рал, и зе́л ха́на на не́к, за да седјат сос халајтката та́м; ру́кнал и хизмичја́те та плати́л и на тја́х* [V,PM,255]; ~ *бре јахни си брза кон'а; [та ми иди ф Сјар на пазар; [та си купи баш коприна; [от жӑлтата ниранзија; [та си иди ф тјахно село; [та си рукни и подрукни* [БД,112]; ~ *рукна Петкана да пое, [Стојан хи били гоори: [– Петкано л'убе хубао! [Што ти срце развесели [та грукна л'убе да поеш, [лепа песна речовита, [оште л'убе гласовита* [Б(С,ДХ),14]; и: **ро́кна** ~ *и очи́те му-б'а́ха мло́го гол'а́ми и све́теха като́ о́ган. И са-опла́ши офч'а́рина та са-вӑ́рна да б'а́га. И но́зи б'е́ше змѝј, и си-дигна́ змѝе очи́те каде́ охче́ре та го-ро́кна: "Ела при м'е́не побра́тиме! Н'а́шту и́мам да-ти-ка́ж'а"* [ВДрам(ГБ),332].

рукузин m 'дебела врвка исплетена од конци или од тесни платнени ленти' ~ *га́(ш)ник, са̣ пле́т о̣т пре́ѓа, или са̣ круи́ о̣т-пла́тно̣* [ДЧ,140].

Руманинка (и: **Румалинка**) f – бидејќи стои како определба на името (Ленка) возможно дека упатува на прекар (евентуално на потекло)? ~ *на Ленка гојвори: – "Ленке Руманинке, мар кога та пита; [тојта стара мајка: "Каде ти са Ленке, тојте девет брата?"] Мар ти да хи кажиш: "Мају, мила мају; [мају главихме ги, ма оженихме ги; [за долноземл'анки"* [БД,32].

румен adj 'со црвеникава боја' (обично за лице што делува убаво и здраво) ~ *добро јутро густа шумо зелена; [и ју шума бунар вода студена; [и у бунар девојчица румена; [та е тенка и висока, румена* [БД,73]; ~ *толку дјуне* (свет) *да обиди; [като Стана да не најди; [нито тӑнка та висока; [нито бјала та червена; [нито руса та румена* [БД,129].

Румена (во истата песна се среќава и скратената форма **Рума**) 'ж. лич. име запишано во Драмско' ~ *сетила се вечер мома ми Румена; [на ода да идја, лице да јомија; [лице да јомија, коси да натопи; [озодолу иде едно клето Грче; [та на Рума вели, вели одговори* [БД-138]; ~ *мари Ленке, Рума Ленке! [Седнала је Рума Ленка, [долу–долу в градината; [в градината под дун'ата; [там си везе тенăк јаглăк; [тенăк јаглăк главеников ...*

Руменка 'ж. лич. име запишано во Мегленско' ~ *море, јодоздола јиде, бре ианам, момата Руменка; [јоре, ширум, ширум, јоде, бре ианăм, кату урибица; [ајде, кршум, кршум тегне, бре ианам, право*

на чешмата [БМ,152]; исто и во Гевгелиско ~ *кинисала Руменка за вода; [и калеш Питруш пу неја; [ја тука, ја таму да ја фтасе; [ја стигнал дури на чешмата* [ТГ,205].

Румјана* 'ж. лич. име запишано во Драмско' ~ — *Румјано кузум хубава; [мар като беша на дрва; [нили ми видја стадото?; [– Стојане, море Стојане; [бре и да сам го видјала; [јела ни сăм го познала; [– Румјано кузум хубава; [моје са стадо познава* [БД,38].

Румјанче* n 'како додавка, определба на име' (прекар ?) ~ *Ванчо Румјанчето; [Петăр Ванчу дума: [– Хајде Ванчо, хајде; [на нашето село; [на наша вел'ајат! [Шче ти дадем Ванчо; [ѓурежичка мома; [вакла јаребица* [БД,124].

Румка 'ж. лич. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,115].

румоне impf 'зборува' ~ *завел ја Марку, одвел ја; [на н'ази вишни барчини; [по длибокине долои; [и по дребнине камини; [бис цурапе, бис папуце; [Сјул'уманица румоне: [– Бре Марко, бре маџарине; [бре продај си ми дјатено* [БД,23]; ~ *Иван ми лежи умира; [на мајчини си скутове; [мајка му сјади над глава; [руси си коси măкнеше; [на Ивана ги фрлеше; [и си му вели ромоне: – Иване, сину Иване; [бре повздигни си главата* [БД,75].

ру́но* n 'волната од овца острижена и задржана цела', називот го објаснува Тановиќ на следниов начин: стрижењето го почнуваат од стомакот и тоа од половината, така што една половина од **руното** останува на десната страна а другата на левата [ТГ,374]; ~ *ка-испра́х ми ве́ле: "Ашко́лсун мăр ма́ле, а́фирин", мă-путчу́куве пугăрбо. Гă-јстрибúх ду-двăна́јс са́ато, гă-јсчистúх та́а вăлна. Устăна́а три ру́нци. Де́лто и́мше но́го о́фци* [ПК,2(Иц),286].

руп m 'мала монета во турско време, четвртина од грош' [СК,334].

рупкил'а́ф* adj 'нешто што создава шум кога се грицка' ~ *та́-ј чуре́ша, о́на-ј гуле́ма, рупкул'а́ва-ј, но́го-ј у́бува* – станува збор за видот црешна: **стамбулка** [ПК,2(АЌ),106].

Ру́пата top. 'пештера, наоколу карпи', во реонот на Ловча, Драмско; сп. **рошка, рупа** (= дупка) [ЈИ,М... 184].

Рупе́л top. 'име на село во теснецот меѓу планините Беласица и Сенгел'овската Планина, каде што се пробива реката Струма, Валовишко'; Ј. Иванов наведува: од **рупа** + суф. **-ел** [ЈИ,М...,185]; сп. уште топ.: **Рупе́лско Дефиле́** (пак таму).

рупе́л' m 'опака кожна болест', ја викаат и **цăрве́н ве́тар** ~ *рупе́л'о сă-лику́ве ус-ужéшкина и́гла, сă-го́ре ме́стто шо́-ј бо́лно* [ПК,2-(Грам),98].

ру́пке impf 'кога се крши нешто и се прави шум' ~ *то́о шо́ и́ма зăбе мо́ш си-ру́пке бăнбо́нчта, нибли-би́јчка;* исто: *ка́ о́јме пу-сне́го ру́пке пуд-но́јсте* [ПК,2(Гăр),98]; в. **рошне**.

рупла́н m 'превозно средство што се движи во воздух, аероплан' [ДЧ,63].

ру́п-ру́п-ру́п onom. 'подржување на звукот што се создава при кршење со заби на нешто тврдо' ~ *то́о де́те де́н визде́н го-пасе́л ја́гнăнцто и-вичиртá сă-вăри́не до́ма сус-ја́гнăнцто. Ја́гнăто пра́во на пизу́л'о ути́ве и ру́п-ру́п-ру́п фăти́л да-жва́ќе ади́н вăглн* [MS,s,98].

рупиланка f 'жителка на с. Рупел' (во југоисточниот дел) ~ *Маруши ле*

мелничарке; [дегиди пуста рупиланке; [ја си излези в градината; [Маруше ле Мелничанке; [дегиди пуста рупиланке; [в градината зад кашчата [Б(С,ДХ)60].

рупну́ва impf 'чукнува' – в. **ро́па** ~ *гу-фӑти́ло не́ку до́ш, ни́ку гӑрмити́на у ни́ку пустили́а ме́сто – не́ма де́ка дӑ-сӑ-скло́не. Би́ло идну виде́лу та́му. Си-ве́ле:"Ќ-о́дӑм та́му дӑ-сӑ-скло́нӑм ва́ но́ш". Оде та́му, рупну́ва нӑ-вра́тта* [ДК,(Ран),127].

рус adj 1. 'тој што има светол тен, светла коса' ~ *што видов мале пак видов; [једно дивојче градјанче; [високо скемле седише; [руси си коси чешлаше; [тенки плитенки плетише* [БМ,32] – прави впечаток беспредлошкиот додаток за место: **високо скемле седише** (м. 'на високо' ...) , што се третира за позајмен образец; ~ *тогас много попот и пападјата си наумила, та фати, собера комагите наедно, ги залепи и фати сос змиината трјава гу помаза детенто, јужувјало. И кату ужувјало, праве отиде на самовилата, руса глава сос остра сабја му ја посече* [V,PM,216]; ~ *затори са руса малка мома; [што да хи дадем, та да ми отори? [дадох хи лоза сӑс гроздје; [да ми отори – пак ни ми отарја; [дадох хи вејка сӑс дуни; [да ми отори – пак ни ми отарја* [Б(С,ДХ),24]; ~ *кад си јана това брзо кон'че; [од дӑхо му мӑгла замя̆глило; [од пените роса заросила; [и ги стигна Марко крај морето; [двам замахна таја остра сабја; [исече им тија руси глави* [Б(С,ДХ),35]; 2. 'нешто со светла боја' ~ *но́го ру́си ша́рки си клӑде́ла на-ира́мо* (вид постилка) ; 3. 'нешто што ја изгубило бојата од стоење на сонце' ~ *ира́мо ут-слӑнцто изру́се́л* (станал *рус*) [ПК,2(Гӑр),98].

Руса 'ж. лич. име запишано во Драмско' ~ *Русо мар нивјасто: јод Бога да најди! [јод Бога да најди кој Руса наслуби; [на девет девере и на уосем снӑхи; [и на четир зя̆лви, четир л'ути змии* [БД,94].

Руса́лица top. 'ниви во реонот на с. Лехово, Валовишко'; според Ј. Иванов: веројатно од лич. име *Русалија*, сп. стсл. Ро8салиıа, или од ***русалка*** 'митолошко суштество што живее во вода' [ЈИ,М...,185].

русали́а* m 'играорец на **русалиско** оро' – бегалците од Кукушко со себе ги "донесле" обредните игри за "русалиите", кои што долги години опстојуваат во новата средина во Струмичко, особено во селата: Секирник, Сушица, Турново и др. Главен организатор за опстанок на русалиската традиција е Гоце Петров од Секирник; пренесуваме дел од неговите искажувања: ~ *уф-ста́ро вре́ме, до́лу уф-на́што, Куку́шко, зӑбра́нно би́ло дӑ-игра́ат о́ра, мӑкидо́нцки о́ра. Ама прӑку влӑди́кта му-с-удо́бруве дӑ-игра́ат двӑна́јс де́на. Ти́ӑ сӑ-вика́ли русали́ј. Ти́ӑ русали́цки о́ра сӑ-вика́ли, зӑшо́ му би́ла ру́бӑта рӑзли́чна. Ка́пте му-би́ли ту́рцки, ама нӑ-ка́пта има́ло пӑ-крӑс, сӑ-зна́ло не́ сӑ-Ту́рци, о́т сӑ-христе́не. То́лко дуби́ли удубре́не, дӑ-игра́ат ут-стре́дн'оо де́н нӑ-Бужи́к ду-Вуди́ци, двӑна́јс де́на. И ти́ӑ* **русали́ј** *игрӑја́ли на́ши о́ра, куку́шки о́ра, а́ма на-ту́рцко и́ме о́рта сӑ-вика́ли. Ста́рто о́ро, сӑ-вил'а́ло* **кӑрмӑзи́-фуста́н:** *цӑрве́н фуста́н – пу на́шо. Се́тне сӑ-ви́ке адно́* **те́шко о́ро**, *ру́сӑлицко,* **аликочя̆во о́ро**, *то́о сӑ-ви́ке пу-ту́рцко. Се́тне* **То́л'о-капита́н о́ро.** *То́о* **кумицко** *или* **дили́-ормӑна́лси.** *Ту́рците о-крӑсти́ли о́т нӑ-мужсе́ли*

дă-му-нáат крáјо гáаре, о-збăркáли, нé рăзбирáли шó кажýве. "Шó чýке тó: тăпăн тáм уф-урмáнут?" "Ее-е, нé знáјте, лýјте óро играат: **дилú-ормăнáлси**". *Нáј-áрăнто óро-ј тóо – русалúцко óро. И тăкá сă-прăдăлжúло дăлго врéме уф-кукýшкоо крáј ų сă-рăширúло и фăтúли ус-тúа óра дă-збúрăт пáри, дă-грáат цăркви. Нáште кóга сă-прăсилúли тринáјста гудúна, кá избигáли тýка, тóо óро сă-рăширúло и тýка...И кú-кáжум óти читúрстóтини гудúни пустó:т рýсăлијте. Кáк сă-срéтнăт русăлýјте, двéте чéти кú-застáнат нă-пéјсе, нă-стó мéтра дăлéко. Кú-чýкне тăпăнут нă-кóл'не и тугáј бáлтаџúита, шó-о-вóде óрто úма прáво д-удлýче дáл' дă-сă-кóл'ат, дáл' д-óде дéсăт мéтра óн нăпрéт. Они, бáлтăџúјте, трéбе до:-пóчнăт кóлинто, двýјџта бăлтăџúј. Сéтне сă-нăмéстат чéтте, ák-сă-суглáсăт еднáта чéта дă-дáа пуклóн, кú-зăстáне шó-ј тăнчáрут нă-ó:рто, кá:-дúгне кăлăчкăта прáво и сúте кú-пумúнат пут-тáа кăлăчка. Ако нé сáкăт дă-чúнăт, кú-засвúрат óро:* **цăрвéн фустáн**, *нă-турцки* **кăрмăзú фустáн** *и кú-пóчне кóлине. Пóсле кóлинто, кój к-устáне, к-устáне, кój к-ýмре, к-ýмре* [ПК,2(Крец),306]; ~ *адно врéме дујдéли уд-Сăлмáново русăлúј и уд-дéка Амбáр Кój* (имиња на села во Кукушко), *кăј нáшто сéло* (информаторот е од с. Алексуво). *Дóбро áма тáм кăј-Гáлик шо бúла рéкта, тáа бúла нóго ширóка адá и тáмо тăпăнто чукнáли. Тúа рýсăлијте фăтúли: сáмо сă-бикóл'ат и вăрват. Сè-ткá ó:рто гу-бикол'ат. Нáште кáк сă-стујáли нă-нéкуј ритчúнка, куту висóчко-ј бúло, глéдат, тúа, вúке, кú-сă-јскóл'ат. Рýсăлијте сè сă-дублúжуват, сè óдăт. Тăпăнто чýкат нă-жáл: дáм, дýм, дáм, дýм, а рýсăлијте ус-кăлăчките кú-сă-искол'ăт* [ПК,2(Ал),355]; – во микротопономастичката граѓа од овој крај често се среќава името **Рýсалицки гróбишта;** сп. **Русалúјско Гróбе** во реонот на Старошево, Валовишко [ЈИ,М... ,184], исто така во материјалот што го запишавме од с. Крецово: ~ *ут-тáм утúдăх нă-***Рýсăлúцките гróбишта**. *Уф-Крéцăво нéма нáши* [ПК,2(Крец),307].

руса среда f 'име на празник – тоа е првата среда по Велигден', во црква не се служи, но сепак жените го празнуваат, т.е. не работат, бидејќи според суеверието, децата на мајките што не го служат празникот нема да бидат здрави [ТГ,63].

Русин adj 'нешто што ѝ припаѓа на Руса' ~ *наела се Руса, најрано да стани; [стоплила ми уода, омјасила л'аба; [и го подложила, прогима зготвила; [Русини четир зăлви, касканисали ја* (ѝ завидувале) [БД,94].

Русин 'м. лич. име запишано во Ениџевардарско' ~ *сата к'цјај на Солун одат; Русин к'цјаа ут Солун иде; [ej Русин, Русин, Русин к'цјаа; [Русин к'цјаа мома ки мăжа, дете к'и жена* [МЕв(Р),93].

руси рани pl. 'кожна болест кај децата' – овој назив го сретнавме во еден текст во кој се опишува болеста, односно се укажува на народското лекување на истата: кога на детето ќе му се појават *руси рани* по кожата ги лекуваат со тоа што ќе земат млади ореви ќе ги испечат на жар, потоа ќе ги измешат со масло и со тоа ги мажат раните; втор начин на лекување: на празникот ***Руса среда,*** *пред-Ѓурѓовден, прајасана жена* (таа што престанала да раѓа) ќе земе лајно (пр. од крава) ќе го залепи

на ѕидот и кога ќе се исуши ќе го изгорат (лајното), пепелта ќе се измеша со пресно масло и со тоа ќе се намажат раните [ТГ,126].

Русина Дрма top. 'место на стариот пат Стојаково – Солун' (кај *Сајдилија);* **дрма** зн. 'грмушка' [ТГ,423].

Русија 'ж. лич. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,114].

Русимка 'ж. лич. име запишано во Гевгелиско' ~ *крај Морава градинка; [крај Морава јуф градинка Русимка; [росно цвеќе бирала; [вит ми венци вијала* [ТГ,206].

ру́ске impf – в. **ру́пке** ~ *а́ска но́го са́кум да-си-ру́скум пра́пе́чно ле́пче* [ПК,2(Грам),98.

руски adj 'нешто што се однесува на Русија' ~ *прид кинисувајнето му удрих иден телј: шо права да права, да си-ј зева по ихтизалијте шејва и поскоро да са најда на Питирбург, оти он имаше нает пишин да ода на-јдно руско село* [МЕ(Р),76] – во контекстот има диј. израз што треба да се објасни: **му удрих иден телј** (= му испратив телеграма).

рускут m 'шум што се прави при допир на предмети (пр. метални)' ~ – *Ела Ристе у назе. [– Мајка ти е дома, не идам. [– Она си отиде ју цркви; [да си раздади за душа; [а није со тебе за гуша; [Sнгр, мнгр, Донке гримните; [Рускут, плускут, Донке, гримните* [БМ,124].

русник-чорба f – ова име на јадење го сретнавме во опис како жената се исхранува по пороѓајот: породилката првите дни јаде само **русник-чорба** (супа од испржени трошки леб), варен **урис** во кои има малку сол [ТГ,109]; обично жените доаѓаат да го ***обидат*** (посетат) болниот и при тоа му носат *понуда: пугача,* **чорба русник**, *калинка, миндале* (бадеми) и др. [ТГ,228].

русни́ци pl. 'јадење од испржени ситни кори од леб' ~ *вудничáрут имáл росни́ци и оти́шила лси́цта, сă-нăјăдéла су-русни́ци и та: шо-му-ѳстăнá си-а-нămăчкá глáвăта и си избгá* [ВМег(Сар),316]; во Кукушко објаснувањето за нијанса се разликува: ~ *вáрно трáно ус-зáлци ут-сýх лéп, сă-пупáруват ус-шăрлáн* [ПК,2(АЌ),98]; кај Саќов, пак од Кукушко, ја среќаваме еднинската форма: **рушни́ца** (= попара од леб, вода, шеќер и растителна маст) [СК,334].

русо́ле impf 'врне дожд со ситни капки' – в. **руси́** [ПК,2(Грам),98].

руспија f 'неморална девојка (жена)', со исто значење: **путана** ...

руф'а́ни n 'употреба на навредливи зборови', со исто значење: **псо́вани** [MS,s,98].

рухте impf 'офка, стенка' ~ *фати да рухте, да ахка* [V,PM,559].

ру́ча (и: ру́чи) impf – освен основното значење 'јаде на пладне', глаголот **руча** развил и пошироко значење: 'јаде' (воопшто) ~ *положи́ха трапе́за на́ цáрјув си́н, му докарá ахчи́ата мáнците, фати́ цáрјув си́н да ру́чи, на́ горјáни му мири́сат мáнците, не́ слáтки* [V,PM134]; ~ *и извади́ гри́пот пу сýхуту, пăлно бе́ши ри́би гуле́ми, сто́ и пе́десит и три́, да то́лко шо би́ле, не́ си скина́ гри́пот. Ве́ли на ни́х Ис...: Елáјте да ру́чити* [MV,K,338]; ~ *фати да прикажува на дервишинат: "динеска, цанăм дервишо, ка-ту седнахми сос тој мој другар да ручими, јазе..."* [V,PM,91]; – со значење на 'јаде' (вопшто) се употребува и синтагмата: **руча леб** ~ *там, дека ручеха леб покрај една*

рекичка, кривоју една суха кора кату ја тури да си накăсни аф водата, реката га зема кората на дол. И тој фати криф-куц да га тера [V,PM,91]. Паралелно, со исто значење ('јаде'), се употребува и синтагмата: **јаде леб**, што ја констатиравме во нашите материјали, сп.: *на прóјма за пýсни кóниту у враш'úлуту да идáт и да пучúнат и л'ýд'ету да пучúнат и за идáт лéп* [MS,t,66]; исто така може да се слушне и во јазикот на Циганите. Во продолжение ќе претставиме текст што служи не само како илустрација на гл. '**руча**', туку зборува и за односот меѓу верникот и свештеникот и тоа кога "тонот" е "повишен"; се разбира на оригинален дијалектен израз: *"Си ми дунсел цал леб, за десит души да ручат! Не је ваја н'ива. Ваја је црква! Малце дунеси, ама сус сè срце дунеси! От ки дунесиш цал леб, Госпуд не са свал'уве да руче или да ти рече: "Аферим! Ти најгулема пугача дунисе!"* [ТГ,220].

Ручáко top. 'ниви покрај реката Струма' – според Ј. Иванов чл. форма од **ручáк**, а тоа од **ручи** 'бучи', сп. **ручúло** (на гајдата) [ЈИ,М...,185].

руч'áса* pf 'урочи' ~ *да ни гу руч'ásал* (= да не му сторам урок) [MS,s,98]; сп. **уруч'é*** [MS,s,122].

Рýша – ж. лич. име запишано во Гевгелиско (в. **Рушка**) ~ *гуша преврзала Руша с алова шарветка* (крпа со која жените се забрадуваат); [*глава преврзала Руша с белоградска шимијка* (крпа за покривање на косата)... *којна му е дошал, мале, него си гу нема! [на којна на седло, мале, книга бела книга; [јуф книга си пише, мале; ["Руша нек се мăже, Руша нек се мăже, мале; [мен ним да ме чеке"* [ТГ,38].

рушвéт m 'поткуп, мито' ~ *димéк дăдéл рушвéт нă-нéкуј гулéм чувéк, дóо* (< 'да го') *тýре нă–рăбóта, ил' пă дă-му-свăрше нéкаа вáжна рăбóта* [ПК,2(Ним),265].

рýше impf 1. 'растура (нешто)' ~ *ричéл: "Ки-зéмиш, ки-фáтиш éдин ѓávул, ќо:-изгóриш, уд-нéгувăта пéпăл ќо:-пустéлиш мóсто и нúкуј нé мóже дă-гу-рăстýре вéче". Зéме, гу-зăпáле нéго, гу-изгóре. Гă-пусóле пéпăлта и-гутóво, мóсто не гу-рýше вéче нúкуј* [ПД,(Ник),166]; 2. – **(се)** ~ *Манол мајстор кула граде; [кула граде с негови браќа; [ден'е граде, вечер се руше. [Сон сонило Манол мајстор; [сон сонило, курбан сака; [таја кула курбан сака* [Б(С,ДХ),47].

Рýшка – ж. лич. име од Кукушко – заглавниот збор, името **Рушка** го запишавме во едно болно сеќавање на Војната (1913), за ужасите, за тоа како при бегањето некои мајки не можејќи да ги спасат двете деца едното го оставале покрај патот: ~ *и мáјките си-ј-устăвáа дéцта. Видéх, já уд-Кумăрлúа, тá-ј уф-Сóфја, сјáа нé-ј жéнна, другáрка ми-бúше, зáдно учúме, гă-устăвúла мáјка-ј, нă-мóж дă-анóсе вúќе гáаре. Арно áма уд-Кумăрлúа а-нóѓе кумшúкта, рéкла: тóо килúмче-ј нă-бáпта Рýшка и мóмта нéјна-ј. Гă-зéла* [ПК,2-(Крец),296].

рăблак m 1. 'дел од искршен глинен сад, што сепак се користи, пр. за ставање вода за кокошките'; 2. клетва: **уф рăблак да сериш** (= да бидеш неподвижен – и основните работи да не можеш да си ги вршиш) [ТГ,319].

рăбóтичка* f, dem. – в. **рáбута** 1. ~ *имáл, éт нă-прúмер, уф-нáшто сé-*

ло и́ма дисти́на, дваjсе ду́ши сиру-ти́ни, устӑна́ле уд-ра́то изго́рӑни ...то: чуве́к им дава́л месе́чие... и па́ а́ку си-на́jде не́ко: рӑбо́тичка, то: не́гуво-j [ПД,143]; ~ *ни ве́ле: "Слу́штӑ ва́ка, другари, дӑме́к де́ца, се́га ќи-си-о́jте до́ма ама са́мо рӑбо́тичкӑта ќи-си-а-фа́jќте, ама не́-ви-чи́не jо́к да-са-ме́шӑм та́м или ва́м!" Па, ни́е ни́што не ме́шӑмӑ, му-ве́лимӑ* [БМег(В олк),193].

рӑве impf 'кога коњ или друго животно кине, кубе трева, пасе' ~ *"Е, ви́ке вӑлко, а́рӑнто сӑ-забра́уве. Ќи тӑ-изе́дум". "До́бро, ре́кӑл ура́чо, а́j д-о́дме пу-пӑто нӑ-тӑка́, ко́j ќи-стре́тме, ќо:-пи́тме да́л' сӑ–забра́уве а́рӑнто". Одӑт. Стре́што гле́дат ади́н ко́jн на́се, рӑве ко́jно су́у тре́ва, дими́к на́се су́у тре́ва* [ПК,2(Ним),265]; кај Саќов: **рӑве** 'раскинува' [СК,334].

рӑве́се pf – в. **рӑве́суве** [СК,334]; ~ *не́ о–рӑсмӑ́рдуви о́лӑн, сjа́а ќи-рӑ-ве́се, ко́j ќо:-слу́ше* [ПК,2(Гӑр),99].

рӑве́син adj 'налутен' ~ *дуjде́ рӑве́син* – в. **рӑве́суве** [ПК,2(Гӑр),98].

рӑве́суве impf 'премногу се нервира' ~ *ги нӑфрӑска́* (ги изнатепа) *де́цта, уд-ни́што рӑве́суве* [ПК,2(Гӑр),98].

рӑгу́ша f, zool. 'овца со рогови' [ПК,-2(Гӑр),98].

рӑ́да* impf 'плаче силно' (сп. рыда-ти) – во говорот на с. Зарово, Солунско гласот ы се рефлектирал во **ӑ**; сп.: ~ *не́кӑ пузӑрӑ́да* [ПСт,ЗС,64].

рӑ́ѓа f 1. основно значење на зборот: 'жолтото што се фаќа на железото ако стои на влага' (првичната форма е сочувана во придавката **рӑ́ж'даф**) [MS,s,97], в. таму; 2. fig. 'тешка болест' (душевна?) ~ *си развикна́, му падна́ на куле́ната, и му сӑ пуклуни́ на не́гу, и су гуле́м гла́с риче́: шо и ва́ на ме́н?... Ти сӑ мо́лам ни́м мӑ мӑ́чи. По́вели ва дjаво́лцка рӑ́ѓа да испа́дни ут чове́кут* [MV,K,275]; ~ *Учени́цити му пита́а на не́гу иде́н пу иде́н са́ми: Оти ни́а не́ можа́ми да гу изва́дими? И му риче́ на ни́х: Ва́ рӑ́ѓа су дру́го ни́што не́ и чире́ да испа́дни, туку́ су мо́лба и су по́ст* [MV,K,285] – уште една потврда за нерегуларната употреба на кратките заменски форми: формата за неправ предмет **'му'** употребена наместо 'го': **му пита́а на не́гу**; во случајот што следува јасно е дека се работи за болеста епилепсија: ~ *И он му гувори, и ве́ли на не́гу: А бизве́рна ро́да, ду́ри ко́га ки би́дам су вас... Дунсе́jти гу ва́ка на ме́не. Да ка́ гу виде́, ско́ро еме́н гу путрисе́ на не́гу рӑ́ѓата, и падна́ на зе́мн'ата, си ва́лкаши су пе́на на у́стата* [MV,K,285].

рӑгесӑ́н* adj – в. **рӑ́ж'даф** ~ *чӑнако му се напӑлнил муи, околу 500. Тогаj тоj рекал: "И, колко души сӑм отепал!". Зел от тавано една рӑгесана кӑлӑчка и га дал на кӑлӑчкаро да-j заостре* [ШК,-V(436].

рӑжа́н m 'слама од 'рж од која зрната се отстранети со чукање'. Се употребува за покривање на трла и за врзување на снопје [ПК,2-(Крец),98].

Рӑ́ждави́ца top. 'ниви во реонот на Ливадишта, Драмско'; според J. Иванов од стсл. **ръжда** + топон. суфикс [ЈИ,М...,185].

рӑ́ж'даф adj 'предмет (железен) врз кој се има нафатено 'рѓа ' [MS,s-,97]; ~ *Не пиj Калино тазӑ вода; [тази се вода не пије; [сношти е војска минало; [крвави крпи переха; [рӑждаво саде мијаха* [БД,38].

рӑ́ждаса* pf 'фати 'рѓа, 'рѓоса' – в. **раж'д'асува** ~ *отиде еден ден на мајка и га ве́ли: "мале jаз са чиних от петнаjси година jунак, и*

чуем децата да ми викат авџиоли. Сега ти питам:... татко ми, мале, што занаџат имаши?" Тогас мајка му си качи на тавану и му извади татковата му пушка, која беши рӑждасала [V,PM,41] – во контекстот како дијалектна и архаична посебност се јавува употребата на сврзникот **'да'** со интенсионално–декларативно значење: **чуем децата да ми викат** (м. 'дека ми викаат').

рӑж'и́* impf 'кога животно испушта глас', пр. **ко́н'у рӑж'и́;** ~ *и бабата, как јади от рибата, и она стана тешка. Дојде времја, кобилата и родила мӑско тајче, и бабата родила мӑско дјате. И кату си нарастаха, штото рӑжјаши тајчинто, познаваши дјатенто, што му велеше* [V,PM,158]; ~ *еден ден порӑнчја на бабата да тури на манџата зехир, да го утруи дјатенто. И как влезе нетре от портата дјатенто, фати да ражи тајчинто, вел'ајке: "да не јадеш, калеко, от манџата динеска, оти ки утрујат с зехир!"* [V,PM,158]; сп. уште: ~ *ко́јно рӑже, ку́што рӑже ка́-ј л'у́то. Рӑже и чуве́ко: сѐ ту́ку рӑже нӑ-де́џта* [ПК,2(Грам),98]; има случаи со неорганизам: **рӑнж'и́** – *ха́т рӑнж'и́* [MS,s,97].

рӑжи́ште n ~ *ка́-ќ сӑ-ижни́е рӑшта, ни́вта-ј рӑжи́ште; рӑжи́штто ко́се́јме пра́зи́а* [ПК,2(Грам),98].

рӑ́жин* adj 'нешто од 'рж ' – в. **рӑжо́в;** сп. гатанка: ~ *четѝри тумпа́ла, два́ кӑнга́ла, џӑрве́н чукунду́р сус рӑ́жина сла́мка* (= кола што ја влечат биволи) [ИГ,122]; в. **рӑжо́в**.

рӑ́жна pf – в. **рӑж'и́** ~ *кату отиде на морету, еднош рӑжна кон'ут, и морету са беши на две разделилу, пӑнт са отвори, и тој промина, отиде на џарјут* [V,PM,237]; ~ *тогас пак рӑжна неговата кон'а, и тој сос момата промина настрешта... тогас вели на момата: "е, дивојко, моја л'уба, сега да знајш: јазе ти носем за еди́н арапин, та не за мени"* [V,PM,237].

рӑжо́в* adj 'нешто од 'рж (пр. леб, брашно, слама)' ~ *дујдѐме уф-се́лто, на́што се́ло, флизе́ме, сла́нцито зӑјдѐ, пу-те́нкӑта мра́чка, што́ му-ви́кӑме. Флизе́ме уф-се́лто. Сӑ-бутна́ме уф-а́дна сла́ма, рӑжова сла́ма* [ПД(Пат),172].

рӑ́з (рӑ́з и намӑ́з) m 'почитување на нормите, совесност, чесност' — сп. обичај, ритуал од свадбената ноќ: утредента, по свадбената ноќ невестата и младоженецот стануваат рано. Во *колибата* во која спиеле младенците (во гевгелискиот говор така ѝ викаат на една соба во која нема прозорец), влегува свекрвата со уште неколку жени, да го *разгледат невестинството* – капки крв на кошулата од невестата. Штом ќе се уверат во чесноста на невестата, сите излегуваат надвор и свекрвата гласно ќе извика: *"Ајарлија! Дајте блага ракија!"* Кога тоа ќе го изговори *адет е* (обичај е) да пукнат 2–3 пушки за да се објави во селото дека невестата *била сус рӑз и намӑз,* и дека *им го обелила лицето на:* свекорот, свекрвата, на родителите и на младоженецот, т.е. дека била *поштена мома* [ТГ,185] – овој обичај е на исчезнување.

рӑзбу́кина би́шка – fig. 'неморална жена' ~ *не́каа мо́ма ли, же́на ли, шо ше́те но́го, зна́јш пу-тӑкви́ рӑбо́ти, не́-ј думӑки́нка* [ПК,2(Гӑр),-191]; сп. гл. **сӑ-бу́ке** (= кога свињата се оплодува).

păzbul'uvá̆čka f 'opp. на здравје, на здрав живот' ~ *адна гладúа бише фатúла, жúва păzbul'uvá̆čka* [ПК-(Гă̆р)].

păzburáve* pf 1. 'растера, набрка' ~ *păzburáви-j тúи дéчкăта, нóго шă̆мă̆тá прáвă̆т;* 2. – **(се)** 'ми се поврати' ~ *нă̆-аднóч ми-сă̆-păzburạвú, црéфта си-j-истурúх* [ПК,2(Гă̆р),98].

păzviéн adj 'расцветан, кога пупката станала цвет' ~ *а бре-у бре, а бре – дáп нă̆-тринда́фил'ут. Сă̆-стóри инă̆-змúја. Г-убикóли нéго. Кă̆-видóа у-двóрут тă̆кфó тринда́фел' păzviéн, чýпите нă̆-тó сă̆-пуштúа. Ууу, кój ут-кój дă̆-гу-скúне* [ДК(Бош),141].

păzvratin adj 'тој што не ги почитува нормите, неморален' ~ *и Гă̆рцте им турúли éјн кут-чувáр, д-ај-чýве, д-ај-бráне. Ама тóо бил нéшто păzvrá̆тин чувéк. Пучнáл пу-жéнте ди-j-гóне тáм, ди-j-зă̆кáчуве. Дур нéкаа нé-се-j дáла ѝ сéкăл цúцкăта и жéнта умрéла з-éн-двé дéна* [ПК,2(Мор),221].

păzgá̆štin adj 'разгален, непристоен' – в. **păzgá̆šte** ~ *нóго вé-j păzgá̆штин сúно, џáнă̆м* [ПК,2(Гă̆р),99].

păzgá̆šte pf, fig. 1. 'разгали (некого)' ~ *нóго сте-j păzgă̆штúли дéцта, мă̆ка к-úмте* [ПК,2(Гă̆р),99]; 2. – **(сă̆)** 'непристојно се однесе' ~ *тóлкува тă̆ká мумитúна ká сă̆-păzgă̆штúла, сáмо прăврă̆ште óчи* [ПК,-2(Гă̆р),183].

păzgạlá̆te (сă̆)* pf 'почна да зборува непристојно' ~ *ко-éј тáа шó сă̆-păzgạлạтúла тóлко, чúниш нă̆-вáшăр дé-j рóдна* [ПК,2(Гă̆р),183].

păzguvára (се)* impf 'зборува' (со некого) ~ *дăнéска шéте, ýтре шéте, и сус-цáрскăта мóма се păzguvárăт. Днéс се păzguvárăт, ýтре се-păzguvárăт и флúзăт уфадна́ грă̆дúна... си-пуприкáжвă̆т зă̆л'убóв* [ВК,282].

păzdéне (сă̆)* pf 'пред да се појави сонцето, кога ќе почне да се гледа' ~ *и óн, ни-пéт, ни-шéс, мóра д-óде ус-нúх. И трă̆гнýве. Арно áма на тă̆ргúнă̆нто, óн знá: óти ки-сă̆-păzdéне, нéгувите брáтẹ ки-вúă̆т нéгу гу-нéма тýка, а лáмјăта зă̆кóл'на и нéма дă̆-знá:т шó стă̆нá сус нéго* [ПД,(Ник),168]; ~ *вр'áмто си-мúниш, а ýјкọ Дúна гу-нéмạ ш, да-сạ-вă̆рне сạс уфцúте. Вéчạр пạднá, нóш'нọ вр'áме помúна, а них ги н'áмạ. Сạ исплạшúхм. Да не сạ-ги-изéл вă̆лци? Да не сạ гạ нạпạднáл ýјкọ Дúјна злú чув'áци. Утридéн штом сạ-рạздéни, сн'áгọ прстáна да вéе. Тáткọ и чúчкọ ọтидóхạ да ги бáрạт* [ДЧ,165]; ~ *тó: брáто сè слушáл гóре нă̆-типóлта. И сă̆бáјлин, ká сă̆-păzdиниło, ká усáмне, óн сă̆-слéве пулéчка ут-типóлта. Тýкă̆ минувáли сă̆бáјлинта л'ýге и ги-зă̆мóле дă̆-гу нóсат нă̆-нéко: вóда* [ПД,(Ник),166] – во контекстот има неколку случаи на перфективен презент, несоодветен за литературниот исказ: **ká усáмне, óн сă̆-слéве пулéчка... и ги-зă̆мóле** – за односнава посебност на јужните (егејски) македонски говори ние укажавме поодамна (1988 г.).

păzdére* pf 'раскине' ~ *нóго дăрлипáн дéте, сè păzdрá; вúди, вúди ká сé-j păzdрáл, чúниш мéчки гу-дăрпáли* [ПК,2(АḰ),99].

păz(з)éне* pf 'широко отвори' ~ *шо сте-ă̆-păzијнáли врáтта, нéл' глéјте кóлко-j студéно* [ПК,2(Гă̆р),99].

păzéнуве impf 1. – в. **păz(з)éне**; 2. fig. 'кога некој многу зборува'...

păzжвáкуве (сă̆) impf 'продолжително жвака' [СК,334].

păzlá̆гин' adj 'нешто што е длабоко обмислено' ~ *тá păбóта е árно*

păзла́гна [СК,334]; сп. гл.: **ла́ге** 'мисли, планира'.

păзлагуве impf 'добро обмислува пред да стори нешто' [СК,334].

Păзли́вук top. 'место каде што се разлива, истекува реката' ~ *па́мнум, ка́к не́ па́мнум. Лузи́нта де́к ни би́а то́а сă-ви́кше* **Păзли́вук**. [ПК,2(Коц),349].

Păзли́вците top. (pl.) ~ *Ре́ка и́мше, и́мше мӑле́чка ре́ка, не́ а зна́м, мӑле́чка би́ше. Păзли́вук сă-ви́кше, и́јше во́да та́мка, па разли́увише тӑка́. И Păзли́вук, Păзли́вците сă-ви́кше* [ПК,2(Коц),349].

păзли́чe pf 'распознае нешто, оддели едно од друго' ~ *отко́га ќи-ијгу ре́чиш то́а, о́на ќ-избе́га, а ти у́баво ќă-с-изми́јш и ќă-сă-ба́бниш ми́гу де́цта и дă-сă-испо́тиш, а а́ку до́јде па́к, не́ ќă-мо́же дă-тă-păзли́че* [ВГ(Пир),276]; ~ *тăва́, ви́ке-j у гуди́ни, а́к о-пу́штиме то́о ќи-по́мне о́ти та́тку-мо ќи-г-уби́јме. По́-а́рно, ви́ке, де́ка-j та́тку-мо и о́н та́м... А, ас зна́м ту́рцки, ка́ чу́х смӑрт... нӑпълни́х о́чте дă-пла́чум. Гле́м кӑм-за́вуда сă-витре́е не́кој, а́ма нӑ-мо́жум да-гу-păзли́чум шо́-j. Мӑ-пушти́а, ас тӑрчум, о́ни прӑпука́а, о́дум кӑт ма́јка, о́ни пла́чат, ас пла́чум. Уддеме фӑф-се́лто, си́чко изго́рно: жи́тишта шо и́мше суберно* [ПК-2(Ал),258].

păзме́ша (сă)* pf 'кога на едно место ќе се најдат различни работи' ~ *удештем нӑ-пристӑни́штто, изле́гле на́дру, ко́ пу́л'ат... Та́м би́ле ви́а де́цата шу-јаде́ле. Па́к ви́а ӑпӑши́нта и кра́лцкуто де́те та́му. Сă-стури́ле су-ни́. Сă-păзмиши́ле та́му* [ДК(Ран),131].

păзмо́туве* impf 'прави нешто да не биде замотано, да биде одвиткано' ~ *о́н зна́ о́ти ки-сă-păзде́не, не́гувите бра́те ки-ви́ӑт не́гу гу-не́ма ту́ка, а ла́мјата зако́л'на и не́ма дă-зна́т шо́ стӑна́ сус не́го. А има́ло пӑ две́ кӑлби́на, едно́то би́ло де́не, едно́то би́ло ве́чăр. Едно́то сă-păзмутува́ло, дру́гуто сă-зăмутува́ло. И удде́л, ги зăвӑрзе ти́ӑ кӑлби́нта дă-не́ сă-păзмотуват* [ПД,(Ник),168].

păзмӑрсе pf 'размота преќа што е заплеткана ("зăмӑрсена")' ~ *ми сă-зăмӑрси́ пре́дăнто, нӑ-мо́жум до:-păзмӑрсум, ќо:-шу́тнум га́аре* [ПК,2(Ал),141].

păзне́сувe impf 'носи нешто на повеќе пати' ~ *но́го си и́мат алӑш-вери́ш мо́јта и тво́јта сна́а, се́ а́нџак си но́сат си-разне́суват* [ПК,2(Мор)-19]; ~ *це́л де́н кут ама́лин păзне́сувe вре́јки* [ПК,2(Рош),19].

păзре́де* pf 'стори нешто по ред, распореди' ~ *кӑжу́ваа уф-Кӑза́нуво дујде́ли, уф-се́лто, куми́те. Флизе́ли уф-се́лто и ги-păзриди́ли та́м уф-неко́лко кӑшти. Ама туга́ј има́ло сӑјме́ни, не́ли. Е, уф-та́а кӑшта де́к бил вујво́та та́м флизе́л и сијме́но. Чукну́ве, фле́ве* [ПК2(Даут),335].

păзрăбо́тăн* adj 'нешто кое, со вложен човечки труд, е доведено да може да функционира' ~ *ни́ва а́ку не́-j păзрăбо́тăна, уста́нна не́ о́рăна сă-ви́ке це́л'на* [ПД,(Ник),121].

păзтарја impf 'отвора' ~ *păзтарја порти момкова ма́јка; [снăха ти довевам, в руху куприн'ану* [БД,61].

Păкавела m (f) 'име изведено според именката **ракав**' ~ *та и речел: "Ајде жено, да ли ткаеш една кушул'а!" Она зиме да ткае; а шчо ќе ткае? Само еден păкав едвај исткала и му го облекла, па отишла на орото. Мӑјо и седнал нејде, а она фанала да му вике: "Păкавела хој, спрути мене стој"* [ШК,V(422)].

рӑкичка f 1. dem. од **рӑка** ~ *и о́н по́фте ба́ничка... по́фте дӑ-зе́ме, а́ма си-збра́ рӑкичката, сӑ-зӑстрӑми́* [ПК,2(Ним),271] (значењето на гл. **пофте** 'посака' и формата упатуваат на архаизам од стсл. гл. хътѣти ; во малешевските говори ја имаме запишано формата **(х) тепе** 'сакаше'); 2. 'железна алка со форма на рака, прицврстена на надворешната врата, служи за повикување на домаќините (место звонче)' [ПД,120] – остаток од минатото; 3. **Бугуројчина рӑкичка** (уд хаџилӑк) 'некаков сунѓер, што нема одредена форма додека не се натопи со вода, но штом ќе се натопи добива облик на рака со 5 прсти'. Со овој сунѓер бабицата ја прска и мие породилката за да се "олесни пороѓајот"– суеверие. Сунѓерот го носат аџии од Ерусалим; 4. изр.: **му-че́пкӑт рӑ́чките** (= има обичај да поткраднува) ~ *то́о не́ о пу́шти уф-ка́шти, му че́пкат рӑ́чките* [ПК,2(Гӑр),130].

рӑкове́тка f – в. **рӑкӑве́нка** [ПК,2-(Ал),99].

рӑкувуди́тел* m 'тој што е одговорен, што ја организира работата' ~ *е се́га, ти́ја кла́де́а тӑкво́ внима́ние ло́шо, нӑ-мисле́јне о́ти зӑшо́ дӑ-ре́чи: бил'а́ ќи-ку́пиш, ка́к мо́жи бил'а́ дӑ-ку́пи ко́га о́ни-сӑ рӑкувуди́тели нӑ-це́лта дӑржа́ва, шо́ са́кӑт то́ пра́вӑт* [ВЕв(Кор),304]; ~ *на́шите ко́га сӑ-би́ли уф-Нимáнци, де́ду-ми е бил рӑкувуди́тӑл нӑургӑниза́цијӑта. Де́до Ми́тре, се́тне ка́жу́јфше де́до-ми: има́ло не́кој Сто́јче и бра́т-му нӑ-Го́це Де́лчуф – Мила́н* [ПК,2(Ним),274].

рӑкупи́с m 'индивидуален начин на пишување со рака' ~ *о́де, сӑ-бутну́ве уф-адна́ канцала́рја, да-с-у́че та́м пи́сар.Ча́то шо́ ви́кат. Уче, пи́ше, у́че, пи́ше, не́гӑвјо рӑкупи́с нӑ-мо́ж да-нӑпра́ве ни́кој* [ПК,2-(Ним),271]; ~ *о́на писмо́то го-дӑ́ржи. Иска́рува, гле́да, с-чу́ди. "Се́а, ви́ка, ас, да-б'а́х пиа́н, н-пи́јам (да-пие́л, ба́рм), ја, пиа́н ќе-ка́жам, нӑпиша́л-сам-го. (Не́гоф рӑкопи́с). Ка́к-сам-го пиша́л тва́ пи́смо?"* [ЛС(К)126].

рӑкӑве́нка f 'ракатка' ~ *жи́тто шо ќо:-збе́рме уф-рӑ́кӑта дӑ ду-се́чуме ко́га жни́јме; по́вике рӑкӑве́нки кинӑпра́вӑт* **пӑло́к**, *а по́вике пӑло́зи* **сно́п** [ПД,(Ник),121]; кога ќе се почне со жниењето, има обичај (во Гевгелиско) првата **ракавенка** со појасот да се притегне на половината, за да не го боли крстот на жетварот додека жние. Тоа класје жетварот го носи дома и го закачува на сид, да стои [ТГ,336].

рӑмбе* impf 'работи' ~ *з-а́дна пу́кница рӑ́мбиме, зӑ-дру́го дина́р не́ уста́нуве* [ПК,2(Гӑр),188].

рӑмби impf 'порабува, шие раб, пр. на алишта' [MS,s,98]; ~ *кушу́л'а рӑ́мбӑ* [ПСт,ЗС,67], примерот е запишан во Солунско – со зачуван назализам.

рӑмини́к m 'нарамник' ~ *ка́-ќ сӑ-увејш нӑ-гӑ́рбо сӑ́чки ли, тре́ва ли, то́-ј рӑмини́к; дујнцех а́јн рӑмини́к сӑ́чки* (= суви гранки) *зӑ-пе́чне ле́п* [ПК-,2(Грам),99].

рӑмник m 'рамно место, поле' ~ *ка сӑ-утвури а́јн рӑ́мник прӑднаска, дӑ-те-ј мирак д-ојш* [ПК,2-(Гӑр),99].

рӑмп m 'опшиен крај на некаква материја, пр. на облека, исто така: ивица каде што се зашиени два дела од некоја материја, односно од облека' [MS,s,98]; ~ *па́рам рӑ́мбуви ут пурӑ́мбинуту* [ПСтЗС,67].

рӑмӑн m, bot. Matricatia chamomilla 'вид полско цвеќе, вртипоп'

[ДК(Лип),104]; при анкетирањето во Гевгелиско со исто значење запишавме: **рӑмóјн** – сп.: на породилката првите денови ѝ даваат да пие чај од **рӑмојн**, за да се исчисти [ТГ,106].

рӑнéт' adj 'повреден од оружје, било со стрелба, било со удар' ~ *су-тó буздугáнут мӑнýве, удúра. Тóгӑј мусичéл нéкуа глáва. Лáмјӑта имáла дéвит глáви. Рӑнéта, та: избигáла, ӑбóлкуту нӑ-мужúла дӑ-гу-јáде* [ВВ (Крон),311]; ~ – *Раду ле, Радо јубава; [не пеј си песна л'убовна; [тук пеј си песна жаловна; [твојто момче се рани ; [на врв на Кајмакчелана; [– Војници, млади зговорни; [дали је луто рането* [БМ,81]; ~ *Мицивата мајка, Мици го жалаше; [Мици го жалаше, Мици го плакаше. [– Стани Мици, стани, мајка да те виде; [мајка да те виде, каде си рането* [БМ,67]; ~ *мóмите му-рéкле: "Амӑ́н, брáте, бéгӑј уттýка, тýкӑ-ј лáмјӑта, си дујдé, му-удрúле глáви ӑднú, јáа рӑнéта, ӑку стáне, ќи-тӑ-изéде"* [ВВ(Крон)312]; – во контекстите имаме употреба на кратката зам. форма за неправ предмет за м. род **'му'**, наместо формата за ж. род **'ѝ'**: **му-сичéл нéкуа глáва. Лáмјӑта имáла дéвит глáви**... (за неправилната употреба на зам. форми в. во граматичкиот дел).

рӑни́к m 1.'свиња што не е за приплод, штроена' ~ *óш мáлко ќ–оо зӑкóл'ме рӑни́ко*; 2. fig. за 'дебел човек' ~ *кá сé-ј чини́л алúс рӑни́к* [ПК,2(Гӑр),99]; во Мут: **рӑнóк**; кај Саќов: **рӑнни́к** [СК,334].

рӑ́нка (и: **рӑка**) f 1. 'горен екстремитет од човечкото тело' (со неа се фаќа, се удира и сл.) ~ *га гл'éнда, д'ӑ́т'ạнту и з'éлу иднá книúга на ранкáта, п'ӑ́ј* [MS,t,81]; ~ *попот гу не уставиши. Тој не послуша на татко му, туку зема еден бардак на ранката му, та и учел на чешмата за вода* [V,PM,225] – во текстот прават впечаток две посебности; прво: глаголот и зам. форма се одделени со негацијата: **гу не уставиши** (место 'не гу уставиши'); второ: преддлогот **'на'** се јавувава **во функција на предлогот** 'во': **зема еден бардак на ранката му** (место 'во ранката му'); ~ *и он одговори: "котра има наврӑх неа милос и л'убоф, она е похарна на земјата". Тогај го зева нас дјун'а ѓузели от рӑнката, го изваѓа вунка на сухо* [V,PM,162] – освен предлогот **'на'**, и предлогот **'од'** се јавува со проширена употреба, во случајот го заменува предлогот 'за': **го зева нас дјун'а ѓузели от рӑнката;** втора специфичност присутна во текстот е употребата на зам. форма **котри**, што претставува архаизам, непознат во другите дијалекти (сп. во рускиот јазик); ~ *и гу фáти за ранкáта и гу клáди н'éтр'ạ у бакал'éту и гу пукри́ ас иднó вр'ӑ́тиш'ти* [MS,t,68]; ~ *лам'áта гу змáч'ка у ранкáта кáминут и стáна кумáч'анта* [MS,t,75] – во примерите големата носовка М. Малецки ја предава со **'а': ранкáта** (регуларна замена е **'ӑ'**), бидејќи неакцентираното **'а'** и неакцентираното **'ӑ'**, реално имаат блиска, односно иста реализација; 2. 'одредена работа што се врши во еден период, пр. при собирање на тутун има: **пӑ́рва, фтóра рӑ́ка**...' ~ *и как за усӑ́хни с'éтн'ạ гу звáж'дами ут стр'ạхáта, гу закáштами на бинáта и т'ут'ýн'у на п'éт', на шéс рӑ́нц'ạ сӑ дубúра* [MS,s,95]; 3. 'дланка со собрани прсти, шепа' ~ *нӑ-трéтјут дéн му*

устáва иднǎ-кǎрпа вǎрзáна у-бáсмите унǎтре. –"Жéно ма, вójден иднǎ-кǎрпа устǎвúла вǎрзáна у-басмите", му-вéле. И ǎ-зéвǎт кǎрпǎта ǎ-утвурýвǎт. Шо ќи-вúǎт унǎтре у-кǎрпǎта: иднý-цáм пáрче, иднǎ-рǎка пéсук, иднǎ-лузúнка пáрче, иднǎ-цǎрна кǎрпа [ДК(Ран). 134]; 4. изр.: **ни-н-дáва рǎнка да рич'éми** (= ни недостасува волја да го сториме тоа) ~ *идúну икимџ'ија му вилú: "бóлкит'ạ ни кáцат, амá на нáм ни-н-дáва рǎнка да рич'éми, ч'ạ ни кáцат ... и такá ни глáдни за устáними!"* [MS,t,42]; **дǎ-зéме уд-рǎка** (тестото) (= да кисне) [ПД-,118]; **уф-рǎцуто о-дǎржум** (= *му-прáм ихтибáр*, т.е. 'му правам чест') [ПД,137]; исто: **нǎ-рǎце гу-дǎрже** (= го почитува, му овозможува многу работи) ~ *кáсиднá дéтто уф-нéговицу áн, и нǎ-анџúјата нǎприднá рáботта. Ако рéче на-дéтто пéт грóша - дáва дéсет грóша. Анџúјата гу-глéде нóго, нǎ-рǎце гу-дǎрже* [ВК,282]; сп. уште: **нǎ-рǎце гу-дúгат** ~ *óдǎт уф-цáрскио двóр, нéмǎ мéсто дéк до:-клáт дóктуро, нǎ-рǎце гу-дúгǎт гóре. Он тóлко дóкторе исклáл, тǎ са: то: дóктур кá мужéл дǎ-сǎ-нájде лéк зǎ-нéгувуто дéте, ко:-нǎграде нóго* [ПД,149]; **úма широ́ка рǎка** (= има големи можности) ~ *игрǎјáјки, то: сирумáшкуто дéте ма:нáл кáмǎн, нǎ-цáрско: сúн мускǎпáл глáвǎта. Цáро, нéли кути цáр úма широ́ка рǎка, пувлáдуве и сǎ-мúсле кáк до:-кáзне дéтто* [ПД,154]; **да ти клам аф рǎката ми** (= да сторам да зависиш од мене) ~ *тогас Мајдон му вели на протудраку: "ej море, протудраку де! Јазика от кога са мǎчах да ти клам аф рǎката ми! Јазе сам Мајдон, што сакаши да ми испечиш на ражен"* [V,PM, 76]; со блиско значење: **ќи-ми-пáдне на рǎцто** (= ќе дочекам кога ќе зависи од мене) ~ *ká-ќ устǎрéе ќи-ми-пáдне на-рǎцто; ќ-устáне áска до:-глéдум, до:-ул'ýдувум* [ПК,2(Гǎр)201]; или: **клǎде нǎ рǎци** (= завладеа) ~ *Турцијǎ, коа а клǎде нǎ рǎци Мǎкидонијǎ, зајдну су друјзте земји нǎоколу и удбра нај плодородните земји ут кǎурјту* [МЕв(Р),84]; **белким ја клавам на рǎнка** (= се надевам дека ќе ја совладам) ~ *таја самовила ката година изјавала и издавила по един от тиа дванајсите синови... Сетни нај-малкиот син сакаши да поди на воденицата, но татко му и рекла: "Синко постој мǎра да пода јаз, белким ја клавам на рǎнка самовилата!"* [V,PM, 277] – уште еден случај за несоодветна конгруенција: субјектот во машки, а предикатот (л-фор.) во женски род: *но татко му и рекла;* **му-флизé уф-рǎцто** (= го дочека, го направи зависен) [ПК,2(Гǎр)178]; или: **ми-дóе нǎ-рǎкǎта** (= го фатив) [ДК,106]; **бис рǎци устǎнáх** (= се преморив од работа) ~ *ут-кóпǎнто бис-рǎци устǎнáх гáаре* [ПК,2(Гǎр),154]; **рǎка крина: *а.*** 'се обиде да удри некого'; ***б. Госпуд уд нас рǎка крина*** (= кога добрината на Господа не ни е наклонета) ~ *пред Св. Димитрија пак за службинта вичера што вичера са правише, ваден толко не прават ни за две-три свадби!... Ама тоги и Госпуд друг бише, давише, имише бирúќет... Ка са уставија тија адете и Госпуд уд нас рǎка крина* [ТГ207]; со блиско значење *:* **дигнáх рǎци** (= се откажав од нешто, изгубив надеж) [ПК,2-(148)]; **неје тоја уф наша рǎка** (= не зависи од нас) ~ *домаќинот благословува: "Куту нас ка на ми-*

лува Госпут .... вредин е он и ки даде на сите братја". Гостите му одговараат: *"Ка е арно така Госпуд нека даде!" Другите: "Не је тоја уф наша рӑка. Госпуд знаје, и дека трабуве он даве"* [ТГ,306]; **уф ваши рӑци душта си ја давум** (= така верникот ја моли Света Богородица и ангелите да го чуваат) – сп.: пред спиење верникот се крсти, прави метанија и се моли со овие зборови: *"Свита Бугуројцо и Свита Нидел'о, на помош да ми бидиш, уд лоши работи да на чувиш! Свита Бугуројцо и Свита Варваро, на вас ви са мол'ум, уф ваши рӑци душта си ја давум, на вас тислим си ја чинувум..."* [ТГ-306]; сп. уште: **з'ёват рӑнка** (= се поздравуваат) ~ *"...ёзми си и тӳс синдӳч'ӑ, нӑтр'ӑ ти сӑ сӣч'кат'ӑ парӑ!" и з'ё д'ӑт'ӑнту рӑнка ут афиндикӧту, сӑ бӑкнаха и зл'ӑзуха вӑнка* [MS,t,85]; ~ *и си з'ёват рӑнка ... ут пёт' дакӣка с'ётн'ӑ трӑгна пампӧр'ут* [MSt,84]; **ки му гу дӑдат уф рӑцити** (= некому ќе му биде овозможено да има полна власт врз одредена личност) ~ *и ки му присӑдат за умрёни, и ки му гу дӑдат на нёгу на Чифӳтити уф рӑцити, и ки му си бӣјат пёза* [MV,K,285]; **биз рӑци** (= кога нешто се прави неспретно, пр. ако му паднало нешто од рака) [ПК(Гӑр)]; **биз рӑка фатено** (= нешто ново и убаво) ~ *да му кажиш на твој сина: "... на морету нетри, што има гимии, риби, пилца и други работи, да ги чини едно кадро и да ги избери нетри аф мигдало! И ошти да ми чини един таким дрехи, кату биз рӑка фатени!"* [V,PM,89]; **писмо от рӑката ти** (= писмо што сам си го пишувал) ~ *ӣди да му кӑжиш на цӑрјут:... да ти дӑди еднӧ пӣсмо за оновӑ цӑр... И тӧјнака отӣде на цӑрјут, му вёли: "цӑрју ... да ми дӑјш еднӧ пӣсмо от рӑката ти, да му закӑрам нӑ оновӑ цӑр, што га повёли онӑја зёмја!"* [V,PM,121]; ~ *на ти и едно писмо от мојта рӑка, да гу дадеш на царјувата керка, сама да гу пеј! Писмото така велиси: "царјува керка, харна дивојка, моја л'убоф! Тинака да знаиш, оти јазе не сам магарешка глава, туку сум јунак харин..."* [V,PM,90] – во текстот вокативната форма е заменета со номинативна: **царјува керка, харна дивојка!,** што зборува дека во овие говори се губат и задните траги од некогашната деклинација; **рӑци стӣскум** (= под силен стрес сум); со исто значење: **прӑсти кӑршум**) ~ *тӑм ӣмӑх бӑба, кӧ:-нӧсӑхне, тӑтко усних, ус-Гӧцё Дёлчуф ӧјше. Тӑтко пӑ ќи рёче: "Ајде Слӑво, ти сјӑа ќи-дӧјш ус-нӑска". Ас рӑци стӣскум, ме-ј-стрӑх. Дибёјќи, дибёјќи ќ-о:-нӧсме пӑ нӑ Кӑлӣнуво* [ВК(Мал),-289]; **кл'ӳч'увёту на рӑнкӑта** (= кога нешто, пр. куќа, дефинитивно е готова и се предава на сопственикот) ~ *у тимёл'у да ја фӑти ш'ӣч'ко да битӣса, кл'ӳч'увёту на рӑнкӑта да ги парадӧса и клӑди* [MS,t,19]; **са-фатӣте на-рӑкӑта** (= се фативте во стапица) ~ *трӣ пӑти гу-удрӣја тӧ другӑрин-ми. И тӧгӑј другӑрин-ми му-ричё: "Брё, гуспӧдине, му-вёле, ӑку сӑкӑш убӣ-ме, а не ма-тёпајте". Еве ти, гуспӧдине, шӧ станӳва, ет-уд-вӣја бёгмӑ. "Ми сёга са-фатӣте на-рӑкӑта", ми-вёле* [БМег,(Волк),192]; **кӳси му-сӑ-рӑцто** (= тоа што сака не може да го реализира) [ПК,2-(150)]; **си-измијӑ рӑцто** (= *нӑ-дрӳк винӑта а-фӑрлӣ)* [ПД,137]; **дӑ-сӑ-прӑкрӑстум ус-двёте рӑци** (= крајно

сум изненаден, просто не ми се верува) [ПК,2(Гӑр)161]; **дӑ-т сӑ-пузла́тни рӑцто** (= изразува благодарност за сторена услуга, во случајот со раце) [ПК,2(Гӑр),161] ~ *ня Ацо зӑбуле́кӑро пузла́тни дӑ му-сӑ-рӑцто, шо-у́буво ми-j-нӑпрӑви зӑjпто, си-jа́дум кут ус-мо́j зӑбе, ич не́мум ма́ка* [ПК,2(Гӑр)189]; **прӑс рӑка ме́-j** (= не ми одговара, не ми е згодно) ~ *нӑ-мо́ж дӑ-т свӑ́ршум, прӑс рӑка ме́-j* [ПК,2-(Гӑр),189]; **пӑ́лни о́чи, пра́зни рӑце** ~ *тӑка́-j уф-живо́то, но́го пӑти чуве́к уста́нуве пӑ́лни о́чи, пра́зни рӑце. Но́го-ше́jве ни-с-аре́сат, а́ма нӑ-мо́жме дӑ-j-ку́пме* [ПК,2(Гӑр)-190]; **рӑцто не́-т-сӑ уф-гӑ́зо** ~ *шо́ сто́jш дӑ-т-те́пӑт, у́дри и ти́, рӑцто не́-т-сӑ уф-гӑ́зо* [ПК,2(Гӑр)-191]; клетви: **рӑци и нози да ти са фатат** (= да даде Господ да се парализираш) [ТГ320]; со исто значење: **да ти се исушат и рӑци и нози** [ТГ,320]; сп. послов. израз: **чо́ику са́мо су инӑ-рӑка прӑс сӑ-наси́тфа** (= апетитот на човекот кон богатство се завршува со една рака земја, што му се става на гробот) [ДК(Емб),107] ~ *на́шле ни́куj ко́ска, ӑ-зе́ле, ӑ-пу́л'ӑт сӑти. –"Утшо́-е ва́ ко́ска?" Му-кла́вӑт идно́ – не́-сӑ си́те нӑ-ва́гӑта, кла́вӑт дру́го – не́ сӑ си́те... Ути́шӑл ни́куj ста́р чо́ек... нӑ во́ му-тикна́ло. Зе́ва иднӑ-рӑ́ка прӑ́с* (земја) *му-ӑ-фӑ́рл'а узго́ра – ста́на. Чо́ику са́мо суи́нӑ рӑ́ка прӑ́с сӑ-наси́тва* [ДК (Емб),151].

Рӑ́нка* – прекар ~ *е-ее, оj Рӑ́нката дӑ-ти-да́а не́што... ни́што не́ да́ве то́о* [ПК,2(Гӑр),195].

рӑнка́вница f 'направа од кожа или од волна со која се заштитува раката (дланката) кога е студено' [MS,s95]; ~ *рӑнкавиц̣а с̣а но́си зи́ми* [ПСт,ЗС,67].

рӑнка́ф* m 'дел од облеката со кој се покрива раката – ракав' ~ *да ти ш'ту ста́ӑпна до́л на дво́ру ду́рата за уста́ни да пу ду́рата за т'а фа́т'ат; и катра́н'у сӑ нал'а̣пи́ на ранка́в'у на палто́ту* [MS,t,22]; ~ *ми с̣а урва́ рӑнка́ву* (= ми се скина ракавот) [ПСт,ЗС,67]; и: **рӑка́ф**.

рӑнки pl. 'две дупчиња на носот низ кои се излачува секрет, и низ кои се дише, ноздри' [ПК,2(Гӑр),99].

рӑнч'и́ца (и: **рӑчица**) f 1. 'рачка на предмети за домашни потреби', пр. кај **ч'акрӑк-ут** (= направа за предење волна) [MSs,95]; односно дршка на садови: ~ *тогас дjун'а–ѓузели му вели: "да флезиш аф морету, има четирицси кубили, да земиш един казан сос девет рачицки, да ги цӑркаш кубилите, да са кӑпи царjут аф онова мл'аку"* [V,PM124]; ~ *тога́с и то́jнака ги фати, му искина́ по едно́ вла́кно от па́шка и по едно́ од шиа́та, влакна́та ги вӑрза́ на́ прӑсти́те му и тури́ со́с де́вет рачи́цки каза́но, и куби́лите са чини́ха кро́тки кату о́фци, и то́и ги исцӑрка́л* (= ги измолзал) [V,PM, 124]; 2. 'рачка на плуг' (**дрӑ́шк̣а н̣а ра́лту**) [MS,s,95]; во Кукушко: ~ *ус-н'а́а сӑ-дӑ́рже ра́лто. Она-j сте́гнина уз-баски́j* [ПК,2(Грам),237]; в. **рӑ́чка**.

рӑнч'у́лка f, dem. 'рачка на мала направа, пр. на воденичка за мелење кафе' [MS,s,95].

рӑсе́чуве impf 'реже со нешто остро, пр. со нож' [СК,334].

рӑскӑва́т m 'незакостена коска, 'рскавица' [ПК,2(Драг),99]; сп. **рӑцкуви́ца**.

рӑскӑ́рше (сӑ) pf 'се изгуби компактноста' ~ *ко́га сӑ-изма́лзе, сӑ-исце́дуве и по́сле, ко́га е о́шите то́пло, сӑ-туру́вӑ си́риште и сӑ-*

турýвă нă-тóпло мéсто дă-сă-фáте, и пóсле сă-турýве уфцăдúлкăта, сă-рăстрéсувă нéколко пăти, дă-мóже дă-сă-рăскăрше уфнăтре, дă сă-исцéде вóда шо úма [ПД(Ник),156].

рăсмéве impf 'предизвикува смеа' [СК,334]

рăспáсна кубúла f 'жена со неморално поведение' ~ *кá-j зăбудинáла куту рăспáсна кубúла* [ПК,2(Крец)-,99]; сп.: кобилата кога се оплодува се вика дека **сă-пáсе**.

рăспáсуве (сă) impf 'се оплодува'– в. **рăспáсна кубúла;** според Саќов освен кобилата **сă-пáсе** и кравата [СК,334], но според нашите сознанија само кобилата 'се пасе', додека кравата **сă-вóде**.

рăспáтрин adj 'човек (маса, стол) со криви нозе' ~ *мáста нóго-j рăспáтрина, сáке дă-сă прăзăкóве мáлце* [ПК,2(Гăр),99].

рăспóрин adj 'она што било сошиено се стори на делови, т.е. се оддели едно од друго' ~ *пăпýко мé-j рăспóрин,* и: *пăпýцта мé-j рăспóрна* (= кондурата ми е раскината) [ПК,2(Гăр),95].

рăспрăснуве impf 'растура нешто на сите страни' ~ *тă сă-вúкă пуjрá. Прăку-нéă, óти-j тéсна, вóтa сúлно удúре нă-чáрго. Нă-пуjрáта сăтурýве édно дăрво шó сă-вúке сăвăк. Тó сă-зăпúре вóтa, нé сă-зăпúре, нéго сă-рăспрăснуве дă нé удúре нă-чáрго* [ПД(Ник),171].

рăспýке (сă)* pf 'се отвори цвет, расцвета' ~ *кăрăнфúл'ут сă-рăспукá* [СК,334]; ~ *трéва, ká-j млáда ѓă-вúкат мáчиц, ѓă-бéрăт зă-зéле. Ká-ќ пурáсне, пýште висóки рăчки, нă-вăро дáве пýпки, сă-рăспýкăт, цăфтăт кут-афиóн. Нéкуj ѓă-вúкăт* **бýлка,** *нúă* **пýпуниц** [ПК,2-(Грам),92].

рăспýкне pf 'скрши нешто' ~ *нúм тăкá, ќă:-рăспýкниш лубунúцта* [ПК,2(Крец),99].

рăспýкуве impf 1. 'кога пупката се отвора, цвета' ~ *трăдáфуло фăтúл дă-рăспýкуве, aj-го цăрвинáвaj;* 2. 'кога со притисок се отвора рана за да истече гнојта' ~ *нóго бол'áви си-úмăх, и ут-ушúнăтă, и ут -тóпкит* (крајниците) *уфгýщăтă. Лéл'ă Гúнă кинéш ми-ги сăс пăрстит, рăспýкувáше-гу гнójo* [ДЧ,159]; 3. 'кога некој многу се нервира' ~ *тóо дéтто вáадин цéл дéн мă-рăспýкуве* [ПК,2(Крец),99].

рăспăртăлéсе* pf 'раскине нешто, го направи на **пăртáле'** (сп. **пăртáл** 'крпче') ~ *ká пучнáл дă-плáче ѓávулчто, пугл'ăднáл нă-гóре и гу-вúде тó: брáт-му сăс-искáрăнте óчи. "Ми jáс, ричéл, нé кăжáх, а тó: кăжá". И пóсле гу-искáрăт уттáм, гу-слéзăт, гу-рăспăртăлéсăт ѓávул'то* [ПД,(Ник),167].

рăстăркáле (сă)* pf 'се придвижи со тркалање' ~ *сúн-му нă-Птрýш и та: Пéна нă–Прój'че и óна ут–кăде нáс, уткăде свáтут Грóзде нúкуj. Е, нáм, шó, фájќăт, му уттигнáле иднă-фóртума, а-уттигнáле зă-дăнé-вăрвăт. И та: Мăрýшка дáм у-тá: фóртумта, сă рăскăрáле, сă-рăстăркăл'áле, сă рăзбурúле* [ВМег-(Цăр),320].

рăстăрте (се)* pf 'се здебели многу, особено во задниот дел' ~ *ká сé-j рăстăртúл, ут-сúте стрáни мéсишта му-вúсат* [ПК,2(Гăр),99].

рăсципóрка f 'пукнатина' – в. рăсципул'ка [СК,335].

рăсципýл'ка f 'тесен меѓупростор, пукнатина' [ПК,2(Гăр),99].

рăсчикáруве (сă) impf 'си ги рашируваа нозете' [СК,335].

рăсчикóрин adj 'кога некој стои со раширени нозе' ~ *кá стóјш тăкá рăсчикóрин?* [ПК,2(Ал),99].

рăсфăрлен* adj, opp. на 'подреден' ~ *полјто и планијнте така сă рăсфăрлени спроти Постол шо гу прават ногу тифиричлија и лично место. От Постол чувек гу пулја сăто поле су зилинилото му, су сăта му села и курији изридени като бели и цăрни бамки уф стредин на чудбина гулемата зилена рамнина* [РЕв(Р),71].

рăцке impf 'се прави шум, крцка' ~ *уф-лéбо нéшто ми-рăцке* [ПК,2-(АḰ),99].

рăцкувúца* f 'млада, неокостена коска' ~ *е тáа кóскăта* (покажува на адамовото јаболко), *нéко: врéме устанáло: кáк жé:нта гу-излăжáла , змúата а-гăлтнáл мăжо и тýк тăкá рăцкувúцта шо: нăпрáвăна, тó: гу-гăлтáл, ду-тýк кá дујдéл дó: пл'ý: нă-мужéл; нă-мăјшто úма, нă жé:нте нéма* [ПК,2(Грам),237]; в. **рăскăвáт**.

рăчúна f, bot., Ricinus communis – в. **рачинóво** [СК,335].

рăчица f, dem. од **рăка** – **в. рăкичка** ~ *девер снăха водеше; [за рăчица десница; [снăха са назад врашташе; [на девер са молеше: [– Оj деверје братко л'о; [попусни ми рăчица; [назад да се обрнам; [на мајка да порăчам: [Мале оj мале милинка; [оставјам ти, оставјам ; [до два срăка босилек* [Б(С,ДХ),27].

рăчка f 1. 'испуштен дел од некој предмет, погоден за држење' ~ *нă-тó: сýкат, уд-дăска-ј нăпрáвăно. Има рăчка до:-фáштат, дăрвăна рăчка* (објаснување за називот **крăк**) [ПД,(Ник),120]; 2. 'испуштен дел од некаков сад (во вид на полукруг), служи за фаќање и држење' – сп. ***мăштăрбá:*** *'сăд зă-пú:не вóда, мóж дă-бúде уд бăкăр, алмúн ус рăчка'* [ПД,(Ник)120]; ~ *чóику рăдóсен си-гу-зé:л гăрнито и трăгнáл нă-пăт зă-дóма. Ама пăту бил плăнúнцки и дилéку и пустáнăл. И нáшăл нă-пăту идну-стáп. Гу-зé:л стáпу и гу-нáврăл нă-рăчкăта и гу-прифăрл'ăл прику-рáмо* [ДК-(Рак),152]; 3. 'стебленце на кое се крепи цветот' ~ *трéва, кá-ј млáда гą-вúкат мáчиц, гă-бéрăт зă-зéле. Кá-ќ пурáсне, пýште висóки рăчки, нă-вăро дáве пýпки, сă-рăспýкăт, цăфтăт кут-афиóн. Нéкуј гă-вúкăт* **бýлка**, *нúą* **пýпуниц** [ПК2(Грам),92]; в. **рăнчúца**.

рăчóк m 1. 'јадење што се консумира на пладне' ~ *сéтне кá ќ-уддéла бá:пта да:-искáре крáвăта, тáа сè ќи-исчúсте. Кá-ќ дójде бá:пта сè исчúстино бúло, сè тăкá: ќи-правúла рăчóк, ќи-ј чистúла* [ПК,2(Пл)260]; ~ *гу кáниа Ученúците, ĕм вéлеа на нéго: Дидáскале јáди. Пак óн рéкал на нúх: Јáс úмам јадéни, шо вúи нé гу знáити. Вéлеа Ученúците миґу них: Дáли му нусúл нéкој рочóк на нéго?* [MV,K,258]; ~ *кажájти на калисувáните: éто ручóкут азăр гу готфúх; данáците и ранéтити курбáни сăти сă азăр; елájте на сфáдбата* [MV,K,270]– мешањето на формите **рочóк** и **ручóк** (во последните два контекста) е резултат на неинтензивниот изговор на неакцентираните вокали (во случајот 'о' и 'у') на што се должат и појавите **редукција и обратна редукција**; ~ *прăвúа ручóк, сиднáа, пуручáа, му-вúка: ај, ричé, вó пóрцијто зéви-го дă-му-нóсиш нă-тó шó нáј-ми-ј-мúло. Гáздăта му-вúка, знáчи нă-жéнта-му дă-му-нóси* [ВЕв(Кор),304] – во контекстот забележлива е поинаква

линеаризација отколку во македонскиот стандард, имено партикулата за суперлатив и придавката што се степенува се одделени со кратката зам. форма и формата на помошниот глагол: *дă мунóсиш нă-тó шó* **нáj-ми-j-мúло**; 2. 'време на пладнина, кога се руча' – зборот **рăчок** ќе го илустрираме со мал исечок од сеќавањата на информаторот врзани со бегството на кукушаните од родната грутка (1913): ~ *нạ-дéнта стạнáме, адно сéло úмше Грăмáдна, тáм. И нăрóт збéрин, кój ус-кóли, кój тăкá, мóже úмше ил'áда ли, двé ил'áди дýши: жéни, дéца. Адно врéме едúн висóк чувéк тăкá, еднá интерúа, дулáма и вúкихме, и тóо чувéко извикá: "Бигáјте, брé, вúке, Гăрцте о-зимáли Кýкуш, о-гóрат". И тóо нạрóдо јá тăкá стáнá. Кулу* **рăчóк** *зимáа вујскá дă-вăрве пák* [ПК,2(Коц),352]; ~ *и тјáнака га заклá, га готвú, га кладé нétри áф долáпју. Нúа, от скол'ýто кák дојдóхми за ручóк, прáве отúдохми áф долáпју. Јáзе јáдох главáта от кокоштá* [V,PM,130]; ~ *уф Шикирлúа* (име на село во Кукушко) *нă-мужéх да-вúдум нáш чувéк. Кăштте видéме, áма нáш чувéк нé знáм, нé видéме. Нúạ утидéме тáм, видéме, áјде за-рăчóк сă-вăрнáме* [ПК,2(Шек),277]; 3. изр.: **два рачока не са карат** – сп.: кога е празник околу 3 часот попладне се става *софра да са руче*. Ако некој гост дојде подоцна, тој обично кажува дека веќе ручал, но сепак домаќините го нудат зборувајќи: *"Ако де, два рачока не са карат уф меут! Л'уѓе да са па да са карат, ама рачоци – не!"* [ТГ,221]; **рачок да зафатат** (= да почнат да јадат) ~ *рибник да ја прават, рибник ми јангулник; [рибник направиле, на софра гу кладеле; [сите седат на софра, Јана си ја чекат; [Јана да си дојде, рачок да зафатат* [ТГ,329].

рăш'* f, bot. Secale cereale 1. 'житно растение со ситни зрна' ~ *за фăрлúш' с'ăм'ạ на инá л'áха úти пш'инúца, úти ич'умéн, úти рăш'* [MS,t,..]; ~ *кọгá зạ-тéби, Мáгдọ, дójдạхми, [приз-дéвạт гóри, Мáгдọ, зилéни; [прис-óсạм јóди, Мáгдọ студéни; [вúшни чур'áши, Мáгдọ, цăфтјạ, [зилéни рăжи, Мáгдọ, рис'áја* [ЛС(К),134] – во контекстот прави впечаток множинската форма **рăжи (зилéни)**; ~ *мрафките фатиха едни да носат ичмено, други чиницата, едни рăшта, други мисиро и така на един вечир гу чинили зăрно по зăрно* [V,PM97]; ~ *раш'тá ја ч'ýками на враш'úлуту сăс кóпани и з'евами л'ăбут и ражанúната устáнува на нúвата* [MS,t,67]; ~ *ми шó рăбóтăхме: сéехме сéдби, тит'у:не, бýба. Сéдбăта знáчи тăвá сиúдбата шó-ј, шó-сă-жнúи, шó сă-вăрше: чинúца, рăш, ичмéн, увéс* [ВК(Шт)289]; 2. 'нива на која има посадено 'рж' ~ *Дéдо Мúтре, сéтне кăжýјфше дéдо-ми: имáло нéкуј Стójче и брáт-му нă-Гóце Дéлчуф – Милáн. Они сă-бúли уф–нéка: нáша нúва, уф-нéка: рăш* [ПК,2(Ним),274].

рăшéнуве impf 'развеселува' – в. **рашене** ~ *óн ká-ќ флéзе сúте нă-рăшéнуве* [ПК,2(Гăр),99].

рăшúрва impf 'прави нешто да биде распослано' – в. **рашири** ~ *жéнăта ќи-ми-рóде дéте и јáс ќи-му-рéчам "Ел у-тáте!" Кóга гу рéкăл тó "él у-тáте!" зăбурáвăл сирумáу дéка нă-плéштте нóсе гăрне, и-рăшúрва рăците и стáпу су-сè пáднăл, сă-искăршăл, сă-истурúла и бинúцăта* [ДК(Деб),152].

рăшитáр m – в. **рăшитáрка** ~ *шкúтник* [ПК,2(Гăр),18].

рăшитáрка f 'жена што не седи дома, што шета по куќите' [ПК,2 (АЌ),99].

рăшник* m – в. **рăшн'ица** ~ *"е, ричéл, ќи-зăсвúрум, áма тýри, ричéл, дéцта уф-адúн куфчéк, дáј им пуáјн нóш уф-рăцто. И тú, ричéл, ќи-си-вăрsиш кăркут", нéкаа сóфра – кăрк му вúкиле. Пóпут ќи-си-вăрse рăшнико, едúн кáмин шо-мéл'ат бăлгýр, едно врéме* [ПК,2(Коц),-346].

рăшн'ица f 'примитивна домашна воденица на која каменот се врти со рака'; сп. **м'éлница** [MS,s,98]; пообична е множинската форма **рăшници**, која што се употребува како pl. tt. (бидејќи има два камена коишто функционираат заедно: долниот е прицврстен а горниот се врти) ~ *на часо сички фного силно са разиграли; рăшницето на попо, копано на пападиката фанали силно да пл'ускат по грбовете им; и кофчегут на гредата разл'улен силно паждине на земјата* [ШГ,V-421)]; ~ *мóмити... а изгутвýвăа нивéстăта, тáм шáлува, рáзни пригáча, прикúјăта, чурéпи плéтиа и пóсле трéба жúто, бăлгýр. Бăлгýр тó-и жúто, гу-трéбиа, пăгу-мéлиа нă-рăшници и гу-вáриа* [ВЕв(Кор),306]; – називот **рăшници** го среќаваме во описот на заедничката вечера кај девојката, како дел од свадбениот церемонијал: прво благословува таткото на девојката, а потоа другите. По вечерата следува игра во која *пубратимите* од женска страна ќе донесат *ршници*, сад полн со жито и еден *мисал'* (крпа со која се завиткува лебот), откако ќе се стави жито во *ршниците*, еден од *пубратимите* ќе се обиде да го врти горниот камен, но работата ќе "запне" бидејќи каменот "не е *куван*", а ќе "проработи" откако таткото на младоженецот ќе фрли извесна сума пари врз *рăшниците* [ТГ,163] – се разбира дека овие обичаи се однесуваат на минатото и денеска изумираат.

рăшýка* pf 1. 'разнебити (нешто)'; 2. изр.: **ќ-у-рăшýкăме мăбéтут** (= ќе се скараме, ќе престанеме да комуницираме) [ДК,106] ~ *и óна сéга гу-зáпна тýка нéго. –"Кáжи, вéле, кáжи! Вó зăсмивáте úма нúшто* (нешто)*... Нă-мóж дă-бúде тăкá". – "Нé, мăр жéно, вéле, јá, тáка шу-пúјме, шу-сă-висéлиме сáмо". – "Кáжи! Или кáжи úли ќ-у-рăшýкăме мăбéтут"* [ДК(Бош),140].

рăшукáн* adj 'растурен, разнебитен' ~ *си-грéде, нóшќа гу-фáтăл. Тó пăтут – нúкуј плăнúни. Нóшќа устáнăл, áма вăлци лéво-дéсно вúјăт. И дéка дă-сă-пúкне, дéка дă-сă-пúкне? Иднă вудинúца рăшукáна имáло и нăóжца врéме сă-пикнýва у-тá вудинúцăта* [ДК(Бош),142]– во контекстот го забележуваме лексичкиот архаизам: **си греде** 'си оди'; фактички се работи за прекината изоглоса, сп. во словенечкиот јазик.

рăшýкува impf 'растура' – в. **рăшýка**

1. ~ *му-вéле: "А бé кăýрин, сфáли ми тúа тупój бáсма!" Му сфăл'ýва кăýринут. Шýка-шýка, шýка-шýка, нé зéва. Дéсет тупój му рăшýкува, стăнýва – бéга* (**бега** зн. 'заминува, си оди')[ДК(Ран),134].

С

с'а́ adv 'сега' ~ *с'а́ ја на́ѓта: "пи́ч'-ку, ко́гу т'ᵲ иба́?"* [MS,t,78] – во контекстот ген.–акуз. форма **ко-гу** се јавува со значење на номинативната 'кој'; ~ *с'а́ в'е́јки до́јди ринд**о́** и на бо́лин Дујич'и́н с'е́стра му* [MS,t,51]... *гу пи́та - дур с'а́ би́ш'и магар'ᵲ, да с'а́ ста́на ч'ув'а́к* [MSt,55]; ~ *и пура́нч'и на измика́рката: "са́ за заспи́ кири́јата, да ја ни разбуди́ш' , да ни по́ш' бли́з'ᵲ хи́ч'!"* [MS,t,13]; ~ *Му вили́ Настради́н-хо́џ'а на фурна́рину "ја́ла да иѯ'е́ми с'а́ га́ска!"* [MS,t,57]; и: **с'а́ј** ~ *ута́ра ко́низмата, му вили́: "с'а́ј сара́та, ш'о́ за сто́риш'?"* [MS,t,71]; односно: **сја́**: ~ *дру́гата ве́чар ти́а па́к уди́ле дᵲ-кра́дᵲт, га́зста уди́л нᵲпре́т. Ама и́ма при́мка* (стапица) *сја́. Измика́рчата устᵲна́ве, а га́здата нᵲпре́ди и та́п, у-кᵲтра́но прᵲпа́ѯде* [ВД(Ник),279]; ~ *о́н ин кᵲжа́л: "Сја́, ди́ми тᵲква́-ј рᵲбо́тта, тувᵲре́јте е́дна кᵲми́ла па́ри. Ќа́-ше́тте нᵲис се́лто, ко́ј са́ке па́ри, ко́ј ко́лко са́ке дᵲ-муда́јте"* [ВД(Ник),279].

сааде́ adj 'чист, без додавки' ~ *пи́х едно́ сааде́ кааве́* [СК,335].

саала́м adj, indecl. 1. 'сигурен' ~ *јас да т'ᵲ враза ту́ка да са́ саала́м, о́ти за м'а́ ч'а́каш'* [MS,t,77]; 2. 'добар, здрав' ~ *са ѧасна протудраку едноч-дваш "сандъ́кот, му вели, са чини саалам, туку ади отвори да излезам! И да гу најдиш, гледај Мајдона да гу фатиш, та да дојдиш и от меника бакшиш да земиш"* [V,PM,76]; ~ *да́ј ми не́ко: сала́м ме́со; – и о́н не́–ј саала́м* (= не е добар. пр. со здравјето) [ПК,2,100].

саалам adv 'добро, здраво, вистински' ~ *саала́м гу вᵲрза́ли нᵲ Ва́но* [СК,-335]; ~ *кату си пофали́ господа́рот со́с ти́а ре́чи, оти́де на дома́ и на жена́та му са пофа́ли. Де́тето фати́ ве́ки ра́ботата да га го́ни мо́шни саала́м, ја́ко; пе́рвиот писа́р фати́ за зуле́псува на не́гу и са́каши да на́јди вре́ме да гу утру́и* [V,PM,153]; ~ *види гу некуи пᵲт прит тебе вампирут саалам* [BV,140].

саан m 1.'бакарен сад во кој се става јадење, порција' [ПК,2(Грам),100]; ~ *са́н от бака́р* [BV,143]; во постарите материјали: **сахан** ~ *му вели: "мᵲжу, зашто си толко кахарлиа (загрижен)? Дали немаш да јадиш, или немаш да пиеш, или*

жена намаш харна?" Тогас тојнака отговори: "ах, жену, царјут сака от меника сос един сахан маңца неговот аскер да наситја" [V,PM,79]; ~ *вечерот, кога си дојде манжот ú, и штаха да јадат, кладе жената софрата и кеноса на един сахан едната јарибица и биската ú и го кладе саханот на софрата* [V,PM,240]; 2. 'плиток сад со јадење што се носи в црква и се раздава за умрените'; сп. религиозен обичај: – за празникот посветен на умрените *Мртвин* (или: *Задушница*) домаќинката ќе свари пченица, ќе ја полие со ладна вода, ќе ја исцеди и без други додатоци ќе ја стави во *лингер* (плиток бакарен сад). Потоа површината на пченицата ќе се накити со цвеќе, со разно овошје и со шеќер. Сето тоа се вика *сáн;* со секој *сáн* се прават и 5 *литургии.* Штом црквеното ѕвоно *(камбаната)* ќе удри, домаќинката ќе земе чиста везена крпа (*мисал'*), ќе ги завитка заедно *сáн-ут* и *литургиите,* ќе земе уште шише со вино и оноолку свеќи колку што има умрени во нивното семејство и ќе појде в црква [ТГ,30]; ~ *мăртвин прáвăт спурти Митрóвдин, спурти зăпустéјне зạ Бужúќ, спурти зạпустéјне вилúко. Нạ гулéмта (велика) сăбута нóсăт сáјне куту ка рạздáвạт зạ умрéл* [ИГ,118] – партиципот, **л**-формата **умрел** се јавува со својата архаична употреба наместо придавката 'умрен'.

сабáлин m **'утро'** ~ *с'éдна мумáта и кáта сабáлин и на вич'ерó и пумéваш'и кăш'тич'кáта* [MS,t,62].

сабáлин adv 'наутро' ~ *сабáлин стáнахми, си утúдухми сăс бáбата* [MS-t,73]; ~ *ётóс в'éч'ер сă óш'ти тýк, ýтр'ạ за си пóда думá пукráј тајфá-та-ми!ú и стáна, си утúди сабáлин, си иш'ихáса пукráј тајфáта-му* [MSt,42]; ~ *стáнаха сабáлин, му вилú на ступáниту: ётузú мáлку ш'ту сă рудú, ви сă мóл'а млóгу, да д'ăти гу на м'éн'ạú* [MS,t,16]; ~ *дур да пóда јас сабáлин, дур да с'éдна, já-ти-гу маń'ú'ó-јúќ* [MS,t,10]; ~ *и тáм за стујáт дур да усăхнат ... с'éтн'ạ сабáлин кугá úма póса, ум'éкнуват ...ги прáвили сандáлạ* [MS,t,5]; 'рано' ~ *усăмна сабáлин, стáнува бáбата, си з'éва кóнизмáта, си хóж'да* [MS,t,71]; ~ *утринтá сабáлин за стáна, за óција с'ăм'ạнту дá-ј ч'úсту* [MS,t,66]; ~ *нóс д'éн' му пурăнч'ува на ч'убáниту: éýтр'ạ сабáлин, кутрú за дój да навúка на кóзит'ạ, тут ед'éнсăнăс на кýчạнтáта н'éка гу изидáт!ú* [MS,t,17]; ~ *стáна сабáлин, нájди инó храбýлч'ạ, нájди и инó ш'иш'éнци, напýлни вóдаú* [MS,t,24].

сабáчка f 'бакнеж' [MS,s,99].

сабáх-ăлдузи – ѕвезда Деница; со исто значење: **Рáниш'нáта зв'ázда** [MS,s,95,99] од Гевгелиско: штом на исток ќе се појави **саба-јилдизи** (споменатава ѕвезда) значи дека наскоро ќе се раздени [ТГ,10]; во Дојранско запишавме: **сăбájăлдăс** [ПД,130].

сạбáхкạ f – в. **сабáх-ăлдузи** [ДС-(Ч),62].

сабáкарш'и adv – 'наутро рано, кога се разденува' [MS,s,99].

сáбе* impf 'кога предмет што бил остар (пр. нож) се стори така што повеќе не може да сече' ~ *бăлтúạта кăжáла: "Убви сýј дрăфца ди-ј-цéпум, ác нé úдум". "Нé úји, áма ќи-кáжум нạ-кáмно дă-тă-ј-сáбе". Кáмино рéкăл: "Убва бúс-тра вójчка си-тéче врăз-мéн тýка, árно мé-ј, нă-мóжум ác нă-тéп бăлтúа дă-ти-сáбум"* [ВК-(Иц),291].

сабја f 1. 'долг нож, вид оружје, го имале (обично) офицерите' ~ *тој-нака не послушá на гóлојут, што му речé, тýку еднóч стóри ниéт, киниса на пăтју да úди, извадú сáбјата му, на рăката му га и даржáл* [V,PM,21]; ~ *кату чý такá јунáкот, катý арслáн хрипнá на врăх змиáта, извадú сáбјата, га закла́; дур да стúгни да га закóли, еднóту мáлку гу изјáди* [V,PM,23]; ~ *зивајте а риче мојта сабја, риче, [сичејте ми а русата глава и јас да са уткинăм, [и тогај ми а зеа Михаил'човата сабја, [али пуста сабја риче Михаил'чева, [друга рăка не а утвара* [ME(P),51] – во текстот го среќаваме адверсативниот сврзник **али**, необичен за мак. стандард: **али пуста сабја друга рăка не а утвара**; ~ *седна дјадото да ги ч'ува, зема и сабјата на ранката; диту ч'уваши дјадото, га гленда една страшна змиа излези до половина от момината уста и си мăнчеши да го јади детенто* [V,PM,174] – во текстот се забележливи 2 посебности, едната фонетска, зачувани траги од назализам: **ранката**, втората е морфолошка, проширена употреба на предлогот **на** наместо 'со', односно 'во': **зема и сабјата на ранката;** и: **сабл'а** ~ *адин јунак големо дрво влече ув рăцето и без да се уплаше иде право врз нихка, а двуицата брате јунаци се фпушчуват от другата страна сус саблите* [ШК,5(434)]; 2. изр.: **през сабја ке промине** (= ќе биде убиен) ~ *там, дека ручаха, една ланцица си загубила. Фатили л'удето да ја брăкат. Царјут и рекла: "дурде си не најди ланцицата, нема кабил да стана јаз. На кого ки си најди ланцицата, он през сабја ке промини"* [V,PM,176].

сабор (и: **сабур** – со редукција) m 1. 'разум' ~ *бóже дáј-мо сáбор дă-сă-прăбéре, дă си-глéде дéчкăта;* заменската форма за дативен предмет **мо** место 'му' би можела да се објасни како резултат на неинтензивниот изговор на неакцентираните вокали што резултира со појавата редукција, но и со обратна редукција каков што е случајот; 2. 'мир, спокојство' ~ *дáј си-сáбор мáлко, úма пóлоши рăбóти, чýув-си здрáфто, сè сă-купýве, здráве сáмо нé сă-купýве;* 3. 'лекарство, средство за смирување' ~ *сáборо сă-прудáве уф-аптéќте, óнеј кути тимéн, зрăнцта, зрăнцта. Си–гăлтниш аднó-двéчки дă-вúјш кáк тé-ј пó-árно, нé сă-нăрвúриш* [ПК,2(100)]; – сп. народски начин лекување на болеста **заушки**: ќе се сожвака жив темјан помешан со *собор* и тоа се става на болните *заушки;* потоа ќе земат малку памук, ќе го накадат со темјан и ќе го стават врз смешата од темјан и *собор* и потоа ќе го стегнат со крпа [ТГ,124]; 4. изр.: **сáбур чинéјти** (= бидете воздржани, трпеливи) ~ *тúдаа и тé на пашáта, му вéл'ат: "пашá ефéнди, нúа татку на от тéби гу úсками, на твójта зéмја са загубú, нúа н'а знáими друг". Тогáс пашáта им вéли: "сáбур чинéјти, сúнку, јáз пуснáх л'úди да тérат"* (бараат) [V,PM27]; исто: **сáбор сăчинáх** ~ *и óна прăд-нéго ин вúке: "Играј кýклич-ко, играј нóшче, јáс читирúјсе дé-на úмрăн гл'ăдáх и читирúјсе вé-чăра, пá сáбор сăчинáх"* [ПД,164]; **чинил сабур** ~ *тојнака и сторел нает два три пăтја, да ги заколи и двата, ама пак не кăјдисуваши и чинил сабур да види, как ки усумни* [V,PM,87]; **сабар да си чиниш** ~ *го стретел*

старецо и му вели: "Продавам еден лаф кој ќе го купи и кој не ќе го купи пишман ќе биди". Човеко и сега си ги дал 500-те гроша, а дедото му рече: "Сабар (трпение) да си чиниш" [ШГ,5(407)].

Сава (Лисава) – ж. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,114].

сава́к m 1. 'специјално дрво за запирање или распределба на водата во воденицата' ~ *бу́кӑта* (дрвено корито преку кое се тера вода до *чаркот на* воденицата) *до́лу те́сна-ј, та̀ сӑ-ви́кӑ пујра́. Нӑ-пујра́та сӑ-туру́ве едно дӑрво шо сӑ-ви́ке сӑва́к. То̀ га-запи́ре во̀та, не́ га запи́ре не́го гӑ-рӑспрӑсну̀ве дӑ-не́ уди́ре нӑ-ча́рго и не́ вӑрте вудни́цӑта* [ПД,170] – во текстот среќаваме употреба на адверсативниот сврзник **него** 'туку', што претставува архаизам, не се среќава во нормативниот македонски јазик, но затоа е присутен во други словенски јазици; 2. 'дрвена преграда пр. кога од река се зема вода за воденица'; сп. top. **Сава́к** 'име на место во Дели Хасан Махала, Валовишко' [ЈИ,Ми...,185].

са́ван* m 'платно со кое се покрива мртовец' ~ *на то́а вре́ми, стана́ Пе́тро, утиде́ на гро́бут; и са̀ навиде́ да гле́да са́ванут шо бе́ши са́мо, да си бига́, да са̀ чу́диши за ва́ чу́дба* [MV,K,253]; ~ *и испадна́ умре́нјут, ва̀рза́а на но́зити, и на рӑ́цйти субра́ни, и на ли́цито су сава́н завие́н. Ве́ли на ни́х Исус: Ува̀ рза́јти на не́гу, и уставе́јти гу не́ка си о́ди* [MV,K,253]; ~ *ка́ стана́л Пе́тро емен оти́де на гро́бот, да ка́ си навиде́ а гле́да сава́ните шо би́ле са́ми, и си ути́ди зачуде́н са́мо во шо си чини́л* [MV,K,334].

Са́век (и: **Са́вјак, Са́вет**) top. 'име на село во Валовишко' [ЈИ,Ми...,185].

Савечкио Герен top. 'ниви и ливади', с. Просеник, Серско (кон с. Савек, Валовишко) [ЈИ,Ми...,186].

Саговата Кузна top. 'ковачка работилница на сем. Сагови во с. Г. Броди, Серско' (**кузна** – арх., сп. во рус. јазик) [ЈИ,Ми...,186].

саде́ adv 'само' ~ *ама си научих, ча на нејната земја има дефови, што чуват, та они можи нас да на погинат; сетника бари саде јазе да загубјам живот, и тинака сос меника да не погинии* [V,PM,44]; ~ *дјатету му вели: "куме, на това нема нешту! Аку сакаш, иди да га докараш и кумицата тука, да га видими да ли са омјасат!" Тогас кумциата му вели: "Саде това не бива! Јазика жената ми не га искарам да га гледат други мажи"* [V,PM,70]; ~ *момта му беши најхарна и нај-прокопсана от сичките свјатски моми; саде един кусур имаши момата му: носо и беши малку крив* [V,PM,53]; ~ *тјанака ги чини́ деца̀та то́лку мӑндри, што̀то бе́ха ка̀ту ја́гнета, ама не промина́ мло́гу вре́ме, на еди́н де́н измре́ха че́три де́ца, и бе́ха оста́нали саде́ два̀ жи́ва* [V,PM,26] – во текстот има уште еден пример за проширената употреба на предлогот **на**, во случајот како замена на предлогот 'за' ('во'): **на еди́н де́н измре́ха че́три де́ца** – за ова в. во граматичкиот дел.

с'а́ди* impf 1. 'кога некој мирува, потпрен на задникот' ~ *да са̀ наид'е́ш' , да са̀ напи́ш', да в'е́ниш' кни́гата, на скумин'о́ ва́са но́ш' да с'а̀ди́ш'* [MS,t,31]; ~ *ка́к фле́гле уф гро́бот, виде́а мла́д дете́нци, се́деши на де́сната стра́на, ублича́н бе́ла ру́ба. Ричé на ни́х: Исус На... а па́лате на ставроса́н,*

стана́, нѐ ја тýка [MV,K,255]; ~ *ја ви́д'ạ на иди́н балко́н, ш'ту с'ạдú ина́ ж'е́на* [MS,t,10]; ~ *и́дат и т'е́с гу гл'е́дат та́м удо́л буко́ с'ạдú иди́н ч'ув'ѓк такфо́с прим'ạ н'е́нт* [MS,t,36]; ~ *с-ọблéкạвạ ка́ọ бạро́н, о́ди та́м. "О, до́бре-до́ји Срạди́н Оџạ". На-на́ју́бạвọто м'а́сто го-се́дạт* [ЛС(К),120] – во случајот среќаваме употреба на глаголот *седе* како преоден: **на-на́ју́бạвọто м'а́сто го-се́дạт**; ~ *с'ạ ди́м на скумин'о́* 'седам на стол (клупа)'; ~ *пл'е́там с'ạда́ш'кум* (= седејќи плетам) [MS,s,99]; 2. 'постојано живее некаде'~ *два́та з'е́нт'уфци гул'а́мит'ạ ги кла́ди го́р'ạ у пујна́ удаја́ да с'ạд'а́т* [MS,t,34]; ~ *да дад'е́ш' т'е́с два́та пуртука́л'а на ж'ината́-ми, сиди́ у ба́бата кӑш'тат'ạ* [MS,t,86]; ~ *Исус ка си варна́, да и виде́ на ни́х шо уди́ле пу не́гу, ве́ли на ни́х: Шо па́лати? И о́ни му ре́кле на не́гу: Дидаскале Чифу́цки де́ка се́диш? Ве́ли на них: Еля́јте да ви́дите* [MV,K,302] – во пропратниот текст имаме употреба на сврзникот **шо**, со интенсионално-декларативно значење, наместо 'дека': **да и виде́ на ни́х шо уди́ле пу не́гу**; ~ *иди́н д'е́н' прумина́ ут нас махала́, ш'ту с'а́д'ӑш'и царува́та мо́ма* [MS,t,26]; ~ *да гу на́јда уж'е́н'ạнту сӑс мума́та и да гу клад'е́ти на го́рнију ка́т, та́м да с'ạдú* [MS,t,17]; ~ *ја закáраха го́р'ạ да с'ạдú и ш'и́ч'куту има́ни н'е́јну дӑ-ј* [MS,t,48]; ~ *фтáса у Ати́на, утúди на ино́ кйш'е́нодо́хију, фа́ти ина́ удаја́ да с'ạдú* [MS,t,10]; 3. 'поминува извесно време некаде' ~ *си утúдух у мо́јта братуч'е́нка ... и та́м си с'ạд'ӑх мло́гу вр'ӑм'ạ* [MS-t,2]; ~ *ви́е же́ните две́те: "Хе́–хе́, мӑжу, е́ла дӑ-ви́диш тре́ќӑта же́на шо́ ти-рудúла!" – "Шо́ ми-рудúла?" – "Ку́че и ма́че!" И о́дма нӑридý́ва дӑ-се́ди ду-гудúна вре́ме пут-скáлӑта зӑкупа́на ду-пулувúна, дӑ-му-ска́пӑт но́гите* [ВЕв(Кр),302]; ~ *му вил'а́т на д'ӑдуту: "ти-си ста́р ч'ув'ӑк, с'ӑт' у дума́ сӑс ма́лкат'ạ"* [MS,t,80]; ~ *ама́ ж'ина́-та му ни мо́ж'и да трӑпú с'е́ у кукуш'ка́рнику да с'ạдú, за ка́ж'и в'е́јки* [MS,t,37]; ~ *кату чу́ха така́ му рекóха на граматикот: "Ба' господúне, не требу́ваши ти́нака да доúдиш на на́с, ни́а са́кахми да до́јдими ...ту́ку ста́ни от ту́ка е́ла да и́дими, аф мо́јта кӑшта, да се́диш, ду́р да чи́ниш таксúл ти́а па́ри"* [V,PM-20] – во контекстот среќаваме проширена употреба на предлогот **на** место 'кај': **да доúдиш на на́с**; втора специфичност е присуството на наставката **-ува** кај глаголи што во основа се имперфективни: **не требу́ваши** место 'не требаше'; односнава проширена употреба на суф. -ува кај имперфективни глаголи ја забележале и претходните истражувачи, пр. Ст. Романски во работата за долновардарските говори; 4. 'се наоѓа во будна состојба' ~ *ти за ју вилúш': "да́скалу м'ạ кла́ди мло́гу ма́тима за да п'ӑја, тр'ӑбува ва́са но́ш' да с'ӑдим да нау́ч'им"* [MS,t,31]; ~ *и ти цар' ста́на да утúди у ч'е́ркфа; тр'ӑбува́ш'и да с'ӑд'ú́ш', да си ч'у́ваш' бахч'а́та!* [MS,t,33]; 5. 'останува да преноќева некаде' ~ *т'а́ му вилú: "ја́ла да с'ạд'ú́ш', ама́ л'а́п н'е́мам да ја́м!"* [MS,t,21]; 6. 'се задржува' ~ *по дно време еден џадо имал само еден син, и тој имало трӑда глава. Џадото на занајат гу даваши, тој не седјаши* [V,PM,216];~ *чувéџте фа́шатат* (зема, приграбува) *ни́ви,*

фа́штăт дво́руве. На́ште пустулчáне нијќа́ли дво́руве, си-вика́ли: "Аа-а, ни́ạ ту́к не́ се́диме, ни́ạ ќи-ш-о́јме до́ма". Има́ли та́м но́го гуле́ми дво́руве, у́буви [ПК,2(Пос)-293]; ~ *"Симни се ле доло, млада чорбаџијке, [уд вишни дивани, акут да ми платиш, [што сум ти рабутил три гудини, [оти ки си јодал на мојут вилијат". – "Седи, Тодор, ним си јоди"* [ТГ,157]; ~ *имало един цар, пувил'ал уф градут мо л'ујто да не седат ного доцкана на вечара; пу вичери напкум да не свитлее никуа куќа!... Една ут момите рекла: "Мале, царут пувил'ал, да не седе никуј доцкана на вечера"* [V,PM,267]; 7. 'го поминува времето' ~ *би́ло до́цкăна и то́: тăргóвăцо виде́л де́ка сва те́: уф-не́ко: кăшча свити́ло (тугáј нạма́ло ла́мби, сạде́ле нạ-кạнди́ла, нạ-све́ичички), фл'ăзе́л уф-дво́ро и чукна́л нạ-вра́тта* [ВД277]; 8. 'чека' ~ *па на три́ти саáта испадна́, а виде́ дру́зи шо се́диа на паза́рот ајл'а́к, и на ти́и му ре́кạл: Уде́јти и ви́ја на ло́зити* [MV,K,315]; 9. изр.: **ајла́к да ни с'ạди́ш'** (= да не останеш без работа, т.е. без заработувачка) ~ *пура́нч'ува: "да ни гл'е́даш', ма́нџ'и, мло́гу скăмпа ґулн'у́к, у́тр'ạ за сă на́јди по́скăмпа ґулн'у́к; сид'ă ајла́к да ни с'ạди́ш' "* [MS,t,47]; **седи сус здраве** (= поздрав кога некој заминува) ~ *стана да с-јоде тоја лудо младо јабанџијче, [и што си вела, младо јабанџијче, јубаво; ["Седи сус здраве, тенка Малишовка јубава!"* [ТГ,156]. Сп. уште: **с'ạди́м на кул'ạна́** (= клечам) [MS,s,99].

сади (и: **сеи**)* impf – в. **с'а̨ј** 1.'фрла семе на разорано земјиште за да никнат растенија, сее' ~ *тогај крајта блатто пустолци, елбет и друјзте сила шо сă крајта блатто, садиа пчинички; истом дека-ј сеа пăлно вода* [ME(P)77] – во контекстот се среќава беспредлошки додаток за место, посебност што се има развиено под влијание на балканските несловенски јазици: **крајта блатто пустолци садиа пчинички**; ~ **цица́рка** – *то́-ј куту ди́јничка, мăле́нка, шăре́нка. Ти́ă зă-ме́рис ги са́ат, зă лицбути́и, не́-ј зă-ја́дне* [ПД,124]; ~ *на пчиничките ут "Старто блато", шо не и садат сеа уд вода, тогај љујто одиа да тражăт диви свијни, шо ногу и расипувиа пчиничките* [ME(P)77]; 2. 'става в земја дрво, со жили, обично младо, за да се прими' ~ *Кăрцката земја-ј песоклива, цăрвеница, цăрна прăс а најповикје-ј стена покриена су тенок ред* (слој) *прăс. Там кăд се садени лозјата на угри-слăнца ут селто ридиштта сă сăл песокливи* [ME(P)78] – во контекстот го среќаваме архаизмот **прăс** 'ситна земја' (назив со прекинати изоглоси, познат во рускиот, полскиот, чешкиот со основно значење 'прав'; сп. стсл. **пръсть**).

Сади top., pl. 'градини крај с. Караќој, Драмско'; во односниов топоним се зачувал стсл. **садъ**, 'градина' [ЈИ,Ми...,186].

Садина top. 'име на место, с. Мертатово, Серско', според името на тревата *садина* (бузалак) [ЈИ,Ми ...,186].

Садово top. 'име на место, ниви', с. Крушово, Валовишко; Ј. Иванов го цитира Заимов којшто називот го изведува од *сад* 'новозасадено лозје' [ЈИ,Ми...,186].

са́ждн pl. 'ситни прашинки од чад што се нафаќаат во ќунците и оцакот' ~ *е́дна же́на, н-е́дин Бắдник, Бужи́к, гу-зăпăлú, изгуре́ то: куна́ко. Глида́ла ума́ците ка́-ј чи́стăт сус сла́ма, и о́на*

до:-нăпăлне уџáко слáма, да-ј-згóрăт сáјште. Вéтăрут дýе, сéвăрут, сă-зăпáл'ăт тúа дăрвăта. Сúчко изгурé [ПК,2(Ним),261]; во Серско: **сáжги** [ДС(Ч),56] ~ *óни цăрнилáтą от кýнкǫ сą сáжги* [ДС(Ч),140].

саи* impf 'цица'; **сáја** (и: **сáјам**) – 1 л. едн. [MS,s,99]; ~ *по Ґурґувден от много болка* (болест), *што имало на офците, беши услекнала на јагнето мајка му, да остана без мајка; да фатих една кучка, што* (пишува: 'цо') *беши родила тогас, оклавах кучинтата, да кладох јагнето, саиши от кучката* [V,P-M,182].

саирџијка f 'жена што сака да посматра, пр. нешто интересно, но да не учествува' ~ *ка зимаја да се борат, тенка Ванґелино, [се бурџја, се мајаја цал ден ду пладнина. [Аман тоги што си веле Попово Јован-че: "Ванґелино – сајирџијко, моја верна л'убо, [земи моја остра сабја, удри на ког сакиш"* [ТГ,41].

сáис m 'слуга' ~ *úмаше и адин сáис по нéго шчо óдеше, измéт шчо му чúнеше, арáпин беше* [BV,141].

с'ăį̈ (и: **сеи**)* impf 1.'фрла семе, сее' – в. **сади** ~ *как исл'áха т'ут'ýн'уту фáт'ąхми да с'ăјми т'ут'ýн* [MS,t,1]; ~ *"Кăде тáтко ти?" – "Тáтко-ми нé-ј, дéва тúди да-бéре от тăрн сăме да-сăје, да зни́кнат* (пишува: 'да здикнат'), *да се-нарáстат, да ќе вăрват кирајџúји со бабáки, да ќе-се-закачýват бабáките по-тăрн'ите, да ќе-го бéре тáтко-ми"* [ВС(Кир),294]; ~ *му вилú: "ти да пóш' на идúн распăнт' да с'ăш' бустанлăк и тó за прумúна, за гу запúраш' да му дáваш' пу инá либăни́ца"* [MS,t,43]; и: **сеј(и)** ~ *тојнака отиде да га ори и да га сеи чиница и, как га ориши, отдол един камин најде един казан алтăни, ги искара и ги закара* (однесе) *скрихом дома* [V,PM,86]; ~ *неговата работа га благослови Господ, отиваши напрет, и си чинил тој нај-богат от сички тамошните. Каква нива невредна да сеиши, тој от неа жетва за чуду ке да жниеши* [V,P-M,82]; ~ *да видéјте ни́вите шо си пубилéа, сáка да си жни́јат ви́ки. И тó шо жни́и дáрот гу зéва, и клáди сéми на жúвот ду вéка; да си радýват зą̀но и тó шо сéį̀, и тó шо жни́и* [MV,K258]; 2. 'прочистува брашно или нешто друго ситно со тоа што го поминува низ сито' ~ *"Биз аршин нужици ти да ми гу кројиш, [биз игла и конац да ми гу сошијеш!" – "Ej Димке, Димке, јубава ми Димке, [ама ки те мол'ам и јазе за нешто: [ти да ми направиш бела ми пугача, [брашно ти да сејиш сус твојите клепки"* [ТГ,204]; 3. – **(сă)** ~ *т'ут'ýн'у за да сă с'ăј тр'ăбува прăву да гу с'ăјми с'ăм'ąту* [MS,t,4]; ~ *идúн ч'ув'ăк ... клáва лóзи на рóпкит'ą и двамúна дýш'и úмат пу пујнó кóлч'ą и ги фтúскат лóзит'ą и такá сă с'ăј луз'éту* [MS,t,4]; ~ *úш'ти ... друк да бóцка кóрин'ą, ... друк да кáра вóда сăс кóн'у и сăс магáр'ąту и такá сă с'ăј т'ут'ýн'у* [MS,t,5]; ~ *за са убрăниш' пак да си пукрúј с'ăм'ąту и такá сă с'ăј ш'úч'ката ни́ва* [MS,t,6]; 4. изр.: **от кого сам сејан** (= кој ми е татко, од какво потекло сум) ~ *тóјнака бéши млóгу јунăк јăк. И вéлú едúн дéн на мáјка му: "от кóго сам сеján, мáле, јáзе?" И тјáнака му велú: "тúнака, сúнку, тáтку úмаш едúн пóп"* [V,PM,106].

саја f 'волна од овца или облека од таква волна' [V,PM,377]; во Серско, според Лаброска: 'гуна' [ЛС-(К),94]; според наши сознанија во повеќето македонски говори, а така

е и во PMJ: **саја** зн. 'горна женска облека без ракави'.

сајбúа* m 'сопственик, господар' ~ *отúде тел'áлот, му вéли на сајбúата: "господúне, ела дур на хáнот! Ти вúка едúн јабанџúја трăгóвец, да ти пúта нéшто". Стана́ сајбúата сос тел'áлот, отúдоха* [V,PM,15]; ~ *и тугáј извикáл: "В ăлче, мéче, лисúче", па, "вăлче, мéче, лисúче". Лисúцта ричéла: "Нáшјо сăјбúа úма нéко гулéма бил'á"* [ПК,2(Мор),228]; ~ *дудéка гу ижнúăт дујдéл сăјбúта: "Кój ви кăжá нă-вáска тóă ичумéн до* (< да го)*-жнúте?"* [ПД,158]; ~ *ка си отишле, детто се направило един кон' и го продадела бабăта за тријсет лири. Ка стојало у то, сајбијта умрел. Пак си отишăл кăдă бабăта и се чинил една тазиа* (куче ловциско) [ШС,5(412)]; – називот се среќава и во следниот обичај: кога се става покривот на нова куќа, роднините и пријателите носат подароци на мајсторите, овие се заблагодаруваат: *"Хе, на ви пуклон, мајсторе, Трајко чурбаџија пуклон ни дунисе; на нашјо сајбиа атăр му лаге; нас на зарадува, на млади калфи мирифет; на сите ураче бирикет"* [ТГ,297].

сајбúка f – в. **сајбúа** ~ *мáадăл óна-ј сăјбúкта, ká-ј-зăдăвáла кумáнди* (се однесува на жена што се однесува арогантно) [ПК,2(АḰ),72].

сајгасăз* m 'немирно дете' – сп.: децата што не се воспитани ги викаат освен *сајгасăзе* и: *ашлаци, кујнарчијна, урсузе* [ТГ,131].

сајдúсуве impf 'зема предвид некого (нешто)' [СК,335].

сајдăр m 'безалкохолен пијалок, вид лимонада' [ПК,2(Гăр),100].

сак m 'мев за носење вода' [СК,335]; в. **сáка** 'торба'.

сáка (и: **саке**)* impf 1. 'има желба (за нешто)' ~ *Тó дéте сăкáло дă-úче. Мајкá-му гу-пуштувáла нă-úка д-óде. Е, дéк ќ-óде? Гу-пуштúли надóлн'о свéт* [ВК(Мал),290]; ~ *ти остáвам толку стока, ниви, кăшти, лозјá, бахчи, олóви и другу, што úмам фрéт, тúнака ки ги повéлиш, áма да си отвóриш óчите, сос ум да си вратúш, заштó сáкам мójто úме пак да рабóти* [V,PM,7]; ~ *Кулúф áф морéту а тúка да си одáви, а тáмо, далгúте го извадúха понапрет тáмо, дéка сáкаши да излéзи, гу фăрли морéту на сúхо, и дур да си дójди на сéбе си, промúнáха двé-три дéна* [V,PM,8]; ~ *тогас бабата, кату гу виде таков приминет, оружен, му вели: "синку, тези дивојки не са за тебика; л'у кога сакаш тинака л'уба, јазе да ти најдам"* [V,PM,9]; 2. 'гледа внимателно, набљудува' ~ *"да пójми пуидúн д'éн' да гу фáтими тузú д'ă тинци; за ја сáками мéч'ката кугá за си пój, ни тугáс за пójми да гу фáтими"* [MS,t,16]; 3. 'планира' ~ *кату чúха такá му рекóха на граматикот: "Ба' господúне, не требúваши тúнака да дојдиш на нáс, нúа сáкахми* (планиравме) *да дójдими ...тúку стáни от тúка éла да úдими, аф мójта кăшта, да сéдиш, дúр да чúниш таксúл тúа пáри"* [V,PM,20]; ~ *му вéли: Стáни си, и зéвај-си дéтито и Мájка му да бéгај си на Мúсир; и тáму да бúдиш, дúри кóга ки ти рéчам јáс; óти Х... сáка дéтито да гу утéпа* [MV,K, 21]; ~ *тогáс му вéли на хајдúтинот: "е брáтку, сегá да ти пúтам, дúр когá сáкахти да гóрити сиромáшки дúша и за кого го собéрахти товá имáни?"* [V,PM,21]; ~ *царјут беши стар; ни-*

вјастата гу неќаши и сакаши да гу утруи... еди́н ден му рече на цáрјут: "цáрју, сега, мени́ка што ми докарахти тука, јазе тебика ки ти зема стопан да ти чинам!" [V,PM,46]; 4. 'треба' ~ "*Стројник да бидиш не е кулај работа! Саке уд сто реки вода да им дунесиш, – ниту уд една да не им дајиш да са напијат"*. Поради тоа и не се нафаќа секој да *стројуве* [ТГ,148]; ~ *ету ви вéл'ам: упулéјтисти, да видéјте ни́вите шо си пубилéа, сáка да си жни́јат ви́ки. И тó шо жни́и дáрот гу зéва, и клáди сéми на жи́вот ду вéка* [MV,K,258]; ~ *уд него се повелјат селта шо са ут солунцкјут јукумат и са пагјат утáда уд Вардар. Пáтниците тука сака да си го кажат таксирјато* (товар, багаж; во други македонски говори, а така е и во РМЈ **таксират** значи 'несреќа, мака') [ME(P),72]; ~ *дојдоха двајсит и осом дена, хизмикáрот му вели на дјатинто: "ајди, да си појми, ча дојдоха тријси дни, и сака да си најдими на татковата ти кáшта, какту как на и поранчал татко ти"* [V,PM,238]; 5. 'може' ~ *и стом оти́доха áф стреду морéту, ету глéдат еди́н човéк на морéту, еднá дáска и́маши под нéгу и си бóриши сос стрáшните далгú. И кату гу ви́доха от далéку, гу пожáлиха, ча сáкаши да си одави* [V,PM,24]; ~ *му вели на цáрјут: "ах цáрју, сношти засоних, ча бех аф среду морету, и таму беши изл'алу еди́н шуп кату губерна игла, и јазе на врáх. И кату саках да падна аф водата, си оплаших и са спосрах"* [V,PM,50]; ~ *от јунаците сос авџиолиа стана букосвиец, ги фати падарите, сакаши да ги свие ту вáжета* [V,PM45]; 6. 'бара' ~ *и му чини́а нóјм на тáтку му... Па он сакá кни́га, да му писáл, ем вéлиши: Јоáнн ки би́ди нéгувуто и́ми* [MVK,321]; ~ *тáму нáóжџа иднáбáба и идну-дéдо. Имáле трó óфци. Сáкале измикáр óни. Вó пáла рáбóта* [ДК(Ран),127]; ~ *пак тојнака му вели: "старчу, да ти питам, дур кога можиш да га сечиш таја бука?" Стариот му вели: "дур кога ке повели Господ, дур тога ки си сечи". – "Ами тинака, синку, што сакаш тука аф таа гора?"* [V,PM,83]; 6.а. – **(си)** ~ *писмото така вели: "сам јунак харин, ама сарцето ми на друг не гу кажувам, сал на тебика". Мајка му отџде на цáрју, му вели: "на ти цáрју , што си сакал от синот ми, сичко ти ги докарах!"* [V,PM,90]; 7. 'љубува, милува' ~ *тогáс тјáнака му вéли: "óн си и́ма жéна". Пáк тојнака га вéли: "óнаја нéговата жéна! Он не га сáка; óна би́ла кýчка: кýтле и мáчле родúла"* [V,PM,143]; ~ *еее, кá г-утипáа Гóџе, кáк нé пóмнум. Емéн усумдисé и пéт гудúни сум-áс. Кáк нé, тугáј ác сáкăх ргéн, тугáј Мúџе Гóшовјо: ргéн бúше, мă-сáкше мéн, áма нé мă-дáвăха уд-дóма. Сáкше дă-сă-жéне, áма гу зимáа вујни́к* [ВК(Мал),290]; 7.а. – **(се)** ~ *бре нивесто, грејна душо, [три гудини се сакахме, [се сакахме, бре нивесто, [се сакахме, се зимахме, [ду три дена, бре нивесто, [ду три дена се имахме* [ТГ,334]; 8. 'уважува' ~ *Пéна, нójќта кă-дујдéа пугăзéјте, дă-рéкне, тóгин утúде нójќта, му-скăршúле нéколку сăáни и пá дă-ă-нéма. Ет тăкá, му-скăршúле двé-три сáјне, тăкá бигá. Ми нé сă-сáкија* [ВМ(Цăр),320]; 9. 'предлага' ~ *му ви́ке: "Шó и́ма? Шó сáкиш?" – "Јáс, вéле, дујдéх дă*

сă бúăм ус тéбе?" "Ка́ са́киш дă сă бúјме ус ко́пи (со копја) *úли дă сă бóрме?"* [ИГ,113]; 10. 'очекува' ~ *сјáа млăдéжо нéма пердé-ки, шó са́киш дă-úма нăпридúа. Нé сă-знáа кój-е стáр, кój-ej млáт* [ПК-2(Гăр),181]; ~ *рăчéл: "Стó ил'áди, стó ил'áди, јáс, рăчéл, ќо:* (< ќе го)*-зúмум то: дéте". "Зăшó о-са́киш дă-ти рăбóте?" "Нă-чéдо мéсто, рăчéл, јáс ќо:-зúмум"* [ПД,144]; 11. 'ќе се случи' ~ *тó гóсто си-рạчéл: "Тá: мóма énус сạ-рójце, јáс сум двájсе гудúни и-óшче двájсе да:-чéкум, јáс сáке дạ-устарéм. Шó нé бúвạт рăбóти. Тýку дáј да:-зéм, да:-нóсум вóнка"* [ВД,277]; 12. 'зема' ~ *дóбро-ạма, тó: ká дујдéл ду-нéгавạта кăшта, мéсто пáри дạ сáке, уддéл и нạ-кạмúлта тáп углáмнико гу сéче, гу-свáле тувáро. А тó: си-óде сус-пулвúн углáмник* [ВД(Ник),279]; 13. 'се обидува' ~ *устăвúл кóлта ус-сè кукóшки и óн úде ф-Канџалúа. Е óн ги-видéл, óти бúле изгóрни уф-Крéцăво, нă-тăвáно н-áдна кăшта, ká сăкáли дă-јзлéзăт си-ј-пудăвáли глáфте, му-бúли нă-дăрвата, нă-грéјте, ги-фăтúл óгино, изгурéли тáм нă-грéјте* [ПК,2(Крец),312]; 14. изр.: **не сака да знај** (= не зема во обзир) ~ *отиде да копај гроб на гробите, пак лудојут зева една карлига да ја наврја приз мајчинот му нос, ја занева на гробот. Кату виде така, умовитојут фати да му са кара. И тој не сакаши да знај от неговото карани* [V,PM,229]; сп. поговорка: **за ја са́ками мéчката, кугá за си пój** (= нешто што е лошо, "го сакаме" кога ќе го снема) [MS,s,99].

са́ка f 'торба со која децата ги носат книгите за в училиште' [MS,s,99]; сп. **то́рба**.

сакáјќ m 'вид горна облека, блуза' [MS,s,99].

сакал m, zool. – редакторот на Зборникот на Верковиќ упатува на 'сокол' или на 'скала' (?) ~ *на Стáра плáнина гóре úмашја адно сéло, што сá зовé Пирúн сéлото; и нáт сéлото гóре úма пéштери от сакалé. И там на пéштерéта седéше адúн змúа* [V,PM,259] – во контекстот има пример за расколебаност на категоријата род: **седéше адúн змúа**.

сакалдúса (се) pf 'се вознемири, се нанервира' [BV,142].

сакалдисáн adj 'неспокоен' [BV,142].

с'ăкандạ adv 'секаде' ~ *с'ăкандạ имáш'и дијадóсану ... óти на кутрá скáла да пójат, да ги ни устáв'ат да јáхнат на гимúјата* [MS,t,58].

сакáт' adj 'човек со повредена рака, односно нога' [MS,s,99]; ~ *еднó врјáме еднó чорбаџúјцко дјáте остаináло сирáк от тáтко, отúваши нá скол'ýто. Едúн дéн са заоблачú небóто, та от гóре падná на земјáта еднó жрјáпче, такá сакáто* [V,PM,120]; ~ *тýку нéјсине, адно дéте устăнá, óно уд-úгла* (инекција) *сибéп сăкáто устăнá, сјáа ус-пáтирици óде. Здráво бúше дéтто, инжéкција ká мо-удрúа, устăнá сăкáто* [ПК,2(Иц),289].

сакачка f 'желба' ~ *рабојтте така терсене дујдеа ут ка са вăрнах јас на Питирбург шо не сăл ништо не испадна уд мојта сакачка, ами трибувише тикмилј и да не си клам на умут таквија будаллăци* [ME(P),69].

сакмалија adj 'женска облека, вид фустан' ~ *Димка си е флегла јуф масăр чаршија, [ного си глидала, малце арисала, [малце арисала, жлăта ми камуда, [она је нусила на Митре терзијче, ["Ного ти са мол'ам, кузум баче Митре, [ти да ми сушијиш сакмалија фустан, [горе сакмалија, доло чадрлија"* [ТГ,204].

сакмаџа f 'болест кај децата' – кога детето *тримежде*, т.е. ќе ја обеси главата, не сака да јаде а има и температура. Болеста *(сакмаџа)* во минатото ја лекувале на следниов примитивен начин: со разблажен оцет и истолчен лук ќе му истријат грпчето и рамениците на детето; во случај ако детето е многу жолто: ќе се земе жолта *крушница* (измет од кокошка) и жолчка од јајце, тоа ќе се измеша и му се дава на детето да го јаде [ТГ,123].

с'а́куј pron (формата за машки се јавува и како определба на именка од ж.р.: *с'а́куј прӑнч'ка*, т.е. ги покрива и двата рода, што претставува сериозна потврда дека категоријата род не функционира добро) 1. opp. на 'никој' ~ *ги наре́вами прӑву прӑнч'киту, му прумѝнами на с'а́куј прӑнч'ка и ино́ каруѝлч'а* [MS,t,6]; и: **с'а́куј** ~ *сид'ӑ на с'а́куј ли́сту му фӑрл'ат пу мрӑва ма́слу* [MS,t,8]; и: **секој** ~ *кату умре татку им, они двата братќа си гу делиха иманиту братску. И кати чини делен'ету ме́ѓу них, сетника фати секој да си работи за себе си* [V,PM,82]; ~ *се́кој пари́те што длагова̀ши му ги да́доха, и се́кој си земá по́дпис от негу́вата рӑка. Тојнака, кату собрá то́лку па́ри; са чини́ това́рот* [V,PM,20]; ~ *едно́ вре́ме и́маши еди́н сирома́х чове́к, бе́ши мло́гу мераклѝа за се́која ра́бота; и́маши и три си́нови. Жената му си разбол'á те́шка бо́лка, што́ту лижа́ши до три годи́ни* [V,PM,9]; односно: **секи** ~ *Дефа станал пӑрв крал на земета, и родил шеесет сина и трееста керки и кога дошло вејке времја да се женет, скарали се, кој да земе по една от сестрите, зашто за секи немало* [V,PM,266]; во Мегленско за ж. род е регистрирана формата: **секва** ~ *И о́на то́гин не-мо́ш да̣-ја́де, мо́ку̀т* (сокот?) *са́л гу-смýка на-ли́стут. Ама пу-идна́ нидѐл'а ки-по́чне црӑвче да̣-са̣-пујáвуве е́ндрӑчку и ки-по́чниш пу-е́ндро ли́шче да̣-дро́биш. Се́ква нидѐл'а о́на сӑ-сличу́ве* [В М(Стр),317] – станува збор за одгледување на свилена буба; 2. изр.: **ут-се́ко: пи́ле ме́сто не́ сӑ-ја́де** (= луѓето се различни и не треба да се очекува од секого добро однесување) [ПК(Гӑр)]; в. **с'а́кутрӑј.**

сакýл' m 'вид покривка' ~ *дибе́ла̣ по-кро́фка̣, и-та́а е о̣т-вӑлна* [ДС(Ч),-141]; в. **сакýла.**

сакýла* f 'паричник' ~ *и му бруји́ хил'а́да ли́ри, му да́ва, ги з'е́ва ста́рију и си ги кла́ва у сакýлата* [MS,t,40].

с'а́кутрӑј pron 'секој' ~ *с'а́кутрӑј д'е́н' хо́ждаха са сара́ за о́да сӑс м'а̣ хо́т* [MS,t,74]; и: **с'а́кутри** ~ *ги замрач'á и там си л'е́гнаха̣ за да спа́т, си з'е́ха с'а́кутри пу иди́н ка́мин' , си кла́ха пруске́фалу* [MS,-t,47]; ~ *ала́ то́ј бајалдѝса ут стра́ха и кумиш'у́јиту ди́лму пруминá, "ш'то́гуд'а̣ н'ӑ-ј тузи́" и си ути́ха с'а́кутри пу думá* [MS,t,37]; ~ *"да калѐсам про́типургѝту, диикит'е́ту, да му сто́р'а̣ ина́ го́зба за да ка́зуват такфе́с ра́бути, ш'ту и́ма сто́рину с'а́кутри"* [MSt,12].

сакӑн adv 'никако, ни по која цена' ~ *му ве́ли на погол'а́мојут: "бра́те, ја́зика ки оста́нам тука, ки ча́кам ду́р на дру́гата годи́на да си чи́нат смо́квите". Тогáс бра́т му отговори́: "сакӑн бра́те, немо́ј оста́нуваш ту́ка, чја ло́шу ки налитја̀ш". То́јнака не послуша́ остана́ та́мука* [V,PM,28]; ~ *му ве́ли: "ско́ру, мӑжу, ка́жи ми, што си*

засони́л?" Пáк тóјнака га вели́: "óх жéну, кáк да ти кáжа? Ми е стрáх да не кáжиш на дрýк нéкој". Пáк тјáнака вéли на нéгу: "сакăн мăжу не сам барли́ва да úда да кáжа" [V,PM,30]; ~ *кату чу мажó ú, не отговори ни́шту на жена му, туку рече: "таја работа, жену, харна е, што начини царјут, ама сакăн да не кажиш на нéкој таја работа!"* [V,PM,31].

сакăс m 'засладена материја што се жвака, но не се јаде, мастика' [MS,s,99].

сал adv 'само' ~ *и кату ти́ваха двáта, хизмикáрот сè глéдаши да нájди н'áкој скри́шно мјáсту да гу утéпи. Пóсле нáколку дéна стигнáли на еди́н балкáн, нéтри на еднá гóра, штоту сал еднó нéбо са глéдаши* [V,PM,26]; ~ *ричé на нéго: Ти си стопáн, ти си Гóспот мój. Вéли на нéго Исус: Зáшт'о ми видé верувá; блазé и шо не видóа да верувáле; и дрýзи нóго ви́ки ниша́ни* (пишува: 'иншани') *прави́ Исус. Ви́а сáл сạ писáле да верýвате* [MV,K,254]; ~ *писмото така вели си: "царјува керка, харна дивојка, моја л'убоф! Тинака да знаиш, оти јазе не сам магарешка глава, туку сам јунак харин, ама сарцето ми на друг не гу кажувам, сал на тебика"* [V,PM,90]; ~ *гу најде кепиту и гу зема; дава ú на момата една смоква. Л'у јади, и паднаа роговиту. Тогас царјут млогу са благодарил, ама злату и сребро му даваши млогу на детето, сал момата га не даваши* [V,PM,35] – во текстот среќаваме редослед што не е обичен во литературниот исказ: глаголот и кратката зам. форма се одделени со негацијата (**сал момата га не даваши**); кај Мисирков: **сăл** ~ *сăл то шо живел 8–10* (г.) *на чужбина, за толку гудини не е видел ништо от шо му-ј најмило на дујната, сăл то, велјам, ки може да знае се то, шо му идише на умут прид нашто трăгнувата* – во контекстот имаме гл. именка со наставката **–ате(а)**: **прид нашто трăгнувата,** што не ни е познато од други материјали, ниту се среќава во нормативниот исказ [ME(P),68].

саламура f 'солена вода во која се стават продукти за јадење (пр. сирење) за да се сочуваат од расипување' – сп. уште: *сусамот* (зрнесто растение) се носи на специјална воденица каде што се става во солена вода *(саламура)* а потоа се пече во фурна и на крај се меле; по мелењето се добива *тараун* (или: *таан*), што се користи во исхраната [ТГ,359]; ~ *кăде нáс ни́ă сáмо óбично прáвăме, óбично си́рне, и́нăче кăшкăвáл, тăкви́ рăбóти нé знájме дă-прáвăме. Гу-клáваме уфсăлăмýра* [ПД,156].

саланме́к adj 'нешто завршено, стурено' [BV,142].

салгăн m 'болест, настинка' – сп. примитивен начин на лекување на настинката: кога ќе застуди времето обично се јавува болеста *салгăн.* Често се случува болеста да нападне повеќе деца, затоа уште ја викаат и *пуридија* (< 'поредија' – значи редум ги тера децата). Болеста се лекува на тој начин што целото тело на болниот се трие со спирт, камфор и зејтин; други пак ќе земат парче штоф, што ќе го намачкаат со лој од овца и ќе го стават на градите на детето [ТГ,232].

салде adv 'само' – в. **сал** – на еден час по *пувичери* настанува *никује доба,* тогаш сè што е *благословено* спие. "*Салде вода и душмајне не спијат"* [ТГ,11]; ~ *на ичуменут малце мăка му падна и нал'утино-*

нал'утино удгувури: "Најстина сите та палат, ама не трабуве да та палат. Оти, који аппуве уд тебе са чинуве жлăт куту болин. Ама јас, јас сум салде кувет" [ТГ,342]; ~ *сăлде ти би́ше та́ма, а́ска тă-виде́х, ни́м лăжи;* сп. уште: *сăлде скăрна сă-чини́л-си, да́ј тă-испе́рум* [ПК,2(Гăр),109]; ~ *ла́ни шо́ ста́ро искăра́ме. Ва́а гуди́на нă-мужа́а да́-се́ат, су́ша би́ше. Ич нă-мужа́а ста́ричко да́-се́ат. Да́ли пе́јсăт и́ли ко́ј зна́ ко́лко тинки́ј сăлде искăра́а* [ПК,2(Иц),288]; и скратено: **салт** ~ *на то́а вре́ми дујде́ иде́н чуве́к на Исус и́мито му бе́ши Ла..., и падна́ ду но́зити Ис...–ви, му си мо́лиши да му о́ди на ку́ката му, о́ти има́л салт идна́ мо́ма и о́на уми́раши* [MV,K,253]; ~ *ве́ли: Ни́м сă пла́ши, са́лт веру́вај, и ки си лику́ва. Ка флизе́ уф ку́ката, не́ устави́ ни́кој да фле́зи, туку́ на та́тко ут мо́мата и на ма́јка* [MV,K,-276] – во контекстот имаме изразување на посвојност со предлогот **ут** (од) наместо 'на', што се смета за влијание од балканските јазици: **туку́ на та́тко ут мо́мата.**

салди́са pf 1.'се нафрли, зграпчи' ~ *те ко́лку одри́јаха, то́ј хаба́р не́маши, и едно́ч салди́са прет ни́х сос но́ктите му еди́н чове́к, гу распо́рна и гу изја́ди* [V,PM,24]; 2. 'замавна' ~ *тогај џатенто му вели и на двата: "варај, змиа и ламја, јазе хатир не мога да расипјам; тук за вјахна на кон'ут ми и за извадја остра сабја, за салдисам веки, кој за куртулиса от сабјата на кăсмет"* [V,PM,-184]; ~ *му вели: "ајде, побратими, хождај си у дома, ча сестра ти за ти ја везма, брак да сторими". Как мо рече така, си разл'ути тој и салдиса косата да гу одрџ, и не можа* [V,PM,233]; 3. 'пушти рака' ~ *"не верувам да е мăж: на мома ми мириса, ама не знам как да чинам да га позна!" Пак мајка му му вели: "синку, на јабăлката да са качити, тјанака напрет, ти на после! Таму да салдисаш рăката ти отдол, да га фатиш. Тогас ке да познаиш веки, што је мăж, али мома"* [V,P-M,71]; ~ *тогас фати тјанака, оштн как са качиши, скинала две јабăлки и ги фăрли аф гаштите и́, и тојнака после, кату си качуваши, салдиса рăката да побара нешту, али фатил јабăлките аф гаштите* [V,PM,71].

Салимското Дере top. 'дол и ниви' (од тур. име *Салим* + *дере* 'река, суводолица') – Везмен, Драмско [ЈИ,Ми...,186].

сали́стра f 'украсно крпче што им се става на децата под брадата за да не се валкаат'; сп. *висо́чка сали́стра* (ако е шиена, везена во с. Висока) [MS,s,99]; во Серско: 'градник на женска кошула' [ДС(Ч),54].

сăлкăм m, bot., Robinia pseudacacia 'дрво багрем' [ЛС(К),96].

са́ло n 'мрснотија' ~ *бе́ре ро́шки, е, зăка́чфа чити́ри ко́јл'а, ă-вăрзва ме́чкăта ле́по су-фăрто́ма, и зăпа́л'ва уздо́ла о́гăн. Фăти́ла дă-го́ре ме́чкăта нăкăј-ме́. – "Го́ре, бра́те!" – "А, тăрпи, се́стро, тăрпи! И ја́с та́ка бе́". Фăти́ло дă-те́че ли́гда, са́ло уд-не́а, дă-ка́пе* [ДК(Паљ),119].

салтана́т m 'помпезност, луксуз, раскош' ~ *су гуле́мо салтана́т си дојде́* [BV,142]; ~ *му вели на траговците: "јазе мога да ја смамја чилиби Теодораќовата жена, ама да ме купите един харин кон". Тогај нос ѓавол фатил често да промина през челеби Теодораќовите порти с кон'а и сос много салтанат* [V,PM,164].

са́лтанатлйа adj 'тој што многу се дотерува и сака да се покаже, пр. со скапи работи' [ПК(Гăр)].

сам adj 1.'кој е без друштво, осамен' ~ *мајка и вел'аши на неа: "мари керку, што залудјала си това вечер? Ету аф удајата нетри ниа сами сми". Пак тјанака: "ах мале, човек има, скрихом ми земува хупките"* (залците) [V,PM,34]; ~ *и сă варна́ кăд Учини́цити, ричé са́м на ни́х: Блазé му и о́чити шо гле́дити ти́а шо си гле́дати, о́ти но́гу Пруфи́ти и царо́ви сака́ле да и ви́дат, ма не́ и виде́ле* [MV,K,328]; ~ *па Ма... си чисту́аши ку́ката, има́ла но́гу рабо́ти; застана́ и ре́кла: Афе́ндо, не́ ми жа́лиш шо ми а устави́ се́стра ми са́ма да рабо́там?* [MV,K,328]; 2. 'за потцртување на важноста на некое лице или предмет' — кога се става темел на куќа мајсторот зборува: *"Воја чакан трабуве да са праве; сус жилезо не са праве, сус бакăр не са праве... или сус сребро или сус злато! Куќа ки са праве, тимел' ки са удре уд сами карагрошуве"* [ТГ,295]; ~ *чуре́ко-ј пугáча, а-пра́ват прăд-Вили́дин, напро́чка, за-три́мурто, чуре́ко сă-но́се на-арма́сăнте. Сă-пра́ве уд-у́буво, чи́сто бра́шно, а уд-го́ре-ј но́го у́буво нашáрна ут-са́мто те́сто* [ПК,2(Гăр),132]; 3. во изрази: **сам на (со) себе** ~ *дáрвоту гу посјачи и собрáл онна драгоцените кáмини áф вреките нетри и речé сам на сéбе си: "ej Бóжи, тáтко ми знáиши, оти јáзе ки западнáм от ýмот ми и затовá га искри тука не́три"* [V,PM,8]; ~ *това са случи и на Кулу́фа. Кату ги затвориха аф те́мна удајá, вати жената да пла́чи и да си наре́кува са́ма се́бе си* [V,PM,11]; на **сăм де́н** (+ име на празник) ~ *падна́ бо́лин на сăм де́н нă-Прăбрăждéн и не́ стáна́* [ПК,2-(Гăр),109]; в. **самос**.

самáк m 'човек што живее сам' ~ *стăна́ стре́т но́ш, ни́што не́ сă јави́. Мо́јта рăбо́та изгу́бăна е ве́че, И вăрвум низ-а́дни дăрва пу-бăи́ро, си-ве́л'ум: "Ки-те́рум да прăнăшту́вум ве́чăр". Са́м га́ре устана́х, самáк, де́к ки-фáтум, ej-ги-ди ма́ле. Мина́ но́го вре́ме, ма́лко вре́ме, ác сум-си сè са́м* [ПД,173].

самáм m 'помошна просторија' [ДС (Ч),56] – в. **саманлук**.

саманлук m 'вид штала, помошна просторија без прозорци', служи за чување храна за стоката (сено, слама); исто така таму се оставаат и алатките [ТГ,301]; и: **сăмăлăк** ~ *то́о-ј кут заградно уф дво́ро, дă-с-јустáвиш ше́јве уф-не́го* [ПК,2-(Грам),109]; ~ *су неколку лăкăрдиј, тукмечкăтă бишă тăква, бегут му дава на јăрăмијтă: кукјă су тремиштă, килар, аарă, кушуварник и сăмăлăк су пулена́, гумну и грăдини* [МЕ(Р),87]; сп. top. **Саманлăко** 'ниви до Кешишлăк', Валовишко [ЈИ,Ми...186].

Самарчета top. 'терасовидна месност'; името е изведено според формата, сп. *самар* 'вид седло (дрвено)' [ЈИ-,Ми...,186].

сама-самуница f 'жена на која ѝ умрел сопругот' ~ *"Аман, Пе́тре, милин ступано, [ка кајдиса, ка на устави? [Оти, Петре, така прави, [ма устави сама-самуница? [који на деца мирам* (воспитување, наук) *ки даде; [на сираци леб ки даде!?"* [ТГ,263].

с'а́м'а* n 1.'зрнце што се оформува во цветот, од него (во одредени околности) може да изникне ново растение' ~ *м'ут'ý́н'у за да сă с'а́ј*

тр'ăбува прăву да гу с'ăјми с'ăм'ạту [MS,t,4]; ~ *фатú да-кáзọва лаж'á дирминц'úјата: "иднó вр'ăме с'ăх на-крајóт на-ѓóл'от иднó огнúш'ти либин'úци с'ăми. Н'úкна дóл, фатú да-растé иднá властúнка, кáди ѓóл'от, пулéка пулéка, нарáсна, тúди утáтак ѓóл'ọт"* [ВБ(Бал),344] – случај кога именка се јавува како атрибут на друга именка (без придавско образување – образец позајмен од тур. јазик): **либин'úци с'ăми;** ~ *за закáциш' урáлуту и за фáтиш' да урéш' , за фăрлúш' с'ăм'ạ на инá л'áха* [MS,t,6]; ~ *зентјув татко, ја изважда* (симнува) *от кон'а сос две ламбади запалени, ја дава ламбадите на нивјастата, сос свјатило да влези на удајата. Сетне викат поповиту, да ги венчават. На венч'аваниту мјатат сјамја или житу* [V,PM,250]; и: **семе** ~ *кá вăрне нóго дéништа, кá úма гулéма влáга, тóги вúкме: фăтú áдна дăрча, сăто сéме изгинá* [ПК,2(АḰ),42]; ~ *момчéто земá от мáјка му десéтакот, купú дéсет парú сéме, гу турú áф еднá тóрба и фати да вúка по чаршúата, да гу продáва сéметo, вел'áјке такá: "сéме продáвам да гу сéјат и да знúкни злáту"* [V,PM,154] – во синтагмата: **купú дéсет парú сéме,** отсуствува предлогот 'за' (особено е забележливо отсуството на предлогот **аф** во додатокот за место, што се третира за влијание од балканската јазична унија); сп. верување: — спроти празникот *Крстов-дин* попот оди од куќа до куќа и чита молитва за изобилен *берикет*, а кај некои домаќинства и *пеје семијна жито* (ги благословува за убав род) [ТГ,76]; 2. 'семе од свилена буба од која се добива свила' ~ *и ка ки-дóјде у-тóплуту вréме укулу-Велúгдин, ки-пóчне тó дạ-сạ-рóе, и ки-си-гу-удвúвиш ка ки úма пл'ускáни сéмијна* [В М(Стр),317]; ~ *ки-дóјде вréме ки-збýвне тá кутúјта дạ-сạ-рóе, ки-си-нạбéриш кăпúна, ки-си-нạбéриш лúсте и ки-си-стáвиш. Сéмто шо ки-пл'ýске, шó ки-сạ-рóе тó, ки-си-клáвиш иднá нóвина нạ-тó еднуóдăрче* [ВМ(Стр),317] – во текстот се присутни 2 лексички посебности: архаичниот збор **одар** со значење 'кревет' и позајмицата: **новина** 'весник'; 3. 'икра од риба' ~ *нă-мăшкăта рúба сéмто гу-вúкиме млéко* [ПК,2(Гăр),74]; 4. 'сперматозоиди од машко суштество, односно од *Светиот Дух*' – според Библијата ~ *да как сạ чýла Елисавéт на Марúнина радувáни, му сạ-грајáло дéтито нéјно уф сăрцито; и сạ наблудú Ел... ут Свéти Дýх и рéкла: Блажéна ти на жéнити и блáгослóвин сéмито уф твóа сăрци* [MV,K,301]; 5. изр.: **клади семи** 'посеа' ~ *ету ви вéл'ам: упулéјтисти, да видéјте нúвите шо си пубилéа, сáка да си жнúјат вúки. И тó шо жнúи дáрот гу зéва, и клáди сéми на жúвот ду вéка* [MV,K,258]; в. **сéмка**.

самáр' m 1.'направа што се става на грбот на коњ или магаре за да може полесно да се јава, односно да се товара (добитокот)' ~ *кýп'ạх идúн ч'éрна кóн' за усимнáјси ж'лăти фрáнги и тój гóл бис самáр'* [MS,t,2]; ~ *тогáс отúде на мéчкини дýпки, распúта којá мéчка изјáди мýлинту, и онаја мéчка га фатú и га вăрзá, га турú самáр на гăрбо... донéси мéчка, товáрена сос дăрви* [V,PM,107] – во случајот имаме пример како множинската наставка **-и** има навлезено и кај именките од ср. род: **товáрена**

сос дъ́рви; ~ *му вели: "ко́лко га да́ваш смо́квите?" И тја́нака му да́ва еди́н алтъ́н, зема́ една́ смо́ква и, л'у га ха́пна, са чини́ дуби́тук. Тогáс то́јнака га кладе́ прет цáрјут самáр и јýзда, га вјахна́* [V,PM,29] – во контекстот кратката зам. фор. **га** се јавува во две функции: и како форма за директен објект од 'таа' (наместо 'ја'): **една́ смо́ква и, л'у га ха́пна...**, и како форма пак за директен предмет, но во множина од 'тие' (наместо 'ги'): **му вели: "ко́лко га да́ваш смо́квите?"**, што зборува дека и категоријата 'број', иако не во размер како категоријата 'род' сепак е засегната; 2. 'дел од плугот, на него се прицврстува паличникот' [ПК,2(Крец),109]; 3. 'дрвена направа врз која се качуваат мајсторите кога ѕидаат куќа' ~ *на сáмáро ѕидáро сá кáчýвá, кáштá дá ѕýдá* [ДС(Ч),141]; 4. 'грбна коска од кокошка, кршало' ~ *крáшалéто ут–кокýшкá сáс б'áло м'áсц. Мáлéнкит сá зáлáжýвáт, кój пъ́рф ќе прлáж* [ДС(Ч),141].

самарина f 'потсмешлив назив за магаре' (бидејќи носи самар) ~ *некое, научено на воденицата магаре, еден ден, ка се отпушчило от дома, бегало на воденицата. На пътот го стретел петелот и го питал: "Дека така самарина?"* [ШГ,5(403)].

самари́(ти)ца f 'жена на **самаритин** (= милостив човек)' ~ *вéли на нéго жéната Самари́тица: Кáк и ти шо си Јудéин, ут мéне сáкаш да пи́иш, шо сáм жéна Самари́ца? Ету нé сá бъ́ркат Јудéи су Самари́ти* [MV,K,256].

самарник m 'грбната коска од кокошка' ~ *от цъ́рна кокошка коската самарник* служи за вражење [BV,142].

самбатизи́ра impf 'присакува нешто, симпатизира' [BV,143].

сами на глава pl. 'момци што и кога ќе се оженат сакаат да се интересни, да бидат забележани – се облекуваат модерно и сл.' [ТГ,133].

самичок adj, dem. 'осамен' ~ *а пак на урману двамина да флезиме, четорица да излезими, тој беши това: "јазе сам двамина, ами тинака си самичок, и как сакаши да си чиними четорица"* [V,PM,54]; ~ *тогáс то́јнака му вéли: "да ми докáраш, мáјстори, двé óки л'áшки и една́ óка ви́но, и јáзе ки зéмам чики́чот, ки влéзам áф една́ одајá, сáм самúчок да ги нáпрáвјам!"* [V,PM,137]; ~ *ја зева лудојут, ја отпира на фтисот и, кату беши зината устата ú, зева тој едно ице та ја клава на устата ú и ја остава самичка* [V,PM,228]; има случаи кога, за да се засили аргументот придавката се удвојува, еднаш во деминутивна, друг пат во обична форма: ~ *кá стигнáл ă-пúтă: "Кá ти-óде, нивéсту, ткáјниту, ти-спóре?" – А-тăкá, кéрку, ă-тăкá. Ами-кój тă-нăучú тăкá лéсну и спóрну дă-ткáјш, нивéсту? – Их пă-тú! кój ќи-мă-ýче? му-ричé вá будăлáтă жéнă: сáмă-сăмúчкă кăту-млáдă нивистúчкă* [BB,310] .

само adv 'единствено, исклучиво' ~ *Јане се скрил пот кошот, шчо го хранили на кон'от. Жента му видела се редум сам (само) пот кошот не видела и си отишла и речела: "Нема ништо"* [ШС,5(411]; ~ *да си утúди Исус, а фатúл на нúх, да ричé: Станéјти, да ним сă плáшити. И кáк си упулúле, нé видéле нúкој, тукý на Исус сáмо* [MV,K,256] – во материјалите за Речникот директниот предмет (под влијание на влашките говори) се јавува во придружба на предлогот **на:**

виде́ле на Исус – освен во јужните говори, односнава појава зафаќа пошироки ареали и на Запад.

самовил m 'митолошко суштество' – в. **самовила** ~ *кога са чини от петнајси години, беши чуло, ча една царцка мома ја беха зели самовилите, та ја затвориха у една златна кула, и са клали крив самовил да ја чува* [V,PM,215]; ~ *от них излезе еден јунак, пак самовил, сос него три дена и три ноќе си борјаха. Тој самовил му сечи на јунакот главата, та му ја зема момата* [V,PM,216].

самовила f 'митолошко женско суштество што "живее" в шума, покрај вода' ~ *Грујо Шкиндерлиа речи: "јазика ки ида през мори, Марковата керка да га зема". Тогас кон'у му вели: "тинака на моите греди да кладеш остра сабја, ча на средја морету има една стара Јуда самовила"* [V,PM,77]; ~ *имáл áдно врéме ф-áдна гóра адна самувúла. Сéкуј дéн п-áдна кóза кул'ála и вăрúла уф-кăзáно. Она, знáче, кóрва бúла, а áдно дéте óде сéкуј дéн, кą зáно крáде мрăфки* [ПК,2(Мор),230] – во текстот има 2 посебности; прво – несоодветна конгруенција: **имáл áдно врéме**; второ – беспредлошки додаток: **сéкуј дéн, кą зáно крáде** (место 'од кą зáно'); ~ *земá двé кáдја, тýри áф ни́х по еднá кутúа сóл, турú и вóда, ги разбракá и когá дójдоха самовúлите, накусúха, видéха, ча бéха солéни* [V,PM,132]; ~ *и тјáнака бúла самовúла и му вéли на цáрјут: "си чýдем цáрју сóс ýмо ти, какóф ум úмаш? Си видéл перóто и са почýди, ам да вúдиш пúлето, што нóси перóто?"* [V,PM,120] во текстот има несоодветна употреба на предлогот **сос**, наместо 'на': **си чýдем цáрју сóс ýмо ти**.

самовилин adj 'нешто што се однесува, односно што ѝ припаѓа на самовила' ~ *това кату рече самовилин син, заедноч зема мегдан и прискокна три пăтја от кал'ата. Кату видоха така сичките свадбари, фатиха сос голем и велико глас да пејат славна песма* [V,PM,61]; ~ *кога отиде на средја морету виде куприните самовилини мрјаже, ама кон'ут, кату промина сос сабја на гредите, ги разсечи мрјажите* [V,PM,77]; ~ *фатиха јунаџиту да скакат кал'ата и, колку јунаци скокнаха, некој не можа да прискоскни, л'у сички аф водата си одавјат. Дека и чул и един дјавол, син самовилин, излезе на мегдан* [V,PM,61] – во материјалите од овие говори често се мешаат заменките 'некој' и 'никој': **некој не можа да прискокни** (м. 'никој').

самови́лцки adj 'нешто што ѝ припаѓа на самовила'– в. **самовилин** ~ *и тјáнака са вăрнá, отúде на горáта; бéши умрăкнáло. Тáмо најдé еднá мрáфкана* (пишува: 'мрафка на' – печатна грешка) *дýпка; фатú, га раскопá мáлко онáја дýпка, пот нéа најдé самовúлцки конáци* [V,PM,132]; ~ *еднó врјáме úмаши еднú самовúлски кéрки, трú сéстри. Еднáта речé: "мéни да ми зéми цáрјувут сúн, сóс едúн тáс мáнца фрéт аскéрут да гу насúтјам"* [V,PM,141]; ~ *така вел'ајке: "ох, Боже, и сиромаштиа е била млого тешка ама това-ј било по тешко! Да не е писано, Боже, подин брат на самови(л)ски рăнци да промине кату мене"* [V,PM,195].

самови́лчи* n, dem., в. **самовила** ~ *пák најдé еднá стáра самовúла нá еднá рéка – хéм перјáши, хéм бúските ú ги úмаши зафăрлéни приз рáмото и узáт гăрбо,*

та бизе́иха самови́лчита ма́лка [V,PM,116]; ~ *момата са умила, са чудила, што да чине; напкум рекла: "Ќ-одум да зимум огин ут самовилите". Утишла. Тамо биле сắлде самовилчи̇ната* [V,PM,268]; fig. за височко, слабикаво девојче: ~ *ма́н-ми-сă уд-гла̇фта сắмуви́лче ниа́дно* [ПК,2(Гắр),109].

Самоков top. 'примитивна работилница за обработка на добиеното железо од руда, со ковење' - оттмаму и името: *сам + кове* [ЈИ,Ми...,186]; истиов топоним Ј. Иванов го посочува од Долно Броди, Драмско: 'ниви и остатоци од обработено железо - згура', покрај реката; сп. уште: **Самокове** 'остатоци од стари работилници - самокови', покрај реката Белица (Крушово, Валовишко) [ЈИ,Ми...,186].

самоладарник m 'сад во кој се чува **самолад**' (= вид масло) ~ *мишката отиде на самоладарникот сос самоладу, си намака пашката, и пак оттаму отиде на червен пипер, си упипели пашката, и сетне отиде, дека спјаши царјувата мома* [V,PM,204];и: **саломада́рник*** ~ *тогáс кăрпáчинот вéли на жената му: "мари жéну, áми áку нéмами ни́ту сóл, ни́ту пипéр, ни́ту ширлагáн, дáј ми саломадáрникот, да ида да зема ширлагáн!"* [V,PM,17]; ~ *му дадé жената му саломадáрникот, и тój киниса да и́ди да зéми ширлагáн, пáк богáтиот гу насл'áди, кату земá кăрпáчинот ширлагáн* [V,PM,17].

самолад m 'вид масло' – в. **самоладарник** [V,PM,204].

саморо́ден m 'директен потомок'(?) ~ *и Слóва сạ чини́ снáга, дạ сạ варши́ су нáс; да му видóми слáвата, слáва кату́ саморо́ден ут Тáтко, пăлни дáр и исти́на* [MV,K,251]; ~ *ép кój шо ки си верýва на нéгу, да нé си загúни, тукý да úма живóт ду вéка. Оти такá си милýва Гóспот на л'ýдите, дýри на саморо́ден негову Сúн му и дáл за нúх, кój ки си верýва на нéгу да нé си загúни* [MV,K,292].

само́с 1. adj 'осамен, без друштво' ~ *и т'á му дáва инá гăска пýлна лúри н'éтр'ạ и му вилú: "само́с да си ја изид'éш'"* [MS,t,33]; ~ *го викна пак, мо и рекла: "ету на тавлаханата има шес кон'а, тамо пот самос, ако познаиш, кои е тајл'акот, земи го!"* [V,PM,184]; ~ *Тóс палáту кăк а вúда мумáта д'улбéр, сă утфóри самóс* [MS,t,52]; 2. pron 'укажува дека лицето се обраќа кон самиот себе' ~ *жинáта си вилú самáс: "да ја ни óстаја да усл'éкни!"* [MS,t,77]; – за потцртување на важноста на лицето ~ *и мáјката самáс му вилú: "за ти ја дáм мумáта јас на т'éб'ạ"* [MS,t,14].

са́мосе́б pron 'самиот' ~ *да ричé на нéго: Ти са́мосе́б сạ сéдеш на Јерусалúма, да па нé знáиш шо сă чинúле на вúи днúте?* [MV,K,253].

сạму́н m 'бел леб, купечки, со тркалезна форма' ~ *уф-сéкаа прăгрáда сă-турýве пу-áјн сạмýн дă-кúсне, сéтне сă-нóсе нă-фýрăнта* [ПК,2(Гắр),94]; ~ *кá о-нусúл дóма и вúке: "Máро, шчéрко, сјá: дă-зéмиш, до:-испéчиш Тýнтăлчто". Гу-зăтвурúли уф-ăднáта удáјчка и Мáра ќо:-пéче, мáјкă-ј ќ-óде нă-пăзáро, ќи-дóнсе самýн, ќи-јá:т* [ПК,2(Пл),254]; сп. **пиш'ни́к** [MS,s,109].

самсија f 'парче од *баклава* или од *сарлија* (засладена пита) ромбоидно исечено' – сп. опис на дел од свадбениот церемонијал: во минатото посестримите (тие што помагале на свадбата) ќе го повикале зетот, во *колибата* (така ја викале собата каде што ќе спијат младоженците),

таму е и невестата и ќе донесле *сарлија*, зетот ќе се прекрсти и ќе земе 4 *самсии*, унакрс поставени парчиња, но не смее да касне од нив [ТГ,179].

сąмӑрцӣцка ӣгла f 'голема игла со која се шие мекиот дел **(стел'ата)** од самарот; и воопшто: голема игла' [ПК,2(Гӑр),51].

Санда (Кустанда) – ж. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,114].

сандакӧсах = сӑ удрӣх [MS,s,99].

сандӑ́л* m 'пет врвки од тутун, закачени заедно прават **сандӑ́л'** ~ *и тӑ́м за стујӑ́т дур да усӑ́хнат ... с'ӗ́тн'ą сабӑ́лин кугӑ́ ӣ́ма ро́са, ум'ӗ́кнуват ... ги пра́вими сандӑ́лą* [MS,t,5].

сандукче n, dem., в. **сандӑ́к** ~ *слепио просик влезе нетри и еднош си завратја сос стапот си около удајата, да нема некој човек нетри. И, кату не закачи стапот му ништо, и седнал, отворил малко сандукче, извадил парите* [V,PM,188]; и: **сӑ́ндуче** ~ *и гу-пи́тӑт: "Е, дӑ-ни-ка́жиш ут-де́ка и на́јде ви́ја де́ца?" – "Ви́ја де́ца ги-на́јдух пу-Ва́рдӑр: ло́вӑм ри́би пу-Ва́рдӑр и гле́дӑм идно́ синду́че. Ми-си-гле́да у́бӑву сӑндӯ́че. Ја́с су-тра́скӑта гу-зӑкӑчу́вӑм, извле́кувӑм нӑ-кра́јта* [ВЕв(Кр),302].

сандӑ́к m 'дрвена направа, ковчег во кој може да се стават различни работи' ~ *кату ки чуј тој за Мајдона, и тојнака ке да ти помогни, ама тинака гледај негу да гу кладеш аф сандӑко* [V,PM,75]; ~ *кату видоха така тес троица побратими, ч'а н'амојут фати да врјави двете лафови – отидоха, направиха две сандици, ха донесоха на удајата, а беха напӑлнили сандиките куриш'ум и камин* [V,PM,-177]; ~ *да земиш и една балтиа, да идиш на протудраковата куриа, да сечиш едно дрӑво, да гу чиниш дӑски, дӑските да ги чиниш еден сандӑк* [V,PM,75]; ~ *пӑк по́пот на папади́јката му ве́ли: "папади́јко, со́бери си́чко не́што аф сандӑ́кот та да побе́гними, и́нак не чи́ни: това дја́вол и на́с ки ни оте́пи!" Папади́јката собе́ра си́чко не́што аф сандӑ́кот* [V,PM,128].

с'ӑ́нка (и: **сенка**) f 1. 'место што не е изложено на сончеви зраци, ладовина' ~ *и с'ӗ́днаха на идна́ с'ӑ́нка и фа́т'ąха да идӑ́т* [MS,t,77]; ~ *гу ди́гнува́ми дрӑнго́ с'ӗ́тн'ą, гу кла́вами на чардӑ́ку на с'ӑ́нка* [MS,t,5]; ~ *он кату дојде аф Рапица река, тој га прискокна и така си куртолиса* (се спаси). *И кату са куртулиса, отиде аф една круша на пӑтјут, пот сенката си легна. Ногите му ги кладе аф сенката, главата му аф слӑ́нцету* [V,PM,66] – во текстот предлогот **аф** (во) покажува широк спектар на употреба, се јавува наместо предлозите 'до' ('кај'): **дојде аф Рапица река;** 'под': **отиде аф една круша**; 'на': **ногите му ги кладе аф сенката; главата му аф слӑ́нцету** (ја кладе); називот **сенка** го запишавме и во еден опис на мајчинството: – сета грижа за малото дете ја има мајката... *она гу пувијве и развијве*, таа го учи да јаде, таа сè; дури и кога оди в поле да работи го зема и детето со себе и таму ќе му направи *сенка* (да го заштити од сонцето) [ТГ,117]; 2. 'темниот одраз што "го фрла" осветлен предмет' ~ *ко́јно не́ пијӑ́л во́да тӑ́м, нӑсӑ́д сӑ-тӑгл'ӑ́л. Ка́ пугле́днуве фне́тре, фне́тре, а́дна мо́ма слӑ́нце гре́е уф-во́та. Се́нкӑта му-сӑ-кӑжу́ве* [ПК,2(Пл),259]; ~ *сӑ мӑ́н'ч'аха да гу ја́хнат ко́н'у, ко́н'у сӑ пла́ш'иш'и*

ут с'ăнката-му [MS,t,59]; ~ *Дуjдé гарвáнката и кáк га-вид'ála тóс чув'áк, з'ála да му-искáра учúте. Гарванчéта реклú: "Нимój, мájко, да-му-ги-звáш на-нéгу учúте, тój ja-утепá змиáта". Унá му-правúла с'ánка дoдéка спéше* [ВС(Кал),337]; ~ *тогас фатиха карталчитата да викат и да вел'ат на мајка си: "немој, мајко, му чиниш некоја лошотиа на това човек, ча он утепа страшната змиа". Кату чу карталот така, фати да му чини сјанка сос крилата му* [V,PM,96]; 3. 'направа за заштита од дожд, чадор' [MS,s,100] – сп.: на орото не се познава која девојка е богата, а која сиромашна, бидејќи секоја носи *сенка*, свилена *блуза*, свилен *каврак*, *"жăлти папуци"* (чевли) [ТГ,138]; 4. 'предмет (во случајот крпа), што заштитува од сончевите зраци' ~ *чевре́, та́-j кăрпа зă-се́нка, сjа-вăрsýват же́нте ка́ ко́пат на-по́л'то* [ПК,2(Крец),129]; 5. fig., изр.: **се́нка сă чина́** (= се кажува за човек што многу ослабнал); или: **се́нкăта му о́де** ~ *нă-чувéко гáаре сéнката му-óде, тáа жéнта пýпунци му-ви́е* (го малтретира) [ПК,2(Гăр),190]; сп. гатанка: **Дăлга Ена бис сенка** (= река) [ИГ,122].

санким adv 'божем, небаре' ~ *н'ákој врjáме имáло едúн млóгу богáт човéк и бил џифаирџúја, санким и продáвал млóгу скăпи кáмини. И кату му са собрá млóгу стóка , úскаши да га продáди* [V,PM,26]; ~ *му вели: "ах мăжу, што чини тинака, си загуби? Кăсметjут отиде да тераш, тој сам дојде; санким ти вел'ам, ча царjут, на, чул, ча сми сиромаси, на пусна алтăни"* [V,PM,31]; ~ *са умú лúцету и седнá мнóгу зачýдин. Кату гу вúде женá му такá, гу пúта и му вéли: "éj мăжу, што мóлку са чýдиш? Дали ти потăнаа курáбите или пари нéмаш?" Сáнким тjáнака тúа лакардúи ги вéлиши на нéгу кату на шакá* [V,PM,30]; ~ *кога са повратил одзаде да види, дали стојат снопите, кога гледа, две или три снопи санким човек ги караши, отидоха на братовата му нива. Тогас тојнака поверува совсем ча нема кăсмет* [V,PM,82] – во формата **снопи** може да се посматра проширената употреба на наставката **-и** за образување на множина кај еднослоџните именки од м. род; в. **сăнки**.

санóќ adv 'во текот на сета ноќ' ~ *Вангилино, моја прва л'убо, [санóк ми си на рăка лижала, [дури рăка, рăка jутрпнала, [дур на можум чибук да запал'ум* [ТГ,53]; ~ *снóшти, ка-м сă рăзбú сóнут. Зăшó вéл'ăт, чувéк óчте áко-j мижáл, сăрцто ак нé зáспе, сăнóк сéдум* [ИГ,121]; и: **сăнóш** ~ *вáа вéчăр сăнóш сă-ћăрпилúх, зéр уджишкáфта* (не можел да спие, од жештина, само се преметкал) [ПК, 2(Мор),95].

сапкăн m 'железна направа со шилци, слична на вила, служи за ловење (убивање) риби' – еден вид харпун. Сп. како се употребува **сапкăнот**: има вешти рибари што умеат да нуркаат, тие се завлекуваат во *лагумите* (= длабнатини во брегот, каде што водата од реката навлегува под некоја карпа или под коренот на некое големо дрво), рибарот со *сапкăн* в рака, кога ќе види некоја поголема риба, со удар го забодува во грбот на рибата; *сапкăнот* е врзан со јаже, а другиот крај од јажето е надвор в рака на друг рибар, којшто откако ќе добие сигнал го извлекува јажето заедно со *сапкăнот* и рибата.

Во дел од Долновардарско, во реонот на Гевгелиско се познати следниве *лагуми: Мачуковски Лагум* (с. Мачуково се наоѓа на самата граница во Грција, сега преименувано), *Богороички Завртоk* (во близина на с. Богородица), *Ѓавочка Спила* (во близина на с. Ѓавото; *спила* 'карпа') и *Дервент* (клисура) [ТГ,397].

с'а́пна (се) pf 'се штрекна' ~ *по́дуна в'а́тар јут-мо́ри, [скъ́ршила́ гра́нка масли́нка, [уда́ри Бе́са, мо́ри, по гъ́рди, [С'а́пна-се Бе́са, разбу́ди, [на ва́тар л'у́то, мо́ри, калн'а́ше* [ЛС(К),134].

сапу́н' m 1.'средство за хигиена' (купечки или дома правен) [MS,s,100]; – *"Не съ́м рге́н, но посъ́рнн, [ма́јка ми зла́ невъ́ст, [ха́ро дръ́мливо, мо́шине спа́нливо, [фа́шта да пе́ре, пе́ре и дръ́ме, [га́рги въ́рвја́т, са пу́н и ду́гат* [ЈИ,Ми...,74]; ~ *уф пунидѐлникут пусе́стримте ц-съ́ ублѐчъ́т уф нивѐстини фуста́јне, пубра́тимте ус шъ́ми́јки (тул'бе́јне) на гла́вта – игра́ат о́ро, съ́ цъ́рнат, нивѐстта пули́ъ́ве на свѐкурут и свъ́къ́рвъ́та, о́ни туру́вът пе́пъ́л: "нивѐстта гу дунсе́ то́а сапу́н!"* [ИГ,118]; 2. изр.: **бис сапу́н бри́че** (= се кажува за некој **што** многу скапо наплатува) **[ПК,2(150)]**.

сапунџ'и́ја m 'мајстор што изработува сапун' [MS,s,100]; ~ *едно време имаши́ еди́н сиромах, којто пу сапунџиите носиши пепел и са храниши, и Госпот му и дал едно дете само* [V,PM,47].

Сапунџи́јската Ло́ква top. 'ниви во блатисто место' (сп. прекар *Сапунџиев* + *локва* 'место каде што лежи вода'), во реонот на с. Радово, Валовишко [ЈИ,Ми...187].

сара́* f 1.'момент, време' ~ *утара ко́низма́та, му вили́: "с'а́ј сара́та, ш'о́ за сто́риш'?"* [MS,t,71]; 2. 'ред' ~ *с'а́кутра́ј д'е́н' хо́ждаха са сара́ за о́да са́с м'а́хо́т ... до́ји сара́та да по́ј за о́да хи́тра Пе́три* [MS,t,74].

с'а́ра f 'првото млеко од крава што се отелила' (не се употребува за јадење) [MS,s,100]; во Серско значењето се проширило: **с'а́ру мл'а́ку** ~ *на пъ́рвото мл'а́ко отфца́та што са ојагни́ла са кажу́ва с'а́ру мл'а́ко* [ДС(Ч),54].

сараѓо́л' аваси m 'име на машко оро од Гевгелиско, почнува со клечење'; сп. опис на споменатово оро: воопшто машките ора се одликуваат со "витешки" движења, тие час потскокнуваат, час се удираат по колена, час клекнуваат и *кликнувајќи* се приближуваат кон гајдацијата или тапанарот [ТГ,321].

сарај* m 1. 'царски дворец, ограден со високи ѕидови' ~ *оттаму Мајдон стана, отиде на царјувите сараи. Царјут гу виде и му рече: "не идиш на меника да си цениш?" Мајдон му вели:"идам"* [V, PM,-72]; ~ *и о́н, ни пе́т ни ше́с мо́ра д-о́де ус-ни́х. И трагну́ве. Арно а́ма на-тъ́ргина́нто, о́н зна́ о́ти ки-съ́-ра́здене, не́гувите бра́те ки-ви́ат не́го гу не́ма* [ПД,168]– Т. Димитровски поодамна има забележано во југоисточните говори присуство на гл. именки од свршени глаголи, нашиот пример (од контекстот) : **на-тъ́ргина́нто** претставува само дополнување кон неговата теза; ~ *ги пусна и децата потамо да ловјат, и кату ловјаха они, ги најдоха тамо: царјувото дете зема острата сабја, чамурџиата зема тешката бозлугана. И са дошли децата пак на сарајут* [V,PM,-232]; ~ *тогас царјут и двата деца ги милуваши и, колко удаи́ имаши на сарајут, от сичките му*

даде кл'учовету на децата, сал от едната удаја му не даде [V,PM,-232] – во текстот се забележува посебност во редоследот: глаголот и кратката зам. форма се одделени со негацијата: **от едната удаја му не даде;** 2. 'убава, голема куќа, палата' ~ *Господ рече на ангел да гу шета на прикрасни сараја, кату гу шеташи барлив најде една свирка тамо, га зема и отиде на Господа, му вели: "ти са мол'а Господи, да ми га дадиш на меника таја свирка"* [V,PM,126]; ~ *ако ти ја дадат, мила ле мале, [по-скоро абер да чиниш, [море да растурам ветки куќи, [да направам висок сарај, [мори пинџерки му сидифлији, [а пирдијна кадифилиј* [ТГ,97]; 3. 'зграда на градска (општинска) управа' ~ *Кáк нé, тугáј ác сáкăх ргéн, тугáј Мúце Гóшовјо: ргéн бúше, мă-сáкше мéн, áма нé мă-дáвăха уд-дóма. Сáкше дă-сă-жéне, áма гу зимáа вујнúк Тýрцте. Уф-Кýкуш и-нусúа, и-зăтвурúа тáм уф сăрáј. Ут-тóо бúа скукнáли двýјца. Избигáли, уф-нáс дујдéа* [ВК(Мал),290]; 4. 'висок ѕид, ограда на палата' ~ *и ут-тáм, трăгнат óни, óдăт кăј цáро. Тáмо зéмăт гу-прувáл'ат сăрáјо, нéгувио, дýпка нăпрáвăт и гу пýштат нéго пăрво уфнăтре* [ПД168] – во контекстот има повеќе случаи на перфективен презент: **ут-тáм, трăгнат óни; зéмăт гу-прувáл'ат сăрáјо; дýпка нăпрáвăт.**

сарак* m, zool. 'црв што го јаде дрвото' ~ *видела ја бабата и ја рукала да ја попоште. Тја утишла, и питала ја бабата: "Што поштеш синко?" – "Цăрве и сараче, бабо". Бабата завела и нејă, откарала ја дома си* [V,PM,286].

саралăк m 'болест од која кожата и очите (на човек) стануваат жолти'; со исто значење: **ж'лăт'éц** [MS,s-100]; сп. примитивно лекување на болеста жолтица: на темето на болниот ќе му ја расечат кожата унакрсно, а потоа местото се трие со лук [ТГ,229], и: **сăрлăк** ~ *нúм јáди уд-нéго, ут-сăрлăкут е фáтин* [ПК,2(Ал),109].

сарандáподо n, zool. 'стоногалка' [ЛС-(К),96].

сарапук m 'навредлив збор: проклетник, изрод' – сп.: кога се караат жените паѓаат и тешки навреди; освен *сарапук* можат да се слушнат уште зборовите: *вошла, смрдлива, маразлива* (болникава), *ѓутурум, уруспија, арамија* и сл. [ТГ,319].

сарáф m – в. **сарáфин** ~ *му гувóри Афéндот на нéгу, да му ричé: А лóшо измикáр, да тешковúт', ми пузнајá ти на мéн шо жнúјам дéка нé сијáх, и приберýам дéка нé сам дáл; требýаши и ти да гу дáдиш на сарáфити мójто злáто* [MV,K, 271].

сарáфин m 'во минатото, во Турско, банкарски услуги се вршеле на улица, човекот што тоа го правел се викал **сарафин**' ~ *Удóл џ'амúјата имáш'и идúн сарáфин, пáж'да на врăх сарáфину и гу уклавáва* [MS,t,56].

сарацалива (билка) f, bot. – сп. начин на народско лекување (со бúлки, односно со *сарацалива билка*): на празникот *Инов-дин* (Иванов-ден) рано наутро жените одат в поле и берат различни лековити билки; се верува дека билките собрани тој ден имаат посебно силно дејство. Меѓу споменатите треви има една што се вика *сарацалива;* со неа се лекуваат болни *"уд срце, уд треска"* [ТГ,72].

сарацалива рана f 'тоа е рана што многу тешко или никако не се затвора, туку непрестано тече' – се

лекува на тој начин што се зема *сарацалива билка,* ќе ја изгорат, а потоа пепелта ја мешаат со масло и ја стават на раната [ТГ,234]; в. **сарӑца́**.

сара́ч m 'човек што прави седла, узди за коњ и сл.'; сп. top. **Сарачов Брјаст** (од прекар *Сарачо* + брест, дрво) — во реонот Горни Пороj, Валовишко [ЈИ,Ми...,187].

Сарбине 'прекар' (запишан во Дојранско) ~ *а́јде тӑргна́ме сја̀ зӑ-фсе́лто, са́нки ма́јка ќа-ви́дум а́с та́м! Удэ́јки нӑ-стрӑте́ ади́н чувэ́к уд-на́што се́ло, глу́х би́ше, Сарби́не му ви́каа, ба́ш Сарби́не, пу-ту́рцко сарби́не зна́чи глу́х* [ПД,172].

сарга́ло n 'направа, ренде' [ЛС (ЈК),95].

Сариjа́р top. 'место каде што има *карпа* со *жолтеникава боја*' – позајмица од тур. јазик (с. Фраштене, Серско); во Валовишко има слични топономастички образувања: **Сари́су** 'извор со жолта вода' (с. Дели Хасан) и **Сараѓол'** 'блато на кое водата е жолтеникава' (с. Царвишта) [ЈИ,Ми...187].

сарли́(j)а f 'слатка пита со кори, вид баклава' ~ *нӑ-ора́чо ка́ ќи-зафа́те да-о́ре, дӑ-се́е сӑ-но́се кӑни́ска. Уф-кӑни́ската и́ма сӑрли́а, пуга́ча и кали́нка* [ПК,2(Гар),64]; сп. уште: називот **сарлија** го среќаваме во описот на постот **тримери** – тој што држи *тримери,* тридневен пост за *Виликденски пос,* на третиот ден оди в црква и со него доаѓа некој од неговите блиски и носи: погача, *сарлија,* засладена варена пченица и малку ракија [ТГ,14].

сарма f 'јадење од ориз и мелено месо завиткани во лист од зелка или штавел' – сп. освен **сарма** во описот на видови јадења од Гевгелиско и Кукушко, се споменуваат и следниве: кога ќе се постави *софрата* се носат следниве јадења: *сарма сус кисала каша,* или *ќуфте сус каша, дулма* (млади тиквици полни со ориз и мелено месо), *рибник, пил'аф или сутлијач* [ТГ,21]; ~ *пе́т то́пки сарми изде́х* [ПК,2(Крец),113].

сармалија adj, indecl. 'нешто направено од сребрен конец, од срма' ~ *"Ти кога ки с-јодиш, лудо, [и јас ки ти дојдам, лудо, [сус теб на мимликет, [сус теб на вилајет!" – "Јазе да ти купам, Злато, [руба, мӑшка руба, [сармалија ле ѕама-дан, [алталија фустан* [ТГ,94].

сарно́к m, bot. 'вид печурка на која горниот дел, "капата" е свртена на долу' [MS,s,100].

сарп adj 1.'строг, решителен' ~ *и са случи, паша́та са разбол'а́ и умрја́. По́сле се чу́деа, ко́го да кла́дат паша́. Ре́коа едни́ бога́ти меѓу ни́х: "ади да кладе́ми това́ јабанџи́а еди́н паша, зашто́ е мло́гу бога́т!" И ка̀ту влезе́ то́ј, и би́л мло́гу са́рп и фати́л мло́гу харами́и* [V,PM,27]; 2. fig. 'остар (за нож, секира)' [СК,335].

са́рп пӑнтиш'та pl. 'патишта стрмни, каменливи, урвиште' [MS,s,100] – во заглавниот збор се среќаваме со остатоци од назализмот.

сарӑбуру n, bot. (pl.: сарӑбуру́нта) 'цвеќе нарцис со жолта боја' [MS,-s,100].

сарӑк m 1. 'долг стап, мотка', кај Малецки: 'тутунови лисја што висат на една мотка' [MS,s,100]; но возможно дека тој не го доразбрал информаторот; веројатно низите од тутун биле потпрени со стапот (т.е. **сарӑкот**); за ова в. [BL,155]: **сӑрӑк** 'долг прат'; 2. 'вид весло, долга мотка што ја користеле *корабарите* кога управувале со *коработ,* што пренесувал луѓе и стока од една на друга обала на Вардар' [ТГ,428].

сас m, bot. 'водено растение, вид трска со која се плетат рогозини' [MS,s,-100]; ~ *и погăрмја оште аднăч посрáшно, и вúде, чи, адúна óган дúгна са та пáдна фаф полéто фаф адúн сáс. И офчéре рéче: "Нéка úда да вúдим, какăф бjéше товá óган, што пáдна фаф сазá!"* [V,PM,261].

сас m 'ориентален инструмент на жици' [СК,335].

саска f 'вид болест', ја викаат и **водена болес**; се лекува на тој начин што ќе се ископа коренот од тревата *зрнешника* (од видот *Solanacea*), ќе се вари во вода и потоа се пие [ТГ,228]; во Кукушко запишавме **сăска** 'туберкулоза' ~ *сăступú чувéко, ут-сăскąта-j фáтин* [ПК,2(Грам),110].

сáт m 'лозје што е посадено само пред една година' ~ *сáт – прăвната гудúна, ш'ту гу с'ăjми лузéту*; архаизам (сп. во рус. јазик), називот го забележил Малецки во с. Сухо, додека во соседното село Висока не се употребува, односно се кажува: **нóву лузé** [MS,s,100]; сп. стсл. **садъ**, 'градина' [ЈИ,Ми...,186].

саталик m 'нешто што се продава' [V,PM,377].

сатанá f 'зол дух, ѓавол' ~ *и ричé на нúх: А видéх на Сатанá кату здрáк шо паднá ут нéбито. Ету ви дадéх на вáс пувéлјата да стăпнити уфузгóри уф змúити* [MV,K,292]; ~ *шó ќи-му-дáj, вéчи н'áма нúшто, уф-буни́ш'и-е. Изв'áдąл цăрви, му-дáл. Пá му-дáл знáчи. И-тóгą цăркнąл сáтąнáта* [ЛС(К),118]; ~ *и Бóг дозволúл, тój н'áмą дą с откáжи, áмą сéą сáтąнáтą ќи-гумăчи. И пáсéјќи óфцити, тąквá сúлą сéą н'ákąквą, гróм, товá, ọновá и óфцити г-изгóрé* [ЛС(К),118].

сąтéн m 'тенка, свилена материја' ~ *кил'áфка-j кáпа ут-цăрăн сąтéн, бес-кузúрка, нóшше тéјко* (татко), *нóсаа и пóпуфто нáши* (се мисли на католичките попови што ги имало во Кукушко) [ПК,2(Гăр),58].

сáтка f, bot. 'вид пченица'; и: **усáтка** [СК,335]; – сп. освен **сатка** во имињата на житни растенија во Гевгелиско среќаваме: *ичумéн, рăш, увéс, урóф, лéшта, (у)сáтка – зą чинúцта - жúто. Има цăрно клáс. Бéла-j чинúцта, ама цăрно клáсе. Дрýгато – цăр-вéнка. Сáткăта пá три jурнéка* (типа) *сă* [ИГ,119].

сатрýе pf 'сотре, уништи' ~ *л'у кój хóдjовал за нáзикáна вóда, изjáвала го ламjáта. И ќосéто, катó са покáзал на визúрја сúн, глéдал да сатрýе детето. За дá го изедé ламjáта, дáл му едúн сăт и го испрáтил да донесé от назикáна вóда* [V,PM,257]; ~ *пак ламjáта е бол'áли очúте, та хú са озравúли от пепjалá и му дáла та си нал'ál от водáта. И са вăрнал та отнél водáта при ќосéто. Пак тój немáл тóлко благодарéниа за водáта, но глéдал дà го сатрýе* [V,PM,257]; ~ *свăршúла са клéтвата, штó са проклéло детéто на ќосéто, óти, акó омрéа та нá пофтóр да стáне, тогá да кáже. И отишел та казал на баштá си, чи му е тój сúн, пак ќосéто фáтили та сатрýли* [V,PM,259].

сатăр m 1. 'широк, месарски нож' ~ *тăрнóрицо-j* (земјоделска алатка) *кут-сăтăр, ус-длăга дăрвина рăчка* [ПК,2(Рош),117]; 2. изр.: **сатăр не гу фајќја** (не може да биде убиен) ~ *и надујдеа, веле, неверни цел'áти, [да му а сечат русата глава, [ала никак сатăр, веле, на Бано Михаилăче, [ала никак сатăр веле не гу фајќја* [МЕ(Р),50]; **ýдри мосăтăро** (= убиј го, заколи го, немај

милост) [ПК,2(Гăр),204]; [ПК,2-(Гăр),58].

Сауренија Мост top. 'руиниран, разрушен мост во реонот на с. Волково, Драмско'; според Иванов од диј. придавска форма *саурен* 'разрушен', и понатаму од гл. *разорува* 'уништува' [ЛИ,Мй...187].

сафи́ adj 'чист, вистински' ~ *"пуртукáлит'ạ, ш'у ми пýсна сăс Гóрґạ, н'ă̆-са пуртукáл'ạ, т'é-сă̆ сафú злáту"* [MS,t,86]; ~ *сăфú мéсо, бис кóска, бис-лóј, сáмо цăрвéно мéсо;* ~ *мáјка пúјше сăфú каавé* [ПК,2-(Гăр),74].

сафрагăн m 'лошо време' ~ *"Е, што уткраде, кажајте де?!" – "Ето што: беше еден убув бустан. Заграден сè сус црни трјне. А воја урсус* (немирник) *што праве?! Ка му са прајадуве лубаница, и то сношти, пу воја ветар, пу воја сафрагăн и не глидаќи ни оти плет има ни, флеве уф бустанут и салде една лубаница беше, па и неја а скинал. Остави да, и сат бустан виран* (во лоша состојба, упропастен) *гу правил... се уд крф!"* (алегорично претставување на првата брачна ноќ) [ТГ,187].

с'ạфт'é adv 'првпат' ~ *с'éднува бáбата на крýснóту, з'éва инá прăнчка и фáш'та с'ạфт'é, с'ạфт'é ('прăву, прăву') да навúва* [MS,t,7].

саханче n, dem. – в. **саан (сахан)** ~ *"Стани да идиш тамука, мени дека ме најди. Да викниш, да подрукниш, ке да излези мојта лел'а, да ја речиш от меника кланети, да ти даде нај-малкото саханче, онова саханче, колку да јадат, толку повики извира!"* [V,PM,79]; ~ *царјут извадил аскер без број. Катарциата, кату и пл'унал аф саханчиту, колку јадјаха, толку извираши. Сичкиот акер јади, си најади и пак саханчиту пак пăлно остана* [V,PM,79].

сахáт'* (и: **саáт'**) m 1. 'направа, механизам со кој се мери времето' ~ *пóпут ... сахáтут гу им'ăш'и у ранкáта и гу гл'éндаш'и, кугá да дójди óсим* [MS,t,68]; ~ *Тýрци шо имáло, Гăрци шо имáло, сè избигáли ут-Петрúч, óти, кăжáли, тăвá ке: нă-Бугáрја. Флизéме уф-грáдо, срéт грáдо. Имше áјн сáат, гу-рăстурúли, сáато нă-кăмбáнта, сáат дă-чýке, тăкóв* [ПК,2(Мор)74]; ~ *ступаницата на тăрговецо прашила, кој хлопа на порти. Тој сă узовал и рекал: "Ела да ми утвориш, зашто мăжо ти ма прати да преспим тука у вас, та, ето и сахато си даде за нишјан"* [V,PM,280] – арх.: **сă узовал** (одговорил, се јавил); сп. стсл. **зъвати** 'повикува'; 2. 'временска отсечка од 60 минути, час' ~ *ут идúн сахáт' гл'éнда, н'éма да сă клăтни н'ăфту ут трит'á* [MS,t,70]; ~ *"си хазăр' да дóш' сúга?" – "мáлиста! за пóда дур у думá и за-сă вăрна за пулувúн саáт' "* [MS,t,84]; ~ *"хáла! хáла! јас úмам пулувúн сáт', ш'ту úсл'азух ут манастúру и за пулувúн сáт' н'éтр'ạ ш'úч'ку сă изм'ạнúлу* [MS,t,45]; ~ *стáна д'ăт'ạ ту, утúди на ж'инáта, прумúна пу идúн чирéјќ сáт', ч'ýка и маиц'ó* [MS,t,10]; ~ *гу клáвами плáтнуту н'éтр'ạ стујú двájсич'éтир сáтạ* [MS,t,8]; ~ *на нúвата му тихúса да úма еднá стáра крýша, и тój-нака, кату ориши млогу саат, са умурú и отúде, легна пот крушата мăра да поспúе* [V,PM,30] – во контекстот еднинската форма **саат** е употребена наместо очекуваната множинска: **кату ориши млогу саат** (м. 'млогу саати'); 3. 'момент' ~

ч'урбац'и́јата сă на́јди разбуд'е́н но́с са́т' и ја ч'у́ нари́ч'ни́цата [MS,t,16]; ~ *и как хождаши, уврејнот ката ден у дума му зеваши ицата, и рекла еден ден на нос човековата жена: "ох, госпоа, ако сакате да са куртулите от борч и да добијти пари, сега е сахатут да ја заколиш кокошта"* [V,PM,230] во текстот имаме уште еден случај на нарушена конгруенција: субјектот во машки, а предикатот (**л**-фор.) во ж. род: **уврејнот ... и рекла**; ~ *ја викна на дивојката: "ела тука Еленку!" И она отидел, гу бакна рăнката и тој ја дава еден алтин многоценно... Онова сахат он направи на Лиму кехајовите куќа една одаја башка* [V,PM,164] – во пропратниот текст среќаваме нарушена конгруенција: **она отидел**, случај што од претходните истражувачи (Малецки, Голомб и др.) останал незабележан и затоа обратните случаи, кога субјектот е во машки а предикатот во ж. род ги објаснуваат како фонетска појава, а фактички се работи за морфологија – губење на категоријата род; 4. 'единица за мерење на простор со одење пеш' ~ *и си отиде неколко саат пăт и, га гленда, на едно мјасто една риба гол'ама, половината бјаши на морету и половината по суха земја, не можеши да са собери на морету* [V,PM,172]; ~ *кога трагнала старата самовила кату вăрла чума и за един приближи да ха прифтаса. Тја ошти две сахати мјасто далеку била, младата самовила позната* [V,PM,279]; ~ *тогá викнá едúн хизмиќáр домáшин, му дадé пúсмото и дéтето го закарá на магазúите. Магазиите му бéха двé саáти далéку* [V,PM,152] – формата на бројот 2 за ж. род: **две**, нашироко во овие говори го покрива и машкиот род: **дéе саáти** (според Бл. Конески се работи за образец позајмен од грчкиот јазик, иако би можело да се вклучи и факторот што повеќе пати го повторуваме: нестабилност на категоријата род во Долновардарско); 5. изр.: **уф ло́ш са́ат сă-згуди́ло** (= се случило нешто кога среќата не била наклонета) [ПК(Гăр)]; сп. суеверие: народот верува дека во вторник не треба да се почнува важна работа, бидејќи може ***да сă пугоде на лош сат*** [ТГ,8]; **на што сахат** (= во било кое време) ~ *еден човек, гу викаха името му Констандин. Тој на свирката и бил млого ќамил и така без него не трăгноваха јунациту: дегоде да подат, на што сахат да го викновали, он хатăр не расипуваши* [V,PM,227]; уште: **са·т'у на два́** (= два часот) ~ *е́ми р'е́ч'и у́тр'ą да по́а са́·т'у на дваи́* [MS,t,10]; **са́·ту на иди́н** (= еден часот) ~ *е́ш'то́ вили́ш'?и́ е́да сă пуч'у́д'ą то́с в'е́ч'ер, да у́тр'ą са́·т'у на иди́н да до́ш' за ти ка́ж'ąи́* [MS,t,10]; 6. сп. top. **Саато** 'стара кула за часовник во центарот на Сенгел'ово, Валовишко' [ЈИ, Ми...,185];.

са́хата́ adj 'многу лош' ~ *си уста́нах јас ивдуве́ц ... и живо́ту ми н'е́са са́хата́ (мло́гу бе́т') да ут утр'ą ната́так Го́спут' зна́ј* [MS,t,3].

са́ч' m 1. 'испуштен дел на капата, надвес'; 2. = **вра́ш'ник** 'железна направа како капак со кој се покрива лебот кога се пече на отворен оган' [MS,s, 99 и 129] (значењето под 1. 'дел од капата' – дадено од Малецки, од други извори не ни е познато); од Серско Давкова наведува: **сăч** ~ *сăчǫ е кąпа́к. Сąс*

не́го се по̀кла́па̀ м'а́сниǫ л'а́п, о̀тго́р, и са̀-туру́ва̀ жа́ро̀ да̀-са̀-пче́ [ДС(Ч),141].

с'ạч'é (|| **сич'é**)* impf 1.'со помош на нож или друг остар предмет нешто прави на делови' ~ *ја крастóсуват тапс'áта и с'éтн'ạ фáш'тат да с'ạкáт кумáт'ạ баклавá* [MS,t,8]; ~ *и пóпот са качи́ на врăх кирами́дите, от димини́ко да глéда. И земá барли́војут еднá балти́а, и кату гу одри́ на пóпот сóс балти́ата, му га сјáчи главата, гá фăрли́ аф буна́ро* [V,PM,125] – неинтензивниот изговор на неакцентираните вокали доведува до познатата појава, карактеристична за овие говори – редукција, поретко, како што е случајот во контекстот, се јавува и "обратна редукција": **одри́** м. 'удри'; ~ *тогас царјут му извади ониа царските дрехи и ги примени сос нихните пак сиромашки дрехи и му рече на сиромаху: "ади сега побратими, да идиш пак аф гората да сечеш дăрви"* [V,PM,65] – во текстот имаме уште еден пример за проширената функционалност на множинската наставка **-и** кај именките од ср. род: **дăрви**; 2. 'направи застор на вода, да не тече' ~ *и затова, синку, тинака, л'у да идиш таму да видиш, дека е мајката на водата, да га сечиш да не иди хич вода на чешмата* [V,PM,42]; 3. изр.: **заедноч гу сечи** (= кога нечија иницијатива не се прифати, или поточно: биде остро одбиена) ~ *и жената тогас му вели на мăжо и́: "мăжу, тогас, как да е, и јазика ки дојдам сос тебика на свадбата!" Куумциата вели на неа: "сичку бива, жену што да сакаш, само жена јазика на свадба не карам!". Заедноч гу сечи* [V,PM,7042]; **ки-ми-се́че на̀-пра́зо во̀-та** (= не може да ми стори ништо) [ПК(Гăр)]; **му са сичеја жилте** – се кажува кога некој е немоќен, односно се однесува немоќно [ТГ,248].

сачма f 'обработено, наѓубрено земјиште на кое се фрла семе од специјален вид црница (служи за храна на свилената буба), и откако ќе никнат млади црници тие се негуваат и дури идната година се садат во бавчи' [ТГ,405].

сацак m 'железен триножник (пирустија) врз кој се става јадење за да се вари, односно вода да се грее'– називот **сацак** го среќаваме во описот на следново верување: кога врне град народот го изваѓа надвор, на дворот триножникот – *сацакут*, уште лопатката со која се чисти пепелта од печката – *катџија*, а освен тоа тие што имаат пушка ќе испукаат по неколку куршуми; на прашањето: зошто тоа го прават? – немаат одговор, туку ќе речат: *"Така трабуве"* [ТГ,432] – суфиксот **-ува** се додава кога од свршени се изведуваат несвршени глаголи, т.е кога се менува гл. вид,, меѓутоа во долновардарските говори го среќаваме и кај глаголи што во основа се несвршени, каков што е случајот од контекстот: **трабуве** изведено од 'треба'.

саш'ти́са* pf 'крајно се вознемири, се збуни' ~ *ла́фувéту т'éс гу саш'ти́саха Ѓóрги* [MS,s,100].

сбăркан* adj 'тој што губи контрола, што е психички исцрпен' ~ *ста́рата на сина́ си, ре́че му: "Чéдо, јас та сам бизáла и хранила, и ни штеш да ма ожéниш". И сина́ хи са ч'у́деше, дали́ е лу́да или ни е. Отгово́ри сина́ хи: "Мáју, ти́ си лу́да и сбăркана. Кój та зи́ма, и да та óжене?"* [V,PM,264]

сва́дба f 'церемонијал во врска со склучување на брак' ~ *кату чу така царјут, познал ча беши не-*

гова момата, и заедноч стана и му даде познание на сички. И си зарадуваха млогу и чиниха и свадбата, га уженихa [V,PM,37]; ~ *царјут, кату чини кал'ата, зема и секакви свирки да свират и тъпани да тъпат, свадба курдиса* (организира) [V,PM,61]; – штом ќе удри *тъпън* ќе речат: *"Ха, саји било свадба... е, сега праличе, умјасе на свадба... Свадба биз тъпајне, црква биз поп! На свадбата душа даве тъпън"* [ТГ168]; ~ *момата знаиши за него. И царјут га даде, от лафот* (зборот) *са не върна. И дојде врјаме сфадба да чинат, да идат за нивеста, царјувата мома да га земат* [V,PM,-90]; ~ *блúзу трú годúна га úмаши кату добúтук. И пák отúде, земá от дрýгата смóква, га дадé накýси, и пák са чинúла прилúчна цáрјува мóма. И тогáс вéки чинúха свáдба гулéма, пуснáха хабéр и на цáрјут* [V,PM,29] – во контекстот имаме уште еден пример за специфичниот редослед: атрибутот во постпозиција во однос на именката: **чинúха свáдба гулéма.**

свадбар* m 'учесник во свадбената церемонија' ~ *"Царјут му вели: немој скокнуваш кал'ата! Ми е жал, да не си одавиш!" Али тојнака са върна образот каде царјут и му вели така страшно-страшно: "царју, царју, јазика аку сам јунак, сакам прет свадбарите да си покажа!"* [V,PM,61] – во контекстот има повторување на прилогот со цел да се потенцира неговото значење: **му вели така страшно-страшно;** ~ *сфатбарите го пречекале на Госпо. На вечерта Госпо рекăл: "Утре, да знајте деца, ќи врне снег". А тије му рекле: "Не вируваме"* [ШД,5(438]; ~ *зă-нивéстăта ќи-спрéма дрýга кóла, брúшка му-вúкăме нúе, нă-нéкуа пó-árна брúшка, пó-árни кójна и ќи-óдиа дă-ă-зéвăт нивéстăта. Удéќи дă-ă-зéвăт ќи-ă-причéкăа свăдбáрито* [ВЕв(Ил),307]; ~ *тójнака киниса от тáмо да си úди. На пăтју срјáти свадбáри и нá нúх ги исмáми, нивјáстата нásат га вăрнáха* [V,PM,61]; ~ *това кату рече самовилин син, заедноч зема мегдан и прискокна три пăтја от кал'ата. Кату видоха така сичките свадбари, фатиха сос голем и велико глас да пејат славна песма* [V,PM,61].

свадбарски* adj 'нешто што се однесува на свадба' ~ *кога месјат, онаја дивојка за надјани от зентјут фесот, да така ки фати да меси, па другите около за пејат песми свадбарски* [V,PM,247] – случај кога предлогот **од** укажува на посвојност: **надјани от зентјут фесот** (м. 'на зетот').

свали pf 1.'симне нешто од повисоко на пониско место' ~ *и бéше млóгу студéну, штóту са кáмене пýкашја от стýт. И стáрата сичкá нăш си триéше забúте, и кугá сăмна, рýкашја на синá си: "Сúну, éла ма свáли и ожení ма!" И тój са зáч'ýди пак, штó да е прáви* [V,PM,264]; ~ *си-óде дóма, му-вéле нă-иднă-бáба: "Măр бáбо, му вéле, нă-фил'áн мéсто, нă-фил'áн чéшма úма иднă-чýпа нă-тупóлта кăчéна, му-вéле вóа, áко мóжиш бáбо, дă-ми-ă-сфáлиш* [ДК(Ран),125]; ~ *дóбро-ąма, тó: ká дујдéл ду-нéгąвąта кăшта, мéсто пáри дą сáке, уддéл и нą-кąмúлта тáп углáмнико гу сéче, гу-свáле тувáро. А тó: си-óде сус-пулвúн углáмник* [ВД(Ник),279] – во контекстот среќаваме употреба на свршен глагол во презент: **тáп углáмнико гу сéче, гу-свáле тувáро**

(место: '... свал'уве...') ; 2. – **(се)** ~ *и-во́а гу-пи́те: "Да не виде́ тако́ф и-тако́ф чувек?" – "Сéа замина́. Свáл-се ут-ко́јнут, бéл'ки тăрчини́к ќă-гу-фтáш"* [ВГ(Ѓ),274]; ~ *зéва си́то, зéва но́шви, зéва бра́шно – бáбăта о́де та́му. Гу-клáва си́тто нăо́пко, но́шфите нăо́пко – ќи-сéе бра́шно. Та́ чу́пăта му-вéле: "Бáбо, нéму та́ка". – "Е, сфáли-сă дă-ми-ка́жиш, не́-ми-сă пу́ле"* [ДК(Ран)-125]; ~ *и му вéле: "Инă кру́ша и́ма ту́ка". Зăпи́рăт та́му. Сéа ко́ј ќи-сă-ка́че? Па́ слéпјут, кри́вјут нă-мо́же, скăршéна но́га. Сă-ка́чфа слéпјут. Му-вéле: "Ја́с ќи-дрăсăм – ти ќи-бéриш. Ко́а ќи-сă-сфáл'ăм, тугáј ќи-ја́јме"* [ДК(Трем),136]; ~ *жената вечерта влела в худајăтă да си легне, распăсала сă, свалила си гердано от гăрлото и го закачила. Овчаро в сăндăко през сăрчето* (= стакло, погрешно пишува 'сăрцето' – очигледна печатна грешка) *гледал и видел, чи на корема имала нишан маслинкă* [V,PM,281] – во текстот има употреба на именка, наместо придавка, како атрибут на др. именка: **имала нишан маслинкă** (позајмен образец од тур. јазик) ; ~ *тоги момата и детто а прагăрнале и рекле: "Ти си нашта мајка"! Си свалиле капите* (пишува: 'камите' – очигледно печатна грешка), *косата да му виде* [V,PM,268]; 3. изр.: **гу свали́х тува́ро** (= свршив важна работа) [ПД,137].

свал'уве impf 1. 'симнува' (в. **свале**) ~ *ăнăмкăта то́лку изгуре́на би́ла зă-мăж. Е, о́де ба́сми де́ка пруда́ва. Măкидо́нцут би́л ле́п чо́ек. Му вéле: "А бе кăу́рин, сфáли-ми ти́а тупо́ј ба́сма!" Му-сфăл'ува кăу́ринот. Шу́ка-шу́ка, шу́ка-шу́ка, не́ зéва* [ДК(Ран)134]; ~ *са́мо сфе́куру́т и́мăше пра́во дă-ă-сфáли ниве́стăта. Ќи-ă-фáтише уд-ръ́кăта и ќи-ă-сфáлише. Ко́га ă-сфăл'у́вăше па и́мăше идна́ пе́сна зă-сфăл'у́вăнето нă-ниве́стăта* [ВЕв(Ил),307] – во текстот среќаваме нерегуларна употреба на предлогот **уд** (од) наместо 'за': **ќи-ă-фáтише уд-ръ́кăта** (место: 'за ръ́кăта) – за ова в. во граматичкиот дел; ~ *мома јоде за вода, [биќар јоде пу неја, [викна биќар, продвикна: ["Бре стој, моме, пучекај, [да ти стомни пуносам, [да ти рамо улекне". [Спрсна мома да беге, [и он спрсна пу неја. – [Свал'уваќи стомната, [зилен прстан са скрши, [викна мома да плаќе* [ТГ,368]; 2. – **(сă)** ~ *бáбăта о́де та́му. Гу-клáва си́тто нăо́пко, но́шфите нăо́пко – ќи-сéе бра́шно. Та́ чу́пăта му-вéле: "Бáбо, нéму та́ка". – "Е, сфáли-сă дă-ми-ка́жиш, не́-ми-сă пу́ле". И вáа сă-сфăл'у́ва. Пу-тро́, пу-тро́; пу-тро́ сă-сфăл'у́ва* [ДК(Ран),125]; ~ *тăргнáле да-и-го́нат мăските та́кă-на́ка. Во́ убисéн кă-би́л, сă-свал'у́ва ут-бу́кта и свăртýва о́кулу аден-ри́т, мину́ва пред ни́ и-сă-убису́ва на-адна-дру́га бу́ка. Ко-гу-ви́шле аскéрте, сă-субра́ле сắта* [ВК,(Ран)323]; глаголската форма **свал'уве** е регистрирана во описот на религиозниот обичај – носење *панагија* в црква: ако селанецот однесе в црква голема *панагија* свештеникот се лути со овие зборови: "*Си ми дунсел цал леб, за десит души да ручат! Малце дунеси, ама су сé срце дунеси! От ки дунесиш цал леб, Госпуд не са свал'уве да руче*" [ТГ,220].

свате pf 'парализира'; сп. клетва: **Госпут да те свате, магаре уф куки да не ти рикне** (= да се парализираш, поради што и магаре в куќи да немаш) [ТГ,319].

сватин adj 'парализиран' (со вкочането тело или само дел, пр. раката) ~ *алúс сва́тин, не́ мъ̆рдúне* [ПК,2-(Гъ̆р),152].

сва́ште impf 'ги разбира работите, сфаќа' ~ *бил'мéс Тýрцте вúкат на тóо шó не́ сфáште: "Шó му кажýвиш нъ̆-тóо бил'мéс, сънки ќи-т-ръ̆збéре* [ПК,2(Пост),23]; ~ *путсéтин, ги сфáште рабóтте* (се кажува за младич од 15–16 г.) [ПК,2(Крец),41].

сва́ште (съ̆) impf 'се парализира' – в. **свате** [СК,335].

свéкур m 'таткото на сопругот е свекур за жената' ~ *прáвно дуjдé свéкурут. Мъ̆ арисá сус вýjкото нá мóмчто* [ИГ,116]; ~ *ашколсýм сúнко, шó измитлáк* (помош, грижи) *му-прáувá на-свéкур-ти* [ПК,2-(Ним),51]; ~ *свéкурут или тáткуто си бъ̆кнýвăт рáка, кój е пó-млáт. Ќи си лáфăт. Стáнá свéкурут гу клáдé нújнут нишáн прăт тáтко, стá нá тáтко – нáшут гу клáдé прăт свéкурут* [ИГ,116]; ~ *свéкăрут ќе-отúде у-мóмáта на-годúна, наполовúна, кóга ќе-му-пáдне пăт, – за-свáдба да-се-прикажýват. Ќекáже свéкăрут: "Ќе-дájш мóмáта, за-ф-недéл'а свáдба да-прáвиме?"* [ВЕв(Бар)300].

свéне (съ̆) impf ~ *'съ̆ стрăмýве'* [ПД,132].

Свентил'а top. 'руини од голем манастир "Свети Илија", во реонот на Клепушна (Зилјаховско)' – со траги од назалното ѧ (Свѧти ...) [ЈИ,Ми... 188].

свéнтиц* m 'личност што е посветена, на која луѓето се молат и бараат помош' ~ *свнцéту сá нáпúсáнă* (нацртани) *нá икóнăтá; чувăк сá пусвнтúл* [ПсС(З)69]; ~ *вúкá: "Ни́кóгáш не́ мóжиш дá гó-óткло́ниш. Зáштó дá-гó–мъ̆чúли чóв'ákó! Оти с'ákój свéтци сè сá-мъ̆чини тúá, зáтóá сá-свéтци"* [ЛС(К),118].

свéнче n, zool. 1. 'мала, штотуку излупена вошка' [СК,335]; 2. fig. 'слабо, неразвиено дете: ~ *адно свéнче-j, áма já-инáт пъ̆лăн* [ПК,2(Гъ̆р),100].

свéсто n (и: **свjаст** f) 1. 'способност за осознавање и восприемање на реалноста, на она што не́ окружува и што се случува'; ~ *Ас о-глéдум Кýкуш дéка-j, áма пá пúтум, ýш не́ знáм, де. "А, тóй грáтче-j Кýкуш. Изгóрăно, сáмо пипилúште-j, нéма грáт, нéма нúшто". Ас, си-вéл'ум нъ̆-акăло: "Кóлко пăти сум-бил уф н'о", áма свéсто не́ ми дáве дъ̆-кáжум* [ПД,172]; ~ *ác трăгнáх. Ут Пăтăрóс ду Гóлăк óдум, и тúй, ká ки му-зăслăбé: нъ̆-чувéк свéсто, тúй гърчките уфицéре, шо мъ̆-кáраа нъ̆-ýчăне сè съ̆ прăд-мéне* [ПД,173]; 2. изр.: **свjаста му са зе** (= стана неспособен да мисли) ~ *"ами сега как да ти куртулисам од мајка ми? Ади за ти метна у морету, ти ки си чиниш патка. Мајка ми ки дојди, ки ти тера"... патката са обвăрна да ја види, и л'у са обвăрна и свјаста му са зе* [V,PM,279]; со исто значење: **свéсто ми съ̆ зăвърте** ~ *свéсто ќи-ми-съ̆-зăвърте нъ̆-тóо слънце јáко* [ПК,2(100)].

свети* impf 1.'испушта, излачува светлина' ~ *тојнака, кату излезе уданăд, најде чешма, на чешмата беши Маркова керка: кату слăнце светиши, кату месичина греши* [V,PM,77]; ~ *кога влезоха аф нетри, гледа човекот, некој* (никој) *човек таму нема, само една трапеза пăлна сос секакви слатки манџи и три кандила на врăх трапезата беха запалени, што свитјаха*

[V,PM,84]; ~ *как беши трапезата пăлна и неговата кăшта така ке да е пăлна дури до век, и кату как трите кандила свитјаха на трапезата, така и твојут брат ки свети на светут дур до век* [V,PM,85]; и: **сф'ăти** ~ *гл'éда на главáта-ји идúн ш'андáн' сф'ăти; и на нуs'ăт'ạ друк ш'андáн' сф'ăти* [MS,t,21]; ~ *прастá и сф'ăт'ạла в'éч'ер* (= земјата светкаше навечер) [MS,s,101] – во контекстот е зарегистриран архаич-ниот назив **прс** 'ситна земја', сп. рус. *персть*, пол. *pierść*, чеш. *prst'*, ст.сл. **пръсть**; 2. 'осветлува, прави да се гледа' ~ *тиникúјно-ј, уф нăтре úма гáс, уснéго си-свéтме кá óдме уф-штáлто, прă-дубúцте* (станува збор за направата **гăсенúк**) [ПК,2(Драг),37]; ~ *шо и вúдело истúнцко, шо му сфéти сéкој чóвек шо и уф инсáнот, бéши на инсáнот, и инсáнот зарди нéго сạ чинú, да нé гу пузнајáле* [MV,K,251]; ~ *звездата Кирванка* (сп. 'керван') *испаѓе сабајле рано, нă-кирџијте д-им свете дудек сă-прăвиде* [ПК,2(АЌ),58]; ~ *биз нéго нúш'то не сạ стóри, шо си чинúле. На нéго му бéши жúвот, и жúвот му бéши вúдело на л'ýдите; и вúделот сфéти на темнúца, и темнúцата нé гу пузнајáле* [MV,K,251] – во текстот имаме беспредлошки додаток за место: **и темницата не гу пузнајале** (м. 'во темницата'); 3. 'пропушта светлина надвор (пр. низ прозорец)' ~ *кóга нăпрăвúла жéнта тăкá, бáбта Срéда избăгáла и жéнта шо-рăбутúла спрути срéда си-легнáла мигу дéцата. Арно-ама бáбта Срéда пák дујдéла и видéла оти кýкăта нé свéте* [ВГ(Бог),276]; ~ *сиромахот казал: "Ее! Ако не ми даваш, ќе си отдел'а", и си отделил. И зенгинот си врнал, а сиромахот врвел и стигнал до една гóра. Видел на гората сфетела една колúба* [ШС,5(415)] – во текстот срекаваме проширена употреба на предлогот 'на': **видел на гората** (место 'во гората'); 4. 'блеска' ~ *уф-прăсна мúса* (бокал од глина) *сă-клáве вúно. Глигóсна-ј и уд-вóнка и фнăтре, пóвичко úма кạфéни буú. Свéте, гạ-нóсаа за-суúш адно врéме нă-свáдби* [ПК,2(АЌ),90].

свети (се) impf – религиозен ритуал: на празникот *Вудици*, в црква, откако ќе се испее тропарот *"Во Јордан'е..."*, штом ќе заврши литургијата, *свети се водица*. Водата *се свети*, или *крсти* пред црквата во еден поголем котел. Откако водата ќе *се крсти*, свештеникот со китка босилек ќе ги попрска верниците по челото, а тие го бакнуваат крстот.

свети adj 1. 'тој што е "божествен", кон кого се има религиозна почит' (во состав со имиња на светци) – : колкава важност кај народот имале светците, односно празниците на нив посветени се гледа и од тоа што постарите луѓе годишните времиња ги одредуваат според празниците, а не според званичниот календар, така во Гевгелиско: пролетта трае од *Свети Чтирасат* па до *Питров-пос* [ТГ,7]; – времето на 2 недели пред Св. Илија се вика: *Свити Илијув огин, или Св. Илијув пек* [ТГ,15]; ~ *кул Свúт-Илúа, тугáј ќи-фáтат тúạ крéчуфто дă-прáват, дă-крéчат* [ПК2(Гăр),174]; — празникот *Свити Јуван* се слави неколку пати во годината и во врска со тоа во Гевгелиско има изрека: *"Кога не им са рабутило, сè пу един Св. Јуван кладеле"* [ТГ,26]; ~ *сфитú Ифтúмус* [MS,t,43]; ~ *ја вúд'ạха мумáта, такфáс хýвава и ... сăс тóлкус*

хýвава рýба и си р'éкуха: étác-и сфитá Бугурдúцаи [MS,t,23]; ~ *де един ден беши заминал от дома му, друг един просик та му вели: "ади Петку, стани да појми на сфети Илиа, динеска панаир станува, тамо да просими!"* [V,PM,196]; ~ *ричé на нéа: Сфéти Дýх ки флéзи на тéб и тó шо ки си рóди ут тéб, Сфетéнио, ки си кáжи Господúново Сúн. И éто и Елисáвет, тфóа рудни́на, и óна устанá тéшка за дéти сéа на стáрос* [MV,K,316]; 2. изр.: **свéти вáзăл** (= парите се издигнати до пиедестал на светост – сп. **вăзăл** 'свиткано крпче во кое се чуваат пари') [ПК,2(Гăр),192].

Свети Добăрчина top. 'карпест гребен', над Клепушна, Зилјаховско. Во врска со потеклото Ј. Иванов упатува на 2 можности, прво на синтагмата од предлогот *до+бăрчина* (= до ридот) и втората од лич. име *Доброчин* [ЈИ,Ми...,189]. Нам ни е по уверлива првата претпоставка бидејќи во југоисточните говори многу често се среќава апелативот *барчина* со значење 'рид'; доволно е да се погледне во "Зборникот" на Верковиќ кадешто на многу места е фиксирана односнава лексема.

Свети Ѓóрги top. 'могила и параклис со истото име во близина на Горно Броди, Серско'; има голем метален крст, којшто над 250 год. му се одупира на времето и не 'рѓосува, така што натписот се чита: "**ИС ХР НИ КЋ**" [ЈИ,Ми...,189].

Свети Ено top. – во односниов назив е засведочена една фонетска појава карактеристична за југоисточните говори, особено за кукушкиот: прегласот ***а > е ;*** според тоа во прашање е името *Јано*, односно *Јо-ан;* споменатава појава во кукушкиот говор е регистрирана во мно-гу случаи зад мека согласка, или што некогаш била мека: *еjце* < јајце, *еска* (< лич. зам. 'јаска') и др. [ЈИ,Ми...,190].

светилни adj 'кога нешто е светло, осветлено' ~ *как беши трапезата пăлна и неговата кăшта така ке да е пăлна дури до век... Но тинака, напротиво, аф светилни вечир ке да умриш, штоту тешку казуваши стариот за ониа што умрjаха* [V,PM,85].

светкă impf 'испушта светлина на моменти' ~ *óде тáмо, глéде уф-пóл'-то нéгде свéткă ójгин. И уддéл тáмă нă-тó: ójгин. Кóга уддéл, глéде тáмă éдин гулéм кăзáн вáре и-укул-кăзáно читирújсе дýши спúит* [ПД,168]; ~ *уддéх, мájка нéмум, вýjку úмум. Одум, глéдум свéтке пумáлко, вúкум: "Дă-чýкнум, дéцăта ки-стáнат". Сáкум дă-нé мă-вúдăт дрýгите* [ПД,173].

Свéтла – ж. лич. име запишано во Кукушко ~ *дóд Свéтла* (*дод* < 'дода' – постара сестра, односно братучеда) [ПК,2(Грам),244].

светне pf – в. **свети** ~ *удиле да му речат: "Воа конак–арин конак, ама, ако да земите безценни камајне ут тоа место да да кладите уф конакут, уште толко ки светне. (На тоа место најстина имало безценни камајне, ама кој удил тамо, не са варијнал жив)* [V,PM,268].

свéтло n 'виделина' ~ *и кóга а вúде óн, прáво ус-тúй нóжувуто, двáта, уф-глáвите, двéте, ú ги-зăбóде. Пучнáла тá: дă-рúке и сус пáшкăта гу-мáне кăндúлто, гу-изгăсе и нéма свéтло. Гă-утипáл лáмjăта, áли нă-мóже сéга дă избрúше крăфта* [ПД,167] – уште еден пример за присуството на адверсативниот сврник **али: -утипáл лáмjăта, áли нă-мóже**...

свéтăл* adj 'рус' ~ *дăскáлкá ми бéш Кăтúнă. Т'áа б'áше от-Дмúр-Хисáр. Б'áше свéтла, сăс бóенă плáвă кóсме, висóкă и с'ákуjпăт дýтрăнă пу-грáтцки* [ДС(Ч),160].

свешник m 'црковен реквизит, обично од бакар, на кој се ставаат и се палат свеќи' ~ *там наградила едни сарајă, на котри доварето били от голо злато, потонето от сăрче, и на сjакă камаркă светил златен свешник* [V,PM,285] – во текстот се забележува архаичната зам. форма **котри** 'кој'; сп. стсл. *къторыи,* рус. *который, пол. który.*

свштéнăк m 'звање на духовникот во православната црква' ~ *вúка: "Дрáги сл'áни, ќи-си-помóлими нă Гóспо, нóгу сýшă-и, вúка, ác кáо свштéнăк, ác ќи-си-мól'ăм, áмă сéлотo дă бúди слóжно* [ЛС(К),-119] – во контекстот именката *село* е употребена со значење: 'селани'.

свешта* (и: **свеќа**) f 1. – в. **сф'áш** ~ *от сиромáх, што бéши, заеднóч бидé од брáта му побогáт. Вечерта са применúха, облечúха, и децáта му земáха свештúте му и си отúдоха нá дéн велúкден на цéрквата* [V,PM,148]; ~ *ут-свéштте нăпрáва, ќóа мăртóвец, дă-рéчăт óти чýпата умúра и дă-зăкóпăт. И му-пýшта нă-цáрут ăбéр óти чýпата ýмра. – "Е, áко ýмре, нéка ýмре", вéле* [ДК(Дур),144]; ~ *пăнгáро-j мáса, стóо уф-цăрквăта ду-врáтта, нă-нéго стóот свéќте* [ПК,2(Ал)94]; ~ *што си веле ем гуворе Попово Јуванче: ["Дали сакиш, Ванѓелино, свеќа да ми светиш? [Или сакиш, Ванѓелино, сабја да целиваш? [Или џанум чаша рујно вино да ма служиш?"* [ТГ,41]; ~ *хај си стана, хај си зима једна ругузина; [си ја зави, си ја врза куту права свеќа, [јуд уд згоре ја пулија сус смола и катран, [како, џанум, ја запали уд пладнин сабајлин, [она му свитила, џанум, дур ду црна мрака* [ТГ,42]; 2. изр. клетва: **зă-тимéн и свéшти дă-j-дáде** (се упатува кон некого што присвоил нешто туѓо – *тименот* и *свештите* асоцираат на смрт, на погреб) [ПК,2(Гăр),165].

свешчичка* f, dem. – в. **сф'áш** ~ *бúло дóцкăна и тó: тăргóвăцо видéл дéка свăтé: уф-нéко: кăшча свитúло – тугáj нăмáло лáмби, сăдéле нăкăндúла, нă-свéшчички* [ПД,151].

Свидово top. 'ниви на стрмно место'; според Ј. Иванов: од името на растението **свид** *Cornus sanguinea,* запазено во други словенски јазици [ЈИ,Ми...,191].

свии* pf **1.**'направи нешто да не биде право, т.е. свитка' ~ *от јунаците сос авџиолиа стана букосвиец, ги фати падарите, сакаши да ги свие кату вăжета* [V,PM,45]; ~ *как отиде две дена пăт, и на пăтју најде еден јунак, на гората буките га свиши га чиниши вăжета. И л'у гу виде му рече: "поможи Бог јунак!"* [V,PM,43] – во текстот има 2 посебности, едната е лексичка: растојанието се мери со потребното време за да се помине тоа растојание: **как отиде две дена пăт,** втората посебност е морфолошка: изразување на вокатив со формата за номинатив: **му рече: "поможи Бог јунак!"** (место: "јуначе"); 2. – **(са)** 'се замота' ~ *и на чесá пудý тúхан вјáтар, јýди* (ветар што се врти во круг и крева предмети, виор) *са свúха сас вјáтар. И са евú едúн ч'ул'ак сас сúф кóн, дојде фаф хóрото на срéде сас кóне и си завăртја главáта* [V,PM,259]; ~ *и вó шó прáве? А пýшта гáгăта, шу-фăштáше*

о́фци га́гăта, ă-пу́шта у-кăпи́нта д-ă-изва́е змі́јта. И змі́јта сă-зăфа́ти пу-га́гăта, пу-га́гăта, му-сă-сфи́ нă-ти́лут [ДК(Бош),137]; 3. изр.: **му-гу-сфи́ ти́лут** (го уби) ~ *"Ама́н, ве́ле, шо́ са́кăш зе́вăј, устáј-мă жи́ва!" Му-гу-зе́ флóринут и сă-то́кме д-ă-зăко́ле и вá мисичи́нта удри́ла. Мисичи́нта удри́ла, не́ма ни́куј у-о́рмăнут дă-сă-пужа́ле. –"Мисичи́но, ве́ле, би́ди сфе́дук ти́!" То́ му-гу-сви́ ти́лут, ă–зăкла́ же́нта* [ДК(Бош)139].

свијна* f, zool. Suc scrafa 'животно од кое се добива месо и мас' – во случајот дива ~ *на пчиничките ут "Старто блато", шо не и садат сеа уд вода, тогај љуjто одиа да тражăт диви свијни, шо ногу и расипувиа пчиничките* [МЕ(Р)77]; ~ *иднăш сăл утипаа идно, и на то сăл кожта маа издраа, а место му гу фăрлија, оти сироти шо вируват силjајнту, дивите свијни сă ут Турци чинети* [МЕ(Р)77].

свију́ве impf – в. **свии** ~ *сă-нăве́дуве ус-гла́фта ду-зе́мта, а́ма не си-j-свију́ве куле́нта (шо сă-нăпучи́л-си?)* [ПК,2(Шек)80].

сви́кне* pf 'кога нешто се прави по навика' ~ *ја́с, ка сум сă свикна́ла са́ма, нă мо́жум ус чуве́к. Да и́ме ни́куј зо́р вике́, да тăка́. Јас сă на учи́х – тук си спи́ăм* [ИГ,120].

сви́ла f 'тенки нишки што се добиваат од свилена буба; материја од такви нишки' ~ *калу́гр о́н бил, от Гăрција. Калу́гро оти́шал сас бă сту́н, пробу́шал го бăсту́но, и го напăлнал ја́јца от-сви́ла и така́ го прнесува́ пре́ку гра́ница уф Евро́па* [ЛС(К),137].

сви́лин adj 'нешто направено од свила' ~ *биринцу́к (еј) сви́лин ко́ниц, шо гу-ва́дат до́ма ут-кужу́рците* [ПК,-2(Крец),23]; ~ *жăлта, жăлта та копри́на, ле́ли! И б'ала и́ма. Си пра́ја хми дивојки сви́лини фуста́ни, па ве́зани ту́ка, еее, мно́го би̲ло у́бавo! Цвăрста е копри́ната ка́к те́л' е, не́ се ки́ни* [ЛС(К), 137]; ~ *шке́по-j сви́лин, гу-но́сат по́мла́jте же́ни нагу́шта, ил' па сă-зăбра́ждат* [ПК,2-(Грам),140]; ~ *но́гу ја-са́ках ма́jка. Б'а́ш до́бра же́на, и ма́jка, та́тко ви́каш на́jдо́бра стопа́нка. Ко́сме́то и б'а́ше ка́ко сфиле́но* (пишува: 'филено'), *сплите́но уф-пли́тки* [ДС(Ч),162].

свинге́р m, zool. Spongia officinale, сп: **сунгар** [СК,335]

свира́ч* m 'тој што свири на некој народен инструмент (гајда, тапан, зурла)' ~ *на́jно́го мă-арися́ уф-Лагади́на, не́ уф-Мура́рци. Уф-Су́хо и уф-Бараклѝ Цума́а свира́что це́л-де́н ми-свира́а. Та́м купи́х две́ зу́рли, му-j-да́де́х на-Сте́фчо. Ут-Су́хо нă-ва́ки чи́сто макидо́нцко гувора́т, ду́р по́а́рно и уд-на́с. Уф-Лагади́на над две́ста и усу́мсе ка́шти и́ма на́ши* [ПК,2(Крец),308]; ~ *До́лна Цумаjа́, на́шта, на се́дам киломе́тра о́т-на што се́ло. Сѐ свира́чи-са. По́лови́нта гра́т и по́вќ са масарма́ни, с-ви́кат, каури, Ци́гани. Каури, Ци́гани, ти́а са на́ша в'а́ра* [ЛС(К),121]; ~ *и чи́сти, на́ли, ти́а са домаќи́ни. И сѐ макдо́нцки п'а́сни сви́ра и она́ вр'а́м. И се́а спре́ма нд'а́ла, ка ќе-насе́дат, ц'а́ла ве́чар и свира́чити: ба́м, ба́м* [ЛС(К),121].

сви́рени n 'звуците што ги емитира музичкиот инструмент кога некој свири' ~ *гръ̆нчjа́рино му ве́лиши да па́псa* (прекине), *о́н по́вике сви́реши. И от мло́гу саа́т се́тника и па́псал то́jнака от сви́рени, и добии́ците и гръ̆нча́ринот и си́чко не́што па́псa, не игра́jаха* [V,PM,126]; ~ *тој зема*

лирата му, отиде на змиината дупка, свириши три дена и три ноќа, змиата не излези вăнка. Тогас остави свиринету и фатил со сѐ глас да плачи [V,PM,198]; ~ *свирка за ти дам, ама ако можиш да ја чуваш, ча тиа свирки кога ки фати да свириш, што нешто има по земјата сичка ке да играт и, дур не папсаш свиринето, неште си запрат* [V,PM,230]; ~ *тогас змиата и зела неговата торба (таистру), та алтăни му гу напăлни и му порăнче пак: "утрината да дојдиш да сфириш, да играја хоро, ча млого биендисах тојто сфирини"* [V,PM,197]; ~ *зело лудото да сфире и на часо сички фного силно са разиграли; рăшницето на попо, копано на пападиката фанали силно да пл'ускат. Зафашчат да викат: "Бре стој лудо", до кату најпосле престанал сфиренето* [ШК,5(421)].

свúри impf 1. 'исполнува мелодија со некој инструмент, односно издава некаков звук со уста' ~ *с-крушуво лишче Јанка свираше, [сус гора Јанка збор си чинише; ["Ej, горо, горо, горо, зилена [јас ки те питам, горо, распитам: [дали ти виде, горо, који мина, [пу твоји страшни горо, дирвенти?"* [ТГ,93]; ~ *грăнчјáрино му вéлиши да пáпса* (прекине), *óн пóвике свúреши. И от млóгу саáт сéтника и пáпсал тóјнака* [V,PM,126]; ~ *от тáмо киníса да úди на пăтју. Нај-напрет дострјáти едúн грăнчáрин сóс две-трú добúци, нóсиши гăрнита, стóмни, чанáци: отúваши да продáва по пазáрите. И тóјнака, л'у го вúде, фати да свúри* [V,PM,126]; ~ *и чúсти, нáли, тúа сạ дọмạкúни. И сѐ мạкдóнцки п'áсни свúрạ и ọнá вр'áм. И сéạ спрéмạ нд'áлạ, ká ќенạсéдạт, ц'áлạ вéчар и свирáчити: бáм, бáм* [ЛС(К),121]; 2. 'кога дува силен ветар, односно кога некој предмет се движи брзо и се слуша шум' ~ *човекот отишел на зимни Атанас на планината. Като чул тија дрва как свират от ветрот, си рекăл оти сфире офчарот сос сфирол и утишел на кулибата и видел – никој нема* [ШД,5(437)]; ~ *бăлгарските вујнúци флизéă уф-Мóкрăне с-нóжуфто нă-пýшките, тéрăт пу-кăштте дă-нéма Гăрци устáнни уф-сéлто. Пá прăпукáа и цéл дéн куршýмто свúреă нăднác, áјде низ-нáшо: двóр: пá-у, пá-у* [ПК,2(Мор),222]; ~ *тéнко кáминче, ká ќ-о:-мáниш лéте, чák и свúре* [ПК,2(Грам),31]; 3. 'бучи во увото, шумот е внатрешен, не од надвор'; сп. : – кога на некого во увото му брмчи ќе праша: *"Које уво ми свире?"* и ако прашаниот одговори точно тогаш значи дека и двајцата некој ги "оговара" [ТГ,313].

свúрка f 1. 'музички инструмент' ~ *и тој седнá на едúн крај, ча мóмите при едúн хавýз едни пéсни пéиха, други свúрка свúрјаха, еднá мýзика и сéкакви оргáни* [V,PM,9]; ~ *Госпот рече на ангел да гу шета на прикрасни сараја, кату гу шеташи барлив најде една свирка тамо, га зема и отиде на Господа, му вели: "ти са мол'а Господи, да ми га дадиш на меника таја свирка"* [V,PM,126]; ~ *царјут, кату чини кал'ата, зема и секакви свирки да свират и тăпани да тăпат, свадба курдиса* [V,PM,61]; 2. 'музика' ~ *един човек, гу викаха името му Константин. Тој на свирката и бил млого ќамил и така без него не трăгноваха јунациту: дегоде да подат, на што сахат да го викновали, он хатăр не расипуваши* [V,PM,227]; 3. 'долгата коска од

коленото до стапалото' [ДК,103]; ~ *плтéн чурáп от-стáпка до-кулéно е сфúрка, прáвио дéл* [ДС(Ч),142]; 4. 'чорап без стапало' [ЛС(К),94].

свúрки pl.tt. (fig.) 'тесни, модерни панталони' [ПД,118].

свирне pf – в. **свúри** ~ *му вели: "ефендим, јазе имам една свирка. От што му са виде на них и на добиците харна, фатиха сички да играт. Сетни јазе што кабаат имам?" Тогас кадиата му најде на него правината и му вели: "свирни малко, и јазе да поиграм"* [V,PM-126]; ~ *и ја донела малкото дете отпрет карпачин, диван престој и мо вели: "мојут брат го сакам, крал да ми го донесе, до три дана (?) мјухлет му давам"* [V,PM,244].

свирóл (или: **дудук**) m 1. 'направа за свирење што ја изработуваат самите овчари од сува трска'. За свирол се бираат *женски трски*, со тенка кора врз која ќе извртат (избушат) внимателно 7 дупчиња [ТГ,323]; ~ *гу-пуштúл уф-рýбите, уф-мăгăзúнто, дă-сă-ублéче уф-кăквá рýба сáке. Нé зúме, нéјке. О-пуштúл уф-сфирóлто, си-зел еднóчко* [ПД,162]; ~ *"Твá-ли тă-арăсá?" – гóспо му кăжáл. "Твá мă-арăсá, ричéл, нé сáкум ни рýби ни пáри". "Ус-тó свирóл, кá ки-зă-свúриш, дудéка му сă-слýше глáсо, сúчко дă-игрá óро. И дрăмка, и стóка, шо дé-ј"* [ПД,162]; ~ *човекот отишел на зимни Атанас на планината. Като чул тија дрва как свират от ветрот, си рекăл оти сфире офчарот сос сфирол и утишел на кулибата и видел – никој нема* [ШД,5(437)]; 2. fig. 'слабо, високо момче' ~ *кá сé-ј чинúло тóо нáшто нýче алúс свирóл* [ПК-2(Грам),100].

свити-јуванство n 'кумство' – овој назив (за *кумството*) е запишан во Гевгелиско, на др. место го немаме сретнато. Сп. обичај: – *свити-јуванството* (или *кумството*) се третира како најсилно роднинство што се наследува од колено на колено и тоа не може да се менува. Ова роднинство се датира од старо време, често и не се знае од кога имаат *свити-јуванство*. Крштеникот го почитува кумот повеќе отколу роденият татко, бидејќи клетвата на кумот е многу тешка и *на аминут се пугодуве*, т.е. веднаш се извршува [ТГ,275].

свитúлу n 1.'нешто што осветлува, што овозможува да се гледа' ~ *стáна прис вич'ăрóт и вид'ă иднó свитúлу* [MS,t,74]; ~ *и Кулуф стрéкса, и чинúха пазарлăк; и такá гу земá, гу закарá* (одведе) *аф бáн'ата, от тáмо го закарá аф кăштата, му дадóха харни дрехи, са и применил. Вечерóт туриха женáта аф еднá одајá без светúло* [V,PM,11]; ~ *как беши трапезата пăлна и неговата кăшта така ке да е пăлна дури до век... А пак тинака си роден аф такоф един вечир, кату четвертиј вечир, штоту немахми ниту трапеза, ниту светилу* [V,PM,85]; ~ *тогас отиде да ја чува; зема и две шандани, запали светило прет него, за да не заспие* [V,PM,219]; ~ *царјувут син, как ја виде, млого си оплаши та изгасна светилуту и са скри osat корен'ут* [V,PM,219]; и: **свјатило** ~ *тогај излева зентјув татко, ја изважда* (симнува) *от кон'а сос две лампади запалени, ја дава лампадите на нивјастата, сос свјатило да влези на удајата* [V,PM,250]; ~ *вúди инó сф'ăтúлу на крајó с'élуту, утúди на пóртата* [MS,t,15]; 2. 'црковна направа на која се стават запалени свеќи' ~

ричé Гóспот на нéговите Ученúци: Вúи сте вúдело уф л'ýдити. Нé мóжи да си скрúи грáд шо и узгóри уф планúната; нúту кандúл'ут, кá ки гу запáл'ат, нé гу клáват пут свитúлуту, тукý гу закачýат навръс свитúлуту [MV,K,299]; 3. 'осветлен простор, виделина' ~ *пруминáха ут мрăч'увáта, исл'áха пák на сф'ạтúлу* [MS,t,59].

свитино adj 'нешто направено од чоја' (пр. елек) ~ *јубујаја ти, моме, кундуре, папуци, [јуд јунак купени, јуд девер дунсени! [јубличеја ти, моме, свитино џубенце, [јуд јунак купено, јуд девир дунсено* [ТГ,179]; – придавката **свитин** ја среќаваме во описот на облеката што во минатото (во Гевгелиско) ја носеле момците (ергените): *свитин илек, мор дулама* (кошула, со светло сина боја) *сус сидифлиј купчијна, џамадан* (горна облека со расечени ракави), *појăс, бели барнавези* (вид панталони), *бели чурапе и папуци* (кондури) [ТГ,134].

свитлее impf – в. **свети** ~ *имало един цар, пувил'ал уф градут мо л'ујто да не седат ного доцкана на вечара; пу вичери напкум да не свитлее никуа куќа!... Една ут момите рекла: "Мале, царут пувил'ал, да не седе никуј доцкана на вечера"* [V,PM,267];

свјасти (са) pf 'стане свесен за тоа што се случува' ~ *така и на Црнодреха чини и га откраде от таму, га закара и, л'у га извади на суха земја, Цăрнодреха са свјасти и, л'у отидоха при царските конаки* [V,PM,53].

свјатски adj 'кој се носи, т.е. кој ги има светските вредносни мерила' ~ *момта му беши нај-харна и нај-прокопсана от сичките свјатски моми; саде един кусур имаши момата му: носо и беши малку крив* [V,PM,53].

свој* pron 1.'кога нешто му припаѓа на некого, сопствен' ~ *адна măште-ха имала сфоја мома донесеница и нашла и адна завареница у măжут си; аднош măштехата направила адна пугача от пипел* [ШК-,5(427)]; 2. 'член на семејството во поширока смисла, близок' ~ *свój сме ќóо* (божем), *áма нéјќе да-мипумóгне* [ПК,2(Гăр),43].

сворче n 'дувачки инструмент од дрво'. *Сворчето* се купува на пазар, со него свират овчарите и чобаните, но обично в поле [ТГ,323].

сврдле n 'алатка за отворање дупки на дрво (со вртење)' [ТГ,304].

сврекнуве impf 'свикува, се лути' – сп.: на домашното воспитување на децата особено внимава домаќинот. Тој ги подучува, советува, кога треба им *сврекнуве*, понекогаш и ги удира, бидејќи децата *уд ќутек растат* [ТГ,272].

Свречек top. 'ниви и ливади во близина на с. Карли–Ќој, Серско'. Ј. Иванов упатува на стсл. име **сврьчь** къ 'штурец', запазено во микротопонимијата, но исчезнато од апелативната лексика [ЈИ,Ми... 191].

свăкăрва* f 'мајката на сопругот во однос на жената' ~ *мă зăстăнáа нạ врáтта уф мóмчто, испăднá свéкурут и свăкăрвăта, ми дăдéа едúн лéп прăд мéне, мă прăчикáа сус лéп, му сă зăклăјнáх трú пăта, им бăкнáх пишúн на нúх рăка, гу бăкнáх лéбут, кạ ли гу дạдéа, гу фăрлúх вráз кýќта* [ИГ,118]; ~ *уф пунидéлникут пусéстримте ц-сă ублéчăт уф нивéстини фустáјне, пубрáтимте ус шăмúјки (тул'бéјне) нạ глáвта – игрáат óро, сă цăрнạт, мéчки сă прáвăт, нивéстта пулúăве*

на свéкурут и свăкăрвăта – ритуал поврзан со свадбените обичаи [ИГ,118].

свăртýва impf 'заобиколува' ~ *тăргнáле да-и-гóнат мăските тăкăнáка. Вó убисéн кă-бúл, сă-свалýва ут-бýкта и свăртýва óкулу аден-рúт, минýва пред нú и-сă-убисýва на-аднадрýга бýка. Ко-гу-вúшле аскéрте, сă-субрáле сăта* [ВК(Ран)323].

свăрши pf 1. 'стори нешто, некоја активност ја приведе до крај' ~ *јазе имам адет... : аку можите марифетите да ги и свăршите виа, да ви га дам момата* [V,PM-45]; ~ *тогас каза на вујко му, што е теглил сос диавола, и га зема нивјаста. Тој пак дјаволо пукнал, што не можја да и свăрши ништо* [V,PM,98]; ~ *тогáс тój му рече за парúте, и óни извадúха, му дáдоха, кóлку штó му длагóваха. И кату си свăрши тój рáботата му от онáја адá, стана та отиде на дрýго мéсто* [V,PM,23]; ~ *кату си научиха сел'аните и околиата, гу чуваха оној сиромах да не си чини нешту. И сетни отидоха царските л'уди пак на цáрјут, му казаха, ча сфăршиха поранката му* [V,PM,33] – во текстот имаме уште еден пример за нерегуларна употреба на предлогот **на** наместо 'кај', односно 'при': **отидоха пак на царјут;** 2. 'исполни нешто што е договорено, што е обврска' ~ *пак óн рéкăл на нúх: Јáс úмам јадéни, шо вúц нé гу знáити. Вéлеа Учúците мигу них: Дáли му нусúл нéкој рочóк на нéго. Вéли на нúх Исус: Мójо јадéнито, да чúнам пувéл'ата на тó шо ми пуштú, и да сфăршам нéговóто лáф* [MV,K,158]; ~ *јáс ти прислáвúх уф зéмн'ата, пувéлата а сфăршúх, то шо ми си дáл на мéн да чúнам* [MV,K,261]; 3. – **(се)** – в. **свăрши** 1. ~ *éту ка ми дујдé глáсот у-тфój рáдус на ýшити ми, си-грајáло дéтито су рáдус уф сăрцито ми. И блажéна шо верувáла, оти сéга вики ки си сфăршат тúи шо са кажáни* [MV,K,301]; ~ *нóсăт-гу* (погрешно пишува: 'носут') *при-чорбаџúјата. Штóм гу-видé, тáа услубóжда-ги нă-стражáрто, им кăжýве: "Нéма дă-чýвите нă-чéшмата, свăрúй-се". И тóзи стрáх-му-е дă-сéдне, себóе, вúке тáа: "Не-бój-се, не-бój-се – мáа-му су-рăкăта – услубóди-се"* [ВК,284] – во заменскиот систем на долновардарските говори често среќаваме нерегуларности, пример мешање на формите за прав и неправ предмет; во конкретниот случај во нерегуларностите е отидено понатаму: формата за номинатив се јавува во функција на датив: **и тóзи стрáх-му-е дă-сéдне** (место: 'и нему страх му е ...'), за ова в. во граматичкиот дел; 4. – **(са)** 'се потроши нешто, го снема' ~ *истум наближиле да испаднат, са свăршило месото, оралут викнал "Га". Немало месо. Други пăт викнал, па ништо не му дал детто. На трите пăта ка викнал, си сичел детто от икрата* [V,PM,271]; ~ *му-рéкăл: "Шó збурвáте вúа?" – "Е, шó збурвáме!? Јáс тáка рéку: Мéне дă-мă-зéвăш ќи-ти-ткáм инучăдăр сăто áскер дă-гу-пукрúш". Јáс рéку: Инă-пугáча ќи-ти-прáм сăто áскер дă-јáт дă-нă-мóже д-а-сфăрше* [ДК(Лип),113]; 5. – **(сă)** 'умре' ~ *и на тóа чáс а зéл на нéа Ученúќут су нéгу. Пу сăти вúи си пикасáл Исус шо сă сфăршúле сăти вúки, му си навидé глáвата му, си а дáл дýшата му* [MV,K,-293]; 6. поговорка: "**Он** (т.е. мажот) **нека носе сус кола, ако она**

(жената) **ваѓе низ иглини уши, па ки са сврше**" [ТГ,269].

свъ̆ршин* adj 1.'нешто завршено, приведено до крај' ~ *у́тр̣ата ден тр̣гна́ле да-а-бр̣ка̣т ме́чка̣та. И ствáрно а-на̣јде́ле де́ка ле́же уда́вăна, а ку́что жи́во си-се́де до-не́а. Уфча́ро за̣дувóла̣н от-тóа шо̣ гу-виде́л, му да̣де́л на̣ чуве́ко па́ри, вăлна. И така́ и двýјца̣та би́ле за̣ дово́лни от сфршента р̣або́та* [ВГ-(Мир),273]; 2. изр.: **му са свршени дните** (= крај на животот) – народот верува во "судбина": *"Ако е уд Бога ричено да биде – ки биде"*. И кога ќе умре човек, пак веруваат дека е *"уд Госпут"* и дека *"му са свршени дните"* [ТГ,312].

свăте́е impf 'болска' – в. **свитлее** ~ *би́ло до́цкăна и то́: тăргóвăцо виде́л де́ка свăте́: уф-не́ко: кăшича свити́ло – тугáј. нăма́ло ла́мби, сăде́ле нăкăнди́ла, нă-све́шчички* [ПД,151].

свăти́на m 'однос, врска меѓу родителите на децата што се во брак' [ПД,130] - в. **сфат**.

сготвиш f 'јадење' ~ *тогај дјатенто тури на вогин от карталите мишјано, и дојде илчиа от них и му вели: "да му кажиш на карталките тас сготвиш тос вечјар да си махни оттука!"* [V,PM,258].

сгради* pf 'направи куќа' ~ *котри ошта от малички сă крили там, зашто имали братјă дур осăм змăјувă, и ги тăрали да ги утрăпат, и, ч'унки мајка хми ни могла да ги скријӑ, сградила хми златни сарајӑ* [V,PM,290].

Сгура top.'купишта згура од некогашната обработка на железна руда' [ЈИ,Ми...,191].

с'è adv 1. 'секогаш' ~ *и пуле́к, пуле́к си нара́стуха; д'ăт'ą̣ту ... с'è на ж'др'ăпч'ăту, утúва, гу хра́ни* [MS t,31]; ~ *на дру́гију в'éч'ер д'ăт'ą̣ ту па́к утúва, кутука́к си утúваш'и с'è* [MS,t,22]; ~ *ги ра́бут'áш'и ... дв'ă̆ гудúни, дур на трúт'ą̣ гудúни кутрú прумúнаш'и, му да́ваш'и с'è либăни́ци ...* ~ *дру́гит'ą̣ пăнтиш'та с'è му ја спúваш'и дја́вулу вудáта* [MS,t,44]; ~ *гу вúжда ина́ ба́ба и гу пúта: éд'é така́ ти, трú дни т'ą̣ гл'éдам, с'è тук úдиш'!ú* [MS,t,9]; ~ *д'ăт'ą̣ту пак ста́нува но́с в'éч'ер ... са пука́ш'та пу скáлата на го́р'ą̣, как си утúваш'и с'è* [MS,t,22]; 2. 'постојано' ~ *три в'éч'еро́ви с'é п'ăјаш'и иѓу́пката* [MS,t,53]; ~ *ка утишăл на планинта, тамо го нашăл Дедо-Госпуд. Работил су него три дни и не му збрувал, и сè гу пулил, што чинувал* [V,PM,266]; ~ *ама́ ж'ина́-та му ни мо́ж'и да трăпú с'é у кукуш'ка́рницу да с'ą̣дú, за ка́ж'и в'éјки* [MS,t,37]; ~ *Ги над'ăнаха крила́та и му пурăнч'и на д'ăт'ą̣ту "с'é напо́сл'ат м'ен'ą̣ да úдиш' "* [MS,t,58]; 3. 'само' (исклучиво) ~ *му утúдуха на чурбаџ'úјата трú ко́ни тувáр'ą̣на с'è хрисо́* [MS,t,81]; ~ *з'éвами ло́зит'ą̣ и т'é сă удбира́ни пујна́, пујна, с'è рáвни ло́зи* (= исклучиво рамни лози) [MS,t,3]; [MS,s,101]; ~ *на тиа празници на млого каштu има от тези ипсоми, што прајат и кол'ат корбани, сè овни, не друг добитук. Перво за везмат овенот, или чарно или бело, динеска си коли, утре ки си јади* [V,PM,251].

с'è pron 'сиот, сет' – в. **сăт** ~ *т'á му сто́рила ина́ пúта, н'éтр'ą̣ с'è ли́ри пу́лна* [MS,t,34]; ~ *и хо́жда с'ă сăс с'è рáдус, да си вéзми ли́рата* [MS,t,70]; ~ *тогáс вéки са чини́ товáрот: сиромáхот направú тáмо една́ гимúа сè од злáто,*

га напăлни алтăни [V,PM,14]; ~ *на змиината дупка, свириши три дена и три ноќа, змиата не излези вăнка. Тогас остави свиринету и фатил со сѐ глас да плачи* [V,PM-198]; истава форма **(с'ѐ)** освен со значење на 'сиот', се јавува и за множина, наместо 'сите' ~ *т'éс ифти́м'ув́ит'ą глáвн'ą стáнаха млóгу рáвни дрăвé, стáнаха диб'éли, с'é за гр'éнди* [MS,t,44]; ~ *јáдуха, пúха и дáди и бакш'úш' прăстин'ą, цурájќą, булц'ýци, с'é маламóсани* [MS,t,10]; ~ *вилú: ém'éс гáлица да стáнат с'ѐ óфцă да дáм на ш'úч'кајут инсáн мл'ăку!ú* [MS,t,80].

Сéаво top. 'име на село во Гевгелиско, сега во Грција' ~ *жéнтă му бúше ут Кăнтýрăвте ут Сéаво. Адна тăнчáрка бúше* [ИГ,120].

себе (се) (си) 1. pron ~ *това са случи и на Кулýфа. Кату ги затвориха аф тéмна удајá, вати жената да плáчи и да си нарéкува сáма сéбе си* [V,PM,11]; ~ *кату умре татку им, они двата братќа си гу делиха иманиту братски. И кати чини делен'ету меѓу них, сетника фати секој да си работи за себе си* [V,PM,82]; 2. изр.: **дóјди на сéбе си** (= се созеде, се смири) ~ *Кулýф áф морéту а тýка да си одáви, а тáмо, далгúте го извадúха пона-прет тáмо, дéка сáкаши да излéзи, гу фăрли морéту на сýхо, и дур да си дójди на сéбе си, промináха двé-три дéна* [V,PM,8]; **си гледе себито** – *широк чувек, не сă л'уте; не сă-каре, си-гледе себито* [ПК,2(Гăр)34].

себéп m 'причина, повод' ~ *тогáс тáтко му фатú на мајкá му да вéли: "é жéну, глéдаш ли товá, нашио господáр штó чинú нá нáс? Дéтето, от нéгу себéп гу чинúхми хајдамáк ету сéга кату си нарáсти не кé да рабóти"* [V,PM,150]; ~ *т'а, като видела и сă уверила, чи шта јă убијă, побјагнала и сă скрила, без да знајă, за какав себеб искал да јă убијă мăжо хи. Вечарта, като сă вејке смрăчило убаво, влела долиа си* [V,PM,281]; и: **сибéп** (со редукција на неакцентираното **е** > 'и') ~ *тýку нéјсине, адно дéте устăнá, óно удúгла* (инекција) *сибéп сăкáто устăнá, сјáа ус-пáтирици óде. Здráво бúше дéтто, инжéкција кá мо-удриа, устăнá сăкáто* [ПК,2(Иц),289]; ~ *Да кáк видé жéната шо нéма да си скрúи, дујдé путрисéна, и му кажá на нéгу за што сибéп гу фатú, му си кажá на нéгу álут* [MV,K,276]; ~ *тú сă чинú сибéп éс дă úмум кăшта* [СК,335] – прегласот **а** > **е** (зад мека согласка) е особеност на кукушкиот говор, оттаму **ес** < 'јас'; ~ *не трибувă дă сă зăбравă, оти уд негу сибеп сă турија* (се уништија) *и лозјăтă: ут прибружделнă дур нă тригускăтă* (гроздобер), *састрă и катă вечăр пăдајрјуту носăт пу две кошници гроздă нă горнјут и пу две нă долнјут кунак* [МЕ(Р),91].

севдá f 1. 'милост, љубов'; 2. изр.: **гу úмаши на севдá** (= го сакаше) ~ *от млогу мýндр што беши, цáрјут гу земá сос нéгу аф еднá трапéза, јадјáха кату брáтќа, му чини дрéхи хáрни, гу úмаши млóгу на севдá* [V,PM,9]; ~ *кату работил Мајдон малку време, царјут толку на севда имал, штоту да беши кабил; да гу земи сос негу на една трапеза* [V,PM,73]; со исто значење: **севда влезе на сăрцето** (му) ~ *така кату чу царјут от лалата, влезе на сăрцето му един мерак, една севда за ламината керка, и заедноч пусна човек, гу викна*

авџиолиата [V,PM,43]; односно: **гу зема на севда** ~ *џарјут гу зема веки гнусниот млогу на севда и фати да праша таин сос негу на џарицата му* [V,PM,60]; **имам севда** (= имам желба) ~ *та сам армасан на вил'аатут ми, сакам тиа да ги чинам по-харни и да идам, белким сос тиа га излăжам армасницата ми да га земам тука. И кату си куношшисах сос ваша милос, имам севда да ти чинам и кум* [V,PM,-69]; **да не му остане севда** (= да не му остане желбата неостварена) ~ *после пуштил крапачино малкото дете да земи женаша му, да ја донесе на конакот, да ја види и крал'ут, да не му остани севда за неа* [V,PM,244].

севдали́а adj, indecl. 'тој што често се заљубува' [СК,335].

севдалина f 'сакана личност' [V,PM,377].

севăр* m 'студен ветар што дува од север' ~ *е́дна же́на, н-е́дин Бắдник, Бужи́к, гу-зăпăли́, изгуре́ то: куна́ко. Глида́ла уџа́ците ка́-ј чи́стăт сус сла́ма, и о́на до:-нăпắлне уџа́ко сла́ма, да-ј-згора́т са́јците. Ве́тăрут ду́е, се́вăрут, că-зăпа́л'ăт ти́а дắрвăта. Си́чко изгуре́* [ПК,2-(Ним),261].

се́гне (că) pf 'протегна рака' ~ *си́те другáре скина́ја, [и-ác că-сегна́х дă-ски́нам, [ло́за нă-го́ре ма́ле седи́гна. [Л'у́то-că ма́мо нăл'утих; извади́х но́ш уд-нужни́ца, [удрежа́х ло́за уд-ко́рин* [ПК,2(Крец),314].

се́дба* f 'житни култури, реколтата што ја дава нивата' ~ *Шо́ ра́бо́тăхме? Ми-шо́ ра́бо́тăхме: се́ехме се́дби, тит'у́не, бу́ба. Се́дбăта зна́чи тăва́ сиидбăта шо́-ј, шо́-că-жни́ци, шо́ că-вăрше: чини́ца, ра́ш, ичме́н, уве́с. Ти́а ра́бо́ти* [ВК(Шт),-289]; ~ *а́ма скăра́а се Бугáрто и Гắрците зă-Со́лун. Стипáа că-та́м. Бугáрска во́јска не́мше, сла́бо нă-Со́лун, да́л' и́мше а́дна дивúза. И Гắрците це́ла дăржáва ка́ пудбра́а, пучна́а ти́й то́пуве дă-пу́кат уфсе́лта, зăпа́л'увăт се́дбите, жи́тта* [ПК,2(Мор),218]; ~ *на иде́н чуве́к зингúн му дадéа ни́вите но́гу бирике́т. Да си чу́диши са́м и ве́лиши: Шт'о́ да чи́нам, шо не́мам де́ка да си прибе́рам се́дбата* [MV,K,277]; ~ *кога сеал, кога работил вел'ал: "На Богувто име и на дедувто касмет!" Ту, си рудила една седба, не́ су кажувајне. Еден ден, ка жнале, пуминал ут кăде негувта нива Дедо-Госпуд и гу питал: "Чиа е ваа нива, бре синко?"* [V,PM,267]; и: **с'ắдба** ~ *пра́вими надáс за да с'ắјми л'áтна с'ắдба* [MS,s,70].

седеф m 1. 'светликава супстанца со која е обложена внатрешноста на некои школки' – в. **сидифлија;** 2. 'вид лековито растение' – сп.: кога некој има запек (не може да оди по голема нужда) ќе скинат лисја од растението *седеф* ќе ги испржат во зејтин, а потоа зејтинот се цеди и се пие, а прженото лисје се става на стомакот [ТГ,...].

с'е́дим num '5+2' ~ *и вили́ на гудини́цатáму: "јас за по́јă на гурбе́т ... ти за м'ạ ч'áкаш' с'е́дим гуди́ни"* [MS,t,19]; ~ *ут там, н'ắ закáраха у Бад'е́мч'ифли́к и там с'ạд'ắхми пу на с'е́дим, о́сим м'ắјинц'ạ* [MS,t,2]; ~ *сидимт'áх гуди́ни că напу́лн'ạха и т'á за că уж'е́ни, ни мо́гам да ја прифтáсам* [MS,t,19]; и: **седăм** ~ *ниа ч'ухми, оти имаш јунак зент, молим на вашо величество да го пуснише: на нашиото поли има една страшна змија, штото седăм саати место држи крăстома* [V,PM,187];

сп. уште: *сид'ąмнáјсти*, односно: *сидимнáјси* (= 17), *сидимдис'ёт* (= 70) [MS,s,101].

седли impf 'става седло на коњ, го приготвува за јавање' ~ *Грујо Шкиндерлиа речи: "јазика ки ида през мори, Марковата керка да га зема". И заедноч отиде кон'а му да седли. Неговата кон'а, кату беши морска, знаиши што има аф морету* [V,PM,77]; ~ *– вёрен другáр мисичúна, [на висóко стójиш нóгу глéдиш, [да-л' ја видé мójта мáјка? [мójте брáтка, мójте снáи?" – "Твојте братја којне седлат, [којне седлат, те ки дојдат, [те ки дојдат, да калесат"* [ME(P),94].

сёдло n 'наковално – поголемо железо врз коешто се коват, т.е. обработуваат железни предмети' [ДК-(Лип),104].

седлу n 'направа од кожа што се става на грбот на коњ за удобно јавање'; Малецки во с. Сухо запишал: *м'áсту на гăзó* [MS,s,101] – веројатно: 'м'ásту за гăзó' ; ~ *тајл'акот ошти гу не беши удрил, са вăрна каде него, и тој тогас извади от неговот кон седлото, го кладе на тајл'акот и го извади вăнка* [V,PM,184] – во контекстот се среќава нерегуларна линеаризација: кратката заменска форма и глаголот се одделени со негацијата: **ошти гу не беши удрил**; ~ *ни мáјка жáл'ум, ни стáри бáшта, [тýко си жáл'ум пăрвото лúбе – на вójна óјде, óјде не дójде, [кójнут му дójде, нéго гу нéма, [на сёдлото úма пúсмо пишáно: ["Жéни се, жéни, бéла Вилúко!"* [ИГ,108]; ~ *јунакот извади седлото от тајл'акот, гу кладе на белата бесна кубила да ја вјахна. Сос гол'ам ихтибар отиде прет царјут* [V,PM,186].

сёдмица* f 'период од 7 дена, недела' ~ *бéше дóцкана на тóа дéн, прăвниут ут сёдмицата, и бéа врáтите затфорéни, тáму дéка бéа ученúците собрáни заради стрáхут јудéјцки* [ВЕв(Кон),308].

с'ёдни pf – в. **с'ăди*** 1. ~ *вид'ą дјáкут и тój ја пригăрна и т'á му р'éч'и: "ц'ál вéч'ăр сă тója!" и с'éднаха да идáт* [MS,t,68]; ~ *имáш'и инá кампúна; си с'éдна н'éтр'ą у кампúната и тáм-си млăч'áш'и* [MS,t,24]; ~ *за умрăкни, за пójат у думá, зăса мýјат сăс óда, за с'éднат у думá, за пучúнат* [MS,t,67]; ~ *дур да пój, да с'éдни тój, já-ти-гу ч'ýка пак ман'ą'ó* [MS-t,11]; ~ *"с'éдни – вилú – на тáс купáн'а, јáс – вилú – за ја пăтам пúч'ката"* [MS,t,78]; ~ *и с'éднаха да идáт; им'ăха тóч'ину ('пúта') и брăкаш'и сфáт'ąта идúн нóш'* [MS,t,78]; 2. 'отседне, се настани некаде' ~ *и дójдух у Атúна, с'éднах на тýзи киш'énудухúју и брках инá мóма* [MS,t,12]; ~ *сиромáхот отúде на домá му, вéли на женáта му: "áди жéну, сегá нúа кé да сёдними нá брáтовата ми кăшта; сóс кутúјката трáмпа чинúхми"* [V,PM,149]; ~ *ут тáм с'étн'ą с'éднах два трú м'ăсници у Сулýн* [MS,t,1]; ~ *му вéли: "кади ефéнди, прáти минsúл да пúташ за мéни, туку јáзе на чýзда кăшта не мóга да сјáдја сос женáта ми, но ке да фáтим другá кăшта да сéднам, дур да дójди минsúл'ут"* [V,PM,12]; 3. 'се симна, застана' ~ *вúд'ą ч'ą пáдна у мур'éту, кундúса ('с'éдна') и тój на иднá адá* [MS,t,58]; ~ *сă ч'ýд'ąш'и д'é да пój, ни знájаш'и н'ă фту; с'éдна на сукáкут* [MS,t,81]; 4. 'се постави' ~ *вечертá, кату*

сéднаха да вичéрат, по вéчера му вéли нá дéтето: "сегá, сúнку, јáзе сáкам и милýвам да ти чúнам зéт, да ти дáм керкá ми на тéби и да ти úмам нá домá ми кату чéдо" [V,PM,153]; 5. изр.: **на кол'аното ти да седни** (= да ти се моли, да ти се умилкува) ~ *"... ету от тука да познаеш, ча кучката е помилна от царицата. И хич немој бериш гајле за царицата! Јазе да га чинам да дојди, пак на кол'аното ти да седни самас"* [V,PM,60]; **седни та прапејви** (= кога на некоја работа тешко ќе се наоѓа крај), пр. кога се ткае и на разбојот се заплетуваат и кинат жиците, ткајачката ќе рече: *"Псешка работа; седни та прапејви"* (плачи) [ТГ,364].

сéдини n 'седење' ~ *и прéмạ п'áснạта чýкạ, и ќ зạсвúри и ќ зạстáни. Он ќ збóри пá. Нạ-прúмạр. Амạ нạ-сéдини, тóạ сéир. Нạ-сéдини, нé нạ óрọ. Цумбúш нạ сéдини* [ЛС(К),122].

с'éднува impf 1. – в. **с'áди*** 1. ~ *клáват и идúн т'éш'ук (|| т'éш'ка) кáмин' на врăх кóтката за да сă гирдúсува óснувáта; и с'éднува бáбата на крýсноту* [MS,t,7]; ~ *и с'éднуват двáта, ја изјáдуха гăската* [MS,t,57]; ~ *стáна забúтинут да пój пák нă кáфинéту, с'éднува на карéглата* [MS,t,82]; ~ *мома̀та отиве дори доло по долут, воф адна виран вуденица. Тамка наожде адно куче и адно маче, и си ги прибира при неа. Ка замркнало, си затфорува вратата и си седнуве да си повичере* [ШК,5(428)] – запишувачот, редакторот (?) на "Зборникот" на Верковиќ коментира дека би требало: 'при себе' (место *при неа*), но во долновардарските говори употребата на формите на лич. заменки во ваквите конструкции е скоро редовна; 2. 'се настанува' ~ *утúва у Сулýн, на иднó киш'énудухújу с'éднува* [MS,t,9]; 3. 'се задржува' ~ *с'éднах два три м'á·сници у Сулýн* [MS,s,101].

седум читвртока – народот ги празнува сите *читвртоци* од Велигден до Спасов ден и ги именува *Седум читвртока*. Според народното верување четвртокот е среќен ден, сепак навечер жените не предат и не шијат. Некои четвртоци имаат свои имиња, пр.: *Вели Читврток* [ТГ,8].

сéдăв adj 'човек со обелена коса' ~ *гу-пузнајáх пу-сéдăфта глáва* [ПК,-2(Драг),100].

сеедно adv 'непрестано' ~ *едно време имало еден богат човек со една шчерка, а комшијата му бил сосем сиромах. Шчерката на богатио сеедно му вел'ела на татка си оти нашијо комшија је сиромах само от жената* [ШГ,5(406)]; и: **с'éјну** (< сé едно) ~ *и си рéкух сăс умó: н'ăј ањáнки да дóа да ти кáж'а и дăса с'éјну склáвус* [MS,t,15]; ~ *сéјно уф нúх сă збрáни – úграт кáрти* [ПК(Гăр)]; сп. уште: **с'é инó** ~ *нájди идúн кáл, гу закувáва мýл'ạ ту дур на кур'éму у калó н'étрạ и тáм гу мáч'ка с'é инó* [MS,t,34].

сеиз* m 'коњушар' – в. **сиизин** ~ *дур да фати да кажува на жената му, дошли клети сеизи пак да го земат, и го занели на конакут. А крал'у му вели и му са кăлни: оштити на една работа да битишиш: ако ја битишиш, ки ти предам моја столнина* [V,PM,244]; ~ *излела девојката, да помети рамни двори. Проминали кралски сеизи приз рамно ú двори, да напујат бăрза кон'а, и видели сеизиту на девојката, шјаштисали* (се избезумиле) [V,PM,243] – случај кога директниот предмет е

придружен со предлогот **на**: **видели сеизиту на девојката.**

сéјне n 'активност кога се сее брашно (да биде чисто)' ~ *чéстинта-ј засéјне брáшно. Она-ј нóго пó-чéста ут-сúтто* [ПК,2(Крец),131].

сејан adj 'зачнат, оплоден' ~ *ја вели: "мале, мила мале, јазе за ти пита н'ашто, ама праве да ми кажиш, ч'а хич ти не жал'а за една дуката". – "Мале, да ми кажиш, јазе дали от татко ми сејан сам, или от иґуптин"* [V,PM,182]; ~ *едно времја татко ти го беха зели на кавгата, та ми остави тука сос идно иґупче, хизмиќарче, та јазе сос него са збраках. Так ти си асил сеан от иґуптин* [V,PM,183].

секде (и: **секăде**) adv 'на секое место' ~ *ув во село сă имă сăчувано и такво старинцку тукмејне мигју бејзте и силјајнту, шо било едно време секăде и шо-ј устанато сăл ув Аваре, во е – кăршилукут* [ME,P,87]; ~ *от секде се брали јунаци и никуј не можел да заколе каменут, а само се чудили как може да се заколе камин? Вăф адно село имало адна фного јунак мома, отишла при царут и му рекла: "Цару, ез закол'увам каминут"* [ШК,5(423)] – удвојувањето на објектот (при определени услови) е општа особеност на македонските говори, но во долновардарските ќе сретнеме примери во кои тоа правило не се почитува, сп. од контекстот: **цару ез закол'увам каминут** (место: 'ез го закол'увам') .

сéкаков* pron 'било каков, од најразличен вид' ~ *и тој седнá на едúн крај, ча мóлите при едúн хавýз едни пéсни пéиха, други свúрка свúрјаха, еднá мýзика и сéкакви органи* [V,PM,9]; ~ *кату бéши млóгу ихтибарлúа човéкот, му úдиха млóгу гóсти на дóма му, сéкакви л'ýди, едúн дéн са случúй да дójди кадúата за нéкоја сéлска рáбота* [V,PM,25]; ~ *отиде с много радос на Марин базирґан и на другите да му вели: "е море, господари, де она е била кахпеа! Играј с секаков човек. Ето јазе хем ја фатих и една мишјан земах от неа"* [V,PM,166].

сéкел m, bot. Polyporus fomentarius 'вид печурка со која се секнува оган – трат' [ДК(Лип),106].

секоги adv 'секогаш' ~ *жената секоги си пила вино, а фногу пăти и се опивала. Един ден во зимно време, зашчо ú било студено, дошло ú на ум да го стопли виното* [ШК,5(417)] (во врска со образувањето сп.: **тоги** место 'тогаш').

сéкој pron ~ *сéкој шо пúи ут вá вóда пак жéдин; úлим тó шо ки пúи ут вóдата шо ки му дáдам јáс, нé ј кабúл да жéдни ду вéкот* [MV,K,257]; ~ *óти нóгу Пруфúти и царóви сакáле да и вúдат, ма нé и видéле и да слýшат тúа шо вúи слýшити, и нé слушáле. И сè пу пăтот си óдиши, и на сéкој грáт и на сéкоа сéло си прикажýваши и пăт си прáвиши* [MV,K,328]; ~ *ричé на нéа: Сфéти Дýх ки флéзи на тéб и тó шо ки си рóди ут тéб, Сфетéнио, ки си кáжи Господúново Сúн. Оти нéма кабúл сéкоа пувéла Господúнова да нé си чúни* [MV,K,316].

Сексéно top. 'место во реонот на Карацово, Серско', поврзано со бројот "80", сп. тур. seksen [ЈИ,Ми...,192],

сéкăк adv 1. 'било како, во секоја солуција' ~ *сéкăк сум кăúл' áска, сáмо дă-нéма кáвги* [ПК,2(Гăр),-100]; ~ *сéкăк бúве ус-свój чувéк;*

2. 'сигурно' ~ *сéкăк ќи-ми-дáјш, áк нáјдиш...*

сел'ам m 'поздрав, желба за успех' [V,PM,377].

сел'амет m 1. 'милост, среќа' ~ *на кон'у са попита, и кон'у му вели: "сега да ми вјаҳниш и, как ки проминими от златната јабăлка, да гледаш да искиниш един дал и да побегними, ча ако усјати ламјата, и тебика и мени ки ни изјади; хич нема сел'амет!"* [V,PM,-113] – во текстот се забележува неправилна употреба на предлогот **от** наместо 'покрај': **как ки проминими от златната јабăлка;** 2. изр.: **излезе на сел'амет** (= се усреќи) ~ *ти да собереш мојте кокали, да ги кладеш у јасилот и да седниш на врăх кокалиту, да ми а лижиш четиријси дни и тогас за ти дојди хубав кон со златно седло, това за ти извади тебе на селемет* [V,PM,205]; ~ *и тој вели: "скоро златното пиле да ми го најдиш!" Ја картал'ут еднош ка си пусна и, тука и таму, го најде пиленто, му го даде на Ил'а и му рече: "хајде сос здравје! Сега веке нема да теглиш захмет". Оттамо Ил'у излезе на сел'амет* [V,PM,172]; **на лек и селимет!** (= така се кажува кога ќе се заврши лекувањето, т.е. се изразува желба да биде среќно лекувањето) [ТГ,247].

сел'анин* (и: **сел'анец***) m 'жител на село' ~ *от двé-трú днú пóсле проминáли едни́ нéгови сел'áни, гу нáјдоа џифаирџијата на пăтју утé-пан, гу познáли, фатúли éди-тáму гу зарúли, после тúдоа на кон'áкут, дадели хабéр* [V,PM,27]; ~ *като зели да се борат, се борили, се борили, мечката се уморила и рекла: "Ее, јуначе, да има некој сел'анин, да ми даде една топла пита, крфта ти бех испила"* [ШД,5(440)]; ~ *и т'а си разедила, да отиде вăнка от селото, на една пл'амн'а да спии. Ја запали пл'амн'ата, ја згорја. Утрината, га глендат сел'аниту, коџабашиовата пл'амн'а са изгорјала* [V,PM,209]; ~ *на во извор пăтниците Пазарејна и силјајнто ут друјзте села на окулу гу велјат "Бајната", друзи па ут Водин ут та страна – "Маркова Бајна"* [МЕ(Р),69]; кај Малецки: **с'éл'ąнин, сил'áнину.**

сел'анка f – в. **сел'анин*** ~ *тјанака познала, ча за носо и така вревиши гостут, и заедноч му дала каршилăк, му вели: "ej господине, уџако е крив, но кадешут изл'ава праве". Кату чу царјут такос отговор от една сел'анка мома, са почуди* [V,PM,54] – од статистичките податоци, особено од оние на К'нчов, узнаваме дека до Балканските војни турскиот етнос во Долновардарско бил изразит, оттаму освен лексичките позајмици, турското влијание е забележливо и во структурата на односниве македонски говори, таков е случајот од контекстот во кој именката се јавува како атрибут на друга именка: **отговор от една сел'анка мома** (место 'селска'). Вакви примери се забележани и во други говори, тие се споменуваат и во "Историјата на мак. јазик" од Конески, но овде се среќаваат многу често.

Селвúите top. 'место во реонот на Бутково, Валовишко'; сп. во тур. јазик selvi 'дрво кипарис' [ЈИ,Ми...192].

Сéлене top. 'ниви' во реонот на с. Крушово, Валовишко; сп.: при обработката на земјата селаните наоѓале делови од икони и од глинени посатки и оттаму се мисли дека на тоа место имало стара населба, преселена. Врочем на тоа асоцира и името (*Селене)* [ЈИ,Ми...192].

Селимсу́ка top. 'ниви и чешма' од тур. л. име *Селим* и *su* 'вода' + суф. *-ка* – во реонот на с. Чифлицик, Валовишко [ЈИ,Ми..., 192].

Селиште́то top. 'руини од старо село' (преселено) во близина на с. Руждене, Драмско [ЈИ,Ми..., 192].

се́лски* adj 'нешто што се однесува на село' ~ *кату бе́ши мло́гу ихтибарли́а чове́кот, му и́диха мло́гу го́сти на до́ма му, се́какви л'у́ди, еди́н де́н са случи́ да до́јди кадиата за не́која се́лска ра́бота* [V,PM,25]; и: **селцки:** ~ *ништо не испадна уд мојта сакачка. Работта са-јзмени су дујдувајнто на П. Лавров на нашто село. На него најстина толку гу ареса селто су негувјут башкамурлија живут, шо ма насърчи, да зем да написам сѐ шо можам да научам за селцкјут помин ув Постул* [ME(P),69]; ~ *кату чу́ха така́ от та́тко им, и тройцата сплъзна́ха ръ́ка и излезоха от та́тковата му къ́шта, кини́саха и тройцата да те́рат късме́т. Нај-гол'а́мојут на едно́ село си фа́ти гувида́р, да пасе́ се́лските гуве́ди* [V,PM,20] – во контекстот ја среќаваме множинската наставка **-и** кај именка од среден род: **се́лските гуве́ди**; такви примери има повеќе што зборува дека не се работи за превид, туку оти споменатава наставка станува општ сигнал за образување на множински форми (независно од родот) ; во случајот може да се допушти позајмен образец од тур. јазик; ~ *селцкјут мухтар къ́т сакъ́ше гу удирише се́лцкјут мијур зъ́ селцкъ́ ръ́ботъ́, сеа тикмилј съ́ минијъ́ ръ́ботте* [ME(P),90].

с'е́лу n 1. 'населено место, помало од град' ~ *им'ъ́ш'и идно́ вр'ъ́м'ъ у идно́ с'е́лу иди́н ч'ув'ъ́к сирума́х, у дв'ъ́ нид'ъ́лъ уж'е́нинт* [MS,t,67]; ~ *ути́ди ж'ината у идно́ с'е́лу да бръ́ка ра́бута* [MS,t,68]; ~ *тръ́гна пу пъ́нт' да и́ди, д'е́ да на́јди с'е́лу да по́ј* [MS,t,23]; ~ *нарасти на ч'урбаџ'и́јата мума́та, и́ш'ти да ја та́кми, гу ш'е́та ш'и́чкуту с'е́лу* [MS,t,14]; ~ *пујно́ вр'ъ́м'ъ и би́л иди́н ч'урбаџ'и́ја и такш'идепсувал ут с'е́лу на с'е́лу, ут касаба́ на касаба́* [MS,t,9]; ~ *му вили́: "ја́ съ́ устав'ъ́х гудини́цата на с'е́луту и има́х р'е́ч'ину да м'ъ́ ч'а́ка"* [MS,-t,19]; ~ *тугас по́пут р'е́ч'и: "ко́гу за ва уклаве́? хи́тра Пе́три!? то́си на́јкуркакут ч'ув'ъ́к ут с'е́луту"* [MS,t,75] – во контекстот ген.–акуз. форма **когу** се јавува наместо номинативната 'кој': **р'е́ч'и: "ко́гу за ва уклаве́?"**; ~ *гу пи́та ... : "гу ни да́ва на м'е́н'ъ, да гу ја́хна да съ́ раш'е́там пу с'е́луту?"* [MS,-t,20]– овде имаме неправилна линеаризација во прашална реченица: негацијата доаѓа зад кратката заменска форма (*гу ни да́ва?*), а освен тоа отсуствува честичката **ли** (што се третира за балканска посебност); ~ *з'е́ пуна́ стути́на ко́зи и ерке́ч'а и и́ш'тиш'и да му ги зака́рат на с'е́луто́му* [MS,t,17] – во зборoформата **с'е́лутому** имаме употреба на заменската форма во постпозиција (значи имаме развој на членска морфема), но и траги од падежните форми кај заменките. Во примерот што следува истава форма (**с'е́луто́му** = неговото село) има посвојно значење ~ *и н'е́с си ути́духа на с'е́луто́му да си ж'ивова́т* [MS,t,13]; 2. има случаи кога со именката **село** се означува населението (на селото), место 'селани': ~ *кату за доакалесат селото, за си вър́нат за да подат у дома на зентут. Тогај*

викат со сé му глас триш: "и ху, ху!!!" [V,PM,247]; ~ *вúка: "Дрáги сл'áни, ќи-си-пǫмóлими нạ Гóспǫ, нóгу сýша-и, вúка, ác кáǫ свштéнạк, ác ќи-си-мól'ạм, ámạ сéлотǫ дạ бúди слóжнǫ* [ЛС(К),119]; ~ *и нăрóт бéге сéга, нăдолу и пу тáа рéкта нă-дóл, пу-Гáлик, цăрно стăнá, мрáфка. Си-вúкме: ду-тáа плáнна ќ-óјме и пák сă-вăрниме. И уддéлме, дé-тýк, дé-тáм дă-тá уф-Бугáрја. Цéло сéло бигáхме, ус-фамúли:та* [ПК,2(Гăр),218]; ~ *стóри идná гул'áма кăш'та: палáт'; с'élуту фáти да гу милóва млóгу* [MS,t,87]; ~ *шо сă-пукрúни рúјпте уд-гóре ус пáрички, пáрички. Нéкуј сéла па имвúкат стăргáчки* [ПК,2(Драг),83]; ~ *шó ќи-крúјш, си-кăжáла нă-адúн, сјáа цéло сéло знáа* [ПК,2(Гăр),192]; 3. 'месност' (?) [MS,s,101]; – ова, последново значење што го наведува Малецки не ни е јасно, ниту познато од други материјали.

сéмка* f 1. 'зрно од семе на растение од кое, при одредени услови, може да никне ново растение' ~ *и жéнта, тó врéме кóга бúла у бóчфăта удглáдус, трú дéна бúла нăтре, сиидéла сéмки уд-дрýгăта гудúна шуимáло у-бóчфăта* [ДК(Рак),150]; ~ *прéсево сă-прáве ус-учмéн, сéмки уд-бубáјк, бăмбóни, наýт и пáри, сúтни динáрчта. Ус-тóо сă-прăсéве нивéстта ká a зúме мóмчто уд-дóма* [ПК,2(Гăр),88]; ~ *шó сја:-скинáл чăкăрлúа* (незрел), *нé глéјш сéмките ú сă-бéли* [ПК,2(Гăр),134]; 2. 'семе од тикви, печени се јадат' (обично во pl: *семки*) ~ *мáма ќи-ти-дóнце бóбо ут-тáмка: ниблибúа, сéмки, бǫмбóне. Ká ќ-óде нéгдин мájката, о-устáве мăлéчкуто и тăкá му-вúке* [ПК,2(АЌ),24]; – в. **с'ăм'ạ**

смкáр* m, zool. 'вид мала птица' ~ *симкáрчта пу-грójсто нóго óдăт* (го напаѓаат грозјето) [ПК,2(Грам),-100].

сéмне (сă) pf 'се пристори' [ДК(Лип),-103].

сéне impf 'прави да се стори сенка, засенува' ~ *и уддéл пóпо нă-бăцáта. То: шúре сус врéјкăта, брáт му мăрýве сус-кýтлăта. Е, ká гу зăсенáл нă-бăцáта, сéне. Пугл'ăднáл нă-гóре, тáм пóпо. Ká о-пуглăвéте édин кáмăн и-пóпо тáмо устăнáл, нăврăс кирмúјте си-умрéл* [ПД,161].

сéнек m 'дрвен сад (за течност)' [ДК(Лип),104].

сéнет m 'запис, писмена потврда' [ВК-144]; сп.: во минатото имало голема доверба меѓу луѓето, си позајмувале пари (па дури и меѓу Македонци и Турци) и тоа без сведоци и *без сенет* (признаница) [ТГ,227].

сенка f 'митолошко суштество, некои го замислуваат како ужасно тешка жена полна со крв, други пак како животно, тие "ги притискаат луѓето кога спијат, особено породилките" [ПК,2(9)]. Породилката кажува дека *сенката* се појавува навечер во вид на мачка или друго животно, дека се движи без шум и има таква сила што кога ја притиска, жената може да изгуби и *свест и глас.* Породилките од оваа болест се бранат на следниот начин: секоја вечер, откако вратата ќе се затвори, постелата на породилката ќе се попрска со *света водица,* односно ќе се накади со темјан. Од овие две работи бегаат *лушутиите (сенките).* Суеверјето во минатото одело до таму што се надевале дека *сенката* ќе ја исплашат со мечка (оние што по селата ги води мечкар за атракција); за тоа имало 2 начина: едни породилки во сабота рано наутро пред да се појави сонцето

сă путкадуват сус мечкина коса, други (исто така во сабота рано) го викаат мечкарот да дојде со мечката во куќата на породилката, породилката ќе легне а мечкарот ја шета мечката покрај женатa и при тоа ќе ја згазне неколку пати на грбот, така што болеста ќе се исплаши од мечката и повеќе нема да ја *путиске* породилката, а мечкарот ќе добие награда *"за лек да са фате"*. Запишувачот С. Таневиќ заклучува: сето тоа доаѓа од болно воображување и од страв [ТГ,-110]; ~ *и нéкоі жéни ут нáс ни си присонúле на нáс ка му сạ дóшле рáно на грóбот; и как нé му сạ нáшле на снáгата му, дóшле ем рéкле на нáс гија ки видéле сéнка* [MV,K,253].

сено n 'искосена трева' ~ *ја испадни црна-јока нивесто, [да причекиш првно л'убе л'убено, [да му фатиш врана којна за узда, [да гу врзиш за благата јабулка, [да му дадиш ситно сено да јаде* [ТГ,370]; ~ *зăпнéли уф-кăштте тéрăт јăдéне, тéрăт пáри, нúй дă-јм кáжме, áма нúшто гăрчки нé рăзбúрме. И сéтне устăнá ф-сéлто едúн тăкóф, што-ј пузăдúнта, убóс пу-стáро. И тáм ф-áдна бáшча нăвăрзáа мулúнта, úмише сéно, бугáрско сéно* [ПК,2(Мор),223]; ~ *Срáшнạ рạбóтạ д'áте!... Остạнá-ни тáм рóднатạ ни гạрмýдạ сăс двé кăшти, плéвнạ, ахăр, éсли, тăрло, ạмбáр, sạsúдạн клáдник* (бунар), *цáлиọ имóт сạс двóрọ, ạвлú(ј)ạтạ, нúвите, ọстạнáа идúн нáсạд ọт смóкви, лóзạ, вúтки, тọпóли, трú ил'áди килọгрáми чнúцạ, ч'énкạ уф-зăрнọ двé ил'áди килọгрáми, фạсýл' пéнт стутúни кúлạ, слама, сено, иднá кубúлạ, двé крáви, чтирúис и пéнт óфци...* [ДС(Ч),168] (автентични сеќавања за егзодусот на Македонците од Серско). Од контекстот заклучуваме дека фонетската појава преглас на **а** > **е** (зад меки согласки), позната од говорот во Кукушко се среќава и во Серско, сп. **если** м. 'јасли' (направа во која се става храна на добитокот – обично покрај sид, на подигнато место); ~ *уф-плéмăнта чýвме: слáмта, сéнто и стóкта;* ~ *áдин фăндáк úма двạ нáјсе óки: дунцéх áјн фăндáк сéно, јóнца, слáма* [ПК,2(АЌ),86,126].

сенлив* adj 'внимателен, нежен' ~ *малој моме јубава, [дур јубава, сенлива! [сата каза прешитах, [твоје лико не најдех, [дур јутидох в Цариград, [тамо ти најдех лико* [ТГ,52]; ~ *хеј мори, моме јубава, [јубава дури сенлива! што ти е бело то грло, [куту на филџан то дано! [филџан је палин ракија, [да пијам, да се јопијам, [на скути да ти преспијам* [ТГ,159].

сенце n 'мониста' ~ *сúтни зăрнцúнạ, шạрéни сạ: цạрвéни, жăлти, úмạ ги мóдри, ппл'áви. Сéнцтọ сạ-нúже нạ-кọнéц, или сạ прáвạт чумбéре* [ДС(Ч),141].

сеовба f 'љубов' [V,PM,377]; в. **севда**.

с'ёпак adv 'повторно, пак' ~ *и т'é си сă фл'áвали с'épак у мурéту ... му гу прибăрнувáха пампóру* [MS,t,61].

Сер (и: **С'ăр**) top. – град во југоисточниот егејски дел, Серес ~ *мори, југријала мисичина, [пу Сер пол'е, рамно пол'е, [пу Јуванови рамни двори. [Мори, Јувануве вичерале, [сирак Јуван не вичере* [ТГ,97] – во контекстот среќаваме 2 именки од кои едната е определба на другата, наместо придавка: **Сер пол'е** (сп. 'Серско поле') – карактеристика позајмена од турскиот јазик; втора посебност е употребата на множинската наставка **-и** кај оние еднослоjни именки, што

обично одат со наставката **-ови** (во овие говори **-ове**): **рамни двори;** ~ *утúдух у С'ăр, ут С'ăр утúдух на Димúр-Исáр* [MS,t,1]; ~ *как сă врқаш'и утúди у С'áр, имáш'и идúн аратлúк там* [MS,t,37].

сéр m 'нечиста вода од волната кога се пере' ~ *тóо сéр зăшó стj-о:истурúли нă-стрéт двóр дă-смăрде* [ПК,2(Грам),100].

сербéс adj (indecl.) 'решителен, смел' ~ *удгувурúл дjáкунут сербéс* [BV,14]; – сп.: народот верува дека *Св. Павле* бил брат на *Св. Петар*. *Св. Петар* бил богат и *сербес, кабадахија* (властољубив), па поради тоа народот пости прет *Питровдин*. Меѓутоа *Св. Павле* бил сиромав и *повидлив* (помирлив), па поради тоа и не го ставиле редум со *Св. Петар* [ТГ,73]; в. **серт**.

сердисува* impf 'паѓа (пр. на земја)' [BV,14].

Сердóко top. (< *Средоко* – со метатеза) 'рамно место, *средишно* во однос на други топоними' [ЈИ,Ми...,193].

сéре (сă)* impf 'врши голема нужда' ~ *тáа стăнáла, рúбите аднá пуаднá исфăрл'ála-j нă-пăто и рипнáла. Сă-j-сирáла ф-кóшуфто и бигáла. Тóо флéве уф-сéлто: "Ej, рúби, о-о крáпуве, сóмуве"* [ПК,2-(Мор),225].

сéрт adj (indecl.) 1. 'лош, нервозен' (за човек) ~ *кúптен серт чувек бише, зăтоо бише кут пардиа, ного слап...; ~ сей сă питă кăква му-j лăкăрдијтă нă бегут су силјајнту? Да се рăзберă ва рăботă сакă да се кажă најнаприд, оти сăтă лăгачки му стоат нă кјефут нă бегут. По кротките безu по-путпушкјăт, по серттă по грабăт* [МЕ(Р)85]; ~ *нóго-j сéрт, прăт-н'áа нé сă-испáѓе, вúке, пúске* [ПК,2(Гăр),174]; 2. 'остар' (нож) ~ *нóго сéрт ej нóжо, пулéка дă-н сă сéчиш* [ПК,2(Грам),-100]; 3. 'лут–а' (за ракија) ~ *и с'éтн'а ja бир'éми ракúјата у идúн гарнóк дур дăj сéрт' ракúја тич'éми* [MS,t,4]. Овде гл. **тич'é*** е употребен како преоден.

сертме n 'вид мрежа за ловење риби'; сертмето го плетат од јак ленен конец, во вид на *конус*. Врвот на конусот се вика *кубе*, а основата (на конусот) со *ќостеците* се вика *кесе*. За да пропаѓа (потонува) *сертмето* во водата на *кесето* му врзуваат олово. Постојат следниве начини на ловење со *сертме: на ранила, на фрл'увајне* и *на вличејне* [ТГ,393].

Сéслуво top. 'име на село во кукушко-солунската регија' ~ *низ нáшто сéло замúна, низ Нимáнци. Утúде Стрéзуво, Сéслуво, надóл утúде, уф-Дóлно Поле. Нé знájме ут-тáм нă-тăкá, áс ду-тáм знáм, нă-тăкá нé. Дóлнуто Пóле, Сóлунцко Пóле* [ПК,2(Пл),251]; ~ *уф-Кукýшка укол'а сáмо úма устáвно дистúн-петнájсе кăшти уф-Драгумúрци, дрýгто сé-j-изгóрно. У-Крéцăво-j устáвно сáмо цăркăфта и двé кăштички. Гăрмáдна-j цéло брúшино, Гавăл'áнци-ej цéло брúшино...Лăгăдúнej устăнáло, Сéслăво-j устăнáло, Стрéзăво-j устăнáло, а тúа дрýкте сéла сè сă-изгóрни* [ПК,2(АЌ),34];

с'éстра f 1.'женско суштество во однос на другите деца од исти родители' ~ *и с'éстра-му идúн д'éн' с'éдн'а на врăх главáта-му, плáч'иш'и* [MS,t,51]; ~ *тогáс тóјнака фати да одрјáви жáбин јазúк и вéли на жáбата: "ох сéстру, тја чýх глáсо ти и ти познáх. Излези вăнка да ти кáжа, ча от мájка ти донéсох пóклон"* [V,PM,28]; ~ *еднá кубúла, имáло сос дéвет*

жрја́пчинта стредја́ море́ту, и та́мо и́маши една́ зе́мја: жи́в чове́к не оставиши таја́ кубила. Па́к то́јнака оти́де на ко́н'у му са пи́та, и ко́н'ут му ве́ли: "немо́ј ти е стра́х! Онаја кубила е мо́ја се́стра" [V,PM,113]; *~ иди́најут им'ӑш'и една́ с'е́стра, и́ш'т'аш'и да ја дад'е́ на дру́гајут* [MS,t,70]; *~ му ја да́вах се́стра-ми да е́зми ж'е́на, ја ни з'е́* [MS,t,73]; *~ и на Але́ксандрус с'е́стрит'ӑму д'е́н' и н'е́са о́ш'ти ж'и́ви сӑ* [MS,t,61] – во контекстот се среќава преодната фаза од заменската форма употребена постпозитивно во смисла на определен член, но како нерегуларен остаток од падежна форма (со посесивно значење): **с'е́стрит'ӑму**; 2. 'обраќање со милост кон женско суштество' *~ ӑ-вӑрзва ме́чкӑта ле́по су-фӑрто́ма, и зӑпал'вӑ уздо́ла о́гӑн. Фӑти́ла дӑ-го́ре ме́чкӑта нӑкӑј-ме́. – "Го́ре, бра́те!" – "А, тӑрпи, се́стро, тӑрпи! И ја́с та́ка бе́". Фӑти́ло дӑ-те́че ли́гда, са́ло уд-не́а, дӑ-ка́пе* [ДК(Паљ),119].

сестрени́ча f 'сестра само по мајка или само по татко'; со исто значење: **не́ али́с се́тра** [ПД,117].

сестрин* adj 'нешто што се однесува, односно што и́ припаѓа на сестрата' *~ ету јазика ке да идам на работа, тинака да сјачиш от сестрина ти мрӑша една парча да готвиш да јадеми! Ами тјанака, братку, сос какво сърце да готви от сестрино и́ месу?* [V,PM,62].

сети (сӑ) pf 1. 'се присети' *~ та́ па ма́јкӑта му-и-вӑрза́ла у-инӑ кӑрпа, му-и-кла́ила у-се́ндику нӑ не́јна ке́рка о́чите шу-му-и-изва́ди. Та́а сӑ-сити́ла, си-ре́кла: "Ма́јкӑ-ми микла́де две́ о́чи у се́ндику. Че́кӑј дӑ-мудам"* [ДК(Паљ),122]; *~ И то́зи стра́х-му-е дӑ-се́дне, се-бо́е, ви́ке та́а: "Не-бо́ј-се, не-бо́ј-се – ма́а-му су-рӑкӑта – услубо́ди-се". Са́кум дӑ-ми-ка́жиш една́ при́кӑска, – а́ма та́а гу-позна́.То́о не-мо́же дӑ-се-се́те, о́ти не́гувта л'убо́вница-е, и му-ка́зве: "Ајде сига́ зӑпо́чни при́кӑската"* [ВК,284]; *~ бли́зо де́ка што б'а́ш зӑса́дн бубаќо б'а́ха на́шит о́фци. Прајде́х им по́пуле́нка уф-т'а́мницата и ги допира́х. Што да чи́нам сига́? Са-се́тих. Пушти́х-гу ма́гаре́то* [ДС(Ч),166]; 2. 'си помисли' *~ малкото дӑтӑ зӑло да врӑви: "Мајка ми ма закла, тато ми ма испади, лӑла ми ма ужи́ви!" Тато му и ратајӑ сӑ сӑтили, чи нӑзи ж'ӑна јӑ сӑстра му* [V,PM,292]; *~ на гроб да ми сејиш, Стано, [дрво дафиново, Стано, [за дрво да врзиш, Стано, [мој ми брза којна, Стано, [кога којна, бела Стано, [висне и пудвисне, Стано, [тогај да се сетиш, Стано* [ТГ,94]; 3. 'сфати, осети' *~ А скрију́ва ину-ќу́п ме́т, а́рно ма, лиси́цӑта се́ки де́н ја́де утто́ ме́дут. Де́ка се́дӑт: "Иии!, чи́не. Е, мӑ-ви́кӑт" –"Ко́ј тӑ-ви́ка?" – "Мӑ-ви́кӑт, ве́ле, дӑ-крӑстӑм". Она о́де – ја́де ме́т. Ти́а вуло́јте нӑ-мо́жӑт дӑ-сӑ-се́тӑт* [ДК(Бош),139]; *~ дуде́к сӑ-се́тиш, о́н ќи-ти-ј-зӑма́чке о́чте, ќи-тӑ-излӑже* [ПК,2(48)]; *~ мо́мта уста́нӑве те́шка и бра́т ај сӑ сити́л – а устӑви́л се́стрӑ му. Дујде́ло вре́ме – руди́ла. Лижа́ќи ма́јка му, он, оште ка па́жге ут ма́јкӑ му и ри́пке низ уда́ата, ско́ке* [ИГ,110]; 4. 'откри' *~ вика́л нӑ-ба́туфците та́м, нӑ-бра́тто: "Ни́м спијајте, дӑ-гле́јте дӑ-избе́гуме, е́т тӑка́, тӑка́ нӑ-же́нӑ-му кӑжа́: "Зӑ-то́ӑ ја́дӑне ас ни́х ки-ј-изе́дум". Фӑти́ли о́ни, избӑга́ли. Избӑга́ли, и то́ӑ ги сити́л, зе́л пу-ни́х дӑ-тӑрче* [ПД,159]; *~ ко́ ќи-гу-ви́де, ствáрно сӑнду́чито не́јно. Одма ги-зе́ма ца́р-*

виут сúн сăта (сите). *А-викнýва бáбицăта: "Кáжи шó рудú жéнами? Мúсли, сéга сè се сéти рăбóтăта. Аку-излăжиш – ричé – глáвăта, глáвăта ќе-ти-ă-сéчăм. Ако кáжиш, ќе ти прóстам"* [ВЕв(Кр) 303]; 5. '(пре)познае' ~ *и óна прăд-нéго ин вúке: "Игрáј кýкличко, игрáј нóшче, јáс читирújсе дéна ýлрăн гл'ăдáх и читирújсе вéчăра, пá сáбор сă-чинáх". Знáчи чувéко сéга за да сă-сéте. И ки-му-кáже нáј-нă-кусýро, áку нă-мóже да сă-сéте* [ПД,164]; ~ *"Јáс, вéле, ќи-сă-стóрăм идно-кóч, ама углáмникут, вáрди, дă-нă-гу-дáјш!" Сéга му е стрá ут-тó дјáулут, ут-тó шу-гу-учéше. Кóа гу-пýле – тó. Грéде. Чúм гу-вúди тó, гу-сéтăл и углáмникут* [ДК(Бош),141] – во текстот прави впечаток дијалектниот сврзник **чим** (= штом): **чúм гу-вúди тó**...

сéтин adj 'поголемко дете коешто почнало да има сознанија за повеќе работи' [ПК(Гăр)].

с'éтн'ą adv 'во временски сегмент што следуваа – после' ~ *с'éтн'ą за вáр'а трáхна ('мáнџ'а ут брáш'ну' : прајат ч'áсту, гу сăхнуват, гу трăјат др'éбну)* [MS,t,65]; ~ *и такá утúди Ифтúму у гурáта с'éтн'ą да ни гл'éда хúч' л'ýди за да сă ни гр'ąхóва* [MS,t,44]; ~ *ут мрăва вр'ăм'ą с'éтн'ą гу гл'éдат úди насáм сăс кóн'у* [MS,t,59]; ~ *с'éтн'ą с'éднах два трú м'ăсници у Сулýн* [MS,t,1]; ~ *и си з'éват рăнка ... ут пéт' дакúка с'éтн'ą трăгна пампóр'ут* [MS,t,84]; и: **сéтни** ~ *тáмо седнé около двé мéсеци; сéтни господáрот излезé на магазúата, му направú дéсет корáби, ги напăлнú стóка, му дадé и едúн пăрв гимициúа* [V,PM,13]; ~ *тогáс тój стáна прав, са поклонú на господáро му и са прости сос нéгу, земá сéтни двájсите гилúи* [V,PM,15]

сéтника adv (в. **с'éтн'ą**) ~ *си разбú вăрхот от дăрвóто и тój не си одави. Л'у от мăра час сéтника отвори си учúте и прогледнá на гори кăдé дăрвоту и когá видé хáрно, дăрвоту е бúло хралóпо* [V,PM,7]; ~ *вл'áгąл фнéтре в-еднá кăшта и вид'ál еднá мóма как плáче. "Зáшто плáчеш, марú мọме?" – "Плáча оти ќе-дójде лáм'ата да мą-изéде".– "Ела с'áди" – и главáта си-клавáл на-скýту-му и сéтнека т'á пучнáла да-плáче* [ВС(Кал),337].

сетнин* adj 1. 'нареден' ~ *змејут сос млого чест ги дострјати и гу зема гори на удаја. Та на сетнојут ден, кога иштиши да си пои бабин син, змејут му и давал млого злато и стребро, но тој нифтја* [V,PM,203]; ~ *и пак си станали чаплоци, и ч'ул'ака станал чаплок. На дорă му имало един кавак, на нег направил гн'аздо и четри години прил'атовал там. На сетнăтă годинă един ден жената му прала на дорă и тој си ја гледал* [V,PM,285]; 2. 'последен' ~ *Марýшка фл'áлą в кăштатą. Тáм имáлу четрúăсте стáи. Т'á утвáр'ąла и зăтвáр'ąла сúчки врáти, нúјде нúшту ни-нăшлá. Нąсétне, кăтó стúгнăлą ду-сétнăта стáјą* [ВД(ГБ),330].

с'éтнина adv 'после' — в. **с'éтн'ą** ~ *ги казандúсува н'éјнит'ą парú ... ги казандúсува и н'éгувит'ą... на с'éтнина гу клáва и киш'énудухújуту мумáта* [MS,t,10]; ~ *на с'éтнина* (< *најс'éтнина* = најпосле) [MS,s,101]. Партикулата за суперлатив 'нај' се среќава во соседните влашки говори, позајмена од македонскиот јазик, но во редуцирана форма, како 'на', оттаму повторно е преземена во македонските југоисточни говори,

во споменатава скратена форма, сп.: **на с'éтнина**.

сéтнăн adv (в. **с'éтн'ą** 'после') ~ *нă-ника́фо и́мше пу-три́ ли́ри ут-стра́нта и он би́ше нă-сре́т. А пă се́тне и дру́јсте сăка́а. Се́тнăн, нă сре́дăнта јăтăрва нăпрăви́ пу-чити́-ри* (лири) [ПК,2(Иц),288].

сéтре n 'надворешна машка облека, со ракави, достига до крстот (половината)' [СК,335].

сефте adv 'првпат' ~ *и тојнака, ка-ту зема аспрата отиде праве на мајка му га закара и га вели: "ма-ле, јаз кату отидох динеска сефте на лов, имаши тамо млозина авџие, ама јаз отепах фил'ут"* [V,PM,41]; и: **сифтé:** ~ *ричé на ни́х: Оти така́ му бе́ши писа́но, и така́ му бе́ши да сă мăчи Христос, и да ужи́ве́и па уф мăртфин на три́ти дни́ и да сă про́стат гре́хови на сăта зе́мн'а, сифте́ чини́ло ут Јерусалима* [MV-K,260]; ~ *та́м де́ фати́ха да-жна́т сифте́ зла́ва иди́н за́ја̨ц и му-фăрлават страпо́т-му си-уиди́са дра-ж'а́лито́-му фл'а́зи на-газо́т. Фати́ да-б'ăга за́ји̨ц̨от, за-да-си-скри́ј на пш'н'и́цата и страпо́т о̨за́т' ви́ра ж'н'е́* [ВБ(Бал),344]; односно: **сăфт'é** ~ *и на́з гуди́на сăфт'е́ сăфт'е́ за дад'е́ по́мрăва гро́здинци* [MS,t,4] – во контекстот имаме повторување на прилогот за да се потенцира значењето: **сăфт'é, сăфт'é за дад'é**.

сефте́шка f – в. **сефти́нка̨** (во Дојран паралено со: **пăрвуски́на)** [ПД,125].

сефти́нка̨ f 'крава (овца, коза) што прв пат раѓа – првостинка'; се употребува паралелно со **правоștíнка̨** [ДС(Ч),60].

сефто́се pf 'започне прв да пие, да јаде, односно да користи нешто' [ПК,2(Гăр)101].

сечáч m 'човек што заработува за живот со сечење дрва' ~ *сечáчто ус-н'áа (бички́та) сéчат дăрва нă-тéп, нă-мéн, зă-пáри* [ПК,2(Ал),23].

сéче impf 1. 'со остар предмет (пр. со нож) отстранува дел од нешто, односно нешто прави на делови' ~ *и кă-дуjдé блúзу гóрнăта зéмна, óшче пред дă-гу-извáде пúл'ту, рéкăл – крáк, а нé му стигнáл мéсуту, нимáл шó дă-му-дáде, уд-нóгта си-сéче ăнă-кумáт, тýка уд-жáбта и му-дáва, и стигнáл* [ВВ(Крон)]; ~ *кă-фăтúл дă-óде вó јунáкут, óн крúве. Пúл'ту гу-питáл: "Шó крúвиш?" – "Јáс, тăкá и тăкá, кă-свăршúл мéсуту, нéмше дă-ти-дáдум, ут-тýка си-сичéк, уд-нóгта". Пúл'ту му-рéкăл: "Јáс тó нéмăм óшче гу-гăлтнáт!"* [ВВ(Крон),313] – во текстот ја среќаваме конструкцијата "има (нема) + гл. придавка", меѓутоа придавката не е од ср. туку од м. род: **нéмăм óшче гу-гăлтнáт** (месото); 2. 'убие со сечење' ~ *Истúнскąта мáјкą нé дозвóл'авą дą-гo-сéчат дéтто. И тóгą вúкą нą нéą, е-сéгą нą-нéą сéчи-гą* [ЛС(К),110] – во контекстот директниот предмет се среќава во придружба на предлогот 'на' што се третира за влијание од ароманските говори: **е-сéгą нą-нéą сéчи-гą**; 3. 'скратува' ~ *му-веле: "Ето, го гледаш тоа човек, шчо седи на ќошето? Ќи ти биде стопанин: ќи јадиш корите и коските, шчо ќи останат от софрата му, и ќи живуваш тридесе години". Кучето му веле: "О Господи! Сечи малце од годините!"* [ШВ,5(399)]; ~ *тóо нóхут мă-бóле, сјáа вúј кá рáсте нă-крúво, ém нóго-ј јáк, úч нé сă-сéче, сăнки тăрнáк* (копито на овца, на коза) [ПК,2(Крец),117]; 4. изр.: като **коа сă сиче** (= кога нешто ќе престане) ~ *уд неколку гудини да нанака и ангаријата за пăтиштата като коа сă сиче* [МЕ(Р),74]; **му**

се сечи силта (= стана немоќен) ~ *сă утвурија кăсăбајте Пазăр и Солун; кој шо клади некуј паричкă ув рăци, бегăј нă Пазăр; тија пă шо беа биз пари, су ногу борч и ногу нă мăкă бегаа нă Солун. Нă Пазăр и нă Солун не и трчкаа* (гонеа) *зă борч и му се сечише силтă нă бејзте* [МЕ(Р),88]; **не ти сечам акут** (= не ти земам од она што си го стекнал, заработил) ~ *ем вел'але: Виа понапокошнити шо чиниле иден саат, и на них су нас токмо а чинил си, шо тегл'ахми врукината и туварут визден. И он па гувори, да риче на иден уд них: Пријатил, не ти сечам акут, не ти пазарисах пу две грушови?;* – в. **сичýва**.

Сéчи Кáмен top. 'карпесто место од каде што ваделе блокови за правење на воденични камења' [ЈИ,Ми...,193]; во топономастичката номенклатура чести се образувањата од типот: императивна форма + именка (*Сечи Камен*), особено често го имаме запишано (на различни места) топонимот **Прди Којн** (угорничаво место каде што коњот тешко се искачува).

сечко m 'народен назив на вториот месец во годината, наместо февруари' ~– *Амă ни́кој не́ ти-пукăжá? – Ех и ти́ стáру áру! ти кăжáх; сти́гă ви́ке ми збуру́вăш: дă-нă-ми́слиш пă-óти ти́ мă-нăучи́? – Дóбру, дóбру, нивéсту. Ај сéј-си су-здрáве, ăмă-ут-Сéчку ду-Вили́к-дин дă-ткáји, пуд-ми́шкă дă-гу-нó-сиш!... му-ричé Гóспут и ă-устăви́* [ВВ,310];~ *му даде просино семе: ка го сеа офчарут, са чини едно просо за памет. Ка дојде време да го вăрше,* **коложек, сечко, мартин** *ричеа: "Ад да му го призимме бирикетут, кулко една инка што бере да му уставиме!"* [V,PM,294]; ~ *ка си дуна* **сечко** *ăдин ветар и дош, ка си зафати една* **лапавица**, *хеј море, хеј, чувек ут студено уф мишији дупки да са напике. Бабата сусе кози и јарци бише таман на среди на пăтут* [ТГ,13]; од Гевгелиско за **сечко** е запишана и оваа изрека: ~ **сечко сече, марта дере, април носе кожи да пурдаве** [ТГ,7].

сéште (сă) impf 'се досетува, размислува' ~ *ај-го тóлко врéме и óште нé сă сéште дă-сјóде* [ПК,2-(Гăр),183].

си impf (2. л. едн. сег. време од 'сум') ~ *му вил'áт на д'ăдуту: éти-си стáр ч'ув'ăк, с'ăт' у думá сăс мáлкат'ąй* [MS,t,80]; ~ *ги пúта цáр'у: éти ш'тó-си?и́ éја-сă кујимц'ијаи́* [MS,t,19]; ~ *му вилú: éјá-су Гóрги! ш'ó прáиш'? кáк-си?и́* [MS,t,86]; ~ *éнăј ут идúн сáт' с'éтн'ą трăгнувáми, си хазăр' да дóш' сега?и́* (овде имаме пример за оформување на прашални реченици без партикулата 'ли') [MS,t,84].

си pron (< 'се') ~ *и д'ăт'ąнту клáди на-врăх пуртукáлит'ą мăра смóкфа за да си ни гл'éндат* [MS,t,86] – во текстот прави впечаток линеаризацијата: глаголот и кратката зам. форма се одделени со негацијата: **да си ни гл'éндат;** истава зам. форма (заправо се работи за редукција: **си** < 'се') ја среќаваме и во материјалите од кај Малецки: ~ *фáт'ąхми да си прумúнами.*

си pron 1. 'неизменлива форма со посвојно значење' ~ *éézми си и тýс синдýч'ą, нăтр'ą ти-сă сúч'-кат'ą парắ!и́* [MS,t,84]; ~ *и ш'и́ч'ки фáт'ąха да си пл'éскат ранц'ăт'ą и да ви́кат "ж'и́ту о– Алéксандрус!"* [MS,t,59]; 2. 'во служба на т.н.

етички датив' ~ *и јас там би́х, с'ā си до́х* [MS,t,15]; ~ *си до́ј̆дух думá; ~ си умúрам јас* [MS,s,102].

сива́к m , bot. 'кисело грозје' ~ *гро́зди, ш'ту ни уздр'ā́ва, ш'а́рину ста́нува* [MS,s,102].

Сива́ка top. (< *сив* + *-ак*) 'дол со карпи со сива боја' – во околината на с. Височен, Драмско; сп. уште: **Сивата Вода** 'извор со "сива" вода', топ. запишан во с. Куманич, Драмско [ЈИ,Ми...,193].

сивјак* m, zool., Coluber 1. 'голема змија, но не е отровна, смок, се верува дека цица млеко' – сп.: мајката кога работи в поле, и ако има бебе цицалче, плашејќи се да не го нападнат *сивјаци* (бидејќи мириса на млеко), зема и некое девојче (*дада*) со себе, за да го чува [ТГ,117]; во Серско Давкова запишала: **си́вк** ~ *о́н е си́ф, пп-л'а́ф, не са-пузна́ва у-пипе́ло на-пā́т, о́н не ува́па, о́н уда́ра сас па́шката по-сна́гата* [ДС(Ч),141]; 2. fig. 'така се кажува за оној што пие многу течност' ~ *на́што ну́че ци́це али́с си́вик* [ПК,2(Грам),101].

сиври́а adj 1. 'нешто со остар врв' [ПК-,2(15)]; ~ *а́к гу суберме се́нто уд намли́та, уд ил'ни́ците, нă ку́п, та́а гу ви́куме чиле́нк, о́на-ј вắрт-ле́ста, сиври́а, висо́ка* [ПД,122]; ~ *зăга́ро-ј* (ловциско куче) *ус-сиври́а му́цка* (уста) [ПК,2(Крец),101]; 2. 'нешто слабо, издолжено' ~ *сла́ба, сиври́а же́на, ус-дắлги кукале́сти но́зи* [ПК,2(Гắр),133]; ~ *та́а ко́ска-ј сиври́а ко́ска, нă-куле́нто сă-дắрже. Истина кăла́м-ej та́а, не́ ви́киме пи́ска, а́с и ви́кум кăла́м* (станува збор за коската од коленото до глуждот) [ПК,2(Мор),238].

сивчо m 'име на вол – според бојата на влакната'; името **сивчо** го сре-ќаваме заедно со други имиња на домашни животни што се давани според бојата: *калеш* (со темна боја што "удира" на црно), *шарко, црвенчо, арап* (црн); односно спо-ред однесувањето: *лигач* (мрзливец, при орањето легнува), *челеби* (господин), *деспот, оџа ефенди* (господин); уште според роговите: *чурлин* (има прави рогови), *јајман* (има рогови слични на оние кај козата) и др. [ТГ,374].

сивăко́шница f, zool. 'вид змија' ~ *гла́фта нă-не́-ј си́ва, нă-сắт о́на-ј жăлту́нува. Гла́фта сѐ ин-е́ј пу-ди́гнина, гуле́ма-ј (кулк) едно́ ме́тро* [ПК,2(АЌ),101].

сига́ (< 'сега' – со редукција) adv 'во сегашно време' ~ *"а́ за т'ą пу́сна сига́, ама́ гл'е́ј, да му ни фт'е́саш' на та́тку-ти, да т'ą пукалн'е́ пак да ста́ниш' магар'ą!"* [MS,t,55]; ~ *е́м си вил'а́ха "такфе́с пилца́ н'е́-мами ви́д'ąну дур сига́"* [MS,t,58]; ~ *сига́ дру́гајут и́ш'т'аш'и да ја сла́ньи (да ја сма́ми)* [MS,t,70]; ~ *ги пи́та: "заш'то́ сă ка́рати ви?" "За та́с мо́ма, и́ш'тими да ја в'е́ними ж'е́на, ама́ то́ ја в'е́ни сига́!"* [MS,t,19]; ~ *да ја сига́ стана́ касме́т, да ја в'е́на мума́та-ти и да ти ка́ж'а ш'ту ми р'е́ч'и Го́спут'* [MS,t,15]; ~ *сига́ му вили́ на визи́рину: "за ти да́м питна́јси д'е́н'уви мухле́т, да по́ш' да сă на-уч'и́ш' ш'ту вил'а́т н'ắс, ш'ту ги пи́сахми на тифте́р'у"* [MS,t,40]; ~ *"нắј ут иди́н са́т' с'е́тн'ą тръ́-гнува́ми, си хазăр' да до́ш' сига́?"* [MS,t,84]; **сега** ~ *царју́т, как га виде оште момата, га ареса и, за да га чини да стои прет него оште мăра, га пита: "моми, таја удаја дали сега скору га чинихти?"* [V,PM,54]; ~ *не́ верува́ле Чифу́тите за не́го да бе́ши сле́п, да си упули́,*

ду́ри а вика́ле на та́тко му и пита́а на ни́х, да му ве́л'ат: Во́а ја ва́шо си́н, шо ви́и ве́лехти шо си роди́ сле́п? Ка́ гле́да сега? [MV,K,259]; и: **сеа** ~ *и ве́ли на не́гу: Исти́на, исти́на ве́л'ам на ва́с: ут се́а на́ка ки ви́дити на не́бито утворе́на, и Ангели Господи́нцки да си качу́ат и да сле́ват на́врас Чове́шноу Си́н* [MVK,302]; в. **с'а́**.

сигашин* adj 'нешто што носи карактер на актуелност' ~ *ут тӑбијатут нӑ мал-сӑјбијтӑ му бише вӑрсан кӑсметўт или тӑксиратут нӑ-јарӑци̮ијтӑ. Амӑ идно пурӑмнувајнӑ нӑ тијӑ гудини су сига̮ашините сӑ пулјӑ оти тогӑј јарӑци̮ијте нӑ погулемите мал-сӑјбиј биле по арни* [ME(P),85].

сиги́ч'ка adv, dem. – в. **сига́** [MS, s,102].

сигу́р adv 'нешто потврдено, точно' [BV,146].

си́гурно adv – в. **сигу́р** ~ *и си-до́шле ма́јка̮-му и та́тко̮-му о̮т цӑрква и фӑти́ле да̮-а̮-палӑт низ-до́ма Ку́мка-Кали́чка. Ка̮-виде́ле де́ка а̮ не́ма ни́кӑде, сдна́ле две́те да̮-ру́чӑт, и ричéа: си́гурно о̮ти́де да-си-и́гра су мо́мичките* [BB(Крон),315].

сид'а́ adv 1.'само' ~ *то́ј-и р'éч'и : "ху́баја! со́празни гул'а́мата бӑнчфа ви́нуту ... сид'а́ да мо́жиш', да ха клад'е́ш' у бӑнч'фата!"* [MS,t,68]; ~ *"слу́ш'аj, заш'то́ ко́ж'а нас, заш'то́ има́ш'и три ч'е́тир д'ӑцӑ, зара́т тузи́ сид'а́ куж'а́та ја зари́ха"* [MS,t,41]; ~ *ца́р'у му па́к вили́ на визи́рину: "то́с умр'ӑнт, умр'ӑнт ји́? и́ куж'а́та му ја ка́рат сид'а́?"* [MSt,39]; ~ *гу удри́ ина́ калӑч'ка на кӑрӑсту и гу замина́ ш'и́ч'ка̮ калӑчката, ама́ д'ӑт'а̮ту Катѝнч'у ни па́дна сид'а́ р'éч'и: "о́х сӑрциту м'а̮ забул'а́!"* [MS,t,39]; и: **сад'е́** ~ *им'ӑш'и у на́с кӑш'та сад'е́ идна́ ба́ба* [MS,t,84]; ~ *фа́т'а̮ха да брӑкат, д'е и́ма о́да; на́јха сад'е́ иди́н буна́р* [MS,t,86]; 2. 'единствено' ~ *пурӑнч'ува: "да ни гл'е́даш', мӑнц'и, мло́гу скалӑмпа ѓулн'у́к, у́тр'а̮ за сӑ на́јди по́скӑмпа ѓулн'у́к; сид'а́ ајла́к да ни с'а̮ди́ш' "* [MS,t,47].

сиде́ло n 1. 'пригодно место каде што кокошките сневаат јајца – гнездо' ~ *ле́же та́м пуд-ӑнă-се́нка, ко:-пу́ле ӑну-пи́ле ци́фка нă-ӑнă-дӑрви́че и во́ ко:-си-фӑрле о́чите* (погледнува), *пу́ле та́му ӑнă-змиа сӑ-де́бе ду-сиде́лту дӑ-му-ј-зе́ва пили́шчӑта* [BB(Крон),312]; ~ *станал, кинисал, одеки, одеки, го нашалселто, препалал и нашал, а фатил цӑрната кукошка, си а носил дома; и правил сидело. От неколко време напкум снесела кокошка неколко јајца* [V,PM,273]; 2. fig. 'дом за живеење' ~ *да ричé на не́гу: Аку ми а милу́ва не́кујj, и прика́зната ки а чу́а; и Та́тко ми ки гу милу́ва на не́гу, и кӑд не́гу ки сми уде́ле, и сиде́ло ду не́гу ки чи́нили* [MV,K,320]; ~ *"Оти, Петре, така прави, [ма устави самасамуница? [који на деца мирам* (воспитување, наук) *ки даде!? [така ки се мӑчат и путиркат, [сите деца татко ки си чекат, [твојте деца грејни пилци, [грејни пилци бис сидело"* [ТГ,263]; ~ *де́к ќ-о́ји ка́ те́-ј ту́к сиде́лто* [ПК,2(Гă̆р),101]; 3. 'дупка каде што се крие змијата' ~ *едно́ вр'а́ми, е́в га̮ змиа̮та до́ва̮, о̮ста́ва̮ та́м пари́ти и с вра́шта̮. И-ти́а̮ по̮-не́а̮, по̮-не́а̮, га̮-вид'але у ко́ј ба̮и́р, уф ко́и м'а́сто̮. Н'а́ко̮и до́лче та́м, де́ка̮ и би́ло̮ сде́ло̮то̮, де́ка̮ о́ди* [ЛС(К),129]; 4. **на сидело** 'начин на ловење птици' – така се вика кога децата ќе откријат некое гнездо до него ќе стават *примка*

(направа за ловење птици приготвена од влакна од коњска опашка) [ТГ,388].

сиде́лце n, dem. – в. **сидело** ~ *си-има́л адно́ Ќо́с-Кусу́ле и си-пра̏ви́л сиде́лце н-адна́ да̏би́чка. Та́м си- снисе́л три́ ја̏ца и си-л'упи́л три́ пили́шчичка* [ВВ(Крон)313].

сиде́нка f 'собир на млади луѓе навечер, особено зимно време, во некоја куќа и тука го поминуваат времето во разговор, шеги и песни' ~ *ца̏ро вика́л за̏-на̏-сиде́нка д-о́дат, си́те са̏-збра́ли. Вика́л ца̏ро: "Ба́бо да̏-дука́рии ти та̏ мо́мата". "А, вика́л, не́м мо́ма ба̏-че́до, не́м ни́ка̏ква мо́ма"* [ПК,2(Пл),260].

сидилиште n 'кошара (или сандак) во кој се сместени пчелите, тоа е нивно *сидилиште*' [ТГ,400].

сидиро́сва* impf 1. 'притиска, мазни' (пр. со пегла); 2. 'удира, бие' [ВК,146].

сидифлија* adj, indecl. 'нешто направено од седеф' (украсна материја, ја вадат од внатрешноста на некои школки) ~ *ако ти ја дадат, мила ле мале, [поскоро абер да чиниш, [море да растурам ветки куќи, [да направам висок сарај, [мори пинџерки му сидифлији, [а пирдијна кадифилиј* [ТГ,97]; придавката **сидифлија** ја среќаваме во описот како младичите (ергените) во минатото се облекувале со: *мор дулама* (кошула, со светло-сина боја) *сус сидифлиј купчијна, свитин илек, џамадан, појас, бели барнавези* (вид панталони), *бели чурапе и папуци* [ТГ,134]; ~ *мома стоје јов градина, [в ра̏ци да̏рже јогледало седефлиа, [јогледуве мома бело лице, ца̏рни јочи* [ИГ,107].

сидумна́јсет num '15+2' ~ *има́лу ину-вре́ме ину-та́тко. Же́на̏-му умре́ла. Има́л ина̏-чу́па ут-сидумна́јсет гуди́ни. Чу́па̏та но́гу и́тра би́ла. То́лку и́тра шу-би́ла, да̏скали́ца̏та а̏-са̏ка́ла* [ДК(Дур),147].

си́ир (и: **сеи́р**, односно **саир**) m 1. 'весела забава' ~ *от тамо пак влезоха у гимиата, фатиха да прајат ката ден по еден марифет, хождаха ката ден свјатот са̏ир да гледат. Стана еден ден и царјут отиде да гледа џумбуш* [V,PM,212]; ~ *и пре́ма̨ п'а́сната чу́ка̨, и ќ за̨свѝри и ќ за̨ста́ни. Он ќ зборѝ па́. На̨-при́мар. Ама̨ на̨-се́дини, то́а̨ се́ир. На̨-се́дини, не́ на̨ о́ро̨. Џумбѝш на̨ се́дини* [ЛС(К),122]; 2. изр.: **си чи́ни се́ир** (= се забавува, прави нешто да му биде интересно) [ДС(Ч),106]; **сиѝр чи́ни** ~ *и бабата му и рекла: "сину, утри как да и, хабар ти давам јаз" И така бабата утрината излегла с куконата да седи на пенџјарите, и сиир да чинат* [V,PM,165]; ~ *една́та и́маши прет не́ја јарибѝца со́с де́вет јарибѝчки, на́ тапсја́ игра́иха, и тја́нака на́ гиргеф ве́зиши и сиѝр чи́ниши* [V,PM,135]; **сиѝр му са̏ гл'е́нда** [MS,s,102]; односно: **пра́вам сеи́р** (= посматрам забавен настан) [BV,142]; сп. уште: **саир-оро** – на празникот *В удици* младоженците одат на ручек кај кумот а потоа заедно на сред село на *саир-оро* [ТГ,25].

сиизин m 'тој што се грижи за коњите, коњушар' ~ *го ублекоха н'амојут, гу сториха голем базирѓанин, му дадоха и еден гол'ам чибук на ренката. Кој хождаши на удајата му, го виждаши ч'унки пак тес тројцата: единојут му беши кафеџиа, второјут сиизин, третојут ахчиа – му готвјаши манџи* [V,PM,177].

сијме́н* m 'полицаец, односно чувар на родот во полето' ~ *му ве́л'а̏т: "а бре́ ти зашто́ гу отепа́ о̀нова џифаирџи́а тога́с на гора́та? Ади*

е́ла, сега́ ти и́ска пашáта!" И така гу собра́а сијме́ниту, гу закара́а на пашо́ф конáк, гу затвори́а [V,PM,27]; ~ *тоа, зиме сејменут и отиве првно на адин прија́тел' и му вéле: "Чини ми се кефил', оти ќи ме затфорáт!" А прија́тел'ут му одгуворил: "Не можам да се чинам!" Така ходе и на фториут и на третиут* [ШК5(432)].

сијменче n, dem., в. **сијме́н** ~ *на којн трева жнијала, [Велико мори, [дека жнала заспала, [срп пуд глава кладела, [сус трева са пукрила. [Јутад иде сијменче, [Велико мори, [право тегле в ливади* [ТГ,345].

сијнакувица f 'поголема бронка, чир, што помодрува и многу боли' [ТГ,244].

сијнојок* adj 'со очи што ја имаат бојата на небото' ~ *тамо има... [две нивести изметчијки, [ду две моми за глидајне; [једната је црнојока, [а друга је сијнојока, [сијнојока чакрѓозли* [ТГ,53]; ~ *"Книга ми е дошла, млада чорбаџијке, [книга ми је дошла уд моја ми мајка, [оти ме армаса и оти ки ме жене". Тоги што му веле млада чорбаџијка: ["Оти не ми кажа, Тодоре, на мене, [уф мене има Тодоре, до три ми алăјки: [сакиш црнојока, сакиш сијнојока"* [ТГ,157].

Сијнто Мора top. 'Јадранско Море' ~ *уд кăда ветăрут* (= север) *мегјата на полјто-ј туку речи кăто права бразда изурана ут Солун до Воден и гора долу ода пу една трага су друмут устанат оше уд елимцко време и вăрва ут Солун на Пазар истум пуд Пел, напкум на Воден, Битоља и Драч и ги вăрзува Сијнто су Белто Мора* [МЕ(Р),72].

сикаџи́ја m 'тој што сака да прави шеги – шегобиец' [BV,146].

сики́ра (сă) impf 'се грижи за нешто, се нервира' ~ *сă-сики́ра нă-цáрут дéтто. Кóлку óде – услăбну́ва дéтито. Мáјкă-му вéле: "Зáшо тáка бе дéте, услăбну́вăш?"* [ДК(Дур),149]; ~ *ус-нéго нă-мóж сă-рăспráве сéкуј, óн нé сă-сики́ре* [ПК,2(Гăр),155]; ~ *и óни óдма му-се-нąфрли́ле нą-мąлéчкото ку́че. Арно áма тóа би́ло нóго л'у́то и си́те ọфчáрски кучи́н'а са-рąзбегáле. Гáздата нą-ку́что мукąжáл нą уфчáро да нé се-секи́ре* [ВГ(Мир),273].

сикирација (и: **касавет**) f 'голема грижа' – називот **сикирација** го сретнавме во описот на болеста **блидица**: летно време кога се работи во голема прашина (пр. кога се врши жито) се случува на оние што работат да им се појават големи меури кои што многу србат. Таа болест во Гевгелиско ја викаат **блидица**. Од друга страна има верување дека **блидицата** се јавува од *сикирации* и *касавете* (грижи).

Сики́рник top. 'име на село во Струмичко населено со бегалци од Кукушко; таму вршевме дијалектолошки анкетирања' ~ *Нóво Сéло изгóрно. Адна́ кăшта нéма, сè изгуре́ли гăркума́нто, сáмо цăрквăта билéе. Дујдéме ф-Сики́рник, пăлно бижáнци. Дујдé сăбăта, кăжáа ќ-óјме пăзáр* [ПК,2(Мор),221]; ~ *кá кăжáа óти óфцте дујдéли уф-Ри́ла, тáтко сă-вăрнá ут-Сóфја, уддé уф-Ри́ла, дą-ви́де кóлко óфци, шó óфци устăнáли. И, ут тáм ги зąкáруват óфцте, ги-врăштат пá тăкá. "Ќи-ш-óјме пá дóло", си ви́кăхме, и дукáрат уф-Сики́рник* [ПК,2(Пос),292].

сиктер изр.: 'бегај одовде, да не те видам' [BV,146].

сила f 1. 'можности – физички или умствени' ~ *Царјут тебика сака*

напрет да ти тури аф казан'ут нетри, да си кăпиш аф мл'акуту, затова немој ти е страх! Скини от мојата чанба три влакна да ги вăрзиш на големоју ти прăст, и така ке да имаш голема сила [V,PM,47]; ~ *на́ цáрчината твóја и́ма сиромáси и богáти, штото си́чки плáштат еднá давани́на; не трéбува такá да чи́ниш, зашто́ кату слáбите добúци са и сиромá-ситу, та спрăти си́лата да си фăрли и давани́на* [V,PM,115]; ~ *бари да ти кажими: аку га нај-диш да спиј, гледај да ја закачиш за косата ú, та да нема сила да са врати, л'у аку га фатиш от друго место, ки ти изјади!* [V,P-M,52] – во текстот прави впечаток употребата на предлогот **од** место **'за': аку га фатиш от друго место**; 2. 'напрегања, влијание врз срединатa' ~ *сеа кăту шо сă утвури лăкăрдијтă зă субăштă не ки бидă лошо да зăпузнајме тро повичкјă су негувут авăле и су силтă му* [ME(P),90]; 3. 'голема горештина, силна температура' [MS,s,102]; 4. изр.: **му дујде сила** (= закрепна, стана силен) ~ *са утдели ут них малце, си дукара на умут: "сеа да ијăм силта на дефут!" Му дујде сила. Една едра тупола имише тамо, фати а искурна* [V,PM,296]; **уф-си́лта-ј**: **а.** 'се кажува за млад, силен човек' ~ *дéк мóјш ти ус-нéго, óн уф-си́лта-ј;* **б.** 'кога болеста ќе земе замав' ~ *дéтто о-фạти́ бáб-шáрка* (сипаница), *сá-ј уф-си́лта* [ПК,2(Гăр),208].

Сил'а́мскạ top. 'име на место во Демирхисарско (с. Чифлицик)' ~ *Срáшиạ рạбóтạ д'áте!...* (автентични сеќавања – збор за егзодусот на Македонците од Серско): *Остạнá-ни тáм рóднạтạ ни гạ рмýдạ сăс двé кăшти, плéвнạ, ахăр, éсли, тăрлọ, ạмбáр, sạsýдạн клáдник* (бунар), *цáлиọ имóт сạс двóрọ, ạвли́(ј)ạтạ, ни́вите уф-Окóпите, Орéọ, Циментирáнọтọ, Кạмилáркạ, Брéстọ, Чáргọ, Сил'áмскạ, Стạ сиóнọ, сè нạ сè шиснáесе и-пóл дкáри, ọстạнáа идúн нáсạд ọт смóкви, лóзạ, ви́тки, тọпóли, три́ ил'áди килọграмми чни́цạ, ч'énкạ уф зăрнọ двé ил'áди килọграмми, ăрж óсạм стути́ни ки́лạ, јạчмéн двé ил'áди и пéнт стути́ни ки́лạ, фạсýл' пéнт стути́ни ки́лạ, идна́ кубúлạ, двé крáви, чтири́ис и пéнт óфци...* [ДС(Ч),168].

сил'áх m 'оружје' [СК,335].

сил'ахлăк m 'кожен појас на кој се прицврстува оружјето' [СК,335].

си́ле impf 'тера, убедува некого да стори нешто' ~ *а-пă бáтă-му викáл: "А, ни́м бă-брáто, дóбруто сé-ј дóбро, злóто сé-ј зло. Злóто нé-ј ýбуво дă-гу-нăпрáве чувéк". "Нé, ác ви́кум злóто-ј дóбро" – сјá гу си́ле ѓáвуло* [ПД,165].

силиме́т m 'нешто угодно, корист' ~ *идна́ жéна имáла бóлка да крăф му течéла двáнáдесет гудúни, и нóгу сă мăчú ут нóгу лекáри, и му давáла сăто имáњо шо имáла, и ни́што силиме́т не а видéла, тукý на пóлóшо му си чини́ла* [MV,K,324].

силимикија f 'средство за прочистување на стомакот' – сп. народско лекување: за *сурмек* се зема: *рачиново* (рицинус), најмногу *силимикија* (шарматеј) што се вари со суви сливи, а потоа се пие (денот кога се пие **силимикија** болниот не јаде ништо освен чорба од ориз) [ТГ,229].

силин adj 'нешто (човек, животно, но и друго, во случајот: **вогин, ветăр**) што се одликува со голема јачина'

~ кинисал оттамо чобанот, отиде неколко саати пѐнт и, га гленда, отпра̀јт него си запали еден силин вогин, пламин здига дур на небету [V,PM,175]; *~ отад иде лудо младо, [дури силин дури вилин. [Ка се вије, ка се крше, [куту прчка царничкова, [куту гранка миндалова* (бадемова) [ТГ,177];*~ На̀пкунта то́а ко-му-и-да̀де́л ти́е ја̀ја̀та му-ре́кăл: "Ќо́иш на̀-ти́е ка́мăјнто, ќ-и-ква́ч". Мисте́ќи-се ут-студини́лто (има́ло си́лăн ве́тăр), ни́кој ка́мăн сă-истăркáл'ăве* [ВГ(Ѓ),274]; *~ ги пита: "вараj, моја мила дружина, што и тузи времја, што и тос силин ветăр, што дуи фуртуна?" Те му вел'ат: "еба ти торлачката глава"* [V,PM,179]; *~ и кату шеташи тојнака, дăхна силин ветăр и му гу зема кадроту. И да тихиса кадроту да падни на таткувата му кăшта и л'у га зема царјут, га позна ча е Цăрнодрехин кадру* [V,PM,52].

силну adv **1.**'брзо' *~ кубилата фатила да вика, как викат, знаете, кубилите, и сос това викани кажуваши на жрјапчиту: "синку, немој толку силну ходиш, ча тинака носиш два души, а јазика носам четри"* [V,PM,81]; *~ и е́ту еди́н господа́р голе́м а́с една́ каро́ца со́с че́три ко́ни опре́гнанти, со́с куши́а* (трчање) *дохо́ждаши. Тогá де́тето излезе́ на̀ пăтју, ко́лко си́лни хо́диха ко́ните ги запрја́* [V,PM,152]; 2. 'кога нешто се врши снажно' *~ зело лудото да сфире и на часо сички фного силно са разиграли; рăшницето на попо, копано на пападиката фанали силно да пл'ускат. Зафашчат да викат: "Бре стој лудо", до кату најпосле престанал сфиренето* [ШК,5(421)]; *~ удéјки гу-срăтнáли дру́ги вăлци и му вéл'ăт: "Шо́ тăка́ пубра́тиме, бис па́шка го́ре-до́ло сăше́тиш?" И фăти́ли дă-му-сă-сме́т ко́лко мо́жăт си́лно* [ВК(Пат)]; 3. 'фрли нешто со јак удар' *~ она му вели: "ним бериш гајле, мажу! таја работа колај има. Кога ки влезиш во кралув конак в удајата, там да ги туриш силну на бун сос кошницата, они ки си разбијат"* (јајцата) [V,PM,243] – познато е дека во овие говори негативен императив се образува со грчката честичка за негација, но глаголот се јавува со наставките за презент (а не за зап. начин); во контекстот среќаваме комбинација: партикулата за негација е македонска, дијалектна: **ним** (< немој) додека глаголот, сепак, ги има наставките за презент: **ним бериш гајле**.

сил'о́син adj 'се кажува за човек што е многу слаб, туберкулозен' *~ бо́лин, чи́ниш ќ-у́мре* [ПК,2(Гăр),101].

симина́р* m 'тој што продава семе од свилена буба' *~ Ки-ми́нат симина́ри и ки да́ват кути́и кој ка́к ки и́ма ли́с да̀-и-ра́не* (бубите) [В М(Стр),317] – еднинската форма 'лис' е употребена со значење на множина: **ка́к ки-и́ма ли́с да̀-и-ра́не** (бубите); *~ ка́ ки-до́јде Вели́гдин, ки-си-и-кла́јме ти́е кути́јте, ки-ј-ту́рме у-една́ кра̀пче, ки-ј-зави́јме и ки-си-гу-дăржме на̀-то́пло то́ се́ме шо ки-гу-зе́мме ут симина́рут* [В М(Стр),317].

симѝт m 1. 'мал бел леб, обично засладен, пециво' [BV,144]; *~ синчато кога било ошта маличко, питала го: "Да си имаш, брача, пари, што ќу си купиш?" – "Симит, сăстричко", хи рăкло* [V,PM,291]; 2. fig. 'убаво, бело, негувано лице' *~ шо́ и́ма ади́н убра́с, али́с симѝт* [ПК,2(ДРаг),101].

симѝтче n, dem. од **симѝт**, в. таму [BV,144].

Симитли́а top. 'месност во Пиринска Македонија' ~ *удѝме ду Крéсна, ус-чи́ко сă-уддили́ме п-а́јн пằт зă-ко́јне шó о́т, мăгăри́на шо-о́т, нă-вто́рјо дéн пá сă-нăјдéме сăстáтко, мáјка, тáм кằде Симитли́а* [ПК,2(Мор),219].

Симитчи́ка f 'жена којашто припаѓаа на семејството *Симитчи́ци*' [ПК,-2(101)].

симне (и: **слимне**) pf 1. 'пренесе нешто од повисоко, на пониско место' ~ *слези се доло јов јудајче, [земај си тенката пушка, [јодај си јов гора зилена, [палај си* (бараj) *извор студна вода, [копај си бразда длăбока, [слимни ја доло јов чаршија* [ТГ,212]; 2. – **(се)** ~ *"Симни се ле доло, млада чорбаџијке, [уд вишни дивани, акут да ми платиш, [акут да ми платиш, што сум ти рабутил, [што сум ти рабутил три гудини"* [ТГ,157]; ~ *ви́й пăк ут вăртúчка̀та и зăýшăвăт брáтјата от стóат вóнка, и ви́кăт, нé и́ăт. Сă симнáл вóа дóлу и зéме и дунéсăве, а̀ди́н по а̀ди́н и извằрвăве* [ИГ,114].

Симóн* м. библ. име (според изговорот во Солунско) ~ *па óн а флéгал уф идно́ кáик, шо бéши ут Симóна, му пи́та на нéгу да гу влéчи мáло ни́што* (нешто) *пу сýхуто* [MV,K,272]; ~ *ká си папсá ви́ки да прикажýва, ричé на Симóна: Влéчи го сéга на да̀лбóко, и фằрл'áјте гри́пот* (рибарска мрежа) *вáшо да ло́вите* [MV,K,272] – во контекстот среќаваме посебност во редот на зборовите, атрибутот во постпозиција во однос на именката: **гри́пот вáшо**, освен тоа и несоодветна конгруенција: именката во машки а заменката на која се однесува во ср. род.

симсилé n 'род, потекло' ~ *нóго лóшо симсилé сă-Вáрнăлифте*; ~ *ут тóо симсилé нéкум снáа áска* [ПК,-2(Гăр),101; 109]; и: **сăнсăле** ~ *кàквó сăнсăлé-ј тóо, кàквá чудба сă-пугудú* [ПК,2(Грам),109].

си́н m 'лице од машки пол во однос на своите родители' ~ *Тój имáш'и и идúн си́н, Икарус гу ви́каха* [MS-,t,58]; ~ *нé верувáле Чифýтите за нéго да бéши слéп, да си упулú, дýри а викáле на тáтко му и питáа на ни́х, да му вéл'ат: Вóа ја вáшо си́н, шо ви́и вéлехти шо си родú слéп? Кá глéда сéга?* [MV,K,259]; и: **сан** ~ *цáрјут от мăра дни сетне са беши разбол'ал от тешка болка, падна четиредесјат дни болин и после умрја. Устана санот на неговата столнина* [V,PM,195]; ~ *тамошниј цáр са случи да ýмри, и останáло санот му на цáрчината. И на онúа дни и́маши кавгá* (војна) *сос дрýг цáр, беши собрал ојска* [V,PM,9] – во лексемата: **санот** (синот) имаме развој на стсл. глас ы во 'ă', односно 'а', оваа појава ја констатирал А. Шопов во селата Сухо, Висока и Зарова и ја соопштува во "Периодическо списание" (Софија) уште во 1885 г.; ~ *Аку Бóк дá вéле, си́нко нăдéк óдиш ти́* [ПД,147]; ~ *тогас бабата, кату гу виде таков приминет, оружен, му вели: "синку, тези дивојки не са за тебика; л'у кога сакаш тинака л'уба, јазе да ти најдам"* [V,PM,9]; ~ *кату чý цáрјут нéговото јунáчво, гу земá на конáкут му и му велú: "си́нку, еднá мóма и́мам. Ела да ти чи́нам зéт и да ти и́мам кату чéду"* [V,PM,22]; ~ *ти́даа и тé на пашáта, му вéл'ат: "пашá ефéнди, ни́а татку ни от тéби гу и́сками, на твójта зéмја са*

загубú, нúа н'а знáими друг". Тогáс пашáта им вéли: "сáбур чинéјти, сúнку, јáз пуснáх л'ýди да тéрат" (бараат) [V,PM,27].

син' (и: **сијн**) adj 'нешто што има небесна боја' [MS,s,102]; ~ *кату чý такá арáпинов бắрза кóн, еднóч скокнá дури на сúн'у нéбо и гу фắрлú арáпинат на земјáта. Му пукнá злắшката, отúде на дјáвола* [V,PM,117]; ~ *дејна мисл'ум, нокá сонум; [на вичери ми тикнуве, [дур залуг ми залигнуве, [фил'џан слắзи сурунувум, [сијна риза јутупувам* [ТГ,368]; ~ *и отаму кату сос крила и летнал по син'у небе, да беши изл'ал на едно широко поле* [V,PM,184]; ~ *áм да всадúш еднá топóла, штó úма на Чингú-дилибéјан двóр, – вắрховету на сúн'у нéбе стúгат* [V,PM,142]; ~ *мáјкạ ú зạ тä пọдáри, [тéнкạ кошýл'а лéненạ; [сéстрạ ú зạ тä пọдáри, [сúн'ạ рúзạ взáнạ, [брáт ú зạ тä пọдáри, [чúф пиштóли дạ мắташ* [ПсС(З),75]; ~ *и кату отúваа на пắтјут, Кира Мáргу нá цáрјут му вéли: "цáрју свáту, јáзе понáпрет ки си úдам, хазирлắк да чúнам". Вúа дека ки вúдити сúн дúм, чéрни кáдови, царвéн плáмин, тáмо да дójдити* [V,PM,140].

сúничук* adj, dem., в. **син'** ~ *óни сắ-сúнички, сúтнички, алúс мунúстра* (станува збор за плодот: **глугинка**) [ПК,2(34)]; ~ *кýкуфто грóзде-ј дúва кúтка, га úма и уф-пóл'то и уф-баúришшта. Нúско рáсте, ус-сúничко груздáче цắфте* [ПК,2-(Грам),61]; ~ *тá-ј трéва ус-сúнички кúткички, лúчат нắ-кạрắнфил', рáсте уф-жúтто* [ПК,2(Гắр),101].

син'á (и: **синúја**) f 1. 'ниска округла маса, служи за јадење, односно за сучење'; со исто значење: **суфрá** [MS,s,102];... кога се користи луѓето седат на земја, бидејќи *синијата* има ниски нозе; сп. **трапеза** [ТГ,174]; ~ *гóзбắта нóго árно зắфắтúла, áма лóшо свắршúла, éве зắшчó: Тắмáн зắфắтúла рáдуста и тắмáн си-клắдéла синúјта зắрýчắк, пóпут гу-викнáл нắ-пáнто дéте и му вéли: "Слýшај, мóмче, ти-си-нóго пáн чувéк и мóжи ќи-знáјш дắ-ми-удгувóриш"* [В(Кал),-293]; ~ *ки-си-нạбéриш кắпúна, ки-си-нạбéриш лúсте и ки-си-стáвиш. Сéмто шо ки-пл'ýске, шó ки-сạ-рóе тó, ки-си-клáвиш иднá нóвина нạ-тó едну-óдắрче úли мáса, тóгин бéа мáлце* (масите) *па мóжиш насинúја, нạ-шó бúло* [ВМ(Стр),317]; 2. 'подарок до свршеницата, ставен во тепсија, завиткан во бовча' ~ *синúа пуштýват рудни́нте нắ-ạ рмáснико ду-мóмта – ạрмáсницта (зắ-прáзник)* [ПК,2(Гắр),101].

синáва f 'синевина' ~ *пóл'то-ј синáва ут-тимúнýшки* (сп. уште: *дắрвата сắ-цắрнáва ут-чáфки*) [ПК,2-(Гắр),101].

синап m, bot., Sinapis arvensis – со семето од ова растение се лекуваат болните коски *("раматизам")* на следниов начин: откако ќе го истолчат семето, го стават на некоја крпа на која претходно има намачкано тесто и потоа крпата со *синапот* се става на болното место [ТГ,229].

синдирмé n 'јагне што постојано оди по својот газда (како што тоа го прават кучињата)' [ПК,2(101)].

синдýќ* m 1. 'ковчег' ~ *кугá ја гл'éда óш'ти врắзана му стујú; гу з'éва нузú ч'увре́, гу клáва на дắнуту на синдýќу* [MS,t,35]; ~ *д'é да м'ạ скрúј ж'инáта сắ ч'ýдиш'и, м'ạ скрú у синдýќу н'éтр'ạ* [MS,-t,11]; ~ *Кắрájанắвта кýќа бише тắквá: кắ ќи флéјш уф кýќта, нắ*

де́сно и́ма удајка (зạ го́сте), нạпра́во тре́мче, нă ле́во кила́рче. Кила́рчто за синду́цте, пусте́л'та нăриде́на та́м [ИГ,119]; 2. 'сандак во кој се реди тутунот пред да се врзе во денкови' ~ *и и́ди с'е́тн'ạ динкш'и́јата да гу сто́ри д'е́нґуви, з'е́ва ч'у́луви и сиɲ'и́м'ạ и синду́ку ут динґа́сува́ниту* [MS,t,5]; 3. 'ковчег за мртовец' [MS,s,102].

синду́ч'ạ n (dem.) 'ковчеже' ~ *му сто́ри идно́ синду́ч'ạ и му кла́ваш'и хако́т нăтр'ạ у синду́ч'ạнту* [MS,t,81]; ~ *е́е́зми си и ту́с синду́ч'ạ, нăтр'ạ тисă си́ч'кат'ạ пара́!и́* [MS,t,84].

си́нка f 1. ~ *та́а-ј бру́нка, ќи-пусине́е, се́тне ќи-да́а а́јн буру́н гно́јче.Ка́-ќ că-ска́пе та́а гно́јчта, си́нкạта пуле́ка, пуле́ка, зе́ме că-гу́бе. Си́нкă-та-ј ло́ша бру́нка;* 2. fig. 'мал, но зол човек' ~ *ус-та́а си́нка да-не́ си-и́миш рабо́та* [ПК,2(Грам),102]; в. **сијнакувица**.

си́нку m, vok. 'обраќање од повозрасен кон младич, односно кон дете' (не мора да се во роднинска врска) ~ *а-пита́л ба́бта: "Ќи-тă-пи́тăм, ба́бу, шо́ ла́ска прику ва́ ту́мбăта?" –"Си́нку, ре́кла ба́бăта, та́м жи́ви ла́мјăта шо-тувăдне́кни ă-ра́ни́ ти́"* [ВВ(Крон),312].

синоќа adv 'вчеравечер', в. **сношти** ~ *дека жнала заспала, [срп пуд глава кладела, [сус трева са пукрила. [Јутад иде сијменче, [Велико мори, [право тегле в ливади, [рипна мома да беге, [и пу неја сијменче: ["Пустој моме, не бегај, [Велико мори! [Синоќа бев јов вазе"* [ТГ,345].

синци́р m 1.'железни алки споени една со друга, верига' ~ *că бури́л'е оште и Јарăм-Минăре́то пăпса́л. "Нă мо́жум, ро́п сум на те́бе, ќуле́" (роб). Că прăда́аве и гу вăрзу́ве зạ вра́тут ус синɲи́рут зạ ко́јнут, кини́сăве* [ИГ,113]; ~ *то́гăј де́јто му-удгувори́л нă-по́пут: "Де́до по́пе, про́сти ми, а́ма то́ не́-ј ни́шчо; си́нгăр-ви́нгăр – му-ве́ли де́јто па́к нă-по́пут – ќи-си-ка́жи ко́га не́кои синɲи́ри и ɲăнго́рăме у-рắка и ни́шчо дру́го* [В(Кал),293]; ~ *нạ у́трăта де́н си-ј зăво́дăве дву́јцта. И вăрзу́ве зạ ко́јнут сус синɲи́рто, că кăчу́ве он нạ ко́јнут и кини́сăве. Оде де́к а устạви́ прăвнạта дујна́-ґузили́јка* [ИГ,114]; ~ *момăта казала: "Остави тука кучин'ата".Детето и́ речело: "Зашчо да и́ оставам? Господ ни дал и офце". Седне* (во другите материјали: *сетне*) *и́ остави кучин'ата. Она и́ врзала со синɲири јаки – му кладела на ушите бубаќ* (памук) *за да не му се слуша* [ШС,-5(414)] – во контекстот прави впечаток линеаризацијата, атрибутот е во постпозиција во однос на именката: **синцири јаки; 2.** изр.: **синци́ре ќи-ски́не** (= со преголема упорност сака да го постигне тоа што го наумил) [ПК,(Гăр)].

си́нче n, dem., vok., в. **син** ~ *една́ же́на нима́ла-си пиристи́й, не́ зна́м да́ли ви́кте сјáа. "Бре́ си́нче, на́-ти та́а кирфи́јчкăта* (клинец, шајка), *о́ди нă-кува́чо дă-нăпра́ве адна́ пиристи́й, да-ми-дуне́сиш нă-ма́ма"* [ПК-,2(Крец),302]

си́нчец m, bot. ~ *та́-ј тре́ва ус-си́нички ки́тки́чки, ли́чат нă-кạрăнфил', ра́сте уф-жи́тто* [ПК,2(Гăр),101].

си́он m, **си́он** pl. 'странични дрвца на кои се потпираат страниците на коњска кола' [ДС(Ч),63].

сипаница f – в. **си́шка** ~ *от афоресмоту сетни не проминали млогу дни, дојде на селоту една болика, и она не беши болика ка болика, туку била сипаница; и заедноч са фати от сиромахувата кăшта* [V,PM,39].

Сип'е top. 'место каде што земјата се *сипе*, се рони' – во реонот на с. Белотинци, Драмско; топоним што често се среќава [ЈИ,Ми...,194].

сипе́т m 'домашна направа од плетени гранки, кош' [ПК,2(АЌ),101].

сипе́тка f 'корпа' ~ *пле́тна-ј кут-ко́шуфто, а́ма не́-ј то́лко дăлбо́ка. Уф-н'а́а вăлната пе́рахме* [ПК,2(АЌ),101]; Малецки запишал: **сап'е́тка** 'кош, кошница' [MS,s,100].

си́пе* impf 1. 'полива (пр. вода)' ~ *и тогас рече"тептер", и си раскачиха сички, си содрăзаха; познаха оти он ги чини тиа работи, гу заклаха. Нивјастата плач'аши за негу и отиде, му собера снагата му на едно и му сипа жива вода, и тојнака ужувја* [V,PM,98]; 2. 'става' ~ *"Ej бо́зăши", викну́ве. "Што́ и́ма бе́?" "Оди ва́м, рăче́. Имаш-ли бо́за?" "Имум, рăче́л, пăлни-си бăрда́цте". "Си́пи, рăче́л, нă-си́те пу-една́". Туру́ве пу-една́ бо́за, му-да́ве една́ шăка́ пăри́* [ПД,150]; 3. 'истура (пр. зрна, жито)' [MS,s,102].

си́пин adj 'тој што боледува од болеста *сипаница* (баба шарка)' [ПК,2-(Ал),101].

сипиничаф adj 'тој што на лицето има траги од болеста сипаница (сипка)' [ПК,2(Ал),101].

си́пка f 'кожна болест, најчесто кај децата, сипаница' [MS,s,102]; ~ *извадиха децата му сипка, а́ма не толку тешка. Ади сетни на братовата му кăшта извадиха млогу тешка сипка, и му умрја една мома* [V,PM,39]; ~ *после две–три дни фатиха да му услекнуват* (умираат) *добиците, и едно дете от млогуту сипка, што имаши, дури веки кокалиту му са гледаха, а́ма ниту оми́раши, ниту оздравјаваши* [V,PM,40] – во контекстот има пример за "обратна редукција" **у** > **о: омира** место 'умира'.

сипка f, zool., Fringilla coelebs 1. 'мала шарена, појна птица'; кај Саќов "стрчиопашка" [СК,335]; 2. fig. 'мало, ситно девојче' ~ *а́дна си́пка-ј, а́ма али́с ста́ро гувóре* [ПК,2(Крец].

си́пува* impf – в. **сипе** 1. и 2.; во заглавниот збор (**сипува**) има пример за проширената употреба на имперфективниот суфикс **-ува** кога се придава кон несвршени глаголи; ова појава е констатирана и од поранешните истражувачи на долновардарските говори.

сира f 'време, момент, ред' ~ *как го удри, зема го, примениха, јунакат го чиниха зент, ги венчјаха. Така чини и стредната. Дошла сира и на нај-малката* [V,PM,159].

сирáк m 1.'дете без родители' ~ *на гудúната пáдна, умр'á и тáткуми и си устанáх сирáк* [MS,t,87]; ~ *"Аман, Петре, милин ступано, [ка кајдиса, ка на устави? [Оти, Петре, така прави, [ма устави сама-самуница? [који на деца мирам* (воспитување, наук) *ки даде; [на сираци леб ки даде!?"* [ТГ,263]; 2. 'немоќен, беден' ~ *сéднаха на рéт, фати́ нéговата л'убóвница да гу бáра, да гу инџитисува на трапéзата, а́ма тој сирáк мăлчáши, ча џарју́т, хизмикáр што са чини́ на нéгу, имаши еднá причúна* [V,PM,10]; ~ *тојнака им вели: "што да не плача, братќа мои? Кесето сос парити ми падна аф реката. Кату немам кăсмет сирак, што да чинам, пак ки си вăрнем назат да работам"* [V,PM,87]; ~ *му вели́: "скóру от двóрот ми и от мóјта цáрчина да побéгниш, учúте ми да ти не ви́дат". Такá сирáк Кулу́ф загу́би си л'áбот, побегнá от цáрју́т... отиде аф еднá гóра*

[V,PM,10]; ~ *"скóру да ми дадéти да јáм, ча мóшни сам глáдин! И немój глéдаш кебáрски мáнци: што да е јаз јáм". Кáту чý такá гимициáта му вéли на другите: "ám сегá сирáци, кáк да чúними сóс товá дúвик? Тój и нáс ки ни изјáди"* [V,PM,24]; 3. изр.: **сирак ут занајат'** (= тој што останал без работа по смртта на мајсторот) [MS,s,102].

сиран'éту n 'испразнување преку дебелото црево' ~ *тýка сéр-сă* [MS,s,102].

сираче n, dem. – в. **сирáк** ~ *едно врјаме имало едно сиромахче или сираче. Тој ката ден не устанувваши некој пăт от училиштето, и са научило млогу уки и прокопсану* (успешно) *изл'ази* [V,PM,96]; ~ *по дно времја в Солун града едно дете от башта останало сираче, и сос млого захмет мајка му го нарасти. И кога си чини детенто гол'амо, рече на мајка му: "Мале, кога умрја башта ми, не остави што-годе сирмагиа?"* [V,PM,173].

сирáчинце n, dem. – в. **сирáк** ~ *е, кá дуjдéли Бугáрто, фájкат áдно дéте сирáчинце, тýрцко дéте, гу-зăкóпувăт тáма. Бúло бéз мájка, бéз тáтко. Гу-зăкóпувăт, му-тăркáл'ат ájн гулéм кáмăн тáмо. И тóо дéте, сă-мăчúло трú дéна, штúри, умрéло пут кáминут. Викáло: "Аман бé áга, бéнди jóка, бéнди jóка (нé сум крúф, нé сум крúф)". Ет-тăкá с-jумрéло* [ПК,2(Крец),313].

сирáчка* f 1. 'девојка што нема родители' ~ *сички ки дojдат, за фатат да месјат колачинта, и таја, што ки мјаси, да е дева сос мајка, сос татку, а не сирачка. Кога месјат, онаја дивојка за надјани от зентjут фесот* [V,PM,247] – сп. употреба на предлогот **од** со посесивно значење : **за надјани от зентjут фесот** (фесот на зетот) – посебност позајмена од балканската јазична алијанса; 2. 'таа што е за жалење, кутра' – в. **сирмах** 2. ~ *малкио останал ф-кăшчи и зел да врше кăшните работи; зоврел и вода, за да измие на мајка си главата. А кату подкачил ошче да налива главата на мајка му сос горештата вода, сирачката издăхнала и се озăбила* [ШК,5(419)]; ~ *и на девентја саату дошла бабата да ја вели: "е, сполај ти кукона, това добро, што ми си чинила на мени сирачката! Сега сам нашла кукá, да го везма сандăкó мој"* [V,PM,165] – во текстот имаме нерегуларна употреба на заменките: се јавува формата за директен објект **ја** (од 'таа') наместо формата за индиректен 'ѝ': **дошла бабата да ја вели.**

сирвета f 'марамче' ~ *тогај калек му кажува раната, што и била врăзана, хем му вели на царју: "таја сирвета да не и што ми вăрза?"* [V,PM,161]; ~ *как влезе в трите крал'уви и в аскерот, за две саата сите с неговата тешка бозлугана ги кăрдиса. Ама они го одриха на десната рăнка, малко истече крăв. И тогај царjут извади сирвета царска да му врăза раката* [V,PM,160] – во текстот има 2 посебности, едната фонетска, пр. за обратна редукција: **одриха** м. 'удриха',и втората синтаксичка: пр. за обратен редослед, атрибутот во пост позиција во однос на именката: **сирвета царска.**

сиргéн m 'полица' [ПК,2(Мут),102].

сиргú(j)а f 1. 'тезга со ситнурии'; 2. fig. 'расфрлени работи, нешто растурено' ~ *шó сте нăпрăвúли дóма сиргúа, збирájте сúчко* [ПК,2(Гăр),102].

сиргициа m 'човек што продава ситни работи, што има *сиргиа* (тезга)'...

Сире-Ѓо́л' top. 'име на местност во кукушко-солунската регија, таму проаѓа пругата' (турцизам, во превод "Жолто Езеро", називот е фигуративен бидејќи се работи за широко поле – житница, коешто пожолтува летно време, значи ѓол' – езеро не постои) ~ *Не́ зна́јме утта́м нӑ-тӑка́, а́с ду-та́м зна́м, нӑ-тӑка́ не́. До́лнуто По́ле, Со́лунцко По́ле, та́м утѝдаа. Нӑ-Сире́ Ѓо́л'ут ли сӑ-сӑрте́ли, де́к сӑ сӑрте́ли. И До́от До́нчо че́тта шо́ би́ла и та́а замина́ла* [ПК,2(Пл),251].

си́рини n 'млечен производ, сирење' ~ *е́ти ... – му вили́ – да в'е́ниш' си́рини и л'а́п да иде́ш' и да си л'е́гниш'!и́* [MS,t,31]; и: **си́рени** ~ *по това сетне за седнат сички, колко човеци за има, за му кладат отпрет на трапеза мјасто талвина и напрет по едно бл'удо сирени* [V,PM,251]; ~ *ба́јница: то́-ј ја́дне, сӑ-пра́ве ус-ко́ри шо́-ј су́кат же́нте, сӑ-ре́дат ко́рте, се́каа ко́ра сӑ-пупӑрске ус-си́рне, ма́с и ја́јца за́адно, рӑзмя̆тни* [ПК,2(Грам),22]; односно: **сирајне** – сп.: за *ужина* (јадење околу 3–4 часот попладне) се користи она што останало од ручекот, или пак ќе каснат: *сирајне, крумид, лук, риба, таратор* [ТГ,18]; Малецки наведува множинска форма: **сирин'а́нта** [MS,s,102]; ние во Кукушко запишавме: **си́рништа** ~ *те́тин ти Ва́нуве пра́ваа си́рништа: адно ста́ро уф-ка́ци, а́дно ме́ко си́рне кут ма́сло, уф-га́јди-меши́ни гу-пӑлнаа; пра́ваа и-а́дно дру́го си́рне, а́ма не́ зна́м ка́ гу-ви́каа* [ПК,2(Гӑр),102]; сп.: **тил'ме́** 'сосема младо сирење во кое нема ставено сол'.

сирипу́к m 'доведено дете од друг брак' [СК,335].

си́риште n 'маја, потквас што се става во млекото за да се добие сирење' [ПК,2(Мут),102]; ~ *ко́га сӑ-измӑлзе* (млекото), *сӑ-исце́дуве и по́сле, ко́га е о́ште то́пло, сӑ-туру́вӑ си́риште и сӑ-туру́вӑ нӑ-то́пло ме́сто да сӑ-фа́те* (да се потсири), *и по́сле сӑ-туру́ве уф-цӑди́лкӑта* [ПД,156].

си́рка f, bot. 'растение коешто дава плодови што личат на мали урми, внатре се брашнести како печен компир' [ПК,2(Мут),102]; во Воденско од нив се вари ракија [BV,147]; – називот **сирка** го сретнавме во Гевгелиско во имињата на овошките; освен *сирки*, садат уште: *зарзалии* (кајсии), *смокви, калинки, праскавици* (праски), *миндале* (бадеми) и др. [ТГ,350].

сирленциа m 'човек што прави зејтин (**ширлан**) со мелење на семе од сончоглед, сусам' [V,PM,378].

сирмаја (и: **сирми́а, сирмае**, односно **сирмагиа**) F 1. 'стока, капитал' ~ *ахтаринот беши млогу сиромах, и нетри на дјуканот му немаши млогу сирмаја: аку имаши една ока орјахи, една ока имиш* [V,PM,34]; ~ *господа́рот позна́ и заедно́ч на́прави́ дру́ги магази́и гу извади́ чира́к на пи́сарат, му даде́ и па́ри сирма́е, и така́ гу и́звади́ детето, гу промина́ пе́рв писа́р* [V,PM,153]; ~ *еден човек по дно времја седјал на дна касаба, имал сирмае, харно работиши; дојде на иликиа, си ожени за една вдовица жена* [V,PM,161]; ~ *по дно времја в Солун града едно дете от башта останало сираче, и сос млого захмет мајка му го нарасти. И кога си чини детенто гол'амо, рече на мајка му: "Мале, кога умрја башта ми, не остави што-годе сирмагиа?"* [V,PM,173]; 2. 'интелектуална моќ' (fig.) ~ *што́ че́киш уд-не́го, то́лко мо-ј сирми́та;*

3. 'гад, вошки' (fig.: 'богатство'– иронично) ~ *тúй чувéци шó ми-j дунцé нă-спúјне ни-устăвúа сирмú-ја, сјáа сáке* (треба) *дă-сă-врúјме, дă-сă-пупáрувме, дă-сă-чúстиме уд вóшки* [ПК,2,194]; исто: ~ *глéj дă-ми-дóниши нéкаа "сирмúа"* [ПК-,2(Гăр),101]; 4. изр.: **сирмúа нé тăпрáве** (= не те почитува) ~ *какóф сúн ej тóо, óш сáа сирмúа нé тăпрáве, шó устáнáло кá-ќи нă-мóјш дă-сă-кумáндиш* [ПК,2(Гăр),194].

Сирма – ж. лич. име запишано во Гевгелиско ~ *мори јутад иде, [калеш Андон. Л'у-л'а-је. [Мори што му веле фудул Сирма: л'у-л'а-је: [мори, јоди Андон, [да се л'ул'ме, л'у-л'а-је, [аман, да се л'ул'ме – [век да викувме. Л'у-л'а-је* [ТГ,69]; ~ *тáткọ и кáзал нạ лéл'ạ Сúрмạ дạ-нáјд нив'áстạ зạ-мéн. Уф-нéјниọ кọмшилýк си-живéш Анạстáсија, мóмạ ọт-сирома́шки сój, зạтóвạ пạк б'áше нóго личнạ* [ДС(Ч),165].

сирмáх* **(и: сирумáх** – поименчен) adj 1.'тој што има скудни средства за живот, беден' ~ *и т'é му р'éкуха: "јáла! сирмáси снú, н'éмами дрýга удајá пóвики, амá пукрáј нам прóмин' и тú!"* [MS,t,15]; ~ *им'ăш'и иднó вр'ăм'ạ у иднó с'éлу идúн ч'ув'ăк сирумáх, у дв'ă нид'ăлạ уж'éнинт* [MS,t,67]; ~ *и јáс кутý сирумáх ч'ув'ăк битúсах скул'óту, м'ạ дáди мáјка да сă наýч'ạ занајáт'* [MS,-t,87]; ~ *и тój, д'é б'ăш'и сирумáх, стáна sингúн'у, стóри нóва кăш'та* [MS,t,48]; ~ *прáј гул'áма гóзба стрáтигóту да субúра чурбаџ'ијиту и сирумáситу* [MS,t,73]; ~ *еднó врéме úмаши двé брáтќа. Едúнојут бéши млóгу богат, кăшти úмаши кату цáрските конáки, амá не беши мóшни учéн, ниту бéши милостив: не л'убиши сиромáсите* [V,PM,12]; ~ *млóгу беши богат, али понéже Господ не му дадé чéду и за товá млóгу си молиши на Бога и сéкој дéн и дáвал милостúна на сиромáси* [V,PM,8]; ~ *кăрăф тич'é клáјаџу заш'тó на кинóтитáта-ј, кинóтитáта парú з'éва сăс зóр ут сирумáси* [MS,t,40]; 2. 'тој што е за жалење, кутар' ~ *и они тúдаа на еднá чýзда каазá* (општина), *фатúа едúн сиромáх човéк от нúвата му, му вéл'ат: "а брé ти заштó гу отепá онова џифаирџúа тогáс на горáта? Ади éла, сегá ти úска пашáта!"* [V,PM,27]; ~ *и ми казá сúчко, што истрадáл от тúа џифаирџúе, нó не чини хáрно, што му дадé прáвина на тиа, а на товá човéк сиромáх крúвината* [V,PM,9] – во текстот среќаваме несоодветен редослед: атрибутот стои зад именката: **човéк сиромáх**, што се третира за влијание од балканските јазици; 3. изр.: **лафут нă сирумајсте не му фајкјă месту** (= не се уважува зборот на бедниот) ~ *и то бивă тăка: зă дă можă по су кулај дă гу пувелјă селту он кунуштисувă су два-триминă по-зијнгијнă, му чине икрăм, и коа ки дојдă некоа рăботă лоша зă субăштă, чункјим сă позингијнту нă негувă странă, а лафут нă сирумајсте не му фајкјă месту* [ME(P),91].

сирмé n 'дрво со кое се потпира главната врата, портата' [ПК,2(АЌ),101]; и: **сјурме** ~ *тó: нă-врáтта шо гу турувáли нéко: врéме уд-săди да сăзáпне* [ПК,2(Крец),102]; [ПД,120].

сирмúјчка f, dem. (в. **сирмúа**) – **сирмúјчка úма** (= има парички) ~ *зă-тóо гу-чýват, сéтне ќи-вúјме* [ПК,2(Гăр),194].

Сирна нидел'а f – цела недела од *Месни* до *Бели поклади* се вика

Сирна нидел'а, уште ја викаат *Бела нидел'а;* тоа се празнични денови поврзани со *Мртвин* (празник посветен на умрените, се вика и: *Умрело дете за баница*), се празнува во саботата *(Шемата сăбута)* од *Сирна нидел'а* [ТГ,32]; ~ *вóа Евангелие сд пéи и за сúти мăртвити, за дýши, за сăта гудúна, за Бужúќ, за пустéнито за мéсо, и за сúрната субóта и за Сфúта Трýúца* [V,PM,27]; кај Малецки: **Сиринската нид'ал'а** 'првата недела од постот во кој се пости и од млечни производи' [MS,s,102].

сиромахов* adj 'нешто што му припаѓа на сиромавиот' ~ *трăгнаа царјувите четри л'уди, отидоха на сиромаховата нива, најдели крушата, по крушата и плочата, најдоа казану сос алтăните* [V,PM,32]; ~ *близу при сиромахувата кăшта имаши една кăшта, на која седјаши един владика* [V,PM,37] – во контекстот има уште еден пример (од многуте) во кој предлогот **на** се јавува со проширено значење: укажува на внатрешност, наместо предлогот 'во': **кăшта, на која седјаши**; ~ *и така тихиса, по замрачаваниту промина приз сиромахувата нива, гу најде сиромаха тамука и му вели: "поможи Бог, побратими!"* [V,PM,53].

сиромахче n, dem. – в. **сирмáх** ~ *едно врјаме имало едно сиромахче или сираче. Тој ката ден не устануваши некој пăт от училиштето, и са научило млогу уки и прокопсану* (успешно) *изл'ази* [V,PM,96]; ~ *и такá господáрот утринáта станá от сóнот, са умú и такá гу викнá гóри дéтето и му вéли: "а брé дéте, от којá зéмја си тúнака?" И тój отговорú: "јáзе сам, господúне, от Солýнска зéмја едно сиромахче"* – возможно дека раскажувачот со синтагмата **Солýнска зéмја** сакал да каже 'Македонска земја' [V,PM,152].

сиромашко лето n 'периодот што доаѓа по празникот *Св. Чтирисат,* кога се затоплува времето и кога доаѓаат штрковите и ластовичките; народот го вика *сиромашко лето, "кога леб може да се најде и на трњето";* сп. обичај: тој ден (на *Св. Чтирисат*), домаќинките на вратите ќе закачат коприви врзани со црвен конец (според народното верување копривата ја одбива несреќата и не ѝ дава да се шири) [ТГ, ...].

сиромáштиа* f 1. 'состојба на беда, немаштина, скудност ' ~ *дојдé еднó пúле, кăснá на крýшата и му вéли: "éј господáр, што спúеш тýка та нé станýваш?" Стáни да здúгниш онáја плóча, што е пукрáј тéбика! Тáмука аф неа уздóлу úма алтăни зарúини: да ги зéмиш, да си видиш сиромаштúата ти* [V,PM,30]; ~ *еднó врјáме úмаши едúн сиромáх човéк, от сиромаштúа нéмаши л'áп да јáди. И нá дрýго мéсто úмаши едúн чорбаџúа млóгу, кójто имáл двé сúнови и трú кéрки* [V,PM,145]; ~ *дјатето му вели: "требуваши да обесаш дјада ми по-напрет, штото гу не даде на татко ми да са учи ами татку ми мени ме пушта со сичката му сиромаштиа на училиштето, са уча* [V,PM,95]; 2. 'тој што е опфатен од немаштија и скудност' ~ *а пă газдăта крăдéл, чинувáл, áма пóвиќе ут-сирмăштúте. Идáл дóма кăжувáл: "Мé-ј мăка, викáл, зăшó дă-крáде пу-сирмăштúј. Нé-ј árна тáа рăбóта"* [ПД,169]; кај Малецки: **сирумаш'тúја** [MS,s,102] .

сирот* m 1. 'дете на кое му умреле

родителите' – в. **сирак** ~ *ăдăн чл'ак имал си само ăдно синча и ăднă дăштарчинкă. Синчато било по-малко, пак дăштарчинката погол'ама. Тато хми умрјал, а тијă останали сироти* [V,PM,291]; 2. 'сиромав' ~ *иднăш сăл утипаа идно, и на то сăл кожта маа издраа, а место му гу фăрлија, оти сироти шо вируват силјајнту, дивите свијни сă ут Турци чинети* [ME(P)77].

сиротин'ă f 'сиромав, бедник' ~ *царă, как сă научил, чи момата сă јă кортолисала и ламјăта сă јă убила, зăл јă на сина си за ж'ăнă, и тăј от сиротин'ă бишла царица* [V,PM,288]; ~ *а пăк то: чувéк, шо-ј стучáро, имáл, ém нă-прúмер уфнáшто сéло úма дистúна, двájсе дýши сирутúни, устăнáле уд-рáто изгóрăни, то: чувéк им дăвáл месéчие* [ПД,143] – во контекстот го среќаваме архаизмот **рат** (освен во Дојран го запишавне и во соседното село Фурка); сп. во српскиот и во бугарскиот јазик.

сирт m 'направа со која се собира житото на гумно, во вид на купа од каде што ќе се вее'. Се разбира тоа е втората фаза, а првата е чинот на вршењето, кога зрната се одделуваат од класот со помош на направата *дикајна*. *Сиртот* е направен од даски, а го влечат волови [ТГ,341]; во Дојранско запишавме: **сјурт** 'криво дрво со кое се собира извршеното жито на куп, на дрвото (*сјурто)* седи човек' [ПД,122].

сиртар' (и: **ш'иртар')** m 'прегратка, фиока на маса или комода' [MS,-s,102]; во Воденско: **шáртар** [BV,147].

сирумашеј* impf 'станува беден' ~ *су скусувајнту нă семиту, су вагјанту нă сноп, су сичејнту нă кривајнту дел, тăкă мужа дă му флезă нă бегут пут кожă* (да го усвои), *шо не гу-јзвагја негу кипазе. А зă то силјајнто уд ден нă ден сè по сирумашејăт, сè по си-ј скусувăт арџувјту* (трошковите) [ME(P),90].

сирумáш'ки* 1. adj 'беден' – в. **сирмáх*** ~ *имáш'и идúн паш'á инá мóма хýбава; инó сирумáш'ку д'ăт'ạ ја и зал'ýб'ạл и утúди да ја прóси* [MS,t,54]; ~ *тогáс му вéли на хајдýтинот: "е брáтку, сегá да ти пúтам, дýр когá сáкахти да гóрити сиромáшки дýша и за кого го собéрахти товá имáни?"* [V,PM,21]; ~ *тóлку ја милóваш'и млóгу, да ја ézми, с'ém'ạ ја ни з'é, з'é иднá другá мóма сирумáш'ка* [MS,t,70]; ~ *си ги рáбут'ăхми и нúфкит'ạ ... прумúнахми идúн сирумáш'ка ж'ивóт* [MS,t,1] – случај на нарушена конгруенција: **идúн сирумáш'ка ж'ивóт** (резултат на нефункционирањето на категоријата род); ~ *"афý úш'тиш' тú дă м'ạ ézмиш' м'éн'а за мăнч' иднó сирумáш'ку д'ăт'ạ и јáс т'éб'ạ т'ạ з'éвам"* [MS,t,83]; ~ *и тóјнака му вéли: "от трú мéста ми сáкат да са ужéнам?" Соломóн му велú: "Дјáдо, ивдовúца – зéла ти мăтнúца! Чорбаџúјка – кýни си тúнака, јáзе ки врéвјам, стáни си тúнака, јáзе ки сéднам! Сиромáшката – врéви тúнака, јáзе ки слýшам, сјáди тúнака, јáзе ки стáнам!"* [V,PM,130]; 2. adv 'бедно' – *служба* (верски празник) *служиле сите,* сиромавиот *сирумашки, а* чорбаџијата *чурбаџијски* [ТГ,208].

сирупу́че n 1. 'вид слатка пита, баклава од слаб квалитет' ~ *тá-ј сăрлúјчка, шó сă-прáве нă-Бăдник вéчăр* [ПК,2(Гăр),102]; 2. 'немирно дете' ~ *нạтạмá-гу и сирупýчто,*

ко́лкува гра́нка утчикна́ (искрши) *ут-чуре́шта* [ПК,2(АЌ),123]; ~ *нагне́тно-ј то́о сирупу́че, пӑ́лно-ј ус-мӑ́рфитлӑ́к* [ПК,2(Гӑр),35].

си́рӑнце n, dem. – в. **сирини** ~ *ми, има ле́пче, и́ма лу́кче, и́ма си́рӑнце – кој шо и́ме! И ќи зӑфа́тме да жни́јме. Пу рӑчо́кут ќи пуле́гнӑт ма́лце. На́пкумта ќи до́е пӑ ќи ужи́нӑва̄т. Ик̀инди́а. Ќи скӑ́лкӑт лук уф уце́т и ќи ужи́нӑт* [ИГ,119].

систрини́ка f 'сестра само по мајка или само по татко – присестра' ~ *не́-али́с се́стра, уд-две́ ма́јки* [ПК,2-(АЌ),102]; ~ *ади́н кӑ́ршти́ник и́мме сјаа уф-Со́фја живе́е, о́н ус-адна́ то́рба и а́дно де́те и а́дна мо́мичка, тӑка́-ј кини́син, го́л, ка́ жна́л тӑка́ бига́л. До́ма си́чко уста́вино, уф-Куку́шко. А пӑ-е́днӑ на́ша ба́ба, систрӑни́ка, о́на гӑ ддо́ли дӑди́ка нӑ-не́кој до́ктур* [ПК,2(Крец),34] – во контекстот прави впечаток употребата на зам. форма за ном. **она**, наместо долгата форма за прав предмет 'неа': **о́на гӑ–ддо́ли дӑди́ка**, што зборува дека остатоците од падежниот систем и кај заменките не функционираат; за ова поопширно во граматичкиот дел.

систри́цо f, vok. 'обраќање кон женско суштество' ~ *му-ве́ле нӑ-вӑ́лкут: "Дӑ-до́јш ќи-тӑ-го́стӑм". Сӑ-испул'у́ва вӑ́лкут. –"Ле́ле, ри́би, му ве́ле, Ку́ма ли́со, систри́цо, шо́ но́гу ри́би и́мӑш!"* [ДК(Лип),118].

си́стро n 'вид ноже со кое се струга тестото што се нафаќа на ноќвите кога се меси леб' [BV,147].

сит (и: **сӑт**) adj 'тој што не е гладен, што се најал и напил' [MS,s,102] – во говорот на с. Висока и на Зарова стсл. глас ы се рефлектирал во **ӑ**; сп, поговорка: **сӑ́тӑју гла́днӑју ни вӑ́рва** (= тој што се најал не му верува на гладниот) [ПсС(З),65]; ~ *тога́с змиа́та ре-че́: "да́ не́ ми куртули́саши, да ми оста́виши да ми исте́пат, по-ха́рно ки си куртули́сах. Ами сега́ што́ ми остави́ ни́ту гла́дна, ни́ту си́та?"* [V,PM,139]; ~ *кога́ си б'а́х д'а́те во́дӑ́х* (пишува: 'вуд'рх' – печатна грешка) *бо́рба̄ за̄ го́л живо́т. Б'а́х по́ќи изгла́днӑн не́го-ли си́т, по́ќи бо́лн не́го-ли здра́ф* [ДС(Ч)158] – во контекстот се забележува присуството на сврзникот **не́го-ли** 'отколку' што сврзува спротивни (адверсативни) реченици. Односниов сврзник зачуван во југоисточните говори претставува архаизам со прекинати изоглоси, него го нема во PMJ, но затоа се среќава во другите словенски јазици, како во поблиските: српски и бугарски (диј.), така и во подалечните, на исток во рускиот на запад во полскиот јазик.

си́те (сӑ) impf 'се задоволува' ~ *му-кла́вӑт идно́ – не́-сӑ си́те нӑ-ва́гӑта, кла́вӑт дру́го – не́ сӑ-си́те, зла́то му-кла́вӑт – ни́шчо. Ути́шӑл ни́кој ста́р чо́ек. Зе́ва иднӑ-ра̄́ка пра̄́с, му-а̄́-фа̄́рл'а узго́ра – ста́на. Ча́ику са́мо су-инӑ-ра̄́ка пра̄́с сӑ-нӑ̄си́тфа* [ДК(Ем),151].

ситен* adj – opp. на 'крупен' ~ *ја испадни црна-јока нивесто, [да причекиш првно л'убе л'убено, [да му фатиш врана којна за узда, [да гу врзиш за благата јабулка, [да му дадиш ситно сено да јаде* [ТГ,370]; ~ *ту́шница-ј тре́ва зӑ би́шките, ни́ско ра́сте, пу-зе́мта-ј, жа̄́лти ки́ткички си́тни ца̄́фте, и да́ве но́го се́ме, ца̄́рно, си́тно* [ПД-123]; ~ *ра́сте уф-ури́зо, да́ве си́тни зра̄́нџта – али́с про́со, си́ви, ус-не́го и́ ра́нат мӑле́нките пи́лишта* [ПК,2(АЌ)42] – станува збор за растението **дӑрда́н**; ~ *ој ти ба́бо,*

ста́ра ба́бо, ста́ра не́рäзбра́на! [мо́јта же́на, ста́ра ба́бо, пу́шка мäлике́ра, [мо́јте де́ца, ста́ра ба́бо, си́тните куршу́ми, [кäди-фäрл'äм (стрелам), *ста́ра ба́бо, на́зäт не́-си гре́дäт* [ДК(Бош),156].

си́тничук* adj, dem. од 'ситен' ~ *не́каа гуди́на сијáме тит'у́н уф Ке́л' -гире́н. То́-ј сäто ме́сто по́сно, а́ма а́рно титу́нче ва́дäхме, адно си́тничко али́с ли́ри* [ПК,2(АЌ),34]; ~ *си́тнички дрäфцта шо уста́нуват ду-чико́ро ка це́пме дäрва ус-балти́а. Не́кој и́ ви́кат ципнати́нки. Ти́а и-збу́рме за по́тпал* [ПК,2(Мор),42]; ~ *о́ни сä-си́нички, си́тнички, али́с муни́стра* (станува збор за плодот: **глугинка**) [ПК,2(34)]; ~ *ус-не́о ги-ма́мат пчел'те. Ли́стто мусä кут нä-купри́ва, и́ма аргувäли́ј ки́ткички, си́нички, кут-у́стичка сäутво́руват* – за билката **чäлäјник** (= матичина) [ПК,2(Гäр),134].

ситно adv 1. opp. на 'крупно' ~ *Се́мто шо ки-пл'у́ске, шо́ ки-са-ро́е то́, ки-си-кла́виш идна́ но́вина на-то́ едну-о́дäрче и́ли ма́са, то́гин бе́а ма́лце* (масите) *па мо́жиш на-сини́ја, на-шо́ би́ло... утпäрвин ки-си-бе́риш ли́ише ма́лце, а́ма то́ но́гу си́тну ки-гу-дро́биш* [ВМ(Стр),317] – начин на хранење на свилената буба (кога е мала); 2. 'нешто изработено со финеси' ~ *мома стоје јуф Дунава, [јуф Дунава, крај Дунава, [тенка бела преминена, [ситно дробно наридена, [ситно дробно јуплитена, [дробни китки наридена* [ТГ,171]; 3.'начин на одење (со мали чекори)' ~ *"Пулека си терај, лудо, [твоја брза којна, [да не ми напрашиш лудо, [мое бело лице, [моје бело лице, лудо, [на бајна бајнано" – "Еј, ти, мури, малој моме, [иди си ти ситно, [иди си ти ситно, моме, [ситно, ти сус мене"* [ТГ,158].

ситнури́а* f 'нешто малечко, односно со мала вредност' ~ *на-кра́јта зало́жува бро́до. И бро́до му-го-зма́ли. Н'а́кој си́тни па́ри о́ште му остана́л та́м. Ко́лку, дв'а́, три́ ли́ри, ситнури́и* [ЛС(К),125].

ситу n 'направа што на дното има ситна мрежа, се користи за сеење брашно и сл.'; има: **ч'е́сту си́ту** и **р'äтку** [MS,s,102]; ~ *е, та́, му до́шло жа́л', сä-урви́ла. Му-гу-прибäрну́ва си́тто. Се́е ба́бäта и ä-згрäбна́ја чу́пäта äске́рте и му-ä-зäнисо́а нä-ца́рут. Елинут ти́ди, вра́тта ќ-ä-судро́бе* [ДК(Лип),116]; ~ *че́стинта-ј засе́јне бра́шно. Она-ј но́го по́-че́ста ут-си́тто* [ПК,2(Крец),131].

сиќава (се)* impf 'си припомнува' ~ *сиќавај се Цвето, сиќавај, [зашто ти врвум низ двори, [зашто ти вел'ум дубрутро, [зашто ти газум прилизе* (место низ кое се поминува за да се влезе в лозје) [ТГ,37]; ~ *ее-е, сä-сиќа́вум, ка́ не сä-сиќа́вум, кут сја́а ме́-ј: уф-пито́ко сäба́јлинта удде́ ба́ба дä-јскару́ве гуве́та нä-гувида́ро и ни́а пу-не́а. "Шо́ бре та́м нä пäзäри́штто сänäпäлни́ло чуве́ци"? Кукуше́не си́чките избига́ли* [ПК,2(Шт),248].

си́ф adj 'белузнав, со боја на пепел' ~ *на три́т'а гуди́ни удго́р'а гл'е́да и́ди иди́н бене́ќ на си́ф ко́н' му вили́: "за́при сä да ти да́м ина́ либäни́ца!"* [MS,t,44]; ~ *си́ф ко́н', си́ва гла́ва* [MS,s,102]; ~ *ко́лку а́дна ма́чка, сäкри́е пут-спи́л'те. Има си́ва буја́. На́јно́го са́ке мису́рка, ама пути́ске* (напаѓа) *и живути́ни* (станува збор за животното **бурсу́к** 'јазовец') [ПК,2(Драг),26]; ~ *и на чеса́ пуду́ ти́хан вја́тар, ју́ди са сви́ха сас вја́тар. И са еви́ еди́н ч'ул'ак сас си́ф ко́н, дојде фаф хо́рото на сре́де сас ко́не и си завäртја главáта*

[V,PM,259] – во долновардарските говори (центар сепак е кукушкиот говор) поодамна е констатирана фонетската појава преглас на **а** > **е**, оттаму во контекстот среќаваме: **и на чеса́** (м. 'на часот'), односно: **са еви́** (м. 'се јави') **еди́н ч'ул'ак**; ~ *си засука Ванѓелина скути ем ракаве, [оти ќ-оде Ванѓелина јуф мајка на госте, [Ванѓелина, леле џанум, в татко на поврнич; [што си беше, Ванѓелино, Попово Јуванче, јуридил си, дуздисал си ду два сива којна* [ТГ,40].

сифа́л'ка f 1. 'дел од разбојот во вид на мал чамец, со него се вткајува јатокот во основата кога се ткае' – в. **снува́лка** ~ *о́на-ј кут ло́ткичка, нă-стре́ди и́ма а́дно те́л'че, нă-не́го сă-кла́ве це́вичка ут-тắрска, нă-н'а́а и́ма нăмо́тно пре́дно*; и: **софал'ка** ~ *еднăш един дембелин ткајал на разбојот. Ка мановал со софал'ката, отеповал на едно манован'е по сто муи. Еднăш ка фрлил со софал'ката и мишот г-отепал* [ШД,5(435)]; 2. fig. 'женски полов орган' ~ *шо́ мăри́ сифа́л'ко, не́-си гу-руди́ла тă до:-те́пиш* [ПК,2(Гăр),102]; со значење на **софал'ка** Малецки во с. Висока го забележил и називот **стрили́ца** [MS,s,105].

сифе́р m 1. 'пат' ~ *ко́лко сифе́ра во́да дунисе́ ут саба́јлинта?* [СК,335]; 2. 'религиозен обичај кај муслиманите' ~ *ка́-ќ прăка́рше но́кта* (на полноќ) *нă Бăјра́м, Ту́рџте стăну́вăт дă-ја́дăт, то́ о-ви́кăт сифе́р, се́тне це́л де́н по́стăт;* 3. adv 'нешто далечно и неостварливо' ~ *ќи-гă-зи́ме нă-сифе́р* (зн. никогаш нема да ја земе – во случајот за жена) [ПК,2(АЌ),102].

сиџ'и́м* m 1.'врвка, јаже (тенко)' ~ *и и́ди с'е́тн'ă динкиш'и́јата да гу сто́ри д'е́ни́уви, з'е́ва ч'у́луви и сиџ'и́м'ă* [MS,t,5]; ~ *го́ре со́фа и́ма, уџа́к и́ма, пут со́фта до́лу дуби́џте си-ј вăрзу́вăт. Ќи ста́не ва́а ве́чăр, ќи-ј ра́не дуби́џте. Ко́ј мо́же, кла́ве џа́м нă димини́кут, ко́ј не́ – гу фра́ске ве́тăрут. Едни́ пă – кăпа́ци, вăрзани ус сиџи́м зă зи́дут* [ИГ,119]; во контекстот што следува испуштена е именката 'чул' (врека) и така значењето на **сиџ'и́м** може само да се насети ~ *зă сă врăнат на враш'и́луту, за ве́змат сиџ'и́мит'ă да напăлн'ат пл'ăва́та ... зă ја заниса́т дума́* [MS,t,67]; и: **сижим** ~ *на џарја ас шта му кажа: "пусни един тел'ал по касабата, л'у колко има сижи-ме, канапја, хортоми, та ги прекопи!". И бјазарѓанина пуснал е-дин тел'ал та прикупил л'у што имало сижиме* [V,PM,256]; 2. изр. **сиџи́м-ej** (= врне силен дожд) ~ *гла́ва не́ сă-пуда́ве нă-во́нка, си-џи́м-ej, но́го си́лно до́жде* [ПК,2-(Гăр),194].

сичејнту n 'кога се одзема дел од нешто, односно кога се разделува' ~ *сеј дăвијă нă бегут зă субăштă не факјă месту* (не носи резултат), *оти субаштă су неговите "ступанџки мери": су скусувајнту нă семиту, су вагјанту нă сноп, су сичејнту нă кривајнту дел, тăкă мужа дă му флезă нă бегут пут кожă, шо не гу-јзвагја негу кипазе* (зборот **кипазе** зн. 'тој што е долен, што е посрамотен'; тоа не му било познато на уредникот и погрешно пишува: 'ки пазе') [МЕ(Р),90]; ~ *или ки тă нăкливетă на бегут или ко ки гу кревă делут ки ти нăтписă некуј килу повикјă или нă сичејнту или нă вăршејнту на нумунету ки ти дадă некуа турлăница или нă вăгјајнту сноп, ки ти удберă баштă* (поголемите) *снопувă дă ти удрă*

некулку килă кусу [МЕ(Р),90].

сичен* adj 1.'одрежено нешто' (пр. со нож или со друг остар предмет) ~ *са свăршило месото, оралут викнал "Га". Немало месо. На трите пăта ка викнал, си сичел детто от икрата. Ка испаднале, детето не можело да оде. Оралот му излижал местото от сичените меса, му уздравеле* [V,РМ-271]; ~ *мýѓи Крýша и мýѓи нáс úмше дрýги ритчúна, пă зăт тúа ритчúна-j Крýша-Бăлкáн. Она сă-вúкше, гулéмјо-и вăрх Стăрвица. Аа, висóк вăрх. Нájвисóк вăрх нă-Крýша, Стăрвица он сă-вúкше. Куту сéчин бúше уд дóлнăта стрáна, куту срăп, куту сóр зăвúјн* [ВК(Шт),288]; 2. изр.: **сус сичени жили** (= за млад човек што не е решителен, што нема храброст) [ТГ,364].

сичúло n 'остриот дел од нож, од секира' [ПК,2(Грам),102].

сúчќут pron 'сиот'; изр.: **тó ли тé-j сúчќут, (да-с-јустáвум дéцта)** [ПК-2(АЌ),102] (= дали си со сиот ум кога ми предлагаш такво нешто); во фразата недостасува зборот **акăл** = памет, но се подразбира.

сичýва* impf 1.'со остар предмет (пр. со нож) прави на делови нешто што било цело' ~ *Дујдóа па тúа, дујдóа тáм нáка, видóа – сéстрă-му па умрéна. Нúшто нé му сичý-вăт, ă-зéвăт кăк шу-é тáка, му прáват лéпо сéндек и ă-нóсăт нă-ногу дилéку мéсто* [ДК(Дур),148]; ~ *кá óде жéнта, јăбýлкăта си-j-дúге грáнуфто, таа нă-мóж дă-фáте, дă-скúне. "Сéч-гă цáро тáа јăбýлкăта".Фáште цáро, гă-сичýве. Гă-сичýве, árно áма чукájки, кá а сичувáл, прăскукнáл нéкаа трéскичка* [ПК,2(Крец),300] – во текстот се забележува нерегуларна конгруенција: **прăскукнáл нéкаа трéскичка** (место: 'прăскокнала...'); 2. 'со сечење оформува предмет' (во случајот потковица) ~ *нéма уд-дéка. Тáтко рăбóтше, пéт дéца и óни двýјца сéдум дýши, а ич пáри нé-мши, ќи-рăбóтиш шó бúло. Тéшко, нóго тéшко пумина́ме. Дóд Лúка сичýвше плóчи, já и бáт-ти Шúл'ка-j сичувáла плóчи* [ПК,2(Крец),323] – во случајот на имперфективниот глагол 'сече' непотребно му се додава имперфективен суфукс **-ува** (оваа појава поодамна им била позната на истражувачите на долновардарските говори).

сјáгнина adj 'бремена овца' ~ *óвца што ќ-úма (ќи-рóде) áгăнце* [ПК,2(102)].

сјáрина adj 'коза што треба да се окози (да роди)' [ПК,2(102)].

сјурмéк m 'пролив' ~ *дéцта кá гé-j* (< 'ги е') *фăтúл áјн сјурмéк, нă-мóжăт дă-сă-j-спрáвăт* [ПК,2(Гăр),102].

скад'óва (сă) impf 'се зачадува' ~ *сă скад'óва удајáта* (= собата се наполни со дим) [MS,s,103]– **кадеш** 'чад'.

сказа (са) pf 'се објави' ~ *кату чу така цáрјут, си разл'ути млóгу и заеднóч са скáза за цáр. Ох, áм дéка отиде оновá рáдос от онúа мóми? Они фатúха да плáчат, ча ги бéши стрáх, цáрјут да не ги расипи* [V,РМ,10].

сказýва (сă) impf 'се (по)кажува, се објавува' ~ *кш'énудóхину хúч' сă ни сказýва* [MS,t,10].

Скак top. 'место каде што водата паѓа од високо на *Шарлијската Река* – водопад' (Царвишта, Валовишко) – од кор. **скака;** во истава регија (Валовишко) со значење на 'водопад' има запишано и топоним **Скок** (од гл. **скока**) [ЈИ,Ми...,194].

ска́ка* impf 'прави брзи движења со нозете, скока' [MS,s.103]; ~ *са*

собраха от сичката земја јунаци на свадбата: нај-гол'амата моma га покриха нивјаста. Фатиха јунациту да скакат кал'ата и, колку јунаци скокнаха, некој не можа да прискоскни [V,PM,61]; ~ *дострjáти едúн грăнчáрин сóс две-трú добúци, нóсиши гăрнита, стóмни, чанáци: отúваши да продáва по пазáрите. И тóјнака, л'у го вúде, фати да свúри. Когá фатúха добúците да играjат, да скáкат стóмните, гăрнитата си растрóшиха* [V,PM,126].

скáкаш'т'ém adv 'скокајќи'; в. **скáка** [MS,s.103].

скакал m, zool., Rachytulus migratrius 'инсект што скока или лета во роеви, ги напаѓа посевите – скакулец' ~ *един вечер, што му дошло на сиромахот, кату легнал да поспие, малку сон да земи, отиде един скакал на триндафилот и гу изjади гонцету* [V,PM,105]; ~ *другиj вечер пак отиде едно врапчанче, кăсна на триндафилот. Тогас отиде и скакалот да jади гонцету, врапчанчету гу изjади негу* [V,PM,105]; во Серско има запишано: **скáкáлка** (паралелно со **скрáчка**) ~ *úмạ ги нạ л'áто, жúто кугá субирáхме, úмạ-ги зилéни и кạфéни, гул'áми и мạлéнки, тúạ не áпạт* [ДС(Ч),14].

скáкаш m, zool. (?) 'јадење за мали пилења' – в. **скакал** ~ *тáм имáло еднó дăрво, на-дăрвóто имáло гарванчéто. Гарвáнката утúшла да-лувú, да-дукáра скáкаш, да-им-дадé да-jáдат на-гарванчéта. Дуjдé гарвáнката и кáк га-вид'ала тóс чув'áк, з'ала да-му-искáра учúте* [ВС(Кал),337].

скáла f 'пристаниште' ~ *с'ăкánд'ạ имáш'и дщадóсану ('му имáш'и пурăнч'ину') ... óти на кутрá скáла да пójат, да ги ни устáв'ат да jáхнат на гимújата* [MS,t,58] – во контекстот има нерегуларна линеаризација: глаголската форма и кратката заменка се одделени со негацијата: **да ги ни устáв'ат**, втора особеност е присуството на архаичната заменка **котри***, сп. рус. *который*.

Скáла top. 'планински гребен со карпи' од стсл. **скала** 'каменна височина', сп. **Сúхата Скáла** 'карсна месност', во реонот на Карлăково, Зилјаховско [ЈИ,Ми...,201]; во серско-драмската регија има повеќе топоними изведени од истиот назив: **Гарвáнова Скáла, Цăрната Скáла, Мáркова Скáла, В ăлкова Скáла** и др. [ЈИ,Ми...,194].

скáла f 1. 'направа по која човек може да се качи на повисоко место (и да се симне)' ~ *наеднó jадjáши сос траговецот и когá отúдоха на неговата кăшта, сиромáхот са почýди сáмо на скалата што и вúдел* [V,PM,13]; ~ *гу фáш'тат мăн'ч' и ж'éна синдýку и гу кáрат по скалáта на дóл* [MS,t,11]; ~ *вúе жéните двéте: "Хé–хé, мăжу, éла дă-вúдиш трéкăта жéна шó ти-рудúла!" – "Шó ми-рудúла?" – "Кýче и мáче!" И óдма нăридýва дă-сéди ду-гудúна врéме пут-скáлăта зăкупáна ду-пулувúна, дă-му-скáпăт нógите* [ВЕв(Кр),302]; ~ *тогáс богáтиот пот скáлата здигнá едúн мермéр кáмин мишанлиа; пот кáминот úмаши кл'уч* [V,PM,17] – во контекстот прави впечаток употребата на именка како атрибут на друга именка (посебност позајмена од тур. јазик): **едúн мермéр кáмин мишанлиа,** наместо 'мермерен'; ~ *зл'áва забúтинут ... зл'áва и д'ăт'ạнту и сă скáш'тат скáлата* [MS,t,83]; ~ *мóш' да клад'éш' ниш'áн'ă, на зим'áта пéп'ăл за настил'éш'; и на скáлата пармáку*

катра́н за гу нама́ж'иш' [MS,t,22]; 2. 'скалило, басамак' ~ *стӑну́ве ца́ро сӑба́јл'ӑнта, утво́ре вра́тта, нӑстӑпи́л нӑ-пӑрва́та скала, но·гта му-сӑ-лӑзна́ла. Удри́л нӑ-куле́но* [ПК,2(Ним),263]; ~ *хо́диш'и, хо́диш'и, ч'итири́јси скали ути́ва е́м на го́рнију пала́т'* [MS,t,53].

скалупа́т' m 'дел од скалата на која се згазнува, скалило'; Малецки називот го запишал во с. Сухо, и додава дека во Висока се употребува: **басама́к** [MS,s.103].

скалјајцки* adj 'училишен, школски' ~ *на крајта на ланцката скалјајцка гудина сӑ стукмих су брат ми Лазар па да си ом на патриата иако уломнани да си имах утидено ув една гудина две пӑта* [ME(P) 67].

ска́лус m 'така се вика вечерта спроти среда, петок, недела, и воопшто спроти празник, тогаш домаќинките од религиозни побуди не предат, не плетат, не шијат' [СК,335].

ска́ма f 'пена, сапуница' [СК,335].

ска́ми impf 'кога сапунот пушта (прави) пена' [ПК,2(Гӑр),102]; ~ *сапу́но б'а́ла ска́ма ска́ми* [ДС(Ч),141].

ска́ндалу n 'непријатен настан, белја' ~ *ца́р'у и вили́ "уд'е́ до́јди тујѝ скандалу, ми гу расѝпа м'умби́ш'у"* [MS,t,30].

скани́ста f 'кога на новороденче му се дава име, крштевка' ~ *ути́шӑл; са́ма би́ла та́а же́нта куту ме́не, ма́жут-и́ не́ бил до́ма. "Дубру́тро, сва́ќе!" Она ре́кла: "Ут-шо́ дуде́ка смӑ-сва́тӑве?" – "На́шта и ва́шта би́шка би́ле се́стри, мӑ-тира́а да-а-зе́ам на скани́ста (крите́нка)"* [ВГ(Ѓав),174].

ска́пе pf 1. 'скрши' – в. **скапуве** 1. ~ *ут ви́нцто ќи да́де пра́вно на мо́мчто, на́пкум на ниве́стта. На́пкум ќи гу пра́фа́рл'ат ви́нто пра́ку ниве́стта и пра́ку мо́мчто, ќи сто́ат та́мка вра́ху ни́хка. Ча́шта ус па́рте и с ви́нто ќаа ска́пе та́мка на зе́мјата;~ сто́мнӑта сӑ-скӑпа́, нӑ-ругузи́нта ѓо́л'* (мало езеро) *стӑна́* [ПК,2(АЌ),43]; 2. – в. скапуве 2. ~ *кату се стретили на пӑќот* (погрешно пишува: 'пӑкот'), *првната мома рекла на фтората: "Зилени ти са дрвата". А фтората рекла на првната: "Мӑтна ти је водата". И така се задечкали и се збили, дури и главите си скапали* [ШК,5(430)]; ~ *де́ца кути де́ца, и ца́рскуто де́те и нӑ-сирума́шќо· си-изл'ӑва́ле нӑ-дво́ро дӑ-с-игра́т. Игрӑ-ја́јки, то· сирума́шкуто де́те мана́л ка́мӑн, нӑ-ца́рско· си́н ма·-скӑпа́л гла́вӑта* [ПД,154]; во текстот што следува односниов глагол се јавува со значење: отвори дупка на *вид*, на врата: ~ *ви́ке: "Аj д-о́јме за́·дно на-ца́ро па́·рте ку-му-ј-ди́гниме". – "Ќи-би́де, ти са́мо на-ме́не урта́к да-мӑ-зе́миш". Е, утта́м ки-ма·-уббе́рат на-ца́ро ма·за́та. Ма·-ска́ па́ле ма·за́та, удде́ли на-па́·рте. Му-ј зе́ли* [ВД(Ник),279] – директниот предмет е придружен со предлогот 'на': **на-ме́не урта́к да-мӑ-зе́миш**; 3. 'излупи, раскине кора од плод' ~ *тамка работил десет години, и ка му текнало за дома, купил една калинка и а пушчил сос некого дома. Ка а скапала жената му, да види какфа је, калинката била пална сос бисер* [ШГ,5(407)] – редакторот на Зборникот на Шапкарев направил превид и глаголот **скапе** во фуснота го објаснува како 'отепа', меѓутоа станува збор за плод од *калинка* на кој може само да му се отвори кората, а не и да се *"убие"*; 4. 'искине алишта, кондури' ~ *ја армасанте, мила ќерко,*

[ја армасанте, [си уставија млади армаснике, [с-износија, мила ќерко, [мурови фесове, [си скапаја кундуре папуци [ТГ,167]; – во сандакот со кој девојката ги носи стварите кај младоженецот, татко ѝ (на невестата) ќе стави пари, малку овошје и малку *бубаќерно семе* и ќе рече: "*што ти правиме, што ти купуваме, колко мужеме, алал ти чинувме, ти прустујме* (ти подаруваме), *и сус здраве и касмет да си ја носиш и скапиш* [ТГ,206]; 5. 'умре' ~ *иднувре́ме нă-инă-пăши́ца, ве́ле, ја́с му-бе́ измиќа́р, се́тне сă-ре́ши ă-зăкла́, му-зе́ во́ фло́ринут. Ко́ă сăка́ д-ă-зăко́л'ăм шу-сă-пумо́ли: "Ајде мисичи́но, не́ма ни́кој, би́ди сфе́дук ти́!" – "Ааа, та́ е рӑбо́тта?", ве́ле. Изле́га, ја́ве нă ни́кој* (некој), *гу-фа́штăт та́му не́го, гу-ту́рват за́тфур и скапăл та́му* [ДК(Бош)-140]; 6. 'изгние, се распадне' ~ *ви́е же́ните две́те: "Хе́–хе́, мӑжу, е́ла дă-ви́диш тре́кӑта же́на шо́ ти-руди́ла!" – "Шо́ ми-руди́ла?" – "Ку́че и ма́че!" И о́дма нăриду́ва дă-се́ди ду-гуди́на вре́ме пут-ска́лăта зăкупа́на ду-пулуви́на, дă-му-скапăт но́гите, за́што дă-ро́ди ку́че и ма́че* [ВЕв(Кр),302]; 7. 'разори, отвори нова нива' ~ *ва́ нидел'а га-скапа́х це́линта* [ПК,2(АЌ)-57]; 8. изр.: **скăпа́ се фро́нто** (= се прекина војувањето) ~ *а пă ка́к сă-скăра́а, петна́јста, ное́мбăр сă-пу́чна вујната, пă ду-август ли бе́ше, ду-септе́мбăр ли бе́ше, скăпа́ се фро́нто, нăпушти́а Буга́рто и Герма́нцте* [ПК,2(Мор),222]; 9. (клетва): **превул (глад) да те скапе** (= сотре) [ТГ,320].

ска́пин' adj 1. 'скршен' ~ *шуше́то е ска́пно* (шишето е на парчиња – скршено) [СЌ,335]; ~ *зăшо́ ќи-ме́-ј то́о ска́пин бăрда́к?;* 2. 'скинат' ~ *са́ке дă-ши́м но́ф фуста́н, то́о га́ре сă-скăпа́, ска́пăн-ej;* 3. 'гнил, расипан' ~ *си́чко́о пипе́р ej-ска́пин* [ПК,2(АЌ),57]; 4. 'сиромав' ~ *ут-си́те по́ска́пин би́ше о́н;* 5. 'разорана ледина' ~ *ни́ва сја́а ско́ро ска́пăна* [ПД,121]; 6. изр.: **ска́пăн ме-j це́бо** (= останат сум без пари, во џебовите немам ништо) [ПК,2(Гăр),195].

ска́пна adj, f 'девојка што не е девица' (што спиела со маж) [СК,335].

ска́пнин adj 'преуморен од работа или од одење пеш' [СК,335].

скапуве impf 1.'скршува нешто (пр. сад)', 2. 'со удар отвора дупка на нешто (во случајот на глава)' ~ *на друґут ден устанал да готве ен-малечќут* (најмалиот). *Истум зготвил, па дошал педа човек лакут брада, му посакал малце чорбичка. Он, ка го отвартел каменут, гу удире еднош, му скапуве главата* [V,PM,270]; 3. 'предизвикува, "отвора" рана на кожата' ~ *ус-пипило́ва во́да ни́а а́дно вре́ме пе́рăхме. Пипило́фта во́да-ј но́го л'у́та, о́на-ј скăпу́ве рӑцто* [ПК-,2(Гăр),84]; ~ *зи́ме то̀: де́тто, о-искăпăве су-сăпу́н, о-нăмӑжуве зијти́н, зи́ме ут-та́а пе́пăлта. И ствáрно-ј то̀, ни́и ка́ пра́вăхме вă̆јци, цăрвăли́ј вă̆јци, ут-пе́пăлта, ни сă-скăпу́вăт прӑстуто* [ПД,148]; 4. се *скапуват* и крајници; сп. начин на народско лекување на истите: — ако болното грло не помине со затоплување, тогаш *грлуто са диге,* некоја вешта жена ќе го вовлече во устата средниот прст и ќе ги притисне крајниците. Ако грлото е *скорашно* по ова ќе помине, но ако је *здрело* треба силно да ги притисне и тогаш ги *скапуве* [ТГ,126]; освен со *скапувајне* на крајниците, болно грло се лекува и на тој начин што во врућа вода се става тревата *лапух,* потоа се натопува крпа и се завиткува вратот [ТГ,231].

скапутија f 'кога производите се скапи и повеќе семејства не се во можност да ги задоволат потребите'; сп.: **скапутија** се очекува кога годината не е родна, односно уште: "кога има помрачување на сонцето или на месечината". Суеверниот народ верува дека тоа *не е на арно;* сигурно ќе дојде *скапутија* (односно ќе фати глад), уште дека ќе се појават *лоши бол'ки,* односно дека во тие моменти ќе умре некој крал, ако се помрачува сонцето, односно цар ако се помрачува месецот [ТГ,433]; в. **скӑмпи́ја** (и: **скӑмпутӑ́ја**) [MS,s,103].

скӑпӑнти́ја f (m) 'се вика за некој што е многу сиромав' ~ *уддé, уддé, зӑто́о скӑпӑнти́(ј)а сӑ-фӑти́, дӑ-сӑмӑ́чиш цél живо́т* [ПК2(Гӑр),102].

скара f 'дрвена направа, слична на јасли, на **скарата** се става сено за овците' [ПД,125].

скара (се) pf 'се налути, кажа навредливи зборови' ~ *и заеднош котката вјахнува на кучинто, трӑгнаха да си подат на господарот. Кучинто и котката си скараха у стредја морету; котката си оплаши, гу пусна прӑстенот на морету* [V,PM,204]; ~ *седјаши тамо кусе даи́ около три година, сè царјувуто нуче хизмет му чинише. Еден ден са скараха, са биха. Тогас отиди нучинто, му каза на царјут* [V,PM,207]; ~ *Е, зӑшо́ сӑ-скӑрája? Сӑ-скӑрája зӑ-кójзте сва́тут Ди́не и Ко́л'о. Му-и-истира́ кójзте сва́тут Ди́не нӑ-Ко́л'о. И зӑ-то́ сӑ-скӑрája, не́ сӑ-са́кӑт* [ВМ(Цӑр),320]; ~ *Ваја утиде за вода, а ваја пак за дрва. Ка дујделе, ваја веле* (таа што била за дрва): *"Ваја е вода лоша!" Ваја веле* (таа што била за вода): *"Вија дрва са гнили!" Са скарале, са стипале* [ТГ,119]; ~ *кату ходиши вазиден, умракна; село не можала да најди, туку талу беши нала една водиница и, да утиде тамо вечерта, сос дирменциата си скараха за една пита* [V,PM,207].

скаросáн adj 'измачен, изморен, со лош изглед' [BV,144].

скáрӑн adj 'налутен' ~ *бјáа скáрӑни, ама сӑ-бӑрӑштисáа* (беа налутени, ама се смирија) [ПД,116].

скахýн' (и: **скафýн'**) m 'чорап' ~ *за по́да у думá да úзвад'ạ царвýлит'ạ, скахýнит'ạ, за сӑ мýја* [MS,t,65]; [MS,s.103]; ~ *тогај пак јунакот за викни роднините му. Ки си собрат десетина жени да подат на повиш, за занесат една зја папуци, скахуни, шамии, ририф, един крондир вину... Секоја жена по едно н'ашто ки земе на рӑнката* [V,PM,246] – пример за проширената употреба на предлогот **на,** кога укажува на внатрешност, наместо **'во': по едно н'ашто ки земе на рӑнката** (м. 'во раката').

скаци (сӑ) pf 'се искачи' ~ *и сӑ уплáш'и хи́тра Пе́три, сӑ скáци на еди́н дӑмп на типе́ту* [MS,t,75]; и: **скачи** ~ *"Јáс, му ве́ле, ќ-и-пýшчӑм мójте две́ ќе́рки, сӑмуви́ли су-ко́лӑта, ќи-тӑ-убле́чӑт, ќи-тӑ-зе́вӑт". И до́шле сӑмуви́лите, ӑ-убле́кле, ӑ-скӑчи́ле нӑ-инӑ-ко́ла* [ДК(Паљ),120]; ~ *а чо́икут знӑе́ше уд-дуби́ци е́зик. И о́дӑт, о́дӑт, о́дӑт. Уд-идну-вре́ме сӑ-скӑчи́а нӑ-иднӑ-угури́на* [ДК(Бош),120]; ~ *му вели: "ету, царју, от Мајдона, што сакаши, туку сам отвори гу сандӑкот, што сакаш чини гу!" И заедноч Мајдон са скачи аф горните удаи, таму, дека беши царјувата мома* [V,PM,76]; ~ *сӑ скáч'ạха го́р'ạ у думá* [MS,s,103]; ~ *се́луто сӑ-стури́ло но́гу ле́по. Е сéга, то́ цáру,*

шу-ă-има́ше та́ пудуе́нта, до́шло ре́т ќи-прушёта. Ќ-о́де нă-ло́ф. Нă-ко́јна сă-скắчи́ле [ДК(Паљ),122].

ска́чка f, zool. 'скакулец' – в. **скакал** и **скрачка** [ПК,2(Мор),102].

ска́ш'та (сă)* impf 'се качува' ~ *зл'а́ва заби́тинут ... зл'ава и д'ăт'ạнту и сă ска́ш'тат ска́лата* [MS,t,83] – во контекстот имаме беспредлошки додаток за место: **сă ска́ш'тат ска́лата** (м. 'по скалата'), што се третира како влијание од балканската јазична алијанса.

ске́ле* n 1.'кораб со кој се префрлуваат од брег на брег патници односно стока' ~ *пăрăхутчи́ита зăпа́ле пăрхо́до, ут-та́м пра́ку Ита́л'ја, нă-ске́л'то излёвăт, сă-свăл'у́ват ут-та́мка уф-Бе́лград* [ПК,2(Ним),271] ~ *кă-дуjдé врéме Ту́рците, ăднó Герма́ниц, специјалúс, се кắчи́ го́ре, ă-убиколи́ја ѓо́л'ут, ту́рска во́јска, та́м дéка бéа скели́јнăта и чини́а, дă-ка́жиме, и-извăдúја сúте риба́рă шọ-бéа, Ту́рците и пра́ви́ја специјáлни ло́тки* [B,EB,297]; ~ *а пă-та́тку-ми пре́д дéнá утúде, бéше риба́р о́н и дру́зи, да-и-крéвăт шéива шọ-и́ма́ше та́му, дă-нé-и-пу́стăт во́ăта. Бра́шно и́ма́ше, тăква́ ра́бо́та, сè. И кăj Кăрка́нско та́мло ăднó скéле и́ма́ше* [B,EB,297]; 2. 'рамка за сушење низи од тутун'; 3. 'дрвена рамка врз која се стават трупци кога се бичат'; 4. 'скеле за sидање или фасадирање на куќи' [ПК,2(Крец),102].

ски́ве impf 'гледа' – само во одредени ситуации, каква што е оваа што следува: ~ *ра́бо́ти о́ти ма́јстурут нè ски́ве* [СК,335]; ~ *нé му сă-ски́ве нă-ма́нуко* (не може да гледа човекот) [ПК,2(Грам),102].

скилида f, bot., Allium sativum 'лук' [ДС(Ч),58].

скина́т* adj 1. 'содран, искинат' ~ *но́, кă-му-сă-нăбли́зи, му-гу-пу́шта то́ ку́чито. Ка-ă-збра́... Ути́шла у-плăни́нта, си-вле́гла у-ду́пкăта. Куртули́ла, ама сè скина́та* [ДК(Бош),138]; ~ *"Не́ снă прийа́тели, ве́ле. На́зăт нă-мо́ж дă-би́јме прийа́тели. Ко́а ќи-си-ви́јш де́тито ти пăдна́то; ко́а ќи-си-ă-ви́дăм ја́с па́шкăта скина́та, ни́а нă-мо́жиме дă-сă-сто́риме прийа́тели"* [ДК(Бош),142]; 2. 'дрипав, облечен во дронци' ~ *Срạди́н Оџа ọти́шạл нạ-свáдбạ, áмạ ọти́шạл скинáт, нọблéчạн. Си́ти сéдạт нéго нé гọ кáнạт. И о́н ни́кој нé му ọбрăшта внима́ниш* [ЛС(К),120]; ~ *Срạди́н Оџạ би́л му́дạр и си́ти гọ-бăркạт. Пạрта́лкọ о́дạл. Ко́гạ ќи-си-ọбле́чи Срạди́н Оџа, ка́ọ о́џạ. А ква́ ќи-о́ди парта́лкọ, ски́нạт* [ЛС(К),120]; – в. **ски́нин**.

скине* pf 1. 'истргне' ~ *аф мл'акуту ке да тури отровачка. Царјут тебика сака напрет да ти тури аф казан'ут нетри, да си кăпиш аф мл'акуту, затова немој ти е страх! Скини от мојата чанба три влакна да ги вăрзиш на големоју ти прăст* [V,PM,47]; ~ *и ка́к ке да ми дрăпет да ми ха́пјат, на́ си́чките кубúли на у́стите му ке да си залипја́т ко́жите со́с смо́лата. Тогáс ти́нака да ги фáтиш да им ски́ниш по едно́ вла́кно от па́шките..., влакна́та да ги завúеш по прăститја ти* [V,PM,-124] – во текстот има нерегуларна употреба на предлогот **по** наместо 'на': **влакна́та да ги завúеш по прăститја ти**; вакви недоследности ги има повеќе и од различен вид – за тоа в. во граматичкиот дел; 2. 'откине' ~ *коју пуминуве, коју заминуве на секуј му даве пу една лубаница. Кога една вечар, пред слăнце заоѓајне, еден чувек пу дру-*

мут трче ли, трче. Арамијата ка гу виде му скина една лубаница, да му даде. Али тоа што трчише не саке да застане [ТГ,147]; ~ *и вудничáрут си зéл днă мăстăгáрка и му-ѓотúшăл нă вóлкут и-ýдри су-мăстăгáркăта нă вóлкут и му-се-ск'инá пáшкăта нă-вóлкут ут-тгнájте* [ВМ(Сар),316]; ~ *дýри гóра јéкна – јунáк си пáдна. [Јунáк вéл'е, вéл'е и говóре: ["Искарájт-ме на дрýм, на субérут, [лéле за бајрáкут кóјну ми вăрзájте, [на сăрцéто, пúле Стáно, [кúтки насијájте, [кój дă помúне – сè дă си скúне* [ИГ,108]; 3. 'прекине' ~ *му речел: : "Сега јас на тебка ќи те јадам". Детто казало: "Чекај, да се помол'ам на Бога да ми просте греховето". Като отишăл на едно дрво и викнал: "Мечко, вăлк, лисице! Келеш ме изеде!" Тиje като чули, скинали синџирето и отишли* [ШС,5(414)]; ~ *и мóстут тăкá сă л'ýл'ше дă мă субóре. И ут тáм, úмше едúн Тýрчин – прăвикá: "Брée, нусéјте млáата нивéста, мóстут ќи пáдне". И нúа пуминáме на идинájстте, на двăнájсте сă скинá мóстут* [ИГ,118]; ~ *"Ќи гу фáтум, си прăмúсл'ăве, ќи-м гу скúнум врáтут куту нă кукóшка". Кă фáшќăт д-сă бóрăт. Јарăм Минăрéто сă-умóрúл* [ИГ,113]; 4. 'нешто стори негодно за употреба' (раскине пр. алишта) ~ *Еј, Југнúн, Југнúн, добăр јунáк, [три гудúни бóлин на пустéла лéжиш, [и три гудúни дýша на Бóга не дáвиш, [три загúи пустéла скинá, [и три ругузúни скинá* [МЕ(Р),101]; ~ *нúм мă-ѓáски* (тегне) *зă-фустáно, ќи-мјоскúниш* [ПК,2(Мор),42]; ~ *ричé на Симóна: Влéчи го сéга на дăлбóко, и фăрл'ájте грúпот вáшо да лóвите. И угвóри Симóн да рéкăл на нéгу: Пувéлин, сăта нóќа сă умурúхми, да нúшт'о нé фатúхми. Кáк му фăрл'áле, затфорúле нóго рúби уф грúпут, дýри ки си скúниши* [MV,-K,272]; 5. 'уништи, земе нешто насилно' ~ *арамúата за дрýго нé úди, тукý да крáди, и да скúни и да утéпа; јас додјдóх да úмат жúвот, и пóвики да úмат* [MV,-K,299]; 6. изр.: **ки о скúне кóнцут** (= наскоро ќе умре) [СК,335]; **гу-скинá мéут** (= болеста во стомакот му го разниша здравјето) ~ *цéл дéн џăртке тóо дéтто* (има пролив), *гу-скинá мéут, сáк сă-нóсе нăдóктур* [ПК,2(Ал),138]; **дýшта дă-т сă-скúне** (= кога некој сочувствува со болката на другиот) ~ *кá глéјш кá сă-мăче чувéк, дýшта дă-т сă-скúне, áма шó мójш, кá нé мójш дă-пумóгниш* [ПК,2(Гăр),160].

скúнин adj 1. 'кога нешто е одделено од целоста (пр. *скúнин лúст*), односно кога некоја материја не е комплетна (пр. *скúнин фустáн*)' [СК,335]; ~ *зáкăрпи-мј-о тóо ѓутлýко* (задниот дел од панталоните) *дă-нé-ódум и-вáадăн скúнин* [ПК,2(АЌ)43]; 2. 'прекинат' ~ *сáмо кá бигáме знáм дујдéме нă-Струма. Скúнин мóсто нă-Струма, тáлпи* (дебели штици) *тýрни тáм. Пуминáме и уддéме уф-Бăлгáрја, уф-сéло Кучарúново* [ПК,2(Ним),261]; 3. fig. 'кога некој претерал со работа, кога е преморен' ~ *ќуптéн сум скúнин вáадăн уттóо кóпăнто* [ПК,2(АЌ)43].

скинýва impf – в. **скúне** [СК,335]; ~ *зéва ину-гулéм кáмин. Змéут глáва инá, кулкáва гулéма! Ќи-г-ýдре. И вó - а гулéмуто – таааn нă-пáшкăта, му-ă-скинýва пáшкăта нăзмéут. Змéут скóкна, тán, гу-фáти* [ДК(Пач)142].

скисне pf 1.'се вкисели' – откако ќе се изгази грозјето, *ширата* (сокот од грозје) се одделува од *кумјна-та*, потоа се додава во *ширата пичена прс* (вид земја "бела иловача, ума") таа мешавина *се пудваруве* за да не *скисне пикмезут* [ТГ,356]; ~ *Кăјмáк? Нúй му-вúкăме кăјмáк нă-кúслуто млéко кóга ки-скúсне, гóрнио дéл, тó-j нéгуфто мáсло, úсто сус млéко излéве, тó-j кăјмáк* [ПД,156]; во с. Зарова (Солунско), веќе рековме, стсл. ы се реализира како **ă** и оттаму: **скăсна** ~ *лăбу сă скăсна* [ПсС(З),64]; 2. изр.: **дă-т-скúсне** (= кога некој создава нервоза) ~ *уд-нéго дă-т-скúсне, кá ки-фáте нéкаа рăбóта* [ПК,2(Гăр),161].

склáди (сă)* pf 'се усклади, се договори' (?) ~ *му-вéле: "Сáка дă-пругувóре крáлцкăта кéрка су тéбе вéчер". Му-вéле нéмјут пу-нéмцки: "Арно, му-вéле, ки-сă-склáдиме. Ки-клáјме штúкма"* [ДК(Ран)129].

склáву(с) m 'роб' ~ *имáши идúн ч'урбаџ'úја инó арáпч'а кулé ('склáву')* [MS,t,14]; ~ *си прáви сăс умó: "ш'то анáнги да пóда јáс склáвус дăсапák, афý úлам инá камúла парú"* [MS,t,14]; ~ *и си рéкух сăс умó: н'ăj анáнки да дóа да ти кáж'а и дăса с'éјну склáвус* [MS,t,15].

склапéј m 'раздвижена вода, бран' (називот е запишана во Мегленско), во Демирхисарско: **клап** [ДС(Ч),93].

склóне (сă)* pf 'се засолна' ~ *óде нóгу пăт. Гу-фăтúло нúку дóш, нúку гăрмитúни у-нúку пустилúа мéсто – нéма дéка дă-сă-склóне. Бúло иднувúдело тáму. Си-вéле: "К-óдăм тáму дă-сă-склóнăм вá нóш"* [ДК(Ран),127]; ~ *дúн в'áтар дýе, стигнýват дo-днá пл'áмна, штáла, шó-е бúло, растýрана. Зúдови úма пo двá métра. Знáчи мóжи да се склóни н'ákoj* [ЛС(К),130].

склóпи (сă)* pf 'се вметна, се вклопи' ~ *му вúкат: "Тáм úма дúн чов'ák лéжи и пúши на сáб'ата: "Со едúн úдар чétрúиси дýши". Тúа му вúка т: "Па нé и лóшо да го повúками. Кáко јунák сас нáшата грýпа да с склóпи"* [ЛС(К),116].

скл'учи (сă)* pf 'се сфати' [ПД,114].

скóврăн m, zool. 1. 'вид птица', "скворец" [СК,335]; 'црно птиче, поголемо од врапче' ~ *скóврăнто искăлвáа слăнцуглéдо;* 2. fig.. 'слаб човек со црн тен' ~ *кá сé-j чинúл Динúш, алúс скóврăн* [ПК,2(Мут),102].

скóзна (и: **гибеја**) adj 'коза која носи плод во утробата'; в. **сјáрина** [ПК-2(Грам),102].

скóке impf в. **скака** ~ *мóмта устáнăве тéшка и брáт-ij сă ситúл – а устăвúл сéстрă му. Дујдéло врéме – рудúла. Лижáки мájка му, он, оште ка пáжге ут мájкă му и рúпке низ удáата, скóке* [ИГ,110]; ~ *е, ут-тáмă, кójсте – цéл дéн ин свúре сус то: свирóло – нă-мóжăт дă-пáсăт, глáдни сáмо скóкăт. Кá ки-дójдăт, плéтиштта ги-изедувáли пу-грáдинте* [ПД,162]; ~ *попо скришно отишел да виде козаро кăде и как ги пасел козите. Тоа, попо, ошче от далеко се завел воф адин трн да се прошете, а козаро, ка го видел, фанал сос сфиролчето да сфире и направил, попо гол и ф стреди трнето да играе и да скоке* [ШК5(421)].

скóкне* pf 'направи брзо движење со скок' ~ *скóкна ут џ'амúјата дóл, сă лáха брáт-ми удóл, пáдна на врăх н'éгу и гу уклáва* [MS,t,57]; ~ ~ *Нáпкунта тóа ко му-и-дадéл*

ти́е јајца́та му-ре́кăл: "Ќ-о́иш на-ти́е ка́мăјнто, ќ-и-ква́ч". Мисте́ќи-се ут-студини́лто (има́ло си́лăн ве́тăр), ни́кој ка́мăн сă-истăркáл'ăве, скукна́л за́јац [ВГ(Ѓ),274]; ~ *са собраха от сичката земја јунаци на свадбата: нај-гол'амата мома га покриха нивјаста. Фатиха јунаците да скакат кал'ата и, колку јунаци скокнаха, некој* (м. 'никој' – во овие говори се мешаат заменките 'некој' и 'никој') *не можа да прискоскни* [V,PM,61]; ~ *кладе тил'ал да вика да си собрат сичките јунаци, ча царјут чини една кал'а меѓу една вода; кој јунак ке да скокни кал'ата, на негу ке да даде нај-гол'амата му керка* [V,PM,61] – предлогот **меѓу** укажува на положба со која нешто е разделено, овде е употребен со аргументот дека водата, реката има 2 брега (**една кал'а меѓу една вода**), т.е. **кал'ата** била меѓу нив; ~ *заедноч си развикаха за да дојдат нихни човеци да гу биат; ама тојнака беши млогу хитăр да а побегнал: приз пенџерината скокна* [V,PM,35]; в. **ска́ка.**

ско́кнува impf 'се движи брзо, со скокови'; – в. **ско́кне** ~ *ви́д'а ино́ пи́л'а ху́баву, али́с маламо́сану; трăч'и́ за да гу фа́ти, пи́л'ату ско́кнува, ути́ва по́нагóр'а* [MS,t,45]; ~ *тогас тој му и рекла на них: "јазе ја скокнувам, ама сакам пăрво сос царјут да чинам здрав и јак пазарлик сос писмо и со мјухурја"* [V,PM,185]; ~ *му-ве́ле: "Ајде ско́кни ти́, а́ма ăко сă-у́дриш дă-ми-ка́ји дă-нă-ско́кăм ја́с". Скукну́ва то́, но́гăта си-скăрши, а́рно-ма не́-му-ка́жва нă-то́* [ВК(Тр),323]; ~ *тамо јунаци без број; скокнували, паждаха на дупката, не са можали да ја прискокнат. Тогај и тој јунакот достигнал тамо и питал: "што-ј тос скокнувани от вас?"* [V,PM,184]; ~ *дека и чул и един џавол, син самовилин, излезе на мегдан и тој отиде да скокни кал'ата. Царјут как гу виде му вели: варај јунак, лудо младо тинака немој скокнуваш кал'ата* [V,PM,61].

скокнувани n 'движење со скокови' ~ *и са собрали тамо јунаци без број; скокнували, паждаха на дупката, не са можали да ја прискокнат. Тогај и тој јунакот достигнал тамо и питал: "што-ј тос скукнувани от вас?"* [V,PM,184].

сколáсува impf 'се ослободува од настава во училиште, односно од други ангажмени' [MS,s,103]; во Кукушко: 'завршува, прекинува со работа' [ВК,148].

скол'у* n 'институција каде што учат, се образуваат децата' ~ *ету и владиката зарано ошти отиде на сиромахувата кăшта. Пили таму по една ракија и, кога са чини време за скол'уту, гу земаха дитету и отидоха на даскалут* [V,PM,37]; ~ *дека збируваа бугарцки и ут идна-две гудини дă нăвакă сă пувелјăт ут Екзăрхијăта и пејăт нă скăљоту и нă цăрквăтă бугарцки* [МЕ(Р),80]; ~ *бахчеванџијата му ве́ли: "ej ги ти, господа́р мо́j, ги пу́штам така́ на про́сти учи́тели да си нау́чат ма́лко, зашто́ ја́зе не́мам кувéт* (можности) *за да ги пу́штам мло́гу вре́ме на сколи́ите"* [V,PM,149] – уште еден случај на изразување на вокатив со формата за номинатив: **ej ги ти, господа́р мо́j,** што зборува дека и последните траги од деклинацијата кај именките се губат; ~ *сиромахот от две–три години сетни чинил едни конаки кату царјувите; синот му гу пушташи на скол'уту, са учаши*

[V,PM,33] – во контекстот се јавува предлогот **от** со значење 'по': **от две–три години сетни,** такви случаи среќаваме повеќе но редовно пред прилогот **сетне** (= потоа); ~ *цáр'у имáш'и инó д'ăт'ạ, тугáс исл'áзи ут скул'óто* [MS,t,20]; ~ *на дрýгиjу д'éн' си утú на скул'óту и си дój-ди на вич'ерó* [MS,t,31]; ~ *и jáс кутý сирумáх ч'ув'ăк битúсах скул'óту, м'ạ дáди мájка да сă наýч'ạ занajáт'* [MS,t,87].

ско́мин* m 'стол, клупа' ~ *да сă наид'éш' , да сă напúш', да в'éниш' книгата, на скумин'ó вáса нóш' да с'ạдúш'* [MS,t,31]; ~ *с'ạдúм на скумин'ó* [MS,s,99]; сп. **карéгла**.

скопе* pf 'отстрани полови жлезди на животно (или на човек)' – јунецот, односно волот кога ќе го скопат се вика **скупак** [ТГ,374].

ско́пин adj 'добиток на кој му се отстранети половите жлезди, штроен' ~ *вијáк сă-вúке нă-скóпин увéн* [ПК,2(Грам),30].

скопó n 'стражар' ~ *у Сулýн им'ăш'и идúн скопó на крajóт на мур'éту. Тóс скопó ни им'ăш'и н'ăфту да гу гл'éнда* [MS,t,78]; ~ *jа клáва фóтографújата на идúн клájанц удгóрạ и клáва скупú, да чýват* [MS,t,25].

ско́пса pf 'задржа' ~ *кату чу такá женáта му, фáти да плáчи и да му вéли: "óх стопáне, дéка ки ми оставиш мéника тýка? Немój хождаш!" Тогас тој вели: "жену, сега си најдех кăсметjу, немој ми скопсаш"* [V,PM,13]; ~ *кугá ги вúд'ạ д'ăт'ạту н'ạш'тáта ... и тугáс пузнá, ч'ă на кш'éнудóхину ж'инáта-j, алá тój мухабéт'у хúч' гу ни скóпса* [MS,t,12].

ско́псува impf – в. **ско́пса** [MS,s,103].

ско́пува impf 'кастрира, отстранува полови жлезди' [СК,335]; ~ *дóктуро уддé уф-Тýрнуво дă-скупýве бúшки* [ПК,2(102)].

скорашин* adj 'што е од понов датум' — сп.: ако болното грло не помине со затоплување, тогаш *грлуто са диге,* некоја вешта жена ќе го вовлече во устата средниот прст и ќе ги притисне крајниците. Ако грлото е *скорашно* по ова ќе помине [ТГ,126].

ско́рни pl. 'длабоки кондури, чизми' ~ *дọ-кọлéнọ сạ-висóки, ọт-кọжạтạ нạ бúшкạ ги-прáвạт* [ДС(Ч),141]; ~ *úмам идúн кóн' , за ти гу дáм!" "ни стáнува сид'ă сăс кóн'у!" "амáн, jáс úмам и скóрнит'ạ за ти ги дáм!"* [MS,t,41]; ~ *áска úмах áдни скóрни ус-гудúни и нусúх, не-j сăбýвах уднójсто* [ПК,2(Грам),102]; ~ *jáс крăстам су вóда, да уфстрéт мигý вáс стóи, шо нé гу знáите; вóа шо úди пу мéне, он ị пóголéм ут мéне; шо нé сạм врéдин да удвăрзам рéминут ут скóрните* [MV,K,252].

ско́рне* pf 1.'натера некого да стане (пр. од сон), го крена' ~ *и-вúкạ нạ жéнạ му: "Скóрни гọ Мéчо, дạ úди нạ кóнито". Она кáọ-бáбạ, кáọ млạдọжéнци, нé и бúло удóбно дạ гọ-скóрни, гọ-скọрнáла сúно* [ЛС(К),108]; ~ *нă-мójш до:-скóрниш, цéл дéн до:-устáвиш – цéл дéн ќи-сéде* [ПК,2(Гăр),169)]; 2. 'исплаши животно, го натера да бега' ~ *зájц скурнáх, зáенц фатúх* [ПсС(З),68]; ~ *тăзú:та* (ловциско куче), *пулвúнте ú сă-тóлкувички тăкá* (мали), *тéнка-j, дăлга-j. Зájцо кá ќо:-скóрне, нă-мóш д-избéге уд-н'áа. Дéк дé-j ќо-путúсне. Тăзú:та гу-тăрче зájцо* [ПК,2(Ал),116)].

ско́рос f 'брзина' ~ *и кáк гу вúде господáрот, сос млóгу скóрос излезé дóл, гу приземá сос млóгу ра-*

дос и фатú да го пúта как проминá сос морéту [V,PM,24]; ~ *тогáс тójнака земá двé лáтки, вjахнá нá кóн'ут, отúде; најдé самовúлите спújаха. И тójнака сóс млóгу скóрос цăрпнá вóда жúва и га докарá на цáрjут* [V,PM,112].

скóру adv 1.'брзо' ~ *"áх – вилú – н'éма да мóж'ити да в'éнити!" "заш'тó?" "заш'тó млóгу скóру сă утфáра и сă затфáра гурáта, за в'ä фтúсни н'éтр'ạ, за в'ä уклавé"* [MS,t,36]; ~ *"демéк ти такфóс ч'ув'ăк си бил; скóру вин'ăти гу тóс ч'ув'ăк ... да у будрýм'у да гу затфóрити!"* [MS,t,18]; ~ *афý пуч'úна, му вилú на д'ăт'ạнту: "скóру стáн' хазăр' да б'ăгами"* [MS,t,84]; ~ *утрината станáха от тамо, отúдоха на цáрскиj конăк, тогáс цáрjут му велú: "скóру от двóрот ми и от мójта цáрчина да побéгниш, учúте ми да ти не вúдат"* [V,PM,10] – во контекстот прави впечаток линеаризацијата: глаголот и крат. зам. форма се разделени со негацијата: **учúте ми да ти не вúдат**; ~ *и сă разjăж'да тáтку-и: "скóру да пóш' при н'éгу, да ми сă máхниш' ут кăш'тата"* [MS,t,84]; ~ *т'á нájати ja забúра: "скóру да пóш' да гу нáш', да пóш', д'é утúj врит'énуту и ти тáм да пóш'!"* [MS,t,61]; има случаи кога прилошката форма се удвојува со цел да се засили значењето: ~ *тогáс дéтето му вéли нá господáро си: "господúне, кáк знáеш, такá чúни тúнака! Ако ми сáкаш за чéдо ú jáзе ти знám за тáтка." И такá чинúха ármac, дрýгата нидéл'а чинúха и свáдба скóро-скóро* [V,PM,153]; 2. 'речи си' ~ *илим на Исус ка дуjдéле, нé му скаршúле нóзити, кá гу видéле скóру умрéн; тукý идéн ут jузбашúа му удупú су муздрáк на рéбрити* [MV,K,294] – влијанието од тур. јазик е силно изразено во текстот, за тоа укажува и фактот дека во највисоката религиозно-христијанска содржина – Библијата, имињата на великодостојниците често се позајмени от турската хиерархија, каков што е случајот, т.е. именувањето: **jузбашúа**, а такви примери има, повеќе.

скóруша f, bot. 'оскоруша' ~ *дрýго дăрво-j тó:, слúче на гóрничкăта, дудéка нé прăгни:т и ти: нé сă jáат, сáмо ги нéмме нúй* [ПД,124].

скóсин* adj 'загрижен, насекиран' ~ *ут-тóо пăлéно шкóло дéтто мé-j скóсăно* [ПК,2(Гăр),60]; [СК,335]; и: **скусен*** ~ *"Што си толко, малој моме, [што си толко нал'утена, [нал'утена малој моме, [нал'утена ти скусена?!" – "Как да не сум, млад делија, [Как да не сум нал'утена?! [дека јодиш сè са фалиш"* [ТГ,196].

скóтци pl. 'сосема мали, бели црвчиња, се јавуваат во сирењето кога не е добро складирано' ~ *сúринто сă-нạ пăлнúло скóтци* [ПК,2,102].

скрапúа* f, zool., Euhorpio europaeus 'вид влекач со осум нозе и боцка на опашката – скорпиа' ~ *и ричé на нúх: А видéх на Сатанá кату здрáк шо падná ут нébито. Ету ви дадéх на вáс пувéлјата да стăпнити уф-узгóри уф змúити и уф скрапúити* [MV,K,292] – во текстот имаме употреба на предлогот **уф** наместо 'на' – кога укажува дека нешто станува згора, на површината: **да стăпнити уф-узгóри уф змúити** (има и обратни случаи: употреба на предлогот 'на' место 'уф', т.е. 'во'); и: **скрапл'а*** ~ *и си крăстаа сити на Јордáна рéка ут нéгу, ка си-спувjидýваа грéхови.*

Јоа́нн бе́ши убличе́н ут вла́тно ками́лцко, и по́јас уф ко́жа на пулуви́ната, и скра́пли јаде́л и ут ди́ви пче́ли ме́т [MV,K,307].

скра́чка f, zool., Locusta viridissima 'инсект со долги нозе, се движи со скокање, скакулец' [ДС(Ч),51]; в. **скачка**.

скре́ба f, bot. Clematis vitalba ~ *тре́ва-ј та́а, сă-ло́зе, и́ма длӑги пӑрчки, сă-ви́ат, не́ сă-кӑршат. Цă̆фте бе́ло, ус-не́јнте гра́нки мо́ш сă-пле́те* [ПК,2(Грам),102].

скре́ж m (f) 'замрзната роса, инеј' ~ *зи́мно вре́ме сă-фа́ште нă-сè шо́-ј мо́кро. Мă̆глӑта шо́ ќи-па́дне зи́мта стă̆ну́ве скре́ш, о́н-ej куту и́глички, и́глички* [ПК,2(Крец),102]; [ИГ,128].

скре́пе (сă)* pf 1. 'исчезна, се изгуби' ~ *пу-а́дна мо́ма му-ле́те акӑло, чи́ниш дрўјсте сă-скрипи́ли* [ПК,2-(Гă̆р),177]; 2. изр.: **све́то ќи-сă-скре́пе** (= светот ќе пропадне – иронично) ~ *а́к загѝниш ти́, чи́ниш све́то ќи-сă-скре́пе* [ПК,2(Гă̆р),192].

скри́ва impf 1. 'прави нешто да биде недостапно' ~ *прумина́ пу иди́н чире́јќ са́т', ч'у́ка и манц'о́ на по́ртӑта; ж'ина́та гу скри́ва удо́л фуста́ниту* [MS,t,10]; 2. – **(сă)** ~ *три́ бра́ќа би́ле ма сирма́шки. Офци си-пăсе́ле сӑте три́. Оде. Ва́а си ре́кла: "Ќи му ме́там нă-ви́а де́цӑта, ту́ка ќи-ја́м ину-ко́мӑт леп". Е, кӑтă-де́н му-смиту́ва, му-пра́е, сă-скри́ва, ама не́-сă ја́ве нă-ни́* [ДК(Лип),116]; ~ *с'е́тн'а на дру́гију д'е́н' ути́ват удуса́т по́ртӑта на мала́та; ма́јката сă скри́ва* [MS,t,52]; ... *То́с манц'о́ на на́с иѓу́пката пузна́, ја прис'ắди, пузна́, ш'то́ за сă уб'ắси, сă скри́ва на ина́ баји́рка* [MS,t,53]; 3. 'наместува' ~ *гу уста́в'ами мрắва да усти́ни и с'е́тн'а гу суби́рами у гарно́к и гу скри́вами у дула́п'у* [MS,t,4].

скри́вин adj 'нечесен, виновен' ~ *дуј де́ и то́ шо зе́ идно́то карагро́шот, ричé: Афе́ндо, ти пузнаја́х на те́б шо си иде́н скри́вин чуве́к, жни́јиш де́ка не сиа́л, и избиру́аш де́ка не́ си дава́л; и му падна́ стра́, да ути́дох, гу скри́х тво́јто карагро́ш* [MV,K, 271].

скриин adj 'нешто што не се гледа, што не е достапно' ~ *тјанака му вели: "наистина, мои синови, на човек ви мириса. Гу имам скриин едйн млӑт, ама дурде не си закă̆лнети за мајчино ви златин зă̆б, нема кабил да гу извадја"* [V,PM,51] – во контекстот е присутна гл. конструкција *има (нема) + гл. придавка* за која рековме дека до скоро се третираше како особеност на западното наречје. Примерот ја презентира постарата фаза кога гл. придавка се сложува со предметот на кој се однесува: **гу имам скриин едйн млӑт** (м. 'го имам скриено') ; такви примери, во различни комбинации среќаваме повеќе во материјалите; ~ *една вечер човекот отишел да гледа кој му а испушчува паидата. Скриен бидееќи, поминали самовилите и малечката отишла да му а испушче* [ШГ,5(405)] – во контекстот партиципот **бидееќи** ја сочувал глаголноста: **скриен бидееќи** (= кога бил скриен); ваквата дијалектна специфичност особено е честа во "Кулакиското евангелие"; в. **скришин**.

скри̣ pf – 1. в. **скри́ва** ~ *д'е́ да гу скри̣ ж'ина́та? у дула́п'у н'е́тр'а* [MS,t,11]; ~ *то́а шо бе́ши зе́л пе́т карагро́шови, и рабути́ су ни́х, и и чини́ ќа́р о́шти пе́т карагро́шови. И то́ што а зе́ две́ти, и о́н така́, и чини́ ќа́р о́шти две́. То́ шо а зе́ идно́то*

ути́де да купа́ у зе́мнјата, и гу скри́ зла́тоту ут а́гата [MV,K,271] – во контекстот посесивност се изразува со предлогот **ут** (од) место со 'на' **зла́тоту ут а́гата**; ~ *и гу пи́та: "уд'е́-ти то́с л'а́к, как гу дука́ра?" Тој и́ш'ти да скри́ј; гикте́р укте́р ниш'т'е́ да ка́ж'и* [MS,t,37]; ~ *тојнака, кату чу така, праве отиде на протудракув конак, са скрил и, кога заспал, отиде Мајдон, открade гăлăбите фрет, без да познај никој* [V,PM,74]; ~ *тогас тојнака отиде, му рече на балтациите да износат ракиата аф чешмата; га износили, и тојнака га турна аф куритата и пак отиде, са скри* [V,PM,43]; – глаголот **скри́ј** го забележивме во оплакувањето од мајката за умрениот син: "*Кустадине, мили сино! Мајка ка ки те забраве! Много ми си малечук, сино! Не си сино, још те сам за пăт да једиш! Мајка да знајше, Кустадине, уф пазви ки те скријшеј* [ТГ,263]; 2. – **(сă)** ~ *ви́д'а ина́ по́рта утво́рина, фл'а́зи та́м н'е́тр'а, ду́ј да сă скри́ј* [MS,t,56]; ~ *ви́и сте ви́дело уф л'у́дити, не́ мо́жи да си скри́и гра́дут шо и узго́ри уф пла́нина* [MV,K,310]; ~ *Исус па ричé: Ми фати́ иде́н, о́ти јас пикаса́х шо испадна́ кувé́т ут ме́н. Да ка́к виде́ же́ната шо не́ма да си скри́и, дујде́ путисе́на* [MV,K,276]; во с. Зарово: **скрăи*** ~ *сă и скрăлу ма́стуту* [ПсС(З),64].

скријува impf в. **скри́ва** ~ *ме́чкăта ни́кој* (некој) *ме́т, ни́кој кушо́ј дунесла и ја́дăт. А скријува ину-ку́п ме́т, а́рно ма, лиси́цăта се́ки де́н ја́де ут-то́ ме́дут. Де́ка се́дăт: "Иии!, чи́не. Е, мă-ви́кăт" –"Ко́ј тă-ви́ка?" – "Мă-ви́кăт, ве́ле, дă-кра́стăли"* [ДК(Бош),139].

скри́пани (и: **ш'крипани**) n 'скратување на коса, стрижење' [MS,103].

скри́пи impf – в. **скри́пни** [MS,103].

скри́пни pf 'стрижне, отсече' ~ *и му вили́...:"е́зми н'е́с но́ж'ниц'а, скри́пни ми ма́ра в'ắж'дит'а"* [MS,t,86].

скрипничáва трéва f, bot. 'лековита трева со жолт цвет, кантарион' ~ *скри́пничáфта тре́ва а-туру́ваа уф-зајти́н, ра́ни лику́ват ус-та́а* [ПК,2(Грам),103]– во текстот имаме нерегуларна употреба на заменките: формата за субјект: **таа** се јавува наместо формата за прав предмет 'неа' **(ра́ни лику́ват ус-та́а)**.

скрипче n (обично во множина: **скрипчишја)** 'дел од разбојот, кружна направа од дрво преку која се дигаат и спуштаат нишките' ~ *скрипчи́ја на ко́шничките, шо сă зăка́чăвăт на ни́шăлките* [ИГ,121];~ *Јана платно ткаје, [скрипчија ји фрчат, [куту на плакајне. [Јанина свакрва, [Јанина јатрва, [од рид на рид шетат, [л'ута змија бркат, [л'ута ли л'утица* [ТГ,329].

скри́хом adv 'тајно' ~ *"ми пора́чи на дру́г да не ка́жа, туку скри́шина да га и́мам лакардиата". Ма́јка и́, кату чу така́ са почуди и вели на керка́ и́: "мари ке́рку, и от ма́јка скри́хом би́ва?"* [V,PM,31]; ~ *така и сегашните девојки требува колај да си не предаваат на јунаците сос малки или големи дарби, ча кој скрихом са лăжи, сос време излева на мигдан* [V,PM,31]; ~ *тојнака отиде да га ори и да га сеи чиница и, как га ориши, отдол един камин најде еден казан алтăни, ги искара и ги закара* (однесе) *скрихом дома* [V,PM,86]; ~ *мајка и вел'аши на неа: "мари керку, што залудјала си това вечер? Ету аф удајата нетри ниа сами сми". Пак тјанака: "ах мале, човек има, скрихом ми земува хупките"* (залците) [V,PM,34]; кај Малецки: **скри́фом** (и: **скри́хом**) [MS,s,103].

скри́шин* adj (во Речникот на Малецки: **скри́ш'на** и за ж. и за м. род) 1. 'нешто што се чува како тајна' ~ *алма којá жéна мóжи да чува скри́шна лакардúа аф сăрцето ú? Такá и тјáнака га чувá лакардúа скри́шна от рáну-рáну до ручóкут* [V,PM,31]; ~ *óцăта г-упúтăл ăскéрину: "Шó нóсиш, бре ăскéрче, у-тá гулéма тóрба?" –"Ааа, óца! Тó нé-сă кáжва. Тó-е ăскéрцка. Тáа-е скри́шна рăбóта"* [ДК(Деб),156]; ~ *и тóјнака, кату чý такá, познá, ча женáта му казá на мáјка ú, пак мáјка ú на тáтко ú. Ету женúте кóлку мóжат да чýват скри́шни рабóти* [V,PM,31]; ~ *мúла мáјку, сáкам нúшту* (нешто) *да ти кáжа, алма ли е стрáх от мăжа ми, ча ми порăчи на дрýг да не кáжа, туку скри́шна да га úмам лакардúата* [V,PM,31]; во "Зборникот" на Верковиќ формата за ср. род **скришно** го покрива и машкиот: ~ *на газетата пишиши: "господине Теодорак, как ки видиш мој писмо, да проминеш приз мене, зашто имам да ти кажја скришно лаф!"* [V,PM,166]; 2. 'недостапен, непознат' ~ *ричé Гóспот: Нúкој нé гу запал'ýа кандúил'ут да гу завúва су нúшто* (нешто), *тýку наврăс сфетúлото гу клáва, да му си глéдат вúделот тúи шо си вăртат уф кýката. Оти нéма нéкој шéј скри́шно, шо да нé си пикáса* [MV,K,325]; ~ *му рéкăл: На вáс ви си дáл да знáите скри́шнити чýдби уф цáрштина Господúнова; да па дрýзите су прикáзни* [MV,K,274]; сп. **скри́шно мјáсто** 'непрегледно, недостапно (место)' ~ *н'áкој врјáме имáло едúн млóгу богáт човéк и бил цифаирцúа, ...и трăгнали сос хизмикáрот му на пăтјут да тúват. И кату тúваха двáта, хизмикáрот сè глéдаши да нájди н'áкој скри́шно мјáсту да гу утéпи* [V,PM,26]; ~ *стом вúде хизмикáрот такóф мјáсто скри́шно, заеднóш изл'áзи от кóн'ут, гу фати на господáрот му, сос кáмини го бúиши по глáвата, удри гу, утепá* [V,PM,26] – во текстот има 2 посебности, едната синтаксичка во врска со линеаризацијата: атрибутот е во постпозиција во однос на именката **мјáсто скри́шно,** а втората лексичко-семантичка: гл. *изл'áзи* се јавува со значење 'се симна': **изл'áзи от кóн'ут;** в. **скриин.**

скришно adv 'незабележливо, тајно' ~ *мăра дни сетне ú рекла на пехерот му: "дjадо, јазе за пода на мојата столнина да сjадја сос жената ми". И пехерот му му рече: "нá и тус хамајле, ако роди мојат мома дете да го носи на ранката скришно"* [V,PM,207]; ~ *распúташи на них: Кóга си úдихми пу пăтут, шо си расчýдúхти мигу вáс? Пак óни мóлчиа, оти мигу нúх си раскарáле скри́шно уф пăтут, кó-ị пóгулém ут нúх* [MV,K,303] – во текстот прави впечаток рефлексот **ол** за некогашното вокално 'л': **óни мóлчиа**, наместо редовната замена со 'ăл', што би можело да се објасни како лабијализација; ~ *и вúа кá си рéкăл, си утúди и а викá на сéстра му Марúа скри́шно и му ричé: Дидáскалот дуjдé и ти вúка* [MV,K,287] – во контекстот директниот предмет се јавува во спрега со предлогот **на,** што се третира за ароманско влијание: **и а викá на сéстра му Марúа**; ~ *на другио ден попо скришно отишел да виде козаро кăде и как ги пасел козите. Тоа, попо, ошче от далеко се завел воф адин трн да се прошете, а козаро, ка го видел, фанал сос сфиролчето да сфире* [ШК,5(421)];

и: **скри́шмо** ~ *скри́шмо рабо́те о́н ус-н'а́а* (зн. 'живеат интимно'), *а́ма на-гла́фта да-му-са-зби́и* (клетва) [ПК,2(Гър),103].

скришум adv 'тајно' – в. **скри́хом** ~ *пуминувајтту ут иден чифликј на друкј мојша да бида или скришум нојкјта или аку си гу најш кулајут чувек да си гу плата борџут. Ако сакаш да си гу платиш борџут он ки та извада бурчлија повичкја ут колку си кадар да платиш* [МЕ(Р),88];– сп.: девојка ако подолго време сака некој младич таа *скришум гу даруве* [ТГ,143].

скроји pf 1.'со мерка и со кроење приготви материјал за шиење, за облека' ~ *Бог да јобије, мамо, терзијчето, [аман, аман, мила мале, комшијчето! [што ми скроји, мале, јелеченце, [аман, аман, мила мале, јелеченце! [што ного ме стеге чак јод мишки* [ТГ,39]; 2. изр.: **ка́ ки са-скро́:, та́ка́ ки са-ски́не** (= работите треба да се постават правилно уште во почетокот) [ПД,138].

скрум m 'нешто јагленисано' – зборот **скрум** го запишавме во следново празноверие: мртовецот може да се претвори во *вампирин* ако за животот нешто многу сакал но не можел да го добие; се мисли дека и по многу време таквиот мртовец останува цел: "*И пу десит гудини да ма раскопите, ки ма најдите цал – здрав!*" или "*Изгурех на воја бел век; ако умрум, ки ма најдите и пу десит гудини куту* **скрум***!*" (јагленисан) [ТГ,260].

скрамати́к m 'дел од чамецот (**кура́бут**) со кој рибарите ловат во Дојранското Езеро'; **скрамати́к-от** *е ут дарво смре́ка, чатал ка́ту бу́ква* **Т**, *еди́нјо де́л о́де пра́во на го́ре, а ут стра́ната и́ма испу́шчано де́ка ле́же купи́ита* (веслото) [ПД,128].

ску́би pf 'скубне, откине'; сп. **ску́мнува** [MS,s,103].

скувал m 'житни зрна што при вршењето и веењето останале неолуштени, т.е. со обвивка или во клас'; тие се собираат и повторно се стават во *враут* за да се вршат [ТГ-341]; во Кајларско: **скива́ли** 'глотежот што останува при сеењето' [ДК(Лип),106]; во Кукушко: **ски́вал (скувал')** и **о́тсеф** ~ *то́-ј шо устану́ве ка́ са-дармуни́суве жи́тто; уф-дармо́но устану́ват уси́ле, дру́го ґу́бре* [ПК,2(Крец),102].

скукајне (на три нози) n 'детска игра, ја играат само машки деца'; називот го сретнавме во следниов опис и именување на машки игри запишани во Гевгелиско: *брни капа, чилик, длаго магаре, топарлак амбар, ќорува кубила, кусо магаре, топка крија̜не, скукајне* и др. [ТГ,325].

ску́ка́лци pl. 'остатоци од класје откако ќе се извее житото' [СК,335]; в. **скувал**.

скул'аса* pf 'заврши, пр. наставата во училиште' (се ослободи) ~ *е́ди́рму ми са мо́лиш' то́лку, н'е́ка до́јди ка́к за скул'а́сами!и́ ...* ~ *афу́ до́јди са́т'ут да скул'а́сат, д'а́т'а нту са уму́ и са прим'а̜ни́* [MS,t,83]; ~ *и за са ма́нч'иш' да гу е́змиш' д'а́т'а̜нту, как за скул'аса* [MS,t,83]; в. **сколасува**.

скули́ски adj 'училишен' ~ *уф-пе́нти и ше́сти кла́с пулагаш-са̜ ди́ја̜гони́змос. Аку га̜-пуло́жиш о́диш уф-гимна́зи(ј)ата̜ уф-Дми́р-Хиса́р. Са̜ пулага̜ш напи́смно на чти́ри скули́ски ча́сув* [ДС(Ч),162].

скули́ја* f 'училиште' – в. **скол'у** ~ *Фотини говореше не́што по-гра̜цки. Тугај у̜ште не зна̜ја̜х де́ка на́шио изи́к бил-е за̜бра́нн уф-скули́ја̜та̜. Ич не га̜ ра̜збу́ра̜х што гово́ри и не са́ка̜х да̜-о́да̜м уф-скуло́* [ДС(Ч),160].

скулувра́ниц m, zool., Sturnus vulgaris 'птица преселница – сколовранец' [ПК,2(АЌ),65].

скулупе́суве (сă) impf 'се задржува' ~ *де́ка-j сjа́а, де́к сă-скулупе́суве ко́j о-зна́а* [ПК,2(Мут),102].

ску́л'уф adj 'сакат во рацете' ~ *ску́л'уф ej-то́о шо нă-мо́ж дă-фа́ште; ~ дắржи а́рно, не́ кут ску́л'уф, шо́ ќи-зе́миш, сè ќи-скắршиш* – Грам; во Гăр: **шку́л'уф** и **шку́л'о** ~ *шку́л'уф и нă-шку́л'то, а-скắрши́ та́а у́бува ча́шичка* [ПК,2(102)].

скумни pf 1. 'извади, симне' ~ *ути́ди на гура́та, сăс фо́рца прумина́, з'е́ мрắва мл'а́кци и гу прифта́са гура́та на затфа́ран'ету, му гу ску́мна дизги́н'у* [MS,t,36]; 2. 'скине' ~ *ску́мна идна́ ки́тка* 'откина едно цвеќе' [MS,t,36].

ску́мнува impf 'скинува' ~ *фа́ти да купа́j ахур'у, гу ску́мнува вудилуту и сă гра́мнува, ути́ва и ко́н'у* [MS-t,61].

скупа́ва* impf 'со направа (мотика) ја обработува земјата, ја прави ситна' ~ *с'е́тн'а нара́ст'ува, пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́ и гу скупа́вами ина́ мо́тика* [MS,t,5]; ~ *сла́нцето му рекло: "Момите ни сја уженоват, зашто бо еднач ни са сја пред сла́нце омили; лозето ни rắжда грозде, зашто всред нег има пари, и ни го скупаваат да ги најдат"* [V,PM,284].

скупа́j pf – в. **скупа́ва** ~ *нас гудина ш'ту и сă с'ắj, д'е́сит', дванајси пắнт'а тр'ắбува да сă скупа́j* [MS-t,4]; ~ *на дру́гата гудина за гу удр'ắж'иш', за гу скупа́ш'* [MS,t,4].

скупак m 'јунец, односно вол на кој му се отстранети половите жлезди', кога ќе го **скопат** се вика **скупак** [ТГ,374]; в. **скопе**.

скупо́с m 'задник' [MS,s,104]; сп. во струмичкиот говор: **скупе́ш** 'задниот дел од панталоните'.

ску́р'а f 'црнило, 'рѓа ' (– в. **скурѓа́сан** = 'рѓав); во текстот што следува зборот е употребен фигуративно ~ *пуч'ива́ш'т'е́л, пуч'ива́ш'т'е́м си до́jдух у с'е́луту саба́карш'и (пу пруза́р'ани), си до́jдух дума́ ху́бав'а, ала́ ску́р'а ги на́х и дума́* [MS,t,2].

скур'а́сува impf 'фаќа 'рѓа, 'рѓесува'; со исто значење: **раж'д'а́сува** [MS,-s,104]; сп. **скурѓа́сан**.

скура́ф m 'фризер' ~ *мӑ́шки брбе́рин, о́н скурви́са-ги маж и́те, и сри́же им куса́та* [ДС(Ч),141].

скурви́са pf 'избричи' [ДС(Ч),62].

скурдар m 'вид салата, истолчен лук со оцет и сол' (се користи летно време по жештините) [ПК,2(Град),102].

скурѓа́сан* adj ''рѓав' ~ *ма́тку-ји вили́: е́ја н'е́ка ги в'е́ни нузи́ кри́вуту мул'а и ина́ скурѓа́сана калӑ́ч'каи́* (= 'рѓав нож) [MS,t,34].

скуре́сắн (-ин) adj 'нешто сторено како што треба' ~ *нă-вắркắни́к гу-прӑви́х рӑ́чо́ко, да́ле-j скуре́сắн не́-зна́м; скуре́син деме́к а́рин, сла́тук* [ПК,2(Град),102].

скури́не impf 1. – в. скурну́ве 1. ~ *скури́н-го, не́к сă-rắзбу́де, вре́ме-j зă-рӑбо́та;* 2. – в. **скурну́ве** 2. ~ *шо́ гу-скури́не уд-рӑ́чо́ко чуве́ко?* [ПК,2(...)].

скурну́ве impf 1. 'пробудува некого'; 2. 'тера некого да стане, го кренува' [СК,335].

скурче́ n, zool. 'птица сколовранец' [ЛС(К),96]; во говорот на с. Чифлицик: **скурча́н** [ДС(Ч),60].

ску́се (сă) pf 1. 'се намали, заврши'; 2. изр.: **му-сă-скуси́ле де́нуфто** (= му завршил животот) ~ *а́j-го камба́нта чу́ке зă-не́куj шо-м сă-скуси́ле де́нуфто* [ПК,2(Гăр),178].

скусу́ве impf 1. 'прави нешто да биде пократко' (пр. панталони) [СК,-335]; 2. 'одзема нешто' ~ *секăдă ки дојде нешту ду негуву селу дă-јспаднă сăип и дă-му-ј исчувă интересите нă бегут, он му гу берă акут нă негу; он пулјă зă кукјите дă сă ув ред, кăдă-ј ногу семиту там гу скусувă, кăдă-ј малцă там гу качувă* [МЕ(Р),90] – во контекстот посвојноста се изразува описно (со предл. 'на' + долгата фор. за дир. објект од **тој** – 'негу' наместо посвојната заменка 'негов'): **му гу берă акут нă негу** (му гу берă неговиут ак); 3. – **(си)** 'се намалува' ~ *су скусувајнту нă семиту, су вагјанту нă сноп, су сичејнту нă кривајнту дел, тăкă мужа дă му флезă нă бегут пут кожă, шо не гу-јзвагја негу кипазе. А зă то силјајнто уд ден нă ден се по сирумашејăт, се по си-ј скусувăт арџувјту* (потрошувачката) [МЕ(Р),90].

скусувајнă* n 'намалување' ~ *сеă дăвцијă нă бегут зă субăштă не факјă месту* (не носи резултат), *оти субаштă су неговите "ступанцки мери": су скусувајнту нă семиту, тăкă мужа дă му флезă нă бегут пут кожă* (да го усвои), *шо не гу-јзвагја негу кипазе* (= тој што е долен, што е посрамотен; погрешно пишува: *'ки пазе'*) [МЕ(Р),90].

скут* m 1.'делот меѓу бутовите и стомакот, обично кога човек е седнат' ~ *хеј мори , моме јубава, [јубава дури сенлива! што ти е бело то грло, [куту на филџан то дано! [филџан је палин ракија, [да пијам, да се јопијам, [на скути да ти преспијам* [ТГ,159]; ~ *и така вјахна на неговата бăрза кон'а и киниса от тамо: от град на град шеташи и га тераши неговата пăрва л'уба. И тјанака, как гу виде, гу позна и заедноч му седна на скутут* [V,PM,53]; ~ *једнăч, като си л'убеше гиздавата девојка, и сй кладе главата на скута хи и хи рече: "Л'убе, малка моме, моје веселиу, на скута ти малку штă задремам, та да гледаш прос (sic) златна пенж'ура"* [V,PM,259] – на редакторот на "Зборникот" на Верковиќ не му било познато дека предлогот 'през' во овие говори се јавува и како **прос** и затоа допишал *(sic!)* ; ~ *тојнака как виде, така без кабахат да са утепуват, рече да му чини една хубавина та извади от торбата му три-четри комати, кладе на пăтју, и си собраха сичките мрафки на л'абот, и он ги зема на скутот* [V,PM,96]; ~ *и на чесă пудý тúхан вjăтар, jýди са свúха сас вjăтар. И са евú едúн ч'ул'ак сас сúф кóн, jотúде при мóмите и си пýсна ракăта фăти хубавăта мóма, и е дигнă та е кладjé на кóне на скýта си* [V,PM,259]; 2. 'преден дел од женска облека, од стомакот до колената' ~ *"јазека си имам, [и татко и мајка, [и девит милни братја. [Тебе ак та видат, [море врашко чедо, [ќи та прават, џанум, [парче пу парче" ["Така ак ма прават, [мори, малој моме, [ти да ме суберши, [уф твојте скути"* [ТГ,102]; ~ *си засука Ванѓелина скути ем ракаве, [си замеси Ванѓелина два чиста кулака, [оти ќоде Ванѓелина јуф мајка на госте, [Ванѓелина, леле џанум, в татко на поврнич* (прва посета на младите сопружници кај родителите на младата невеста) [ТГ,40]; значењето 2. на зборот **скут** го сретнавме и во описот на следниов обичај: спроти празникот *Руса среда* во минатото се практивало ова: домаќинката ќе земе *у скут немирено* (не е важно

колку) бело просо и *ки гу праселе* сиот двор и ќе помине околу куќата зборувајќи: *"Кога душмајне ду зрно воја просо ки гу суберат, тоги и касмет да ни празематт!"* [ТГ,64].

скуфа́јќ m 'детска капа' [MS,s,103].

скӑбри́ца f, zool. Skomber kombrus 1. 'мала морска риба со вретеновидно тело' [СК,335]; 2. fig. 'слаба, сува, често и лоша жена' ~ *та́а Те́на тӑква́-j, али́с скӑбри́ца* [ПК,2-(Грам),102].

скӑлке* pf 1. 'со удар направи нешто на парчиња' ~ *ми, има ле́пче, и́ма лу́кче, и́ма си́рӑнце – кој шо и́ме! И ќи зӑфа́тме да жни́јме. Пу рӑчо́кут ќи пуле́гнӑт ма́лце. На́пкумта ќи до́е пӑ ќи ужи́нӑват. Ик̀инди́а. Ќи скӑ́лкӑт лук уф уце́т и ќи ужи́нӑт* [ИГ,119]; – сп. кога парче месо со чукање со *сатар* (вид секирче) ќе се стори ситно, како мелено, – *ки се склӑ́ке за ќу́фте или за дулма или за сарма* [ТГ,219]; 2. 'сотре, уништи'; сп. топ. **Скӑ́лванџја Чинар** 'ниви и чешма' (сп.: **скӑ́лван** = скршен, **чинар** = јавор)' во регијата на с. Вӑлково, Драмско [ЈИ,Ми...,-194]; – во текстот што следува значењето е фигуративно: неколку дена пред празникот во куќата се гледа голема раздвиженост, дури повеќе отколку за *Бужиќ*. Куќата се чисти, патосот се мачка со специјална земја, ѕидовите *са прскат* (се варосуваат) сите се растрчани, *"да са склӑ́кат"* (= да се утепаат од работа) [ТГ,208]; 3. изр.: **у-ава́н до скӑ́лциш** (= се кажува за некој што заслужува строга казна) ~ *шо́ ло́шо де́те-j то́о, у-ава́н до:-скӑ́лциш-ej, а́ма шо́-ќ му-пра́виш* [ПК,2(Гӑр),203]; сп. и клетва: **град да те склӑ́ке** (= град да те удри и да те уништи) [ТГ,320].

скӑмпа́рин (и: **скӑмп'а́рин**) m 'тој што не сака да троши многу, скржавец' [MS,s,103].

скӑмпи́ја (и: **скӑмпутӑ́ја**) f 'кога работите се продаваат скапо' [MS,s,103] – пример со остатоци од назалниот изговор; и: **скапиа** ~ *му веле на уфчарут: "Ајде пубратиме, сега нимо сак'и пари за житто, ами на кило двеста офци да сак'иш, пак да си натамамиш офците!" Са чини една зла скапиа, фатиа уфчарето да идат за жито* [V,PM,294]; ~ *ричé: Истúна вéл'ам на вáс, шо нúкој профúтин нé ј̀ áрин уф нéгувуто сéло... дýри си чинúл гулéм скӑпúја на сӑ́та зéмн'а* [MV,K,281]; ~ *да ка си загубú имáњото, си чинú скапúа нóгу на тóа сéло, и он фатú да угладнýа; и си утúди, си главú на идéн ут тóа сéло* [MV,K,281].

скӑндӑ́ле́суве impf 'расипува нешто, го прави негодно за употреба' [СК,335].

скӑп adj 'нешто што има висока цена' ~ *и Ла́зар и óн бéши идéн су нéгу и дрýзи шо сéдиа. Марúа па а зé иднó чирéк* (четвртина) *мúру мирослúв, нóгу скӑ́пу и алúз* (вистински), *измажá на нóзити Исусов-а, и а бришúла су кóсата ут глáва на нóзите, и кýќата си мирусувáла ут мúру мирудúа* [MV,K,281]; ~ *Л'у от мӑ́ра час сéтника отвори си учúте и прогледнá на гори кӑдé дӑ́рвоту и когá видé хáрно, дӑ́рвоту е бúло хралóпо, хем е било пӑ́лно сос драгоцени и млогу скӑ́пи кáмини* [V,PM,7]; ~ *и на мóјта гудúна млóгу бúш'и скӑ́мпу браш'нóту* [MS,t,87]; ~ *на идúну ж'инáта-му пурӑ́нч'ува: éда ни гл'éдаш', мӑ́нц'и, млóгу скӑ́мпа ѓулн'ýк, ýтр'ą за сӑ́ нáјди пóскӑ́мпаи* [MS,t,47] – во контекстот има уште една потврда

дека во овие говори родот не функционира; името именката е од машки, а определбата од женски род: **скъ́мпа ґулн'у́к;** уште: **скъ́мпа ш'ик'е́р;** 2. fig.: ~ *не́гувјо маабе́т е скъ̀п* (се кажува за некој што малку зборува) [ПК,2(Гъ̀р),103]; 3. adv 'многу' ~ *е́, се́га, ќи-ми-прода́ш ме́н, ричѐ, та́ти. Не́ бре-си́нку, идно́ де́те и́мъ̀м. Не́! Ќи-ми-пруда́ш, ричѐ, а́ма скъ̀пи па́ри ќи-са́къ̀ш, но́гу па́ри. До́броо! Та́тку-му гу-зе́ва, гу-изва́ґа нъ̀-пъ̀за́ро* [ВЕв(Кор),303].

скъ̀п ка́мин* m 'скапоцен (драгоцен) камен, се користи како украс' ~ *н'а́кој врја́ме има́ло еди́н мло́гу бога́т чове́к и бил џифаирџи́а, санким и прода́вал мло́гу скъ̀пи ка́мини. И кату му са собра́ мло́гу сто́ка, и́скаши да га прода́ди* [V,PM,26]; ~ *ме́нцуту* (месото) *и скъ́мпу* – остаток од назализмот [ПсС(З),67]; ~ *и кату уздравјала, фати да му вели на човека: "ох брате, това добро, што ми стори ти на меника, ела, што сакаш от морету да ти дам: злату или млогу скъ̀пи камини!"* [V,PM,100].

скъ̀по adv 'кога нешто се продава скапо, за многу пари' ~ *"Што́ излуви́ си́нко?" Де́тто кажа́: "Ри́бичка фати́х, скъ̀по га-прудаде́х. Бра́шно купи́х, ма́мо, со́л' купи́х и устъ̀на́лите па́ри ги-дунсе́х"* [ВК,-281] – во текстот се забележува архаична употреба на партиципот (л–фор.) **уста́нъ̀лите** (место гл. придавка 'останатите'); ~ *и рече́ сам на се́бе си: "еј Бо́жи, та́тко ми зна́иши, оти ја́зе ки западна́м от у́мот ми и затова́ га искри тука не́три а́ф това́ да́рву... а́ли поне́же ја́зе сега́ ки ги зе́мам та ке да и́дам на дру́го ме́сто, да ги продам по-скъ̀по"* [V,PM,8] – употреба на адверсативниот сврзник **али** наместо 'ама' **(али понеже јазе сега ки ги земам).**

скъ̀ржуф adj 'тој што не сака да троши, стиснат' [СК,335].

Скъ̀рка top. 'непроодно место, "планинско грло" ', сп. **Равната Скъ̀рка** 'дол и високо карпесто плато' во реонот на Клепушна, Зилјаховско. Ј. Иванов го поврзува со стсл. **крък**ъ 'врат, шија', познат во повеќе слов. јазици [ЈИ,Ми...,194]; остаток од односниов архаизам запишавме во струмичкиот говор во формата: **на кркач** 'кога мало дете се става да седне на вратот на тој што го носи'.

скъ̀рлуши́на f 'скрлушки' (со кои ди-шат рибите) [ПК,2(17)]; во Дојранско запишавме: **скъ̀рлу́шки** [ПД,128].

скъ̀рна f 1.'нечистотија' ~ *скъ̀рна ут у́ш'и; ж'а́лта (ж'лъ́та) скъ̀рна* [MS,s,103]; ~ *гна́сно шо съ̀-нъ̀-фа́ште нъ̀-ко́жта уд-го́ре нъ̀-чувѐк, уд нечистути́и* [ПД,132]; ~ *ја́кта ади́н пра́с скъ̀рна ти фъ̀ти́ла* [ПК,2(Гъ̀р),103]; 2. fig.: 'обраќање со негативна конотација' ~ *до́л кава́зину ја го́ни ут по́ртата: "б'а́гај утту́к скъ̀рн'у!"* [MS,t,24] – заглавниот збор (**скъ̀рна**) претставува архаизам.

скъ̀рнил'а́ф adj – в. **скъ̀рнуф** ~ *гъ̀би ќи-фа́тъ̀т дъ̀-ти-ра́стъ̀т пу-тѐбе* [ПК,2(Гъ̀р),103].

скъ̀рничка f, dem. 1. – в. **скъ̀рна;** 2. fig. 'малку пари со мака спечалени' [ПК,2(Гъ̀р),177].

скъ̀рнуф adj 'нечист' ~ *то́о на́шјоо стъ̀р но́го скъ̀рнуф о́де;* во бугарскиот јазик освен 'нечист' значи и : 'оној што не јаде сè'; сп. стсл. **скьрънавъ** 'гнасен' [ПК,2(13)]; во Речникот од Малецки: **скъ̀рнаф** [MS,s,103].

скăршéн* adj 1. 'кога нешто со удар, односно со притисок е направено на делови' ~ *прáвăт брáк. А-зéва тá чýпăта. Нăвéчирта ќи-лéгнăт. Имáло висóки пóрти цáрут. И-óде élинут дă-рóпа пу-сéстрă-му. Рóпа, рóпа – ă-скăршýва пóртта, си-óде. Стăнýвăт нăрáнто – пóртта скăршéна* [ДК(Ран),125]; ~ *и му вéле: "Инă крýша úма тýка. Нé зăстăнýвăме дă-јáдиме трó крýши?" – "Ма ájде, вéле, дă-зăстáниме". Зăпúрăт тáму. Сéа кój ќи-сă-кáче? Пá слéпјут, крúвјут нă-мóже, скăршéна нóга* [ДК(Трем),136] – уште една потврда за присутните балканизми во овие говори: прашална реченица без партикулата **ли: Нé зăстăнýвăме дă јáдиме**? (Нема ли да застаниме?; 2. изр.: **нијднă скăршенă гăрцка не знаат** (= не знаат грчки ниту збор) ~ *нијднă женă и повичките мăжă нијднă скăршенă гăрцка не знаат ут шо колко за да му сă бијăт пезă* (го исмеваат), *на истинците Гăрци знаат да речăт: кшеро меро – ама па биле Гăрци оти "мајатă" му била гăрцкă* [МЕ(Р),82]; **нема пара скăршена** (= нема никакви финансии) ~ *тогáс гимициáта му вéли: "áди, јáзе зá душáта ми ти искарáх* (доведов) *дур тýка! Тýку úмаш л'áп? Аку нéмаш да ти дáм". – "Нéмам господúне, ниту л'áп, ни́ту пáра скаршéна"* [V,PM,151] – во контекстот имаме уште една прашална реченица без партикулата **ли (дали): (тýку) úмаш л'áп?**

скăршéни* n 'кршење' ~ *па вúи кажýваа шо видóа на пăтот, да как сą пузнајá на скąршéнито на лéпот* [MV,K,253] – во текстот прави впечаток присуството на гл. именка од перфективен глагол: **на скąршéнито на лéпот** – за ова в. во граматичкиот дел; втората особеност е фонетска – обезвучената согласка во финална позиција останува и кога фонетските околности се изменети, сп. **лéпот** (м. 'лебот').

скăрши* pf 1. 'нешто што било цело, го стори на делови' ~ *как јадоха, фăрли един кокал едноту дете, скарши џамут. Кату си скарши џамут, блăсна слăнцету нетри аф кулата. Децата кату гу видоха слăнцету, сакаха да гу фатјат* [V,PM,50]; ~ *си-грéде уд-рăбóта, стáпу стóе тýка; жéнта си лéже; рýчук нé нăпрăвéно; вóда нé нăпăлнéто... Сăти рăбóти стóăт. Ни смитéно. "Сéга, му-вéле, дă-знајш: ќи-тă-скăршăм уд-нă-жéнта-ми гăзу"* [ДК(Паљ),124]; ~ *истум приближиле, фатил Предлозан да му веле: "Аз сум Предлозан. Видиш, ка та дунесех пред џарут?". Тоги Алате са чинил ветăр, скăршил колта, напкум фатил, утепал царут су сè аскер и са пикнал уф една дупка* [V,PM,273]; ~ *и утúшал да си нокјáва су нúх. Да чýнки сą прибрá су нúх, а зé лéпот и благосовú, да и скąршú и дадé на нúх* [MV,K,253] – за случаите кога промената (обезвучувањето) на финалниот **глас** се задржува и кога фонетските околности се изменети в. во заглавната единица **скăршéни**; ~ *викна биќар, продвикна: ["Бре стој, моме, пучекај, [да ти стомни пуносам, [да ти рамо улекне". [Спрсна мома да беге, [и он спрсна пу неја. – [Свал'уваќи стомната, [зилен прстан са скрши, [викна мома да плаќе* [ТГ,368]; 2. 'откине парче' ~ *дéцта, димéк глáдни сă, ќи-пумúнат, ќи-зăмúнат, ќи-си-скăршат лéпче* [ПК2(Гăр),187]; 3. изр.: **ăмă ја скăрши му гу сăл тро кефут!** (= не дај Боже да се спротивставиш на посилниот!) ~ *и тăка силјанинут ăј бурчлијă дă рăботе*

не сăл зă бегут, ами и зă негувут субашă. Субашта нема ак нă ништу повикјă, ăмă ја скăрши му гу сăл тро кефут, дă видиш тогăј колку пари чинă [МЕ(Р),90]; со блиско значење: **дă-му-скăрше атăро** (= да не му ги исполни желбите, да го повреди) ~ *тáа нă-уфчáро, нă-брáто мурéкла: "áс сáкум тúă кутрúнта дă-ј дукáриш, ди-ј-пумилýм, мáлко, ич нé сум ги-пумилувáла". Тóо нă-мужéл дă-ј-скăрше атăро, óде дă-зúме лéп и кутрúнта и зăкáрăве* [ПК,2-(Мор)228]; **и́ скршил кокалето** (= ја изнатепал) ~ *не знала оти мăжо и́ вечеро и́ скршил кокалето, а само га болели плешчите, та и́ се чинувало оти от топлото вино га болели; та за то на друшките си им велела: "Ним да пијте топло вино, заре от топло вино кокале бол'ат"* [ШГ,5(418)]; **скршејте му на воја враг ногата** (= да го оневозможите ѓаволот, нека не прави лошо); – сп.: кога се распаѓа семејството, кога се врши поделба на имотот меѓу браќата, луѓето што се викнати како сведоци (*кодабашијата* - кметот, *азите* - одборници и роднини), прво ќе се обидат да ги смират, да останат заедно браќата со зборовите: "*Скршејте му на воја враг ногата, смирејт-се"* [ТГ,292]; клетва: **скрши си врато** (= бегај од овде, да те нема) [ТГ,319]; ~ *Момá му вéли – гоóри: ["Кó си ргéн, постój, чáкај, [дă ти дáм кăтка мăшăнă, [кó си жéнен, глéндăј си пăнт'о, [глéндăј си пăнт'о, скрăши си врáто!"* [ЛС(К), ...].

скăршýва impf 1. – в. **скăрши** ~ *прáвăт брáк. А-зéва тá чýпăта. Нăвéчирта ќи-лéгнăт. Имáло висóки пóрти цáрут. И-óде élинут дă-рóпа пусéстрă-му. Рóпа, рóпа – ă-скăршýва пóртта, си-óде* [ДК(Ран),125]; ~ *рéкăл: "Сéга, вó кýпут ќи-м-гу-кáчте нă-глáфта и ќи-мáнте удузáдин суидúн стáп, тúе шо-ќи-пáднăт придмéн сă-мóи, тúе шо-ќи-пáднăт зăтмéн сă-вáши". Мáн су-идúн стáп, сă-скăршýве* [ВМ(Зб),321]; 2. изр.: **атăр не скршуве** (= ги исполнува желбите на другите) ~ *што си веле ем гуворе Попово Јуванче: ["Ванѓелино, Ванѓелино моја прво л'убо' [да ли викниш една песна, Ванѓелино, мори, [малце речувита џанум, ного гласувита; [белким дремка, Ванѓелино, ки размине, мори". [Ванѓелина атрџијка, атр не скршуве* [ТГ,40].

скăта impf 'се движи бесцелно, скита' ~ *кој пăта, ни скăта* (= тој што пита, не скита); сп. – ы › ă [ПсС(З) 64]; и: **скúта** ~ *е, тó бугáтју сè су-бугáти л'ýѓа. Сирумáу су-дéцăта пúта, скúта, зăкăрпéно... Су-зéле, су-трéва и-рáсте дéцăта. Нă-бугáтју му-вилéле: "Брáт брáт нé ráне – тéшко тó шу-гу-нéма!"* [ДК(Ем),152].

слаб adj, 1. opp. на 'дебел' ~ *имаши еден јунак, името му беши Грујо Шкиндерлиа. Тојнака беши млогу слаб на снагата, но имаши живо сăрце... еден човек му и псул мајката, и тој еден јумрук и му извади душата* [V,PM,76]; ~ *нá цáрчината твóја úма сиромáси и богáти, штото сúчки плáштат еднá даванúна; штото не трéбува такá да чúниш, зашто́ кату слáбите добúци са и сиромáситу* [V,PM,115]; ~ *е, прăвúла никóлку дéна тáка и му-рéкла вáа зингúнăта: "Măри жéно, мóјте дéца úма шó дă-јáдăт а слáби сă, тфóјте дéца нéма шó дă-јáдăт а јáки-сă"* [ДК(Ран)126]; 2. 'немоќен' ~ *"Е, му-вéле, сéга*

дă-мă-зăнéш рúби дă-фáтăм", му вéле. – "Е, нă-тéбе, му-вéле, ину-кýп (глинен сад) *ќи-ти-вăрзăм. Ти си јáк, мăкниш рúби, јáска слáба сум, лéјка, áма нă-мóш дă-бáрăм* (одам), *му-вéле, ќи-мă-кáчиш нă-плéштите"* [ДК(Лип),118]; ~ *вăрвéли и дрýзи кóли, áма пó-јáки сă-бúли дубúците зéре, пуминáл'-а рéкта. Тó слáп, кójнчăто, мăлéнко óти о-зăмутáла вó:та, уткăрáла-гу нă-нéко кóше тáм* [ПК,2(Мор),220] – во контекстот имаме уште еден случај на несоодветна конгруенција: именката во ср., а атрибутот во м. род: **тó: слáп, кójнчăто**; 3. 'со лош квалитет' ~ *тýка тúа нúви сă-слáби зă-стáро. Лáни шó стáро искăрáме. Вáа гудúна нă-мужáа дă-сéат, сýша бúше. Ич нă-мужáа стáричко дă-сéат* [ПК,2(Иц),288]; ~ *товá нéшту е от чинúца зăрно: от таквá чинúца јадјáхми нúа, та затовá живýвами тóлко годúни. Та затовá сегá, кóлко чинúчиното зăрно са чúни слáбо, тóлко и човéците са чúнат слáби ú живýват по-мăра годúни* [V,PM,119]; ~ *тá-ј знáчи укăпáла снáга, крăфта слáба, јáдинто слáбо и се нăмá-л'уве чувéк уф-тéлто, кувéт нéма. Зăшó стáрте ус-стáпче сă-пут-пúрат. Стáпчто нóго пумáге нă-чувéк* [ПК,2(Грам),241].

слáбо adv 'малку' ~ *сéлто, дéка-ј стáрто сéло нúшто нéма нăпрáвăно. Сéа дéка-ј, сè-ј сéлто нăвóнка, пу-кăро. Сè пу-крáјо кăшти, гăрчки кăшти. Нáши, ти-кáжум слáбо úма. Дáли úма двă-трú кăшти стáро Мурáрци. Сáмо аднá жéна најдéме тáм уд-нáште, шо знáа нáшо дă-гувóре* [ПК,2(Мор),217]; ~ *áма скăрáа се Бугáрто и Гăрците зă-Сóлун. Стипáа сă-тáм. Бугáрска вójска нéмше, слáбо нă-Сóлун, дáл' úмше áдна дивúза. И Гăрците цéла дăржáва кá пудбрáа, пучнáа тúй тóпуве дă-пýкат уф-сéлта, зăпáл'увăт сéдбите, жúтта* [ПК,2-(Мор),218].

Слáва* 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *Гóце Дéлчуф сè уф нáшто сéло úјше. Пá нúа ќи-гóтвиме, ќи-ј-прăчéкме, пá ќи-сј-óде. Тáтко пá ќи-рéче: "Ајде Слáво, тú сјáа ќи-дójш ус-нáска". Ас рăци стúскум, ме-ј-стрáх. Дибéјќи, дибéјќи ќ-о-нóсме пá нă-Кăлúнуво* [ВК(Мал),289]; в. **Славка**.

слáва f 'признание, репутација, кога некој е окружен со почести' ~ *и такá Гóспот гу милýваши, и когá да прóсиши нéшто от Бóга, му дáваши на нéговите рăци. Умрјá брáтовата му жéна и га закопá сос млóгу слáва и елванлúк* [V,PM,16]; ~ *сúчките ги земáха, ги закарáха áф грáдот, и когá чýха граждáните, ча тój ги утепá хајдýтите, нéмаха сос кója слáва да гу слáвјат* [V,PM,22]; ~ *ама Бог кога сака един човек да гу чини, да приима или царчина или друга слава, колку душмани да има, пак не могат ништу да му чинат* [V,PM,74]; ~ *и Слóва сă чинú снáга, дă сă варшá су нáс; да му видóми слáвата, слáва катý самороден ут Тáтко, пăлни дáр и истúна* [MV,K,251]; ~ *тогас татку му му вели: "ми синку, хождаш, бари татку ти сос тебика да си радува!" Тојнака му вели на татка му: "тате, јазика ем ки идам, ем умдисам на Бога да са вăрнам сос млогу слава"* [V,P-M,51]. Во контекстот прави впечаток изразувањето на негираниот императив со грчката честичка но глаголот оди со наставките за презент, не за императив: *му вели:"ми синку, хождаш"*.

сл'а́ва impf 1. 'излегува' ~ *и сл'а́ва то́ј ут думá; андúс да по́ј на теáтруту сă пукáш'та го́р'ạ на бр'ạстó;* 2. 'се симнува' ~ *гу ја́хнува ко́н'у, врăтнува кл'у́ч'у, прул'е́тнува утáл, си утúва прáв'ạ на цáрувáта мóма. На двóру кундúсува и сл'а́ва ут ко́н'у* [MS,t,21]; и: **слева** ~ *и вéли на нéгу: Истúна, истúна вéл'ам на вáс: ут сéа нáка ки вúдити на нéбито утворéна, и Ангели Господинцки да си качýат и да слéват нáврạс Човéшноу Сúн* [MV,K,302]; ~ *на вúи лéжија нóго л'уди бóлни, слéпи, крúви, сýи, фатéни, шо чéка вóдата да си разúграши. Чýнки Ангелот слéваши на врéмито на Ка..., да си стрéсиши вóдата* [MV,K,255]; ~ *на вúи лéжија нóго л'уди бóлни, слéпи, крúви, сýи, фатéни, шо чéка вóдата да си разúграши. Чýнки Ангелот слéваши на врéмито на Ка..., да си стрéсиши вóдата* [MV,K,255]; 3. – **(са)*** ~ *рекăл: "Вăрзајте ме сус една ортома, пуштејте ме уф дупката и, кога ки а дрăснум, да ма искарите!" Го пуштиле сус една ортома. Ка са слевал, ка са слевал, дăрснал ортомата, го извадиле* [V,PM,271]; 4 'топи' (пр. маст) [СК,335]; 5. изр.: **сă ни сл'а́ва на́-глава** (= не може човек да те надмудри) ~ *вúд'ạ, ч'ạ сăс паш'áта сă ни сл'áва нáглава и му вилú: éна т'éб'ạ ланнụ'á ни станýва, за ти кáж'а на úстинаú* [MS,t,48]; сп. **исл'а́ва**..

славен* adj 1. 'тој што има, што заслужил почести'; 2. 'нешто што изразува почит, слава' (во случајот песна) ~ *това кату рече самовилин син, заедноч зема мегдан и прискокна три пăтја от кал'ата. Кату видоха така сичките свадбари, фатиха сос голем и велико глас да пејат славна песма* [V,PM,61].

славенцки* adj 'нешто што се однесува на Словените' ~ *"Славенцкуту" имă на полјту ки му бида "Сланица" и во имă ки бишă за сăто поља дур на морјту и дур ду Ембимбо, оти колко повичкја ода чувек ут зајдислăнцă узгурнинта на земјатă-ј се по-сулена и се повикја се стрекја цеки* (sic!) *лăскави ут сол'та шо е на них* [МЕ(Р),75]; ~ *гăрчкo: пóп дăржáл цăрква в-Алéксуво, áма гулéмците нăдгувурúли, рéкли: "Изгунéјтј-о: гăрчкo: пóп, кúтýриме слувéнски пóп". Фáјкăт адна сăбáјлин, н-един Вилúдин, гăрчкo: пóп дăрже цăрква, м-упúнат кутéкут* [ПК,2(Крец),306].

сла́ви* impf 'оддава почит' ~ *от млогу мýндр што беши, цáрјут гу земá сос нéгу аф еднá трапéза, јадјáха кату брáткa, му чини дрéхи хáрни, гу úмаши млóгу на севдá, и тój са благодарú мóшни сос цáрјут и слáвиши Бóга* [V,PM,9]; ~ *на тóа врéми, раскрạнé Исус óчите му на нéбито, и ричé: Тáтко си наближúј врéмито; слáвај си на Сúн ти, и тфójо сúн да ти слáви* [MV,K,260]; ~ *аф тéмнуту дојдé другг едúн човéк, гу здигнá от гимúата душмáнинот и гу удрú нéтри аф морéту; и си одавú аф водáта. И такá кáк видéха гимиúиту, сúчки слáвјаха Гóспода* [V,PM,24]; ~ *и кá кинисáле да си отидóа, си чистúле (сạ лекувáле). Илим идéнјут ут нúх, кá видé шо си лекувá, си варнá и му слáвиши на Бóга су гулéм глáс* [MV,K,260]; ~ *сúчките ги земáха, ги закарáха áф грáдот, и когá чýха граждáните, ча тój ги утепá хајдýтите, нéмаха сос кóја слáва да гу слáвјат* [V,PM,22].

Славка – ж. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,115].

славосло́ви* impf 'искажува почит и слава (кон Бога)' ~ *сиромахот, кату виде така́, мло́гу си благодари и славосло́виши Бога за тако́в кăсме́т, што му е да́л на не́гу. Сироми́хот ги земá пари́те, оти́де на домá му* [V,PM,13].

сла́вур m, zool., Luscinia megarhynchos 'мала птица со многу пријатен глас – славеј' [MS,s,104].

сла́вурч'ạ n, dem., в. **сла́вур** [MS,s,-104]; во Дојранско запишавме: **сла́вурче** [ПД,130].

сла́га impf 1. 'одговара' ~ *Слајнцата узгора ут друмут ногу-ј помалечка ут та шо ја уздолу уд друмут. Рамнината шо се прифăрља узгора ут друмут кăда Вардар и не слага за то, на шо му велиме нија "полј-то"* [ME(P),70]; 2. – **(сă)** 'се сложува, убаво соработува' ~ *ни́а сме брăтăни́ци* (брат само по еден од родителите), *а́ма но́го сă-сла́гме* [ПК2(Мут),25] ~ *aj-на́ ќи-си-со́бе́рạт. "По́пе, мо́л'ạ-ти, а́с фче́рạ жнија́ и не́ ми-си-собра́ни сно́питọ". Зна́ј по́по о́т не́ се-сла́гạ се́ло, сè ќе-и́мạ н'а́штọ пре́чкạ н'а́кој* [ЛС(К)120] – со зборoформата **село** се покрива значењето 'селани'; 3. 'смета'~ *зарди шо му-ј парталут* (носијата) *на пустулејна* (жител на с. Постол) *иден* (еднаков) *со куфалцкјут, бузечкјут, питровцкјут и на друјсте села удвăда уд Вардар (ут кăд Постол) и нашто село га слагат за уд Вардаријата* [ME(P),72]; ~ *идну-вре́ме му ре́кăл: "Нивéсто, дạ ми-до́јнсиш идин-ќу́п". Зéле ти́е гу-зăкăра́ле, сè. Слăга́л та́ ки-ј-кла́де ти́е па́рте у-то́ ќу́пут. В о́, дạ-про́стиш, сă-мучáл у-то́ ќу́пут унăтре* [ВМ(Цăр),321]; 4. 'планира, има замисла' ~ *сла́гум и éс дă до́м* [СК,335].

сл'ázи pf 1. 'се симна' – в. **сл'ába** ~ *и до́јди та́м пукра́ј инса́ну и сл'á-зи ут ко́н'у* [MS,t,59]; ~ *и сл'ázи до́лу, си ја́хна ко́н'ч'ạту* [MS,t,21]; ~ *гу устáви ко́н'у удго́р'ạ на бр'ạ сто́ и сл'ázи то́ј на зим'áта* [MS-t,20]; ~ *си прул'е́тнува утáм и кáрат, кáрат, з'éха мло́гу пăнт'* , *алá замрăзнаха на пăнто́ и сл'á-зуха на ина́ го́ра* [MS,t,23]; и: **слезе (са)*** ~ *флегал стредн'ут, и он са уплашил, дăрснал ортомата, го извадиле. Флегал малечќут, са слизел дур доло; најдел една врата, а отворил, нашал една мома; отворил друга врата, нашал друга мома* [V,PM,271]; ~ *сичката праматиа им останала под дрвото, а двата брате си слезели и си га разделили брацки. Малкио зел за себе си колкото тимен имало, а другото оставил на брат му* [ШК,5(420)]; ~ *рекăл орăлут: Ја едно дете на воа дăрвото, оно нека ни гу деле!". Дефут му рекăл: "Слеете доло бре дете!" – "Не са слевум, ке ма изедиш!"* [V,PM,294]; ~ *ричé на не́го бо́лниот: Афéндо, човéк не́мам, ко́га ки că стре́си во́дата, да ми кла́ди на Кол...; ду́р да си о́дам јас, друѓ при ме́не сле́гạл* [MV,K,255]; 2. 'излезе' ~ *и как и́ш'тиш'и да сл'ázи ут по́ртата ут вăнк, că ту́рна ут по́ртата уд го́р'ạ с'е́ ма́ламу на врăх мумáта* [MS,t,63]; ~ *амá д'ăм'ạту стáна кувитлија, гу пăхна кáмин'у и сл'ázуха вăнк* [MS,t,16]; ~ *... ги накáра цáр'у, сто́р'ạха иди́н будру́м "лави́ринту".За да фл'ázи ч'ув'ăк, сăс кулáј фл'áваш'и, алá за да сл'ăзи, ни мо́ж'иш'и да нáј пăнт'* [MS,t,58]; 3. изр.: **д'е́ за сл'ázи тас**

ра́бута! (= како ќе заврши сето тоа) ~ *си вили́ сăс умо́: е́ч'ăj да ви́дими, д'е́ за сл'а́зи тас ра́бута!и́* [MS,t,22]; **сле́зи о́гин ут не́бито** (= удри гром) ~ *ка́к виде́ле Учени́ците Ја́ков и И..., ре́кле: Афе́ндо, са́каш да ре́чими да сле́зи о́гин ут не́бито, да му изго́ри на ни́х, кату́ как чини́л и Или́а* [MV,K,329].

Слајнца top. 'име на место во Енице-вардарско, во близина на Пела' (— *Имито "Слајнцата" кажува оти е на солј* [ME(P)75]); ~ *полјту пă шо е мигју Берцките, Негушките, В одинцките планини, Пајик–планина, Пазар и блатто, му велјат "Слајнцăтă"* [ME(P)74]; ~ *на уг-ри-слăнца и на зајди-слăнца ут негу има цел ред ридишта и долишта шо се свăршуват уд идна стра-на су вардарцкото поле ут друга страна су Слајнцата* [ME(P),70]; ~ *Слајнцата узгора ут друмут ногу-ј помалечка ут та шо ја уздолу уд друмут. Рамнината шо се прифăрлја узгора ут друмут му се велја "Вардарцкото Поле" или сăлдă "Вардарија"* [ME(P),70].

сла́ма f 'остатоци од житното класје откако ќе се одделат зрната'; ~ *му-вели: "Ето, го гледаш тоа чо-век, шчо седе во ќошето? – Ќи ти биде стопанин; работа ќи ти биди – ќи ореш, и ќи теглеш ко-ла; а јаден'то ќи ти биде трева и слама"* [ШВ,5(399)]; ~ *ќи-ста́-ними, мла́ди нив'а́сти, дивојки, кај на́шта кăшта. И ќи-зе́мими сла́ма. Вaршајми то́гај на-вaрши́ло сла́ма. И ќи-нaре́дими о́колу сла́ма, и ќи-за па́лими* [ЛС(К),135]; ~ *а́дин фăндак и́ма двaна́јсе о́ки: дунцéх а́јн фăндак се́но, јо́нца, сла́ма* [ПК,2(А Ќ),126]; ~ *Сра́шна ра́бо́та д'а́те!...* (автентични сеќавања – станува збор за егзодусот на Македонците од Серско). *Остaна́-ни та́м ро́днaта ни гaрму́да сăс две́ кăшти, пле́вна, ахăр, е́сли, тăрло, aмба́р, зaсу́дан кла́дник* (бунар), *ца́лио имо́т сас дво́ро, aвли́(ј)ата, ни́вите, остaна́а иди́н на́сад от смо́кви, ло́за, ви́тки, топо́ли, три́ ил'а́ди килогра́ми чни́ца, ч'е́нка уф-зăрно две́ ил'а́ди килогра́ми, фасу́л' пе́нт стути́ни ки́ла, слама, сено, идна́ куби́ла, две́ кра́ви, чтири́ис и пе́нт о́фци...* – во текстот се забележуваат 2 граматички (фонетски) посебности: прво преглас на **а** во 'е' зад меки согласки: **если** (м. 'јасли'; појавата е позната и во соседниот кукушки говор), второ остатоци од назалниот изговор: **чтири́ис и пе́нт** [ДС-(Ч),168]; сп. **пл'а́ва** 'ситна слама' [MS,s,104].

сла́мка f, dem., 1. в. **слама** ~ *то́ пе́тлут у-буни́штто у-дво́рут ри́е су куко́шките сăте. Ку́чито ле́же нă буни́штто. Пе́тлут ри́е и му-фăрл'а сла́мки нăт-ку́чито* [ДК-(Бош),138]; ~ *тугáj мáмо ме втре́се, [и не́ ме ве́ќе претре́се. [Ша́нко бре́ си́но, вујво́до; [де́вит си гуди́ни ка́к ле́жиш, [ма́јкини кле́тви да сти́гниш, [о́ште де́вит дă-ле́жиш; [нис пăрстин дă-сă-пу-ми́иниш; [ут сла́мка дă-сă-супи́ниш* [ПК,2(Крец),316]; 2. fig. 'нешто мало, ништожно' ~ *не́мум чу́здо ни сла́мка* [ПК,2(Гăр),182].

сла́на f 1. 'замрзната роса' ~ *сла́на па́ждa* [MS,s,104];~ *ра́но сла́ната попа́дна, [прет са́ми де́н Илинден, [па́ ми попа́ри, попари, [сè по-по́лето тре́вата, [и по-го́рата шу́мата* [ПК,2(Мор),236]. ~ *утринта́ бишка́ринот стана́, гле́да би́шката па́к га не́ма, а́ма на ра́нината бе́ши падна́ло сла́на, и ка́к си о́зиши вăжето пăт направи́* [V,PM,116] –

иницијалното **в**– пред самогласката **о** во говорите од југоисточната периферија често се елидира, каков што е примерот од контекстот: **си о́зиши ва̏жето** (м. 'си возиши'; такви се и примерите: **о̨ло́ве** (м. 'волове'), **удини́ца** (м. 'воденица') и др.; ~ *по́викету ја́з рабо́тех, и сега́, кату остаре́х ету по́вики, ме изгони́, ме остави́; ту́ка на снего́, на́ слана́та ки у́мрам от гладу́а; та́ не тре́бува ули́к да чи́ни чове́к* [V,PM,138]; ~ *ја́зе бе́х на еди́н дирминџи́а. Дурде́ бе́х мла́т и врӑтја́х ка́минот да ме́ли водини́цата, бе́х ха́рин, и ме зо́беа, и ме по́иха, и ме́ че́шеха, а́ма сега́ остарја́х, е́ту ме извади́ха ту́ка на снего́ и на́ слана́та* [V,PM,138]; сп. ~ *усла́н'енту гро́зди* (грозје што го фатило слана) [MS,s,104]; 2. изр.: **сла́на о-пупари́** 'кога човек изгледа лошо' ~ *шо́ биде́ ус-то́о чове́к, нӑ-адно́ш сӑ-јзмини́ кут-сла́на до-пупари́* [ПК,2(Гӑр),171].

слани́на f 'дебело, мрсно месо од свиња' [MS,s,104].

сла́п (и: **слеп**) adj 1.'тој што не може да гледа, слеп' [MS,s,104]; ~ *еден ден дедо Госпуд дујде пра една жена што ткајше платно, рече и́: "поможе Бог" и а пита шо рабо-те. – "Дал' си слеп или ќорав па да видиш што работум. Нӑ, уд тенки жици работи правум!" – удгувури она л'уто-л'уто* [ТГ,365]; ~ *бӑркаши некој човек да му го расипи алтунот, питаши тука-таму, та го и ч'ул еден просик слеп та му вели: "што иштиш, господине, да расипиш?"* [V,PM188]; ~ *и на н'амата свешта дадоа, на неа свештата и́ догорела, и рӑката и́ фати да гори. Туку нивјастата пот покривалуту га вели: "мари ам аку си н'ама н'амичка, н'а си сл'апа сл'апичка"* [V,PM,72] – во текстот има нерегуларна употреба на кратк. зам. форма за прав предмет **га** наместо за неправ 'и́': **га вели** м. 'и́ вели'; ~ *и така кату ходила три години цели, достигнаха до една страшна гора; таму најде две просици: единоју беши слеп, другио крив* [V,PM,91]; ~ *му пита́а Учени́ците не́гови, ем ве́л'ат: Дидаскале, кој и гриши́, во́а, илим та́ткото, или ма́јка му да си роди́ сле́п* [MV,K,258]; 2. изр. (посл.): **кога се чува, тога повики слеп си нахожда** (= кога човек не е одлучен може да направи поголеми грешки) ~ *и тојнака са чуваши млогу да гу не загуби кадрото. Но човек кога се чува, тога повики слеп си нахожда* [V,PM,52]; **бӑрзӑта (ку́чка) сле́пи ро́јце** (= темелноста е важен предуслов за добар квалитет) [ПД,137].

сл'апичка adj, dem. – в. **слӑп** ~ *га вели:"мари ам аку си н'ама н'амичка, н'а си сл'апа сл'апичка!" Тогас и тјанака отговори: "мари не сам ниту н'ама н'амичка, ниту сл'апа сл'апичка, туку за еден лав, што сам рекал на царју́т"* [V,PM-,72] – во текстот се забележува несоодветна конгруенција: субјектот е од ж. род, предикатот (л-фор.) од машки: **сл'апа... што сам рекал** – уште една потврда дека треба да се бара друго решение за случајот 'тој рекла', а не она што го дава Ј. Иванов и други по него; за ова в. во граматичкиот дел.

сл'ас (и: **ш'л'ас**) f(m), bot.: Malva silvestris 'растение слез' [MS,s,104].

сла́тка* f 'вид десерт' ~ *ва́а и упикасала, а ти́а не́-ӑ упикӑса́ле не́а кӑкфа́-е. И ва́ зе́ва утта́му тро́ сла́тки, му-ве́ле: "Нӑ, кӑсните и ви́а тро́, ја́дите тро́!"* [ДК(Пал̀),120]; ~ *мӑшче́ӑта и та́ пудуе́нта ќе́рка,*

мóре пýл'ăт – тáка-де. – "Пýкни Пипилáшко! Тú дóма сéдиш. Нúа кă-идéме, шó видóме... Шó имáше иднă-лéпааа! А ни-дáде и нă-нáс дă-јájме слáтки" [ДК(Паљ),121].

слáтка (и: **слатук**) adj (кај Малецки формата за женски го покрива и машкиот род) 1. 'пријатен'; почесто за јадење, сп. *слáтка мáн'ц'а* (= убаво, пријатно јадење) [MS,s,104]; ~ *кога влезоха аф нетри, гледа човекот, некој* (никој) *човек таму нема, само една трапеза пăлна сос секакви слатки манџи и три кандила на врăх трапезата беха запалени, што свитјаха* [V,PM, 48]; ~ *јатрва си дојде: ["Јано, мила Јано, [ајде ел да ручме, [стиге те чикаме". [Што си вели Јана, [вели ем гуворе: ["Милна ми јатрво, [рачок нек ве слатук! [на мен не-м са јаде"* [ТГ,329]; ~ *кукурéчо* (вид јадење од јагнешки цревца) *нóго заамéт* (работа) *úма, áма нóго-ј слáтук* [ПК,2(Гăр),46]; ~ *си-утúдух дóма, растувáрих магáриту, врăзáх улóиту, му-дадóх мисирлăк да-јáдат, јáс сиднáх дóма, са-најáдух зéлник, х'úч' нé ми-бúш'и слáтук, зéх мăра млéкци, хапнáх* [ВБ(Нег),339]; ~ *вечерот, кога си дојде манжот ú, кладе жената софрата и кеноса на еден сахан едната јарибица и биската ú и го кладе саханот на софрата. Фати манжот от биската да јаде, му са виде мошне слатка* [V,PM,240]; сп. – речните риби (за разлика од **ѓолските - езерските)** во Гевгелиско ги викаат и *арни* или *слатки риби* [ТГ,391]; 2. 'мил' ~ *тјанака са почуди и му рече сос еден слаток глас; "дај Бог добро, луду јуначе!' И гу пита: "как си дошел тинака тука? Јазе кату са ужених сос куумџиата, некој* (м. 'никој') *не можа да стăпни аф нашта кăшта"* [V,PM,12].

слáтку adv 'пријатно' ~ *тójнака, кату ги најдé алтăните, пák ги зарú на мéстоту им, и заеднóч здигнал орáлуту и си отúде аф дома, без да кáжи нúшту на жéната му. Вечертá вечерјáха хáрно, си легнáха, заспáха слáтку* [V,PM,30].

Слато top. 'пасиште', во регијата на с. Хомондос, Серско; сп. во мак. стандард: **слатина** 'солена земја', стсл. **слатина** [ЈИ,Ми...194].

слаха (са)* pf 'се случи' ~ *а пак трéтиа нáпсóвал на цáрја мájката и рéкăл: "Гóспот да ми дадé, а то цáрјовúте парú ништă" И на нóзикана ч'ас слáхал са та заминóваше о(т) тáм цáрја, катó тивдúл и ги дочýл* [V,PM,254]; ~ *и катó навăрвúло дéтето, на крáј касабáта, слáхал са еднó кóсé да úде от лóф, та му рекăл: "Дóбра срéшта". А дéтето ни му отговóрило* [V,PM,256].

слáч* m(f) 'вкус, сладост' ~ *úч нă мóжум дă рăзбérум слáчут нă тá мáнџа* [СК,335]; ~ *пăпýдăта-ј* (зрнесто растение) *кут-фăсýл'о, жăлта-кăфјáва-ј, нé сă-нăвáрúве и нéма тăкóф слáч кут-фăсýл'о* [ПК,2(АЌ),95]; ~ *ká нé-сă сúте нă-сóфăрта, чúнум нéма слáч јáдинто* [ПК,2(Гăр),103].

слáч'ава (и: **слáч'ува**) f 'вкус, слач' ~ *бис слáч'ува* (нешто без вкус) [MS,s,104]; в. **слач**.

слее (сă) pf 1. 'се стопи' ~ *а-слијá ли мáста? – А-слијáх, сă-слијá* [ПК,2-(Гăр),103]; ~ **лóдус** *сă-вúке дóлн'о: вéтар кo дýу уд-мóрто; дунá лóдусо, сă-сл'ăјá снéго* [ПК,129]; 2. fig. 'кога човек ослабнува многу' ~ *брé тóо чувéк сă-слијá, гу-јáде нéкаа тéшка бóлис* [ПК,2(Крец),67].

слéен adj 'кога нешто од тврда преминало во течна состојба' ~ *слéена мáс* (стопена маст) [ПД,119].

слегне (са)* pf 1. 'се симна' – в. **сл'ава** 2. ~ *Бог пуштувал едно пиле: врăз чиа глава ки застанал, него гу клавале цар. Испаднал сăт град вонка да са моле. Са молиле, са молиле, ут неколко време напкум са слегло пилето, му застанало на главата на по-големјут брат* [V,PM,274]; ~ *приглидна́, да гу виде́, и му си ре́кал: За..., бăргу сле́зи си; о́ти ва́ден ми и на ку́ката тфо́ја да до́јдам. И слизе́ тарчани́к, да гу прибра́ ра́досин* [MVK,30]; 2. изр.: **слигна́х тува́ро** (= се ослободив од обврските, од грижите) [ПК,2(Гăр),195].

сле́два impf 'треба' ~ *им ве́ле: "Слушајте де́ца, уде́јте дă-му-ка́жте на̀ца́ро: до́ктуро гу-излă'кува́л де́тто, дă-до́јде ус-пăјто́н, дă-нă-зи́ме. И дă-до́нсе це́л кусту́м и шо́ сă-сле́два зă-то́лко годи́шно* (дете)" [ПД,149].

следи impf 'оди по некого, го прати' ~ *и тој, кату човек са смами, му вели: "ба, братќа мои, и јазе хазир сам да ва следја: дека виа за* (ќе) *умрети, тамо и јаз"* [V,PM,179]; ~ *тогај кату чу това оној човек, фатил послет да следи оној просик, штото имал кривакот, та го ловјал белки пет-шест дни, дур да најди времја да му гу откради кривакот от ранката просицка* [V,PM,189] – во текстот има посебност во врска со редоследот – атрибутот е во постпозиција во однос на именката на која се однесува: **ранката просицка**.

слезен adj 'симнат' ~ *Ка́ ќе-а-зе́ват мо́мата... Ќе-а-до́нсат на-цăрквата, ќе-се-вăрнат – ќе-а-до́нсат на мо́мчето. Ќе-застáне сос-ко́н'ут пут стре́ата на-вра́тата на-ку́ќата, и оште не-слезе́на от-ко́н'ут ќе-и-дару́ва сва́товето* [ВЕв(Бар),300]; в. **сл'а́зи**.

сле́кавúца f 'помор' (на животни) ~ *мло́гу дуби́ци што́м са забо́лат и по́чнат да уми́рат, ви́каме сле́кави́ца зафа́та* [ДС(Ч),141].

слепец* m 'тој што не гледа', в. **сла́п** ~ *му вели: "ела да ти дам цела хазната и да не просити веки". И тојнака, кривоју, гу зема дервишинат гу закара* (однесе) *дури на онова место, та земал хазната и са вăрна на другаро му на слепецо сос млого радост* [V,PM,92] – во текстот наместо предлогот 'кај', со проширено значење се среќава **на**: **са вăрна на другаро му**.

слепо врапче n, zool., Vesperugo noctula 'слеп миш, лилјак' [ДК(Лип),104].

сле́пин adj – в. **сла́п** ~ *на то́а вре́ми, ка си наближи́ Исус на Је..., иде́н сле́пин си се́диши на пăтот и про́сиши. Ка́ слуша́ сфе́т што пуминýаа, пи́таши: Што и ва гирулти́? Му кажáа што поминýа Исус На...* [MV,K,280] – во текстот имаме проширена употреба на суф. **-ин** : **сле́пин** (сп. уште: **голин** 'гол').

сле́по ку́тре n, zool. 'вид животинче што живее под земја, прави ходници, поголемо од крт' ~ *сле́пто ку́тре и о́н суби́ре зимувúште: кумпи́р, јабу́лки, о́н ej пуд-зе́мăнта* [ПК,2(47].

слепотро́к m 1. в. **сле́по ку́тре** ; 2. 'новороденче, што уште не почнало да гледа'; 3. 'тој што мижурка кога гледа' (со негативна конотација) ~ *не́-о-гле́јш ли, кут слепотро́к гле́де* [ПК,2(Мор),103]; во Дојран запишавме: **слепăрто́к** 'вид змија' [ПД,124].

слет praep 'по' ~ *и то́о вăлко и́де. "До́бăр де́н ура́че". "До́бăр де́н" – му ве́ле ура́чо. "Ама́н, ви́ке, ура́че тă-мо́л'ум дă-мă-спа́ш ут-ти́а лув-*

џијте". "А та́м, у-та́а вре́јкăта фле́зи".Сле́т ма́лко (време) ја́-ти-ј ти́ џ лувџи́јте прӑд ура́чо [ПК,2-(Ним),265].

сли́ва f, bot., Prunus domestica 'овошје што се користи освен за јадење, и за варење слатко и за печење ракија' (називот е ист и за дрвото и за плодот) [MS,s,104]; ~ *зи́лта си-ва́рме ушаф ут-шуше́л'ки (су́ј сли́ви, су́ј јабу́лки, па и су́ј кру́ши)* [ПК,2(Гăр),123]; ~ *па́ уд Цума́та по́сле, ка́ фăти́а дă-мри́ăт чуве́ци. Не́коо бо́лес că-пуја́ви́, не́ зна́м, испа́нска бо́лис, ко́ј-зна́а каква́ бе́ше. Ут-на́ште се́ла а́јн чуве́к, та́м уф-а́дни сли́ви, нă-пуд-Цума́та уддо́лу умре́* [ПК,2(Шт),249] – во текстот имаме членување на географско име: **Цума́(ја)-та**; ~ *житва́рка că-ви́ке та́а сли́ва шу здре́е уф-же́тва* [ПК,2(Ним),45].

слигну́ве (că) impf – в. **слимну́ве** ~ *ше́те то́о ми́шо, гле́де, не́ма-а. Адно вре́ме тăка́ ка-лижа́ла, укул у́стта тăка́, и гу-пл'ула́, уф-у́стта гу-чува́ла. То́о ми́шо пăрстăно о-грăбну́ве, că-слигну́ве до́л* [ПК,2(Ним),265].

сли́за impf 'се симнува' – в. **сл'а́зи** ~ *о́н бро́и, дина́јси. И о́н се́ џ с-збу́ни. И ма́лиџ брат. Он ги бро́и ко́нитџ, а́мџ не́ сли́зџ от-ко́н'џ о́ште. Едина́јси. Сли́за́ от-ко́н'о, ги-бро́и – двџна́јси* [ЛС(К),115].

слијуве (că) impf 'се стопува' – в. **сле́е (că)** [ИГ,129].

слика* f 'одраз на пејсаж, на лик и сл. пренесен на платно, хартија и сл.' ~ *и ка́ дујде́ла, ма́јка-ј рӑдо́сна гă-чика́ла: "Гă-виде́ ли, мӑр сӑшта же́на?" И та сăка́ла дă ка́же и уд-у́стта фăти́ли дă-јзле́вӑт змиј и гу́штӑре. И сли́кӑна-ј би́ле, гă-глида́ме нă-сли́кте уф-шко́лто, ка́ учи́ме* [ПК,2(Крец),302]; ~ *ас ви́кум: "Не́ гу пузна́вум, а́ма ки-гу-те́рум", туга́ј не́ că-сити́х, ас сум-ги знӑја́л, и Са́ндо и Бо́ро că-си́нӑв-му, ги знӑја́л сум. Ут-та́м* (потоа), *ка́ си дујде́х, гу-нӑде́х Ту́ше Ајтуф, же́нта-му ли-дде́, уф-Петри́ч сли́ки нуси́х* [ПК,2(Крец),307] – во текстот прави впечаток редоследот: формата на помошниот глагол и зам. форма се одделени со глаголот: **ги знӑја́л сум** (место 'сум ги знӑјал').

сли́кин* adj 'лице што го има на слика, фотографија' ~ *И та сăка́ла дă ка́же и уд-у́стта фăти́ли дă-јзле́вӑт змиј и гу́штӑре. И сли́кӑна-ј би́ле, гă-глида́ме нă-сли́кте уф-шко́лто, ка́ учи́ме* [ПК,2(Крец),302].

сли́мне pf 'симне нешто' (од повисоко на пониско место) ~ *о́н ки-ј сли́мне си́чките нă-адно́ши, ни́м о́ди* [ПК,2(Мут),103].

слимну́ве impf – в. **сли́мне** [ПК,2(Мут),103].

сли́мук m, zool. 'полжав' [MS,s,104]; сп. **ш'ул'а́к**.

слину́ве (că) impf 'кога некоја материја се истенчува до скинување' [СК,336].

слипани́ца f 'игра криенка' ~ *слипани́ца игра́јат;* сп. *фти́ска игра́јат* [MS,s,104].

слипица f 'вид мрежа за ловење риби, слична е на мрежата *грип*, само е помала, долга е околу 30 аршина, се плете од свилен конец'; сп.: *са курдисуве* (разапнува) навечер, се прикачува на колца забодени на дното, така ја остават цела ноќ, а рибите се фаќаат на свилениот конец (од *слипицата*), слично како што се фаќаат мувите во пајажината. Наутро доаѓа сопственикот и ја извлекува мрежата заедно со рибите [ТГ,395].

слипутрáк m 'болешка на кожата – чир' ~ *тó-j чúр ус-дéвит кóжи, нóго-j гулéм, нóго мáчин, нóго бóле* [ПК,2(Мут),103].

слúче impf 'напомнува' ~ *дрýго дăрво-j тó:, слúче на гóрничкăта, дудéка нé прăгнú:т и ти: нé сă јáат, сáмо ги нéлме нúă* [ПД,124].

сличитúна f 'премена, долна облека' [ДК(Лип),103].

сличýва (сă) impf 1. 'симнува алишта. се соблекува' ~ *му-вéле: "Ифéнди, тýка úма идну-кăурúн зáтвур, ýтре ќи-сă-бéсе, трéба јáс дă-гу-причéстам". "Оди", му вéле тó áскирут. И вóа влéгăл унăтре. – "Бăргу слéци, слéци-сă, му вéле, ти, јáс-ќи-сум тýка". Одма сă-сличýва то* [ДК(Ран)135]; 2. 'кога свилената буба ја менува кошулката' ~ *И óна тóгин не-мóш дă-јáде, мóкут* (сокот?) *сáл гу-смýка на-лúстут. Ама пу-идná нидéл'а ки-пóчне црăвче дă-сă-пујáвуве éндрăчку и ки-пóчниш пу-éндро лúшче дă-дрóбиш. Céква нидéл'а óна сă-сличýве* [ВМ(Стр),317] – станува збор за одгледување на свилена буба.

слóво* n 'збор' ~ *ут крáј чáс му бéши Слóва, пак Слóва бéши крај Бóга и Гóспот бéши слóва* [MV,K,251]; ~ *и Слóва сă чинú снáга, дă сă вăршá су нáс; да му видóми слáвата, слáва катý самороден ут Тáтко, пăлни дáр и истúна* [MV,K,251].

Слог top. 'ниви меѓу селата Зăрново и Вăлково'; изведено од *с-лог* (= полегната месност), сп. *Раз-лог; По-лог;* стсл. **сълогъ** [ЛИ,Ми...,195].

слóжен* adj 1.'рамен' (обично за место, погодно за поминување) [ПД,113]; 2. 'договорен' ~ *вúка: "Дráги сл'áни, ќи-си-помóлили нă Гóспо, нóгу сýшă-и, вúка, áс кáо свштéнăк, áс ќи-си-мól'ăм, áмă сéлото дă бúди слóжно* [ЛС(К),119]; ~ *е сгá вúка, слóжни, дă го-погýбăт. Нájголéмио брáт вúка: "А-бé, брáт ни-и зă штó дă го-погýбими?"* [ЛС(К),110]; 3. 'мирен' ~ *"Шó тé-j, рăчéл, шó сáкиш, јáдиш, пúјш, лéгниш, спúјш. И сă: нé знáјш шó прáвиш, уд-дéк-сă пăрúте, уд-дéк сă. Чúм сáкиш нóго дă-знáјш, нá ти-ќутéко". "Нé си óдум и нé тă-пúтум". И тăкá си-устăнáле и бугáти и слóжни* [ПД,153].

слóжи pf 1.'постави, намести' ~ *вúкă: "Тú, вúкă, ýтри сăд ќ-бúди и тéб ќ-т-ослобóди фăрăóно, и ќи-ти-слóжи нă-úстo м'áстo, нă-слýжбă", кăквá слýжбă имáл* [ЛС(К),112]; 2. – **(сă)** * 'се договори' ~ *адúн уз-адúн нă-мóж сă-слóжăт, áмa óн кá ќи-флéзе сúте ардýш ги-прáве* [ПК,2(21)]; ~ *Одăт тúă и вúкăт: "Ej другáр! Шо прáјш? А–бé вúка, мóш дă дóиш со нáс, вúкă". Он знáј вéчи. "Е сéă, сéă знáчи ќ с стóпăм". Пă-мáлу ótúшăл: "Дóбăр дéн'". Нáштo друштвo тăкá с-слóжи да ти-прúми со-нáс* [ЛС(К),116]; ~ *и милувáј-го мáлотo, сè му-купóва, нóви óбýвки, нóво твá, оновá. Тúă брáти кáко брáти го зăвиждáли. И си-слóжили шо дă-прáјми, дă-гă-погýбими дтéто* [ЛС(К),110] – во текстот прави впечаток проширената употреба на множинската наставка **-и** и кај еднослożни зборови: **тúă брáти кáко брáти;** освен кај еднослożните од м. род, истава наставка ја среќаваме во множина и кај именки од ср. род: **сăрци** 'сăрца', **јагни** 'јагниња' и др., за ова в. во граматичкиот дел .

слóжно adv 'мирно' ~ *слóжно тéче* (реката) [ПД,113].

слонче n 'покриена просторија во која летно време се врзува стока на ладовина; за разлика од **уборникот** што се прави подалеку од куќата,

слончето со едната страна се наслонува на куќата (сп. стсл. **слонити сѧ**) ; никогаш не се кажува: *седум уф слонче*, како што се кажува: *седум уф уборник*, туку: *седум пуд слонче* [ТГ,303]; за топ. **Сло́но** Ј. Иванов упатува на **слон** 'колиба, кошара', сп. стсл. **слонъ** [ЈИ,Ми...,195].

слоню́ве impf 'става нешто некаде, засолнува' ~ *сјáа гу-слунýве тит'ý-но нă-сéнка;* ~ *слóн-сă от ќи-тнăвăрне* [ПК,2(Грам),104].

слубо́дин* adj 1. 'тој што живее без ограничување' ~ *и áјде испăднáа кумúтто слубóдни, пучнáа дă-кóл'ат Тýрци, дă-фáштăт Тýрци. Сăрдúсăт сéлто, тúй шó сă пó-ајл'акчúј нéкуј, óт гу-сăрдúсăт тýрцкуто сéло* [ПК,2(Мор),217]; ~ *"Шó ќи-ги-сăдити чов'áцити. Слобóдни-с, нéк си óдат. Н-мóж да-ги-сăдат. Вáрни јáјца јадéа, нé с суróви, па да искáрат пилúна"* [ЛС(К)124]; 2. 'кога некој е без обврски' ~ *вúка: "Кáжи тáм!" "Нé е лóшо да с прошéтуваш, тóа е днá рзóнóда, низ бáјро. Имáл пýшка и ká е слобáдн, изл'áвал низ-бáјро, отéпал, нé отéпал, нúкому нúшто"* [ЛС(К)127]; 3. 'спокоен' ~ *и му-вéле нă-дéтто са: "Ти бúди слубóдăн, мóмăта-ј твó, нúкуј нă-мóже дă-дóнсе тóлко пăрú кóлко ти шó ќи-дóнсиш". "Дóбро дéдо, спулáј ти, збóгум". "Збóгум, су здрáве"* [ПД,150].

слубо́дно adv 'кога нешто се врши без притисок, по сопствена волја' – сп. ~ **ајмăнá кóјн** – *слубóдно шо пáсе, нé-ј нăýчăн да рăбóте;* и: **ајмăнá дубúтук** – *шó нé-ј вăрзан* [ПД,125]; ~ *Господ му рече, оти тридесе години ќи живуаш; ќи јадиш слободно секое шеј, шчо не ти расипува здравјето и работата ќи ти биди: да повелаш сăто, шчо је на дун'ата* [ШВ,5(398)]; ~ *и кăжáа пóсле: "Кój сáке дă-с-јóде слубóдно-ј, дă-с-јóде дóма, рóднуто мéсто"* [ПК,2(Мор),218] – во текстот имаме пример за употреба на беспредлошки додаток за место: **дă-с-јóде дóма, рóднуто мéсто** (место: 'во родното место').

слу́га* m 'тој што е ангажиран за секаква работа, што е зависен' ~ *нај-сăтнă утишал и това чл'ак и искал да влăзă при царо. Слугитја как го глăдали таков дрипав и жалт, фатали го на смјах, врăвили му: "Ти ќу тарколиш баиро?"* [V,PM,289]; ~ *óот уф-Дуннá Ѓузалúца куна́ко. И нă-двóро зăстáнувăт, прáво глéдат. Ут-тáм слýјќте нă-Дуннá Ѓузалúца вúкат: "Дујдéа гóсте". Они кóч* (овен) *кóл'ат* [ПК,2(Крец),298] – во текстот има нерегуларна употреба на предлогот за додатокот за место: **óот уф-Дуннá Ѓузалúца куна́ко** (место 'уф кунако'); ~ *и сéга, вичéра гáаре дáвăт. Тúа слýќте му-нóсăт нăних двýјцта дă-вичéрăт. Му-вúке нă-дéтто: "Ас шó ќи-прáм и тú тó". Сăркни, тóпни зáлкут, фăрли-гу зăд-нéго, а пă килúме шăрéни уд-милúна* [ПК,2(Крец),299].

слугúнка f – в. **слуга** ~ *мáјка, рéц-си стáра, е удúла слугúнка дă-рăбóте, дă-ткáе, дéца дă-глéде; ...пéт дéца и óни двýјца сéдум дýши, а ич пáри нéмиш, ќи-рăбóтиш шó бúло. Тéшко, нóго тéшко пумúнáме. Дóд Лúка сичýвше плóчи, já и бáп-ти Шúл'ка-ј сичувáла плóчи* [ПК,2(Крец),323].

слу́гн'ак m 'тој што уговара свршувачка, стројник' [ЛС(К),94].

слу́жба f 1.'религиозен ритуал поврзан со одреден празник' ~ *нă зáстрăта* (наутро) *ќи дóе пóпут да дúге пăнăѓúа. Кój сáкше, зăкóл'ăвше курбáн, кój сáкше вăрéно гу дáваа пу кумшúј, пу рудни́ни. Слу́жба прáваа*

на Митро́вдин, на Св. Ра́нѓил, на Св. Атана́с. Уф Стујакӑво го́стаа, про́ваа курба́н два́јсӑт-три́јсӑт ку́ќи [ИГ,118]; – за односниов црковен празничен ритуал во минатото се зборувало дека е дојден под српско влијание и затоа, тие што ја држеле бугарската кауза зборувале: *"Ним са прави будала, па да служиш служба! Да бише некуј црквин адет и учинте л'уѓе ки а служаа"... "На́, гледиш архимандрит! Вадан, утре владика ки са чине, нема ни една книга што неје ја пијал, ама ето служба не држе"* [ТГ,215]; 2. 'работа, ангажираност (обично во администрација)' ~ *ви́ка: "Ти́, ви́ка, у́три сӑ́д ќ-би́ди и те́б ќ-т-ọслọбо́ди фаро́но, и ќи-ти-сло́жи на-и́стọ м'а́стọ, на-слу́жбạ", каква́ слу́жбạ има́л* [ЛС(К),112].

служен'е* n 'кога се подава пијачка, јадење' ~ *нетре от богазјајту прајат благо вину с мет, ги служат сватовиту и на кумовиту по една ч'аша. По служен'ету пак он, што стигна статјавата, сӑбира зелени кӑтки, нај-напрет на кумот му дава една кӑтка и чеврета* (украсено крпче) *му дарјува от статвата* [V,PM,250].

слу́жи* impf 1. 'прислужува, подава, пр. кога се поставува трпеза' ~ *се́днаха на ре́т, фати́ не́говата л'убо́вница да гу ба́ра, да гу инџитисува на трапе́зата, ама тој сира́к мӑлча́ши,... И таму, де́ка вичере́ха, џа́рјут слу́жиши, фати неговата л'убо́вница да му ве́ли...* [V,PM,10]; ~ *што си веле ем гуворе Попово Јуванче: ["Дали сакиш, Ванѓелино, свека да ми светиш? [Или сакиш, Ванѓелино, сабја да целиваш? [Или џанум чаша рујно вино да ма служиш?"* [ТГ,-41]; ~ *нетре от богазјајту прајат благо вину с мет, ги служат сватовиту и на кумовиту по една ч'аша* [V,PM,250]; ~ *и тој зема после нос пӑнт, отиде на Стамбол да тихиса пак касмет да пои на нејното кајвене, да пие кајве. Она кајве му служи, тој не можа да ја познај* [V,PM,239]; 2. 'се користи' ~ *ут пле́к, по́-ра́но шо́-с сӑ-служи́ли ме́сто ла́мба, не́ма ста́кло, сус ста́кло уд-го́ре а́ко ј фине́р сӑ-ви́ке* (објаснување за називот **кӑндило**) [ПД,121]; ~ *Ла́зӑрца-ј тӑкво́ ме́сто кӑту Сви́ти Или́и, а́ма нӑ-стре́т по́л'то-ј. Не́коо вре́ме, нӑ-стре́дн'о: де́н нӑ-Вили́гдин сӑ-тӑрча́ли та́м, сӑ-нусува́ли и́куни. Ла́зӑрца-ј уф-стре́т спи́ли, уф-по́л'то... но́го у́буво и но́го у́гледно ме́сто. Ла́зӑрца ми-слу́јше куту уринти́рна то́чка. Де́к д-о́м, д-о́м, па́ нӑ-н'а́: ќи-до́м* [ПК,2(Крец),310].

слу́жи́ве impf 1. – в. **слу́жи** [СК,336]; 2. – **(сӑ)** 'уважува, почитува' ~ *дву́јца ло́ши не́ сӑ-пуго́ждат, или мӑ́ш и же́на не́ сӑ-слу́жу́ват, нӑ-мо́ш дӑ-живе́ет* [ПК,2(Грам),105].

сл'у́нкạ f 'излачевина од устата, плуканица' [ДС(Ч),54].

случа́јно adv 'кога нешто се случува непредвидено, неочекувано' ~ *"Ја́с, ве́ле, тук ки се́дум една нӑде́л'а, тук ки-ми-но́сӑте дӑ-ја́дум, тук ки ми но́сӑте дӑ-пи́м, не́ изле́вум уд-вра́тта нӑ-во́нка. Кла́ј-си, ра́че́, и стра́жа́р, ако случа́јно изле́зум"* [ПД,148].

случи (са) pf 'се згоди, нешто стана непредвидено' (обично во 3 л. ед.) ~ *това са случи и на Кулу́фа. Ка-ту ги затвориха аф те́мна удаја́, вати жената да пла́чи и да си наре́кува са́ма се́бе си* [V,PM,11]; ~ *кату бе́ши мло́гу ихтибарлија чове́кот, му и́диха мло́гу го́сти на*

до́ма му, се́какви л'у́ди, еди́н де́н са случи́ да до́јди кади́ата за не́која се́лска ра́бота [V,PM,25]; ~ *му ве́ли на ца́рјут: "мло́голе́тнаја ца́р ја́зе и́мам три годи́ни как излезох от та́тковата ми кӑ́шта и са глави́х аф еди́н базирга́нин ко́јто ме прати́ да му бе́рам верисе́нта, та се случи́ да до́дам и аф това́ гра́т"* (погрешно пишува: 'гра') [V,PM,22]; ~ *тамошниј ца́р са случи да у́мри, и остана́ло санот му на ца́рчината. И на онйа дни и́маши кавга́* (војна) *сос дру́г ца́р, беши собрал ојска* [V,PM,9] – во овие говори иницијалното **в-** во позиција пред вокалот 'о' често отпаѓа; освен во споменатиот пример **ојска** уште и во: **оло́ве** (м. 'волове'), **о́да** (м. 'вода') и др. Втората посебност има исто така фонетски карактер: измената на стсл. гласы во 'ă', односно во 'а': **останало санот** (м. 'синот'). За ова, веќе рековме, прв пишува А. Шопов и наведува дека ја има регистрирано во селата: Сухо, Висока, Зарово.

слу́чкӑ f 'настан, нешто што се случило' ~ *уф-тре́тио кла́с учи́тлка́та сӑ-ви́кӑше Фа́ни. Т'а́а ти б'а́ш на́јло́ша. Пӑме́тӑм идна́ слу́чка о̆т-та́јӑ гуди́нӑ. Нӑза́т – зӑт ме́н се́дха Атӑна́сӑ и Фо́тйни Ка́рӑс...* [ДС(Ч),161].

слу́ш'а* impf 1.'со органите за слух прима надразби' ~ *слу́ш'а то́пуве́ту ка́к пл'у́скат* (пукаат) [MS,s,104]; ~ *еден вечер са упи цӑрјут и чини каул сос едни богати, ча морету да гу испие; аку гу не пиј, да им даде еден чифлик на ним. Гнусниот саде слуши* [V,PM,58]; ~ *е́слу́ш'аj, заш'то́ ко́ж'а нас, заш'то́ има́ш'и три ч'е́тир д'ӑцӑ, зара́т тузи́ сид'ӑ куж'а́та ја зари́хаи́* [MS,t,40]; ~ *ути́ди то́j на врӑх глава́та-ји, с'е́дна и слу́ш'а* [MS,t,13]; ~ *сӑ ре́кли на не́го: Што ти чини́? Ка́ ти утвури́ о́чите? Му ричé на ни́х: Се́га ви ре́кох не́ слуша́хти, па са́кати да слу́шити?* [MV,K,259];

2. – **(сӑ)** ~ *"Тва́-ли тӑ-арӑса́?" – го́спо му кӑжа́л. "Тва́ мӑ-арӑса́, риче́л, не́ са́кум ни ру́би ни па́ри". "Ус-то́ свиро́л, ка́ ки-зъсви́риш, дуде́ка му сӑ-слу́ше гла́со, си́чко дӑ-игра́ ро́. И дрӑмка, и сто́ка, шо де́-j"* [ПД,162]; ~ *казала: "Остави тука кучин'ата". Детето и́ речело: "Зашчо да и́ оставам? Господ ни дал и офце". Седне и́ остави кучин'ата. Она и врsала со синџири јаки – му кладела на ушите бубаќ* (памук) *за да не му се слуша* [ШС-,5(414)]; 3. 'кога некој прифаќа (односно не прифаќа) совет, препорака или наредба' ~ *карам те, сино, јучам те; [мајкина јука не фашкиш, [мајкина памет не слушиш! – слези си доло јов јудајче, [земај си алтӑн јотвурче, [отвори алтӑн чекмеџенце, [земај си пари небрујени* [ТГ,211] – во текстот среќаваме 2 именки од кои едната е атрибут на другата (без придавски суфикс): **алтӑн јотвурче**; – гл. слуша со значење 3. го запишавме во благословот и благодарноста на мајсторите: *"Хе, Трајко чурбаџија пуклон ни дунисе; на млади калфи мирифет; на што не слушат деца ку́тек"* [ТГ,297]; ~ *ами јазе, што за ти река, ми слушиш?" И он "ба дјадо, тја слуша!" – "Е, ако ме слушиш, глендаш, јазе остарех, не мога да работја и, от што ми ареса твојут ум, ти вел'ам: да везмиш тес двете магарини"* [V,PM,180] – во текстот имаме уште еден случај на обопштена употреба на множинската наставка **-и** кај именките од ср. род: **да везмиш тес двете магарини;** односнава наставка на

истава страница ја среќаваме уште и кај еднослоѓни именки: ~ **тогас јазе да вäзма две дјали** (делови), **ти едно;** ~ *тогај му вели жената му на сиромаха: "ами јазе, мужу, кога ти кажах, да не изгориш ќутуко* (пенушката), *зашто лошо ке да патиш, ти на́ не ме си слушјал мене, фати го изгорја"* [V,PM,243] – редовна замена на големата носовка во овие говори е **ä**, и оттаму на многу места среќаваме 'мäж', 'мäжут', а овде по исклучок: **мужу** (sic!); 4. 'кога некој прислушкува' (тајно) [MS,s,104]; ~ *имало еден цар, пувил'ал уф градут мо л'ујто да не седат ного доцкана на вечара; пу вичери напкум да не свитлее никуа куќа!... Една вечар цар, удеки по пäтут, видел една куќа, дека свитлее. Царут си доближил до куќата да слуше, што збруват* [V,PM,267]; 5. изр.: **му си слу́ши ла́фот** (= се прифаќа, се уважува неговото мислење) ~ *зна́или ви́ки на Го́спот шо не́ му слу́ши ла́фот на грехови́тни л'у́ди; туку́ а́ко би́ди не́кој досто́ин, да не́гова пуве́л'а шо му чи́ни, на не́го му си слу́ши ла́фот* [MV,K,259]; **дä не́ вä-слу́ше све́то** (= совет кон децата да не се караат и да не влегуваат во меѓусебни конфликти) ~ *да живе́јте а́рно, дä-не́ сä-ка́рте, за да не́ вä-слу́ше све́то* [ПК,2(Гäр),160].

слу́шна adj (за ж. и за м. род) 'тој што прифаќа, што е послушен' [MS,s,104].

слушна pf – в. **слу́ш'а*** 1. ~ *"Е, му ре́кла та́ ба́бäта, ко́а ќи-до́јде двä-на́јсет са́ту, ти о́дма д-изле́јш. Ако уста́ниш на́тре д-игра́јши о́шче, ќи-би́диш та́ка Пипила́шка". И та́а де́ка игра́ла по́лка су ца́рувут си́н и слу́шна са́ту иднäш сто́ри: "Дааанг"* [ДК(Паљ),121];

сла́ба (и: **сла́шка**) f 1.'направа (обично дрвена) за качување и слегување' – скала [MS,s,104]; 2. 'дел од **сла́бата** (скалата) на кој се згазнува – по аналогија во случајот: гранка' ~ *и кату виде дјаволот, ча гу тера* (бара) *увре́јнот, си окачи на еден бр̀јаст на врахот. Увра́јнот гу виде, ча си окачил, отиде и тој, си окачи на бр̀јастот, да гу фати. Но дјаволот от сла́ба на сла́ба излези дол* [V,PM,224].

сла́за f 'безбојна течност што капе од очите кога некој плаче' ~ *и с'е́стра-му... пла́ч'иш'и и идна́ сла́за му ка́пна* [MS,t,51]; ~ *еден човек пита го: "што дедо ахкаш и пешкаш така?" – "Ах чендо, кривакот* (стап со кој се потпира слепиот) *ми открадоха". – "На дедо, друго", му даде друг кривак. Си отиде просикот на дома му, плач'ајке, сла́зи ронејке и дури сла́за му дојдоха от очите* [V,PM,189]; ~ *и му вели: "господине, ти са мол'а, на ти това пäрстен, дај гу на цар̀јут да гу продаде, да ми чини спомин по улиран'ето ми,..." Цар̀јут, кату гу виде пäрстенот, гу позна, и дури сла́за му дојдоха от очите* [V,PM,57] – во контекстот имаме употреба на предлогот **от** со значење 'на': **сла́за му дојдоха от очите**; за несоодветната употреба на предлозите в. во граматичкиот дел; за старото вокално **л̀**, освен 'лä', се среќава и рефлексот 'äл': ~ *като ја̀ видела че иде ламја̀та зафатила да плаче и му капнала на детто една сäлsа и станäл* [ШС,5(414)] – во текстот има случај со нарушена конгруенција: субјектот во среден, а предикатот (л-фор.) во машки род: **детто ... станäл.**

слӑнци* n 'небесното тело што ја осветлува земјата преку ден – сонце' ~ *и гу угр'ӑ слӑнциту, му ги раступи́ крила́та и фа́ти да па́ж'да* [MS,t,58]; ~ *три дни на с'ӑнка, пуж'лӑт'а́ват хубав'ạ дрӑнц'е́ту, туга́с ги зва́ж'дали на вӑнкаш'ни́ју чарда́к на слӑнци* [MS,t,5]; ~ *гу калосури́саха и и р'е́ч'и на ли́лката́-му ло́ли: "иди́н јунак ина́ ру́ба ши́аш'и куту́ слӑнциту"* [MS-,t,35]; ~ *то́ӑ уфча́рчӑто: "Ти ли си то́ӑ изгу́бӑњо?". О, о ли́јкӑта. "Ас-сум", ви́кум. "Тӑ́рчи, ричé пу-ли́не ско́ро дӑ и-ста́сӑме". Сӑ-прӑбра́ме, ни-зӑкӑра́ нӑ-Бӑла́сца, нӑ а́дна ка́рпа, ја́ кути та́а со́ба ка́-ј, сӑ́шта тӑква́ а́дна ка́рпа, са́мо тва́ ли́це дӑ-гу-не́ма, спрӑма слӑнце* [ПД,173]; ~ *гу врӑ́тнува (ко́н'у) кумý слӑнциту* [MS,t,59]; ~ *пр'е́луту ... гу пруста́рами на иди́н дрӑнк и усӑхнува ут слӑнциту пре́луту* [MS,t,6]; ~ *та́ло на слӑнцету кату ле́жиши, оти́де еди́н чове́к до не́гу и му вели́ на Кулу́ф: "от де́ка си господи́не и по што́ ра́бота си дошéл ту́ка?"* [V,PM,8] – во контекстот има проширена употреба на предлогот **по** наместо 'за': *по што́ ра́бота?;* сп.: народот верува дека после **слӑнце зауѓајне** (кога ќе зајде сонцето) не е добро да се работи в поле, на нива, особено ако работниците се *аргати* (надничари) [ТГ,10].

слӑнц'и pf 'измами – натера некого да поверува во нешто што не е вистина' ~ *си́га дру́гајут и́ш'т'аш'и да ја слӑнц'и (да ја сла́ми)* [MS,t,70].

слӑнц'ува (сӑ) impf 'се прелагува' ~ *т'а́ сӑ убӑрнува му вили́ на н'е́гу: "ви́д'ạ ти ш'ту вил'а́ш'и, сӑ ни слӑнц'уваш?"* [MS,t,37].

слӑнцограв n, bot. 'сончоглед' – в. **слӑнчиву о́ку** ~ *тӑ китка́ слӑнцограв била ло́ла ло́го гиздава и у́лна, угодила сӑ за слӑнцӑто, и а́дна година ходили угоди́ни и сӑ л'убили и ло́ловали* [V,PM,287].

слӑнчиву о́ку, и: **слӑнчиву бӑ́ли** (во говорот на с. Висока стсл. ы се рефлектира во **ӑ** и оттаму **бӑ́ли** место *'били'* < *'биле'*) n, bot., Helianthus annuus 'маслодајна култура, сончоглед' [MS,s,104].

слӑнчов* adj 'нешто што се однесува, односно што му "припаѓа" на сонцето' ~ *та́му на́јде слӑнчова ло́јка, на неја вели говори: "сакам слӑнцето да ми кажи кӑсло́тјут ли дека е, да ида да го терам"* (барам). *Тогас слӑнчова ло́јка гу зема и го искрила под купан'ата* [V,PM,99]; и: **слӑчов** ~ *ве́ли: "де́тето, от не́гу себе́п гу чини́хли хајдама́к ету се́га кату си нара́сти не ке́ да рабо́ти". Де́тето са́каши-неќа́ши, оти́де да копа́и. Кату не бе́ши науче́н на таква́ ра́бота, и от ло́гу захле́т, от пе́к сла́чоф, от ло́гу топлина́ си разбол'а́* [V,PM,150] – во синтагмата **пе́к сла́чоф** имаме 2 посебности; првата е во врска со линеаризацијата: атрибутот е во пост позиција во однос на именката и второ: скратената форма на гл. именка (**пек**).

слӑнчуглет m, bot., – в. **слӑнчуцвет** ~ *ќуспе́то-ј то́о шо уста́нуве ка сӑ-пра́ве шӑрла́н ут-слӑнчугле́т. Ќуспе́то гу-пра́ват пи́ти, пи́ти. Ус-ќуспе́ ги-ра́нат би́шките* [ПК,2-(Ним),117].

слӑнчуцвет (и: **о́гри слӑнце**) m, bot., Helianthus annuus, 'сончоглед', в. **слӑнчиву о́ку** [ДК(Ран),104].

см'ӑј (сӑ) impf 1. 'искажува радост со испуштање на специфични звуци, односно со гримаси' ~ *фа́ти да сӑ см'ӑј з'е́нт'у: "ш'то́ л'ạ пи-*

таш', ут ш'тó сój-сă?" [MS,t,15]; ~ *шо сă-смéјш óлан, мáн-ми-се уд глáфта* (истави се, да те нема) [ПК,2(Ним),82]; ~ *фáт'ąха да сă см'ăјат валúту и паш'áта "хúч' бакăру на т'ąп'ăту, сф'ąш'тá на курин'ó, ни мóж' да сă ступлú билé, óхи да сă сфарú"* [MS,t,55]; 2. 'се подбива, се потсмева' ~ *áјн виранлăк најдéл да-т сă-смéе* (= кога полошиот му се потсмева на подобриот) [ПК,2(Ал),31]; ~ *"заш'-тó ми сă см'ăш'?!"* [MS,t,18]; ~ *вéли: Нúм сă плáши, сáлт верувај, и ки си ликýва. Нúму плáкати, нé умрé, тукý спúи, и си смејáле су нéго, знáја шо умрé* [MV,K,276]; ~ *на мáн'ц'ата ми сă см'ăш' икси на м'éн'ą ми сă см'ăш'* [MS,t,42] ~ *и визúрину фáти да са см'ăј; цáр'у му вилú: "ми сă см'ăш', кáш' ми!"* [MS,t,42] – во текстот негативниот императив е изразен со грчката партикула, но глаголот се јавува со наставки за презент, а не за зап. начин: "**ми сă см'áш'** " (= не се потсмевај); сп. уште: **ки си смéјат свјáтот** (= ќе те земат на подбив) ~ *сетни не ти чáка друго, сáмо да úдиш ету на оновá дарво високо, да фăрлиш еднó вăжи да си обéсиш, зашто ки си смéјат свјáтот сос тéбика* [V,PM,7].

смáми (< измами) pf 'излага' ~ *сúга дрýгајут úш'т'аш'и да ја слăнц'и (да ја смáми)* [MS,t,70];~ *си примени лудото дете, јахна на бăрза кон'а. И мајка му му вели: "ти, мили сину, кату захождаш на пăто, ки проминиш приз јудинско село. Тамо да гледаш некој да не ти смами"* [V,PM,154]; ~ *и тóјнака вéли: "áх, мóре жéну, óстави ме, чá динéска не можáх да лóвја, сáм кахарлúа, и товá вéчер да си лéгними башкá! Méѓу нáс ету ки клáм мójата сáбја: дá нá си смáмиш да фăрлиш рăката ти нáврăх мéника"* [V,PM,144]; ~ *"т'éс книги сă ш'ту ја úмам ш'éтану д'унѓáта ш'úч'ка и ни мóж'и да м'ą смáми пуидúн!"* [MS,t,37]; ~ *и така си најде таму между них и един ѓавол хизмиќар, му вели на траговците: "јазе мога да ја смамја чилиби Теодораковата жена, ама да ме купите един харин кон"* [V,PM,164].

смáм'ува (сă) impf – в. **смáми** [MS,-s,105].

смардлúф* adj 'кога од некого (од нешто) доаѓа непријатен мирис' ~ *и пак фáти тójнака да вéли: "óх сéстри, излезéти да вúдити, што ни пуснáха мájките ни! Ама вúа аку не сáкати да излéзити, áз ки ги зéма бакшúшите и не флéвам вéки нéтри аф товá смардлúво чрéво"* [V,PM,29]; кога се караат жените паѓаат и тешки навреди; освен *смрдлива* можат да се слушнат уште зборовите: *вошла, сарапук, маразлива* (болникава), *ѓутурум, уруспија, арамија* и сл. [ТГ,319]; в. **смăрдесин**.

смáчка* pf 1. 'силно притисне, згмечи' ~ *нéкоо дрýго, пă-нáшо сирáче, дéтинце, кá избигáли нáште, сă-вăрнýве уф-Мурáрци. Пóпо д-им пугóде нă-Гăрцте рéкăл: "Já тóо сă-вăрнá, бăрке имáне". И Гăрцте фájкăт ус-кáмăне г-утипáли. И тáм с-јумрéло дéтто. И óно нимáло нú мájка, нú тáтко. Гу-смăчкáли* [ПК,2(Крец),313] ; 2. изр.: **сúчко смăчкá** (= изеде сè) [ПК,2-(Гăр),194].

см'áшка f 'весело раскажување, шега' ~ *и сúти нив'áсти ќе-сéдąт, кój ќе-плéт, кój вăлна ќе-чéша, кój тóą, кój ọнóą, тąкá, см'áшки дą-прájми*

[ЛС(К),135]; ~ *дéцăта ни́што нé păбóтиа тáм, сéдиа су-мó-мити, прáва смéшки, пéсни пéиа, мóмити вéзиа тáму, а изгутвýвăа нивéстăта, тáм шáлува, рáзни пригáча, прики́jăта, чурéпи плéтиа* [ВЕв((Кор),306].

смée* impf 'си дозволува нешто, покажува одважност' ~ *áj ýдри ак смéjш, aj нáмани сáмо, дă-ќи-ви́jме шо би́ве* [ПК,2(18)]; ~ *нóгу стóкạ сạ-прọдáде тугáвạ, ќи-н'áмạ ше што да-сạ-идé. Нáшиọ сój нé-га прọдáде стóкạтạ, не смиáше ọттáткọ. Ама и пóáрнọ тáкạ штọ чини́хме* [ДС(Ч),169];~ *нóго афи́ф păбóта, тóо нé смéjш до:-чéпниш, н-аднóч сă-скăрше* [ПК,2(21)] – во текстот имаме уште еден пример за честата употреба на перфективниот презент: **н-аднóч сă-скăрше** (место: 'скăршуве') .

смеле (сă) pf 'кога со триење, пр. меѓу камења во воденица, зрната од жито ќе се претворат во брашно' ~ *пи́вицут рáсте уф-жи́тто, áк нé сă-исчи́сте кáк сă-смéле, лé-бо шó ќ-о-jájш тă-упи́ве, сè т-сă-спи́и* [ПК,2(Грам),84]; гл. **смеле** го наоѓаме и во еден опис на ангажираноста на селскиот слуга: – измиќари *са главуват за дубици чувајне, за дрва брајне, за урајне* и т.н., но не е толку строго одредено дека оној што бере дрва нема да појде и на воденица *да смел'е мл'иво* [ТГ,286].

смéни (сă)* pf 1.'стане поинаков' ~ *тó му-ви́ка, дéjтту: "мóрă, гуспудúнуфци, дă-дóм и já нéшту". "Ела, éла". – Знáчи тúja сă-сменúja сéтне óти видéja дéjту-j пó-учéну ут-ни́х. Утúдуа* [ВЕв(Кор),305]; 2. 'замени едно со друго' ~ *Имáл трú, чéтири, пéт д'áца. А-сúти д'áца му-умирáли. Тáкá бúла сýдбина. И ви́ка сéа мăжо: "Жéно, ви́ка, дáj да-сме́неме кăшта́та"* [ЛС(К),107]; ~ *е-тáм фăти́ле нéкоă нáшăнка, жéнска, а-фăти́ле, óна нé сăкáла да си-дáде чéуто, имáла двé мóми, а кéрките глáва дăвáле, нé сăкáле вé:рта дă-са:-сме́нат* [ПД,175]; 3. изр.: **си-сменил ќурко** (= добил нов изглед) ~ *тój изóрạл, óд дóмạ, си смни́л ќýркọ, тọгá нóсили бáстуни нạ-рạкáтạ, тój ви́дн чọв'áк óди нạсăт. А сăдýjатạ гọ-пи́тạ нạ-кури́рọ: "Гọ-нạjдé?" "Нé гọ нạjдéх"* [ЛС-(К),123].

сме́нка f 'сало од стомакот на свиња' [ПК,2(Грам),104].

смерт* (и: **смăрт**) f 'крај на животот, умирачка' ~ *тогáс човéкот фати́ да са мóли нá змúата и да вéли: "амáн, змúју, jáзе ти чини́х на тебика хáрно, ти куртули́сах от смертá, та ти́нака сегá сáкаш да ми изjáдиш"* [V,PM,138]; – во истиот текст, само два реда погоре го среќаваме називот **омира́ло**, што е пообичен за овие говори: *чини́ илúк на змúата, га куртули́са от омирáлото;* ~ *с-jудде́ла дóма. Еми мájкăта, нéли нé кéрка, кá гă-виде́ла умрéла уд-мăка, инáт. "Е-гúди, бóже, кăжáла нă-мăжут, рéкла, ти н'áа нóсиш нă-тăкóво, нă-смăрт, гạ-нóсиш н-убувúна. И-áс ќа:-пýштум мójта мóма"* [ПК,2(Иц),285]; ~ *и тăкá рạдóснjо живóт нạ-дéцата пу-смăрта нạ-мájкạта гу-зaминúл тéшкjо и мăчăн живóт нạ-сирáци* [ВД,276].

смести pf 1. 'собере, намести нешто некаде' ~ *и уф урманут и уф Урумлукут, кăда оша и ду сеа на ногу места има ногу курић, дека ка ки си пуштăт силјајнту дубиците не си припалуват цела гудина; имајнту* (стока, добици) *дури издивувало. И така врежут и ур-*

манут ув Урумлукут и смести ув негу тија толку дивина [МЕ(Р),-77]; 2. – **(сă)** 'се прибере' ~ *у-Пливáнови б'áхме сạ-смстúле: мóјọ сój сạс-чтúри дýши, úстọ и ут-тáткọ сójọ сạс чтúри дýши, сójọ ут-ýјко сạс трú дýши* [ДС(Ч)-167] – во текстот прави впечаток изразувањето на посвојност со предлогот **ут** (од) наместо 'на': **сójọ ут-ýјко,** што претставува еден вид калкирање од грчкиот предлог 'απο' , односно од влашкиот de, di.

сме́стен* adj 'поставен на некое место' ~ *мójтạ грýпạ рạбóтше нạ стạсиóнọ ọт-Кýлатạ дọ-Генéрал Тọдóров. Нạ-бắрже дáдọхạ ни бạрáки, ọт-дắрвọ б'áхạ нạпрạвéни. Б'áхạ смéстни дọ-стạсиóнọ у-слóтọ. Бạрáките бúхạ стáри, трóшни* [ДС(Ч),169].

сме́тạ* impf 'зема предвид, уважува' ~ *и óн вúкạ нạ Тýрцит: "Слýшạ јти, зáшто ми бắркạти?" "А ми ти, вúкạ, нé си чọв'áк". Знáчи тúạ гọ нé смéтạт зạ чọв'áк. И óн шó прáј. Оди уф Бắлгáријạ, зéмạ дúн вạгóн зéмл'ạ* [ЛС(К),120] – во контекстот има уште еден случај за несоодветен редослед: глаголот и кратката заменска форма се разделени со негацијата: **гọ нé смéтạт зạ чọв'áк.**

смете pf 1.'со метла исчисти патос, двор и сл.' ~ *јединден ја накарала мајка хи да смете дора. Тја как си мела, маличкото хи братле си играло по доро и суштило, тја зела да му наказува и го ударила јаче по рăкăтă* [V,PM,292]; ~ *и дójди бáбăта дă смéте. – "Ааа, ти-си бáбо, му-вéле. Сéди сéа, му вéле. Дур си-дójăт брáкăта ќи-сéјш". – "Бре, пýшти-мă, чéдо!" – "Нé, му-вéле, бáбо, дур си дójăт". Си грéдат* [ДК(Лип),117] – глаголот: **си гре́де*** што го среќаваме во посочениот материјал, несомнено претставува архаична лексема со прекинати изоглоси; П. Скок кажува дека во хрв. (и срп.) литературен јазик се среќаваат само остатоци од глаголот **греде** во сложените предлози **узгред, мимогред**, додека во дијалектите го има во Црна Гора, Лика, Истра. Во македонските дијалекти се среќава на југ, освен во Солунско (*да готват место заштото ке грендел владиката* – од познатата дописка од с. Висока, објавена во весникот *С'ветник* од 7.10.1863), уште на југозапад: во Костурско, Леринско, Кајларско, спорадично и во Битолско (с. Живојно). Во македонскиот и во бугарскиот стандард отсуствува, обратно се среќава во подалечниот словенечки јазик. Во академскиот Речник од Загреб, за зборoформата gresti (оди) го среќаваме следново објаснување: "зборот е сигурно прасловенска формација, иако не може да се потврди со примери од западните словенски јазици"; 2. сп. клетва: **чума да те смете** (= да те снема, да исчезнеш) [ТГ,319].

сме́тка f 1. 'белешка со зарегистриран износ на пари' ~ *и óн вúкạ нạ Тýрцит: "Слýшајти, зáшто ми бắркạти?" "Ами ти, вúкạ, нé си чọв'áк". Знáчи тúạ гọ нé смéтạт зạ чọв'áк. И óн шó прáј. Оди уф Б'лгáријạ, зéмạ дúн вạгóн зéмл'ạ. Гạ купýвạ сắс смéткạ* [ЛС(К),120]; 2. 'преглед на потребните средства' ~ *éт нă-прúмер уф-нáшто сéло úма дистúна, двájсе дýши сирутú-ни, устăнáле уд-рáто изгóрăни, то: чувéк им дăвáл месéчие. Он нă-прáве édна смéтка кóлко му óде зă-мéсăц брáшно, зијтúн* [ПД,143]; – изненадува аргументот дека лексемата **рат** 'војна' се среќава во јужните македонски говори (конкретно во Дојранско); при што

тешко може да се допушти влијание од јужните српски дијалекти, оттаму останува заклучокот дека се работи за архаизам; сп. стсл. **рать**, рус. **рать**, срп. (и хрв.) **рат**; 3. изр.: **му-во́де сме́тка нă па́рте** (= се грижи за трошењето на средствата) *~ и устáнуве нă-мил'ундéро адúн думузéт тáм. А мил'ундéро имáл и бáјна. Бáјнăта гă-дăржáла мóмăта, шо бúла кéркăта. Она му-вудúла смéтка нă-пáрте. Он нăправе една сметка колко му оде зă-месăц брашно, зијтин* [ПК,2(Ним),267].

сми́утѝна f 'стара вода, што не се движи' [ДС(Ч),54].

смивате* n 'смеење' *~ "Кáжи!, вéле. Ајт! Или кáжи или ќ-у-рăшýкăме мăбéтут! Ќи-си-óдиме, áј!", вéле. – "Шó тăкá?", тúа. И си тúдоа дóма. – "Кáжи, вéле, кáжи шó бéше тó, тó смивáтто?"* [ДК(Бош),140].

смилнов* adj 'нешто што се однесува на растението **смил**' (има жолти цветови)' *~ изникнало дрво мравл'иво, [на дрво вел'ам, гуворам: ["Суши се дрво мравл'иво, [как што се суши млад Стујан, [за Ѓурѓин Стојна Попува!" [се качих јоште погоре, [там најдех китка смилнова* [ТГ,101] – авторот С. Тановиќ ја допушта можноста придавката *смилнов* дека е изведена од името **смил**, но со резерва; ни се чини дека резервата не е потребна.

сми́ли (сă)* pf – в. **смилу́вă (сă)** *~ змúјчáту сă-пумóлилу нă-чул'ăкă дă-гу-утăрвé и дă-гу-утн'ăсé нă-мáјкă-му. Тój сă-смилúл нăд-нéгу, изгóнил д'ăцáтă и гу-утнéл нă-гул'áмăтă змúјă* [ВД(ГБ),330].

смилу́вă (сă) impf 'стане милостив, покаже чувство на сожалување' *~ гу-пýле Гóспут, кá сă-мăчe вó урáчут, сă-смилýвă нă-нéгу и му-вéле: "Оти, бре-сúнку, сă-мăчиш тăкá, мăчиш и волóвте, кă-ј-вăрнýвăш зăсéкуă брáздă"* [ВВ,309].

смири (се)* pf 'кога нечија нетрпеливост ќе биде надмината' *~ му-вéле: "А бре, шó сă-л'ýтиш тú? Кój ти е крúф нă-тéбе? Тú-си крúф!" Жéнта му-вéле сéа. – "Кăк јáссум?", му вéле. – "Тáка". Кă-му-испăрвýва, сéтне жéнта кăбăтлúа. И сă-смирúле. Сă-смирúле, тúшле тáму. Си-дóшле дóма* [ДК(Ран),132]; *~ он с-кăчúл и вúкă: "Слушáјти, тýк úмă двоúцă нáдвор сéă, кá ќи-сл'áзити по-мéни и ќи-вúкăти: "Тéрă ми дă јáдимıі чов'áшкo мéсo!", áс ќи-вúкăм: "Мáрш óттýка смúрити сти"* [ЛС(К),118]; *~ ут-стúсу му-викнýва нă-брáт-му: "Брáт, брáт! Вá и вá păбóтта: ă-згрéши, јáс ă-нăпráј. Шó ќи-прáјме?" – "Нéмăј гáјле!, му-вéле. Нéк сă-стéмне, јас ќи-дójăм". Тугá сă-смúри су-брáту. Ето вó-е: "Брáт брáт нé ráне – тéшко тó шу-гу-нéма"* [ДК(Ем),-152]; – сп.: кога се распаѓа семејството, кога се врши поделба на имотот меѓу браќата, луѓето што се викнати како сведоци (*коџабашијата* - кметот, *азите* - одборници и роднини), прво ќе се обидат да ги смират браќата, да останат заедно со зборовите: "*Скршејте му на воја враг ногата, смирејт-се*" [ТГ,292].

сми́рна f 'сирма, сăрма' (?) (златни и сребрени нишки што се користат како украс) *~ и си навидéја, му си пуклунúле на нéгу; и утвурúле стóката, му дунсéле на нéго дăр (бахчúш), злáтно, тимњáн и смúрна. И на сóнут си сунúле да нé си óдат нáзот* [MV,K,306] – во текстот има потврда за силното влијание на турскиот јазик врз југоисточните македонски говори, кога авторот сметал дека е потребно

словенскиот (т.е. македонскиот) збор да го објасни со соодветен турцизам: **му дунсе́ле на не́го да́р (бахчи́ш).**

смиру́ве impf – в. **смири (се)** ~ *нă-Вили́гдин гă-нăкăра́ли нă-ма́јкă-ми и нă-до́тките, нă-до́д Ли́ка и нă-до́д Ра́јна чура́пе дă-јм-пле́тăт. Они пе́-ет, пи́скăт. Учи́тăло ќи-ј-смиру́ве та́м дă-мо́лчат, дă-не́ пи́скăт... о́ни ка́та ве́чăр, пăрки ве́чăр би́ą уф-на́с, кули́тто* [ПК,2(Гăр),320].

сми́сле pf 1. 'спомене, помисли' ~ *ду́ри го́ра је́кна – јуна́к си па́дна. [Јуна́к ве́л'е, ве́л'е и гово́ре: ["Иска-ра́јт-ме на дру́м, на суберут, [ле́ле за бајра́кут ко́јну ми вăрза́јте, [на сăрце́то, пи́ле Ста́но, [ќи́тки на-сија́јте, [ко́ј да̨ поми́не – сѐ да̨ си ски́не, [ко́ј да̨ мири́сне – сѐ да̨ ма̨ сми́сле* [ИГ,108]; ~ *му ричеа на детто: "Што сак'ши да ти дадиме?" – "Ништо нејќум", риче детто. Му риче дефут: "Коа ке ма смислиш, мојут кувет ки ти дадум"* [V,PM,294]; ~ *да ми сејши, Стано, [дрво дафиново, Стано, [за дрво да врзиш, Стано, [мој ми брза којна, Стано, [кога којна, бела Стано, [висне и пудвисне, Стано, [тогај да се сетиш, Стано, [и мен да ме смислиш, Стано!* [ТГ,94]; 2. – **(сă)** ~ *ка́ж му дă сă сми́сле зă ме́н* [СК336]; 3. 'измисли, испланира' ~ *на у́тринта де́н шо и пу пето́-кут, сă насăбра́ле Старе́ите и му ве́леа: Афе́ндо, си а смисли́хми* (погрешно пишува: 'смилихми') *о́ти та́а ла́ѓа шо ре́кал жи́в биде́ки: пу три́ дни́ на́пкун ки застани* [MV,K,289] – зборо-формата **биде́ќи** ја изгубила глаголноста и денеска и во литературниот и во народниот јазик се употребува како сврзник, но во материјалите од говорите што ги истражуваме се јавува и како гл. прилог, сп.: **о́ти та́а ла́ѓа шо ре́кал жи́в биде́ки;** ~ *дăлго вре́ме ти́ди, гу-не́ма гинира́лут до́ма, а́ма о́н су-па́јтунут ă-ше́та. Ину-де́н шо сми́сл'ăл? –"А бе, си-ве́ле, не-ă но́сăм на́ка-на́ка у-о́рмăнут и д-ă-зако́л'ăм, дă-гу-зе́м во́а фло́ринут, д-изве́гăм дру́га дăржа́ва?"* [ДК(Бош),139] – во контекстот има беспредлошки додаток за место: **д-изве́гăм дру́га дăржа́ва** (место: 'во друга...').

смите́н* adj 'исчистен' – в. **смете** ~ *си-гре́де уд-рăбо́та, ста́пу сто́е ту́ка; же́нта си ле́же; кра́вите у дво́ро ви́кăт, кукошките: "Ка́-ка́-ка́" ви́кăт; ру́чук не́ нăпрăве́но; во́да не́ нăпăлне́то... Сăти рăбо́ти сто́ăт. Ни смите́но* [ДК(Паљ),124].

смитуве impf 'ја чисти куќата од *смет*', в. **смете** ~ *три́ бра́ќа би́ле ма сирма́шки. Офци си-пăсе́ле сắте три́. Оде. Ва́а си ре́кла: "Ќи му ме́там нă-ви́а де́цăта, ту́ка ќи ја́м ину-ко́мăт леп". Е, кăтă-де́н му-смиту́ва, му-пра́е, сă-скри́ва, а́ма не́-сă ја́ве нă-ни́* [ДК(Лип),116]; – сп. исечок од патријархалниот живот (на село): за празник девојката ги послужува гостите. Таа *софра клаве, пулијве* (да си ги измијат рацете гостите), таа *софрата* ја *диге* (распремува), потоа *смитуве* [ТГ,267]; ~ *"Бре, шо́ сă-сто́ри, му-ве́ле, ти́ во́јден?" – "Шо́ сă-сто́ри? – му ве́ле. Ришето́ не́-ми дăрџе́ше во́да". – "Е, ти́ шо́ нăпра́ј?" – "А-за́кла, ма́ли ја́ду а и нă-те́бе ти-уста́ву". Сă-нăја́шла и о́на, си-ă-смиту́ва со́фрăта* [ДК(Лип),116].

смичо́к (и: **симичо́к**) m 'мала болешка, вид чир што излегува на клепалото од окото – јачменче' [СК,335]; ~ *сă-ви́ке кăту бру́нкичка нă-о́кто, чи́рче, кăту бра́дăвичка, дуде́к сă-прува́ле* (потече гној) *ќи-тă-бо́ле, по́сле* ... [ПК,2(Грам),240].

смјах m 1. 'гласно изразување на веселост'; 2. изр.: **фатали го на смјах** (= почнале да го исмеваат) ~ *најсăтнă утишал и това чл'ак и искал да влăзă при царо. Слугитја как го глăдали таков дрипав и жалт, фатали го на смјах, врăвили му: "Ти ќу тарколиш баиро?"* [V,PM,289].

смјашно 1. adv, opp. на 'сериозно' ~ *зетјут му вели на царјут: "е, дјадо! За това ли си разиден каде меника? И јазе да ти кажем: "тогас, дјадо ли са виде смјашно, и си насмеах, зашто рекохти, ча сми ошти ацамии, ча јазе бех на сто и двајси години, керка ти на сто години* [V,PM,115]; 2. adj. 'потсмешлив' ~ *са прич'у на сичка земја, ча царјут момата му ја даде на халваџиа. Сичките царови му са смееха, и дур от Френгистанот от един цар му дошло на царјут писмо смешно* [V,PM,200].

смла́че (сă) pf 'се затопли' ~ *зăпа́л'-а со̀пта дă-сă-сто́плиме, ма́лличко дă-сă-смла́че удáата* (сп. **млака вода** = вода што само малку е загреана) [ПК,2(АЌ),104].

смок m, zool., Coluber 'вид змија, голема но не е отровна' [MS,s,37]; в. **сивјак**.

смо́ква* f, bot. Ficus carica 'медитеранско растение со убави, слатки плодови' ~ *му ве́ли на погол'а́мојут: "бра́те, ја́зика ки оста́нам тука, ки ча́кам ду́р на дру́гата годи́на да си чи́нат смо́квите, и ја́зе да наку:сам о-ти́а смо́кви"* [V,PM,28]; ~ *Стратин-о́џа и́маше смо́кви, ќире́че на-же́ната-му: "Ја́с ќе-хо́дам на ца́рот, смо́кви бакши́ш да му да́вам; ти́ кла́ди на една́ тапси́ја смо́кви, да-хо́дам на-ца́рот"* [В С(Кир),294] – во текстот имаме уште една потврда за широката употреба на предлогот **на**, во случајот наместо 'кај': **ја́с ќе-хо́дам на ца́рот;** ~ *дă-ти курди́сăт ăди́н фа́к ут-смо́ква, тă-дă-тă-фа́тăт, дă-ти-ју́дрăт ќуте́ко* [ПД,166]; ~ *едно́ врја́ме и́маши две бра́тќа, излезоха да са ше́дба ше́тат; отидоха аф баи́рот, та́мука најде́ли две́ ко́рини смо́кви* [V,PM,28] – во текстот, како и во повеќе други случаи, формата за ж. род **две**, оди со именки од м. род: **најде́ли две́ ко́рини смо́кви** – проф. Конески појавата ја објаснува како позајмен образец од грчкиот јазик, на лексички план прави впечаток употребата на зборот **корен** со значење 'дрво'; и: **смо́кфа:** ~ *кăк за Америки́, за тувáр'ат с'е́тн'а смо́кфа* [MS,t,86]; ~ *пујно́ вр'ăм'а иди́н калу́јар исл'ази ут манасти́ру, ути́ди на перивóл'у да субире́ смо́кфи* [MS,t,45]; ~ *ути́ј идна́ м'е́ч'ка да ги брăка смо́кфи* [MS,t,50].

смо́ла f 'леплива течност што се цеди од кората не некои дрва, пр. од бор, од бадем и др.' ~ *сă ту́рна удго́р'а ут по́ртата смо́ла на врăх мума́та и ја смули́ удго́р'а дур до́л* [MS,t,63]; ~ *ак те личе за младина, лице, [ќи те ранам, лице, [цăрвен шикер, сухо грозде; [ако не те личе, лице, [ќи те мажам смола и катран, [ќи те печам, лице, на летно слăнце* [ИГ,107]; ~ *пак то́јнака оти́де на жрја́пчето, са пита́, и жрја́пчето му ве́ли: "да и́диш да ку́пиш четири́јси о́ки смо́ла и четири́јси ко́жи от ко́за, да расто́пиш смо́лата и да ги нама́каш ко́жите со́с смо́ла"* [V,PM,124].

смо̧ле́ц m, bot., Lychnis viscaria ~ (вид) *тр'а́ва, не-ра́сни го̧ле́м* [ЛС(К),96]– во контекстот имаме нерегуларност во конгруенцијата: именката во женски а атрибутот во машки род (*тр'а́ва,... го̧ле́м*).

смóли* pf 'засмоли, намачка со смола' ~ *сă тýрна удгóр'ạ ут пóртата смóла на врăх мумáта и ја смулú удгóр'ạ дур дóл* [MS,t,63].

смóта* pf 'завлече, замота' ~ *едúн пóп уд-Влăдá:та* (село, до 1913 г. македонско, сега во Грција), *тáм купúл нéко: кóличка, уд-Бугáрја, áма вó:та гă-смутáла кóличкăта, гă-уткăрáла нă-кóше, тáм пó-тúха вó:та, тáм стó:* [ПК,2(Мор),220]; ~ *и фáјке, флéве кăрăкóнцăлта гạ-изéдăве мóмăта. Тáјчка дрýгă-та: кýчинце, мáчинце приимáла и с-јуддéла ублéчинка. А тáа шо нé приимáла, кăрăкóнцулта и ги смутáла црé:фта ут-кóл нă-кóл, ут-кạ мáра нă-кăмáра* [ПК,2(Иц),286].

смрачи (сă)* pf 'се затемни, падна мрак' ~ *и тăрговецо навăрвил си по пăто, пак овчаро утишел в градо, от де бил тој, и с питане нашел кăштăтă му. Дур ега сă вејке смрăчило, хлопал на портите му* [V,PM,280]; ~ *т'а, като видела и сă уверила, чи шта јă убијă, побјагнала и сă скрила, без да знајă, за какав себеб искал да јă убијă мăжо хи. Вечарта, като сă вејке смрăчило убаво, влела дома си* [V,PM,281].

смрăка* impf 'вовлекува низ носот и устата течност со шум и на брзина' ~ *и пак тројцата, кату отиваха на пăтју, три-четри дни нататак најдоха един јунак, којто морету гу смрăкаши сос устата му, и от носот му са убесуваха ледници* [V,PM,44]; ~ *пак тојнака, што чуеши пот земјата, и чул и му вели на негу, којто смрăкаши морету и от носо му висјали ледници: "ej побратимли, ади стани"* [V,PM,46]; ~ *му рече на калкандилиа: "ми зеваш и менека другар, да дојда сос тебека?". И гу зема; сос негу кинисаха от таму двата. Наедоха на един езер един дивјак: едноч как смрăкаши, сичката вода от езера га земуваши на устата* [V,PM,102] – во текстот со предлогот **на** се укажува на внатрешност, место со 'аф' (во): **га земуваши на устата;** кај Саќов: **смăрке.**

смрăкни* pf – в. **смрăка** ~ *и кога дојде времету за да ги фăрл'ат аф фурната, отиде тојнака пăрво на морету, смрăкна вода сос устата му и отиде, га изгăсна фурната* [V,PM,47]; ~ *и тајл'акот му вели на јунакот: "пот да му кажиш на царјут да ти даде 40 товара сунгар и 40 товара вину, да туриш сунгарот нетре на езера да смрăкни водата* [V,PM,185].

смрăкнова* impf 1.'вовлекува во грлото излачевина од носот' [MS,s,105]; 2.'со смукање извлекува течност од некаде, во случајот крв' ~ *тиа кожи, штото га обесени, сите са от хизмиќариту, штото ги питаши мајка ми: си научиха занајат, и они вел'аха "си научихме". Та мајка ми ги смракноваши кравта му* [V,PM,217].

смрăчка f, bot., Morchellla esculenta 'вид печурка, како кочан од пченка' [ЛС(К),96].

смýгл'о n 'се кажува за човек што не држи хигиена, што оди нечист' [ПК,2(Крец),104].

смýґуф adj 'тој што е нечист, *нéмијн, нéпéрин*' ~ *кá си-смуґисáл, кá си-чинúл-си смýґуф, нă-чувéк нé лúчиш гáаре* [ПК,2(Крец),104]; ~ *смýґуф вúкиме, нé-чúис, нúккоф, нé сă-мúе: кá-с сă-чинáл, ебá-ти смýгл'о, нé-с-измúл* [ПК,2(Грам)240]; в. смýгл'о.

смýка* impf 1.'со полуотворена уста вовлекува течност, цица' [MS,s,105]; 2. 'зема, извлекува некаков сок' ~

и ут-трúте дéна ки-си-пóчниш, ки-си-дробиш лúшче, ки-си-нàбéриш лúс ут-цăрнúицта и ки-си-дробиш, ки-си-ạ-рáниш. И óна тóгин не-мóш дạ-јáде, мóкут (сокот?) *сáл гу-смýка на-лúстут* [ВМ(Стр),317] – станува збор за одгледување на свилена буба; ~ *тéгувицо* (билка) *сă-дáве нạ-стóкта сус-сóл' куту лéк, сă-клáве и нạ-рáни, гă-смýке гнójта* [ПК,2(Ал),111].

смуквар m, zool. 'вид птица' – кога ќе зреат смоквите, *смукварите* просто "ги напаѓаат" [ТГ,349].

смýкни pf – в. **смýка** ~ *"ич' óстави сă, тóс гóстину му дукáрах мрăва мáн'ц'а за да јиђ'é, как р'éч'и да смýкни идúн кóкал, му утúва на гăрăлту и úш'тиш'и да си удáви"* [MS,t,37]; ~ *пăýро-ј ут-прăс, гли-гóсно-ј, úма чéпче за-пúјне, ká-ќ смýкниш – аднá гăлтка, аднá чá-шка прáве* [ПК,2(Мут),96]; ~ *бăрем дă-му-рéче: "Дă-тă-фáтăм", и дă-му-гу-фáте мăлéчкуто прăст, дă-му-гу-кăсне сúлно, дă-му-пýшче крăф, дă-му-ă-смýкне крăфта – он ќ-уздráве, тá ќ-ýмре* [ДК(Паљ),-123]; ~ *от там утишле да ловат; фатиле една бишка. Истум а згутвил, дошал един* **педа човек лакут брада,** *му рекал "Дај ми, бре синко, малце чорбичка на дедо!" Он му дал. – Фатил и смукнал сăта* [V,PM,270].

смукнýва impf – в. **смýка** ~ *óн му-вéле: "Елăј мăр мúла! Елăј мăр злáтна! Дă-тă-вúдам зă-пусléден пăт. Ќи-си-ýмрăм". И тá утúшла нăсúла. Он ă-фáтăл јáко зă-прăсту мáлто, гу-кăснăл сúлно и му-пушчúло крăф. Му-ă-смукнýва крă-фта – тá си пăднáла, си-умрéла и тó си-уздráве* [ДК(Паљ),123].

смýкăне n 'чинот на вовлекување в уста некаква течност' ~ *тúй мă-лéчките бăрдăчúна, шо úмат зă-смýкăне, нă-дéчкăта шо ги прáват* – објаснување за називот **чóмка** [ПД,120].

смулéц m, bot. 'растение' ~ *úма кóрăн куту жúр* (желад), *плóдо мо-ј ус-цăрна глáвичка* [ПК,2(Мут),104].

смутукáр m 'мрзливец, неработник' ~ *цéл дéн си пу-пăтиштта, смутукáр и нă-смутукáро* [ПК,2(Гăр),104].

смăгáл'ка f 1. 'неквалитетна обувка, влечка'; 2. fig. 'погрдно за нечиста жена' ~ *смăгáл'ка и на смăгáл'-кăта, и óна имáла ýста дă-гувóре* [ПК,2(Гăр),104].

смăге impf 'влече, лизга (нешто)' ~ *пулéчка о-смăги, дă-н сă-скăрше нéшто* [ПК,2(Гăр),104].

смăкне pf 1. 'соблече, симне' ~ *смăкнáл панталóнте* [ПК(Мор)]; 2. 'изеде нешто лакомо' ~ *цéл лéб смăкнá н-áдно јáдине;* 3. – **(сă)** 'кога некој нагло ќе ослабне' ~ *нóго сă-смăкнá тóо чувéк* [ПК2-(Мут),104]; 4. – **(сă)** 'добие кила' ~ *кóлко гулéми дéнкуве* (**дéнк** = голема вреќа) *нóсе, ќи-сă-смăкне дéтто* [ПК,2(Гăр),38].

смăкни кăрвúце 'нечиста, мрзлива жена' [СК,336].

смăкнин adj 1. 'тој што има херниј а, (кога ќе попушти стомашната марамица, таа што ги држи внатрешните органи, цревата)' (Кукушко; во Гевгелиско Таневиќ запишал: **смакнан**, уште викаат и: **касăци паднăни** или **килав** [ТГ,241]; 2. 'симнат од повисоко на пониско место' ~ *уф-Шикирлúа нéма кăшти. Сéлто-ј нă-вáки смăкнино, нă-рáмнуто. Нă-стáрто мéсто нéма кăшти. Изóрно-ј, сéјно стáро. Нéма нáши тáм, нéма ус-кój дă-удгувóриш* [ПК,2(Шек),277].

смăкну́ва impf 'повлекува нешто на долу, симнува' – в. **смăкне** ~ *"Ко́лку па́ри са́каш?" – "На́ то́лку!" Не́, не́јке де́уто дă-гу-да́де. – "Гуууут!, му-сă–ръзвика́ле л'у́ѓăта. То́лку па́ри ти-да́ј чо́икут не́-ки-му-гу да́јш?" Ап, му гу сли́кну́ва су-сѐ угла́мник* [ДК(Паљ),141]; ~ *"Ела, ръче́л, а́с ки ти да́м дво́ гра́ста па́ри́, са́мо та́ткувио мију́р дă-ти-гу-у́друм нă-гъ́зо". И то́ сă-зăвъ́ртуве нă-тăка́, нă-тăка́, не́ма ни́кој, сли́кну́ве га́шчите, му-ужди́ре еди́н мију́р* [ПД,151]; ~ *ни́м гу-сли́кну́ви, не́л' гле́јш ко́лко ви́се* [ПК,2(Мут),104].

смăл'у́ве (смелува) impf 'кога од житни зрна, или од друго, со триење се добива брашно' ~ *кăрма́та, сă-зи́ма жи́то, сă-но́се нă-вудни́цăта, по́-е́дро сă-смăл'у́ве и та́-ј кăрма́. По́сле сă-туру́ве ма́лко со́л'че, пред дă-сă-ту́ре дă-ја́дăт* [ПД,156].

смăргул m 'излачевина од носот, мрсол' [ДК(Ем),103].

смăрде impf 'испушта непријатна миризма, смрѓава' [СК,336]; ~ *силигна́ле нă-и́дну-ме́сто па́к: "А бре, прийте́ле, му-ве́ле, сѐ а́рно; а́ма ду́ут ти-смăрде, ти-мири́са". –"Еа, си-ре́кăл, ба́-гу ма́јкăта! Ја́с ка́ко дă-му-пра́м се́а нă-во́а де́те?"* [ДК(Бир),149]; ~ *по́рут кулк а́дна ма́чка-ј, сă-кри́и уф-зе́мта, и́ма ло́ша ду́ра, смăрде но́го* [ПК2-(Ал),87]; ~ *пу́пуицо-ј пи́ле, пе́е нă-про́пит, кул-Бла́гувиц, о́н-ej шă-ре́н, бе́ло-цăрвѐнко, и́ма цуцу́лче нă гла́фта. Пе́е: пу-пу-пу, а́к-тă прăби́е сăба́јлин нă-гла́дин куре́л* (стомак) *ки-ти-смăрде ду́о* (издивот) [ПК,2(Грам),92]; ~ *татко ли и сичката тајфа и сел'ани изл'азоха на нашта нива на бижин'а, и тамо опиде панукла, та исч'ука; сичките сел'ани беха умрјали тамо и не можаха да си зарăјат; останали така, снагите му смрадиха* [V,PM,182]; ~ *а́к гă-уте́пши тăхтăби́тта* (стеница) *но́го смăрде* [ПК,2(Ал),117].

смăрде́син adj 'нешто што испушта непријатна миризба, смрдлив' ~ *то́о смăрде́сино си́рне* [ПК,2(Гăр),104]; в. **смрдлив**.

смăрде́шка f 'неуредна, нечиста жена' ~ *ут-та́а смăрде́шка д-у́мрум не́ апну́вум* [ПК,2(Мор),104].

смăрдижла́к m 'смрдеа' ~ *уд-де́к и́де то́о смăрдижла́к ко́ј зна́а* [ПК,2 (Грам),104]; в. **смăрдути́а**.

смăрди-ко́пăнче n, zool. 'почетниот стадиум од развитокот на жабата – полноглавец' [ПК,2(Мут),104].

смăрдла f – в. **смăрде́шка** [ПК,2-(Гăр),104].

смăрдли́ва пче́ла f, zool. 'пчела што не работи, трут' [ДК(Ем),104].

смăрдли́фка f, zool. 'диво животно, колку мачка, шарено (бело, црно, жолто), *но́го смăрде, гу-ви́кăт и смăрдли́фка, али кукурда́к а́сăл ин ej и́муто*' [ПД,124] – во контекстот го среќаваме адверсативниот сврзник **али**, што не е обичен за македонскиот стандард: **гу-ви́кăт и смăрдли́фка, али кукурда́к а́сăл ин ej и́муто**.

смăрдути́а f 'силен непријатен мирис, смрѓава' [ПК,2(АЌ),8].

смăркне (сă) pf 'се смрачи' ~ *да пува́ркиме зер ки-сă-смăркне* [ПК,2-(Гăр),104].

смăрси (сă)* pf 'ослабна' ~ *фăти́ да ра́сте и сă-смăрси́* [ПК,2(Гăр),197].

смăртин ча́с* m 'моментот кога човек умира' ~ *има́не са́ке, не́ мо́-ј стра́л, врăнца́с нă-смăртнјоо ча́с не́ му дујде́* [ПК,2(Мут),32].

смăто́к m 'расипано јајце'; [ПК,2(Крец), 104]; в. **смăтука́р**.

смăтукáр m 'јајце што од многу стоење се расипало' [ПК,2(9)].

снáбди (си)* pf 'земе нешто со себе, она што му е потребно' ~ *трéтиạ дéн' ќи гọ-прáштạт зạ вóда. Кáкọ сúти óдạт сọ-рéт. Он ọтúшал зạ-вóдạ, лéгнал, ни вóдạ, ни нúштọ. Тúи чéкạт. Ама зéл кọпáч, áмạ úтạр, тój си-снáбдил* [ЛС(К),116].

снạбдúтạл m 'тој што се грижи да бидат задоволени потребите' ~ *излéвạ дúн тạргóвц. Амрикáнạц, óн бил нáјгол'ам тạргóвạц зạ дạржáвạтạ. Снạбдúтạл, шó тр'áбạ зạ дạржáвạтạ прéку нéго óди* [ЛС(К),116].

снáга* f 1.'човечко тело (општо)' ~ *и нéкој жéни ут нáс ни си присонúле на нáс ка му сạ дóшле ráно на грóбот; и как нé му сạ нáшле на снáгата му, дóшле ем рéкле на нáс гиja ки видéле сéнка* [MV,K,253]; ~ *имаши един јунак, името му беши Грујо Шкиндерлиа. Тојнака беши млогу слаб на снагата, но имаши живо сăрце... един човек му и псул мајката, и тој един јумрук и му извади душата* [V,PM,76]; ~ *áјде ó-тáму, пáк најдé другáри, отúде нá Еврóпа и тáмо млóгу врéме шќитáл, нé можá да нáјди кăсмéт. И парú не остáнаха вéки, ниту дрéхи на снáгата му* [V,PM,151]; ~ *"Богме, Митро, ќучук Митро, [Не сум нашал срма кулан, [ако најдех па те лăжум, [куту него да са чинум, [на твој појис да си лежум, [тенка снага да прапашум, [дејна ноќа да ја стегам"* [ТГ,371]; ~ *и тогас рече"тептер", и си раскачиха сички, си содрăзаха; познаха оти он ги чини тиа работи, гу заклаха. Нивјастата плач'аши за негу и отиде, му собера снагата му на едно и му сипа жива вода, и тојнака ужувја* [V,PM,98]; 2. 'надворешниот дел од човечкото тело' ~ *кугá исл'áзи ут курúтуту и са гл'éда б'ăл у снáгата* [MS,t,14]; ~ *фăндýјсто сă-клáват ká-ј чувéк нóго настúнин. Ќи-тýриш мáлчко бубájк уф-фăндý:ста, ќо:-зạпáлиш и ќа:-клáдиш нạ-гăрбо, óна ќи-сă-зạпúи за-снá:кта. Такá, такá, ќо:-нарéдиш цéл'оо грăп. Сă-клáват дă-мо:-извáдат стýдо* [ПК,2(Драг),-126]; ~ *Измиќáрчăто устáнạве, а гáздата нạпрéди и тáп, у-кạтráно прạпáжде. Прạпáжде и дудéка музăгúне глáвạта, ма:-зéл измиќáрчạ то. Ма:-зéл глáвạта да-нé-гу-пузнá:т. Снáгата знáчи нạ-мóжạт да:-пузнá:т нạ-кój-е* [ВД(Ник),279]; 3. 'става' ~ *áдна снáга шо úма, да сă-чýдиш*; 4. 'сила' ~ *óн-ej млáт, úма снáга за-кóпне* [ПК,2(Крец),**31**]; 5.'гради' [MS,s,105] – ова значење наведено од Малецки не ни е познато од други материјали; сп. уште: ~ *и Слóва сạ чинú снáга, дạ сạ вạршá су нáс; да му видóми слáвата, слáва катý самороден ут Тáтко, пăлни дáр и истúна* [MV,K,251].

снáинạ adj 'нешто што се однесува (односно што ѝ припаѓа) на снаата' ~ *бигáлạ, бигáлạ, мóмạ Пилурјáнка; [бигáлạ, бигáлạ, кошул'ạ нимáлạ; [иднáчкạ имáлạ, снáинạ му бúлạ; [снáинạ му бúлạ, мáле, и тá му ја зéле* [...].

снáјде (сă) pf 1. 'се сретне, се состане' ~ *му-вéле нă-жéнта: "Жéно, му вéле, дóе иднă-ăнăмка вójден, сăте бáсми ми-и-рăшýка а нé кýпи нúшто". Жéнта му вéле: "А бе слý-шај, тáа сáка дă-ти-кáже нúшто* (нешто); *сáка дă-сă-снáјде су тéбе, ама нé мóже кăк"* [ДК(Ран)134]; 2. 'се понесе умешно, итро'~ *ká-а нăвидéл тáа глáфта, алúс пýјка, нă-мóже дă-сă-снáјде* [ПК,2(АЌ),91].

сн'а́к (и: **снек**) m 1.'мали бели кристали од замрзната водена пареа што врнат зимно време' [MS,-s,105]; ~ *по́викету ја́з рабо́тех, и сега́, кату остаре́х ету по́вики, ме изгони́, ме остави́; ту́ка на снего́, на́ слана́та ки у́мрам от гладиа; та́ не тре́бува ули́к да чи́ни чове́к* [V,PM,138]; ~ *о́ти Ангел Господи́нов исле́гал ут не́бито, ка си наближи́ и а тръ̆кал'а́ пло́чата ут вра́та, и си се́диши по узго́ри. И ли́цот му бе́ши ка́ту здра́к, па ру́бата му бе́ши бе́ла куту сне́к* [MV,K,389] – во контекстот зборoформата 'лице' се јавува од м. род: **и ли́цот му бе́ши ка́ту здра́к** ; ~ *та́тко и чи́чко Или́а ги-чи́стеха тъ̆рлата, а у́јко изле́з сăс уфци́т. Вр'а́мто б'а́ш но́го ло́шо, и́маш сра́шна вија́лица сас сн'а́к и в'а́тар. Си́чко б'а́ше зале́дно* [ДС(Ч),165]; ~ *ја́зе бе́х на́ еди́н дирминци́а* (погрешно пишува: 'диртинциа'). *Дурде́ бе́х мла́т и връ̆тја́х ка́минот да ме́ли водини́цата, бе́х ха́рин, и ме зо́беа, и ме по́иха, и ме́ че́шеха, а́ма сега́ остарја́х, е́ту ме извади́ха ту́ка на снего́* [V,PM,138]; 2. изр.: **вре́мто сă-пра́ве нă-сне́к** (= се очекува наскоро да заврне снег) [ПК,2(Бег),-31]; **утпре́т сне́к въ̆рне, утза́ди гра́т въ̆рне** (гатанка = кога се дрнда памук семките се одделуваат назад, а памукот останува напред) [ИГ,122].

сн'а́кча n, dem., в. **сн'а́к** [MS,s,105].

сн'е́ва* impf 'снесува јајца, пр. кокошката' (ги одделува од организамот) [MS,s,105]; ~ *по дно време имало еди́н сиромах човек, штото борч мло́го имал на еди́н у́врејн; а́ма тос човек имаши и една кокоша, му сневаши ката ден по едно ице* [V,PM,230]; ~ *му́тли – ти́а сă-го́ре, ду-стре́јте нă-зи́до. Уф-ни́х сне́ват куко́шките... ~ нă-про́лит сне́ват се́кој де́н* [ПК,2(Грам),75].

снегов* adj 'нешто што се однесува на снег' ~ *Се качих јоште погоре, [там најдех китка сминлова, [на китка вел'ам, гуворам: ["Венај си, китка сминлова, [как што си вене млад Стујан, [за Ѓурѓин Стојна Попува!" [Се качих јоште погоре, [там најдех грутка снигова* [ТГ,101].

сне́же impf 'врне снег' ~ *сне́же, це́ли питри́ки* (кадела) *па́ѓат, к-о-нъ̆а́ке нъ̆а́дно́ч* [ПК,2(АЌ),85]; ~ *па́ сне́же нă-Била́хца* (Беласица) [ПК,2-(Гъ̆р),104].

сне́ма* pf 'исчезне (нешто)' ~ *ме́чката почна́ла да бе́ге, ама ку́что и́ се-држа́ло за-вра́то и и́-кина́ло де́л по-де́л од-не́го. Уфча́ро ко́а гу-виде́л то́а, каја́л о́ти не́ са́мо што-ме́чката избега́ла, ту́ку и ку́что го-снема́ло ус-не́а* [ВГ(Мир),273].

снесе* (и: **носе**)* pf 1. – в. **сн'ева** ~ *станал, кинисал, одеки, одеки, го нашал селто, препалал и нашал, а фатил цъ̆рната кукошка, си а носил дома; и правил сидело. От неколко време напкум снесела кокошката неколко јајца* [V,PM,273]; ~ *ја поклела и рекла: "Дано, керко, да сă хич ни навревиш, и на животе си дете да не видиш". Тја станала пиле, што се зове "куковица", та затова тја л'у сносе јајцата, пак други пилета ги испил'ват* [V,PM,292] – прави впечаток лексичкиот архаизам **зове** 'вика'; ~ *отишăл син мо, продавал што продавал, на вечарта отишăл в човекут и му рекăл: "Ваа вечар сакум да ми заколиш една кокошка, ама таа, што снесе тиа јајца, што и носиш на татко"* [V,PM,274]; гл. **снесе** го запишавме во следново

празноверие: *кога кукошка снесе нишан* (мало јајце), *некуј ки умре* (за да не се оствари тоа јајцето треба да се скрши, да се помеша со брашно и да ѝ се даде на кокошката да го изеде). Во двата контекста среќаваме презент од перфективен глагол: **ама таа, што снесе тиа јајца** (место 'ќе снесе'); **кога кукошка снесе нишан** (место: 'ќе снесе'); 2. – глаголот **снесе** се употребува и кога свилената буба го излачува семето: ~ *разли́чни пипиру́ди изл'а́ват, б'а́ли, ша́рени. И ти́а си и́мат ле́гло ка́ко вра́пчито и та́м ќи и но́си ја́јцата. Што́м ќи-сне́си ја́јца и уми́ра* [ЛС(К),137]; 3. fig. 'кога човек ќе каже нешто необмислено' ~ *не́ма, не́ма ќи-сне́се не́што* [ПК,2(Грам),104].

сни impf '1. л. мн. од гл. **сум**' ~ *пруминá куриш'у́м и ни муж'а́ да гу фа́ти и тугáс си р'éч'и Крáл'у Мáрку: "н'ắ-сни в'éјки за ж'ивóт!"* [MS,t,39]; ~ *и двáта би́ха уж'ён'ạ нти и ни имáха рáбута и т'é кутý нáм, ка сни с'ắ ни сигá* [MS,t,47]; ~ *и т'é му р'éкуха: "јáла! сирмáси сни́, н'émами дрýга удајá пóвики, амá пукрáј нам прóмин' и ти́!"* [MS,t,15].

снигуви́на f 'вода од растопен снег' [ПК,2(Мут),104].

снигуви́ца f – в. **снигуви́на** [ПК,2-(Гăр),104].

сни́зок adj, opp. на 'висок' ~ *уф-фтóри клáс нè учи учи́тлкăта Теáно, Б'áше-си кýндава, кýндав ви́кахме на-сни́зок чув'áк, и кокал'áстạ б'áше* [ДС(Ч),161].

сно́жде (сă) impf 'умее, се поставува добро, се снаоѓа' ~ *утвóрин, нóго мóш сă-сно́жде* [ПК,2(21)].

сно́п* m 'повеќе ракатки жито собрани и врзани' ~ *кóа сạ-стемни́ло, си-легнáле дạ-спи́ạт. Арно ама Ѓýптино ọсети́л óти змéо нéма такá дạ гọ-ọстáве и зạтóа сạ-спреми́л; нạ мéстото дéка шо ќе-спијáл óн, направи́л ọт-снóп ăржáн'е чувéк* [ВГ(Мир),272]; ~ *ај-пá ќи-си-сọбéрạт. "Пóпе, мóл'ạ-ти, ác фчéрạ жнијá и нé ми-си-сọбрáни снóпитọ". Знáј пóпо óт нé се-слáгạ сéлọ, сè ќе-и́мạ н'áштọ прéчкạ н'áкọј* [ЛС(К),120; ~ *пак по-малкиот, што не му работиши кăсметјут... што да сеиши, гаргите гу јадиха, и оно, што ки никниши аф нивата гу жнишши, снопите хазăр си загинаха от неговата нива* [V,PM,82]; ~ *идúн за и́ма пóсл'ạт, шу завръ́зува снóпиту* [MS,t,66]; – во пропратните текстови има случаи на проширена употреба на множинската наставка **–и** кај едносложни именки: **нé ми-си-сọбрáни снóпитọ**; во Солунско како множински се регистрирани и двете форми: **снóпи** и **снóпуви**.

сношни* 1. adj 'нешто што е од синоќа' (пр. вода) – односнава придавска форма (**сношни**) ја запишавме во следново празноверие: народот верува дека младите ќе останат бели и црвени ако во текот на месец март не јадат *сношно зел'е* [ТГ,43]; ~ *пи́лạ Нéдạ, бéлạ Нéдạ, снóшнạ вóдạ; [шó испи́лạ бéлạ Нéдạ, шо испи́лạ цăрну влáкну; [а фạти́лу бéла Нéда, а фạти́лу л'уто сăрце* [МЕ(Р),98]; 2. adv 'синоќа' ~ *óде тó у-вудини́цăта, лигнýва. Си-вéл'ăт ти́а л'ýґăто шу-би́ле тáму: "А бре, ни́а снóшни бéме тýка, збурувáме. Ти́сут* (сидот) *ýши и́ма". Ти́шле вóтта ă-пушти́ле* [ДК(Ран),126].

сно́шти adv 'ноќта што поминала, синоќа' ~ *такá он оти́де рáно рáно на цáрјут, са поклони́ спроти зáконот, и цáрјут гу пита: "дéка бéши снóшти, Кулýф?"* [V,PM,10];

~ му-ве́ли на ца́рју: "а́ми ца́рју, о́ни как ки ти ви́дат те́бика, не́ма да чи́нат кату сношти џимби́ш, зашто ки га и стра́м". Тогáс ца́рјут му ве́ли: "ами јазе не и́дам така́ туку. Ки си чи́нал хизлмика́р" [V,PM,10]; *~ му ве́ли: "е́ј ма́жу, што то́лку са чу́диш? Дали́ ти пота́наа кура́бите или пари не́маш?" Са́нким тја́нака ти́а лакардии ги ве́лиши на не́гу кату на шака́. Тога́ и то́јнака отговори: не ми пота́наа ниту кора́бите, но сно́шти ло́шо со́н засони́х* [V,PM,30]; *~ то́јнака га ве́ли: "же́ну, сно́шти засони́х, ча една́ какара́ска на бе́лујут о́л му фл'а́зи от уста́та му, та му изл'а́зи от га́зот"* [V,PM,30] – во текстот прави впечаток проширената употреба на предлогот **от** наместо 'низ': **му фл'а́зи от уста́та му**.

снува́лка* f 'направа, дел од приборот за ткаење' *~ и з'е́вам о́снува па́сму пу па́сму, гу вра́зувам на чума́ку; и кла́вам иди́н масу́р' на снува́лката и фа́ш'там да м'а́там* [MS,t,7]; в. **стрелица**.

снуванти́на f 'активности околу сновењето' *~ кугá сă снувé* [MS,s,105].

снува́* impf 1. 'приготвува преѓа за ткаење, за основа' *~ испа́дна́ла кумши́кта и ре́кла: "А мури́, што во́а вре́ме си-сă-ра́звика́ла?" Же́нта и ка́жа́ла о́ти ко́га ра́бути́ла и́ дујде́ла една же́на и и́ кажа́ла: "а́јде ка́-гу-сно́виме"* [ВГ(Бог),276]; *~ напу́лнува́ми два́јси, три́јси кала́м'а анало́гус на мутуви́лата, ш'ту за снуве́ми* [MS,t,6]; *~ после от малко времја и клала момата да ткаи една тенка камуха. Кога ја сновјаши, дојдоха просинити да ја просат за едно царско дете. И мајка и ја даде, чиниха годиш* [V,PM,194]; 2. fig. 'бесцелно скита' *~ це́л де́н сно́ве нис дво́рут, кој о зна́шо ба́рке* [ПК(Гăр)].

снăха f 'жената на братот во однос на другите браќа, односно жената на синот во однос на неговите родители' *~ кату бабата по-скоро и текла да отиде при невјастата, та ја вели: "ох снаху, ох милуту јазе кадăра са не девет мјахови, туку осомнајси да турна, л'у Константин мој да дои". Нивјастата тогас ја каза, сичката работа* [V,PM,228]; *~ же́на му му ве́ли: "ej, џа́ним ма́жу, а́м снаха́та да га ви́ждаши от не́која стра́на, едни дре́хи што и́маши, мо́ите аста́р не́ си чи́нат покрај не́јните"* [V,PM,148]; *~ седна́ха та́мо, оти́де снаха́ му, му извади́ бла́гу* (слатко) *со́с едно́ ди́ску сè зла́то, ча́шите сè от сре́бро, са почу́ди бога́тиот и, без да пи́та не́што, стана́ си оти́де* [V,PM,-148]; во Солунско освен **снăха**, се употребува и **нив'а́ста** [MS,s,105]; во Кукушко и Ениџевардрско: **снаа** *~ до́д-Ра́јна нă-мра́ва не́ нăга́знувше, а́ма па́ не́ пугуди́ на-сна́ата* [ПК,2(Гăр),185]; *~ бил'ар* (тој што лекува со билки) *ви́ка, бе́ла сна́о, бил'ар ви́ка ув се́лото, [да ми зе́виш, бела снао, да ми зе́виш л'ута би́л'ка, [да јутру́јам, бела снао, да јутру́јам л'ута змија* [ME(P),98]; *~ бре́ ниве́сто џăрнуо́ка, [другáр не́маш да збуру́ваш, [– ве́рен другáр мисичи́на, ["Мисичи́но, ми́ла се́стро, [на висо́ко сто́јиш но́гу гле́диш, [да-л' ја виде́ мо́јта ма́јка? [мо́јте бра́тка, мо́јте сна́и?"* [ME(P),94].

соа f 'чаталесто дрво за потпирање лозници'. Зборов има широка употреба во југоисточните говори, во РМЈ е даден како дијалектен со значење 'скала', напротив во подалечните словенски јазици семанти-

ката на зборот е слична со онаа во нашите дијалекти, така во рускиот јазик ***соха*** освен: 'примитивно рало со 2 заба', значи и: 'дрво за потпирање' [ПК,2(12)] – архаизам; Таневиќ од Гевгелиско запишал: **соја** 'дрво, греда, што на крај се двои во 2 дела, служи за потпирање'; пр. кога се прави *убор* (заградена и покриена просторија за стока), прво од трите страни ќе се направи *арап-дувар,* а потоа во средина ќе се забијат *сои* врз кои лежи, се потпира кровот [ТГ,302].

со́ба f 1.'просторија, дел од куќата' (за спиење, односно за живеење) ~ *дéтто глéде, уф-тăквá áдна со́ба трú мóми вéзăт нă-гергéф. Вéзăт и му-кажýват тúа: "И дă-сă-нăýчиш и дă-нé-сă н-ýчиш сè да вúкиш нé знáм. Ká-т искáрăт гóре прăмáјк-ти дă-кáјж нé знáм, óти, áку кáјш "знáм", арáпино тă-ј-зéде"* [ПК,2(Ним),269]; ~ *Пóпут пучнýве дă-пé:. Пé: и уф-нéа глéа. Ричéл: "Чăкáјте мáлце дă-óдăм ду-дóма, си-гу-зăбрăвúх тăмјáнут". Дудéкạ дă-излéзе óн, пупăдúăта си-гу-сублéчăве фустáнут и сăднýве уф-нéјнта со́ба* [ВГ(Бог),-275]; ~ *тóă уфчáрчăто: "Ти ли си тóă изгýбăњо?". О, о мáјкăта. "Ас-сум", вúкум. "Тăрчи, ричé пумéне скóро дă и-стáсăме". Сă-прăбráме, ни-зăкăрá: нă-Бăлáсца, нă áдна кáрпа, јá кути тáа со́ба кáј, сăшта тăквá áдна кáрпа* [ПД,173] ~ *Б'áше с(т)рóг и жúфчạн чу'вјáк. С'ákујпạт бúше лýт нạ-нéкој. Вạздạдéн тутýн пúши, и срáмни цóфки кạжýваше. Иднó вр'áм нáистнạ прстáнạ дạ пú тýтун уфсóбạтạ, áмạ зạтовá грúзạше нạýт* [ДС(Ч),161]; 2. 'направа во која се пали оган за да се загрее просторијата' (печка железна) [MS,s,105]; ~ *зăпáл'-а со:пта дă-сă-стóплиме, мáлчко дă-сă-смлáче удáата* [ПК,-2(АЌ),104].

собере* pf 1.'повеќе работи стави на едно место' ~ *ги субирá јáблăкúт'ạ, ги стóри инá кýпа и ги устáви* [MS,t,61]; ~ *за субирáт лајнá ут крáват'ạ, за ха кладáт у казáн', за тýрнат óда нăтр'ạ у казáн'ут* [MS,t,66]; ~ *сéкој парúте што длагóваши му ги дáдоха, и сéкој си земá пóдпис от негýвата рăка. Тојнака, кату собрá тóлку пáри; са чинú товáрот* [V,PM,20]; ~ *тојнака отúде на дóма му, земá еднá балтúа и отúде на бахчата; дáрвоту гу посјачи и собрáл ониа драгоцените кáмини* [V,PM,8] – во контекстот имаме удвоен сигнал за определеност – показна заменка и членувана именка: **ониа драгоцените кáмини;** 2. – **(се)** 'кога повеќе луѓе (или животни) ќе се соберат на едно место' ~ *свáдбите зăфáкăа ут-прăвнăта нидéл'а нă-нáшту сéлу. Прăвнăта нидéл'а ќи-си-субéриа тáму дéцăта, рудни́ните уд-зéтут и одма кăдă зетут. Рудни́ните ýдă мóмите óдиа кăј-нивéстăта. Тúја с-вúкăа пусéстрими* [ВЕв(Ил),306]; ~ *идúн д'éн' сă субираха ш'úч'кију аскéр ут Филипýпул на пруáвлиóту на цáр'у* [MS,t,58]; ~ *сă субирá ш'úч'кију ипсúќ* (во градата се собраа луѓето) [MS,s,109]; ~ *кạ видéлу дéка нé-гу-сáкạт, утúшлу у-éдна вудúница. А нạ-тá: вéчạр у-вудúницта сạ-субráле дạ-прáвạт куфирéнција мéчкта, лисúцта и зájцут. Зạфạтúле дạ-сạ-пúтạт кój шó рạбутúл* [ВМ(Трес),318]; 3. – **(си)** 'се прибере, дојде' ~ *тури на вогинот от арслани мишјано, и дојде илчиа от них, и му вели дјатенто: "Сакам динеска на 5*

саатут сичките дивици да си соберат нетре на царскио двор!" [V,PM,158]; 4. – **(са)** 'посегна' (?) ~ *"е́! – вили́ – ш'о́ сто́ри? ми дуне́си миш'а́н'а ут ж'ината-ми?" са субира́ паре́ата, му зва́ж'да прӑстин'ут и ранч'и́цит'а: "н'ӑса у то́јта ж'е́на?" то́с му вили́: "на паза́р'ут пруда́ват мло́гу такфӑс"* [MS,t71]; 5. 'доведе' ~ *кога здигнова очите, гленда горе на брјастот, што да види? Слăнце са гленда. Ја вели да изл'ази долу, т'а не изл'ава. Собера аскер млого сос балтии, да отсекат брјастот, за да ја трокул'ат* [V,PM,240]; ~ *Уде́јтисте ви́ки во́нка пу дру́мишти, и ко́лку ки на́јдете, кане́јте на сфа́дбата. Ни́л испадна́ле ти́и измиќа́ри пу дру́мишти, ко́лку а најде́ле сӑти и субра́ле* [MV,K,270]; 6. 'покани' ~ *другата кумшијка, што беши родила дете, фатиха, веки дојде на возраст, гу годиха и по годишот собрал кумови и сватови, брак чинат, ки гу ужен'ат* [V,PM,242]; 7. 'затвори' (уста) ~ *са почудиха, ча му не стигаши водата: дури сос песокот га смрăкаши. И тогас му вели авџиолиа: "поможи Бог, побратими!" Тојнака дур да собери устата му да му одрјави, проминаха три саата* [V,PM,44]; 8. 'земе нешто' (во случајот невеста) ~ *тогас чамурџиата остави тамо царјувут син да' ја чува. Пак тој отиде да тера нејните братја, да а собере, брак да сторјат* [V,PM,233]; 9. 'кога некој ќе биде одвлечен некаде' ~ *му ве́л'ат: "а бре́ ти зашто́ гу отепа́ онова џифаирџиа тогас на гора́та? Ади е́ла, сега́ ти и́ска паша́та!" И така гу собра́а сијме́ниту, гу закара́а на пашо́ф кона́к, гу затвори́а на зăнда́н'ут* [V,PM,27]; ~ *и таму, дека хесап чиниха, ету дојдоха ламините падари и собраха мулитата, без да рекат ништу на јунаџиту. От јунаците сос авџиолиа стана букосвиец, ги фати падарите* [V,PM,45]; ~ *"Пу́сни го Стáно, пу́сни го, [пу́сни го на јоде́нцата, [бе́лки го јо́да сӑбе́ре" – "Го пу́штам ма́л, го пу́штам, [е́то го, ма́л гдӑ и́д, [сас стра́на бра́шно на грӑбо́"* [ПсС(З),73]; 10. 'прибере добиток' ~ *пак рибите му вел'ат: "ти, башту, ако ходиш на дома ти, молими на жена ти да не кажиш што си видел!" Тогај стана чобанино, собрал овците, отишел на дома му много ч'уден* [V,PM,169]; ~ *уд-во́ кӑшл'а́јнито но́гу, сӑ-уплăши́ле о́фците. Избига́ле. Ба́бӑта пла́че, пла́че, ви́ка, џи́ка: "Кӑ-д-и-субе́ре о́фците?" Инӑ-лиси́ца излегла уттам, му-ре́кла: "Ба́бо, ќи-мида́диш нӑ-ме́не на́ј-а́рнӑта о́фца и ја́с ќи-т-и-субе́рӑм"* [ДК(Дур),146]; 11. 'собере плодови од овошно дрво' ~ *и така́ на дру́гата гуди́на за дад'е́ мло́гу гро́зди, за субир'е́ми мло́гу ући́* [MS,t,4]; ~ *пујно́ вр'ӑм'а иди́н калу́јар исл'а́зи ут манасти́ру, ути́ди на перивол'у да субире́ смо́кфи* [MS,t,45]; ~ *тогас собра́л от она́ја смо́ква и са чини́ хикимџи́а, оти́де по касаби́те, ше́тал, хем ви́каши: "хекимџи́а! – ко́ј са́ка ста́ра бо́лка да излеку́ва?"* [V,PM,28]; 12. 'откине цветови' ~ *му-ве́ле: "Се́га ти́, нӑдéуто ба́бӑта, та́а вишче́ркӑта, ќи-субе́риш триндӑфи́ли ле́пи, ќ-о́диш у-нӑ-џа́ру дво́ру, ќи-ви́книш: "Цве́ќе прудам"* [ДК(Паљ),121]; в. **суби́ра.**

собле́че* pf 1. 'симне од некого облека' ~ *"јаз, бра́тку, кату́ те́бе бех таксилда́рин, и ме најдо́ха едни́ хајду́џи, ми собле́коха и ми земаха си́чко, и сега́ ми е стра́м*

как да излéзам прéт господáро ми" [V,PM,20]; ~ *и на вечерта, кога ги беха затворили младите ведна удаја, и двете беха страмни, как да са приближат двата. Така момчету, кату јунак што беши, са соблече и приближи при нивјастата да ја фати* [V,PM,192]; ~ *идéн чувéк си óдиши ут Јерусáлим на Ис..., и гу фатúа арамúите, и му субликóа на нéгу и гу дупúле су нóжуви, гу уставúле, нúто жúф нúто умрéн бéши* [MV,K,277] – во контекстот правиот предмет е придружен со предлогот **на**, и со дативната зам. форма **му**, место акузативната 'го': **и му субликóа на нéгу**; ~ *пáк гу пúта: "ами сегá дéка са онúа хајдýци, што ти собл'ákоха?" Гóлојут му вéли: "ох брáтку, не са далéку; ету тýка осáт таја планúна са"* [V,PM,21]; 2. – **(си)** ~ *един ден утишила да се бане на крај морето, и като си соблекла оние златни дрехи, турила ги на крајо и се фърлила в сред морето* [V,PM,265]; и: – **(сă)** ~ *сăвéнча. Ај нăвичéрта ќи-си-лéгнăт. Сă слéче нивéстăта. –"Зáшчо, му вéле, тýк-си дрăснáта?" – "Нúкуј* (некој) *мă-уткрáдăл, рéче, мă-зăкáчăл нă-кójл'ăта"* [ДК(Ем),151]; 3. 'облече некого, му даде облека' ~ *сéтни дрýгата фатú да вéли: мéни да ме зéми цáрјут, сóс еднó вратéно да соблéчам фрéт аскéрут* [V,PM,141].

соблечéн* adj 'кога некој врз себе има облека – облечен' ~ *излéзнал да си шéта по сокáките и, кату шеташи, најдé едни жéни. Хýбави бúли мóми, нúхната гиздавúна не можи да си искáжи; бéха соблечéни сос тýрски дрéхи* [V,PM,9].

сóбор m 1. 'кога на едно место ќе се соберат повеќе луѓе, собир' ~ *Бужано, моме, Бужано, [Бог да јубије татко ти! [Што си прудаде чифликýт, [двеста погуна ливади! [Там ки се собур субере, [тешко џилезо да фрл'ат' [који ти натфрле џилезо, [тој ки ја земе Бужана* [ТГ,92]; – називот **собур** го сретнавме во описот на следниов обичај: *на Прабраждејне* (празник кога прв пат се каснува грозје) момци и девојки од сите села во Гевгелиско одат на *собур* кај *Мрзенска бајна;* тука во близина има голем јавор со 3 стебла, таму се собираат и играат цел ден [ТГ,-323]; и: **сóбạр**: ~ *на тóа врéми бéши Исус на иднó сóбạр уф сýбута да прикажýваши. Ето иднá жéна бéши, а úмаши тéшка бóлка гудúни осомнáдесет* [MV,K,277]; ~ *на тóа врéми, дујдé Исус на Назарéт, тáмо шо бéши пурастéл, катý как имáл он адéт, флизé идéн дéн уф сýбута на сóбạр; и застанá да прикáжува* [MV,K,291]; 2. 'совет од одбрани луѓе, советници' ~ *дојде времја, ха нарасти жената и двете малки. Царјут беши собрал собор, тога викнал, ха донесе жената и двете малки отпрет соборот. Хем му рече жената на царјут: "царју, дали ки можиш да познаиш, кој малко е твој о-тиа двата"* [V,PM,232].

соборва* impf 'убива' ~ *зел от тавано една рăѓесана кăлăчка* (нож од двете страни со острици) *и га дал на кăлăчкаро да-ј заостре и да пише на неја, оти на едно манован'е соборвам 500 души, го клале најгоре на кăшчата* [ШД,5(436)]; – в. **субóруве**.

сóбрáн* adj 'кога некои работи (луѓе, предмети) се на едно место' ~ *на онúа дни, на онова грáт беши станало един панаир на еднá черква, бéха собрáни сúчките прóсици от*

вунка, че́каха милостина от човеците [V,PM,189];~ *бе́ше до́цкана на то́а де́н, прӑвниут ут се́дмицата, и бе́а вра́тите затфоре́ни, та́му де́ка бе́а учени́ците собра́ни зарад и́ стра́хут јуде́јци* [ВЕв(Кон),308]; ~ *тој постоја́ вӑнка портата малку вре́ми: ба́бата оти́де не́три, зема́ женски дре́хи еди́н такӑм, изле́зи вӑнк, и гу зема́ нетри, гу закара́ та́мо, де́ка бе́ха мо́мите со́брани* [V,PM,9]– во текстот имаме случај на употреба на беспредлошки додаток за место: **постоја́ вӑнка портата** (место 'до портата'); и: **собира́н** ~ *на срјадја́ се́лоту и́маши една ахта́рница, та са берја́ха ма́лку у гол'а́му. И кату бе́ха собира́ни си́чките чорбаџи́е, збору́ваха се́кој што си зна́иши* [V,PM,31].

сове́тник* m 'тој што е ангажиран кај некоја моќна личност да му дава совети' ~ *ми́нало вр'а́ми, а на фарао́н му с-сӑн'и на сӑн, изл'а гали кај Ни́л се́дам крави. И ви́ка не́говити сове́тници: "Сӑн'о да ми го-ре́шити"* [ЛС(К),112].

со́враци pl. 'тесни панталони, sиври' [ПД,118].

совсем adv 'потполно, до крај' ~ *кога са повратил одзаде да види, дали стојат снопите, кога гледа, две или три снопи санким човек ги караши, отидоха на братовата му нива. Тогас тојнака, кату виде сам сос очите му това чудо, поверува совсем ча нема кӑсмет* [V,PM,82] – во текстот има случај на проширена употреба на множинската наставка **–и** кај еднословни именки: **кога гледа, две или три сноши**; ~ *пак јаз, дали немам кӑсмет, не знам, каква работа што да фатја, не и кабил да добиа, туку совсем си загинува от рӑката ми* [V,PM,...].

содвӑрза* pf 'одврза, оддели' ~ *тој нака не́ послуша́ на жената му, л'у оти́де, га отвори́ удаја́та и гу содвӑрза́ ара́пинот. Тога́с ара́пино заедно́ч оти́де, га грабна́ мома́та, га тури́ на бӑрза кон'а, вјахна́ и тој и побегнал* [V,PM,116]; и: **содрӑза** ~ *тогас тури на вогино перото от картало; дојде картало, му донеси едно шише жива вода. И тогас рече"тептер", и си раскачиха сички, си содрӑзаха; познаха оти он ги чини тиа работи, гу заклаха* [V,PM,98]; ~ *тогас мајка му гу содраза и му вели: "а бре синку докараха толкус заинци, та тинака ми си докарал дарва"* [V,PM,104]; и: **совrse** ~ *отишел пак Јане, на дефот на земјата и на вечерта отишел на куќата на дефот, и ка спали, флезел Јане кӑде кон'от и го чепнал на кон'от да го совrse, ка бил врsан* [ШС,5(410)].

содражи pf 'подржи, прифати' (?)~ *от мӑра саат сетника Половингя̆зју, кату са часна еднош, га извади тополата от корин и га зема на гя̆рбот, га закара* (однесе) *цјала на мајка му та га вели: "содражи ми мале!"* [V,PM,104].

содрузова impf – в. **содвӑрза** ~ *си содрузова нејнот кораб, да ја пусна на морету самичка* [V,PM,561].

сожа́ли* pf 'почувствува сожалување'

~ *му вели́: "ско́ру от дво́рот ми и от мо́јта ца́рчина да побе́гниш, учи́те ми да ти не ви́дат. Јазе сака́х да ти закол'ам ка́ту ја́гне, ама пак ти сожали́х"* [V,PM,10];

~ *му ве́ли на ни́х: "аман, бра́тќа мо́и, а́ко сти христиа́ни, да ми зе́мити и ме́ника, да до́јдам со́с ва́с на Мо́сха! Бе́лким та́мо ке да на́јдам не́кој кӑсме́т, да изва́ждам када́р л'а́бот". И о́ни гу сожали́ха*

[V,PM,151]; ~ *така кату чу царјут, повики гу сожали и му вели: "ади, братку, јазе ке да пусна човек сос тебика, тел'ал да викни аф селуто, да не ти гибни некој"* [V,PM,32]; ~ *Едѝн дéн са заоблачѝ небóто, та от гóре падна́ на земјáта еднó жрјáпче, такá сакăто, не мóжиши да стăпни на нóзи. Са чýдиши стопáнот, кáк да гу чѝни жрјáпчето. Речѐ да гу отѐпи, áма пák гу сожалѝ* [V,PM,120].

сожи́вее* pf 'почна да живее во заедница со некого' ~ *ут гул'áмạ пóмош ни бѝше сójọ на-ýјкọ Дѝнạ.. Зближѝхм-сạ и сọживéạхм-сạ сас нѝх: ýјкọ Дѝнạ, ýјнạ Мạрѝ(ј)ạ и нѝфниọ сѝн Димѝтạр. Сплотѝхм-сạ и пóубáвọ заживéạхм* [ДС(Ч),163].

сój m 1. 'пошироко семејство, роднини, потекло' ~ *устáна з'ѐнт'у и нив'ăстата думá и тугáс нат'ạ нхá гу пѝта: "ут ш'то сój си ти?"* [MS,t,15]; ~ *на-Сјáрцка кáза, на сéло Фráштене ѝма адѐт, когá са-родѝ дéте мăшку и са-сабѝрат стáрците и млáдите, агá му клáдат ѝмето на-дéтету, та са-сабѝрат фрет сóе-хми и роднѝните* [ВД(Фр),326]; ~ *паш'áта вилѝ: "кáк тузѝ ѝм'ạ гу крăсти брáт-ти? имáш'и ут сójу пу иднó ѝм'ạ такфóс?"* [MS,t,48]; ~ *пóсле ќи-зéвăше нивéстăта дă-дăрýва пред дă-ă-сфáл'ăт. Ќи-гудăрýвише сójут цéл. Сáмо сфéкурут ѝмăше прáво дă-ă-сфáли нивéстăта. Ќи-ă-фáтише уд-рăкăта и ќи-ă-сфáлише* [ВЕв(Ил),307] – во текстот има уште еден случај за проширената употреба на предлогот **уд**, кога се јавува наместо 'за': **ќи-ă-фáтише уд-рăкăта** – за ова поопширно во граматичкиот дел; зборот **сој** го сретнавме во следниот исечок од семејниот живот: – кога некој сака да расипе некоја врска меѓу младите обично кажува дека девојката е *уд не арин сој* (не е од добро семејство) [ТГ,144]; 2. 'одредена раса на животни' [ВК,149].

сој* (< свој) pron 'сопствен, личен' (на тој што го врши дејството) ~ *една жена си имала еднă сојă дăштерја и другă завареница. Нехината си миловала много, пак завареницăтă ненавиждала* [V,PM,286]; ~ *маштеха хи, като видела толко руба, каскандисала и утринта пратила сојăтă си дăштерја да пасе оловето и хи порачала, да идјă на нози мјасто* [V,PM,286].

сójка* f 'вид мало ноже' ~ *сójкăта гă-прáват нужáрто* (мајстори што изработуваат предмети од железо за домашна употреба: ножеви, ножници и др.), *ѝма дăршка ут-рóк, óна сă-зăтвóруве* [ПК,2(АЌ),104]; [ТГ,379]; ~ *мạлéнкọ нóже, нóсạт гọ ọфчáртọ. Сạс нéгọ си-сéчạт л'áбọ и крумѝдọ* [ДС(Ч),142].

сójкичка f, dem. – в. **сојка** ~ *удѝла, удѝла ду-срéди пăт тá бáбăта, сјá:, ќи-мă-пруштáвите, ќи-клéкне, сă-мóче. И Тýнтăлчăто фáште, излéве. Имáл сójкичка уф-нéго, гă-сéче тóрбăта, гă-нăпăлнуве тáм, жéл'ки* [ПК,2(Пл),253].

сójкăрица f, zool., Garrulus glandarius 'креслива птица' ~ *пѝле-ј, кулку áјн гăлăп. Бујáта мó-ј бéла и сѝва* [ПК-,2(Грам),104].

сójница f 'просторија свртена на северозапад, тешко се загрева – осојница' ~ *тáа мójта удáа-ј сójница, нă-мóжиш дă сă-стóплиш* [ПК,2(Грам),104].

сојтарѝа m 'слуга, тој што ги забавува присутните, шут' ~ *му-вéли нạ цáрју: "áми цáрју, óни как ки ти вѝдат тéбика, нéма да чѝнат*

кату сношти џимбúш, зашто ки га и стрáм". Тогáс џáрјут му вéли: "ами јазе не úдам такá туку. Ки си чúнам хизмикáр на тéбика, такá кату сојтарúа" [V,PM,10]; ~ *отиде, најде еден кораб, влезе нетре, да отиде на еден град далечен; са чини н'ам, и лут и пак на еден царско кунак беши влел, там на џарјут кату сојтариа му беши* [V,PM,192]– во текстот прави впечаток несоодветната конгруенција – именката во м. а атрибутот во ср. род: **царско кунак;** исто така и во редоследот има посебност – атрибутот е во постпозиција во однос на именката: **град далечен;** ~ *га вели на бабата: "Бабо, јазе това вечер земах и хизмикáрот ми, ча е млогу сојтарје, да ни прави по малку џимбиш"* [V,PM,10] – во контекстот среќаваме употреба на крат. зам. форма за директен предмет **га,** наместо дативната 'ú': **га вели;** за ова в. подетално во граматичкиот дел.

сóк m 'течност што се содржи во овошјето, пр. во грозјето' [MS,s,105]; ~ *кугá úмạх бóл'ава уф-ушúнạтạ, мáјкạ грéеше тýвла пǫтупéнạ уф-гурéштạ вóдạ. Уф-ушéтǫ турувá ми сóк ут џăрнúца* [ДС(Ч),158].

сокардичка (и: **сукардичка**, односно: **сукордичка**) f 'дел од приборот за јадење – виљушка' ~ *утишла преко три планни, нашла колиба, внăтре имало три лепчијна, три лажички и три сокардички. Утишла оште три, – нашла шест лебчијна, шест лăжички и сукордички* [V,PM,269].

сóл' f (m) 'бела супстанца што се добива со испарување на морската вода, исто така ја вадат и од земја (на одредени места); има солен вкус, се става во храната' ~ *пампóр'ут имăш'и тувáрину сóл'; и трăгна ... за да хóди* [MS,t,84]; ~ *фтáса палипóр'ут дрýгајут д'éн' у Амéрика, прудáдуха сул'тá* [MS,-t,86]; ~ *тó утúде нă-рéкăта рúба дă-лóве. Фáти-си аднá рúбичка. Трăгнá нă-пазáро дă-óде, срешнáагу Еврéјто. Адúн дáва дéсет грóша, дрýги – петнáјсе, нăткáчве ду-стó. Дéтто се-зăрăдýва мнóго. Купú-си брáшно, купú-си сóл' и устáнăлите пáри ги-утнéсе дóма* [ВД(Ник) 280]; ~ *му вéл'ăт: "Шó сáкăш сéга дă-ти-дáјме, дă-ти-дунéсиме нúа? Шó дă-ти-пуклóниме? Шó нéмте нă-твójта дăржáва дă-ти-дáјме". Вóа му-вéле:"Сóл' нéмме нúа тáму"* [ДК(Ран),133]; ~ *хáрнă нạ султá* (= добро засолено) [ПсС(З),65]; ~ *кату нéмаши сóл, извадú кутúјката и га отворú, земá прăчката, га чукнá и речé: "úзвади, кутúјка, сóл да тýрими на рúбите!"* [V,PM,149] – во текстот имаме употреба на номинатив со значење на вокатив: **úзвади, кутúјка, сóл!** (м. 'кутијко'); што укажува на една понапредната фаза во губењето на падежите; ~ *женáта му вéли: "óх мăжу, хáрно си земáл рúбата и ми вéлиш да гóтва мăра, а дрýгата да га нáсол'а, ами кату нéмами нúти сóл, нúту пипéр, нúту шарлагáн?"* [V,PM,17].

солáк m 'човек што работи со левата рака – левучар' [СК,336]; ~ *глéјго* (гледај го), *нáшјо сǫлáк* [ПК,2-(Крец),104]; сп. **л'ạвáк** [MS,s,109].

сǫлáркạ f 'мал сад во кој се чува сол' [ДС(Ч),51].

солéн* adj 'нешто што има солен вкус' (храна, вода, земја и др.) ~ *тјáнака, кату чý такá от змéјут, земá двé кáдја, тýри áф нúх по еднá кутúа сóл, турú и вóда, ги разбракá и когá дójдоха самовúлите, накусúха,*

веде́ха, ча бе́ха соле́ни [V,PM,132]; и: **суле́н***~ *"Славенцкуту" има́ на полјту ки му бида "Сланица" и во има́ ки биша́ за са́то поља дур на морјту и дур ду Ембимбо, оти колко повичкја ода чувек ут зајди-сла́нцă узгурнинта на земјата́-ј сѐ по-сулена* [ME(P),75]; ~ *имиту "Слајнца", сувите сулени бари и тревите, шо и велјат сулило кажуват оти идно време полјто било мора. Ув некуј книги за Макидонија са́ велјă оти му била воата на блатту сулена то не е аслă* [ME(P),76]; ~ *суле́на ма́н'ц'а* (*присуле́на* – со малку сол, *мло́гу суле́на* – пресолена) [MS,s,109].

со́ли impf 1.'посипува сол или нешто друго ситно' ~ *Бла́гувиц – то́-ј пра́зник уф-про́лит, на́-то́о де́н мо́мичките са́-за́ўчуват да́-ме́сат. Дудек ме́сат ма́јките им-со́л'ат шике́р уф-те́стто. Пра́ват бла́га пуга́ча* [ПК,2(Грам),24]; 2. изр.: **ќи-ј-со́л'ат** (= не ги очекуваат, не им се потребни) [ПК,(Мор)].

Соли́ло top. 'рамно место, полјана, каде што им давале крма (со сол) на овците' (во реонот на с. Царвишта); називот е изведен од **сол** + суф. **-ло** (за образување на именки што упатуваат на дејство) [ЈИ,Ми ...,196]; со исто значење е топ. **Со́лиштето** 'широки полјани на кои оставале **сол** (да ја ближат овците) + суф. **-иште'** (с. Долно Фраштене, Серско) [ЈИ,Ми...,196].

соломоника f 'начин на пеење', (сп. **'соло'** ?) ~ *а́м да всади́ш една́ топо́ла, што́ и́ма на Чинги́-дилибе́јан дво́р, – ва́рховету на си́н'у не́бе сти́гат... И то́јнака стана́, оти́де на Чинги-дилибе́ини дво́ри, пеа́ соломони́ка* [V,PM,142]; ~ *ко́н'у пота́на, бати́са до коре́ма* (стомак), *не мо́жи да излези. То́јнака фати́ да пе́и соломони́ка, излезе́ и сама́ Чинги́-делибе́ја, са́каши да́ гу изјади* [V,PM,143].

сом m, zool., Silarus glanus 'голема слатководна риба, ја има во Дојранското Езеро' ~ *та́а ста́нала, ри́бите адна́ пу-адна́ исфа́рл'ала-ј на́-па́то и рипнала. Са́-ј-сира́ла ф-ко́шуфто и бига́ла. То́о флéве уф-се́лто: "Еј, ри́би, о-о кра́пуве, со́муве"* [ПК,2-(Мор),225]; ~ *му-ви́ка: "Те́гли, ку́мчо ва́лче, сѐ со́муве и кра́пуве". И тигл'а́јки ќу́п му-са́-скина́ па́шка́та. Излизе́ уд-во́та, са́-истрисе́ и са́-спугна́ пу-лиси́ца дă-ă-фа́те и дă-ă-уда́ве, о́ти гу-излắжа́* [ВК-(Пат),287]; називот **сом** е запишан и во Пазарско заедно со следниве називи за слатководни риби: ~ *ут ногуту турлиј риби шо-ј има ув блатту ки-ј речиме вија: сом, јăнгулја, крап, турна, гуџар, глинар и други. Ув вирипттă на пустолцкуту "Малто блато" нема са́л сом и јăнгула* [ME(P),77]; – називот **сом** е регистриран и во Гевгелиско: кога в село има слава, служба, сиромавиот ако не можел да купи *јангула* од Енице-Вардар, *сом* од Дојран, или *вардарски крап* (шаран) за да приготви *печуво*, тогаш ќе набавил *риба платица* [ТГ,208].

сон (и: **сăн)** m 1. 'состојба на физиолошки одмор, кога сетилата мируваат; кога човек не е буден, т.е. не е свесен за тоа што се случува околу него' ~ *зајчо́ф со́н* 'спиење на кратко време' [ПК,2(Ир),46]; ~ *ве́ли на ни́х: Ла́зар на́шо прија́тил заспа́. Му ре́кле Учени́цити: Афе́ндо, а́ко заспа́, ки си разбу́ди. И ричé Исус за умре́шут: па о́ни си у́миа шо му ве́ли за со́нот. Тога́ му ве́ли ашикире́* (отворено) *Исус на ни́х: Ла́зар умре́* [MV,K,286]; ~ *и си*

навидéја, му си пуклуни́ле на нéгу; и утвури́ле стóката, му дунсéле ма нéго дáр (бахчи́ш), злáтно, тимнјáн и смúрна. И на сóнут си суни́ле да нé си óдат нáзот [MV,K,306]; 2. 'различни слики, личности, настани што на човека му се редат кога спие – во потсвеста' ~ *и р'éч'и тój: éут стрáха и јас сă разбудúх, гл'éдам сắн-ји б'ál тóсú* [MS,t,12]; ~ *му вéли: "éj мắжу, што тóлку са чýдиш? Далú ти потắнаа курá-бите или пари нéмаш?" Сáнким тјáнака тúа лакардúи ги вéлиши на нéгу кату на шакá. Тогá и тój-нака отговори: не ми потắнаа ниту корáбите, но снóшти лóшо сóн засонúх* [V,PM,30]; ~ *отúде домá и заеднóч казá на мажó ú: "вáрај, мắжу, снóшти нáшут зéт вúдел на сóнут, ча на бéлојут óл дошлá еднá какарáска* (стрчка), *от устáта му фл'ázи"* [V,PM,31] – во текстот среќаваме проширена употреба на предлогот **от** место 'низ': **от устáта му фл'ázи**; освен тоа имаме уште еден пример за испуштено иницијално **в** пред вокалот 'о': **ол** место 'вол' (сп. уште: **осук** 'восок', **ојска** 'војска' и др.); ~ *тогáс женá му му вéли: "вáрај мắжу, товá сóн лóшу е – еднó дéте úмами, мóже и товá да ни úмри", И така женáта му влезé на млóгу гајл'á* [V,PM,30]; 3. изр.: **сắн гу ни фáти** (= кога човек не може да заспие) ~ *énóхýбав'ạ н'éка си бúх у хапсанáта, парá сă тýк ш'ту л'éгнах на тóс ухтикáсан кривáт, áх, úх!ú – у вáса нóш' сắн гу ни фáти* [MS,t,42]; ~ *и т'á си утúди дóл пукрáј манџ'ó и тój вáсанóш' сă ч'úдиш'и, кáк стáна тáс рáбута, úч' сắн гу ни фáти* [MS,t,37]; **бúхме искăрáли пу-адúн сóн** (= бевме отспали малку) ~ *бúхме искăрáли пу адúн сóн, кá дујдéте. Дујдéте уф-нúадно врéме* [ПК,2(Гăр),182]; **сóн мă нăвăлú** (= почувствував силна потреба од спиење) [ПК(Гăр]; **гу фáшта сóнут** (= заспива) [ДК-(Лип),106]; **сон да земи** (= да поспие, да се одмори) ~ *еден вечер, што му дошло на сиромахот, кату легнал да поспие, малку сон да земи, отиде еден скакал на тринда-филот и гу изјади гоџету* [V,-PM,105]; **тéшọк сắн** (= кога човек тешко се пробудува – така е обично наскоро по заспивањето) ~ *и тúạ сạглáсили, рéшили дạ го-утéпạт. И лéгнạли вéчăрта, óти вéчăртạ, кај двạнájси, дин сáато, тéшọк пắрвиạ сắн, кój кák ќи-стúгни, кój кọпáч, кój бạлтúạ, и, дéкạ лéжи...* [ЛС(К),116] – во текстот имаме нерегуларност: звучната согласка, што поради фонетски услови станала незвучна – едначење по звучност (*тежок*, но *тешка, тешко*), останала незвучна и кога околностите се измениле, сп.: **тéшọк пắрвиạ сắн** ; **му фанá на сóнут** (= го затекна кога спие) ~ *Јóсиф, чýнки бéши прáвин, и а нéќаши да кáжи на сфéтут, тукý си умú да а устáва скрúшно. Кá си умú такá, éту и Ангел Господúнов му фанá на сóнут да му вéлиши* [MV,K,286] – во текстот среќаваме употреба на крат. зам. форма за неправ предмет **му**, наместо очекуваната 'го': **му фанá на сóнут**; **ка станáл ут сóнут** (= кога се пробудил) ~ *и вéли: Гóспот су нáс. Да ка станáл Јóсиф ут сóнут, чинúл кату как му пувéл'а Ангелот* [MV,K,305]; **за сóн утипáн** (= многу преморен, ненаспан) ~ *па Пéтро и дрýзи двéти бúле за сóн утипáни, да кáк си разбудúле, а видéле нéгувата слáва* [MV,K,305]; **на сон да ми дојде** (= да го сонувам) ~

изразот го запишавме во описот на следново суеверје: празникот *Св. Тудурица* (или: *Тудорува сăбута)* е посветен на младите што не се во брак, на тој ден некои (суеверни) девојки ќе украдат пченица, ќе појдат в бавча, со српот ќе разријат малку земја и ќе ги посеат украдените зрна пченица зборувајќи: "*Тоа што ми е таксан, дека да је и как да је, ваја вечар на сон да ми дојде, сус него да жнијам и да гу пузнајум!*" [ТГ,43]; исто така и кај Малецки: **на сăн'ạ** (= на сон) [MS,s,105].

соне* impf **1.**'кога на човекот што спие на сон му се редат различни слики' — в. **сăнóва** ~ *и си навидéја, му си пуклунúле на нéгу; и утвурúле стóката, му дунсéле на нéго дáр (бахчúш), злáтно, тимнјáн и смúрна. И на сóнут си сунúле да нé си óдат нáзот* [MV, K,306] – на запишувачот, поправо на преведувачот на Библијата му се сторило дека словенскиот (македонски) збор **дар** на читателите (слушателите) нема да им биде познат и затоа го објаснува со турцизмот **бахчиш**, што го потврдува силното влијание на турскиот јазик врз југоисточните македонски говори; ~ *ка је задримала та млада нивеста, [ду којна ду грива, ду девир ду рамо; [и што си му веле, веле ем гуворе: "девир, милин девир, дремка ме нападна' [сон сум си сунила, мојте два ми брата, [два бунара копат, и двата биз вода"* [ТГ,171]; ~ *и му си сóни на сóнут, си бигáл на Галилéјцката зéмња, и ка утúшạл, сиднáл уф грáт шо му вéл'ат Назарéт* [MV,K,306]; ~ *дејна мисл'ум, нокá сонум; [на вичери ми тикнуве, [дур залук ми залигнуве, [фил'јан слăзи сурунувум, [сијна риза јутупувам* [ТГ,368]; ~ *ка ме сониш, ка ме сониш, [на кого кажувиш? [– ка те сонам, ка те сонам, [на мама кажувам; [ка те сонам на мама кажувам* (погрешно пишува: 'на маму') [ТГ,205]; 2. гл. **сони** го запишавме и во следново верување: *огин уф куки да сониш* – ќе ти се случи голема несреќа, смрт во семејството [ТГ,314].

сонува* impf — в. **сăнóва** и **соне** ~ *ка ме л'убиш, ка ме л'убиш, [дали ме сонувиш, [ка ме л'убиш дали ме сонувиш? [– ка те л'убам, ка те л'убам, јаска те сонувам* [ТГ,205].

сопка f 1. 'препка' (= кога на некого во одењето ќе му подметнат нешто (пр. нога) за да падне); 2. 'врвка со која им ги врзуваат нозете на овците (кога ги стрижат)' [СК,336]; односно на коњите, за да не бегаат: ~ *клáj-му* (стави му) *нă-кóјно сóпка* (врзи му ги предните нозе), *дă нé-бéге, нéк пáсе тýк блúзо* [ПК,2(АЌ),104]; 3. изр.: **сóпки ти-клáве** (= намерно ти пречи во било што) ~ *уф-сéкаа рăбóта сóпка ти-клáве, кá ќи-дúгниш глáва* [ПК,2(АЌ),104]; **сече му сопка** – споменатиов израз го запишавме во следниов обичај: кога на мало дете, кое штотуку проодува му се става препка од конец, и пред да падне некој ќе го пресече конецот, а друг *туруве вода,* зборувајќи: "*Куту вода брз да биде!*" [ТГ,122].

сóпка (си) impf 'се препнува' ~ *гувóри Исус: Нé и дванáдесет сáата дéнут? Кóј пуудúл на дéнут, нé си супнýа, óти му си глéда вúделот на вóа сфéт; и ако пуóди нéкој пу нóкја, си сóпка, óти вúдело нéма на нéго* [MV,K,286].

Сопот top. 'ниви', основното дијалектно значење: 'дрвена цевка, отворена одозгора низ која тече вода, чучур'; во срп. (и хрв.) *сопот* 'из-

вор, водопад', исто и во слов. *sopot* 'водопад'; сп. месни имиња: чеш. *Sopoty,* пол. *Sopot.* Се работи за прасл. геогр. термин, стсл. сопотъ; како топоним го има и во др. краишта во Македонија, пр. во Кумановско, во Велешко [ЈИ,Ми ...,196].

сопразни* pf 1. 'извади нешто од некој сад, испразни' ~ *тој-и р'éч'и: "хýбаја! сóпразни гул'áмата бǎнчфа вúнуту ... сид'á да мóжиш', да ха клад'éш' у бǎнч'фата!"* [MS,t,68]; ~ *и тојнака му дава кесету и му вели: "ету това продадох". Кату зема ахтаринот кесету, гу сопразни и га брои: двеста алтǎни имаш аф негу* [V,PM,34]; ~ *тојнака сос радос млогу отиде на дома му сос онаа капа и рече сам себе си, да га докимаса капата, дали е на истина и фатил да вели: "напални си, капа, сопразни си!"* [V,PM,83] – во контекстот имаме случај на изразување на вокатив со формата на номинатив: **напални си, капа!** (м. 'капо'!), што претставува потврда дека и остатоците од деклинацијата не функционираат редовно; 2. 'истури' ~ *и пуснал сунгарите* (пишува: 'сугарите') *на езера, водата ја беа смрǎкнали, тогас сопразна винуту на езера и, кату ож'адн'аха ламите, го испиха виноту* [V,PM,185].

сопразнува impf – в. **сопрази** ~ *да га докимаса капата, дали е на истина и фатил да вели: "напални си, капа, сопразни си!" И капата фатила да си напǎлнува пари и да са сопразнува* [V,PM,83].

сóпре* pf 'задржи' ~ *мájкǎта рéкла:"óди ти, дéтто ќи сéде дóма". Вóа кạ лижáл тáм, рипнýве: "Јáс ќ-óм, тáтко, рéкǎл, јáс бидéќи, зǎшó ќ-óјш тú?" Нǎ мужéле да гу сóпрат* [ИГ,115] – зборофор-

мата **бидеќи** се јавува со зачувана глаголност, т.е. како гл. прилог: **јáс бидéќи, зǎшó ќ-óјш тú?**; ~ *му-купú нúви уд-Рáдуво, нúви му-купú и уттýка, му-рǎздилú. Пу-двајсе декара ниви му-дде. Нǎ-нáс супрé, е пǎ úма и мǎсрáф* (трошоци), *óсум дéкǎра супрéме нǎ-стáрте нǎ-нáс* [ПК,2-(Иц),286]; ~ *и óн вúкạ: "Бгájти, нé-мóж дạ ги-сóпрạ, бгájти, óдити сти!" И си-ọтúшли тúạ, сизéмáл злáтọтọ чọв'áко* [ЛС(К),118]; ~ *дéк ќ-ýмрум тáм, дéк ќи-мǎглéет тáм ќе-ј тáа нúва, нǎ-мéн сјáа супráх та: адná нúва. Нǎ нúх му-дилúме дрýги нúви, му-дǎдéмǎ* [ПК,2(Иц),286].

сор m 'земјоделска алатка, направа за сечење трње' ~ *мýѓи Крýша и мýѓи нáс úмше дрýги ритчúна, пǎ зǎт тúа ритчúна-ј Крýша-Бǎлкáн. Она сǎ-вúкше, гулéмјо-и вǎрх Стǎрвица. Аа, висóк вǎрх. Нáјви-сóк вǎрх нǎ-Крýша, Стǎрвица он сǎ-вúкше. Куту сéчин бúше уд дóлнǎта стрáна, куту срǎп, куту сóр зǎвúјн* [ВК(Шт),288].

сóрче n 'вид нож' ~ *тó-ј нóш ус-зǎпци, сǎ-зǎтвóруве, мáлчко-ј кутзǎвúјно. Ус-нéго си-бéрме димил'ýс* (нане), *мǎгдǎнóс и трéва зǎ-јáгǎнто* [ПК,2(Гǎр),105].

сос (и: **сус**) prep 1. 'за означување на заедница' ~ *наеднó јадјáши сос траговецот и когá отúдоха на неговата кǎшта, сиромáхот са почýди сáмо на скалата што и вúдел* [V,PM,13]; 2. 'за укажување на состојба' ~ *излезé да са шéта по касабáта, фатúха трагóфците да гу питат за имáниту. Кату чýха свјатóт за нéговото имáни, отúдоха до гимиите, гу видóха и гу цениха сос цéна хáрна* [V,PM,14]; ~ *си облечи сос вретенарски дрехи,*

зема и вретена аф една кошничка, отиде по сокаките да продава вретена, отиде и на богатиовата кăшта [V,PM,72]; 3. 'за означување на предмет со кој се извршува дејството' ~ *и отаму кату сос крила и летнал по син'у небе, да беши изл'ал на едно широко поле* [V,PM,184]; ~ *седнáха тáмо, отúде снахá му, му извадú блáгу* (слатко) *сóс еднó дúску сè злáто, чáшите сè от срéбро, са почýди богáтиот и, без да пúта нéшто, стáнá си отúде* [V,PM,148]; споменатово значење на предлогот (**сус**) во гевгелиско-дојранската регија го запишавме и во описот на рибарскиот прибор: рибите ги ловат: *сус мрежа, сус сертме, сус грип, сус вăдица, сус баскија, сус лумбар* и др. [ТГ,391]; ~ *еднó врjáме úмаши еднú самовúлски кéрки, трú сéстри. Еднáта речéˊ:"мéни да ми зéми цáрjувут сúн, сóс едúн тáс мáнца фрéт аскéрут да гу насúтjам". Тéнака имáли еднá лéлˊа от мájка и сéстра* [V,PM,141] – во текстот има уште една потврда за присуството ма "балканизми" во овие говори: изразување на посвојност со предлогот **од** место 'на': **имáли еднá лéлˊа от мájка и сéстра**; ~ *сéтни дрýгата фатú да вéли: мéни да ме зéми цáрjут, сóс еднó вратéно да собléчам* (облечам) *фрéт аскéрут* [V,PM,141]; 4. 'за означување на предмети што придружуваат' – споменатово значење го запишавме и во следниов благослов: "*плăна кýка бирúкет; сус крави, сус телци, овци, кукошки, пилци, јајца; на сите Госпуд да даде касмет*" [ТГ,16]; ~ *тогáс му вéли на цáрjут: "тájа ти е женáта, тúа ти са момчéта твójа! Ету момáта сос месинчúна на челóто, сос звjáзди на грендú! Ету и момчéту сос слăнцето нá чéлото"* [V,PM143]; 5. 'за означување како некој е облечен' ~ *отúде сиромáхот, застójа сóс децáта децата му срéшта брáт му. Кату гу видé брáт му такá облˊáчен сóс хáрни и скăпицéни дрéхи, нé можá да гу познáj* [V,PM,148]; ~ *фати млого дăжд да дăжди. И тој извади си дрехите, ги собра нетри на кутелот, го тури по куп на главата му. Кога папса дăждот, тој си облече пак сос дрехите му* [V,PM,200]; 6. 'за означување на однос кон нешто' ~ *господáро, кату гу видé дéтето, му вéли: "а брé сúнку, кáк отúваш сос матúмата ти на скол'уто?" И тój му вéли: "áх, господáр мój, јáзе вредéн си показáх на мáтимите ми, у тézи учúлишта свăршúх"* [V,PM,150]; ~ *јунакот извади седлото от тајл'акот, гу кладе на белата бесна кубила да ја вјахна. Сос гол'ам ихтибар отиде прет цáрjут* [V,PM,-186]; 7. 'за укажување на кој начин нешто се врши' ~ *у пентук за акалесат момите от махалата и роднините, за си собрат на нивjастинската кашта, пак една чиста девојка ки фати да меси колачинта. Подобно кату как правjат на зентjут, така и на нивестата сос пеjани, сос хоро* [V,PM,-248]; 8. 'за укажување на правец на движење, место предлозите: **а.** 'низ' ~ *еден ден куумциата кату закл'учи портите, отиде на дjуќанот му да работи без шубе, пак дjатету пот земjата сос лагăмот* (низ **лагăмот** = подземен ходник) *отиде праве аф куумциовата кăшта* [V,PM,69]; **б.** 'преку' ~ *богатиот сос момите му си легна на дворут да спат, пак тојнака, кату носиши сос негу шише сос мăртва вода,*

га напрăска момата и га зема на рамото, га откради, и заедноч трăгна сос вечир да иди ('преку вечер', т.е. кога е темно) [V,PM,72]; 9. 'за означување дека нешто се случило по извесно време, наместо предлогот **по**' ~ *и тој шаштиса дали да верува, или да не верува. Сос неколко час са познаха харно. Тогас увређнот курдиса, побјал'а каштата му, и стори свадба на санот му гулема* [V,PM,239].

сосе́д* m 'човек што живее во соседство' ~ *ма́тко нал'утн вдна́га ва рнал-са. Там си́чко би́ло однсе́но, и жи́тото, и че́нката, са́та оста на́та по́кашни́на и т'а́а сто́ка што оста́на. Насе́тн и на́шата сосе́да, ста́рата маи́рка зима́ла ги е да́ските от-душуме́то* [ДС(Ч),168] – партикулата за суперлатив 'нај' во контекстот се јавува како 'на': **насетне**; односнава форма е земена од влашките говори, што го позајмиле македонското 'нај' но го скратиле во 'на' и како такво одново се враќа во југоисточните македонски говори.

сосече́* pf 'со нож (или со сл. направа) стори нешто на парчиња' ~ *и му ка́зало: "Кога́ и́деш на кра́ј море́то, да иси́пеш пчени́цата, меда́, просо́то по су́хо, а пак ко́нете да сосече́ш и да разфа(р)ли́ш по су́хо половина́та и по вода́та половина́та"* [V,PM,258]; ~ *ко́нете сосја́кал, ра́сфăрлил ги по су́хо и по вода́та, та са собра́ли пи́летата, пчели́те, мра́фките, наја́ли са и по море́то ри́бите, та му рекло́ едно́ пи́ле: "Ела да та пре́неса прис море́то!"* [V,PM,258].

сосе́чен* adj 'нешто сторено на ситни делови' ~ *дошло вре́мја да и́дат на бан'ата́ сос дру́ги мо́ми, и детето сос тја́х. И като застана́ло на вратата, заспа́ло, па́к ко́сето го по́сечи сос но́жја и са скри́. Кога́ изл'а́ли мо́мите от ба́н'ата, де́тето сосе́чено* [V,PM,258].

со́спа f 1.'нанос, натрупан снег на едно место' [ИГ,128]; ~ *нă-пắто зă-Стру́мица зи́мта и́мăше со́спи, нă мо́жăхме д-о́јме нă-пăза́р; ~ нăă-кăн сне́к, уд ве́тăро нăтру́пăн* [П-Д,130]; 2. fig. 'голема, дебела жена' ~ *не́-ă-гле́јш, це́ла со́спа-ј, де́к а-зби́ре то́о, зă-не́а тре́ба це́л ара́р* (= голема врека) [ПК,2(Гăр),105]; .

состáви* pf 'стави некои работи едно до друго' ~ *пуле́то на́у̀кол Кула́та б'а́ше мале́нко. Н'а́маше м'а́сто де́ка да-са па́сат о̀фци́те. Затува́ ни́(ј)а уф гру́па состави́хми по́ве́ке ста́да о́фци, та ги прати́хме на-Пи́рин Пла́нина* [ДС(Ч),168].

сотвăрза pf 'отвори (одврза) нешто што било врзано' ~ *"ми даде́ едно дру́го да чи́нам хазăр и да седнам не́три дур да до́јди тој". И така́ се́тни стана́, отиде на дома́ му, сотвăрза ху́рчувету, што и доне́л от Ста́мбол, и кога́ извади́ они́а по́стели, они́а пе́рници, они́а чудá!* [V,PM,19]; ~ *на про́сикат му дојде́ рашиту́вани* (одење по нужда), *о́тиде на потре́бно ме́сто да си раше́та. Остави кривакот на земјата та фати да содварзу́ва чакши́рот* [V,PM,189] (именката 'чакшир' ја немаме забележано во др. материјали); ~ *влезе аф халето да си турни водата Дили Димо, најде време, си сотвăрза ръ̀ците и, кату излезе вăнка сос еден јумрук* (тупаница) *утепа еден целатин* [V,PM,66].

со́тка f, bot 'вид печурка' ~ *ма́-ј пă уд до́ло жа̀лта, уд го́ре бе́ла, ти́а ра́стат уф-стăрни́штта по́вичке* [ПД,123].

со́тре* pf 1. 'уништи'– в. **сутру́ве** ~ *но́го-j а́рно за-де́цта ко́зино* (козје) *мле́ко, а́ма ко́јсте и сутре́е га́аре* [ПК,2(АЌ),59]; ~ *ка́-j фатú а́дна ката́ра куко́шките, сúте-j сутре́, адна́ не́ уставú* [ПК,2(Крец),66]; 2. изр.: **дӑ му-сӑ-со́тре ко́рино була́ки** (клетва = да умрат сите, да не остане никој од нив) [ПК,2(Гӑр),108].

со́фа (и: **суфа́**) f 'издигнато место покрај огништето': ~ *по́-ра́но, ко́га н-е́дно ме́сто живја́ли л'ӯ:то и дуби́цте, чуве́ко де́к спија́л, нӑ то́о по́-висо́чко ме́сто сӑ-вика́ло суфа́* [ПД,119]; ~ *е, Ѓу́пкӑта сја̄: гу-гле́де. Зна́чи, мо́мӑта у́мрӑна и Ѓу́пкӑта гӑ-шутна́ла нӑ-суфа́та. Ин-накупи́л си́чко нӑ-не́ӑ. На́пкунтӑ гӑ-виде́л мо́мӑта де́ка ле́же нӑ-суфа́та. "Ми та̄:, ричел, шо́ те́ре?"* (бара) [ПД,164]; ~ *на́шта, са́а ти вел'ум, уд дво́рут ка ќи фле́јш – тре́м. То́лко и́мше ку́лку че́ргӑта – со́фа, уф ле́ва стра́на. Уф де́сната стра́на – уда̄:та. Са́а – ку́кта: на де́сно со́фа с у̯а́к* [ИГ,118]; терминот **софа** го среќаваме во описот на кој начин била уредена куќата во Гевгелиско (во почетокот на минатиот век): имало *горни кӑт* и *долни кӑт;* таму зимно време спиело семејството. Старите куќи биле без *тавајне, буарија* (камин) *и удај за госте.* Преку ден, летоска, сите од семејството времето го поминувале *уф тремут*, а зиме *уф-куќи* – таму каде што е огништето [ТГ,286]; во куќата имало и *пуд-софа* – таму зимно време ја чувале стоката, а лете, кога стоката е по *уборите*, во *пуд-софа* се чувало житото [ТГ,300].

софал'ка f 1. – в. **снувалка** ~ *еднаш еден дембелин ткајал на разбојот. Ка мановал со софал'ката, отеповал на едно манован'е по сто муи. Еднаш ка фрлил со софал'ката и мишот г-отепал* [ШД5(435)]; и: **сифал'ка** ~ *о́на-j кут ло́ткичка, нӑ-стре́ди и́ма а́дно те́л'че, нӑ-не́го сӑ-кла́ве це́вичка ут-тӑрска, нӑ-н'а́а и́ма нӑмо́тно пре́дно*; 2. fig. 'женски полов орган' ~ *шо́ мӑри́ сифа́л'ко, не́-си гу-руди́ла тӑ до:-те́пиш* [ПК,2(Гӑр),102]; со значење на **софал'ка** Малецки во с. Висока го забележил и називот **стрили́ца** [MS,s,105].

софи́а f 'мудрост' ~ *на то́а вре́ми, си дуј де́ Исус на не́гувуто се́ло, и си прикажу́ваши на сфе́тут та́мо шо би́ле си субра́ле; ду́ри си чуди́ле о́ни, и вел'а́ле: Уде́ка си на́шал на не́гу то́лку софи́а* [MV,K,296]; 2. изр.: **си бе́риши и суфи́а** (= стануваше мудар) ~ *и му кладо́а и́мито Исус, шо гу кладе́ Ангилут, шо не́ бе́ши роде́н о́шти. И де́тито пурасту́аши, и у́м си бе́риши и суфи́а; и да́р Господи́ноф бе́ши врас не́гу* [MV,K,307]; со исто значење: **и софи́а му и́диши** ~ *па ма́јка му а и́маши во́а ла́ф уф сӑрцито. И Исус пурасту́аши, и софи́а му и́диши, и да́р ут Го́спут и ут л'у́ди* [MV,K,307]; односно: **софи́а си напалну́аши** ~ *па́ де́тито си пурасту́аши, и у́м си кла́ваши, и софи́а си напалну́аши, и да́р Господи́ново бе́ши наврас не́гу* [MV,K,314].

Со́фка 'ж. лич. име запишано во Серско' ~ *то́ј де́н са̄-жени́ мо́ј̣о бра̄ туфче́т Гео́рги са̄с Со́фка̄, Ата̄на́с Та́нчев са̄с Ѓурѓа и ја́с са̄с Ана̄ стäсија* [ДС(Ч),164].

софра́* f 1. 'ниска округла маса на која се поставува јадење, се користи само за ручек и за вечера, а за *пуапка* (доручек) и за *ужина* (јадење попладне) не се поставува'. Освен тоа, жените на *софрата*

сучат кори за баница; обично не се покрива со чаршав, освен на *голем (благ) ден* – празничен' [ТГ...]; ~ *óн пă клăдéл édна сóфра, édно врéме на сóфра прудáва: álва, мóже зăвăрúте* (затекнавте) *и ви́:, "О-о álва, о – о álва", вúке* [ПД,150]; ~ *ричé: Нé ј árно да зéми човéк лéпут ут дéцата и да му дáди на кучúните. Жéната рéкла: Такá, Афéндо; óти кучúните јáдат ут рóнкити шо пáѓат ут сóфрата ут нúњото стопáн* [MV,K,272]; ~ *еден ден беши изл'ал на чаршиата та земал една овчишка глава, ја готви за да вичера... дошла котката, му ја зе главата и побегнала; оставила само бл'удуту на софрата* [V,PM,-211]; ~ *с'éдна на суфрáта пák каздúсан и тój билизнójут-му аратлúк му дáва вúно сăс фармáјќ* [MS,-t,60]; 2. 'поставено јадење, трпеза' ~ *и си дójди ман'ц'ó-ји, с'éднаха на мухабéт, пúха пу ина́ ракúја, пу ино́ кајвé и клáдуха суфрáта* [MS,t,37]; ~ *пóсле дојдé врéме за да вичéри кадúата, му докарáха, са умý, ади му докарáха софрáта. Кадúата му вéли на чорбаџúата: "éла сéдни и тúнака сóс мéни да јáдиш"* [V,PM,25]; ~ *ади кату вичéрјаха, еднóту дéте прăдна́ на сóфрата. Тогáс кадúата си разедú и стана́ от софрáта, земá еднó дрјáво, му дадé еднó бúини на чорбаџúата* [V,PM,265]; ~ *пак тјанака: "ах мале, човек има, скрихом ми земува хупките"* (залците). *Пак мајка и не веруваши. Дувечераха, здигнаха софрата; она останала гладна* [V,PM,34]; ~ *и цăрúцăта ă-зéвăт, ă-измúвăт, ă-сиднýвăт нă-сóфрăта. Му-вéле нă-вудинчáрут: "Нéма да бéгаш! Ак-сă дéцăта мój, ама стрéќата тфóја-е"* [ДК(Лип),115]; 3. 'гоштевка' ~ *сигá ги субирá ш'ú-ч'кит'ą н'éгуви аратлúци, му стóри ина́ суфрá да ги густú* [MS,t,60]; 4. 'име на созвездие' (**Софрá**); 5. изр.: **курдиса софра** (= постави јадење) ~ *така и стрјадното дете откраде сăрцето, и тој го печи и го јади, нај-малкото сплината ја открадu. Ету дојде и уврејнот, за да јаде, седнал. Жената му зева пăрво хил'адате гроша, сетне му курдиса софра* [V,PM,231].

спáдне pf 'излезе, се појави' ~ *пá уддéл дéтто сăс-пăрчо, пá скинáл óш адна́ јабýлка, дă-бáбąта пуглидна́ла. И му-дáве áјн прăстин. "Ká ќи-блúжниш тóо прăстино, рéкăл, сúно, кăкóф сáкиш кój, тăкóф ќи-ј-спáдне"* [ПК,2(Мор),-230]; ~ *нă-зăкăрá ут-тáм, нă-Чáмăфта вудинúца уф-Мурáрци нă-нусú. Спăднáа двýјца мурирчéне. Нă-зúмăт ут-тáмă, áма дéкă стăпни, дéка нé: éј-гиди мáле, шéс сáта* [ПД,173].

спáѓа impf 'симнува' ~ *"Штó ти и?" "Пąднáх, вúкą, ọд дăрвóто". "Ќи-ти-ọднéсąм нą дóктор". Гọ дигнýвą нą мąгáртọ, вăрзувáл, прąвúл тáм. Н'áмą дą гọ нóси нą гăрп. Мąгáре úмą. Гọ-спáѓą, гọ-ọднéсувą* [ЛС(К),128].

спаи́ја m 'феудалец што управувал со одредена област, тој ги собирал давачките од селаните за турската државна управа' – се однесува на периодот до Балканските војни [BV,149]; ~ *"бре нивесто, грејна душо, [три гудини се сакахме, [се сакахме, бре нивесто, [сега ке да се раздел'ме: [јас ки јодам, бре нивесто, [в силна војска мускувија". – "Ej спајија, млад спајија, [бидел' фати* (ангажирај замена), *ти ним јоди"* [ТГ,334].

спајлăк m 'област, имот со кој управувал спаијата' (се однесува на

периодот од турското владеење – до 1913 г.) [BV,149].

спалето n 'голем волнен шал со кој се завиткуваат жените од рамењата до половината' ~ *вăлнăно-ј, плéтно-ј, гу-нóсăт жéнте, си-зăвúвăт гăрбо* [ПК,2(Ал),105]; називот (**спалето**) го среќаваме и во описот на женската носија **од Гевгелиско**: жените (девојките) на главата носеле тенка *шамија*, која во зимно време се покривала со *спалето*, горна облека имале *фустан, с дуламка или без дуламка* (фустан со блуза заедно, или без блуза) [ТГ,135)].

спал'ко m 'тој што сака многу да спие, **спанко** (во др. говори)' ~ *"Сéди сéа, му вéле. Дур си-дójăт брáќăта ќи-сéјш". – "Бре, пýштимă, чéдо!" – "Нé, му-вéле, бáбо, дур си дójăт". Си грéдат. Г-упúтвăт брáќăта: "Шо стóри, бре сúнко?" –"Шо дă-стóрăм? – му-вéле. Já, ă-фáту. Мáли нé-сум куту-вáс спáл'ко"* [ДК(Лип),117]

спанáјќ m, bot., Spinacia oleracea 'вид зелје со широки лисја, од него се прави јадење' [MS,s,106]; ~ *едúн дéн că-нучúла бáпта дéка цáрут ej-бóлин. "Ќи-му-нóсум пунýда нă-цáрут". "Е, шó ќи-му-нóсиш мáле?" "Ми шó дă-му-нóсум, ми дă-му-нóсме спăјнáк. Ќи-свáрме зéле, ќи-му-нóсме"* [ПК,2(Крец),300]; во В оден: **спанáки** [BV,150].

спандú* pf 'истера некого од некаде, набрка' (сп. **испади**) ~ *кату чу коконата така, си разл'ути мошне, да фатила да ја пăхка параманата и да ја пл'уи, вел'ајке: "фту! фту! маскаријку, вунк от дома ми" ... ја спанди вунка* [V,PM,165]; ~ *тóс ч'ув'ăк тр'ăбува да гу спандúми утýка* [MS,s,106;40]; ~ *тогас му вел'ат сватовиту на просикот: "ох, зентју, дека за поими сос змиата! Царјут за на спанди". И тој послуша на сватовиту, не отиде да ја везми змиата* [V,PM,198] – во контекстот директниот предмет е придружен со предлогот **на: тој послуша на сватовиту**, што се третира за ароманско влијание; ~ *"нăј гу úмами ... сăс нáм, алá нá и стрáх, úш'тими да гу спандúми, ч'ą за на уклавé ш'úч'ка!"* [MS,t,75]; ~ *р'éч'и: "е липóн, já-că... тójут з'éнт', тáс-и тójта мóма, ш'у úш'т'ąш'и да ја закóлиш' и м'éн'ą, ш'у м'ą спандú"* [MS,t,87] – поради неинтензивниот изговор на неакцентираните вокали дошло до совпаѓање на **а** и **ă** и оттаму за големата носовка се јавува (привидно, нерегуларно) рефлексот **а: спандú, да гу спандúми;** сп. **спăжда.**

спанд'óва* impf 'набркува'; сп. **испанд'óва** [MS,s,106;40]; в. **спăжда.**

спан'é* n 'состојба кога човекот не е буден' ~ *рáну за стáна ут спан'éту, за că óмуја пóнапр'ăт'* [MS,-t,65]; ~ *така утрената стана неин мăж от спанету, му го дава т'а сăрцето, и тој гу зева и гу занева на увреинот* [V,PM,193]; ~ *ама ви кажýвам, ча едúн дéн от тогáс насáм н'а можáх да вúдам бел дéн, зашто, когá си наýмјувам, кáк вúкаши господáрот ми, когá јази гу бúех и от тогáс насáм не é кабúл сéкој вéчир дýр да не дójди на спанéто ми* [V,PM,28]; ~ *отúде аф домá, без да кáжи нúшту на жéната му. Вечертá вечерјáха хáрно, си легнáха, заспáха слáтку. Тójнака сè са и чýдел, кáк да га докимáса на жéна му. И такá му дojдé на умó утринтá когá стáна зарáну от спанету* [V,PM,30].

спан-јо (чл. од **спан**) adj 'човек без брада, ќос' ~ *и тогај трăгна*

детето на пътот да хожда. Там, шту върви на три конаци место, приближи на јудинско село; върви тој по полету, ету един човек спанјо кату Зарзавила излезе отпрет детето [V,PM,155]; ~ *мене ме пусна татко ти да ти земам. Јаз сам аскер на него. И пак дјатенто му вели: "далеко от мене! Јазе на татко ми сам ке си ида и сос спанјо човек не си збрăкам. Далеко, далеко! Зашто ки извадим сабјата, ки ти отсечјам кату диавол"* [V,PM,155] – во текстот има 3 посебности, првата е употреба на формата на лич. зам. форма, наместо зам. придавка: **јаз сам аскер на него** (м. 'негов аскер'), втора е присуството на перфективен презент: **сос спанјо човек не си збрăкам** (м. 'не си збрăкувам'); трета е употребата на предлогот **на** наместо 'кај': **јазе на татко ми сам ке си ида** (м. 'кај татко ми'); се среќава и нечленуваната форма: **спан** ~ *пак дјатенто си чуди как да стори, сал го пита: "сите на таја земја спани ли са?" И Зарзавила му гојори: "наистина, сите спани са"* [V,PM,156].

спа́нлив* adj 'тој што сака многу да спие, спанко' ~ *Мо̨ма́ му вели́ – го̨во́ри: ["Ко́ си же́нен, гле́нда̨ј си пӑнт'о̨, [гле́нда̨ј си пӑнт'о̨, скрӑши си вра́то̨!" – "Не сӑм ргéн, но по̨сӑрнн, [ма́јка̨ ми зла́ невӑст, [ха́ро̨ дрӑмливо̨, мо́шне спа́нливо̨..."*

спартѝна* f 'јаже' ~ *те́шку да си о́дат зингѝнити л'у́ди на Господи́нова царшти́на. Оти по́кула̨ј и́ма да си замѝни спартѝната коробя́рц'ка уф и́глицки у́шите, ни́биле зингѝнин да фле́зи уф царшти́ната Господи́нцка* [MV,K,279].

спа́се* pf 'избави, одбрани од големо зло' ~ *у Плӑни́ца-ј то́о, изгуре́ли де́ца, мо́ми, ерге́нки. Имше адна́, гӑ-спа̨си́л не́кој бики́ар, дӑ-на:-изго́рат, ма̨јка́-ј Турки́на би́ше, а́ма не́-ј ту́ка, ф-Бугáрја-ј* [ПК,2(Мор),219]; ~ *ве́ча́рта̨, два̨-тро́ица́ били́ ло̨вици́и, ви́кат: "Слу́ша̨ј, ка́ко̨ мо́жи ни́а̨ да̨-го̨-зе́лм дте́то̨, да̨-го̨-спа́сими, на́ли". И по́мислили, ќ ста́вими за̨с'а́да̨* [ЛС(К),108]; ~ *и то́о вӑлко и́де. "До́бӑр де́н ура́че". "До́бӑр де́н" – му ве́ле ура́чо. "Ама́н, ви́ке, ура́че тӑ-мо́л'ум дӑ-мӑ-спа́ш ут-ти́а̨ лувици́јте"* [ПК,2(Ним),265]; ~ *мурӑче́ла: "Ле́гни дӑ-ти-пл'у́нум уфу́стта, ут-си́те изи́ци ки-зна́јш, а мо́јта ма́јка, кути ца́р-ej нӑ-змијте, ки-ти-да́: гуле́ми пӑри́, шо мӑ-спӑси́"* [ПД,152] – во текстот придавката **гулем** се јавува со значење на прилогот 'многу': **ки-ти-да́: гуле́ми пӑри́**; ~ *пӑто̨ б'а́ш ло́шо̨ напра́вн и ко́ла̨та̨ са̨-првӑрти. Ја́с са̨с си́чкит дӑрва̨ са̨-на́јдо̨х пут-тува́ро̨. За̨ сре́ќа гул'а́ма̨ пад на́х пот-кри́во̨то дӑрво̨ и то́ва̨ ми го̨ спа́си живо́то̨* [ДС(Ч),163].

Спасија – ж. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,114].

Спа́со – м. лич. име запишано во Кукушко ~ *и бу́а пустăви́ли кӑза́јнто дӑ-сӑ-ва́рӑт. Мрӑфките, ка́ сӑ тӑка́, пулви́н ки́ло, теле́шки, се́тне за́вӑрни, нӑпӑрчат кӑза́но, нӑко́јно, а́јде. Имше а́јн де́до та́м Спа́со, ади́н на́ш кумши́а, о́н ка́ бра́л, бра́л две́ кури́та мрӑфки* [ПК-,2(Мор),223].

спастра f 'празнина, чисто место (кога не останало ништо)' ~ *и дојде илчиа от них и му вели: "да му кажиш на карталите тас сготвиш тос вечјар да си махни оттука!" Отиде илчиа на карталите му каза, и са дошли нос вечјар, сториха чиста спастра* [V,PM,158].

спастре* pf 'среди, намести нешто' ~ *то ошел и кату чул брат му, рече: "Ајде сега ќи го спастриме!" И така отишли дома и, кату да откријат, видуве оти бил брав, и седнали, вечерали* [ШГ,5(418)]; ~ *му рекла: "Оди сега на првнијо ти пријател да му речеш: "Пријател'у, еден човек сакаше да флезе у дома, аз фрлих и го удриф, го убих! Сега шчо да му чинеме?" А то му отговорил: "Как си му чинил, така оди го спастри"* [ШГ,5(418)]; – во врска со линеаризацијата прави впечаток извлекувањето на кратката заменка пред глаголот во формите на императивот: **оди го спастри**; дека не се работи за превид се потврдува со други примери од истиот текст: – **земи адин брав, па го заколи и го покри со нешчо; – оди на брат ти, го вики и него.** Препозитивната употреба на кратката зам. форма во однос на глаголот е специфична за западното мак. наречје, за разлика од источното, и се третира за образец позајмен од балканските јазици, но процесот не отишол до крај, имено застанал и не ги опфатил формите на заповедниот начин како што е во посочените примери од југоисточните говори. Имено во врска со "балканизацијата", конкретно со линеаризацијата тие (говори) не само што не се сложуваат со другите источни говори, туку покажуваат понапреден развиток од оние на запад – каков што е случајот (за ова имаме пишувано заедно со акад. П. Хр. Илиевски во "Македонски јазик").

спа́стрин adj 1. 'наместен, ставен каде што треба, да не се гледа' [СК,-366]; ~ *ни́м дă-бе́риш но́го кăсăве́т, ше́јчишто* (работа, ствар) *те́-ј спа́стрино;* 2. 'уреден' ~ *но́го спа́стрин си-о́де то́о ва́шјо све́кур* [ПК-,2(Гăр),105].

спа̨стру́ве impf – в. **спастре** ~ *е, шо кăлпăза́н, и́ч не́ сă-спа̨стру́ве* [ПК,-2(Гăр),64].

Спа́т'о̨во top. 'име на село во Серско' ~ *и пре́ма п'а́сна̨та чу́ка, и ќ за̨свѝри и ќ за̨ста́ни. Он ќ збо́ри па́. На̨-при́мар. Ама̨ на̨-се́дини, то́а̨ се́ир. На̨-се́дини, не́ на̨ о́ро. Цумби́ш на̨ се́дини. И о̨но́а̨ вр'а́м има́ло̨ н'а́ко̨ј, и́мто̨ му за̨бра́ја, о̨т Спа́т'о̨во* [ЛС(К),122].

сп'е́кува* impf 'приготвува храна за јадење со ставање на огин, испекува' ~ *с'е́тн'а̨ ја пула́ват ш'и́ч'ката тапс'а́ сăс ма́слу, ја зака́рува́ми* (баклавата) *на пиш'та́, ја сп'е́кува́ми* [MS,t,8].

специја́лин* adj 'посебен' (нешто што се разликува од другите) ~ *кăдујде́ вре́ме Ту́рците, ăдно́ Герма́ниц, специјали́с, се кăчи́ го́ре, ă-убиколи́ја ѓо́л'ут, ту́рска во́јска, та́м де́ка бе́а скели́јнăта и чини́а, дă-ка́жиме, и-извăди́ја си́те риба́рă шо̨-бе́а, Ту́рците и прӑви́ја специја́лни ло́тки* [В,ЕВ,297].

спечали* pf 'се збогати' ~ *човекот до тридесе години живува човечки живот, слободно. От тридесе години до педесе – волски живот – си клава јаремот на вратот. На педесе години като стане, там ќи застане – колку спечелил до тога* [ШВ,5(400)].

спи́ва impf – 'испива', в. **спи́ј** ~ *и пути́р'у и гу спи́ва, гу устав'ă пра́зин* [MS,t,21]; ~ *и́диш'и на полувѝнију пăнт', исл'а́ваш'и дја́вулу, му брӑкаш'и во́да ... и му ја спи́ваш'и вуда́та* [MS,t,44]; ~ *то́ј пак ги м'а̨ни́ ш'анда́ниту и гу спи́ва ш'урбе́ту* [MS,t,21].

спида f 'силен ветар'[ПК,2(Грам),105].

спи́ј impf 1. 'помине извесен период (долг, краток) во состојба на сон'; ~ *кату ви́де така, ма́јка им еди́н ве́чер, кату ле́гна да спи́ј со́с мӑжо́ и́, му ве́ли: "мӑжу, ти́нака ти́а де́ца та́ка, ка́к ги научи́ не́кој пӑт ки ти остра́мјат"* [V,PM,24]; ~ *та́ ве́чӑр о́ни-пӑ ки-прӑви́ле пӑржé́шка, има́ле ро́дӑно де́те, же́нцко. Прӑви́ле шо-прӑви́ле та́мка, ве́чӑрта, адéтто и́ направи́ле и си-л'ӑгна́ле. Оти се́лцка кӑича, сирума́шка, уф-е́дна удӑја́ си́те спија́ле* [ПД,151]; ~ *ве́ли: Ни́м сӑ пла́ши, са́лт веру́вај, и ки си лику́ва. Ка флизе́ уф ку́ката, не́ устави́ ни́кој да фле́зи, туку́ на та́тко ут мо́мата и на ма́јка. Ни́-му пла́кати, не́ умре́, туку́ спи́и* [MV,K,276] – во текстот има две граматички посебности: употреба на предлогот **уд** (**'од'**) со посесивно значење и второ изразување на директниот предмет придружен со предлогот **на: не́ устави́ ни́кој да фле́зи, туку́ на та́тко ут мо́мата**; ~ *јас м'е́н'а̣ м'а̣ и стра́х вӑнка да спа́м* [MS,s,106] – во текстот прави впечаток паралелната употреба на формата за субјект заедно со онаа за индиректен предмет: **јас м'е́н'а̣ м'а̣ и стра́х** (во долновардарските говори често се забележуваат нерегуларности во употребата на заменските форми – за ова в. во граматичкиот дел); ~ *пак тјанака: "ах мале, човек има, скрихом ми земува хупките"* (залците). *Пак мајка и не веруваши. Дувечераха, здигнаха софрата; она останала гладна, си легна сос мајка и тјана да спии* [V,PM,34]; ~ *умрӑкна, ни им'ӑш'и д'е́ да по́ј да спи́, сӑ прими́ли на на́с ж'е́на да спи́ вич'аро́т та́му* [MS,t,71]; ~ *"д'е́ј мумáта?" – пи́та, "го́р'а̣ спи́ сӑс з'е́нт'у"* [MS,t,17]; ~ *ути́ди го́р'а̣ ж'ината́, му пустила́ иди́н јата́к за да си л'е́гни. Исл'а́зи до́л: "а́ку ви сӑ спи́ го́туву ји го́р'а̣ пустила́ну!"* [MS,t,37]; ~ *му вили́ измика́рката: "икимц'и́јата ми р'е́ч'и да ја ни разбу́дими, а́ку спи́ кири́јата!"* [MS,t,13]; ~ *на дво́ру кундúсува и сл'а́ва ут ко́н'у ... утфа́ра врата́та и нахо́ж'да ца́рува́та мо́ма да спи́* [MS,t,21] – во контекстот имаме употреба на сврзникот **да** со декларативно значење наместо 'дека', што не е според македонскиот стандард: **нахо́ж'да̀ ца́рува́та мо́ма да спи́** (м. 'дека спие'; за ова в. во граматичкиот дел); 2. **'спие со некого'** (= има сексуална врска) ~ *кӑко́в кӑсмет си има́л да спиеш сос таква́ же́на, која́ е една́ на земја́та пречу́ена: ама кату не падна́ на ха́рин мӑж, га спӑжда и па́к са́ка да га земи* [V,PM,11].

спи́ј* pf 1.'пие до крај, испие' ~ *афу́ гу спи́ кафе́ту, ... ви́кнува д'ӑт'а̣нту* [MS,t,83]; ~ *си ути́ди го́р'а̣, утфо́ри врата́та, с'е́дна на кӑнту ч'ӑ за гу спи́ј ш'урбе́т'у* [MS,t,22]; ~ *афу́ забу́тинут гу спи́ кафе́ту, ви́кнува д'ӑт'а̣нту* [MS,t,82]; 2. – **(сӑ)** ~ *си напулн'ува́ми у ш'иш'а́нтата, у бо́циту и така́ стуји́ дур да бити́са, дур да сӑ спи́ј* [MS,t,4].

спијајне n 1. 'состојба на сон, кога човек не е буден'; 2. поговорка: **прад слӑнце заоѓајне спијајне – азӑр бол'ка** (= не треба човек да легнува пред сонцето да зајде, во противно ќе се разболи) [ТГ,249].

спи́ла f 1.'стрмна карпа, што може да се цепи на плочи' [СК,366]; во Дојранско имаме запишано: **спила** – *то́:-j гуле́м ка́мӑн, уд зе́мӑта ни́кнӑн, не́ сӑ-иска́рува, не́ сӑ-мӑр-*

дну́ве [ПД,129]; ~ *Ла́зърца-j тъкво́ ме́сто къ́ту Свúти Илúи, а́ма нъ-стре́т по́л'то-j. Не́коо вре́ме, нъ-стре́дн'о: де́н нъ-Вилúгдин сътъ́рча́ли та́м, съ-нусува́ли и́куни. И се́га пусто́: ме́стто, но́гу у́бувo ме́сто. Ла́зърца-j уф-стре́т спúли, уф-по́л'то* [ПК,2(Крец),310]; ~ *ко́лку а́дна ма́чка, съ-крúе пут-спúл'те. Има сúва буjа́. На́jно́го са́ке мисúрка, ама путúске и живутúни* (станува збор за животното **бурсу́к** 'јазовец') [ПК,2(Драг),26]; 2. 'пештера' [BV,150].

спири́тис m 'силен алкохол, безбојна течност, лесно запалива – спирт' ~ *и виндýзи ста́въхм. Они съча́ши от-ста́кло, ста́клни ча́ши. Стопл'ýвът-съ със пъмýк потóпн със спири́тис. Та́къ сто́плнит ча́ши ста́вът-съ нъ-гъ́рдит и нъ-гъ́рбо* [ДС(Ч),164].

спи́тъ́л m 'болница' [ДК(Лип),106]; ~ *му а вързá ра́нити, а ми су ви́но и су дъ́рвино ма́сло и гу качú на не́гууто дуби́ток, и гу носú на спита́л'а* [MV,K,277]; ~ *на ýтрън де́н испаднá и извадú две́ цéли* (златна монета), *му а да́л на пú-тропот шо бе́ши уф спита́л'а* [MV,K,277].

спи́ца f 1.'тенко парченце од дрво, што како игла може да му влезе на човек под кожата' [MS,s,106]; ~ *съ-нъпра́х а́дна спúца уф-но́хто, сjа́а но́го мъ́-бо́ле;* 2. 'напречно дрвце на тркало од запрежна кола' [ПК,2(Грам),105].

спицари́ја f 'специјална продавница во која се издаваат лекарства – аптека' [BV,150].

спича́р m 'апотекар' [СК,366].

спича́рница f – в. **спицари́ја** [СК,366].

спич'е́ pf 'стави храна на оган, за да се приготви за јадење' ~ *"jа́с му да́дух ина́ гъ́ска, да ми спич'е́, ... и ли вили́, ч'ъ прул'е́тна, хúч' пе́-ч'ина гъ́ска прул'е́тнува пујно́ш'?!"* [MS,t,57]; ~ *за ина́ тапс'а́ баклава́ ... идна́ ука́ ме́т... сто́ дра́ма ниш'иш'те́, пулувúн ука́ ш'имигда́л за гу спич'е́ш ху́бавúч'ка* [MS,t,8].

сплаши (са)* pf 'го фати страв, се исплаши' ~ *"за ва вра́за сос ортома и да ви пусна нетри на дупката, да терати* (барате) *ламjата и, ако си оплашите нетри да клатнити ортомата, да ви извадам пак вън". И те стрексаха, ги вра́за и а пусна; те не отидоха до половина пънт, са сплашиха* [V,PM,220].

спле́ска* pf 'со силен притисок или со удар направи нешто да стане смачкано, плоско' ~ *кукура́тка и нъ кукура́тката, ви́ди шо́ гувури́ла, да:-фа́тиш та да: спле́скиш кут змúа* [ПК,2(Гър),61].

спле́снън* adj 'кога нешто од притисок ќе ја изгуби формата' ~ тиганиците *а́ко съ сплéснъни съ лънгúди* [ПД118].

спле́те pf 'од конец (преѓа) со помош на игли приготви облека, пр. шал, чорапи и сл.' ~ *му-сплите́х (нъ-де́тто) къ́пул'а́чка* (капа што ги покрива и ушите) *ус-ќуфќу́л'* (украсна туфка) [ПК,2(118)].

спли́на f 1. 'внатрешен орган, крвотворен, што се наоѓа на левата страна меѓу желудникот и ребрата – слезина' [ПД,115]; [BK(S),150]; ~ *така и стрjадното дете откраде съ́рцето, и тој го печи и го jади, нај-малкото сплината ја открадu, ja печи, ja изjади* [V,PM,231]; ~ *бо́лис, о́де пу-спли́нта, съ-изду́ве спли́нта нъ-чуве́ко, нъ-о́фцте* [ПК-,2(Грам),42]; ~ *та́тко по́ве́ки*

и́мąш бул'а́вą ǫт-спли́нąтą. Куре́мǫ стąну́ваше му тва̏рд ǫре́х и о́н ǫслąбу́ваше. Иди́н па̏т, ја́с мо́рąх дą-гу-но́сąм уф-Хиса́р нą-до́ктур [ДС(Ч),164]; 2. називот **сплина** го запишавме во описот на следново празноверие: ~ *оде на дъ̏рво, на слива, там ќе сече на дъ̏рвото и ќе му зборва, на пример: "на Драган му сечам сплинта"* [BV,150].

сплите́н* adj 'форма добиена со плетење' (во случајот на коса) ~ *но́гу ја-са́кąх ма́јкą. Б'а́ш до́брą же́нą, и ма́јкą, та́тко ви́каш на́јдо́брą стǫпа́нкą уф ц'а́лǫтǫ се́лǫ. Ко́сме́тǫ и б'а́ше ка́кǫ сфиле́но* (пишува: 'филено'), *сплите́но уф-пли́тки* [ДС(Ч),162].

спло́ти (сă)* pf 'се здружи, заживее во заедница' ~ *ут гул'а́мą по́мǫш ни би́ше со́јǫ нą-ју́јкǫ Ди́нą. Зближи́хм-сą и сǫживе́ąхм-сą сąс ни́х: ју́јкǫ Ди́нą, ју́јнą Мąри́(ј)ą и ни́фниǫ си́н Димѝтąр. Сплǫти́хм-сą и по́убáвǫ зąживе́ąхм* [ДС(Ч),163].

сплъ̏зга́лница f 'направа за лизгање, санка' [СК,336].

сплъ̏зге (сă) impf 'се лизга'; – в. **сплъ̏зне (сă)** [СК,336].

сплъ̏зне (сă)* pf 1. 'се лизна' ~ *сă-сплъ̏зна́* (= падна); 2. изр.: **сплъ̏зна ръ̏ка** 'подаде рака за да се поздрави' ~ *та́тко му им рече́: "Идити, си́нку, и Бог да дадé да доби́ите, како што са́кати, и така́ да до́јдити при ме́ни!" Тогáс деца́та, кату чу́ха така́ от та́тко им, и трои́ците сплъ̏зна́ха ръ̏ка и изле́зоха* [V,PM,20]; ~ *и л'у за подат на кумовата порта, викат и, кату за влезат у дума, зентјут за му бакни ранката на кумовиту. И сичките сватове за сплъ̏знат ръ̏нка и за седнат, но зентјут прав стои прет кумот* [V,PM,248]; **а́рно мо-сплъ̏зна́, не́к сă-чу́де са́а** (= му створи непријатност, му врати за некоја лоша постапка) [ПК,2(Ним),105].

сплъ̏знова* impf – в. **сплъ̏зне 2.** ~ *и сватовите за дојдат на дивојкините порти. И портите кату са отворени, за влезат у дома."Добро вечер! Добро ви најдохми!" И они отговорјат: "Дај Бог добро! Добрја ни најдохти!" Така прави сплъ̏зноват ръ̏нки един на друг и му прајат место* [V,PM,245].

спо́меник m 'материјално сведоштво, обично направено од камен' ~ *ло́јста кръ̏ј се́лто бе́ă, сă-ви́каа* **Зъ̏т-ка́мин** – *не́коо зъ̏т-ка́мин ме́сто, сè лузи́на би́ă, ме́стто тъ̏ка́ сă-ви́кше. Тъ̏ко́ф-ej, къ̏ту спо́меник не́къ̏к* [ПК,2(Гъ̏р),216].

спо́мин m 1. 'сеќавање' ~ *сè вирą ндусá, ни́што не́ зъ̏чувá зъ̏–де́цта зъ̏-спо́мин* [ПК,2(Шек),31];~ *то́о ме́-ј зą-спо́мин уд-а́јн зама́н* (спомен од дамнешни времиња) [ПК,2(Гъ̏р),-206]; 2. 'парастос' ~ *и му вели: "господине, ти са мол'а, на ти това пъ̏рстен, дај гу на царјут да гу продаде, да ми чини спомин по умиран'ето ми, ча немам тука некој рода роднина, ниту сестра и мајка да ми спомн'ат"* [V,PM,57].

спомне* pf 'се присети за нешто (за некого), односно зачува спомен' ~ *му вели: "господине, на ти това пъ̏рстен, дај гу на царјут да гу продаде, да ми чини спомин по умиран'ето ми, ча немам тука ниту сестра и мајка да ми спомн'ат"* [V,PM,57].

спо́нго n , zool. Spongia officinale, 'сунгер' ~ *спо́нгуто уд-мо́рто гу-ва́дъ̏т. Усне́го бъ̏ршъ̏хме дъ̏скичкъ̏та ка́ о́дъ̏хме нъ̏-учили́шттo* [ПК,2(Гъ̏р),105]; сп.: **свинге́р**.

спо́ре impf 'нешто се одвива брзо' (работа, одење и сл.) ~ *шо му-ва̏рве*

рабо́тта, по́-ско́ро шо мо́ж да: зава̀рше [ПД,132]; ~ *Го́спут гу дуближи́л и му-ве́ле: "Дубр-у́тру јуна́че!" – "Да́л-ти Бо́к до́бру, де́ду!" – "Ка́ ти-о́де ра̀бо́тта, си́н-ку, ти спо́ре?" – "Ех, де́ду, са̀-ма̀-ча̀м, а̀ма̀ и-Бо́к ќи-пумо́же!"* [ВВ,-309]; ~ *ва́ же́нта̀ тка́ла̀ та́м на̀-тре́мут. – Да́л Бо́к до́бру, ста́ру! Шо-па́ла̀ш ту́ка̀? – Пу́л'а̀м ка́к тка́јш, ниве́сту, и са́ка̀м да̀-та̀-пи́та̀м, ка́ ти о́де ра̀бо́тта̀? – Ка́ ќи-ми-о́де? – ка́ са́ка̀м, та̀ка́ ми ва̀рве. – Ама̀-ка́ гле́да̀м, че́ду, не-ти-спо́ре...* [ВВ,309]; – за гл. **споре** низ исечок од селскиот живот: кога се лупи пченка, работниците често се здружуваат, еден ден лупат кај еден, утре кај друг, така прават бидејќи работата во друштво *споре*, или *заспоруве;* ова се вика: *"на заим пумагајне"* [ТГ,347]. При истражувањата во Гуменца (населба јужно од Гевгелија, сега во Грција) ја забележивме и придавката ***спорна*** 'брза". Во РМЈ зборов е даден со поинакво значење: 'трае' (*лебов ќе ни спори два дена);* обратно во рускиот јазик семантиката на зборот е иста како во јужните македонски говори: *спорый* 'брз', сп. уште чешки *spořý* 'обилен, тој што дава многу'.

спо̀рли́а adj 'брз, лесен' ~ *та́а пле́т-ка-ј спурли́а; тка́јнто-ј по́-спурли́а ут-ве́зинто* [ПК,2(Га̀р),105].

спо́рну adv 'успешно, лесно' ~ *ка́ стигна́л у-то́ се́лту, де́ка̀ тка́ла̀ же́нта̀, а̀-пи́та̀: "Ка́ ти-о́де, ниве́сту, тка́јниту, ти-спо́ре?" – А-та̀ка́, ке́рку, а̀-та̀ка́. Ами-ко́ј та̀-на̀учи́ та̀ка́ ле́сну и спо́рну да̀-тка́јш, ниве́сту?* [ВВ,310]; ~ *си-ре́ка̀л на̀-у́мут: "Ај да̀-ви́дме и во́ мурафе́т на̀-де́уту" и за̀ура́л та̀ка́, ка́ му-ка̀жа́л ста́рицут; де́ду Го́спут гу-пита́л: "Е, му-ве́ле, ка́ ти са̀-пу́ле се́га̀ ура́јниту". "Спула́јти, де́ду, но́гу ле́сну у но́гу спо́рну ва̀рве се́га"* [ВВ,309]; ~ *за̀тка́ла̀ ниве́ста̀та̀, ка́ а̀-на̀учи́л де́уту и са̀-чу́де, ко́лку ле́сну и спо́рну са̀-тка́е пла́тнуту. За̀игра́ла̀ суфа́л'-ка̀та̀ у-ра̀цту на̀-мла́да̀та̀ же́на̀, и ниште́лките за̀пија́ле ка̀ту-кукошка̀, ко́га̀ куткудја́ка̀* [ВВ,310].

спосере (са)* pf 'изврши голема нужда' ~ *му вели на царјут: "ах царју, сношти засоних, ча бех аф среду моретy, и таму беши изл'алу един шуп кату губерна игла, и јазе на вра̀х. И кату саках да падна аф водата, си оплаших и са спосрах"* [V,PM,50].

спот f 'она што се излачува од потните жлезди – пот' ~ *шо спот са̀-истури уд-мене ваадан* [ПК,2-(АЌ),105].

спотне pf 1. 'се испоти' – за споменатиот глагол низ контекст на народското лекување на настинка: човек што силно се *настудил* се лекува на следниот начин: ќе ги стави нозете во врућа вода во која има ставено синапово семе, ќе седне така што пареата да му удира в лице, а главата ќе му биде завиткана со дебела покривка *"ич издух да не зимуве"*, добро да се *напари и да спотне* [ТГ,239]; 2. 'го засилува огнот, става дрва' ~ *спо́тн'-о: о́гино, на̀-адно́ч ќи-за́вре ра̀чо́ко* [ПК,2(АЌ),105]; 3. fig. 'присилува' ~ *спо́тн'-о: а́дно а́рно, да̀-ви́јш ка́ ќи-ка́же сѐ...*

спра́сна adj 'оплодена свиња' ~ *би́шка̀та-ј спра́сна, ско́ро ќ-и́мме праси́нка* [ПК,2(Крец),105].

спрати* (< испрати) pf 'кога некој заминува домаќинот му прави друштво до некаде (пр. до дворот) и се поздравува' ~ *вили: е́ти, ма̀ѓи*

да сă ни главе́ш' за е́фтин ґулн'у́к, да ра́бутиш' скắмпа ґулн'у́к!и и ги спрати́ха манџ'е́туму, тра́гнаха да по́јат да бра́кат ра́бута [MS,t,47]; *~ има́ха пуидин диса́јќ пари́, му ги да́духа и му да́ди то́ј ут пико́ч'у пу мра́ва пико́ч' и ги спра́ти* [MS,t,36]; *~ и по́питу там хазắр' , ги винч'а́ха ... ги спра́тиха дур на пампо́ру* (ги испратија дури до бродот) *сăс с'е́ по́пи, сăс с'е́ калита́та* [MS,t,13] – во текстот имаме проширена употреба на множинската наставка **–и** кај еднослоżната именка **поп – попи** (м. 'попови', за ова в. во граматичкиот дел).

спраш'и* pf 'истресе од прав' *~ и вили́: "н'е́мам вр'ắм'ą да си ги накфа́сąм ранџ'ắт'ą, да си ја спра́ш'ам и глава́та!"* [MS,t,63].

спра́ште* pf 'избега' *~ тăма́н до:-фа́тум, мо:-спрӑшти́, ни́где до:-не́ма* [ПК,2(Гă̆р),177].

спре́гне* pf 'кога добитокот се стави во јарем' *~ фче́ра ути́дух нан'и́ва, ра́нуту пасу́х улоиту ко́лку два́ сахати, се́тн'и спригна́х, ура́х, испучинува́х, ми са-прија́ди, запре́х улоиту, сидна́х, си-наја́дух, пак ура́х, се́тн'и ґи-пусти́х улоиту напла́днина* [ВБ(Нег),339]; *~ ути́дух на-ре́ката ґи-по́х, са-варна́х, па́к спригна́х, фати́х се́тн'и бразна́х ура́нуту ме́сту, зашо́ ма-би́ш'и и стра́х да-ни-дӑж'ди* [ВБ(Нег),339].

спреж m 'некаква билка што во минатото се користела како лек', ја купувале од *дуќан*. – Сп. за употребата на билката (лекот) **спреш** низ народско лекување на добитокот: кога некое говедо ќе се разболи, а не се знае од што, тогаш се прави *сприжувајне*, имено со брич ќе му расечат кожата на добитокот меѓу предните нозе, и во секоја посекотина се става зрнце *спреж*. По неколку дена посекотините ќе загнојат, потоа ќе ги исчистат и народот мисли дека тоа помага да се излечи добичето [ТГ,383].

спре́ма f 'тоа што се користи за облека, односно работи што се потребни во домаќинството' *~ Ко́а глида́ле нă-џа́рут си́нут нă-џа́мут се́ди и пучна́ле ви́е дă-си-зăфăркáвăт, дивоjчи́jнăта. "Е-е, дă-би́ди џа́рут дă-ми-зе́ва – ричé та́ пугуле́мӑта – зă-же́на, ја́с ќе-му-тка́jăм зă-џе́ла во́jска сè спре́ма, а́лишта дă-му-пра́вăм пу-но́ва мо́да* [ВЕв(Кр),301]; *~ ку́чинџто, ма́чинџто и пите́лчто кӑжа́л: "Ар-ама, ка́ ќи-до́jш, нă-мо́мӑта ќи-дуне́сиш спре́ма, си́чко ќи-до́нциш, ду-чура́пче, ду-папу́чки, ду-фуста́нче, ди-си́чко ќи-до́нциш"* [ПК,2(Иџ),285].

спре́мą praep 'спроти' *~ на́ли, ти́ą сą доmа̨ќи́ни. И сè mąкдо́нцки п'а́сни свúра у о̨на́ вр'а́м. И се́ą спре́мą нд'а́ла̨, ка́ ќе-на̨се́да̨т, џ'а́ла̨ ве́чар и свира́чити: ба́м, ба́м* [ЛС(К),121] – в. **сприту**.

спре́ма (сă) impf 'се приготвува' *~ "Е, ќ-о́jме – ќ-о́jме". Же́нта сă-спре́ма. Си-кла́ва пи́штулут, кла́ва шу-му-трiба́ло. Одă̆т. Та́ ве́чер, еj, мӑбе́т гуле́м, му́зика а́рна* [ДК-(Ран),131] – во контекстот, како и на други места, прави впечаток линеаризацијата, имено атрибутот се јавува во постпозиција во однос на именката: **мӑбе́т гуле́м, му́зика а́рна**.

спре́ми* pf 1.'приготви' *~ "Е, ко́j-е то́ пријӑте́л'?" – "Фи́л'ут". – "А рно, аj си́нко!", му ве́ле. Се́а ма́jка-му спримúла пугáча, сире́jне, па ле́п по́jќе дă-м-уднéсе та́му и нă-пријӑте́л'ут и де́тто дă-jа́де. Де́тто си-гу-зе́ва мӑга́рито, си-о́де* [ДК(Бир),149]; *~ пумина́ло ду-гу-ди́на. Му-ви́ка нă-та́ пӑрвӑта: "Аj-*

де, же́но, ко́а ќе-спре́миш зъ̆-во́јскъ̆та а́лишта". "Ха, ха, мъ̆́жу, то́ нъ̆-лу́ди гуди́ни се-збо́ри!" [ВЕв-(Кр),301]; ~ *та́ткуто фатил да-крӑ́чке. "Ка́к да: да́м мо́јта мо́ма на-тъ̆рго́въ̆ц, ко: ни: сме сјурма́си, дур не́ ли́че". – "Ја́с, рачел, и́м пари́ и да:-ублечум и д-ц-ку́пум съ̆́то". Удделе у дуќа́нто, накупи́ле, спримиле* [ВД,278]; 2. – **(съ̆)** ~ *ко́а са-стемни́ло, си-легна́ле да-спи́ат. А рно ама Ѓу́птино осети́л о́ти зме́о не́ма така́ да го-остáве и затóа са-спреми́л; на ме́стото дéка шо ќе-спијáл о́н, направи́л от сно́п ъ̆ржа́н'е чуве́к* [ВГ(Мир),272]; ~ *во́ му-ве́ле: "Ќи-до́јдиме у-съ̆́бута нъ̆ве́чирта". Не́јсе. До́шло съ̆́бута, му-ве́ле нъ̆-же́нта: "Спре́ми-съ̆ ќ-о́јме ва́ но́ш нъ̆-то́ ме́сто. Има а́рна му́зика, а́рно јъ̆де́јне. та́му ќи-съ̆-висе́лиме"* [ДК(Ран),131]; ~ *Се́дам годи́ни ќи-би́ди гол'а́ма су́ша, н'а́ма ни́што да и́ма. Су́вото* (поименчена придавка) *го-уни́шти на пло́дното, уни́шти да рва́та, уни́шти сè. И, ви́ка, затва́, на пло́днити годи́ни ќи-си-спре́миш хра́на за-се́дам годи́ни* [ЛС(К),112].

спре́мин* adj 'приготвен' ~ *а пъ̆-ва́ ма́јкъ̆-му и́мъ̆ше ве́за ду Митрупули́јъ̆та. Ут-та́му, га́либа о́на и́мъ̆ше не́што сус-то́ ъ̆рхима́ндри́тут; мукъ̆ажу́ва архима́ндри́тут нъ̆-ту́рскъ̆та вла́с: Апусто́л Пе́ткуф е нъ̆-Крушáре. И ут-та́м фъ̆ти́ја, во́јскъ̆та спре́мна, нъ̆-у́труто ќоат ќе-гу-чи́нат Апусто́л* [В,ЕВ,298]

сприпи́ра (съ̆)* impf 'се кара' ~ *съ̆ сприп'ъ̆́хми* (= се спречкавме); сп. **съ̆ припи́ра** [MS,s,106].

спри́ту praep 1. 'според' ~ *и кóј ут ни́х му са да́л пе́т карагро́шови, кóј две́, кóј иде́н, се́кој спри́ту куве́тот* (силата) [MV,K,271]; 2. 'пред' ~ *и ве́ли: Са́кам да ми да́диш на́врас ди́ското* (послужавник) *гла́вата Ис...–ува. И ца́рот си прижал'а́, оти закална́ спри́ту го́стити, неќа́л да си нал'у́ти, пувел'а́ да гу дунéсат гла́вата уфдискут* [MV,K,330] – во текстот крат. зам. форма за м. род **гу** (го) се јавува наместо формата за ж. род 'ја': **да гу дунéсат гла́вата**, што потврдува дека категоријата род во односниве говори неправилно функционира; 3. 'спроти' ~ *ка пумина́л су́бота спри́ту неде́л'ата, Мари́а М. и Мари́а И. тръгува́ле балса́ми мирослúви, да дуј де́ле да гу нама́жат на Исус* [MV,K,332] – во контекстот има и друг пример за нефункционирањето на родовите опозиции, случај на нарушена конгруенција меѓу субјектот и предикатот (л-фор.): **ка пумина́л су́бота.**

спријъ̆те́ли (съ̆)* pf 'стане пријател (со некого)' ~ *се́ки де́н де́уто и да́рва си-но́се и ли́ри си зе́ва, а́ма му но́се пу-две́ ја́јца. Съ̆-спријъ̆тилúа су-зме́ут* [ДК(Паљ),142].

спрове́де* pf 'допрати' ~ *ви́ка: "Слу́шај, ни́а ришíхми ве́чи да не́ га рабо́тими та́а рабо́та. Имами не́што собра́но". И на не́го му ста́ват у-една́ гол'а́ма то́рба зла́то; то́ј се́а не́ мо́ш да го-но́си, ви́ка: "Слу́шајти мо́ра да ме спровéдти до до́ма"* [ЛС(К),108];

спрости́ре impf 1.'пружа алишта да се сушат' ~ *ма́јка-ј во́нка, спрусти́ре, се́дни ма́лчко, сјáа ќи-до́јде* [ПК-,2(Гъ̆р),105]; 2. 'го изнатепа, го спружи на земја' ~ *вле́ве то́о въ̆́лко и лисúцта му-въ̆рзу́ве вре́јкта, у́стта. "Ајде, сјáа шо́ че́киш, му-ве́ле нъ̆-урáчо, зе́ми усте́но, те́слъ̆та; де́сит дъ̆-у́дриш, адúн дъ̆-бро́јш". Ќутéк, ќутéк, гу-спрусти́рът нъ̆-въ̆́лко* [ПК,2(Ним),266]; – в. **спрустру́ве.**

спро́стре pf 1. – в. **спрости́ре** 1.; 2. – в. **спрости́ре** 2. ~ *тъ̆ка́ ли*

биваáло, о-спрустрé нă-зéмта ут-кýтéк; ~ нă-тăкóф спрóстрјо:, тă дă нé-му-тéкне óш аднóч дă-сă-зăкáче [ПК,2(Гăр),105]; 3. – **(сă)** 'легна, се спружи како мртов' ~ *сја: флизéла уф-éдна удăјá, флизéла тáмка и едúн чувéк сă-спрустрéл, ýмрăн. Е, друк чувéк ин вúке: "то: ýмрăн'о: ко:-глéдиш читирúјсе дéна и читирúјсе вéчăра, а пóсле ки-стане ки тă-нăграáде"* [ПД,164].

спрострјан adj 'легнат, испружен' (без свест) ~ *детету кату виде, така са оплаши и падна на земјата полумертв. Излезе мајка му вăнка, кога го гледа детету спрострјан на двору, му вели: "што имаш, бре синку, дат (sic!) плачиш?"* [MS,s,38]; и: **спрóстрин** ~ *о-видéли спрóстрин нă-пăто дéк Трúте Вăрби* (top.) [ПК,2(Гăр),105].

спруму praep – 1. 'укажува дека нешто е усмерено против (некого)' ~ *тúи лáфуве шó-ј лáфше бúи спруму мéне, тýку ác сă-нăпрăвúх от н'áа слýшум;* 2. 'кога укажува дека нешто е поставено од спротива' ~ *спруму мéне сéде и сè мă-пуглéжде* [ПК,2(Гăр),105]; ~ *тóă уфчáрчăто: "Ти ли си тóă изгýбăњо?". О, о мáјкăта. "Ас-сум", вúкум. "Тăрчи, ричé пу-мéне скóро дă и-стáсăме". Сă-прăбрáме, нă-зăкăрá: нă-Бăлáсца, нă áдна кáрпа, ја кути тáа сóба ká-ј; сăшта тăквá áдна кáрпа, сáмо твá лúце дă гу-нéма, спрăма слăнце* [ПД,173].

спрýстрýве impf 'протега (пр. рака)' [СК,336].

спрути́ praep 1.'кога нешто се врши сообразно со нешто друго, според' ~ *да такá за пójми да ја с'ăјми ашламáта на нúвата. Субúрами идúн кóш', двá, спрутú л'уд'éту, спрутú аргáтиту ш'ту за úмаш* [MS,t,4]; ~ *војте на блатто, и реката шо течă пу стредин и шо носа имишта спрути местто, пу дека течă: пазарцката, киркалцката, пустолцката река, му идăт ут В оденцката река* [МЕ(Р),78]; и: **спроти** (без редукција) ~ *такá он отúде рáно рáно на цáрјут, са поклонú спроти зáконот, и цáрјут гу пита: "дéка бéши снóшти, Кулýф?"* [V,PM,10]; ~ *тогас и царјут влезе да са кăпи и са утру: гу извадиха умрјант от казану и гу зариха спроти царскиј адет* [V,PM,47]; со метатеза: **спурти** ~ *"да си куту жинен чувек трабуве да си направе руби спурти него, а не да се праве пирушан акалија"* (со овие зборови жената го укорува мажот кога се однесува несериозно) [ТГ,133]; и: **спрăти** ~ *Тогáс кадúата му велú сос л'ýтос за да гу оплáши, да га остáви женáта: "а бре беззакóник, зашто́ пристăпкаш зáконот спрăти пазарлăкот, што чинú?* [V,PM,12]; ~ *отúде Кира Мáргу на цáрјут, му речé: "добрé ми дójди, цáрју сфáту!" И чинúха спрăти адéтот млóгу циримóни. Вечертá нá кóните на мéсто зóп, алтăни дáваши* [V,PM-,140-141]; односно **спрăт** ~ *Господ дочу нéговата мóлба и му дадé: жената му останáла тéшка. Дојдé врéме, родúла еднó мóмче и спрăт тýрскиј зáкон му турили името Кýлуф* [V,PM,7]; 2. 'во навечерјето на идниот ден – спрема' ~ *човекот, ка чул, отишел, направил от смоква една паида и а клал спроти Бăдник на това место. Ка отишел на застрата, гледа фатен во паидата един сăдник, уловениот сăдник бил малечката самовила. Човеко се спушчил, зел му капата* [ШГ,5(406)]; ~ *Кój сáкше, зăкóл'ăвше курбáн, кój*

сáкше вăрéно гу дáваа пу кумшúj, пу рудни́ни. Слýжба прáваа на Митрóвдин, нá Св. Рáнѓил, нá Св. Атанáс. Уф Стуjáкăво гóстаа, прóваа курбáн двájсăт-трújсăт кýки. Мăртвин прáвăт спурти Митрóвдин, спурти зàпустéjне зà Бужúк [ИГ,118].

спрăсна pf 'истури течност во ситни капки, испрска' ~ *на пăтjут отивајке излези едно младо јуначе, жива вода носиши аф едно шишенци: момата га спрăсна малку, и заедноч тој си загина. Момата и ужувјала, и на татка ѝ жива га закараа* [V,PM,64] – во текстот предлогот **на** се јавува наместо **'кај'**: **и на татка ѝ жива га закараа**.

спрăсне pf 'брзо потрча' ~ *момa јоде за вода, [биќар јоде пу неја, [викна биќар, продвикна: ["Бре стој, моме, пучекај, [да ти стомни пуносам, [да ти рамо улекне". [Спрсна момa да беге, [и он спрсна пу неја. – [Свал'уваќи стомнăта, [зилен прстан са скрши, [викна момa да плаќе* [ТГ,368].

спрăснува impf – в. **спрăсне** ~ *гу з'éва тój кóн'у... и стăпнува на узингúјата, и-спрăснува кóн'у да б'áга* [MS,t,59]; сп. **испрăснува**.

спувjидýва (си) impf 'се исповедува' (зборува за своите греови) ~ *и да кажýва крăстéнио пукајáн да си мúи грéхови и пуудúле нáдвор сăта Јудéа сéлото, и Јерусалúмцки, и си крăстаа сити на Јордáна рéка ут нéгу, ка си-спувjидýваа грéхови* [MV,K,306].

спýгне (сă)* pf 'се спушти да трча' ~ *му-вúка: "Тéгли, кýмчо вăлче, сè сóмуве и крáпуве". И тигл'ájки кýп му-сă-скинá пáшкăта. Излизé удвóта, сă-истрисé и сă-спугнá пулисúцта дă-ă-фáте и дă-ă-удáве, óти гу-излăжá* [ВК(Пат),287].

спудáкса* pf 'воспита' ~ *мумáта му вилú: "т'ă гл'éдам јас т'éб'ą, млóгу éкш'ипну-си, jăс т'ą ниш'тáм т'éб'ą за измиќáрин, já-за т'ą в'éна т'éб'ą, за т'ą спудáксам"* [MS,t,26].

спудáксува* impf 'превоспитува' – в. **спудáкса** [MS,s,106].

спýжą f 'желудник кај птиците' ~ *нą жéлąшникǫ у (п)тúци и у живúнą тáкą вúкą-му сą* [ДС(Ч),142].

спýза f 'вруќа пепел со "*мáлки ж'ár-ч'анта*" ' [MS,s,106]; ~ *спýза-j уд óгино пéпăлта сус мăлéчки жáрчишта. Ки-цăрпниш ут шпóрто мăкáр уф пăпăлáрнико, жáр шо пăjмúне дóл – спýза тá-j* [ПД,135]; ~ *тá-j сúтна жáр шо пáѓе успéпăлта ут-шпóрто, ил' пă уф-тúа кăтуфто шо бúа áдно врéме* [ПК,2-(Драг),105]; односниов назив го среќаваме и во народското лекување на болешка на кожата: *чирот* се лекува на тој начин што се зема главица од кромид се испекува во вруќа пепел *(спуза)*, потоа се става на местото каде што е бронката (чирот) [ТГ,233].

спузнáj* pf 'препознае' ~ *афý jáдуха хýбаją сúч'ка, прóедрóто кáзува: ... "éш'ти ни мóж'ити да сă спузнájти?"* [MS,t,87]; ~ *ка-ja вúд'ă тój, трач'á и ангул'áса и сă-спузнáха* [MS,t,26].

спујýве impf 'поврзува некои работи едно со друго' ~ **глąвúна-j** *тó шó-j спујýве сúте дéлăве: ýшо, пáличник, плáс и кимéр* (делови на ралото) [ПД.121].

спулáj-ти (му) indecl. (израз на благодарност) ~ *си-рéкăл нă-ýмут: "Aj дă-вúдме и вó мурафéт нă-дéуту" и зăурáл тăкá, ká му-кăжáл стáрицут; дéду Гóспут гу-питáл: "E, му-вéле, ká ти сă-пýле сéгă урáјниту". "Спулáj-ти, дéду, нóгу лéсну и*

но́гу спо́рну вър̆ве сéга" [ВВ,309]; *~ јáзе и́мам у́м, но пари нéмам, затовá хо́дја ту́ка кату барли́в. Ама што да чинам? Колај нема. Сполáј му на и́мето, Го́спод такá сáка* [V,PM,13]; *~ тогас тојнака зема на старио р̆ăката му, га баца и му рече: "сполáј ти, деду! Тинака пак това што ми чини на меника, ки ти проштавам дур дек сам жив"* [V,PM,32]; *~ гу земá и тјáнака ги зáлепú трите алтăни на ки́лото, и от мăра чáс сéтни гу закáра ки́лото нá цáрјут и му вéли: "сполáј ти цáрју, што́ ни дадé ки́лото"* [V,PM,140]; споменатиов израз **(спулáј-ти)** го среќаваме во опис **на** обичајот поврзан со **божи́ќните празници**: – кога доаѓаат гости на вториот ден од *Бужи́ќ* домаќинот благословува со следниве зборови: *"Дубре дуjдете! Ка је арно Госпуд да даде; денешин ден за уф ного гудини; Госпуд да даде бири́кет и касмет; дедо Бужи́ќ да ни е на помош; и Св. Вашил' сус здраве да прачекме!... Здра ми си!"* – сите одговараат: *"Спулај ми ти! –Амин!"* [ТГ,89]; *~ му р'éч'и: éспулáj-ти млóгу!ú и си з'éха р̆ăнка* (се поздравија) [MS,t,84];*~ éхýбаја стóри! тýрни ха смóкфăт'ą... и сăс здрáви да си пóш' , спулáj-ти млóгуú* [MS,t,86]; – сп. изр. на благодарност (со **сполај ти**) од мајсторите – ѕидари за подароците: *"на који ки дунесе и који не ки дунесе бири́ќат версин* (благодарност)". Некои место **"бири́ќат версин"** велат **"спулај му"** [ТГ,297].

спуми́не* impf 'се сеќава, му доаѓа како спомен' *~ но́гу ја-сáкąх мáјкą. Б'áш дóбрą жéнą, и мáјкą, тáтко ви́кąш нájдóбрą стопáнкą. Кóсмéтǫ и б'áше кáкǫ сфилéнǫ* (пишува: 'филено'), *сплитéнǫ уф-плúтки. Спуми́нąм-гą сąс шáрнą бурл'áнą* (шамија) *нą-глąвáтą* [ДС(Ч),162].

спумо́гне* pf 'пружи помош некому' *~ нă-дрýгăта вéчăр: вăлко, мéчкăта, сúт сă-изридúле."Ими, рăчéле, тú ки-нă-рáниш уф-тáа дăлга зúма и тăкá ки-прăживéме. Нú:, шó ки-ти-путрéбе нă-тéбе, ки-ти спумóгнăме"* [ПД,154].

спусни* pf 'намести нешто да биде долу, спушти' *~ чуди се сега сонцето што да прави? Как се чудило, загледало, че на крај морето си оставила златните дрехи, та си спуснало јасните зари и хи зело дрехите, после утишло ф сараја си* [V,PM,265]; *~ сúте фýрни úмаа пишкýне* (вид прозорец но од штици, дење се спушта, а на вечер се крева). *И дикáнто úмаа пишкýне, сă-спýштаа дă-сă-зăтвóрăт ýбуво, а ут крáјта úмше дăска дă-мójши сисéдниш* [ПК,2(Гăр),85].

спусóбăн adj 'тој што умее и може' *~ "Дóктор сум", рăчé. "Дóбро, вéле, áма јáс тăквú дóктуре ги кóл'ум". "Пă дóбро, рăчé, áк сум и јáс зă зăкóл'ăне и мéн мă зăкóли" "Јáс, вéле, úмум éдно дéте, уф-кóжа-j сăт зăвúн и уф кóжа рáсте. Дáл' ки-си-спусóбăн дóктур ти мójто дéте дă-гу-излéчиш"* [ПД,148].

спутнýве (сă) impf 'кога на човек (или на животно) по телото ќе му се појави пот'...

спуфтéсин* adj 'нешто што го изгубил природниот квалитет', fig. 'за човек со лошо здравје' *~ кá сé-j пуддýл (пудбушúл) тóо чувéк, алúс спуфтéсина дúјна* [ПК,2(Ал),91].

спушти (са) pf 1. 'потрча' *~ ка дошел Алате, коа да виде, жента уф казанут. Предлозан избегал. Са спуштил пу него, и он, ка пуминал вике вагичката, не можел*

да го фтасе. Утишал на царут, му кажуве, зашто го фатиле и как избегал [V,PM,273]; ~ *кату наближила крај нихка, накарала сел'ането да ги испушчат заецот пред л'удето. Они, кату видели заецот, са спушчили да ги уловат* [ШК,5(424]; ~ *направил от смоква една паида и а клал спроти Бадник на това место. Ка отишел на застрата, гледа фатен во паидата един садник, уловениот садник бил малечката самовила. Човеко се спушчил, зел му капата* [ШГ,5(406]; 2. 'се нафрли' ~ *"Знаjш, ќи-тикӑжӑм, му-ве́ле се́га зӑшто же́нта вӑрза́на-е. Идну-вре́ме си до́е, же́нта а-на́е су-идну-чу́жцио чо́ек. Сӑ-спу́шти то́ нӑ-ме́не. Же́нта анди дӑ-пумо́гне нӑ-ме́не, пумо́гна нӑ-то́ пријӑте́л'ут. И ку́чито кӑ-бе́ше, сӑ-спу́шти, да́п – гу-фа́ти"* [ДК(Ран) 127]; ~ *Ви́а спу́шти-сӑ нӑ-не́а, гра́бни-ӑ, фа́ти-ӑ! – "Не́, мо́ре, ја́с та́ка си-пе́јӑм", му-ве́ле. Ти́а кӑ-сӑ-ја́шле-ја́шле, дури ину-вре́ме ре́кле: "Тре́ба дӑ-ви́диме. Ќи-се́диме: ко́j и́ма жӑ́лто го́мно – то́-е"* [ДК-(Бош),139].

спушту́ва impf 1.'пушта, остава да падне' ~ *и ба́бӑта му-испушту́ва идна́ плу́та сире́jне, две́... – "Пу́шти го́спуди, ба́ба не́мӑм дӑ-мӑ-пу́ле, де́ца не́мӑм дӑ-мӑ-пу́л'ӑт". Му-спушту́ва ва́ о́ше идна́ – му-пӑди́не и чики́jкӑта нӑ-ба́бӑта* [ДК(Лип),-117]; 2.'фрла' ~ *лигну́ва нӑ-пӑ́тут лиси́цӑта ѓо́а цувиса́на сӑ-чи́не. Пуми́нват риба́рте, м-уди́рӑт две́ стапо́j, ӑ-фӑ́рл'ӑт нӑ-врӑ-са́мӑрут. Она, дур-д-о́дӑт риба́рте, д-и-пруда́т ри́бите, идна́ пу-идна́, и-спушту́ва пу-пӑ́тут* [ДК(Лип),118]; ~ *Идну-по́п литури́сфа нӑ-дру́го се́ло. И то́ литури́jте и-но́се, ӑ-уди́ра, нӑ-пупа́jӑта му-ве́ле: "Бу́нда ти-но́сӑм, пупа́е". Она литури́jте, идна́ пу-идна́ и-спушту́ва* [ДК(Лип),118]; 3. 'нешто става на пониско место' ~ *до́лн'о: кра́j нӑ-вӑрте́нто, де́кӑ вӑрте нӑ-ба́бӑта, сӑ-ви́ке* **бо́т**. *Ба́бӑта-j пуд-ча́рго, до́лу, о́на гу дӑрже вӑрте́нто усо́ре. Сус-ба́бӑта гу-пудигну́вӑт ка́мӑно, гу-спушту́вӑт, кӑкво́ са́кӑт бра́шно дӑ-ме́л'ӑт* [ПД,171].

спу́шти (са) pf 'легна некаде (на брзина), се спушти' ~ *"Ќо:- ме́рӑме нӑ-мо́jо бо́j. Он би́ше кулку ме́не, тӑка́, уд-мо́jо бо́j не́-вӑру́вум по́-висо́к дӑ-би́ше". До́бро а́ма, мӑру-ва́jки-гу, зна́чи, сӑ-спушти́л де́фо уф-не́тре, до:-ме́рат тӑма́н. Ка́ му-чу́кне дисти́на кирфи́j узго́ре и де́фо не́тре фа́тен* [ПД,160].

спушќа (са) impf 'се симнува' ~ *на угри-слӑнца и на зajди-слӑнца ут негу има цел ред ридишта и долишта шо се свӑршуват уд идна страна су вардарцкото поле ут друга страна су Слајнцата утӑда ут Пазар. На ветя̆рут и на зajди-слӑнца са-пулja ут селто Пajик-планина коа тро-пу-тро се са спушкja су цел рет ридишта и долишта на jуг и угри-слӑнца ду "Полjто" и "Вардарijата"* [МЕ(Р),70]; и: **се спушка** ~ *селту сӑ нӑогjӑ туку речи истум нӑ стредин мигjу синурут ут угри-слӑнця̆ и ут зӑjди-слӑнця̆; мигjу негу* (селото) *и полjту ридишття̆ и долишття̆ сӑ jзрӑмнувӑт и кӑту рӑмнинӑ (jаваш-jаваш), не пузнӑjату* (не забележливо) *се спушкӑт нӑ долу* [МЕ(Р),79].

спӑжда impf – в. **спанди́** ~ *кӑко́в кӑсмет си има́л да спиеш сос таква́ же́на, коjа́ е една́ на земjа́та пречу́ена: ама кату не падна́ на ха́рин мӑ́ж, га спӑжда и па́к са́ка да га земи* [V,PM,11]; ~ *вечеро́т оти́де на дома́ му, ве́ли на жена́та му: "добро ве́чер, же́ну!"*

Жена́та му фати да не гу кабули, гу спӑжда, гу не́ки не́три да вле́зи, му ве́ли: "бе́гај от ту́ка! Ти́нака не́ си мој мӑж" [V,PM,15].

спӑле́ n 'шал со кој жените си ги покриваат главите' [СК,336] – в. **спале́то**.

спӑси́тӑл m 'заштитник' ~ *е, о́дӑт нӑ-го́сте уф-ма́јка-ј. Рипну́ве ма́јкӑта до:-а́пне нӑ-де́тто. "Не́м, то́-ј мо́јоо спӑси́тӑл", ви́ке змиј́чкӑта... изле́ве та́тку-ј, о́ште по́-гуле́м и о́н тӑка́ са́ќ до:-а́пне. "Ќу́ти, ре́кӑл, та́м та́те: то́-ј мо́ј спӑси́тӑл"* [ПК,2(Ним),162].

спӑтија f 'карти за играње хазардни игри' [ПК,2(Грам),105].

сра̨бо́ти* pf 'стори, направи нешто' ~ *А на̨-та́: ве́чар у-вудини́цӑта са̨-субра́ле да̨-пра́ва̨т куфире́нциј̀а ме́чкта, лиси́цӑта и за̨ј̀ут. За̨фати́ле да̨-са̨-пи́та̨т ко́ј шо́ ра̨бути́л. Ме́чкта му-ре́кла де́ка за̨купа́ла па́ри на̨-фил'а́н ме́сту, и де́тту чуј̀а́лу. Се́га ќи-ја-пи́тат лиси́цӑта шо́ сра̨бути́ла...* [В М(Трес),318].

Сради́н m 'име на итрец од народните приказни' ~ *Сради́н О̨а̨ о̨ти́шӑл на̨-сва́дба̨, а́ма̨ о̨ти́шӑл скина́т, но̨бле́ча̨н. Си́ти се́да̨т не́го не́ го̨ ка́на̨т. И о́н ни́ко̨ј не́ му о̨брӑште внима́нии* [ЛС(К),120] – во долновардарскиот говор кај заменките се забележува голем број нерегуларности, обично на релација: прав и неправ предмет, оваа ситуација е истражувана, она што останало незабележано е дека и субјектот се јавува во конструкции несоодветни; во случајот се јавува наместо неправ предмет: **и о́н ни́ко̨ј не́ му о̨брӑште внима́нии** (наместо: 'нему никој...'); и: **Стратин-о̨а̨** ~ *Имаше дно́ кади́ј̀а да-му-дојде́ Стратин-о́а̨а. Му-ричé кади́ј̀а на-Стратин-о́а̨а: "Да и́диш Стратин-о́а̨а до́ма-ми, да-ми-прика́живаш". Кади́ј̀а му-пушти́ мӑската да-това́ри тифте́рјите-му. Он, ка́к си-је-зе́л мӑската, хо́ди и је прода́ва (мӑската от кади́ј̀а)!* [ВС(Кир),293] – во текстот среќаваме употреба на предлогот **од** наместо 'на', кога упатува на посвојност: **мӑската от кади́ј̀а!**, што се третира посебност позајмена од балканските јазици; во македонскиот карактеристична за западното наречје. За ова сретнавме повеќе случаи и тие се одбележани на соодветното место. В тора посебност во текстот е неправилната употреба на членот (**Му-ричé кади́ј̀а на-Стратин-о́а̨а,** наместо: Му-ричé кади́ј̀ата), што може да се објасни со аргументот: запишувачот бил проф. со српско потекло (М. Вукчевиќ).

сра́нсво n 'туѓина' ~ *Зе́ме де́тто дӑ-га-изми́е че́шкӑта и та́а се-нӑпӑлни́ сус-зла́то. Исту́рве-гу зла́тто уф-кисе́то и ту́рве-га уф-па́звата. Нӑпӑлнуве-га па́к во́да, па́к ста́нӑла зла́то. И-кӑжа́ де́тто нӑ-ма́јка-му: –"Еска, ви́ке, ма́ма, ки-изле́зум уф-сра́нсво"* [ВК,281] – во текстот среќаваме неколку посебности: фонетска – преглас на 'а' во 'е' зад меки согласки (или што некогаш биле меки): **еска** < 'јаска'; морфолошка: употреба на номинативна форма во функција на вокатив (**мама** место 'мамо'): **е́ска, ви́ке, ма́ма, ки-изле́зум.** Во врска со заглавниот збор "**срансво**" којшто напомнува на "позајмен збор" ќе истакнеме дека приказната е запишана (и објавена во Софија) скоро пред осумдесет години.

срахова (са)* impf 'се плаши' ~ *а пак тре́тиа на́псо́вал на ца́рја ма́јката и ре́кӑл: "Го́спот да ми даде́, а то ца́рјови́те пари́ ништӑ" И сла́хал са та замино́ваше о(т) та́м ца́рја, ка́то́ тивди́л и ги дочу́л, што*

вревили за нек, и пуснал л'уде та ги докарали. И като зел да ги пита, пак тиа са сраховали да кажат што са вревили [V,PM,254].

сра́чка f 'стебло на житно растение' ~ *на-сте́блинце́то, то́ зле́но̣то̣, о̣тчини́чка, о̣т-жи́то, о̣т-о̣ве́с сра́чка му-ка̣жу́ва̣хме* [ДС(Ч),142].

сребарн adj 'нешто направено од сребро' ~ *тогас тојнака га вели: "дај ми дивојку вода да са напиа!" И тјанака му даде вода сос сребарн ибрик, си напи. Тогас га вели: "идиш ли дивојку, по мени, да ти земам за първа л'уба?"* [V,PM,77]; – односнава лексема се среќава во следново верување: ако на некоја жена ѝ умираат децата, таа уште првиот ден по раѓањето го *пумину̀ве детто низ сребрин пракуван појас;* овој појас уште го викаат и *сребрин вениц.* Појасот е црквена своина и за секое провлекување се плаќа (мала сума пари) *колку лек да се фате* [ТГ,121]; ~ *как ки кладиш остра сабја и как ки проминими приз тамунака, мрјажите ки си сечат. Ки идими оданъд морету. Талу има чешма, Маркува керка, ки га најдиш сос сребарни ибрици вода да нал'ај* [V,PM,77]; и: **стребрјан** ~ *де от малко време сетне бан'а са чини сос стребрјан тас, дјадото ја чуваши. Отиде стара самовила, ја купи од дјадото за да му стори што годе на детенто* [V,PM,218]; ~ *и малката, кога плачаши, т'а песна му пејаши и вел'аши: "ох чендо без имја, да ти знај бабати, ча е Константиново дете, да ти стори стребрјана л'улка, да ти л'ули"* [V,PM,228]; и: **стребрен** ~ *"Е, сега, му рекло, јошче адна работа има: на това поле има адин стребрен конак, забиколен от аскер; на вратата има два арчлана; внътре има адна мома најхубава"* [ШК,5(426)]; сп. и: ~ *стр'е́бна лъ́нм'и́ца* [MS,s,108].

среброл'убец m 'човек што претерано многу ги сака парите и е голем скржавец' ~ *близу при сиромахувата къ́шта и́маши една къ́шта, на која седјаши един владика. Това владика беши млогу харин човек, ама млогу среброл'убец: не кајдисуваши на некој да даде една пара* [V,PM,37].

Средеро́к top. 'пошумен рид, место меѓу реки'; Ј. Иванов го објаснува од *Средорек* (со метатеза) – од едната страна тече реката *Дели́ кравја́,* а од другата има дол. Топонимот *Средорек* уште е регистриран во Кукушко и во Благоевградско [ЈИ,Ми...,197].

сред-ноќ f – во следново суеверие е регистриран заглавниот збор: штом првите петли ќе запеат, значи дека **сред–ноќ** поминала или *пракарішила* и дека наближува *зора.* Народот верува дека штом ќе запеат првите петли значи дека се повлекуваат злите духови, т.е. *лушутијте* (како што ги викаат во Гевгелиско) [ТГ,10].

сред-село n 'широк, рамен простор среде село, каде што луѓето се собираат особено за празник, плоштад' ~ *и сéга цáрут нъ́ре́дил нъ́жéнъ́-му дъ́-ъ́-изва́дъ́т нъ́-сре́т сéло, су-плу́нки дъ́-ъ́-да́въ́т. Дъ́-гу-бе́ри цéл свéт сè у-плу́нки дъ́-ъ́-уда́въ́т ут-стръ́мутила́к* [ВЕв(Кр),302]; ~ *разбулел се дете нежинено, [нити жинено, нити армасано. [Пусакало нешто пунуда, [нешто пунуда, шиќер црни сливи... [се удбрала мома уд сред-село, [мома уд сред-село, баш та ми терзијка, [му нусила нешто пунуда* [ТГ,-158]; –

заглавниот збор го среќаваме во опис на народен обичај поврзан со божиќните празници: на вториот ден од празникот *Бужиќ* до пладне луѓето се веселат дома со вино и печени колбаси, а попладне одат *на сред-село, на саир.* Тука ќе се собере многу народ, гајдациjата ќе свири, а младите ќе играат оро [ТГ,87].

среду́ adv 'упатува на место што е средишно од нешто – среде' ~ *и кога́ дошли́ среду́ мореˊту, она двата чини́ха збо́р да гу фӑрл'ат Кулу́фа нетри на мореˊту и да му зе́мат има́ниту* [V,PM,8]; ~ *Марку вјахна на негова кон'а, зема и тешка бозлугана, гу пристигна дури аф среду мореˊту, и как гу виде от срешта ошти, ча е бил јунак...* [V,PM,77]; и: **срјадја́** ~ *на срјадја́ се́лоту и́маши една ахта́рница, та са берја́ха ма́лку у гол'а́му. И кату бе́ха собира́ни си́чките чорбаџи́е, збору́ваха се́кој што си зна́ши* [V,PM,31]; ~ *Грујо Шкиндерлиа речи: "јазика ки ида през мори, Марковата керка да га зема". Тогас кон'у му вели: "тинака на моите греди да кладеш остра сабја, ча на средја мореˊту има една стара Јуда самовила"* [V,PM,77].

среду́лник m 'средина, средиште' ~ *но́го ме-ј сла́тук сридулнико утлубуни́ца; гу са́кум и сридулнико ут-баклӑва́та* [ПК,2(АЌ),105]; ~ *нӑ-ча́рго у срӑду́лнико пуми́нуве вӑрте́но. По́сле, го́ре, де́к свӑриу́ве вӑрте́нто, ка́мӑно де́к сӑ-фа́ште, то́ сӑ-ви́ке бӑлтӑлӑк* [ПД,171]; и: **стридулник** (пр. на леб) [СК,336].

сре́те* pf – в. **сретне** 1. ~ *тарги́увӑ пӑто, и о́н си-о́ди до́мӑ зами́сл'а н: "излажа́ ме, ви́кӑ, то́j, не́ до́вӑ. Мо́ш е бо́лан, што́ зна́м". По́сли дсти́нӑ, птна́jс де́нӑ, па́ се срти́ли* [ЛС(К),130]; ~ *а́jде тӑргна́ме сјӑ зӑ-ф-се́лто, са́нки ма́jка ка-ви́дум ас та́м! Удеjки нӑ-стрӑте́ ади́н чуве́к уд-на́што се́ло, глу́х би́ше, Сарби́не му ви́каа, ба́ш Сарби́не, пу-ту́рцко сарби́не зна́чи глу́х* [ПД,172]; ~ *уф-Ку́латӑ присти́гнӑх уф-чти́ри ча́со. Та́м сре́тих но́гу чув'а́ци от-мо́jто се́ло Чуфлици́к. Сӑ-зӑчу́дих. Б'а́хм сас-ре́ч та́тко и со́jо да-оста́нӑт на-имо́то уф-сло́то* [ДС(Ч),167] – во текстот се забележуваат 2 посебности; првата морфолошка: членување на географско име (и кога е стилски неутрално) – **уф-Ку́латӑ**; втората (посебност) лексичка: присуство на малкупознатата фраза: **б'а́хме сас-ре́ч** (= се бевме договориле); и: **стр'а́ти*** (**стрете**) ~ *ади́н и ути́вал пуjно́ вр'ӑм'ӑ за да ра́бути и гу стр'ӑл ади́н харами́ja на пӑнт'о́* [MS,t,18]; ~ *и ка́к оти́ваши на пӑтjу, аф една́ го́ра голе́ма нетри гу стрjа́ти еди́н го́л чове́к и му ве́ли: "де́ка и́диш така́, бе побра́тими?"* [V,PM,20]; ~ *кугá за т'ӑ стрӑти по́пут, да му рич'е́ш', да до́jди вич'аро́т на усимт'а́ сӑтут* [MS,t,68]; ~ *на пӑнт'ут стр'ӑ туха ади́н пампо́р' да и́ди ут Аме́рика* [MS,t,86]; ~ *ету на пӑтjут гу стретоха три жени: тиа били неговите наречници. Му вел'ат: "синку, дека ке да идиш?"* [V,PM,74]; гл. **стрете** го запишавме и во следново верување: ~ *а́к тӑстре́те нӑ-сӑба́jле, ка́-о́jш нӑ-о́рне, прӑф нӑ-пӑто, не́куj шо и́ма а́рна ду́ша, шо мо́-j а́рин по́лизо, ни́што не́ма дӑ-т-сӑ-слу́че ло́шо* [ПК,2-(АЌ),87]; в. **стрејкја**.

сретне (и: **срешне**) pf 1. 'кога на некое место ќе се стават двајца или повеќе луѓе' ~ *като вӑрвjал по пӑто радостан и кефлиjӑ, срешнал еден овчар с три хил'ади все бjали овци. Овчаро го запитал:"Л'у кол-*

чи̏ш поминеш все си радостан... от што ти дохожда таја радост"? [V,PM,280]; ~ *купи́-му ма́јка-му три́ вӑдици. То́ утиде нӑ-ре́кӑта ри́ба дӑ-ло́ве. Фа́ти-си адна́ ри́бичка. Трӑгна́ нӑ-паза́ро дӑ о́де, срешна́а-гу Евре́јто* [ВД(Ник)280]; ~ *Не́ зна́јме ут-та́м нӑ-тӑка́, а́с ду-та́м зна́м, нӑ-тӑка́ не́. До́лнуто По́ле, Со́лунцко По́ле, та́м утида́а. Нӑ-Сире́ Го́л'ут ли сӑ-сӑрте́ли, де́к сӑ-сӑрте́ли. И До́от До́нчо че́тта шо́ би́ла и та́а замина́ла* [ПК,2(Пл),251]; 2. 'пречека' ~ *дур да влезе на крал'увата одаја, детето като беши хванал да мо дава каршилик на крал'а, да му отговара преслатки збори, да мо вели на кралу, зашто не излези да го сретне, да го брани от псетите* [V,PM,244] – во контекстот, во една реченица среќаваме два случаи за обопштена употреба на множинската наставка **-и**, еднаш со еднозложна именка: **збори** (место 'зборови'), втор пат со именка од ср. род: **псети-те** (место 'псетата'); што го сметаме за образец позајмен од тур. јазик; се работи за ситуација досега необработена – за ова в. во граматичкиот дел.

сре́ќа f 1. 'пријатна расположба и чувство на радост' ~ *и наре́шниците, и-то́ј и-слу́шал. Пӑрвио наре́шник му-ви́ка: "Тва́ д'а́ти да е зра́во и-жи́во". Вто́рио ви́ка: "Сре́ка гол'а́ма да-и́ма, а тре́тио ви́ка..."* [ЛС(К),107]; ~ *ц'а́ла сре́ќа уф-пла́днина, на-ручо́к вр'а́ме, дуј де́ при-на́с иди́н ујни́к, на́ш родни́на от-Спа́тово. Он ни доне́с ра́досна ве́с. По-пӑто видел заве́ани о́фци* [ДС(Ч)165]; ~ *пӑто б'а́ш ло́шо на пра́вн и ко́лата са-првӑрти. Ја́с сас си́чкит дӑрва са-на́јдох путтува́ро. За сре́ка гул'а́ма падна́х пот-кри́вото дӑрво и то́ва ми го спа́си живо́то* [ДС(Ч),163]; ~ *"ка́к ќи-му-ста́вим и́мто?" – "Мечо, сга́ уф-ме́чкина дупка го-на́јда и-тва́ и́ми ќи-му-ста́вими, ви́ка, сре́ка е та́а"* [ЛС(К),108]; 2. 'судбина' ~ *ца́рут му ве́ле нӑ-вудинча́рут: "Ви́а де́цӑта тво́ј-сӑ?"– "Ја́с, му ве́ле, де́ца не́мам. Ви́а ми-и-дуне́се стре́ќӑта"* [ДК(Лип),115]; почесто место **сре́ќа** се употребува турц. 'кӑсмет'.

сре́шта f 'средба' ~ *и като́ навӑрви́ло де́тето, на кра́ј касаба́та, сла́хал са едно́ ќосе́ да и́де от ло́ф, та му рекӑл: "До́бра сре́шта". А де́тето ни му отгово́рило* [V,PM,256]; в. **сре́ќа**.

сриде́ш m 'средина' ~ *"Мӑ-ви́кӑт дӑ-кӑрстум, а́с но́го крӑштӑлни́ци и́ам". Оде та́м, бли́же, бли́же, изде́ла пулви́нта нӑ-до́л. "Ка́ мо:кӑлде́ и́мто?" – "Ближе́ш, ближе́ш уд-сриде́ш нӑ-до́л"* [ПК,2(Мор),226].

Сридопосници pl. 'празник на кој луѓето што постеле се причестуваат'. Сп. суеверие: тој ден рано наутро домаќинките на вратата врзуваат црвена преѓа, со мисла дека тоа ќе им донесе здравје [ТГ,47].

срикме́ n 'вид мрежа за фаќање риби' ~ *ри́баре́то, о́ни на Сру́ма сас срикме́ мло́гу ри́би лувиха и на-паза́ро за продава́не га-носи́ха* [ДС(Ч),61].

Срја́дната Пе́хца top. – на тоа место имало *пехца* (печка за топење на железна руда); споменатава работилница за обработка на железо подоцна била претворена во воденица (Д. Броди, Драмско) [ЈИ,Ми...,197].

Срјадно Гонило top. 'место покрај *Задменска река*' – според Ј. Иванов овде *гонило* се јавува со значење: место каде што реката брзо тече и просто ја промива (*ја гони*) рудата (с. Старчишта, Драмско)

[ЈИ,Ми...,197]. Во односнава регија има повеќе места со остатоци од обработената железна руда, што се потврдува и во микротопонимијата, пр. топ.: **Скура́ӑта** (место на кое има купишта *згура* = остатоци од претопена железна руда) [ЈИ,Ми... ,195].

срке impf 'јаде на брзина нешто течно' – сп.: летно време место салата се *срке таратор* (ќе се земат неколку *чешина* лук ќе се исчистат и се чука во некој длабок сад, потоа ќе се засоли и се полева со оцет и вода) [ТГ,19]; кај Малецки: **стр̆а́ка** (и: **стр̆ка)** 'јаде со лажица нешто течно' [MS,s,108].

сркне pf в. **срке** ~ *и сéга, вичéра гáаре дáвӑт. Тúа̨ слýкте му-нóсăт нă-нúх двýјцта дă-вичéрӑт. Му-вúке нă-дéтто: "Ас шó ќи-прáм и тú тó". Сáркни, тóпни зáлкут, фӑ́рли-гу зăд-нéго, а пă килúме шă-рéни уд-милúна* [ПК,2(Крец),299]; – споменатиов глагол го среќаваме во описот на следново суеверие: болното дете ќе оздрави ако *сркне* од "светена" вода; *крст мијајне* е првиот лек што се користи кога има болно дете; "лекувањето" се состои во следното: крстот ќе се стави во чаша вода (*да се крст измије*) и при тоа се пази дали ќе се сторат меури, ако се сторат значи дека детето е *урочино,* во тој случај откако ќе го извадат крстот му го даваат на детето да го исмука, потоа три пати ќе *сркне* од чашата, за на крај да се измие со преостаната вода (се разбира дека ваквото суеверно лекување се однесува на минатото и денеска ретко ќе се сретне) [ТГ,123].

срмали adj 'направено со срма' ~ *фати се Бојо, на оро, [орото грубе биз тебе, [иргејне питат пу тебе, [– как да се фатам лудо, на оро, [тате не ми купи фустан, [фустанче, срмали кулан* [ТГ,369].

сро́нин* adj 'нешто сторено на мали делови' (пр. кога зрната од класот од пченка се симнати) ~ *кушáр-та-ј амбáр зă-чýвне мисúрка ká-ј сро́нина, ká нé-ј нă-кубáци* (**кубак** = клас од пченка со зрна) [ПК,2-(Драг),60].

Српско n 'Србија' ~ *што си веле, ем гуворе: "Варај Боже, мили Боже! [Ка сум тенка да висока, [још̀те да сум црнојока, [ки ме неме нигде мене, [ни ув Турско, ни уф Српско"* [ТГ,348].

сру́ка* pf 'свика' ~ *и кáто́ са стемни́ло, распла́кал са, што да пра́ви. Та му́ са евúло нозúкана дјáдо и му рекло́: "Ни-бо́ј са сúнко! Јас шта е свăршја тáзи рáбота"; пак дјáдото сру́кал мрáвките, та отбрáли семјáтата сјáко на башкá* [V,PM,258]; ~ *пак рúбата билá цáрја на дру́гите и отишлá, сру́кала ги фрéт, нашлú прăстен'а, донéле го. Сéтне пак ни знáе, на котрá да даде прăстен'а* [V,PM,258] – заменската форма **котра** 'која' влегува во лексичкиот слој на архаизми; сп. во рус. јазик.

Срăби pl. 'јужнословенски народ' ~ *си дójдух туќá; и тук нájдух А нгли, Гáли, Италúји, Срăби на сулýнската перифéр'а* [MS,t,2].

срăвин adj 'нешто искинато' [СК,336].

срăвýве impf 'раскинува (нешто)' [СК,336].

срăк-а̨ m 'гранче' ~ *тăј ми бо̨сил'áк нара́снал, [по̨д нéго̨ о́фци плáднäха̨, [по̨д нéго̨ л'ýди сдјăха̨, [о̨т тáм минá лéвн Мúтр, [лéвн Мúтре трзúјчто̨, [скúна̨ си срăка̨ бо̨сил'áк ...*

ссáј (мл'áку) impf 'цица, смука (млеко)' [MS,s,106]; сп. **ц'áска*** .

ста́а (и: **ста́ја**) f 'просторија во куќата, за живеење или спиење' (почесто

се употребува називот **соба**, в. таму) ~ *и вăрвăт-си хóра нă-гóре, нă-дóле, пúăт, јăăт, нé плáштăт, сáмо прúкăски нă-чурбамúјата му кăжýвăт. Чурбамúјата нé-ј нă-тиз-гјáут. Тó се уддéлно, уф дрýга стáа* [ВК,283]; ~ *тáа зúма ни дăвáа јáдне, нă-шлéн пу-áдно кúло лéп ни-дáвше цáро уф-Сóфја кá бúме. Уф-аднá стáја шéс фамúли сéдăхме. Нóго нăрóт. Тáм бạгáхчăто, кут нéкуј цúгане кáк сă* [ПК,2(Иц),283]; ~ *бạрáките бúхạ стáри, трóшни, дýтрạни. Нạ-дạжлúвọ вр'áме óдạтạ тчéш ọт-бạмáтạ пу-крóвọ и пу-дувáртọ ý-стáите* [ДС(Ч),169]; ~ *Мạрýшка фл'áлạ в кăштатạ. Тáм имáлу четрúăсте стáи. Т'á утвáр'ạла и зăтвáр'ạла сúчки врáти, нúјде нúшту ни-нăшлá. Нạјсéтне, кăтó стúгнăлạ ду-сéтнăта стáјạ вúд'ала умр'ál мăш* [ВД(ГБ),330] – во текстот партицип, л-фор.: **умр'ál** се јавува во функција на придавка, наместо 'умрен'.

ста́блу* n 'дел од растението меѓу гранките и коренот'; називот **ста́блу** го регистриравме во објаснувањето за тревата **ло́пуф** – *рáсте висóко нă-гóре, кá ки пурáсне стáблуто дáве кýту бóцки, гулéми лúста дáве уд-дóлу* (со него ги трујат рибите) [ПД,123].

ста́ва impf – 1. 'бидува', в. **станува**

1. ~ *и охчéре стана та é рáспра* (торбата). *И што да вúди ф нéе? Што бјéше пăлна парú. И тогá са восрадóва охчéре, и зúма парúте и стáва пăрф на селóто* [V,PM,261];

2. 'се крева' ~ *"Да ставаме ли?" – Тија са били готови – да заспат, та да станат долу да ги искол'ат. Та – "Да ставаме ли?" Пăк т'а рекла: – Оште, оште нимој ставајте, оште, оште, нимој ставајте!* [ВД(Кал),335]; ~ *дéјту си-утúде дóма. Му-вúка нă-тáтку-му. Ајди тáти, éла да жúвиш сéга уф-Скóпје, уф-грáдут. И си-гу-зé тáтку-му тáм. Јáс кăту вúдих шó стáвише тáм, бóгăми и јáс си увăтúј тáм* [ВЕв(Кор)]; 3. 'тура' ~ *нú гу-зạпишýвạхме нạ-нáшите пл'á-ки, árнọ áмạ дрýгиọ дéн гọ-брúшхм. Уф-фтóриọ клáс ги-нạучúх бýквите. Учúтлкáтạ стáвạше ни ọцéни ọт-шéс ду-дéсạт* [ДС(Ч),161]; 4. изр.: **става каил** (= се согласува) ~ *како видела, как сја чашата напăлне алтăнјă, поискала да ја земе и му давала ду десјат товара алтăн'ă, а тој ни ставал каил. Т'а како видела, чи ни ште можјă да ја земе сходила сја с нег* [V,PM,285].

ста́ва f – 1.'земјоделски термин': кога снопјето ќе се исушат добро ги собираат во **стогови** или во **стави**. *Ставата* е *крстина* од 13 снопа; се прави на следниот начин: се земаат 4 снопа и се ставаат во вид на крст со класјето на внатре; потоа врз секој сноп се ставаат по 2 снопа; на крај на врвот се става 1 сноп [ТГ,339]; ~ *кá сă-наакáли нă-стáфте áдни бăбạмáне* (големи врапци), *ќи–изéет жúтто* [ПК,2-(Гăр),27]; ~ *стáфте, снóпуфто кá ќи-ј-рạстýрме пу-гýмăнто, и сéтне ки-вăршиме* [ПК,2(Крец),80]; ~ *за дунисáт снóпиту ут нúвата, за ха растувáри на враш'úлуту...за ха стóри стáва гул'áма* [MS,t,66]; ~ *вразáч'инут ха... врăзува снóпи; пу д'éсит' снóпи ха práи стáва* [MS,t,66] – во контекстот има потврда за проширената употреба на множинската наставка **–и: врăзува сно́пи** (место 'снопје' или 'снопови') ; 2. 'изглед на човекот' ~ *вúј-мо: стáфта, алúс уфицéр* [ПК,2-(Грам),105].

ста́ви* pf 1.'намести, остави некаде нешто' ~ *сéга знáе, си вéле: "Шó ми прáе жéнта?" Мóр жéнта ă-пăдúне кăбăтлúа сéга, ама жéнта нé-е крúва. Он-е крúф шу тúде.. – "Шó ќи-прáм сéга? Ќ-óдăм јáс у-Индúа". Ќ-óде. А му стăвúла и пáри тá. Жéнта знăéла, му клáшла нúшто* (нешто) [ДК(Ран),131];~ *мáлкио кажáл: "Нимój тýка да-спúете, тýка úма змúи". Нé-са-га-послушáли и легнáли да спú-ат. Дујдóа змúите да-ги-изéдат. Нájмáлкио брáт ги-утéпа и ги-от-сéче главúте и ги-стáви у-тǫрбáта* [ВС(Кал),337]; ~ *ă-зéле óфцăта, ă-испичúле, устăвúле трó лój. Ма тó лójут гу стăвúле нă-пинцéрта. Гу-стăвúле нă-пинцéрта и вáа лисúцта грéде гу-зéва лójут ут-тáму* [ДК(Дур),147]; ~ *и ка ки дójде у-тóплуту врéме укулу-Велúг-дин, ки-пóчне тó дǫ-сǫ-рóе, и ки-си-гу-удвúвиш ка ки-úма пл'ускáни сéмијна и ки-дójде врéме ки-збýвне тá кутúјта дǫ-сǫ-рóе, ки-си-нǫбé-риш кăпúна, ки-си-нǫбéриш лúсте и ки-си-стáвиш* [ВМ(Стр),317] – станува збор за одгледување на свилената буба; 2. 'постави' ~ *вéчáртǫ, двǫ-трóицá билú лǫвицúи, вúкат: "Слýшај, кáкǫ мóжи нúǫ дǫ-гǫ-зéмм дтéтǫ, дǫ-гǫ-спáсими, нáли". И пóмислили, ќи стáвими зǫс'áдǫ* [ЛС(К),108]; ~ *вúкǫ: "Слýшај, нúǫ ршúхми вéчи дǫ нé гǫ рабóтими тáа рабóта. Имǫми нéшто сǫбráнǫ. И нǫ нéго му стáвǫт"* [ЛС(К),108]; 3. 'именува, даде име' ~ *"Кáк ќи-му-стáвим úмтǫ? Мéчо. Сéга уф-мéчкина дýпка гǫ-нájдаа и твá úми ќи-му-стáвими, вúка, срéкǫ е тáа"* [ЛС(К),108].

Ставре – м. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,115].

ставрóса* pf 'распне на крст' ~ *кугá гу фáтиха Исус Христóс и гу дикасáха за да гу ставрóсат и брăкаха дрăвé да му стóр'ǫт крăс* [MS,t,45]; ~ *му сǫ рéкле на нéго: ето за Ис..., шо са чинú човéк Профúтин, стрáшин и на лáфот и на рабóта кри Бóга и на сăто инсáн; да как гу прудусувáле Книговúтите и Старéите за тéшка омрéш, да гу ставросáле* [MV,K,253].

ставросáн adj 'ставен на крст, распнат' ~ *кáк флéгле уф грóбот, видéа млáд детéнци, сéдеши на дéсната стрáна, убличéн бéла рýба. Ричé на нúх: Исус На... а пáлате на ставросáн, стáна, нé ј тýка* [MV,K,255]; ~ *и гуворú Ангелут, и ричé на жéните: Ним си плáшити вúа, јáс знáм шо пáлати на Исус ставросáн. Нé ј тýка; стáна, кáк си ричé, елájти, видéјти мéстуто шо лéжиши Афéндут* [MV,K,289].

ставрóсува impf – в. **ставрóса;** со исто значење: **крастóсува** (= распнува на крст) [MS,s,107].

ста́ду n 'група добиток, обично ситен' ~ *стáду офци, кози;* но и: **биљýк** [MS,s,106]; ~ *тójнака са чýдиши кáк да кáжи на господáро му. Бúшката са научúла, ката дéн от стáдото бéгаши кадé горáта чá тáмо имáло двé брáтќа* [V,PM,-115]; ~ *бегајке, отиде на рамно поли, најде един чобан, пасиши стадо овци, му вели: "поможи Бог, брате". "Дај Бог добро". Ђаволот пак му вели: "ох чобанче, молим на тебе, нá таја мојта руба, дај ми твојта"* [V,PM,234]; ~ *они му удбúја и тúја шо-прáвеа зулýми тăквúја, тă-с-принудúја кумúтите, Апустóл су-чéтта дă-и-збéрăт стáата, дă-и-истéпăт Гéгите и дă-и-нóсăт уф-нăтре, уф-гóл'ут, уф-*

Ку́лчуфта, дéка бéше Цáм-кули́ба [В,ЕВ,297]; ~ *на-ручóк вр'áме, дуjдé при-нáс идúн уjни́к, нáш родни́на от-Спáтово. Он ни донéс рáдосна вéс. По-пáто видéл завéани óфци... отúдóа на тóва мéсто. Тáм санáшле полови́на от-стáдото* [ДС(Ч) 165]; ~ *и пак са варна уврjанот на полету, га гленда, дjаволот отиде на стадото, са чини чобанин. Тогас увреинот му вели: "а бре, jазе ти метнах нетри на морету, как ти пак изл'ази?"* [V,PM,234].

ста́дна adj, f 'нешто што се однесува на стадо' – изр.: **дéвит-ста́дна ку́чка** (се кажува за жена премногу агресивна, сурова, без обзири; буквално: – кучка што чува 9 стада) [ПК(Гăр)].

ста́клн* adj 'нешто направено од стакло' ~ *и виндýзи стáвахм. Они са-чáши от-стáкло, стáклни чáши. Стопл'ýват-са сас пáмýк потóпн сас спири́тис. Тáка стóплнит чáши стáват-са на-гăрдит и на-гăрбо* [ДС(Ч),164].

Ста́мбол m 1. 'голем, главен град во Отоманската империја – Цариград' ~ *ѓáвуло па нă-мужéл дă-гу-грéше. Дéтто си-уддé ви́ке ус-кăвици́та, уф-Стáмбул ли, дéка уддéл. Идă ѓáвуло, нă-стáрио му-дáве éдна кéл', éдна крáста* [ПД,144]; 2. 'златна монета' [ИГ,128].

Стамбóлска пóрта top. 'месност во Стамбол (Цариград)' ~ *кинúсаа да úдат кату нá Стамбол; та едúнojут отúде от дрýг пăт, дрýгиот отúде от дрýг пăт. Единójут отúде по-нáпрет трú дéна на Стамбóлска пóрта* [V,PM,144].

стамболи́а* m 'жител на Стамбол' ~ *кату знаиши он млого враговчини, добили за малко времjа пари млого и беха сторили конаки гулеми, штото нетре у Стамбол кату нихните кунаци други не имало. Отидоха сичките стамболии да а глендат* [V,PM,...].

ста́мбулка f, bot. 1. ~ *тá-j чурéша, óна-j гулéма, рупкул'áва-j* (кога се jаде се прави шум – **рóшке**), *нóго-j ýбува;* 2. ~ *тúква зă пéчне, óна-j бéла, úма кут-дилúме, дилúме, нóго-j блáга, сă-jáде (сă-пéче) зúмно врéме* [ПК,2(АЌ)106].

Ста́мова Бу́к top. 'ниви, наоколу шума' – од л. име *Стамо* + *бук* (дрво), место 'бука' – архаична форма. Освен тоа треба да се одбележи нарушената конгруенција: именката во машки а придавката во женски род: *Стамова Бук* [ЈИ,Ми...,198].

стан m 'голема домашна направа од дрво, служи за ткаење платно, штоф и др.' [ДС(Ч),58]; в. **разбоj**.

Стана – ж. лич. име запишано во Гевгелиско: ~ *на гроб да ми сеjиш, Стано, [дрво дафиново, Стано, [за дрво да врзиш, Стано, [мој ми брза којна, Стано, [кога којна, бела Стано, [висне и пудвисне, Стано, [тогаj да се сетиш, Стано* [ТГ,94]; ~ *ветар веjе, достум Стано мори, [гласуве ми носе! [гласове моминcки, [ох, на жетва си jодат, Стано мори, [сус млади мумчијна, [ох, ами нија, достум Стано мори, [куту грejни пилци, [салде си глидаме* [ТГ,338]; ~ *пýшка пýкна, пúле Стáно, [дýри гóра jéкна – jунáк си пáдна. [Jунáк вéл'е, вéл'е и говóре: ["Искарájт-ме на дрýм, на субéрут, [лéле за баjрáкут кójну ми вăрзájте, [на нójзте пúсмо испишájте"* [ИГ,108]; поговорка: **и́ли Ста́на на-ду́ша, и́ли илʼме́к** (замка) **на-гу́ша** (= или Стана ќе биде моја, или ќе се убијам) [ПК,2(Драг),52].

ста́нат adj 'пораснат' ~ *ричé на нéа Исус: Ја-сам велúќ ста́нат и живóт; кój верýва на мéн, и да ýмри пá ки ста́ни; и сéкуј жúв, и шо верýва на мéн, нé умúра ду вéка* [MV,K,287].

стане* pf 1.'се стори, бидна' ~ *му-кла́вăт иднó – нé-сă сúте нă-вáгăта, кла́вăт дрýго – нé сă-сúте, злáто му-кла́вăт – нúшчо. Утúшăл нúкуј стáр чóек. Зéва иднă-рăка прăс, муă-фăрл'а узгóра – ста́на. Чáику сáмо су-инă-рăка прăс сă-нăсúтфа* [ДК(Ем),151]; ~ *"јáс за ти дáм ш'úч'куту имáни и на т'éб'ạ за ста́на измиќáрин!"* [MS,t,70]; ~ *Алéксандрóту, кугá умр'ă тáтку-му ста́ња цáр' тój и ја казандúса ш'ú·ч'ката з'ém'a* [MS,t,59]; ~ *ги клáват гриндúт'ạ удгóр'ạ – млóгу длăги úдат! Цáр'у ни ш'т'é дà ги ус'ạч'é: "кóлку-сă гриндúт'ạ, тóл-кус трăбува да ста́ни и т'ем'él'"* [MS,t,44]; ~ *нацúкува т'á: "трăч'á-ти кумш'úји" и кумш'úјити трăч'áт, пúтат: "ш'тó станáхти?"* [MS,t,37]; ~ *вúд'ạ ч'ạ сă ни запúра, убрнува туфéјќу, вилú: "д'é бúха дивидис'ém и д'éвит' и т'éб'ạ за т'ạ уклăва, стó н'éка ста́нат"* [MS,t,44]; 2. 'застана' ~ *нóќа бидéки и пóртити бúле затворéни, тáмо шо бúле Ученúцити, субрáни зáрди стрáх ут Чифýтити, дуjдé Исус, да ми си стáна уфстрéт* [MV,K,336] – во текстот има уште еден случај кога зборoформата **бидеки** ја зачувала глаголноста, односно се јавува како гл. прилог, а не како сврзник: **нóќа бидéки и пóртити бúле затворéни;** 3. 'се измени, се претвори' ~ *и Гăрците цéла дăржáва кá пудбрáа, пучнáа тúă тóпуве дă-пýкат уф-сéлта, зăпáл'увăт сéдбите, жúтта. Бáш кул Питрóвдин бúше, прет Питрóвдин. Кá пучнáа бý, бý – бý·. И тăвá пóл'то стăнá, Сулýнцкуто Пóле, кăдéш цéло* [ПК,2(Мор),218]; ~ *за ја запáли раж'анúната да згорú и да стáни пéпил* [MS,t,66]; ~ *му кажýват: "Тáкá и тáкá, нúа двáма шéс јáјца издéхн, вáрни јáјца, а сéа, вúка, нé тýжат за кукóшки, тúа ќ-стáнили кокóшки, пá ќи-имáли тóлку пилúна* [ЛС(К),123]; ~ *вилú: "éј, Бóжи Гóспуди, т'éс ч'éш'ма, иднáта ч'éш'ма да стáни вúну"* [MS,t,80]; ~... *"á за т'ạ пýсна сигá, амá гл'éј, да му ни фт'éсаш' на тáтку-ти, да т'ạ пукалн'é пак да стáниш' магáр'ạ!"* [MS,t,55]; 4. 'бидне готов' ~ *"ни мóга, ни мóга! – ... вилú – ýтр'ạ за стáни браш'-нóту!"* [MS,t,78]; 5. 'се пробуди, стане од постела' ~ *станах уф зори, питлијнта кога прапијаа* [ТГ,11]; ~ *јас с'ạд'ăх идúн в'éч'ер, стáнах на ýтринáта, си утúдух у мójта братуч'éнка* [MS,t,2]; ~ *стáнаха сабáлин, му вилú на ступáниту: "тузú мáлку ш'ту сă рудú, ви сă мóл'а млóгу, дад'ăти гу на м'éн'ạ"* [MS,t,16]; ~ *рáнуту станáх на-ш'éсти, си-чинúх идúн ч'áј, санапúх, пустúх дубúциту* (пишува: 'бубúциту' ?) *на-гуидáру, излéгух накавинéту, пúх идно ка·вé, сéтн' миса-пријáди, утúдух дóма, са-најáдух* [ВБ(Нег),339]; 6. 'се случи' ~ *испáжќе уф грáдут, флéве уф ạдúн дукáн (бирбéрин) дạ сă брúче. Тăмáм сă избрúчăве пулвúнта и грáдут сă зăтвóрăве. Стạнáла ạдна ѓурл'утúја уф грáдут* [ИГ,113]; ~ *дúлму тáка стáна, ýтр'ạ да пój з'éнт'у ут кóзит'ạ да в'éни идúн ерќéч' да закóлими* [MS,t,17]; ~ *си вилú сăс умó : "тáс-и мójта ж'éна, амá да вúдими, ш'тó за стáни?"* [MS,t,10];

~ *"дúрму м'ạ з'éваш', л'éгни при м'éн'а!"* – *и стáна ш'у стáна* [MS-,t,84] ~ *вилú д'ăдуту: "какó ч'ýдо стáна тýс ?!"* [MS,t,80]; ~ *"ш'тó стáна гăската?" "ни знáм! ли сă прáви: прул'éтна"* [MS,t,56]; 7. 'се исправи, се крена' ~ *Ч'ý Настрад'úнхóм'а нас ш'аматá... стáна и тóј прáф, гу пúта "запр'ăти сă! да вúјми, ш'тó úш'тити ви?"* [MS,-t,57]; ~ *и си р'éч'и мумáта: "тóс н'éма да знáј да кимануса" и стáна за да си пóј* [MS,t,27]; ~ *ричé на нéго бóлниот: Афéндо, човéк нéмам, кóга ки сă стрéси вóдата, да ми клáди на Кол...; дýр да си óдам јас, друг при мéне слéгал. Вéли на нéго Исус: Стáне си, крéни си носúлото, да óди си* [MV,K,255]; ~ *афý стáнаха с'éтнạ ут кривáтут и-двáта, зл'áзуха вăнка;* ~ *úди ман'ụ'ó-ји, ја гл'éда, лиж'ú: "стáн' , марú ж'éну, да пóјми"* [MS,t,13]; — гл. **стана** со значење 'се крена' го запишавме во следново верување: народот верува дека кога некој јава на магаре, магарето во себе си зборува: *"Уд мене падни, куту на камин падни – на место устани"*, додека коњот зборува обратно: *"Уд мене падни, на душек падни, наеднăш стани"* [ТГ79]; ~ *му вéл'ат: "бéлки сáка пóвики алтăни да му дадеми, туку иди да гу вúкниш тýка!" Отúде, гу викнá, и Кулýф станá, отиде на кадúата* [V,PM,12] – во контекстот има проширена употреба на предлогот **на** наместо 'кај': **отиде на кадúата;** ~ *стáна забúтинут да пóј пáк нă кáфинéту* [MSt,82]; 8. 'порасна' ~ *и с'éтнạ за нараст'é аналóгус на нúвата на кувéт'у мóж'и да стáни дур на крăсту* [MS,t,5] – во долновардарските говори предлогот **на** има широка употреба, се јавува наместо повеќе предлози (особено често го заменува пред-логот **уф**), конкретно, во текстот го заменува предлогот 'до': **мóж'и да стáни дур на крăсту**; ~ *гу вáдими ... дур да нараст'é да стáни аш'ламá идúн ч'óприк* [MS,t,4]; ~ *афý нарáсти д'ăт'ạнту, стáна усимнајсти гудúна* [MS,t,82]; ~ *тојнака отиде, га сеа нивата чиница, и, кога дојде време, чиницата са чинила мутлак мори и, кој да проминаши приз таму, са чудиши, как стана таја чиница на таков каминливо место* [V,PM,86] – во контекстот прави впечаток нарушената конгруенција: **таков каминливо место** (слични примери имаме забележано во повеќе случаи и од различни извори); 9. 'се измени' ~ *"јăс т'ạ ниш'тáм т'éб'ạ за измикáрин, já-за т'ạ в'éна т'éб'ạ, за т'ạ спудáксам за да стáниш' ч'ув'ăк"* [MS,t,26]; ~ *Тогај чобанот го зе каминчјато. И го земаха пак трите јунаци, го занели на морету, пак риби станаха, го приглăтнаха* [V,PM,170]; ~ *вилú: "т'éс гáлица да стáнат с'é óфцă да дáм на ш'úч'кајут инсáн мл'ăку!"* [MS,t,80]; ~ *та раскопа тамо, да и нал един казан алтăна, да по малко, по малко ги износил у дома му скрихом от жената му. Та, дека беши чобанин, стана един гол'ам базирганин* [V,PM,170]; ~ *ја гл'éнда мájка-и и сă ч'ýди кăк стáна тóлку диб'éла* [MS,t,84]; 10. 'се оствари, нешто се заврши' ~ *и стáнаха кăш'тит'ạ, битúсаха и úш'ти да сă уж'éни д'ăт'ạту* [MS,t,12]; ~ *нóс ч'ув'ăк утúваш'и да тýрни инá аравóна* (свршувачка), *и такá сă уклавá, аравóната сă ни тýрна, стáна, ш'ту бúш'и пúсану уд Гóспут' за да*

ста́ни [MS,t,44]; 11. 'оздрави' — гл. **стане** се јавува во описот на следново верување: кај оној што сериозно боледува блиските ќе донесат освен Евангелие и икона од *Св. Андон*, бидејќи народот верува дека, кога до постелата на болниот ќе се стави неговата икона, ако на болниот му е *"за умирајне, ки умре, ако му е да стане – ки уздравеје"* [ТГ,27]; – истиов глагол (**стане** = се крена) го сретнавме и во една молитва за тешко болен човек; откако свештеникот ќе му испее *прустена мулитва*; потоа домаќинот ги изговара овие зборови: *"Што са вија Ристосуви мăки, што са вија тигоби. Ваја душа не је толко гришувана, ваја душа не је за такви мăки! Госпуди Боже и Свита Бугуројцо... Ако са мăче зарди чуждu греуве, нека са прасече концут, нека прастанат вија бол'ки: и ако је наш нека биде наш, нека стане, ако пак е ваш... алал!"* [ТГ,285]; односно значење на глаголот го сретнавме и во следниот пасус: *~ един вечер веки не можа да тарпи боликата на детето му, пусна жената му на владиката да гу викни да пеи некоја молитва на детету, или да умре, или да стани* [V,PM,40] – во контекстот предлогот **на** се јавува наместо 'кај': **пусна жената му на владиката;** 12. 'оживе, воскресна' *~ ричé па нéа Исус: Já-сам велúќ стáнат и живóт; кój верýва на мéн, и да ýмри пá ки стáни; и сéкуј жúв, и шо верýва на мéн, нé умúра ду вéка* [MV,K,287]; *~ Зарзавил му вели: "ти закăлни си сега зарди верата ти: ти да си јаз, и јаз да сам ти, и ако умриш и па да станиш жив, тогај да му кажиш на татко ти!"* [V,PM,-156]; *~ Т'á утвáр'ала и зăтвáр'ала сúчки врáти, нúјде нúшту ни-нăшлá. Најсéтне, кăтó стúгнăлă ду-сéтнăта стáјă вид'ала умр'ал мăш. Нă книгăтă бúло нăпúсăна:... Агá јă-исчéлă, умр'álијă мăш сă-сăжувúл и стáнал* [ВД(ГБ),330] – во текстот има употреба на партицип (л-фор.) како придавка: **умр'ал (умр'álијă) мăш** (м. умрен); *~ иднăш сăл утипаа идно, и на то сăл кожта маа издраа, оти сироти шо вируват силјајнту, дивите свијни сă ут Турци чинети: ако не му фăрлăт на Турчинот, коа ки гу закопăт су пиштол, он ки стана ут гробут, ки сă чина диво праса* [ME(P)77]; *~ рече на Зарзавила: "ти са мол'а, брате, извади ма жив от бунаро... ако умра и пак да стана, тогај да му кажја на татко ми"* [V,PM,156]; *~ хем от ламјата трите златни косми му ха и дал на неа, хем каза на неа, ки – "аку умра, да ми прикадиш, пак ки станам!"* [V,P-M,158]; 13. 'наполни извесен број години' *~ порăсналă а-тóă д'áти, гă-ýчи пóпо, гă-ýчи, и-стăналă сдă мнájсе, ăсăмнајс гóдúни* [ЛС(К),-108]; 14. 'тргне, замине' *~ и гу-зéвăт, гу-нóсăт тáм. Кă-дујдé Пúо, ăднó Пúо, ăјдýт-е тó, чýкăт нă-пóртă-та, не-утвáра. Му-вéле: Пúо-бе, él бăрточéт, тăкá, тăкá, свój чувéк, ут сéлăто. Ричé: "Дă-стáниш дă-бéгăш, нă-вó врéме нé утвáрăм. Дă-стáниш дă-си-ódиш"* [В,ЕВ,299]; *~ Нă-плáнинта спáме. Кýкуш тăкá-ј, пóл'то дóле. Бý-у, бý-у тóпуфто прáват, бéгат Бугáрто, и óни бéгат ус-нáс бăрбáр. Ајн дéн тáм, дрýгут дéн стăнáме и á-брă, ý-брă нúă и дубúцте бéгме* [ПК,2(Мор),218]; 15. 'остана нешто (само малку)' *~ ќи-рéче на-жéната-*

му: "Јáс ќе-хóдам на цáрот, смóкви бакшúши да му-дáвам; тúй клáди на еднá тąпсúја смóкви, да-хóдам на-цáрот". Хóди Стратин-óца, хóди по-пáтот, стóјне, јáди днá смóква. Станáло пéт смóкви [ВС(Кир),294]; 16. 'дојде' ~ *вúкум ки-стóáм тýка, нéли ká ки-устáвши адúн шéј трéба да сă-пувăрниш, да гу-путéриш. Стăнá стрéт нóш, нúшто нé сă јавú. Мójта рăбóта-j изгýбăна вéче* [ПД,173]; 17. – **(са)** 'се состана' ~ *едно врéмја са станали трóица другари, и трóицата умовитни, трăгнаха да подат на Стамбол. И кату отидоха, си шетаха две-три дена по ч'аршúата, и пари не имаха за да купјат нешто* [V,PM,176]; 18. изр.: **стáна кувитлúја** (= се засили) ~ *идúн д'ён' ги затфóри мéчката пак такá сăс кáмин'у, амá д'ăт'ąту стáна кувитлúја, гу пăхна кáмину* [MS,t,16]; **дим стăнáло** (= така се кажува за некоја голема раздвиженост) ~ *е, нáпкунте, тúй ги-нăпăлнúле дéцăта уф-éјн куфчéк, ин-дăдéле пу-édно нóшче и тúй, а бăкăлăм сéга, гутóви к-играáт óро. Ká зăсвúруве то:, мăш и жéна, пý:, дúм стăнáло, играт, чинýвăт* [ПД,163]; **пишмáн стáна** (= се откажа од нешто, се разочара) ~ *и тǫгá сéтил: "Ах, шó му-нąпрáјąх нą-брáт-ми áс". И пúшман стáнąл и тăргнąл дą гǫ бáрą. И, штáјќи гǫ-нáшąл дǫ дąрвóтǫ мăртąф. И тǫгá рéкąл оти: "Нé милýвам дá живéąм"* [ЛС(К).116]; **стáна ут мăртвити** (= воскресна) ~ *на тóа врéми, а чý цáр Х... шо си слýши Исус пу зéмнјата; óти му си чинú билú úмшто му, и вéлиши: Оти Јоáнн шо крăстú стáна ут мăртвити, и зардú тó му си рабóтат чýдбити* [MV,K,329]; **нé тăмáн стăнáл** (= се споулавел) ~ *уф-Крéцăво устăнáла аднá Кáта Мирцáнува сáма, нúкуј, сáмо цикáла, тăрчáла нис-сéлто. нúкуј нé гă-зăлнăт, нé тăмáм стăнáла* [ПК,2(Крец),310]; **стáна т'éшка** 'забремени' [MS,s,106]; **ни са видел, што станал** (= се исплашил, побегнал) ~ *и му рекăл харáпина: "Катó тéраш* (бараш) *от Гóспот и Бóг, за тéбја ги е натакмúл* (спремил) *да едéш и пиеш". И харáпина ни са вúдел, што стáнал, и ч'овјáка си лéгнал сас халájтката цáрцка и осăмнали зрáви* [V,PM,254]; **стана прав** (= се исправи) ~ *тогáс тój стáна прав, са поклонú на господáро му и са прости сос нéгу, землá сéтни двájсите гимúи* [V,PM,15]; **на нога станаха** (= учтиво се поздравија) ~ *и кák гу видéха лóмите Кулýфа, сúчки нá нога станáха от рáдост и којá по-напред да му речé: "добрја дójди!"* [V,PM,10]; **зă-ризúл стăнáте** (= се посрамотивте) ~ *зă-ризúл стăнáте прăт-л'ýјто гáаре* [ПК,2(Гăр),97]; **јók стáни** (= бегај одовде, да не те гледам) ~ *јók стáни, џиндилóси се. Ká нé-т-слýше дéтто, мăшко-ли, жéнцко-ли, ки-му-рéчиш тăкá* [ПК,2(Гăр),164]; **ká ќи-стáне тéјко уд-гróбо** (= нешто што нема да се случи никогаш) [ПК,2(Гăр),169]; **стана ихтиза** (= се јави голема потреба) ~ *картало му вели: "Јазе добро ти чинам, оти ми куртулиса* (спаси) *малките. Та за това добро, што ми чини тинака, на меника, на ти, да ти дам и јазе едно перо, и кога ки ти стани ихтиза жива вода, перото да го туриш на вогино"* [V,PM,96] – во текстот има уште една нерегуларност во употребата на заменките: кратката форма за дативен предмет наместо долгата:

нá ти да ти дам (м. 'на тебе да ти дам').

становúт* (камен) adj 'голем, тешко подвижен (камен)' ~ *и като вúдеха там кáмене покрúен, стори хмú са, чи е ч'ол'ака, и си рéкоха едúн на друк: "Хájде да гу отрéпеме!" И тузú си рéкоха и зéха кáмене становúти та фăрлеха по нéк, за да гý отрéпат!* [V,PM,263].

стáнува impf **1. 'се случува'** ~ *Мá кáк станýва, џ'áнам, ут пиш'тá да прул'éтна?* [MS,t,56]; ~ *му вилú: éстáн'! да сă збáцкамиѣú тój и вилú: ни стáнува, џ'áнам, вазѓéч'* [MS,t,37]; ~ *и мájката самáс му вилú: éза ти ја дáм мумáта јас на т'éб'ąú тój и вилú: éáку-ј касмéт стáнуваѣú* [MS,t,15]; **2. 'исполнува** (нечии желби)' ~ *тóлку гу милóваш'и кúхајáта, ш'у вил'áш'и граматúкут, му стáнувáш'и* [MS,t,68]; 3. 'задоволува' ~ *"јáс úмам идúн кóн', за ти гу дáм!"; "ни стáнува сид'ă сăс кóн'у!"* [MS,t,41]; 4. 'оживува, воскреснува' ~ *Стáнува тóс умр'ăнт'у: "тó м'ą разбудú?"* [MS,t,53]; 5. 'се разбудува' ~ *усăмна сабáлин, стáнува бáбата, си з'éва кóнизмáта, си хóж'да* [MS,t,71]; ~ *стáнува сабáлин пак nasám' у с'éлуту си úди* [MS,t,9]; ~ *и óшти не бéши спáл, дојдé еднó пúле, кăснá на крýшата и му вéли: "éј господáр, што спúеш тýка та нé станýваш?" (и му показува плочата, што беши таму покрај негу)* [V,PM,30] – во контекстот имаме употреба на вокативна форма без наставка: **éј господáр, што спúеш**? 6. 'се менува' ~ *да пóш' да му рич'éш' на ч'урбаџ'úјата: éб'ăлуту ч'éрну стáнува, ч'éрнуту б'ăлу стáнува, пúсанóту óмус са ни распúсуваѣú* [MS,t,14]; ~ *éм'ą-и стрáх да ми-ха ни éзмитиѣú – éамá будалá стáнуваш', идúн пампóр' пăлин úмами смóкфа тój'ą за пójми да éзмимиѣú* [MS,t,86]; ~ *ја урáт нúвата ч'éтир, пéт' уралá, стáнува хýбаф надáс* [MS,t,3]; 7. 'се приготвува, се прави' ~ *сандáлу стáнува ут п'éт', ут ш'éс прăнч'ки, усăхнува сандáлу закáцини пу ш'ájкит'ą, пу стр'ąхáта* [MS,t,5]; 8. 'се покренува' ~ *д'ăт'ą ту пак стáнува нóс в'éч'ер ... са пукáш'та пу скáлата на гóр'ą, как си утúваш'и с'é* [MS,t,22]; ~ *стáнува ж'инáта-му, клáва идúн прускéфал дóл јургáн'у, гу пукрúва дур гóр'ą* [MS,t,13]; 9. изр.: **стáнува тузú** (= се согласувам) ~ *т'á му вилú: éми ги ни дáваш' тфój'ą рýби и на м'éн'ą, јáс за ти ги дáм мój'ą?ú éстáнува тузúú – р'éч'и прóс'ąку* [MS,t,23] – во контекстот има нерегуларна линеаризација: меѓу глаголот и кратките заменски форми е вметната негацијата: **ми ги ни дáваш'** (место: 'не ми ги даваш') ; **дека станува тас работа** (= тоа не е можно) ~ *пусна просинити да ја просат, и царјут рече: "дека станува тас работа, да дам јаз мојта мома на такос сиромах човек, сетни мени да ми са смеат другите царјуви?"* [V,PM,]; **станува детина** (= забременува) ~ *си стáнуват ем кубúлата, ем цáрицáта дитúни; и си ráж'да цáрицáта* [MS,t,31].

стап m 1. 'поголема, отсечена гранка, дрво' ~ *кога приближи при вогинот, гленда, нетре на вогино имаши една страшна змиа, колак завиена. И он фати с стапот да ја намјари на главата, да ја отепи* [V,PM,175]; ~ *на офчарут му паднало грех за змиата, та пушчил стапут, да га искаре* (извади).

Змиата по стапут на офчарут се куртулисуве от огинут, и се навиве на шиата на офчарут и му веле: "Ти ме куртулиса от огинут, а сега ез ќи те изедум" [ШК,5(429)] – во текстот среќаваме случај на преглас на **а'** во **е'**: **ез ќи те изедум** (место 'јас...'); вакви от преглас (зад меки согласки), во кукушкиот говор често се среќава; ~ *óде, лигнýва нă-пăтут лисúцăта ѓóа цувисáна сă-чúне. Пумúнват рибáрте, м-удúрăт двé стăпóј, ă-фăрл'ăт нă-врă-сáмăрут* [ДК(Лип),118]; ~ *си-грéде уд-рăбóта, стáну стóе тýка; жéнта си лéже; крáвите у двóро вúкăт, кукóшките: "Ká-ká-ká" вúкăт; рýчук нé нăпрăвéно; вóда нé нăпăлнéто... Сăти рăбóти стóăт. Ни смитéно* [ДК(Паљ),124]; 2. 'дрво за потпирање на луѓе (стари, немоќни) кога се движат' ~ *вели на татка и: "от Бога да најдити, тате, мале, што ми оделихти от кăсметјут! Туку сега на вас си мол'а, да ми дадеш една хазна алтăни и да ми чиниш един стап от жел'азу"* [V,PM,91]; ~ *"ако му кажеш, мени ки ми загубиш и ки кинисаш по мени да ми тераш, хазна алтăни ки харџиш и железни стап колко иглин врăх ки остани, и тога можиш да ми најдиш"* [V,PM,90] – прави впечаток (во текстот) присуството на определена придавска форма: **железни стап** (м. 'железен' ...); ~ *Соломóн ми казá: "дjáдо, горáта побел'á, клáдниците присушúха, двé биз трú нé чúнат". Цáр Давúд му вéли: "брадáта ти и кóсмите от главáта ти побел'á, очúте ти присошúха клéпките, нóзите ти без стáп не чúнат"* [V,PM,90]; 3. изр.: **гола куту стап** (= се кажува за девојка која што за мажачката не приготвила *руба и даруве*); уште додаваат *"Ништо нема направино"* [ТГ,138]; **ду-стáп гу-дунцé** (= го осиромаши, го натера да проси – од некоја несреќа или од лошо водење на домаќинството) [ПК,2(Гăр),160].

стапúца f 'направа, обично од железо, за ловење на диви животни' ~ *когá узрелјáха лóзите, дофáдиши еднá самовúла, нáј-одберáното грóзди тјáнака гу јáдиши, и тóјнака, кату не мóжиши да вúди, кój гу јадé грóздиту, земá еднá стапúца, га курдúса* [V,PM,139].

стáпче n, dem.; в. **стап** ~ *тá-ј знáчи укăпáла снáга, крăфта слáба, јáдинто слáбо и се нămáл'уве чувéк уф-тéлто, кувéт нéма. Зăшó стáрте ус-стáпче сă-путпúрат. Стáпчто нóго пумáге нă-чувéк* [ПК,2(Грам),241]; ~ *путзанéсн уф úграта, заборавúх на бéл'ата што га-прáвам. Учúтлката ударú-ма пуглавáта сас днó стáпче и ма за стáна уф-ќошéто* [ДС(Ч),160]; ~ *тúа билú трú, чтúри брáта. Тúа рабóтат, óн сéдал на бадáта, наóдако. И óн, днá пăрчка, днó стáпчи и сáмо го рúи пéпло* [ЛС(К),110].

стáр adj, 1. opp. на 'млад' ~ *хóж'да, гл'éнда идúн стáр д'ăду; и му вилú...: éézми н'éс нóж'ниц'а, скрúпни ми мăра в'ăж'дит'ај* [MS,t,86]; ~ *и му ричé Заарúн на Ангил: Кáк мóжам да разбúрам за вó? Оти já-сам вúки дúп стáр, па жéна му пумúна вакăтут. Já-сам Гав..., шо си вăртам накри Бóга, и си пуштúх ут нéгу* [MV,K,295]; ~ *му вил'ат на д'ăдуту: éти-си стáр ч'ув'ăк, с'ăт' у думá сăс мáлкат'ај* [MS,t,80]; ~ *утúди на инó м'áсту, на ина гóра н'étра и там нájди идúн стáр д'ăду* [MS,t,14]; ~ *му вилú: édáj-ми мăра ракúја ... зирúм сă стáр ч'увăкú* [MS,t,80]; ~ *и т'á си умр'ă на*

вич'ерó и такá си устáнах јас ивдувéц, сăс трú мáлки и инá стáра мáјка [MS,t,3]; 2. орр. на 'нов' ~ *тогáс собрáл от онáја смóква и са чинú хикимцúја, отúде по касабúте, шéтал, хем вúкаши: "хекимцúја! – кój сáка стáра бóлка да излекýва?"* [V,PM,28]; ~ *стáро врéме нúй пóпук гу-вúкиме. Пóпуко кá гу-вăрте, бăшкá е óн, а курéмо* (стомак) *кá гу-бóле – óн цéл'о:* [ПК,2(Грам),238]; ~ *пăрвăта вăлна а-вúкăме стáра вăлна, сéга прóл'ăтта шó ки-сă-стрúжăт, а втóрăта па, éсăнта стрúжăна, тá: ја вúкăме јáрина* [ПД,157]; 3. сп. изр.: **старо харо** (= погрден израз за стар човек) ~ *един стар дјадо сос бела брада до појас, му вели на Гăрците: "со здравје мои сина! Дека сторихте ниет да појте?" И те му вел'ат на дјадото: "е море, старо харо, што ти влева тебе на работа"* [V,PM,179]; ~ *Ами-кój тă-нăучú тăкá лéсну и спóрну дă-ткáјш, ни-вéсту? – Их пă-тú! кój ќи-мă-ýче? му-ричé вá будăлáтă жéнă: сáмă-сăмúчкă кăту-млáдă нивистúчкă. – Амă нúкуј нé ти-пукăжá? – Ех и тú стáру áру! ти кăжáх; стúгă вúќе ми збурýвăш* [BB,310].

стáр m 1.'старец' ~ *Мури, стáни, лý-до, стáни, млáдо, на нúвą дą јó-диш! [Мури, нé си слéпа нé си нéмą óти рáлу нéмам! [Мури нé си нéмą, нé си слéпą, ќиди мóją дóбро! [Мури, стáни, стáро, стáни аро, и рáло ти најдóх!* [ME(P),98]; ~ *пóнагóри утúдуха, нájдуха идúн стáр сăс брáда, рáбут'ăш'и на табáкш'илýку* [MS,t,40]; ~ *— А рну, чéду, árну! Ами-кój тă-нăучú тăкá спóрну дă-óрăш, сúне? Урáчут убăрнáл óчи нă-нéбту: "Гóспут, дéду, Гóспут мă-нăучú: óн е-врéдин зă-сè нéшчу. И ăдну-стáру кăту тéп ми-пукăжá"* [BB,310]; ~ *и тојнака заедноч отиде крај негу, му са поклони и му рече: "помози Бог, старчу!" Пак тојнака му вели: "старчу, да ти питам, дур кога можиш да га сечиш таја бука?"* [V,PM,83]; ~ *имáло ину-врéме ину-стáр, инă-стáра. Тúа нимáле дéца. Рăнéле инă-бúшка. Е, удвичéрта стáрут му-рéкăл: ...* [ДК(Дур),146]; 2. 'свекор, дедо' ~ *дójди стáрăјут и вилú на сфáт'ąта, на стáрата* [MS,t,78].

стáра f 'старица' ~ *нájди инá кăш'-тýрка, ш'ту с'ąд'ăш'и инá стáра н'éтр'ą* [MS,t,61]; ~ *"И кутрú шта е тозú человéк, дéту шта те зéме?" И пак одговóри стáрата на синá си, рéче му: "Чéдо, јас та сам бизáла и хранúла, и ни штеш да ма ожéниш"* [V,PM,264] – нерегуларност во линеаризацијата, глаголот и крат. зам. форма се одделени со пом. глагол: **јас та сам бизáла.**

стареа m 'тој што е главен, старешина' ~ *му сą рéкле на нéго: ето за Ис..., шо са чинú човéк Профúтин, стрáшин и на лáфот и на рабóта кри Бóга и на сăто инсáн; да как гу прудусувáле Книговúтите и Старéите* [MV,K,253]; ~ *на тóа врéми дујдé идéн чувéк на Ис... úмито му бéши Ла..., и он бéши напрéжин уф старéити; и падná ду нóзити Ис...–ви* [MV,K-,253]; ~ *на тóа врéми, си субрáле сити Хакáмити и Старéити да си умúле за Исус, да гу утéпат. И кинисáле да утúшле на пилáто ем вел'áле: крéни гу, крăсти гу на нéгу* (стави го на крст) [MV,K,292].

стąргáло n 'домашна направа, ренде' ~ *сąс стąргáло сą-стъ́рже муркóфче, пътáтичкą, зą сýпą áли чóрбą*; сп. гл. **стъ́рже** 'струга']ДС(Ч),52].

стąрéе impf 'станува повозрасен' ~ *перделúй ej он, чувéко стъ́рéе, пердé úма нъ́-óчте, áку нé глéде* [ПК,2(Грам),240].

стąрúќ m 'дете што се однесува како возрасен – стармал' ~ *áкǫ дтé-тǫ прúкąжýвą кáкǫ стáр чув'áк, нóгу гувóре, вúкąхме му стąрúќ* [ДС(Ч),54].

старинцки* adj 'кога нешто се однесува, односно носи знаци на минатото' ~ *ув во село сă имă сăчувано и такво старинцку тукмејне мигју бејзте и силјајнту, шо било едно време секăде и шо-j устанато сăл ув Аваре* [МЕ(Р),87]; ~ *а па ни един нема зено да написа за него нешто повеќе, ут то мадаф, оти тука едно време е била старинцка "Пела" или па оти тука имало биволја. Европејците ду сеа гледаа сăл ка да истрăгнат нешто ут там ако са имаше најдено* [МЕ(Р),69]; ~ *таквијăт људă не знаат нови рăботи, не правăт нови арџувă, сами рăботăт и не сă ногу ихтизалиј уд јарăџијте; они и сă дрăжăт нă старинцките редишта* (обичаи, норми) [МЕ(Р),87].

Старите Огради top. 'долина, ниви' (Избишта, Драмско) [ЈИ,Ми...198]; во стариот јазик зборот **ограда** се јавувал со значењата: 'градина во близина на селото' и 'кошара'; првото значење и денеска е многу присутно во македонската микротопонимиска номенклатура.

стáрúц* m 'стар човек' ~ *урáчут сă-чудúл – чудúл и си-рéкăл нă-úмут: "Aj дă-вúдме и вó мурафéт нă-дéуту" и зăурáл тăкá, ká му-кă-жáл стáрицут; кă-извăдúл три-четúри брáзди, дéду Гóспут гу-питáл: "E, му-вéле, ká ти сă-пúле сéгă урáјниту"* [ДВ,309]; ~ *неа ја ареса, и му флезе на сăрцето нетре. Тогај питал на хорото старциту: "чиа е таја мома?" И они му рекоха: "таја мома е на Лиму кехаја"* [V,PM,163]; ~ *крúвăју стáриц* [ПсС(З)65].

старјув* adj 'нешто што му припаѓа на старецот' ~ *стариот му вели: "синку, благодарим ти динеска, што ми помогна, затова това вечир ти са мол'ам: ела да идими аф мојта пештера!" Станаха двата от тамука, отидоха во старјувата пештера* [V,PM,84].

стáричко n, dem. – в. **стáро** 'жито' ~ *тýка тúą нúви сă-слáби зă-стáро. Лáни шó стáро искăрáме. Вáа гудúна нă-мужáа дă-сéат, сýша бúше. Ич нă-мужáа стáричко дă-сéат* [ПК,2(Иц),288].

стáро n (= жито) ~ *дéлто купú нúви уф-Рáдуво зă-жúто, тáм. Тýка тúą нúви сă-слáби зă-стáро. Лáни шó стáро искăрáме* (многу се родило) [ПК,2(Иц),288].

старовремцки adj 'нешто од далечно минато' ~ *на планијнте се наогјат читири старовремцки градишта и на иден уд ридиштта шо му прават мегја на полјто ут ветăрут* (од север) *ăј иден град ут турцко врема, а то је Пазар* [МЕ(Р),72]; ~ *тúą ká сă-уплáшат, устąвúли пáри и сé. Стąнáл сăбáјл'то бýмбăрчто, зúме пáрте. Тă ká-с-нăпрáве адна кăшта. Сă-жúнúл тáм. Стăнáл чувéк. Стăрувремéмски прăкăжнúици сă, áма úм* (имам) *нóго зăбрáвно* [ПК,2(Мор),234].

старóлак m 'направа за ткаење платно и сл.' – Малецки називот го запи-

шал во с. Висока, додека во Сухо се употребува општопознатиот назив **разбо́ј** [MS,s,107]; ~ *после годишот момата ја основа камухата, ја кладе на старолакот да ја ткаи. И ткала, што и ткала, дојде и време за свадбата* [V,PM,194]; ~ *курдисали векu, свадба чиниха, дојдоха, ја земаха нивјаста момата. Остана камухата неткаена на старолакот: нихто н'ахто не знаиши да влези на старолакот* [V,PM,195].

старос-та f 'напредната возраст, втор дел од животот' ~ *това владика на сиромахо гу викна и му вели: "господине, млогу ти са мол'а детету да гу пуштат на даскала, зашто, кату гласо што има, сос това глас он ке да ти храни и тебика и мајка му на староста"* [V,PM,37]; ~ *на нова́ вре́ме имашја адúн человéк адна стáра мáјка млого, што не мóжеше нитý да хóди, нúту да гледа ут стáрус* [V,PM,263]; ~ *ричé на нéа: Сфéти Дýх ки флéзи на тéб и тó шо ки си рóди ут тéб, Сфетéнио, ки си кáжи Господúново Сúн. И éто и Елисáвет, тфóа руднúна, и óна устанá тéшка за дéти сéа на стáрос* [MV,K,316]; ~ *нămужнúцта (нămужáчкăта) и стáруста óдат зáадно* [ПК,2(Грам),80]; ~ *и троúцата áхкали и péшкали вел'á-јке: "óх нии сираци, по еднá-еднá паричка да ги собирéми, пák сéга да на ги открадат! Ох, тешко на нác! Ка за живувами сегá на старостá?"* [V,PM,189].

старусиде́лиц* m 'жител на некое место од дамнешни времиња' ~ *уф-Кýкуш сă-пóвиче кулишáне, и ут-Струмица úма; нă-Штéрјо úма, нă-Малúно úма, нă-Кăл'нúкăфци úма. Старусидéлци нéма уф-Кýкуш ни-адúн, за-лéк* [ПК,2(Крец),310].

старути́ја (и: **старуш'ти́ја**) f 'стари работи' [MS,s,107].

старчо m, vok. pej. 'старец' ~ *отишел у една гора, кăде одел дефот катаден да пала* (бара) *л'уде, да јаде. Јане зимал сос една балтија да чука на едно дрво. Дојдел дефот и му речел: "Шчо правиш тува, бе старчо?"* [ШС,5(411)] и: **старчо́к** [ПК,2(АЌ),106].

ста́са* pf 'пристигне' ~ *е пá сjá кинисáли, ká удúли, удúли, стăсáли гájре ду-áдна чéшма. Ká стăсáли ду-тá чéшмăта вóда пијáли, áма кój ќи-сă-нăпúе ут-тá чéшмăта елéнче ќи-сă-чинúло* [ПК,2(Пл),-258]; ~ *истăрчувум прă тúй кój-сте; тóй уфчáрчăто: "Ти ли си тóй изгýбăњо?". О, о мájкăта. "Ас-сум", вúкум. "Тăрчи, ричé пумéне скóро дă и-стáсăме. Нă-фил'áн мéсто бúа, áку и стúгнăме árно, áку нé ки-устáниш"* [ПД,173].

стасио́н m 'станица' (железничка) ~ *ф-кăшти сạ останáле măштéạта и ýјна Марúја. Тáтко и ýјко отúшле сạ на стасиóно да ги повéдат дрýзите уф-Пéтрич па дạ сạ-вăрнạт пák уф-слóто. По-н'áкое вр'áме и óни сạ-дóшли на-стасиóно* [ДС(Ч),167].

стати́ва f 'поголем прат на кој има ставено украсени крпи, се користи во свадбениот церемонијал' ~ *тогај кинисуват за нивјаста сички да подат. Кумот вели: "ајди создрави, добар пăт, добро кăсмет!" Така трăгноват, кату за подат на нивјастински двор. Тамо за најдат стативата висока. Тамо за постојат, дур да ја стигнат* [V,PM,249]; ~ *нетре от богазјајту прајат благо вину с мет, ги служат сватовиту и на кумовиту*

по една ч'аша. По служен'ету пак он, што стигна статјавата, сăбира зелени кăтки, нај-напрет на кумот му дава една кăтка и чеврета (украсено крпче) *му дарјува от статвата* [V,PM,250]; ~ *и те на пентук вечерот* (попладне?) *часот на един за везмат едно деверче сос них, за подат на татка и на отбратките. И как за подат на дворот, перво за извадјат статјавата от земјата нивјастата и зентјут* [V,PM,251].

статмо́ n 'железничка (односно полициска) станица' [MS,s,107].

стафи́да* f, bot. 'суво грозје' ~ *тури еди́н ара́пин покра́ј жрја́пчето и му ве́ли на ара́пинот: "да му да́ваш да ја́ди што са́ка!" Па́к на́ жрја́пчето храна́та му е би́ла: стафи́ди, ми́гдали, орја́хи, ле́шика и дру́ги таквии́* [V,PM,120].

ста́фуриц m, zool. 'голем, стар глушец' [ПК,2(АЌ),106].

ствáрно adv 'вистински, реално' ~ *Се́дам годи́ни ќи-би́ди гол'а́ма су́ша, н'а́ма ни́што да и́ма". Су́вото* (поименчена придавка) *го-уни́шти на плóдното, уни́шти дарва́та, уни́шти се. И ствáрно дóшла су́шата. Пáрвата годи́на истăрпи́ли* [ЛС(К),112]; ~ *зи́ме то: де́тто, о-искăпăве су-сăпу́н, о-нăма́жуве зијти́н, зи́ме ут-та́а пе́пăлта. И ствáрно-ј то:, ни́и ка́ пра́вăхме вăјци, цăрвăли́ј вăјци, ут-пе́пăлта, ни сă-скăпу́вăт пра́стуто* [ПД,148]; ~ *били́ три́ бра́та. И та́тко-ни и ма́јка-ни жи́ви. И се́га старве́се ка́о стáр. И дóшал кра́ј ве́чи, при́мар, да ги д'а́ли. И ствáрно, што́ ве́ли фами́лиа и-мо́ра да с-де́л'ат, на́ли* [ЛС(К),112].

ствóри* pf 'создаде' ~ *"Да́јт-му, ма́јко, ут-ти́а злáтните пăрстине, еди́н, и о́н дă-пузна́а не́што". Да́ли-му а́јн зла́тин пăрстăн и са́а о́на ка́ гу испра́ште нă-де́тто ре́кла: "Слу́ши, сăс то́о пăрстăн што́ дă-нăми́слиш се́ ќи-ствóриш. Са́мо ја́ко до:-чу́виш"* [ПК,2(Ним),263].

стеге impf 1.'притиска' ~ *Бог да јобије, мамо, терзијчето, [аман, аман, мила мале, комшијчето! [што ми скроји, мале, јелеченце, [аман, аман, мила мале, јелеченце! [што ного ме стеге чак јод мишки* [ТГ,39]; ~ *"Богме, Митро, ќучук Митро, [Не сум нашал срма кулан, [ако најдех па те лăжум, [куту него да са чинум, [на твој појис да си лежум, [тенка снага да прапашум, [дејна ноќа да ја стегам"* [ТГ,371]; ~ *Бог да јобије, мамо, кундурџијчето! [што ми прави, мамо, пандофлички, [што ме ного стегат, ох јоф прсти, [ох јоф прсти, мамо, чак до пета, [ох глава, ох срци, ох тенки пулувинки, [за комшијчето* [ТГ,39]; ~ *ќа кинисá да си хóди, сфе́тут гу сте́гаа, би́ле но́гу. Ету идна́ же́на, му те́чиши кра́ф дванáдесет гуди́ни и сắто има́нјо си гу дадé пу икимџи́ти* [MV,K,276]; 2. 'притегнува' ~ *о́де, па́ле, гу нăјдýве не́гувут ко́јн. Оăт нă ца́рут му кăжýвăт: "На си́н ти ко́јнут гу зима́". Зима́л се́длуто да му кла́де. Зи́ме кула́нут дă гу сте́ге. Кă гу удира́л кăи́шут ко́јнут ду кулéни уд зе́ми флива́л* [ИГ,115]; ~ *ба́пка (сăви́ке) кли́но шо гă-сте́ге ко́ста* (го прицврстува косилото со рачката на косата) [ПК,2(Град),22]; 3. 'допира' ~ *на то́а вре́ми, но́го л'у́ди уде́ле пу Исус, и гу сте́гаа. Па идна́ же́на има́ла бо́лка да кра́ф му тече́ла дванáдесет гуди́ни* [MV,K,324]; 4. изр.: **стеги зăбе**! – се кажува кога некој ќе се пожали дека не се чувствува добро, т.е. *стеги зăбе*

(= притискај ги забите за да не ти излезе душата) [ТГ,248].

стéгн'ант adj 1. 'слаб, ненахранет'; 2. fig. 'тој што не сака да троши, скржав' [MS,s,107].

ст'éгне* pf 1. – в. **стеге** 1. ~ *Пéтри изва́ди идно́ ице́ ут џ'ибо́т, гу ст'е́гна ице́ту са́с ка́минут на-бу́н и пу́сна о́да* [MS,t,75]; 2. 'оптегне, повлече' ~ *Ету ка́к: фӑрли сува́л'кӑтă су-дéснă̆тă рӑкă, стéгни-гу на́пкум ко́нцут! А тӑка́! А-сéгă фӑрли суфа́л'кӑтă су ле́вă̆та рӑкă удле́ву и па́ стéгни ко́нцут!* [ДВ,-310]; 3. 'заврза'~ *прифта́са ч'уф-ч'и́јата, ја ст'е́гна турба́та, ја фа́ти лиш'и́цӑта* [MS,t,77]; ~ *то́о нӑ-мужéл дă̆-ј-скӑрше атӑро, о́де дă̆-зи́ме ле́п и кутри́нта и зӑка́рӑве. Та́а ги-вӑрса́ла ф-по́друмо и зӑтна́ла им у́ште ус-бубáјк – дă̆-не́-слушáт, и́ стӑгна́ла ја́ко* [ПК,2(Мор),228]; 4. 'принуди' ~ *си заемнах пет стотини гроша, та, кога дојде времето, не можах да му ја платја. И тој еден ден ми најди на чаршиата та ми стегна многу, сакаши да ми затвори* [V,PM194]; 5. изр.: **дéк си-с стегна́л**? (= каде си тргнал така на брзина); **стéгни сјó–о ќóто** (= ангажирај се сериозно) ~ *ни́м чéки уд-дру́к, ту́ку стéгни сјó-о ќóто* (**ќот** = задник) [ПК,2(Грам),43].

стéгнин* adj 1. 'притегнат, зацврстен' ~ *ус-н'áа (ус рӑчи́цӑта) сă-дӑрже ра́лто. Она-ј стéгнина уз-баски́ј* [ПК,2(Грам),99]; 2. 'прибран' ~ *дибéл-ej, а́ма стéгнина мо-ј сна́кта;* 3. fig. 'скржав', в. **стéгн'ант** 2. ~ *но́го стéгнӑна-ј та́а ма́јкă̆-ти, ни́што не́ да́ве* [ПК,2(Гă̆р),99]; *е-ее, о́ј Рӑнкӑта дă̆-т-да́а не́што, стéгнин-ej* [ПК,2(Гă̆р),195].

ст'éгнува* impf – в. **стеге** ~ *"ја́с то́лку кувéт и́мам да ст'éгнувам ка́минут да зва́ждам о́да!"* [MS,-t,75]; ~ *утига́чка-ј дӑрво, ус-не́го о-стигну́вме кро́снуто* (дел од разбојот) [ПК,2(Драг),123].

Стéк Пéтӑр top. 'мал манастир во близина на с. Плевн'а, Драмско'. За Ј. Иванов формата *Стек* претставува скратена генитивна форма: *Светог,* а ова од **свѣтого** [ЈИ,Ми... ,199].

стел'а f 1.'дебела покривка што се става на долниот дел од самарот и на тој начин го чува грбот на добичето од триење и повреди'; од долната страна *стел'ата* е од дебел шајак *(аба),* а од горната со овчја кожа, во средината *стел'ата* е исполнета со слана 'ржаница [ТГ,420]; 2. 'постилка врз која се чува свилената буба' [СК,366]; 3. изр.: **стéл'то мј-о: издéте** (= сè ми зедовте, сè изедовте) [ПК,2-(Гă̆р),106].

стéл'ка f – в. **стел'а** 2. – називот го среќаваме во описот како се одгледува свилената буба: ~ *Ама пу-идна́ нидéл'а ки-по́чне црӑвче дӑ-сӑ-пуја́вуве е́ндрӑчку и ки-по́чниш пу-е́ндро ли́шче дӑ-дро́биш. Сéква нидéл'а о́на сӑ-сличу́ве, сӑ-гулиму́ве, бу́бичкӑта ки-ста́не пугуле́ма, сéква нидéл'а ки-ма-ӑ ме́ни стéл'кӑта* [В М(Стр),317] – зачуваниот остаток од назализам: **е́ндро (ли́шче),** што го среќаваме во контекстот нè упатува дека односнава појава (траги од назализам) се среќаваат на поширок терен во Долновардарско, конкретно во Мегленско.

стéлна adj 'крава (или биволица) којашто во утробата има мало' [СК,366].

стемне* pf 1.'фати мрак' ~ *инудéте уд-сéло нă-сéло ути́шăл нă-ни́кој кра́ј. Гу-стимни́ло. И му*

ро́пнăл та́му. Му-ре́кăл: "Ако мо́же да спи́jăм ту́ка" [ДК(Ем),-151]; ~ *у-три́ са́ато ќи-си-бе́гме, дă-не́ нă-сте́мне* [ПК,2(Град),23]; ~ *пак то́j ни ослу́шjал, ами́ отише́л фаф ходае́та сас халájтката да приспjắт. И кога́то стемни́ло, е́то еди́н хара́ми́а сас са́бjа фаф рака́та пра́во на не́к да го́ загоби́* [V,PM,254] – во текстот среќаваме безличен глагол без зам. форма 'се': **кога́то стемни́ло** (место 'кога се стемнило'); 2. – **(са)** ~ *и му насу́пали на едно́ вăрши́ло по една́ мjа́ра от фрет се́мjата и го накáрали "до у́тре ра́но ако́ мо́жеш да ги отбе́реш – ха́рно, и шта та загоби́ме", та си отишли́. И като́ са стемни́ло, распла́кал са, што да пра́ви* [V,PM,258]; ~ *вл'á-гла фне́трека и ги-з'ála маче́нце-то, куче́нцето и кутле́то. З'ála мума́та да-jадé и маче́то зам'áка, куче́то почна́ да лáj. Т'á ги-najа́ла и-легна́ла да-спи́. Кугá са-сте́мни, дуjдо́а калика́нзи* [ВС(Кал),336]; ~ *и то́: ве́чăрта до́jде, ка́ сă-сте́мне, сă-ка́че нă-то́: дắрвуто и ту́ка се́де. Едно вре́ме, ѓа́вул'то па́к сă-збра́ли, да сă-питу́ват ко́j шо нă-пра́ви́л* [ПД,167] – во контекстот има честа употреба, скоро редовна, на перфективен презент: **то́: ве́чăрта до́jде, ка́ сă-сте́мне, сă-ка́че нă-то́: дắрвуто;** ~ *му-ве́ле: "Арно, чу́по, да́j ба́ба ќи ти испре́де. Оди ти, па́си си ă кра́вăта! Да́j-му ли́ста уд зе́л'ка дă-jа́де!" И си-ути́шила чу́пăта д-ă-ра́не кра́вăта. Ба́бăта му-испридила приде́нуту. И сă-стимни́ло* [ДК,120] – во контекстот има проширена употреба на зам. форма **му** од машки во женски род: **дај-му (на кравата).**

стена f 'голема камена маса, карпа' ~ *и то́j киниса та отиде на планината и викнал "партал мајко". Та излезе прас една стена една стара самовила и му вели: "Што ишти-ш синко?" И то́j ја вели: "Мја пусна вашата керка водинчарка, да ми дадеш златнио тас"* [V,PM,277]; ~ *Кăрцката земја-j песоклива, цăрвеница, цăрна прăс а најповикје-j стена покриена су тенок ред* (слој) *прăс. Там кăд се садени лозјата на угри-слăнца ут селто ридиштта сă сăл песокливи* [МЕ(Р)78]; ~ *и тја казала на татка и: "Тате, един јунак дошел, сака да са глави на теби хизмиќарин". И то́j рече: "Нека дојди да гу видја". И така младата самовила излезе и гу зема нетри на нас стена, гу закара пред татка и* [V,PM,278]; ~ *се бурија, се мајаја цал ден ду пладнина. [Се излăжа Ванѓелина, удрила на него, [си удрила на него, [си удрила, Ванѓелино, али не го секла... [Сила дуjде, леле цанум, на Попов Jуванче, [си ја фати, леле цанум, црна Арапина, [си ја фати, си ја удри jуд бела ми стена* [ТГ,41] – во текстот го имаме адверсативниот сврзник **али** наместо 'но': **си удрила, Ванѓелино, али не го секла...**; сп. top. **Стени́те** 'брдо со карпи', во реонот на с. Савек, Валовишко [ЈИ,Ми...,199].

сте́нке impf 'офка, се жали' ~ *а́нцак сте́нке, нă-мо́же дă-сă-мắрдне* [ПК-,2(Драг)27].

степа (се)* pf 'почна да се мава' ~ *Ваја утиде за вода, а ваја пак за дрва. Ка дуjделе, ваја веле* (таа што била за дрва): *"Ваја е вода лоша!" Ваја веле* (таа што била за вода) : *"Виja дрва са гнили!" Са скарале, са стипале* [ТГ,119]; ~ *"Как, как уф селто? Са карат?". Воја чувек па знајал оти ваја застра са нал'ути и леб не зима, и му рекал:*

"Море, ки са истепат! Не знам, може ду сеја и да са стипаја" [ТГ,373]; ~ *кумшијте нăпрăвили чýдба, сă-стипáли з-áјн гăс мéсто* [ПК,2(Грам),133].

Стефчо – м. лич. име запишано во Кукушко ~ *нáјнóго мă-ạрисá уф-Лагадúна, нé уф-Мурáрци. Уф-Сýхо и уф-Бараклí Цумáа свирáчто цéлдéн ми-свираа. Тáм купúх двé зýрли, му-ј-дạдéх на-Стéфчо. Ут-Сýхо нă-вáки чúсто макидóнцко гувóрат, дýр пóáрно и уд-нáс. Уф-Лагадúна над двéста и усýмсе кăшти úма нáши* [ПК,2,(308)].

Стéфкуф Бунáр top. 'длабок извор на семејството Стефкови' ~ *úмше и* ***Клáјнци*** (top.), *вудни́ште, бунáрче тăквó, кăјнáче, сă-цăрпе вóда удних, úмше и...* **Стéфкуф Бунáр** [ПК,2(Мор),216].

стивасајне n 'дрндање на *бубаќ* (памук) пред да се преде' [ТГ,361].

стивáсе* pf 1. – в. **стивáсуве**; ~ *сáке до:-стивáсум тóо бубáјко, дă-сушúм áјн јургáн*; 2. fig. 'тепа' ~ *ká-ќ тă-(нă)стивáсе тáтку-ти, ќи-вúјш дéк сă-рóжде лéбо;* 3. 'многу јаде' ~ *áма стивáсе стáрјо* [ПК2(Гăр),106].

стивáсин adj 'памук исчистен од семето' [СК,336].

стивáсуве impf 'дрнда памук' – в. **стивасин**; ~ сп. **алáч** (= *чувéк шо стивáсуве бубáјк*) [ПК,2(19)].

стига impf 1.'задоволува, не треба повеќе' ~ *пак тојнака му вели: "не сакам да ми отнесиш дур тамука, стига да ми кажиш сокакот* (улицата), *јазе типăра сам отивам"* [V,PM,34]; ~ *и си рéкоха едúн на друк: "Хájде да гу отрéпеме!" И тузú си рéкоха и зéха кáмене становúти та фăрлеха по нéк, за да гý отрéпат!" И си рéкуха мижду тјах: "Стúга вéјке кáмене да фăрлеме"* [V,PM,263]; ~ *најдоха еден јунак, којто морету гу смрăкаши сос устата му, и от носот му са убесуваха ледници. Они, кату гу видоха, са почудиха, ча му не стигаши водата: дури сос песокот га смрăкаши* [V,PM,44]; ~ *тојнака вели на мајка му: "дека са тиа моите другари, што утепаха заинциту, да му кажа едно јунацво на них, ча не стига што ми земаха заинциту, л'у и ми вăрзаха за тополата?"* [V,PM,104]; 2. 'досегнува' ~ *áм да всадúш еднá топóла, штó úма на Чингúдилибéјан двóр, – вăрховету на сúн'у нéбе стúгат* [V,PM,142]; 3. 'стасува' ~ *úма пáри, úма влáс, сéгде стúге, сéкуј му прáве éвала* [ПК,2(Гăр),160]; 4. – **(сă)** 'се постигнува' ~ *мóре тáјфата нéк тé-ј жúва и здрáва сè дрýго сă-стúге* [ПК,2(АЌ),111]; 5. 'помага' ~ *карам те сино, јучам те, [мајчина јука не стиге! [слези се доло јов јудајче, [са чини жив ми мртовиц, [сите ки дојдат да те видат, [сите ки дојдат да се простат, [бел'ким Лил'ана ки дојде* [ТГ,213]; 6. 'помина доста време' ~ *јатрва си дојде: ["Јано, мила Јано, [ајде ел да ручме, [стиге те чикаме". [Што си веле Јана, [веле ем гуворе: ["Милна ми јатрво, [рачок нек ве слатук! [на мен не-м са јаде"* [ТГ,329]; 7. изр.: **толку му стигала памиту** (= се кажува за некој со ограничени интелектуални можности) ~ *вáа му-óде нă-стáпу. Зил'áва жéна-е. – "Стáни, бреее, стáп! Стáни, óди бре истéрăј крáвите! А бре, стáни смéти! Стáни нăпráј рýчук!"Тó си-стóе. Стáпу знáе? Ама зил'áва, тóлку му-стигáла пáмиту* [ДК(Паљ),124]

– во контекстот има употреба на формата за номинатив во служба на вокатив: "**Ста́ни, бреее, ста́п!**".

стиганúса* pf 'остави, даде' (?) ~ *идúн д'ён' му бúха дукарáли на цáр'у ин'é иримбúци и му ги стиганúсаха* [MS,t,18].

сти́гне pf 1.'пристаса некого' ~ *отúде човéкот, ама кóгу ке да нájди? Они побегнáха. Тогас кадиата познá нихната крúвина, прати да ги тера* (бара), *ама не можá да ги стúгни* [V,PM,9]; ~ *"јáс тáка нé-сă вéрвăм нă-вáс. Вúа ќ-и-субéрте, ќи-бéгăте. Дек ќи-вă-стúгнăм јáска?" – "Е, шó дă-прájме?" – "Сăте зăпáшките ќи-вă-вăрзăм зă-крýшта, кă ќи-сă-ýрвăм, ќ-и-дéлиме". Тúа кăндисáле. И сă-кăчýва, и бéре вá* [ДК(Лип),118]; ~ *кинисала Руменка за вода, [и калеш Петруш пу неја, [ја тука, ја тамо да ја фтасе, [ја стигнал дури на чешма* [ТГ,205]; ~ *дошла котката, му ја зе главата и побегнала; оставила само бл'удуту на софрата. Стана тој кахарлиа, котката да ја тера и тука, и тамо, дур на татковата му кăшта ја стигна* [V,PM,211]; 2. 'пристигне некаде' ~ *и кату тúваха двáта, хизмиќáрот сè глéдаши да нájди н'áкој скрúшно мјáсту да гу утéпи. Пóсле нáколку дéна стигнáли на едúн балкáн, нéтри на еднá гóра, штоту сал еднó нéбо са глéдаши* [V,PM,26]; ~ *ох, си киниса, грејин Ил'о, [сус кола да јоде, [ох, сус кола да јоде, цанум, [жито да пурдаве, [ох, си је стигнал грејин Ил'о, [јуф града Солуна* [ТГ,39]; ~ *и кату стигнаха на стредја пăнтјут, ету отпрет них излезе една страшна змиа сос златни крили, летна наврăх нивјастата* [V,PM,207] – во контекстот среќаваме пример за проширената употреба на множинската наставка **–и** и кај именки од ср. род: **змиа сос златни крили** (м. 'крила'); ~ *е, дујдéла, нéма вóда, нă-мóмăта ин вúке: "Нéма брă чéдо, чéшмăта нă-мужéх да-стúгнам, нă-чéшмăта нă-мужéх д-óдум". "Амă мă-свáли, јáс ќ-óдум, мă-свáли"* [ПД,164] – во контекстот имаме уште еден пример за необичната линеаризација: крат. зам. форма стои во препозиција во однос на глаголот и во формите на императивот: "**А мă мă-свáли, јáс ќ-óдум, мă-свáли**"; појава непозната во западното наречје, иако таму, под влијание на балканската јазична алијанса, зам. форма по правило се јавува пред глаголот; 3. 'успее' ~ *гу пристигна дури аф среду морету, и как гу виде от срешта ошти, ча е бил јунак... му рече: "ади ајол мадам, таков јунак си, аку га зема момата за тебика халал да ти е; ама аку га дадеш на друг, да не стигниш да излезиш от морету!"* [V,PM,77]; 4. 'досегне' ~ *братите му отúдоха, земáха четирúјси товáра вăжи, гу вăрзáха, гу пýснаха аф дýпката; вăжето нé стúгна, врăзáха и четирúјси лáкт'а пójас, тогáс достúгнал* [V,PM,135]; 5. 'се врати' ~ *му вели на царјут: "царју, јазе сега ки ида да чинам хазăр л'аков и после от три дни ке да дојда да си фатја да ти излекувам". И така царјут му вели: "ах синку, скору да стигниш!"* [V,PM,35]; 6. 'заврши нешто' ~ *кату чý такá јунáкот, катý арслáн хрипнá на врăх змиáта, извадú сáбјата, га заклá; дур да стúгни да га закóли, еднóту мáлку гу изјáди* [V,PM,23]; 7. 'спечали' ~ *дéвăт гудúни трéбă дă рăбóте дă ги стúгне тúй дéвăт лúри* [ПД,113]; 8. 'задоволи' ~ *ăшчúйата му-дунéсăл*

две́ ја́јца вӑре́ни зӑ-дя̆-ја́де.И ч́о́ику ја́шӑл и си-зӑми́нӑл. И пу-но́гу гуди́ни сӑ-вӑрнӑл уд-гурбе́т и кӑко ч́о́ек ути́шӑл дӑ-му-пла́те. Туга́ ӑшчи́ӑта му-изва́дӑл, идну-иса́п шч́о́ це́л гурбе́т не́-му сти́гнӑл [ДК-(Деб),155]; 9. 'достаса' ~ *и кӑ-дуј де́ бли́зу го́рнӑта зе́мна, о́шче пред дӑ-гу-изва́де пи́л'ту, ре́кӑл – кра́к, а не́ му стигна́л ме́суту, нима́л ш́о́ дӑ-му-да́де, уд-но́гта си-се́че ӑнӑ-кума́т* [ВВ(Крон)]; ~ *и ти́ја̨ сагла́сили, ре́шили да̨ го-уте́пат. И ле́гна̨ли ве́ч́ӑрта, о́ти ве́ч́ӑрта̨, ка̨ј двана́јси, дин са́ато, те́ш̨ок пӑрвиа̨ сӑн, ко́ј ка́к ќи-сти́гни, ко́ј ко̨па́ч, ко́ј ба̨лти́ја̨, и, де́ка̨ ле́жи...* [ЛС(К),116]; ~ *то́а̨ та̨рго́вц̨о, та̨ка́ е на́ли, бо̨га́т ч̨ов'а́к сѐ ми́сли на̨-пари́ти, не́ заспа́л о́дма̨. Ми́слл да́ли ќ-сти́гни на-вр'а́ми, и-та̨ка́ на̨-та́м* [ЛС(К)107]; 10. 'ги има можностите, резултатите, со кои се изделува од другите' ~ *зӑ-ву́јк-ти ле́сно-ј. Му-но́се ба́б-мо, му-но́се де́лт-ти, пӑ се́тне дру́ќте, и ка́ гле́јш, ни́кој нӑ мо́ж до:-сти́гне* [ПК,2(Гъ̆р),203]; 11. изр.: **грехот ки ти стигне** (= ќе "платиш" за лошото што го стори) ~ *дојде и татко ѝ от хоруту сос разбиената нога, викајќе: "ох кутро пепелашко, излези да ми видиш, што ми стори еден јунак на хорото!" Т'а пак му вели: "ох тате, на мајка ми грехот ти стигна"* [V,PM,206]; **ма́јкини кле́тви да сти́гниш** (= да се исполни клетвата од мајката) ~ *тугáј мáмо ме втре́се, [и не́ ме ве́ќе претре́се. [Ша́нко бре́ си́но, вујво́до; [де́вит си гуди́ни ка́к ле́жиш, [ма́јкини кле́тви да сти́гниш* [ПК,2-(Крец),316]; **фа́ште нӑ-де́к ќи-сти́гне** (= работи нешто не организирано) ~ *димéк сéкуј си-фáште нă-дéк ќи-стúгне* [ПК,2(Гъ̆р),169].

стигну́ва* impf 'доаѓа, пристигнува некаде' ~ *ди́н в'а́тор ду́е, стигну́-ва̨т до̨-дна́ пл'а́мн̨а, шта́л̨а, ш́о́ е би́ло, ра̨сту́ра̨н̨а. Зи́до̨ви и́ма̨ по̨ два́ ме́тра̨. Зна́чи мо́жи да̨ се скло́ни н'а́ко̨ј* [ЛС(К),130]; ~ *та́тко̨ бидýваше по́ста́р и по́ста́р, а ја́с по́вузра́сн. Изнмо́жӑн о̨т-ра́бо́-та̨ не-мо̨же́ш се́ка̨д да̨ стигну́ва̨* [ДС(Ч),163].

сти́пца f 1. 'бела кристална супстанца' ~ *ус-не́а и́-шта́вӑт ко́јште и гу-лику́вӑт ста́рте ба́би дӑла́ко* (кожна болест); 2. 'скржавец' ~ *ш́о́ сти́пца си ти, тӑ зна́м, и́глин вӑӑр не́ да́виш* [ПК,2(Гъ̆р),106].

сти́с (и: **фти́с**) m 'основен елемент во изградба на куќите и сл. (направен од камења или цигли) – зид' [BS,151]; ~ *е, о́де нӑ-вичéрта ут-сти́су викну́ва нӑ-бра́т-му: "Бра́т, бра́т! Ва́ и ва́ рӑбо́тта: ӑ-згре́ши, ја́с ӑ-нӑпра́ј. Ш́о́ ќи-пра́јме?" – "Не́мӑј га́јле!, му-ве́ле. Не́к сӑ-сте́мне, јас ќи-до́јӑм"* [ДК(Ем)152] – во случајот формата за номинатив се употребува во служба на вокатив: **викну́ва нӑ-бра́т-му: "Бра́т, бра́т!"** – натамошното упростување на падежниот систем особено е изразено во заменските форми (како особеност на југоисточните говори); за ова в. во граматичкиот дел.

стиса* impf 'зида, гради (пр. куќа)'; в. **сти́с** [BS,151].

стиска f 1.'она што човек може да го земе и да го држи во една рака' ~ *а́к зи́миш тӑка́, уф едната рӑка, а а́к зи́миш уф две́те* – **грӑс** [ПД,115]; ~ *ка́ ќа:-напӑлниш ша́кта ус-не́што: да ре́чум ус-бра́шно-ли, ус-фасу́л' ли, то́-ј сти́ска* [ПК,2(106)]; ~ *човекут и зел, и носил на градут на еден чифутин и му рекăл: "Виа јајце ти и продавум". Он му рекăл: "Колко му сакиш?" – "Колко чинат?" –*

"На ти една стиска алтăјне!" [V,PM,274]; сп. суеверие во кое се споменува зборот **стиска**: трудната жена за да не добие *прекнувици* (пеги на лицето) треба да земе *стиска прс уд незнајин гроб* да ја стави во вода, да се измие и да рече: "*Неканени дујдете – невидени да-с јодите*" [ТГ,104]; – истиот назив е регистриран и во исечок од религиозен (погребен) ритуал: секој присутен пред да си замине од погребот ќе фрли три *грста* или *стиски* земја, зборувајќи: *"Лека ти земја!"* [ТГ,256]; 2. fig. 'мал човек' ~ *а́дна сти́ска-ј, а́ма сѐ гу-умéе* [ПК,2(Гăр),106].

стиске* impf 1.'стега (во случајот раце)' [ПК,2(8)]; ~ *Го́це Дéлчуф сѐ уф на́што сéло ӣјше. Па́ ни́а ќи-го́твиле, ќи-ј-пра́чéкме, па́ ќи-сј-о́де. Та́тко па́ ќи-ре́че: "Ајде Сла́во, ти́ сјáа ќи-до́јш ус-на́ска". Ас ра́ци сти́скум, ме-ј-стра́х. Дибéјќи, дибéјќи ќ-о-но́сме па́ на́-Ка́ли́нуво* [ВК(Мал),289]; 2. изр.: **а́к ти-сти́ске** (= ако имаш храброст) ~ *ка́ж-му а́к ти-сти́ске, за́-о́чте ќи-т-фа́те* (зн.: очекувана реакција од нервозен човек) [ПК,2(Гăр),165].

сти́сне* pf 'стегне (со рака или со некој предмет)' ~ *во́ ут-стра́ му-ве́ле: "Е, мо́ре сéстро, пу́ли, пу́ли! И ти́ си ју́нăк, ама ја́с о́шче по́-ју́нăк! му-ве́ле. Пу́ли ту́ка! Ка́мину да́-гу-сти́снăм – во́да ќи-пу́шчăм"* [ДК(Паљ),119]; ~ *мо́стут пăдна́л нă Кре́сна. Нăпрăви́ли друг мо́с дă пуми́нат. Та́ма-ј удáвна Чăпăра́зă-фта фăми́л'а, цéлта. Ка́а сјо-сти-сна́ла же́нта дéтто, тăка́ гă-нај-дéли до́лу ча́к кăдă ба́јните. Та́м ги најдéли. Ко́лта му сă-убăрна́ла уф-ре́кта* [ПК,2(Крец),309];~ *ка́-ќ сј-а-збе́рии ша́кта дă-си-ј-сти́сниш пра́стто, то́-ј буфтăни́ца* [ПК,2-(АЌ),26]; ~ *змéо ка,жа́л: "Чи́м си ти́ по́си́лен, зéми еди́н ка́ма,н, сти́-сни-го и уд-не́го не́ка потéче во́да". Ѓу́птино намéсто ка́ма,н искара́л едно́ па́рче си́рне и гу-сти́сна́л* [ВГ(Мир),272].

сти́снин* adj 1. 'притиснат' ~ *Та́ма-ј удáвна Чăпăра́зăфта фăми́л'а, цéлта. Ка́а сјо-сти́сна́ла же́нта дéтто, тăка́ гă-нај-дéли до́лу ча́к кăдă ба́јните, Măрăко́стинцките ба́јни. Та́м ги најдéли, дéтто сти́снинко и така́ у́мринки. Ко́лта му сă-убăрна́ла уф-ре́кта* [ПК,2(Крец),309]; 2. 'срамежлив' ~ *но́го сти́снин-си ца́ним, ти нă-чу́здо ме́сто и зă-ле́п ќ-у́мриш;* 3. 'скржав' ~ *сна́ата-ј сти́снина, скăрăнта* (нечистотија – арх.; в. во уводниот дел) *пут-но́хто не́ сј-а́а-да́ве* [ПК,2(106)].

стисну́ва impf – в. **стисне** ~ *"И ти́ си ју́нăк, ама ја́с о́шче по́-ју́нăк! му-ве́ле. Пу́ли ту́ка! Ка́мину дă-гу-сти́снăм – во́да ќи-пу́шчăм". Му-стисну́ва у́рдăта су-та́ то́рбăта и пу́шча во́да. Ме́чкăта кă-гу-ви́шла, сă-уплăши́ла* [ДК(Паљ),119].

стихја́ f 'лош дух, носи стравотии' (од митологијата) [BS,151].

сти́ше pf 'се смири, стивне' ~ *а́пут ќи-т-ја сти́ше бул'а́фта, са́мо са́ке вре́ме* [ПК,2(Гăр),26].

сто́ num 1. '90+10' ~ *ви́д'а ч'а сă ни запи́ра, убрну́ва туфе́јќу, вили́: е́д'е би́ха дивидис'е́т и д'е́вит' и т'е́б'а за т'а укла́ва, сто́ н'е́ка ста́нати́* [MS,t,44]; ~ *еднăш един дембелин ткајал на разбојот. Ка мановал со софал'ката, отеповал на едно манован'е по сто муи* [ШД,5(435)]; ~ *за ина́ тапс'а́ баклава́ ина́ ука́ ш'ќе́р, идна́ ука́ ме́т, ука́ и пулу-ви́на бра́ш'ну и сто́ дра́ма ниш'и-ш'те́* [MS,t,8]; ~ *дојде́ ре́д, са́ка да и́ди на хаџилăк, ве́ли на жената*

му: "же́ну, сѐ на́ чифу́тинот да ги да́ваш ја́ците, ги и́мам паза́рени по сто́ гро́ша едно́то" [V,PM,129] – во текстот прави впечаток присуството на гл. конструкција: "има (нема) + гл. придавка" уште и запазената конгруенцијата меѓу придавката и предметот на кој се однесува: **ги и́мам паза́рени (ја́ците)** – првична форма, што денес е надмината во западните говори; 2. изр.: **ду-сто́ и адно́** (= премногу) ~ *ка́-ќ свӑршиш вујниклӑк ќи-пи́јме ду-сто́ и адно́, дӑ-зна́јш* [ПК,2(Гӑр),160].

сто́жӑр m 1. ~ *то́-ј дӑрвуто шо́-ј нӑ-стре́т нӑ-гу́мӑнто, де́к ги-вӑр-зувме ко́јнто дӑ-вӑршме;* 2. 'кога некој е многу исправен' ~ *шо́ си-зӑстӑна́л али́с стожӑр нӑ-стре́т уда́а* [ПК,2(Грам),106].

Стоја (Стојна) – ж. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,115].

Сто́јко – м. лич. име запишано во Кукушко ~ *Па́ша-си при Сто́јко оти́де, [на-ниве́ста ва́ло да-ди́гне, [на-ниве́ста ли́це да-ви́де, [ле́лим а́ман да ви́де. [Сто́јко му-ве́ле, гово́ре: [Па́шо-ле, па́шо ефе́нди, [ле́сно се ва́ло не́ ди́га* [ПК,2-(Мор),236].

сто́јне pf 'застане' ~ *ќи-ре́че на-же́ната-му: "Ја́с ќе-хо́дам на ца́рот, смо́кви бакши́ш да му-да́вам; ти́ кла́ди на една́ тапси́ја смо́кви, да-хо́дам на-ца́рот". Хо́ди Стратин-о́ца, хо́ди по-пӑтот, сто́јне, ја́ди дна́ смо́ква* [ВС(Кир),294].

Сто́јче – м. лич. име запишано во Кукушко ~ *де́до Ми́тре, се́тне кажу́јвше: има́ло не́кој Сто́јче и бра́т-му нӑ-Го́це Де́лчув – Мила́н. Они сӑ-би́ли уф-не́ка: на́ша ни́ва, уф-не́ка рӑш. Ни́вӑта сӑ-вика́ла Ти́нгувица. Аске́ро дуј де́л, сӑрдиса́л се́лто* [ПК,2(Ним),274].

сток m 1.'наредени снопје во вид на купа, со класјето на внатре'; првиот круг на *стогот* долу е поширок и постепено се стеснува, за на крај, на врвот, се остава само еден сноп, како капак [ТГ,339];~ *лӑжа не́ма уф-ме́н. Двӑна́јсе кӑшти би́ше* (с. Шекерлија). *Сѐ ристе́не. Нӑ -бе́го имо́т би́ше. Уд-Грӑма́дна во́зӑхме жи́то, дӑ-у-на́што се́ло вӑршӑхме. Ќи-до́јше бе́го, ви́ке: "Ко́ј-сӑ мо́јте сто́гуве?" "Ја́ тво́ј-те, ја́ на́ште"* [ПК,2(Шек),277]; 2. – називот **сток** се среќава и во именувањата во врска со правењето **вӑглин**: тенки дрва ќе се наредат во вид на купа, ќе се покријат со лисје и со земја, ќе се потпалат, бавно ќе согоруваат и така се добива *вӑглин*. Купата од дрва се вика *сток* [ТГ,...].

стока f 1.'продукти, предмети со кои обично се тргува' ~ *и кога́ дошли́ сре́ду́ море́ту, она два́та чини́ха зво́р да гу фӑрл'ат Кулу́фа нетри на море́ту и да му зе́мат има́ни-ту. И така́ чини́ха, гу фӑрли́ха сре́ду́ море́ту и му земаха си́чката сто́ка* [V,PM,8]; ~ *и си навиде́ја, му си пуклуни́ле на не́гу; и утвури́ле сто́ката, му дунсе́ле на не́го да́р (бахчи́ш), зла́тно, тимња́н и сми́рна. И на со́нут си суни́ле да не́ си о́дат на́зот* [MV,K,306]; ~ *та́мо седне́ около две́ ме́сеци; се́тни господа́рот излезе́ на магази́ата, му направи́ де́сет кора́би, ги напӑлни́ сто́ка, му даде́ и еди́н пӑрв гимици́а* [V,PM,13]; ~ *н'а́кој врја́ме има́ло еди́н мло́гу бога́т чове́к и бил ци фаирци́а, санким и прода́вал мло́гу скӑпи ка́мини. И ка́ту му са собра́ мло́гу сто́ка, и́скаши да га прода́ди* [V,PM,26]; 2. 'имот' ~ *о́шти иде́н кусу́р и́маш: сӑта сто́ка шо и́маш про́дај си и раздавӑј на сиромасите, да ки на́јдиш сто́ка на не́бито; и е́ла пу ме́не* [MV,K,279]; ~ *едно́ вре́ме и́маши две́ бра́тќа.*

Еди́нојут бе́ши мло́гу богат, кӑште и и́маши кату ца́рските кона́ки, пари и стока мло́гу, ама не беши мо́шни учёи [V,PM,12]; ~ *ка пурӑсна́ло, а пи́те ма́јка му: "Никоа* (некоја) *сто́ка не́ма ут та́тку му, не́што ни́ви?" – "Има, ре́кла, јарџи́ј и о́рат". Оде во́а де́тто уд еди́н ура́ч му-ј зе́ме вуло́вто и ра́лто* [ИГ,110]; 3. изр.: **и о́н не́-ј сто́ка** (= и тој има слабости, не е нешто со голема вредност) ~ *не́-ј кӑба́ат са́мо же́нта, и мӑжо не́-ј сто́ка, о́н-ej а́јн сирупу́к, нӑ-мо́ж ни́кој дӑ-му-пуго́де* [ПК,2(Гӑр),167].

сто́ка f 'домашни животни' ~ *чӑи́р – сӑ-уста́ве да-ра́сте тре́ва, за-сто́кта да-па́се* [ПК,2(Ал),133]; ~ *ѓа́вуло не-мужé дӑ-гу-гре́ше нӑ-стуча́ро, сто́кӑта изумре́, а нӑ-гувӑда́ро му-пла́ише ко́лко мо́-ј а́ко* [ПД,143]; ~ *чуве́ко сӑ-изнӑмушчи́, не́ма пари́. Дӑде́ еди́н, два́ ме́сци пла́ти и то́лко му сӑ-биле пӑри́те, ус-сто́ка мо́-ј живо́то нӑ-не́го. А пӑ де́тто му би́ло вӑзрӑсно* [ПД,-144]; ~ *ба́ба ви́кме и на шке́мбито ут-сто́кта* [ПК,2(Грам),22].

сто́кми* pf 1. 'приготви, среди нешто' ~ *"Не́, или ќи-ка́жваш или ќи-сӑ-вӑрниме на́зӑт" – "Же́но, ки-ти ка́жӑм, а́ма ќ-у́мрам". – "Ка́жи-ми, у́мри!" – "Ама а́ј ту́ка не́ чи́не. Дӑ-сӑ-вӑрниме, дӑ-сто́кмиш жи́то, ки́л'ки дӑ-нӑпра́јш, кӑжва́штем ја́с ќ-у́мрӑм"* [ДК(Бош),138] – во контекстот среќаваме остатоци од стариот партицип: **кӑжва́штем ја́с ќ-у́мрӑм** (= кажувајќи...); ~ *и́лим се́га и а виде́ле и кӑскандисува́ле* (завидувале) *и на ме́н и на Та́тко ми. Туку́ за прика́зната шо и писа́на да си сто́кли на ни́њото но́мо: Шо ми пизми́ле кутуру́* (напразно) [MV,K,297]; 2. – **(сӑ)** ~ *на крајта на ланцката скалјајцка гудина сӑ стуклих су брат ми Лазар па да си ом на патриата иако уломнани да си имах утидено ув една гудина две пӑта* [ME(P)67]; 3. 'се споредн' ~ *су секуа менӑ нӑ субаштă и селту или пагјӑ или сӑ кревӑ. Во ногу ачик ки сӑ видӑ аку се стокмӑ живечкӑтӑ ув Постул ут 20 гудини на наприд и ут 20 г. нӑ вакӑ, ут коа је сиднат нӑ Постул чиркезут Хаџи-Мустафӑ* [ME(P),90].

стол m 1.'направа (обично од дрво) на која човек може да седне' ~ *тој, кату чу така и как гу виде сиромахот, от страх ки му изл'азиши душата, стана пашата от столот и тиде, стоја при сиромахот* [V,PM,28]; ~ *и на една́ о́дае фне́тре и́машја зла́тна суфра́ и позла́тни сто́лове, и фсје́кога́ и́деха да едáт фне́тре. И на́ софра́та и́машја ца́рцки ма́нжи* [V,PM,259]; – зборот **стол** го регистриравме и во описот на црквениот живот во Гевгелиско: во црквата *има* ***стол за стујајне***; тој стол е купен од семејството уште кога црквата се градела, и му припаѓа на најстариот член [ТГ,86]; 2. 'престол' ~ *дојде времја, царјут гу акалесаха на една свадба да пој на друг еден цар. Така царјут остави на столот негов сина, та зема царицата му, та отидоха на свадбата* [V,PM,209]; ~ *тој зема царјувата мома... тој му вели на пехерот му: "е, пехер мој, сега ниа адет имами да дадеш на момата ти еден хубав кон, и ниа да заврӑтими три пӑнтја градот и така да седниме на столот"* [V,PM,237] – во текстот имаме случај како вокатив се изразува

со номинативна форма: **му вели на пехерот му: "е, пехер мој...!"**.

сто́лнина f 1. 'главен град, таму каде што е седиштето на царот, престолнина' ~ *тогáс оновá цáр, кату га видé онáја жéна, са почудú и речé сос умóт му: "наúстина, за тáја жéна човéк са отепýва". Станá о-тáмо, пак отúде на хáно, вјахнá на кон'ут му, отúде на стóлнина нéгова* [V,PM,12]; ~ *кату са винчаха, мáра дни сетне ú рекла на пехерот му: "дјадо, јазе за пода на мојата столнина да сјадја сос жената ми". И пехерот му му рече: "нá и тус хамајле, ако роди мојат мома дете да го носи на ранката скришно"* [V,PM,207] – во текстот среќаваме сериозни потврди дека категоријата род не функционира; сп.: **ако роди мојат мома** (м. 'мојата мома'); исто: **ú рекла на пехерот** (м. **'му рекла'**); како лексичка посебност е употребата на лексемата **дете** со значење 'син': **ако роди дете;** 2. 'престол' ~ *цáрјут от мáра дни сетне са беши разбол'ал от тешка болка, падна четиредесјат дни болин и после умрја. Устана санот на неговата столнина* [V,PM,195]; ~ *пак тојнака отиде, цáрјувата мома га зема и са чини цар, седна на столнината. Тогас пусна л'уди, земаха татка му и мајка му, да си радуват* [V,PM,76]; ~ *и т'а им вели: "ох, да ме знаете, ча сам на кралица дáштира и царска нивјаста, ама от безумен мáж, што имам, не можа да зач'ува татковата му столнина"* [V,PM,195].

сто́лница f – в. **сто́лнина** [СК,336].

стом conj – за време, укажува на дејство по кое следува реченица со главно дејство ~ *и стом отú-доха áф стреду морéту, ету глé-дат едúн човéк на морéту, једнá дáска úмаши под нéгу и си бóриши сос стрáшните далгú* [V,PM,24]; ~ *стом вúде хизмикáрот такóф мјá-сто скрúшно, заеднóш изл'ázи от кóн'ут, гу фати на господáрот му, сос кáмини го бúиши по глáвата, удри гу, утепá* [V,PM,26].

стомáх m 'внатрешен дел од телото каде што се вари храната, трбушка, мев' ~ *"скóру да ми дадéти да јáм, ча мóшини сам глáдин! И немój глéдаш кебáрски мáнци: што да е јаз јáм, ча мójут стомáх нóси сéкакво јáстие"* [V,PM,24]; и: **стомак** ~ *и тój, квá с-зaплéскали, кạ гу-фáтил днăш, квá гọ-удрúл уф-стọмáкọ и дрóбọвтọ му-ги-измăкнáл, и нạ бéгọ му ги нóси* [ЛС(К),122].

сто́мна* f 'голем земјен сад за вода' ~ *напăлни стóмната, клáди на рáмуту, лý ш'ту úш'т'ạш'и да трăгни, нáтигу и дјáкут утпр'ăт' н'éја* [MS,t,68]; ~ *от тáмо киníса да úди на пăтју. Нај-напрет дострјáти едúн грăнчáрин сóс две-трú добúци, нóсиши гăрнита, стóмни, чанáци: отúваши да продáва по пазáрите* [V,PM,126]; ~ *мома јоде за вода, [биќар јоде пу неја, [викна биќар, продвикна: ["Бре стој, моме, пучекај, [да ти стомни пуносам, [да ти рамо улекне". [Спрсна мома да беге, [и он спрсна пу неја. – [Свал'уваќи стомнта, [зилен прстан са скрши, [викна мома да плаќе* [ТГ,368]; ~ *кату излезоха на едно поли сос млогу бегови да играјат џиритите, и истом кога тој играиши, една стара сиромашка жена промина прет негу и носила стомна сос вода аф рамото ú* [V,PM,70] – употребата на предлогот **аф** во контекстот: **носила стомна сос вода аф рамото ú,** не може воопшто да се подведе под основното значење на предлогот 'во' – да укажува на внатрешност, каде нешто се

наоѓа; ~ **м'а́рна сто́мна – "о́сим уки́ ви́ну з'е́ваха"* (= собираа осум оки; **ока** = стара мерка за тежина, поголема од килограм).

стомни́к m 'место каде што се чуваат стомните' [ДС(Ч),52].

стопа́н* (и: **ступа́н**) m 1. 'домаќин, глава на семејството' ~ *кату чу така́ жена́та му, фа́ти да пла́чи и да му ве́ли: "о́х стопа́не, де́ка ки ми оставиш ме́ника ту́ка? Немо́ј хождаш!"* [V,PM,13]; ~ *ста́наха саба́лин, му вили́ на ступа́ниту: "тузи́ ма́лку ш'ту сă руди́, ви сă мо́л'а мло́гу, дад'ắти гу на м'е́н'ą"* [MS,t,16]; ~ *"Аман, Петре, милин ступано, [ка кајдиса, ка на устави? [Оти, Петре, така прави, [ма устави сама-самуница? [који на деца мирам* (воспитување, наук) *ки даде; [на сираци леб ки даде!?"* [ТГ,263]; 2. 'сопруг, маж' ~ *царју́т беши стар; нивјастата гу неќаши и сакаши да гу утруи... еден ден му рече на царју́т: "царју, сега меника што ми докарахти тука, јазе тебика ки ти зема стопан да ти чинам!"* [V,PM,46]; ~ *сиромахувата жена на рахат не можиши да седи, му вел'аши на мăжо и́: "стопане, ади да отворими паницата, што остави царју́т, л'у да видими, што има аф неа"* [V,PM,65]; 3. 'тој што е високо поставен, учител, господар' ~ *сą радува́ле ви́ки Уцени́ците ка видо́а на Стопа́нот. Ричé пак на них И...: Ми́рба на ва́с; ка́к ми пуштѝ Та́тко ми, ја́с ви пу́шќам на ва́с* [MV,K, 65]; 4. 'сопственик, тој што има право врз нешто' ~ *типа́ра ма́ра де́на на́ она́ја зе́мја панаи́р са берја́ши, што́то от ме́стото зему́ваа стопа́ниту пе́тстоти́на гро́ша. Са чу́диши стопа́нот ка́к да го чи́ни жрја́пчето* [V,PM,120]; ~ *во́а і стопа́нот, ела́јте да гу уте́пами на не́го, и да си а зе́мами и ни́а максу́лут. И а зе́ле на не́го, а извади́ле на́двор уф ло́зата, и утипа́ле. Или ко́га ки дуј де́л стопа́нот ут ло́зата* [MV,K,269] – во контекстот се забележуваат повеќе граматички посебности: нерегуларност во категоријата род – **и а зе́ле на не́го**; во истиот пример правиот предмет се јавува во придружба на предлогот **на**; натаму проширена употреба на предлогот **уф** (наместо 'од') – **а извади́ле на́двор уф ло́зата**; употреба на предлогот **ут** (од) наместо 'на' за изразување на посесивност – **стопа́нот ут ло́зата**; ~ *и тојнака чини една чешма, чини и един тас от злату. Најпосле чини една кратунка. Она векн га оставиха, не га откра́доха. Проминал един ден един сиромах приз таму и пил една вода; там бил и стопанот* [V,PM,67]; – веќе имаме истакнато дека во говорите што се предмет на нашиот интерес се забележува натамошно упростување на остатоците од падежните форми кај заменките (за ова в. во граматичкиот дел); во случајот номинативната форма **она** се јавува во служба на прав предмет: **она веки га оставиха** (место: 'неа веки...').

стопанин m 'господар' — в. **стопа́н*** ~ *му-вели: "Ето, го гледаш тоа човек, шчо седе во ќошето? – Ќи ти биде стопанин; работа ќи ти биди – ќи ореш, и ќи теглеш кола; а јаден'то ќи ти биде трева и слама"* [ШВ,5(399)]; ~ *му-веле: "Ќи ти биде стопанин: ќи јадиш корите и коските, шчо ќи останат от софрата му, и ќи живуваш тридесе години". Кучето му веле: "О Господи! Сечи малце од годините!"* [ШВ,5(399)].

стопáница f 'домаќинка, сопруга' – в. **стопáн** ~ *от што бéши сиромáх и кăрпáчин, са чинú сéтника едúн богáт. Останá сóс úмја, ча брáт му от Стáмбол му дадé пáри и са чинú богáт. Ама и женáта му бúла вéрна стопáница та не кáза на нéкој товá* (м. 'никој') [V,PM,19]; ~ *му дали едно кајве, и пил, и сега фатили збор да чинат. И заеднош Марин му вели: "ах господине Теодораки, много ти жал'ам, хем јазик на тебе! Отдека ја најде таја кахпеа та ја зема за стопаница да ја имаш?"* [V,PM,166]; ~ *овчаро го запитал: "Л'у колчиш поминеш все си радостан... от што ти дохожда таја радост"? Тăрговецо му рекал: "Как, о пријател'у, да сам не засмјан? Господ ми је подарил еднă ступаница толко умнă, штото никак си ни може н'акој да јă излăже"* [V,PM,280].

стǫпáнкǫ f – в. **стопáница** ~ *д'áдǫто Кóста нájубáви тǫчúлки* (направа за сучење кори – сукало) *прǫвúл и стǫпанкúте уф-кăштатǫ сǫ-идáле да-ги-зéвǫт* [ДС(Ч),158]; ~ *ету една магесница промина прет негу и му вели: "што си царју, толкус кахăрлиа?" Тогас царјут покажа на неа кадроту и вели на неа: "аку можиш от това кадру стопанката да ми га докараш тука половината ми царчина бакшиш ке ти дам!"* [V,PM,52] – во контекстот има уште еден пример за тоа дека југоисточните говори биле силно опфатени од балканското јазично влијание: изразување на сопственост со предлогот **од** место со 'на' **(от това кадру стопанката)**.

стопанлăк m 1.'домаќинство' ~ *амú когá ки дójди едно врјаме да са уженуват јунакот на петнајси години и момата на дванајси години, тога сакам да ми кажиш, каков стопанлăк ке да правјат ониа л'уди* [V,PM,115]; 2. 'економика, господарство' ~ *старата самовила пила от водата и заеднош пукнала. И така са куртулисаха. После са земаха младата самовила сос јунакот и чинили стопанлăк по ветреници* [V,PM,280]; ~ *не трибувă дă сă зăбравă, оти уд негу сибеп сă турија и лозјăтă: ут прибруждејнă дур нă тригускăтă, застрă и катă вечăр пăдајрјуту носăт пу две кошници гроздă нă горнјут и пу две нă долнјут кунак. Во шо сă риче ду сеа достă јасну кăжувă пу шо трага* (т.е. правец) *одă селцкјут ступăнлăк* [ME(P),91].

стопе (се) pf 1.'нешто што било во тврда состојба, под влијание на топлина, помине во течност'; 2. 'се стави со некого, се вклопи во некоја средина' ~ *рǫзбрáл óти вǫ Цăрна Гóра úмǫ ǫjдýци, нǫýчал óти ќи-слúзǫт, тúǫ сǫ нǫ-висóкǫтǫ, а слúзǫт нúскǫтǫ. И óн вúка: "Кáкǫ да дójдǫ дǫ нúф, да с стóпа сǫ нúф"* [ЛС(К),116]; ~ *Тúǫ му вúкǫ т: "Па нé и лóшо дǫ гǫ пǫвúкǫми. Кáко јунáк сǫс нáшатǫ грýпǫ дǫ с склóпи". Одǫт тúǫ и вúкǫт: "Ej другáр! Шо прájш? А–бé вúка, мóш дǫ дóиш сǫ нáс, вúкǫ" Он знáј вéчи. "Е сéǫ, сéǫ знáчи ќ с стóпǫм"* [ЛС-(К),116]; 3. fig.'исчезне без трага' ~ *сă-ступú нă-нéгде, ни пóштукта нé му сă-знáа* [ПК,2(Грам),106]; и: **стóп се** – во зап. начин: 'бегај одовде, да те нема' (со пренебрегнување) ~ *стóп се, Вáно* [СК,336]; ~ *стóп-се нă-нéгде, дă не ми-тă-глéдат óчите;* ~ *стóпи га нáка* (= остави ја онаму) [ПК,2(Град),78]; и: ~ *стóпи-ј нáка тúи смăрдлúви рúби* (фрли ги) [ПК,2(Грам),106]; 4. изр.: **сă-ступú куту свéшта** (= кога човек брзо

ќе заслабне) ~ *чувéко трéбе д-и́ма нéкаа мǎка, сǎ-ступú куту свéшта* [ПК,2(Гǎр),106].

сто́пин adj 1. 'нешто што било во тврда состојба а сега поминало во течна'; 2. fig. 'за човек што многу ослабнал' ~ *сто́пин-ej уд мǎка зǎ-мóлта* (ќерката) *шó мо-j бóлна* [ПК,2(Гǎр),106].

сто́пле (сǎ) pf 'се загрее' ~ *Инувре́ме уфчáрчито си-и-пǎсéло óфците пукрǎj инǎ-рéка. Дóшло инувре́ме прилáдăл уфчáрчито. – "Aj, си рéкăл, д-ǎ-зǎпáл'ăм вá кǎпúнта". А-зǎпáл'ува вá кǎпúнта бáгим дǎ-сǎ-сто́пле* [ДК(Бош)137]; ~ *прǎкǎрáме тáа зúма тáм, вúкме: "Нǎ-прóл'ăт ќи-с-jóдме, ќи-ш-jóдме, сǎ-сто́пле, кáк дé-j ќи-с-пудréде". И тǎкá, устǎнáме тáм. Нǎ-мужé сǎ-пудréде* [ПК,2(Мор),221]; ~ *зǎпáл'-а со́пта дǎ-сǎ-сто́плиме, мáллчко дǎ-сǎ-смлáче удáата* [ПК2(АЌ),104]; ~ *жената секоги си пила вино, а фногу пăти и се опивала. Еден ден во зимно време, зашчо ú било студено, дошло ú на ум да го стопли виното* [ШК,5(417)]; – на породилката ú се става *пустел'а на долин кăт,* покрај огништето *да се стопле* [ТГ,106]; ~ *сéдни ду-пизýл'о* (ниско ситче до огништето) *си-j сто́плиш рǎцто* [ПК,2(Крец),84]– во текстот имаме употреба на перфективен глагол во презент: **си-j сто́плиш рǎцто.**

сто́плн* adj 'нешто што било изложено на температура' ~ *и виндýзи стáвąхм. Они сą-чáши ǫт-стáклǫ, стáклни чáши. Стǫпл'ýвąт-сą сąс пąмýќ пǫтóпн сąс спирúтис. Тáкą сто́плнит чáши стáвąт-сą нą-гǎрдит и нą-гǎрбǫ* [ДС(Ч),164].

сто́ри pf 1.'направи' ~ *гу пúта: ... éш'тó сто́ри?; ja нájди?ú – éja нájдухú* [MS,t,10]; ~ *му вилú: "амáн, мǎнц'у, ш'ó за сто́риш', за ja прувалúш' бǎнч'фата!"* [MS,t,68]; ~ *éхýбајą сто́ри! тýрни ха смóкфăт'ą, да ти гу нáпăлн'ą зимбúл'утú* [MS,t,86]; ~ *éза да кáзуват такфéс рáбути, ш'ту úма сто́рину с'ákутри, за да кáж'и и д'ǎт'ąту, ш'ту сто́ри да да гу фáт'am!ú* [MS,t,12]; ~ *"С'ǎ, ш'тó да ти сто́р'ą?" – "Ш'ту úш'тиш', сто́р ли!"* [MS,t,55]; ~ *и сǎ рудú мáлкуту: мáлкуту бúши мǎшку, шту имáха хад'ém'ą, ги сто́риха ш'úч'ки* [MS,t,15]; 2. 'заврши' ~ *сǎ пуч'ýди нóс, му ни фáти укóту, за да ja сто́ри тáс рáбута* [MS,t,57]; ~ *сąти зáрди нéго сą чинúле, и биз нéго нúш'то сą сто́ри, шо си чинúле* [MV,K,251]; 3. 'изработи' ~ *му сто́ри иднó синдýч'ą и му клáваш'и хакóт нǎтр'ą у синдýч'ąнту* [MS,t81]; ~ *и такá Дéдалáта сǎ чýдиш'и, кáк да сто́ри, за да си пój на патрúдата* [MS,t,58]; ~ *и стујú пý на пąтнájси дни и úди с'étн'ą динкш'úјата да гу сто́ри д'éнúви* [MS,t,5]; 4. 'помина, наполни' (извесен период) ~ *д'ǎт'ąнту сто́ри млóгу гудúна у нýс кафинé* [MS,t,81]; ~ *тá чýпăта шу-сǎ-рудúла и тó дéтто сǎ-стурúле сéдум гудúни. Ќ-и-пýшта нǎ-скул'ó* [ДК(Ран),129]; ~ *фатиха да са биат, и Бог му помогна на страшливојут цар, и добил от кавгата, не и загубил. Но много време стори дури да си вăрни от кавгата* [V,PM,210]; ~ *сто́р'ąх ш'éс м'ǎ сници* [MS,s,107]; ~ *литáштем нéсǎ удăвúа дéцăта. И-крéва. Кóга и пýле – дéца. Тó си нимáл дéца,*

пу́стјут. Си-и-зе́ва, си-и-пурăсту́ва. Еее, că-стури́ле зă-жине́те де́цăта [ДК(Лип),114]; 5. 'организира' ~ *си ка́заха ха́лу на ц'а́р'у, как би́ха... и му сто́ри ца́р'у иди́н бра́к, ги уж'е́ни* [MS,t,26]; 6. 'приготви, свари' (конкретно: чај, кафе) ~ *ба́бата căс гул'а́ма ра́дус му сто́ри кафе́, му сто́ри ч'а́ј и му да́ди л'а́п да ида́т* [MS,t,84]; ~ *е́идно́ кафе́ да ми сто́риш'!и́ и д'ăт'а́нту му сто́ри кафе́ и му зан'е́си* [MS,t,82]; 7. 'изгради' ~ *и та́м паза́ри да му сто́ри на ца́р'у иди́н куна́јќ* [MS,t,19]; ~ *фа́ти сто́ри идна́ гул'а́ма кăш'та* [MS,t,86]; ... *е́ш'то ... афу́ и́мам ина́ камѝла пари́, си ни фа́там ина́ мо́ја ра́бута? ху́бав'а că ш'ќе́псах, така́ за сто́р'а!и́* [MS,t,14]; 8. 'подаде, напиша' ~ *сто́риха парапу́ну* (= подадоа жалба) [MS,s,107]; 9. 'принуди' ~ *тос кеманецuата, кату гу виде н'амојут, и́ рекла на царјут: "царју, јазе за го сторја, тос н'амојут да отговори". Каул стори* (се обложија) *кеманецuата сос царјут* [V,PM,192] – во контекстот има несоодветна конгруенција: субјектот во машки, а предикатот (л–фор.) во женски род: **тос кеманецuата... и́ рекла на царјут,** освен тоа кратката заменка **и́** (за неправ предмет од 'таа') се јавува наместо формата **му** (за неправ предмет од 'тој'); 10. 'роди, даде плод' ~ *и как промина пануклата, неколко година сетне ја сјах нивата пшеница, штото ми стори една чиста пшеница, саде зăрното, и еден алтун врјаднува* [V,PM,182]; ~ *и тој рече: "за пода, дека угрej слăнцето, имам нешто да питам". Тогас јабалката му рече на него: "молим господине, и за мене да питаш, зашто не мога да сторја јабалка, и да поминеш отука на вăрнанти да ме каж'а!"* [V,PM,...] – во текстот среќаваме гл. именка од свршен глагол: **да поминеш отука на вăрнанти**; оваа појава ја познаваат и другите јужни говори, но не е позната во македонскиот стандард; 11. 'преправа' ~ *господин Костандин си молиши млого на Бога, ча беши чуден* (пишува 'гудел'), *велиши: "ах Боже, барим така ако не мога да пода на моја пăрва л'убов, стори ми едно пиле да летна, да пода, да ја видја мојата пăрва л'уба"* [V,PM,227]; 12. 'намести, назначи' ~ *как излези сос остра му сабја, си завратја еднош на л'аво еднош направо; душа не остави жјува. Тогас отива и на царјут, от крăстот на дол гу прai прăст и пепјал. Тогас татко му и мајка му, ги стори царјуви* [V,PM,227] – во текстот се среќава архаизмот **прав** 'десен': **си завратја еднош на л'аво еднош направо (сп.** во северните словенски јазици: руски, чешки); вакви примери забележивме на повеќе места во материјалите; 13. 'науми, се обиде' ~ *Одăт. Та ве́чер, ej, мăбе́т гуле́м, му́зика а́рна. Ко́га до́шло кăди-по́л но́ш нă-де́тто идну а́пче два́јсчи́тир са́ти дă-н-că-рăзбу́де и́ч. Ара́пите пту – па́мпурут у-бăрзи́на. Кă-уде́ле, уде́ле стре́т но́ш де́ка уде́ле, стури́ле дă-гу-фăрл'ăт у-мо́рто* [ДК(Ран),131]; 14. – **(се)** 'се извалка, се скина' ~ *та́: дула́м-кăта гле́j дă-н că-сто́ре* [ПК(Грам]; 15. – **(се)** 'се пристори' ~ *ре́коха: "Ти, пре́тел'о, како́ помина́ тази нăш сами́?" И то́j ре́че: "Ха́рно помина́х, ама́ ма́лку бắлхи ма едjа́ха". И си ре́коха: "Ви́дје ли? Ниа сас то́лко ка́мене, што вăрлехме, та и́махме, чи го́ сме отре́пали, пак то́j мо са́ са сто́рили каме́нете като́ бắлхи"*

[V,PM,263] – во текстот имаме 2 граматички посебности, едната е морфолошка, употреба на заменската форма за номинатив наместо датив: **пак то́ј мо са́ са сто́рили** (место 'нему му са са сторили'), втората е синтаксичка, во врска со редоследот: глаголот и кратката зам. форма се одделени со формата на пом. глагол: **чи го́ сме отре́пали** (место: 'чи сме го отрепали'); 16. – **(се)** 'се приклучи кон некоја група' ~ *уде́штем на́ пристани́шттo, изле́гле на́дру, ко пу́л'ăт... Та́м би́ле ви́а де́цăта шу-јăде́ле. Па́к ви́а ăпă-ши́нта и кра́лцкуто де́те та́му. Că-стури́ле су-ни́. Că-рăзмиши́ле та́му* [ДК(Ран),131]; 17. – **(се)** 'се промени, стана нешто друго' ~ *после ископал и нашел пари безброј. Си исплатил борцовете и се сторил фного богат* [ШГ,5(406)]; 18. изр.: **сто́риха мухабе́т** (= поразговараа) [MS,s,107]; **сторили си лакардиата** (= се договориле) ~ *едно́ вре́мја тројца ч'овја́ка на́вăрви́ли на ра́бота на чу́зда зе́мја и сто́рили си лакардија́та, каде́ да и́дат. И отишли́ фаф Ца́ригра́д* [V,PM,253]; **си стори́ха армас** (= се сврши, договорија свршувачка) ~ *излел от сандăко и са помачи да отвори вратата от хамамју и зема нај-прăвиот алтăн, што ја беши дал чилиби Теодорак, кога си сториха армас* [V,PM,165]; **сто́ри у́шите** (= се намести убаво за да чуе) ~ *си́чките чорбаџи́е, збору́ваха се́кој што си зна́ши. Тогáс и то́јнака сос голе́м гла́с фати да ве́ли: "море чорбаџи́е да ви ка́жа што си научи́х дине́ска!" И така́ си́чките сторúха у́шите си да чу́јат* [V,PM,31]; **стори теслим** (= остави нешто со намера да биде чувано) ~ *и тој зема от терзиите рубиту, зема и даскалите, ги занеси на Богариово, да ја стори теслим на даскалите армасницата му, да припорăнче да ја научат сичко* [V,PM,164]; **брак да сторјат** (= да се венчаат) ~ *тогас чамурџиата остави тамо царјувут син да ја чува. Пак тој отиде да тера нејните братја, да а собере, брак да сторјат* [V,PM233]; **сто́ри ние́т** (= се одлучи) ~ *тојнака и сторел нает два три пăтја, да ги заколи и двата, ама пак не кăјдисуваши и чинил сабур да види, как ки усумни* [V,PM,87]; ~ *то́јнака не послуша́ на го́лојут, што му рече́, ту́ку едно́ч сто́ри ние́т, кини́са на пăтју да и́ди, извади́ са́бјата му, на ръ́ката му га и даржа́л* [V,PM,21] – во контекстот предлогот **на** покажува 2 посебности со кои се разликува од нормата: прво, го придружува директниот предмет: *не послуша́ на го́лојут*, второ: се јавува на место предлогот **'со'**: *са́бјата му, на ръ́ката му га и даржа́л* (наместо: со ръката); **стори пазарлик** (= се договори за нешто) ~ *и царјут му даде писмо сос негов мјухјур: ако да скокни јамата, да му даде момата. И тој му даде писмо от ранката му: ако не можи да скокни, да му даде главата, кату сторили пазарлик* [V,PM,185] – во текстот се забележува проширена употреба на предлогот **от** наместо 'со': **му даде писмо от ранката му** (потпишано); **му са стори** (= му се причини) ~ *и тој кату шашкăн стана от халиштето му, си зема свирката, отиде на портата, отвори ја; му са стори, ча побратимето му гу викат* [V,PM,227]; **зап да ја стори** (= да ја совлада) ~ *как за влезити нетре на џун'а ѓузели, она има седим глави и виа да сторити седим коли*

железни со сеԥири железни и да ја фатити да ја вразити, ча инак не можити зап да ја сторити [V,PM,233] – во текстот среќаваме пример за проширена употреба на множинската наставка **-и** кај еднослоҗни именки: **седим коли** (место: 'колја'); вакви случаи имаме забележано на повеќе места; **стори́ха здраво-живо** (= се поздравија) ~ *о-тамо киниса, отиде, најде еди́н ју́нак на една ри́ака, кату Струма, си отвори устата му, сичката вода ја испива. Кату стори́ха здраво-живо, чамурԥиата му вели на него: "ама ју́нак си оланˮ* [V,PM,233]; ~ *оттамо пак арапинот издигнал сандукот, гу и нел на пехерот му; л'у нетри на дворут гу остави, и побегнал без да стори здраво-живо* [V,PM,235]; сп.: **гу сто́р'а** (го средиј = му направи зло) ~ *за гу сто́р'а, да му ни устáни ни ура́лу ни ш'о́гуд'ᵩ* [MS, t,77].

сто́рин* adj 'направен' ~ *и гу пи́та пнивмати́ку: е́ш'то́ и́маш' сто́рину ти́?и́* [MS,t,43]; ~ *на́ј та́с ра́бута ја и́мали сто́рину то́лку па́нт'а у дума́* [MS,t,77]; ~ *Утрината, кога стана на младата самовила татко и, и видел, ча са сторени долапите, му рече на ју́накот: "Ади, синку, немој ти е стра́хˮ* [V,PM,278].

сто́фа f 'шарена, свилена материја' [СК,336].

сто̣ча́р* m 'тој што чува стока, пастир' ~ *били́ два́ бра́та̣. Еди́ниǫ паса́л о́фцити, дру́гиǫ ко́нити. Ти́а̣ ка́ǫ сто̣ча́ри, има́ли два̣на́јси ко́на̣* [ЛС(К),114]; ~ *ѓа́вуло не-мужé дă-гу-гре́ше нă-стуча́ро, сто́кӑта изумре́, а нă-гувắда́ро му-пла́шче ко́лко мо́-ј а́ко* [ПД,143].

стр'а́ва impf – в. **сре́те** 'наидува на некого некаде; среќава' ~ *за ка́раш' во́да и кутри́ т'а̣ стр'а́ва на па́нт'о́ да ти бра́ка во́да за му да́ваш'* [MS,t,44].

стра̣гути́на̣ f 'иверка' [ЛС(К),95].

страда impf 'пати, доживува несреќа' ~ *дур да чини́ ти́а рабо́ти, проминáха пет годи́ни. И тогá кини́са за да и́ди на господáро му и сос бо́гува повел'а не страда ни́шту аф морету, л'у дости́гна на и́нгилиска страна* [V,PM,14]; ~ *ут-те́п заате́н стра́дум. Ти ми-ј нӑпрӑви́, заате́н, си́те били́* [ПК,2(Ѓрам),46]; ~ *гуле́ѵте сă-ка́рат, мале́чките стра́дат. Бугáтте, си́лните сă-á́туве* [ПК,2(Гắр),153]; ~ *тогáс коԥабаши́ата му ве́ли: "немо́ј ти е стра́х, ча не́ма ни́шту да стра́даш, л'у ка́жи кој ги отепá!". Тогáс и то́ј му ве́ли: "бра́тка мой, ја́зе са́м ги отепáх осомтјами́на"* [V,PM,22].

стр'а́да f 'средниот ден во неделата, среда' [MS,s,107]; ~ *на понидјал-н'ак рано викат попот, му пеј водосвјатение, за да си чисти каштата. Така зафаштат квас. У стрјада месјат л'ап. На четвӑрток рано зентјут ки акалеса десетина моми* [V,PM,247]; именката **стрјада** ја среќаваме во контекст во кој се наѕира желбата на мрзливците, името кон **среда** се додава вторично име **непреда** (сп. уште за вторник – **удморник**) [ТГ,9].

стр'а̣д'а́ f 'средина' ~ *гу прумúнат идúн'у крáј на óснувáта на стр'а̣д'а́ на крусно́ту* [MS,t,7]; – и: **среда́*** ~ *му рекла: "Иди направи еди́н сắндắк толек, што́то да можеш внетре в нег да стоиш прав, на среда́та да кладеш едно сắрче колко једно око, извнетре да сắ закл'учаˮ*

[V,PM,280] – во текстот прави впечаток образувањето **толек** (adj pron) м. 'толкав'; при анкетирањето во Гуменџа констатиравме слични образувања: **колик, толик**.

стр'а́дна* adj (m || f) 'среден, -дна' – забелешката дека формата за м. род се покрива со онаа за женски е од Малецки [MS,s,107], само што односнава "девијација" тој ја објаснува од фонетски причини, а нашите аргументи упатуваат на морфологија – за ова в. во граматичкиот дел; заб.: има случаи (токму во материјалите од Малецки, тој веројатно не ги забележил), кога е во употреба и формата за м. род од споменатава придавка: ~ *стр'а́днајут брáт утúва пóнадóл* [MS,t,80]; така и во Зборникот на Верковиќ: *двамúната киníсаха от тáму, ходúха на млóгу селá и грáдови. Такá и срéднојут брáт најдé едúн чорбаџúа, са главúй да му óри на нúвите* [V,PM,20]; односно од материјалите од Кајларско ~ *имáлу и бугáти и сирумáси, а имáло и стрéдни. Бугáтите уд-дилéку мужéле дă-сăпýл'ăт пу кýјќите шу-бéа уд-нáдруф вăрусáни* [ДК(Деб),154]; ~ *и стрáдната мóма удбирá идúн јунáк, гу удрú и т'á идná јáблăкă* [MS,t,34]; ~ *цáрут дă-ми-зéва – ричé тá пугулéмăта – зă-жéна, јáс ќе-му-ткájăм зă-цéла вójска сè спрéма, álишта дă-му-прáвăм пунóва мóда. Стрéднăта ричé: "Нă-мéн дă-зéва, зă-цéла вójска дă-му-прáвăм ќибúјна"* [ВЕв(Кр),301]..

стражáр* m 'лице задолжено да чува ред или нешто друго' ~ *и вúја си извăдúле шăмичúјнăта, им дујдéла кăрфта дă-ă-пузнáăт óти им-е мájка, и извăдúле шăмичúјнăта, ă-избришáле, ă-бăкнáле. И вúја стрaжáрите фáп! "Зăштó вúја не-ă-плујнýвăте?"* [ВЕв(Кр),302]; ~ *и стражáрто фáштăт-гу. Им-кăжýве: "Дéк ки-мă-нóсте?" Стражáрто вúкăт: "Не-бój-се, при-чурбаџúјата ки-те-нóсиме"* [ВК,284]; во линеаризацијата прави впечаток дека негацијата и кратката зам. форма се разделени со глаголот: **не-бój-се** (место: 'не се бој' = не се плаши); ~ *"Јáс, вéле, тук ки сéдум една нăдéл'а, тук ки-ми-нóсăте дă-јáдум, тук ки ми нóсăте дă-пúм, нé излéвум уд-врáтта нăвóнка. Клáј-си, рăчé, и стрăжáр, ако случáјно излéзум"* [ПД,148]; ~ *тýрăт-гу пуртрéтут фуф-кăмáрта и пúше нă-чéшмата: "кój ки-дójде миштурúја, ки-пúе, ки-јáде, кójне кизóбе, пáри нéма дă-се-зéме – сáмо пу-аднá прикăска ки-кáже". Тýре двáма стражáре нă-чéшмата, кój ки-рéче: "ах"!* [ВК,283] – глаголот **туре** е од свршен вид, а во текстот го среќаваме во два случаи во форми на презент: **тýрăт-гу пуртрéтут** и **тýре двáма стражáре**. Формите на перфективен презент не се обични во македонскиот стандард.

стражáрчи* impf 'чува нешто, на стража е' ~ *и óни вéчăрта лéгнат да-спúт, али си-устáвăт стрăжáр бýдăн. Пăрво стрăжарчúл нáј-гулéмјо брáт. И кóга вéч зănéгувуто врéме, нé дујдéла лáмјăта, óн гу-рăзбýде срéднио брáт* [ПД,167]; ~ *јáска кóга стрăжăрчúх дујдé лáмјăта, гă-зăклáх. М-изгăсú кăндúлто, уддéх дă зúмум óјгин, тáм бé арăмúјте и сăкá сус нúх д-óдум. Мă-зăкăрáа дă-дójдуме тýка, дă-упл'áчкуме вáшта пăлáта* [ПД,169].

стр'а́ла (и: **стрела**) f 1. 'направа што може да полета, пр. со оптегање на лак; во минатото служела и ка-

ко оружје' ~ *Ка-напа́лни́л Ива́н усумна́јсе гуди́ни, бил но́гу си́лан ирге́н. Он се́куј де́н ша́тал пукра́ј Ва́рдар пу-зале́нте лива́ди. Уз-не́гува́та стре́ла пугудува́л и пи́ле кога́ ле́те* [ВД,277]; ~ *Земаха мишан от неја та утидоха на царјут. Пак царјут момата га не дава, л'у му вели: "кој ки можи сос стрелата да ми тракали от небету една звезда, на негу момата ки га дадам"* [V,PM,102] – посебност во текстот претставува редоследот, имено глаголот и крат. зам. форма се одделени со негација: **момата га не дава**; ~ *момата рекла: "цанам, нема некој јунак да изл'ази от зандано?" Тогас един речи: "ималу един от девет година заторен; кој знае дали е жив или умре". И кога гу извадиха вунка, ... зема стрелата и заедноч гу растури калканот* [V,PM,102] – во текстот има проширена употреба на предлогот **от** наместо 'пред': **ималу един от девет година заторен** – за нерегуларната употреба на предлозите во овие говори в. во граматичкиот дел; 2. 'гром' (во одреден контекст) ~ *стр'а́ла па́ж'да* (= удри гром); 3. изр. : **стр'а́ла да т'а настр'а́ли** – клетва (= да те удри гром) [MS,s,108]; со исто значење: **стрела и будеш да те сврше** (= гром да те удри) ; или: **стрела да те згоде** [ТГ,320]; – сп.: односниов израз **(стрела и будеж гу удри)** се употребува и со друго значење – кога говедо, овца или др. стока одненадеж го притиснат некои внатрешни болки и поради тоа ќе почне да рика, да легнува, пак станува и за неколку часа ќе умре, народот кажува дека *гу удрило стрела и будеж* [ТГ,320]; сп. уште: **гра́мнува, ла́снува (кога удира гром)** [MS,s,108].

стр'а̨лу́тка f 'гром' (во одреден контекст – во клетва: **стр'а̨лу́тка да т'а̨ настр'а̨ли́** = да те удри гром) [MS,s,108]; в. **стр'а́ла**.

стра́м m 'кога човек доживува непријатно чувство од различни причини, особено од лична лоша постапка' ~ *"н'а́ в'а́ стра́м така́ ш'ту му сто́рихти на д'а́т'а̨ту?"* [MS,t,55]; ~ *ут сф'а́тска стра́ма* [MS,s,108]; ~ *"јаз, бра́тку, кату́ те́бе бех таксилда́рин, и ме најдо́ха едни́ хајду́ци, ми собле́коха и ми зема́ха си́чко, и сега́ ми е стра́м как да изле́зам пре́т господа́ро ми"* [V,PM,20]; ~ *и то́ј кату бе́ши мло́гу ихтибарли́а чове́к, как гу е бил кади́ата, гу бе́ши стра́м да изле́ва пре́д чове́ците, и така́ от ја́д си разбол'а́ и от ма́ра дни́ се́тни умрја́* [V,PM,26]; ~ *туку рече: "таја работа, жену, харна е, што начини царјут, ама сака́н да не кажиш на не́кој таја работа!" Тјанака му ве́ли: "зашто, ма́жу, да не ка́жа, не ги откра́дох да ми е стра́м?"* [V,PM,32]; ~ *му-ве́ли на ца́рју: "а́ми ца́рју, о́ни как ки ти ви́дат те́бика, не́ма да чи́нат кату сношти цимби́ш, зашто ки га и стра́м". Тога́с ца́рјут му ве́ли: "ами јазе не и́дам така́ туку. Ки си чи́нам хизмика́р на те́бика, така́ кату сојтари́а"* [V,PM,10]; и: **срам** ~ *прати от един побра́тим да тера десетина гро́ша на за́им, не́ му да́доха; друг па́т сам тера́л от дру́г прија́тел, тога́с прија́телиту му са сме́јаха и му вел'аха: "а́јде бе́гај от на́с! Не ти е сра́м. Толку има́ни гу изја́ди"* [V,PM,7].

страмин* adj 1. 'кога човек чувствува срам, засрамен' ~ *им речи: "побратими, немој са чинити товар на меника. И пет хил'ади алта́ни*

да ми дадети, јаз пак кожата не га давам: јаз сам ки га закарам на царјут". И така неговата дружина остана стрaмна [V,PM,...]; *~ кату чу коконата така, фатила да ја пл'уи, вел'ајке:"фту! фту! маскарицку, вунк от дома ми" ... ја спанди вунка. И бабата, стрaмна, кату излела вун ја најде нос ѓавол да ја пита: "е! как бабо?"* [V,PM,165]; *~ така чиниха свадба сос толко гозби, сос толко тъпани, свирки. И на вечерта, кога ги беха затворили младите в една удаја, и двете беха стрaмни, как да са приближат двата* [V,PM,192]; 2. 'недоличен' *~ дојдé-ни грaмaти́ко Кндúс. Б'áше с(т)рóг и жúфчaн чув'áк. Гу вúкa хм "јaрмáс чув'áк". С'ákујпaт бúше лýт нa-нéкој. Вaздaдéн тутýн пúши, и срáмни цóфки кaжýвaше* [ДС(Ч),-161]; в. **стрaмли́ф**.

стрaмли́ф adj 'тој што од ситници доживува чувство на срам – срамежлив' *~ и утúди гóстину да си л'éгни; ж'инáта-му вилú на манц'ó-ји: "тóс тфóју аратлúк млóгу стрaмлúф, úч' ни јáди"* [MS,t,37]. Именскиот предикат е непотполн, отсуствува формата на помошниот глагол (наместо 'е стрaмлиф' среќаваме само 'стрaмлиф'); *~ рече: "мале, да идиш да ми тераш царјувата керка!" Тога мајка му киниса та утиде на царјув конак, не кăјдиса на царју никак да кажи, така са варна на дома. Магарешка глава га пита: "как чини, мале?" И она му вели: "никак, чедо! Са варнах стрaмлива"* [V,PM,88].

стрaмно adv 'недолично, навредливо од гледна точка на општествениот морал' *~ рéкăл Гóспу: ут-тóо дăрво дă-нé јájте óти к-ýмрите. Фăтúли, јăдéли, јăдéли, пăднáли гóли. Нă-дрýго: дéн úде Гóспу имвúке: "Елájте, елájте". "Е, вúке, стрáмно, нé стрáмно ќи-дójте. Ех, вúă, áс кá ви-кажáх"* [ПК,2-(Мор),239].

страмýва impf 1. 'засрамува некого' *~ вúкă-а жéнта да ти стрăмýва, ричé, прит тóлку л'ýдă, дă-недójше тýка дă-ти-рéчи: úши, нé-ми-дунăсé... Кáк, ричé, дă-ти-стрăмýва. Кá гу-удрú кучéнциту, ýдри-ја нéа* [ВЕв(Кор),305]; *~ пуцéл дéн низ пăтиштта, ус-кумáто* (парче леб) *уф-рăцто, кá нé сă-срaмýвиши* [ПК,2(АЌ),62]; 2. – **(се)** 'не е слободен, се срами' – споменатиов глагол е засведочен и во една молитва запишана во Гевгелиско: селанецот кога наутро се прекрстува и се моли: *~ Госпуди Боже и Свита Трујцо, никој* (место 'некој') *касмет да пувелиш, да ни уделиш, дечка да си ранум, виргија да си плашќум, уф село да не са страмувум, душмајне да не сретум ни уф-пăт, ни дома* [ТГ,-306]; – сп. С. Таневиќ опишувајќи го обичајот (играта) **Лазар** запишал: поголемите девојчиња, *лазаренки* почнале да ги исмеваат со зборовите: *"Ама лазаренка, куџа нивеста"*, тие почнале да се *страмуват* и да не пеат [ТГ,49]; истиот глагол се јавува и со наставката **–ова: сă страмóва** [MS,s,108].

стрaмутá f 'нешто недолично, неприфатливо од гледиште на општествениот морал' [MS,s,108]; – селската слава, или панаѓур се дочекувала со радост, многу се спремале околу тоа и зборувале: *~ "Море да сме сами, који му гледе оти нешто нема, или нешто е кусо? Ама ки дојдат чужди л'уѓе, па уд них срамота. Ки на пракажуват дудек ки са живи!"* [ТГ,218]; *~ и са ус бáбăта си-гувóрат: "А мóри*

бáбо, вéле, нéли-j срăмотá и грăотá уд-чувéцте, тăкóф дă-мă-глéдат. Оди му-вéле, мă-зăкóпи тáм уф-буни́шчăто" [ПД,144] – во текстот среќаваме необична линеаризација во формите на императивот: кратката зам. форма во препозиција во однос на глаголот: **оди, мă-зăкóпи тáм уф-буни́шчăто.** Односнава појава ја констатиравме поодамна во монографијата "Кукушкиот говор" – 1988; проблемот подоцна беше пошироко елаборирaн на страниците на "Македонски јазик", во коавторство со акад. П. Хр. Илиевски.

стрaмутилăк m — в. **стрaмутá** ~ *и сéга цáрут нăрéдил нă-жéнă-му дă ă-извáдăт нă-срéт сéло, су-плýнки дă-ă-дáвăт. Дă-гу-бéри цéл свéт, сè у-плýнки дă-ă-удáвăт ут-стрă-мутилăк* [ВЕв(Кр),302]; ~ *гулéм стрăмoтилăк, пислăк сте нaпрăви́ли зáстринта* (утрово)...

страна* f 1. 'место што е лоцирано лево или десно, поретко напред или назад, од некој или од нешто,' ~ *и гу расч'éкна два кумáт'а, гу фарли́ на страна́та* [MS,t,61]; ~ *тó jáдне сă-прáве ус-млéко, шикéр и jájца, ут-стрáнта и́ма крáшник* [ПК,2(Ал),74]; ~ *тамо видех да излези едно пиле, от пиле са чини човек, седна и две ангели му прjастојаха: единоjу от десната му страна, другио от левата му страна* [V,PM,92]; – во контекстот го среќаваме сврзникот **да** во декларативно–интенсионална употреба место 'дека': **видех да излези едно пиле** (за ова поопширно во граматичкиот дел); ~ *нa ýтрăта дéн си-j зăвóдăве двýjцта. И вăрзýве зa кójнут сус синци́рто, сă кăчýве он нa кójнут и кини́сăве. Оде дéк а устáви́ прăвнaта дуjнá-ґузили́jка. И устáаве нă врáтта, нă пóртта ади́њут ут таа стрáна, ади́њут ут тáа стрáна* [ИГ,114]; ~ *гл'éда на главáта-jи иди́н ш'андáн' сф'ă ти ... и у страна́та н'éjă иди́н пути́р ш'урбéт'* [MS,t,21]. Имаме испуштање на предлогот **од;** би требало: 'и у страната од н'éjă'; 2. 'правец' ~ *и́мат мăка уд-двé стрáни; уд-аднá стрáна-j жéнта, уд-дрýга стрáна-j мájкта* [ПК,2(Гăр),184]: 3. 'земја, држава' ~ *на они́а дни са случи да дojди един траговец от и́нгилиската стрáна сос имáни, и тоj трагóвец бéши млóгу богáт. Трагóвецат седнá тáмо óколо двé мéсици* [V,PM,13] – во овие говори акцентот не оди повеќе од четвртиот слог од крајот и во таквите случаи се јавува секундарен акцент на вториот слог, според тоа акцентот во зборот *и́нгилиската* го сметаме за нереален, т.е. би требало: **инги́лиска́та**; ~ *ут мăра вр'ăм'ą дрýгата цáрч'ина у страна́та му брăка мурабé* [MS,t,86]; 4. 'дрва или нешто друго наредени и товарени на коњ или магаре, на едната страна од самарот – полутовар' (истиот товар може да го понесе и човек) ~ *"Пýсни гo Стáно, пýсни гo, [пýсни гo нa joдéнцата, [бéлки гo jóдa сăбéре" – "Гo пýштам мáл, гo пýштам, [éтo гo, мáл гдă и́д, [сас стрáна брáшно нa грăбó"* [...]; ~ *така сетни водинчарот фати едната страна брашното, го стори една пита. Другата страна ја товари стопанот, си отиде у дома му пожален* [V,PM,201]; ~ *" пýсни гo в гóрa злéнá, [бéлки гo вăлци изăдат". – "Гo пýштам мáл, гo пýштам, [пак вăлци н гo изăват, [етo гo мáл, гдă и́де, сас стрáна дрăвa нa рáмo, [и вăлку кóжа у рăнкаи́* [...] – во контекстот имаме 2 именки од кои едната е определба

на другата, без придавско образување: **вắлку ко́жа** (место 'вắлкува кожа'); ~ *ниа имами адет: едната страна брашноту гу мјасими, една пита ја клавами на вогинот да са пиче, и кој ки надвиш на прикажните, земува питата* [V,PM,201].

стра́тигó* m 'висок чин' (во минатото) ~ *ги калéса на у́тринáта прó-типургúту, и́пургúту, стрáти-гúту, дúикут'éту и му стóри гóзба* [MS,t,12] и: **стратигóс** ~ *прухурé-саха нắтр'ą пák у душ'мáнинут, гу прáјат стратигóс* [MS,t,73].

стратор m, bot. Amaranthus paniculatus 'вид растение – штир, служи за исхрана на свињите' [BG,151]; кај Тановиќ: **стратур** 'вид цвеќе', што го има во бавчите и се споменува заедно со: **трандафил, невин, каранфил', пулинско, шебој, малока, цафаќ** и др. Објаснувањето на Таневиќ ни се чини поверодостојно, бидејќи тој бил роден говорител на гевгелискиот говор.

страх m 1. 'чувство на несигурност, на исплашеност' ~ *напóсл'ат имáш'и инá ж'éна дитúн'а, ут стрáха сă удбúва и т'á* [MS,t,56]; ~ *"áку óгин сă-утвóре нă-грáницта, сéкуј напрéт дă-зăмúне, нăсắт тóа шó ки-устáне, устáнуве тóй вúке-гá́ре". Ej-гúди мáле, тúй стрáуве ká ти-кăжýвăт, сă-устáнуве ли-ја?!* [ПД,174]; ~ *"ми т'ą стрáх, тýк ти-ј врит'énуту, амá с'éдни два, трú дни да пуч'úниш'!"* [MSt,63] – во контекстот ја среќаваме грчката партикула за негација ***"ми"***: *ми т'ą стрáх*; ~ *а хúтра Пéтри ут стрáх напắлни гáш'тит'ą (сă пусирá)* [MS,t,75]; ~ *бирикáт јас тýк сă лáхах, гу фтúснах за гắрắлту и кајдúса кóкалу у устáта и гу звáд'ąхми, алá тój бајалдúса ут стрáха* [MS,t,37] ~ *ут стрáх гул'áм ут тáтку-и ни муж'ắш'и ни да вр'ắви* [MS,t,84]; ~ *му вил'áт: éш'ó ха úш'тиш' смокфат'ą сắс т'éб'ą набýн?!ú ém'ą-и стрáх да ми-ха ни ézмити!ú* [MS,t,86]; ~ *д'ắт'ąту ут стрáха сă пупикáва ... éалá сабáлин мрắва стрáха вúд'ąхú éш'тó стрáха?ú* [MS,t,11]; 2. изр.: **му паднало страх** (= се исплашил) ~ *куга дошли при царут, тоа фанал да ги питуве: шчо има, шчо нема? Сега е кумшијското дете; ф него е лишанут* (нишан, доказ) *и оно е царско дете. Ама му паднало страх, да го не каже тоо другото дете на царут* [ШК,5(425]; ~ *дујдé и тó шо зé идно́то карагро́шот, ричé: Афéндо, ти пузнајáх на тéб шо си идéн скрúвин чувéк, жнúјши дéка не сиáл, и избирýаш дéка нé си давáл; и му падна́ стрá, да утúдох, гу скрúх твójто карагрóш* [MV,K, 271]; ~ *ем вéли на нúх: Мúрно на вáс. Па óни си уплашúле и стрáх му падна́ нóго, си расчýдаа гиа глéдат фан...* [MV,K,260]; исто: **ме-ј стрáх** ~*тáм úмах бáба, ќо:-нóсăхме, тáтко ус-нúх, ус-Гóце Дéлчуф óјше. Пá нúą ќи-гóтвиме, ќи-ј-прắчéкме, пá ќи-сј-óде. Тáтко пá ќи-рéче: "Ајде Слáво, тú сјáа ќи-дóјши усна́ска". Ас рắци стúскум, ме-ј-стрáх. Дибéјќи, дибéјќи ќ-о-нóсме пá нă-Кăлúнуво* [ВК(Мал),289]; **ут-стрá сă-бéга – ут-стрáм не-сă бéга** (= стравот полесно се поднесува отколку срамот) [ДК(Дебр),107]; **гу стурúх ут стрáх** (= бев исплашен и поради тоа згрешив, т.е. направив нешто недобро) [MS,s,107]; **страх, не страх** (= и покрај стравот човек треба да го заврши започнатото) ~ *ее, ắдúн úмше сắјмéнин, јóк до:чúне, сè шéтше пу-рéкта. Ас ну-*

си́х ле́п, ќи-мјо-да́ӑт: а́јде вӑрвум а́ска, не́ма шо́. Стра́х, не́ стра́х [ВК(Мал),290]; **стра́о ми ужи́ве́** ~ *ми-устя́на́ у́плак ут-тугáј, ќӑ апна́ ќу́что; ја́ то́лко гуди́ни стра́о ми-ужи́ве́ у-ме́не* [ПК,2(Гъ̆рб),195].

стр'а́ха* f 'дел од покривот испуштен надвор од ѕидот, како заштита од дожд – стреа' ~ *сандáлу стáнува ут п'ém', ут ш'éс прӑнч'ки, усáхнува сандáлу закáцини пу ш'áјкит'ạ, пу стр'ạхáта* [MS,t,5]; и: **стреа:** ~ *свáтовете ќе-се-собéрạт ф-нéговата ку́ќа да-ќе-ó́дạт за мóмạта да-а-зéмạт. Ќá ќе-а-зéвạт мóмạта... Ќе-а-дóнсạт на-цъ̆ркváта, ќе-се-въ̆рнạт – ќе-а-дóнсạт на мóмчето. Ќе-застáне сос-кóн'ут пут стрéạта... ќе-и-дарýва свáтовето* [ВЕв(Бар),300]. ~ *дудулејка мајка, [сред море стоје, [на Бога са моле, [дож да заврне, [бериќет да даде: [да се чинат чиничките, [дур ду стрејте, дур* **ду** *стрејте* [ТГ,435]; ~ *ќá фӑтúја тúја нáште нă-вáште, вáште нă-нáште, тúја вáште пцéта, ричé, рӑнúја идéн ут-тúја нáште. И тóгъ̆ј сă-зъ̆пáлú чáтúјта, гóре ут-стрéӑта и изгурéа; Мúцо избигá* [В,ЕВ,296].

Стрӑхúл 'м. л. име запишано во Кукушко' ~ *тáквó-ј дéтто нă-вáш Благój, ајъ̆рсáс. Ќá о-путиснáл нă-Стрӑхúлуфто дéте, глӑфта ма:-забóдуве уф-кáлта* [ПК,2(18)].

стра́шин* adj 1. 'некој (нешто) што застрашува' ~ *и стом отúдоха áф стреду морéту, ету глéдат едúн човéк на морéту, еднá дъ̆ска úмаши под нéгу и си бóриши сос стрáшните далгú* [V,PM,24]; ~ *еден ден нај-малкиот отиде на гората сам да лови, кату ловиши, најде една змиа страшна, сакаши да изјади еден елин, ама еленот, кату имаши големи рогови, не можиши* [V,PM,80]; ~ *Цъ̆рнодреха беши млогу л'ута, братите и са бојаха от неа и не можаха на нејната гора да стъ̆пнат. Цъ̆рнодреха са чу по сичка земја, ча е страшна* [V,PM,50]; ~ *зетјут вели на нивјастата: "нивјасто, затвори и отпри* (потпри) *харно вратата! И да не си оплашиш: оти гъ̆рмеш страшно ке да биди, штото земјата ке се затреси"* [V,PM,90] – во контекстот има 2 посебности: прво, нарушена конгруенција (именката во машки а атрибутот во ср. род) и второ несоодветна линеаризација (атрибутот е во постпозиција во однос на именката; и двете работи се илустрираат со синтагмата: **гъ̆рмеш страшно;** 2. 'темен' ~ *и така кату ходила три години цели, достигнала до една страшна гора; таму најде две просици: единоју беши слеп, другио крив* [V,PM,91]; ~ *с-крушуво лишче Јанка свираше, [сус гора Јанка збор си чинише; ["Ej, горо, горо, горо, зилена [јас ки те питам, горо, распитам: [дали ти виде, горо, који мина, [пу твоји страшни горо, дирвенти?"* [ТГ,93]; ~ *дојде времја, станаха, тръ̆гнаха пак да си хождат на пънт. Истом на една страшна гора достигнаха, тогас Гъ̆рциту по-напрет заминаха и збор чинили* [V,PM,179]; кај Малецки формата за ж. род: **стра́ш'на** го покрива и машкиот [MS,s,108]; 3. 'чуден, голем' ~ *от таму киниса и отиде крај морету; са чудиши, как да мини приз морету. Таму изл'ала една страшна риба и му вели: "дека ки идиш, господине?". И тојнака вели: "ки идам на слънцето да са питам за къ̆сметјут"* [V,PM,99] – во текстот среќаваме уште еден случај за проширената употреба

на предлогот **на**, место 'кај': **ќи идам на слѐнцето;** 4. 'силен' ~ *му вел'ат на царјут: "Царју, много ти година и да ти е жив зентјут, што имаш! Ниа царју, чухме, оти имаш зент страшин, да фашта лами и змии ж'уви"* [V,PM,186]; ~ *та́тко̀ и чи́чко̀ Или́ја ги-чи́стеха̀ тӑ́рлата̀, а ју́јко̀ излéз сӑс уфци́т. В р'а́мто̀ б'а́ш но́го̀ ло́што̀, и́ма̀ш сра́шна̀ вијали́ца̀ са̀с сн'а́к и в'а́та̀р. Си́чко̀ б'а́ше зале́дно̀* [ДС(Ч),165]; ~ *му са̀ ре́кле на не́го: ето за Ис..., шо са чини́ чове́к Профи́тин, стра́шин и на ла́фот и на рабо́та кри Бо́га и на сӑ́то инса́н; да как гу прудусува́ле Книговите́ и Старе́ите* [MV,K,253]; 5. 'грозен' ~ *десет дена пӓнт и ходел, та достигнал до златната кула, дека беши затворена царјувата мома, та ја чуваши крива самовила. Тој кату викна еден страшин глас, кривата самовила много оплаши са* [V,PM,215].

страшлив adj 'тој што се плаши од сè нешто, од ситници' ~ *по дно времја имало еден цар млого страшлив, штото го беши страх да излези по вунка сам да са шета. Тихиса еден пӓнт да гу викат на кавга, да са биј сос друг цар* [V,PM,210]; ~ *колко беши страшлив, ошти толко си оплаши от харамиата, и без мăра иштйши да му изл'ази душата. И веки от млого гаирет му вели на хара-миата: "а бре, луд делиа..."* [V,PM,210].

страшно adv 'кога нешто предизвикува страв' ~ *ошти речта не доречи, и фати да гăрми страшно и да лăска, земјата се затреси страшно, магарешката глава пукна, и испадна од неа едно молче лично* [V,PM,90]; сп. **страшно-страшно** – со удвојувањето се потенцира значењето; во случајот дека она што се кажува е сериозно страшно ~ *"Царјут как гу виде му вели: немој скокнуваш кал'ата! Ми е жал, да не си одавиш!" Али тојнака са вăрна образот каде царјут и му вели така страшно-страшно: "царју, царју, јазика аку сам јунак, сакам прет свадбарите да си покажа, и ако земам твојта керка, халал да га зема!"* [V,PM,61].

стр'а́ш'та (**стрешта**) prаер 'спроти' ~ *утѝди на ино́ кш'е́нудухи́ју стр'а́ш'та ца́рскију куна́ј̀к* [MS,t,30]; ~ *и Господ послуша неговата молба, гу стори пиле, и летнал, отиде, ја најде нетре на бахчата, дека беши везила тенка камуха. И тој кондиса тамо на едно дрјаво, стрешта неа* [V,PM,227]; ~ *еднó врја́ме има́ло три́ се́стри. На́ј-ма́лката Ангели́ну, о́на би́ла на́ј-ха́рна* (најлична). *Две́те и се́стри изл'а́ваха ка́та ден ср'а́шта слӑ́нцето и вел'а́ха: "ми́ло слӑ́нце, ми́лно о́ко, от на́с три́те која̀ је по́-ха́рна"* [V,PM,132] – нерегуларноста на категоријата род во овие говори се потврдува и со формата на женско име **Ангели́ну** (ном. форма, со редукција од 'Ангелино'); ~ *оти́де сиромáхот, застóја со́с деца́та му сре́шта бра́т му. Кату гу виде́ бра́т му така́ обл'а́чен со́с ха́рни и скăпице́ни дре́хи, не́ можа́ да гу позна́ј* [V,PM,-148]; и: **сре́шту** ~ *уде́ уф-ади́н гра́д гуле́м, ца́рски. И та́м сиднáл уф-ади́н сирума́шки а́н. Анут би́л сре́шту ца́рскију куна́к. Анџи́јата кугá си-ку́пе со́л', кугá си-ку́пе бра́шно – сирумáх* [ВК,282].

стр'а́ш'та adv 'отспротива' ~ *са упи царјут и чини каул сос едни богати, ча морету да гу испие; аку*

гу не пиј, да им даде еден чифлик на ним. Гнусниот саде слуши от срјашта [V,PM,58]; ~ *ји вили: е́стој-ти туќа́, јас за по́ја та́м на стр'а́ш'та и́ма иди́н во́гни да в'е́на ина́ гла́вн'аи́* [MSt,23]; и: срешта: ~ *Марку вјахна на негова кон'а, зема и тешка бозлугана, гу пристигна дури аф среду мореѓу, и как гу виде от срешта ошти, ча е бил јунак...* [V,PM,77]; со исто значење: **карш'и́** [MS,s,108].

стр'а́ш'та (**стре́ште**)* impf 'среќава' [MS,s,108]; ~ *де́тто си-кини́се, си прăда́лже па́то, ви́ке: "Пу-два́, путри́ де́не". Стре́ште, пă нуси́ли не́кој мăрто́виц нă-погрубе́н'е. "У-у, зăшо́ тăка́ ви́киш бе́, ни́а, ади́н, ва́дин, це́лто се́ло го́ре"...* [ПК,2-(Крец),302] – во текстот среќаваме примери со перфективен презент: **де́тто си-кини́се, си-прăда́лже па́то** (место: 'си кинисуве, си прăдăлжуве') – за оваа особеност на југоисточните говори веќе опширно имаме пишувано (в. "Кукушкиот говор" том 1., 1987); – в. **стр'а́ва**.

страшути́а* f 'ужас, стравотија' ~ *пáмнум и дру́го, сѐ уф-нáс чéтта а-нусувáа. Ка́ ќи-дójдăт, мáтко си ублéче... нă-дру́мут ќ-óот дă-ј-прă-чéке, зă-дă-дójдăт уф-нáс. Чи́ко пă ќи-бráне кучи́нта дă-не́ лáат. Страшути́ј гулéми* [ПК,2(294)].

стр'е́бру (и: **сре́бро**) n 'благороден, скапоцен метал со бела боја' ~ *хрисухóту утúва у ц'ár'у, му сă змóл'ува: éдáј-ми мрáва стр'éбру и мáламу, пак тфój зá-јú* [MS,t,19]; ~ *ви́д'а ино́ м'áсту мло́гу хýбаву стули́сану о́кул, о́кул с'е́ сăс стр'е́бру и мáламу заград'ену* [MS,t,60]; ~ *му рече́: "бráте, познáх, ча си по-јунáк от ме́ника, и затова́ ти са мо́л'а: о́стави ме жúв да ти ка́жа, де́ка са на́шите магази́и, да зе́миш зла́ту и сре́бро, ко́лку што́ са́каш!"* [V,PM,21]; ~ *гу најде кепиту и гу зема; дава и́ на момата една смоква. Л'у јади, и паднаа роговиту. Тогас цар̀јут мло̀гу са благодарил, ама злáту и сребро му даваши мло̀гу на детето, сал момата га не даваши* [V,PM,35].

стре́гло n 'стебленцето на житно растение' ~ *то́-ј жи́тто ут-ко́рăно ду-кла́со* [ПК,2(Град),106].

стредурек m 1. 'парче земја, наоколу вода, остров'; 2. fig. 'средиште, во случајот, на цивилизациски параметри' ~ *сăта тија планини, су сăта му градиишта, села, манастира, курији и др. работи, су реката шо е пуслана като платно уф него, су селта расијани, така кладени спроти Постул, шо ти са трача, оти то шо а правил дујната истиклим гу избрал стредурекут ув Постол* [ME(P),71] – глаголот **трачи** претставува архаизам со прекинати изоглоси; се среќава во северните словенски јазици; ... ~ *на во извор пăтниците Пазарејна и силајнто ут друјзте села на окулу гу велјат "Бајната", друзи па ут Водин ут та страна – "Маркова Бајна"; селајнто на блискуту му ду негу селу – "Пел". Најстина пăтникут шо има пуминато по тува и белки застанато, да гу распулја чуднјут извор, се наогја прид еден "паметник" шо му-ј пувăрнијна мислите на повичка ут 2200 гудина напред, коа се наогјаше стридурекут на сăта тогај позната дујна – тука, на во сеа туку речи пустилија место. Ут сăта тугашна лăскотија* (блесок) *сеа можа чувек тука да најда сăл трага като во шо гу има пăтувачут прид очите су неговото оше нерасипано исчу-*

вана има "Пел" и други дробни и едри нишајна [ME(P),69] – смела мисла на Мисирков, кој уште пред повеќе од 100 год. укажува дека средиштето (**стредурекут**) на тогашната цивилизација (пред 2200 год.) се наоѓал во тој дел од Македонија. В. top. **Средерóк.**

Стрéзуво top. 'име на село во кукушко-солунската регија' ~ *низ нáшто сéло заминá, низ Нимáнци. Утúде Стрéзуво, Сéслуво, надóл утúде, уф-Дóлно Поле. Нé знájме ут-тáм нă-тăкá, áс ду-тáм знáм, нă-тăкá нé. Дóлнуто Пóле, Сóлунцко Пóле* [ПК,2(Пл),251].

стрејкја pf 1. 'наиде на нешто' ~ *сеа да сă пузнајмă и су Постул. Оше наближувајки сă ду Постул чувек стрејкjă на пăтут неколку тумби (кургани)* [ME(P),78] – во текстот среќаваме употреба на перфективен презент: **чувек стрејкjă на пăтут** (наместо 'стрејкјава'); ова е заедничка специфичност на југоисточните говори на што укажавме поодамна; 2. – **(се)** ~ *"Славенцкуту" имă на полjту ки му бида "Сланица" и во имă ки бишă за сăто полја дур на морjту и дур ду Ембимбо, оти колко повичкја ода чувек ут зајди-слăнцă узгурнинта на земјатă-j сè по-сулена и сè повикја се стрекја цеки* (sic!) *лăскави ут сол'та шо е на них* [ME(P),75]; ~ *сеа да сă вăрниме па на блатцките диви свињи. Они и тогај, коа беа пчиничките сă стрекjиа сăл нојкта; сеа пă ич нема* [ME(P),77]: ~ *колку повичкја полjто сă ближă ду морту толку едвај се пикасува, сă стрикја на ниско полjто навидену уд зајди-слăнцă на угри-слăнцă, ама така, шо идва сă пикăсува. Елjбетен, нимајнту на сулило и сулени бари, кăжува, оти имито "Слајнцăтă" ки бишă идно времă за сăто полjă* [ME(P),75].

стрéкса pf 'се согласи' ~ *и Кулуф стрéкса, и чинúха пазарлăк; и такá гу земá, гу закарá* (одведе) *аф бáн'ата, от тáмо го закарá аф кăштата, му дадóха харни дрехи, са и применил* [V,PM,11]; ~ *пападúјата не се стрикса́ла* [BV,152]; ~ *са почудиха и вел'аха: "тjу бре! толкос царjут не и можал за момата му да најди еден јунак..." На царjу млогу лошу му падна, зашто он, ако са исмами, га такса, ами тjанака зашто стрекса да гу земи* [V,PM,90]; ~ *кога ми го докаруваши ухтарjут, на дноту му нахождах по еден алтăн. Туку знајте: "јазе фăрлих милос каде негу и сакам да гу чинам зет, да му га дадам момата ми на негу". Кату чула така царицата и момата стрексаха* [V,PM,49].

стрелица* f 1.'направа што полетува при оптегање на лак' – в. **стр'á́ла** ~ *пак царjут момата га не дава, л'у му вели: "кој ки можи сос стрелата да ми тракали от небету една звезда, на негу момата ки га дадам". Тогас и тој си разеди на царја та зема стрелицата и му извади на царjут очите* [V,PM,102]; 2. 'направа со која се става (вткајува) преѓа при ткаење-то' (**стрилицата** се фрла, како да се "стрела" од едната до другата страна на платното што се ткае) ; в. **снувáлка** [MS,s,108].

стрéл'а* impf 'пука со оружје' ~ *тáм дéка бéа скелúјнăта и-извăдúја сúте рибáрă шo-бéа, Тýрците и прăвúја специjáлни лóтки. Прéд дă-ă-ýдрăт кулúбăта, удрú ăртилéрија дă-бúе ут-Тулумбáзут, áднó мéсто... секăчú гóре висóко и глéдăше дéка-е кулúбăта и стрéл'ăа* [B,EB,297];

~ *јо́дат и не́јат и зӑ-бо́ј ми́сл'ӑт, [пра́во стрел'а́јте, пра́во фӑрл'а́јте, [ни́ја Ту́рчина да-гу-изби́јме, [од на́с пӑдна́а ду- три́ста ду́ши, [уд-ни́х падна́а ду-три́ ил'а́ди* [ПК,2(Ним),272].

стре́мина (нива) adj 'новоотворена нива, исчистена од камења и пенушки' ~ *дӑлбо́ко изди́гина ни́ва ус-лизга́р; а-истрими́х ни́фта, ќ–аа се́м афио́н* [ПК,2(Ал),106].

стрен m ~ *стрен гу викуме нӑ-ножо рӑчката* [ПД,120].

стре́се (си)* pf 1. 'се придвижи со ситни движења' ~ *на ви́и ле́жија но́го л'у́ди бо́лни, сле́пи, кри́ви, су́и, фате́ни, шо че́ка во́дата да си рази́граши. Чу́нки Ангелот сле́ваши на вре́мито на Ка..., да си стре́сиши во́дата* [MV,K,255]; ~ *ко́ј по́на́при вики ки флезеши как ки са стре́саши во́дата, са леку́ваши, шо нима́ло ви́ки бо́лка да гу фа́ки* [MV,K,255]; ~ *ричé на не́го бо́лниот: Афе́ндо, чове́к не́мам, ко́га ки сӑ стре́си во́дата, да ми кла́ди на Кол...;ду́р да си о́дам јас, друґ при ме́не сле́гал* [MV,K,255]; 2. 'се растрепери' (од страв) ~ *Па о́ни си уплаши́ле и стра́х му падна́ но́го, си расчу́даа гиа гле́дат фан... Ричé на ни́х: Шо си стре́сити така́, и зашто така́ си размату́ати у́мишти* [MV,K,260]; ~ *и же́ната си уплаши́, и си стре́сиши, ни́какфа си чини́ла ут пла́х* (= плашење, страв), *дујде́ да му падна́ на не́гу, да му ричéла на не́гу сӑта пра́вина* [MV,K,324].

стре́што adv 'отспротива' ~ *" Е, ви́ке, вӑлко: а́рӑнто сӑ-зӑбра́уве. Ќитӑ-изе́дум". "До́бро, ре́кӑл ура́чо, а́ј-д-о́дме пу-пӑто нӑ-тӑка́, ко́ј ќистре́тме, ќо-пи́тме да́л' сӑ-зӑбра́уве а́рӑнто". Одӑт. Стре́што гле́дӑт а́дин ко́јн на́се, рӑве ко́јно су́у тре́ва* [ПК,2(Ним),265]; в. **стр'а́ш'та**.

стридина* f 'нешто еднакво оддалечено од крајните точки' ~ *ви́јна ба́јница сӑ-ви́и нӑ-сука́ло, ко́рте сӑ-пра́ват кут-арм о́ника и сӑ-ви́ит, сӑ-зӑфа́ште ут-стриди́нта* [ПК,2(Ал),31].

стри́жба f 1. 'стрижење на овци' (чинот); 2. 'сезона кога се стрижат овците' [СК,336].

стриже impf 'со помош на ножици реже (симнува) коса од глава на човек, односно волна од овца' [ТГ,375]; во Солунско: **стр'ӑж'и*** ~ *стр'ӑж'ам сӑс но́ж'ници́т'а* [MS,s,108]. Волната од второто стрижење се вика *јарина*. Во минатото во некои планински села *(Мајадак)* имало специјални работилници во кои од споменатата *јарина* се изработувал дебел штоф – што го викале *аба*. За *абата* се знаело дури во Цариград. Овците ги стрижеле со специјални *нужици* што ги правеле Циганите; овците ги стрижат во два наврати, прво во април и втор пат во август месец, откако претходно ќе ги избањаат два-три пати и при тоа се внимава да не дува ветар да не се *напрашат;* по бањањето ги тераат на затревнато место – *чименлик* [ТГ,375]; в. **скри́ши, скри́п'а** [MS,s,108].

стрижак m 'потсмешливо обраќање кон дете (девојче) што наскоро е остригено' – женските деца кога се на 2–3 години ги стрижат, верувајќи дека новата коса ќе биде посилна, погуста: во таков случај децата го исмеваат девојчето: *"Стрижак, бричак, [на две јајца – квак"* [ТГ,122].

стри́жӑн* adj 'кога косата, односно волната е симната со стрижење' ~ *пӑрвӑта вӑлна а-ви́кӑме ста́ра вӑлна, се́га про́л'ӑтта шо́ ки-сӑ-*

стри́жăт, а вто́рăта па, е́сăнта стри́жăна, та́: ја ви́кăме ја́рина [ПД,157].

стри́ко m 1. 'брат од татко'; 2. 'постар човек воопшто' [MS,s,108]; ~ *халваџијнчето му вели: "стрику, мојта мајка млогу стара е; не ти зева". И тој му расипа халвата. Кату виде зортот, халваџијнчето са примоли на мајка му за нос човек да гу везми* [V,PM,200].

стрилу́шка f, zool. 'вид змија' ~ *о́на-ј кут вăрте́но, ле́тке* (се придвижува со скок), *зăто́о и-ви́кат стрилу́шка* [ПК,2(Крец),106].

стритну́ва impf ~ *о́ăт де́цăта дă-ло́вăт и ца́рут о́де дă-ло́ве. И-стритну́ва. – "Бре, си-ве́ле, шо́ де́ца!" Е, сиднýвăт нă–мăбе́т, нă-ла́ф. Му ве́ле: "Дă-ми-ка́жите ви́а: чи́ј де́ца стă?" – "Ни́а, му ве́ле, нă-вудин-чăрут де́ца-снă"* [ДК(Лип),114]; и: **стриту́ве** f СК,336]; ~ *де́тто си-кини́се, си-прăдăлже пăто, ви́ке: "Пу-два́, пу-три́ де́не". Стре́ште, пă нуси́ли не́кој мăрто́виц нă-погрубе́н'е. "У-у, зăшо́ тăка́ ви́киш бе́, ни́а, ади́н, ва́дин, це́лто се́ло го́ре"... Стриту́ве не́кој по́-н-тăка́ ну́жда вăрше* [ПК,2(Крец),302]; – в. **сретне** 1.

стри́на* f 'жена на стрико, но и воопшто постара жена' ~ *му-гу-да́ва на́ја́рнуто ја́гне. Трăгну́ва лиси́цăта. Си-гу-зе́ва ја́гнито. Оде, о́де прини-вулува́ри. Му-ве́ле: "Мă-са́кăте ме́не, прија́тели, су-ва́с дă-би́ăм?" – "Тă-са́кăме, стри́но, ама а́ко ни-гу-да́ш ја́гнито дă-гу-пе́чиме"* [ДК(Лип),117].

стри́ца f 'сестрата на сопругот за жената (т.е. за сопругата) е **стрица'**, [ИГ,128]; ~ *нив'а́стăта мăжувите се́сри, а́ко ги по́чи́тă, сри́ци имкăжу́ва* [ДС(Ч),142]; ~ *ниве́стта нă-де́виро му-ви́ке бра́че, а нă-неа зо́лвăта и ви́ке сри́це* [ПК2(Шек),24]; – во шега: *ама́н мăр стри́це, но́го зна́јш дă-пăрка́жувиш (тăка́ сă-ви́ке нă-не́каа мо́мичка, шо гуво́ре но́го)* [ПК,2(Крец),...].

стрјалка f 'вид направа што може да полета со оптегање на лак' – в. **стр'а́ла** ~ *о́ни му ве́л'ат: "гу виде́хми, от ту́ка проминáха, а́ма ти́нака не мо́жиш да ги сти́гниш, туку на́, да ти даде́ми една́ стрја́лка, а́ма што да ви́диш да намја́риш"* [V,PM,116]; ~ *имаши таму еден калкан, кал'а ветка* (= стар вид). *Тил'ал тури* (царот) *да вика: "кој јунак ки изл'ази калканот да гу растури сос стрјалка, негу зет ке да чини, момата му ки га дај"* [V,PM,102] – во текстот имаме непотполн двоен објект, отсуствува кратката зам. форма: **негу зет ке да чини** (место: 'зет ке да гу чини').

с(т)ро́г adj 'тој што бара стриктно придржување до правилата' ~ *дру́гăта го́ди́на уф-чтвăрти кла́с дојде́ни грăмăти́коКнди́с. Б'а́ше с(т)ро́г и жи́фчăн чув'а́к. Гу ви́кăхм "ја рмі́ас чув'а́к". С'а́кујпăт би́ше лу́т нă-не́кој* [ДС(Ч),161].

стро́и (сă)* impf 'застанува во ред, се реди' ~ *о́да: пу-о́сăм ду́ши тугáј бăлгарските вујни́ци, не́ о́даа пучăтвăру́јца, пу-о́сăм сă-стро́ја:, пắто це́л гу-фа́кăт* [ПК,2(Мор),217.

стројник* m 1. 'тој што уговара свршувачка' ~ *като-у-нас ќе-до́јде се́стра-ми, ќе-ка́же: "До́тко, ќе-ми-ја-да́деш мо́мата, да-му-ја-да́деш на-фил'а́н чове́к, о́ти ми пушти́ стро́јник да-му-а-да́деш". Ја́с ќе-ка́жам: "Ќе-го-пи́таме ма́тко-му; а́ко ја-да́вме мо́мата, ќе-ти-ка́жам"* [ВЕв(Бар),300]; ~ *брат му млогу си зарадува, и как гу виде така сос сиромашки дре-*

хи, му ги извади и му даде други дрехи богатски... и как гу видоха богатите господари, фатиха да праштат стројници [V,PM,85]; ~ *тóгај стрóјникут дáр ќе-а-дарýва мóмата – алтăн "фрулúна", "дýгла". Ká ќе-му-а-дóнсе дýглата на-мóмата, и мóмата ќе-го-дарýва су-шамúја* [ВЕв(Бар),300]; – сп.: старите, неженети момци праќаат *стројници* во други села, додека не се *расчује и разбере. Нив* ги викаат *устанни* [ТГ,133]; 2. – во одреден контекст називот **стројник** може да се однесува и на посредник за било каква работа ~ *нóго, нóго стрóјници áска нéјкум. Тúа рабóти ус-тăкá нé сă-вăршат* [ПК,2(Гăр),-106] – тоа се зборови на човек што продава стока на пазар, бегалец од с. Грамадна (Кукушко) .

стројуве impf 'уговара свршувачка' ~ *"Стројник да бидиш не е кулај работа! Саке уд сто реки вода да им дунесиш, – ниту уд една да не им дајиш да са напијат".* Поради тоа и не се нафаќа секој да *стројуве* [ТГ,148]; ~ *стрóјнико гă-рéде рăбóтта, да-струјýве мóмта зă-свáдба* [ПК,2(Грам),242]; ~ *тú-ј струјýвише, сјáа ти дă-ј-бăрштúсиш* (помириш) [ПК,2(Гăр),106].

стрпке impf 'згазнува, стапнува' ~ *отад иде лудо младо, [дури силин дури вилин. [Ка се вије, ка се крше, [куту прчка царничкова, [куту гранка миндалова* (бадемова), *[дури на којн не си вѓаје, [на зинѓији не си стрпке* [ТГ,177].

стругалце n 'направа за бричење – жилет'; се употребува и **бричка** (со споменатово значење) [ПД,117].

Стружница top. ; Ј. Иванов упатува на исчезнат апелатив **струга** и упатува на рус. *струга* 'суводолица', чеш. strouha 'ров', словач. struga 'поток', словен. struga 'речен ракав, вир' [ЈИ,Ми...,200].

струјар m 'учесник, сведок при свршувачката' – в. **стројник** ~ *и са качих мале, дури горе, [удузгоре мале, на куќата, на куќата мале, чак ду баџа, [и си видех мале, плăна куќа, [плăна куќа мале, армасаре, [армасаре мале, сè струјаре, [насред куќа мале, малка мома* [ТГ,369].

струк m 'направа со која дрводелците ги прават мазни штиците'; в. **рукáн', рéспа** [MS,s,108].

Струма 1. ж. лич. име запишано во Гевгелиско ~ *кинисал Марко да шете, [да шете село да гледе, [пу него Струма нивеста; [ej, што му веле, гуворе: ["Врни се, Марко, ступано, [врни се малце пучеки! [јас правих рибник јангулник"* [ТГ53]; 2. 'река во Пиринска Македонија' ~ *ká бигáме, нúй уддéме нă-нáшто сéло, нă-Плăнúца, óна нé бúше зăпáл'на. Си-пуминáме, вујнáта сă-бúит дóлу, нéл'?. Нúй биз вујнá* (војска) *бéѓме. Пу-нáс нéмше дă-пýкат, áма пóл'то гóрише гáаре. Заминáме Струма* [ПК,2(Гăр),251]; ~ *унá казáла: "Утúвај и докáрај едúн кóн". Он га-дукáра кóн'у и зевáл пáк да вúка. Мачéнцето и кучéнцето ú-кáзаха: "Кáжи да-ти-докáра вóда сăс решéто ус-Струма"* [ВС(Кал)336] – во текстот предлогот **ус** (со) се јавува наместо 'од': **да-ти-докáра вóда сăс решéто ус-Струма.**

струпка* f 'кора од рана' ~ *ѓávуло óде, уд-уфчáро му-сáке зă-бóга: "Дáј брé сúнко, вéле, и нă-мéне нéшчо зă-Бóга". Тó, зă дă нé гу-вăрне: "Струпки, рéкăл аку-сáкиш уд-ráните дă-ти-дáм". "Струпки, струпки, рéкăл, дáј еднá-двé"* [ПД,144].

стрăвин adj 'тој што сака многу да јаде, лаком' [СК,336].

стрăжение n 'воен судар' ~ *уф-сéло Бáбjăни се сфалú Димúтре Бăбjáнски и дуjдé ду-кунáкут шǫ го-úмаа, шǫ-бéа Гéгите, сиjмéните шǫ бéа. Тие утвурújа óгин и пучнá стрăжение дă-си-бújат* [B,EB(295)] – зборот **стрăжение** го немаме сретнато на друго место во материјалите; веројатно се работи за позајмица (пр. ако информаторот бил бугарски војник).

стрăмнúче n, bot. ~ *тá-j трéва, рáсте нé нóго висóка, нă-вăро úма гулéм бéл цăф, уф-стрéди úма цăрничко. Стáрте кăжýвăт тóо цăрничкуто уф-стáро врéме зăфăштáло нóго, áма свéто кá о-гýбе стрáмо тóо цăрничкуто устáнуве сè пó-мáллчко* [ПК,2(Гăр),106].

стрăнú (се) impf 'се наведува, се настранува, пр. едната страна од товарот што го носи добитокот (коњ или магаре)' [MS,s,108].

стрăнúци (или: **дéми**) pl. 'подебели дрва од страните на разбојот, тие ја држат конструкцијата' [ИГ,121].

стрăп (и: **срăп**)* m 'направа со која се жние – срп' ~ *на дрýгajут д'éн' рáнуту враш'úлуту зăj хазăр; за вéзми страпóт, за усич'é ут снó-питу вăнн'ém'ą* [MS,t,66]; ~ *ут д'éвит' мăсинца за дójди за ж'é-н'енти, за вéзма аргáтиту и стрă-пувéту* [MS,t,66]; – во заглавниот збор во консонантската група "ср" е вметната согласката "**т**", сп. исто така: **стр'éбру, стрăци** (срце); ~ *мýґи Крýша и мýґи нáс úмше дрýги ритчúна, пă зăт тúа ритчúна-j Крýша-Бăлкáн. Она сă-вúкше, гулéмjо-и вăрх Стăрвица. Аа, висóк вăрх. Нájвисóк вăрх нă-Крýша, Стăрвица он сă-вúкше. Куту сéчин бúше уд дóлнăта стрáна, куту срăп, куту сóр зăвújн* [ВК(Шт),288]; ~ *и пак а викна умовитните нетре и му вели: "сега ошти ако можите да познаите, што има нетре на тос сандук?" Тогас единојут рече: "на главата му има кату гребен и пашката му е крива кату сăрп"* [V,PM,182]; ~ *и тја му вели: "Млогу, млогу немој врjавиш, земи срăп да жниеш пшеница". И пак са вăрна назат и отиде при жена му* [V,PM,279]; ~ *Бурjано, Бурjано, сал ти ли си мома?! [сал ти знајш да пејиш? [гласут ти се слуше, [дур на наша нива, [јуф Кожух планина, [српут си јуставих, [тебе да те слушам* [ТГ,337].

стрăци (и: **сăрце**) n 1.'главен орган во организамот, односно во крвотокот – срце' ~ *éкак утúвахми на пăнт'ó, гу фáти инó стрăци да гу булú и там си умр'áú* [MS,t,48]; ~ *имаши еден јунак, името му беши Грујо Шкиндерлиа. Тојнака беши млогу слаб на снагата, но имаши живо сăрце... еден човек му и псул мајката, и тој еден јумрук и му извади душата* [V,P-M,76]; ~ *и óн а ричé на нúх: А нéразбрáни да тéшки уф сăрцито, требýва да верýвате на сăти шо си кажáле Прóфитите. Аџиба нé бéши бúло да си мăчи Христос и да дóи на слáвата нéгова* [MV,K-253]; 2. 'утроба, стомак' [ПД,114]; ~ *да как сą чýла Елисавéт на Марúнина радувáни, му сą-грajáло дéтито нéjно уф сăрцито; и сą наблудú Ел... ут Свéти Дýх и рéкла: Блажéна ти на жéнити и блáгослóвин сéмито уф твóа сăр-ци* [MV,K,301]; ~ *сăрцто мă-jáде* (= имам тешкотии во стомакот); *нąстинáх, сjá мă-бóле сăрцто,* или: *мă-вăрте сăрце* [ПК,2(АЌ),-109]; ~ *сăрцто гу-jáде знáчи курéмо* (стомак) *гу-бóле* [ПК,2(Грам)-

239]; 3. 'чувства, скриени желби' ~ *писмото така вели си: "царјува керка, харна дивојка, моја л'убоф! Тинака да знаиш, оти јазе не сам магарешка глава, туку сам јунак харин, ама сарцето ми на друг не гу кажувам, сал на тебика"* [V,PM,90]; 4. 'централен дел од нешто, пр. од пупката со која се калеми некое овошно дрво, имено од него се јавува *калемут уд ашладисувајнето*' [ТГ,407], односно: 'внатрешниот дел (семката) од: орев, бадем, лешник и сл.' ~ *шо купи́ме а́дни уре́е, сафи́ сăрце, а́дна те́нка шл'у́пка* [ПК,2(АЌ),110]; исто: *сăрцто шо ќ-о-иска́риш ут-лубуни́цта (сă ви́ке* **гибе́к)** [ПК,2-(Гăр),34]; 5. изр.: **су сѐ сăрце** (= со голема желба) ~ *кату чу така царјут, познал ча беши негова момата, и заедноч стана и му даде познание на сички. И си зарадуваха млогу и чиниха и свадбата, га уженихa. Тогас гу чиниха веки со сѐ сăрце зет* [V,PM,37]; ~ *идну-де́н А сăн кла́л ниѐт дă-и-упи́та сил'а́јнте: а́ко мо́же дă-зе́ва и о́н рисја́нцка ве́ра, а сил'а́јнте му ре́кле: "Ни́а су сѐ сăрце тă-са́кăме у-на́шта ве́ра, са́мо дă-гу-упи́тăме по́пу"* [ДК(Деб),153]; изразот **су сѐ срце** се јавува и во следниот контекст во кој се расправаат верникот и попот; сп.: *панагијата* (лебот што се носи в црква) не треба да биде голем бидејќи свештеникот се лути: "*Си ми дунсел цал леб, за десит души да ручат! Малце дунеси, ама су сѐ срце дунеси! От ки дунесиш цал леб, Госпуд не са свал'уве да руче"* [ТГ,220]; **влезе на сăрцето му** (= кога некој многу ќе засака некого) ~ *така кату чу царјут от лалата, влезе на сăрцето му един мерак, една севда за ламината керка, и заедноч пусна човек, гу викна авџиолиата* [V,PM,43]; ~ *ца́рјут, кату гу ви́де дја́тето, мло́гу му фле́зи на сăрцето и не́ са́каши да гу оста́ви да си вăрни* [V,PM,142]; **пăлно ме́-ј сăрцто** (многу сум радосен) ~ *ка́-ќ ми-до́от де́цта, пăлно ме́-ј сăрцто* [ПК,2(Гăр),191]; **ча́к нă-сăрцто ми-дупре́** (= ме возбуди, ме трогна) ~ *и тра́гнах нă-гурбе́т, за-да-у́чум све́тут. Удéх уф-еди́н гуле́м гра́д – ца́рски. Сид-не́х уф-ади́н анџи́ја сирума́х. Убу-гате́ чуве́кут а́рно, е́с лу́да гла́ва, се-зăсăка́х сус-ца́рската мо́ма. Мо́мта вике: "Их, а́ма ху́бава при́ка́-ска-а-а...! Ча́к нă-сăрцто ми-дупре́!"* [ВК,284]; **не́ зи́ми сѐ нă-сăрце** (= немој да се нервираш за небитни работи) [ПК,2(Гăр),186]; ~ **срцето му пеје,** (па за тоа и он пеје) – народот кажува кога некој е многу весел и пее, но додаваат: кога ќе се жени *"гу навѓануват брига и касавет, па и оро забрауве и песни забрауве"* [ТГ,322] – зборот **брига** (грижа) не ни е познат од други материјали, возможно дека е тоа интервенција на Тановиќ (?); **немат ут срце чедо** (= немаат пород, немаат родени деца) – семејство во кое жената е нероткиња, откога ќе ги притисне возраста посинуваат дете, ако е машко се вика *пусинук,* а ако е женско *пу́керка* [ТГ,277]; **от сăрце ма́лку му се роди́ло** (= добил пород) ~ *дојде́ врја́ме, му зема́ от харно ме́сто дивојка и гу ужени́. И на де́вет мјасици Го́спод му и да́л от сăрце ма́лку му се роди́ло* [V,PM,108]; **не́ и́ е́ј ут-сăрцто ски́нно** (= детето не е нејзино, не го родила) ~ *ко:-те́не ја́, не́ и́ е́ј ут-сăрцто ски́нно* [ПК,2(Гăр),180]; **срце јадејне** 'вид болест кај коњите' – кога коњот или магарето ќе почне *да се вргал'е* (да се валка по

земја), народот тогаш зборува дека *срце гу јаде,* го лекуваат со тоа што во грлото ќе му сипат ракија измешана со црн пипер; коњите уште боледуваат од: *текнефеслук, мрдарлук, зазăбица* и др. [ТГ,384]; **да видум што срце имаш** (= да видам колку си храбар) ~ *и што веле Арапине, ем гуворе, џанум: ["Дали знајиш ил не знајиш, Попово Јуванче, [оти сум ти јас заптисал се бели друмуве, [и не давум преко н'ихка пиле да пралете?" [што му веле, Ванѓелино, Попово Јуванче: ["Јас пак дујдех да заминум, црна Арапино, [и да видум, леле џанум, што срце ти имаш?"* [ТГ,41]; **биз срце зимувајне** (= брачна врска што не се заснова на љубов туку на нешто друго, пр. на богатство и сл.) [ТГ,192]; **на сăрцито чист** (= добронамерен, без злоба) ~ *зевăјте јăремут наврăс вăс, и ки си научити уд мéне шó сăм крóтук и на сăрцито чúст, да ки си нăјдити лесноти́а уф вăши дýши* [MV,K,310]; **уд сѐ срце издијнувум** (= со голема тага воздивнувам) ~ *дејна мисл'ум, ноќа сонум; [на вичери ми тикнуве, [дур залуг ми залигнуве, [фил'џан слăзи суронувум, [сијна риза јутупувам, [уд сѐ срце издијнувум* [ТГ,368]; **ти кажувам сăрцето** (= ти кажувам важна тајна) ~ *Зил'ăф–е, зăтó. Јăс читирдéсет úмăм сăте су-инă-слáмка и-лăжăм, нă-нúкуј сăрцито нé-си-гу кăжвăм, вó нă-инă-пустрáна жéна ќи-му-кăже сăрцито и сăкăл д-ýмре* [ДК(Бош),138]; ~ *на царјувата керка та ја вели: "нивјасто, царјува керко, тинака си моја л'уба! Туку да знаеш, сам закăлнат, аку умра и пак да ужувеам има кабил да кажа; л'у на тебика ти кажувам, сăрцето мој тинака да знаеш"* [V,PM,98] – редакторот на Зборникот (на Верковиќ) во фуснота објаснува дека неправилно е употребена крат. зам. форма за прав предмет **ја** наместо дативната 'ѝ': **на царјувата керка та ја вели** - тоа е само еден од многуте слични примери. Сп. уште: **срце фашќајне (срце јадејне)** – болест, болно срце; се лекува со: ракија во која има ставено истолчени зрна од пипер и трева: *чубрика уд срце* [ТГ,240].

стрăф m 'мамец' ~ *му-турúх стрăф дă-вúдум дăл' ќи-сă-фáте* [ПК,-2(107)].

студ'ён* adj 1. opp. на 'топол' ~ *гу клáвами плáтнуту н'éтр'ą стујú двájсич'éтир сáтą, гу звáж'дами с'éтн'ą, утúвами на студ'éната вóда* [MS,t,8]; ~ *кату излезе млогу џарски аскер, ги најдоха харамии аф една гора, аф едни студни води: овни пичаха да јадат таму. Сички ги отепаха* [V,PM,66]; ~ *јузела је Трена ду две стомни, [да ки јоде Трена на Бел-Дунав, [да налије Трена студна вода, [да наваде Трена цвеќе рано* [ТГ,172]; ~ *да ки јоде, мало дете, [да ки јоде на та чешма; [да налије, мало дете, [да налије студна вода, [не му даве мрена риба, [да налије студна вода* [ТГ,49]; ~ *"Ајде да одме плачо – клачо, пу ладни сенки, пу студени води; нија да се врниме, ти да не са врниш, там да устаниш, сенка да са чиниш, уд слăнце да бегиш, пу вода да истечиш!"* [ТГ,125] – мајката ги упатува овие зборови кон селскиот говедар со верба дека малото дете ќе се ослободи од болеста и од плачењето; пр. во именски предикат: ~ *навóнка нéма жúва дýша, нóго-ј студéно (времето)* [ПК,2(Гăр),79]; 2. изр.: **студéн до-цилúвам** (= клетва: да умре, да биде мртовец – мртовците

и иконите 'се *целиват*', сѐ **друго** 'се *бацуве*') [ПК,2(Гăр),195]; **тă-чéкум кут студéна вóда** (потребен си ми, со нетрпение те очекувам) [ПК,2-(Гăр),200].

студенина f 'ниска температура, студ, студенило' ~ *Като чул тија дрва как свират от ветрот, си рекăл оти сфире офчарот сос сфирол и утишел на кулибата и видел – никој нема, та зел да вика: "Еее, офчаре брее! Шилегаре! Кăде си?" Викал, викал и от студенина умрел на пăќот* (погрешно пишува: 'пăкот') [ШД,5(437)].

студено n 'студенило' ~ *ка си дуна* **сечко** *адин ветар и дош, ка си зафати една* **лапавица**, *хеј море, хеј, чувек ут студено уф мишији дупки да са напике. Бабата сусе кози и јарци бише таман на среди на пăтут* [ТГ,13].

Студенчеца top., dem. од *студенец* 'извор, кладенец'; сп. стсл. **стоудєньць**, регистрирано во Клепушна, Зилјаховско; од истиот корен во Трлис, Драмско е запишан хидронимот: **Студенек [ЛИ,Ми...,200].**

студини́ло* n – в. **студенина** ~ *и вóа, лăжáчут му-дáве двé јáјца и гу-нąкą рáл да-и-квáче. Нáпкунта тóа ко му-и-дąдéл тúе јáјцата му-рéкăл: "Ќ-óиш нą-тúе кáмăјнто, ќ-и-квáч". Мистéќи-се ут-студинúлто (имáло сúлăн вéтăр), нúкуј кáмăн сă-истăркáл'ăве* [ВГ(Ѓ),274]; ~ *шó сте а-утчикнáле тáа врáта, нé глéјте кąквó студинúло úде уд-вóнка* [ПК,2(АЌ),123]. ~ *фăндýјсто* (специјални чаши, се стваат на телото против настинка) *сă-фáштат зă-мăршта, тăкá о-вáдат студинúлто* [ПК,2(Грам),76].

стуй impf 1. 'се наоѓа во мирување, исправен на нозе' ~ *да сă пукáциш' на џ'амúјата, тój за стуй удóл, да сă фăрлúш' ти на врăх н'éгу* [MS,t,57]; ~ *му вилú: éкáта трú дни за стуúш' гóл, кóгу за прумúна н'éма да вр'ăвиш' хúч'и* [MS,t,78]; ~ *арасл*á*нут стујú, гу врăзува ч'уфч'ијата; как гу врăза хýбаја, з'é брáдвата, му удрú у нус'ăта* [MS,t,77]; ~ *Отúде, гу викнá, и Кулýф станá, отиде на кадúата, му са поклонú и стоú прав прет нéгу. Тогáс кадúата му велú сос л'ýтос за да гу оплáши, да га остáви женáта* [V,PM,12]; 2. 'престојува, останува' (некаде) ~ *стујáхми пу идúн м'ăјą нц двá у Кавáла* [MS,t,2]; ~ *и тáм за стујáт дур да усăхнат ... с'éтн'ą сабáлин кугá úма рóса, ум'éкнуват ... ги прáвими сандáлą* [MS,t,5]; ~ *гу клáвами плáтнуту н'éтр'ą стујú двájсич'éтир сáтą* [MS,t,8]; ~ *и с'éтн'ą си напулн'ýвáми у ш'иш'áнтата, у бóциту и такá стујú дур да битúса* [MS,t,4]; ~ *вúнуту, гу напулнувáми пу бăнч'фит'ą и пу варéлиту и такá стујú за ш'úч'куту вр'ăм'ą* [MS,t,4]; ~ *кугá ја гл'éда óш'ти врăзана му стујú; гу з'éва нузú ч'увре́, гу клáва на дăнуту на синдýќу* [MS,t,35]; ~ *му ричé на нéгу: Арно и, измикáр мој дóбар и верувáн; за мáло нúшто стуá верувáн, за нóгу ки ти унамéстам* [MV,K,271]; 3. 'изгледа' ~ *гу вúда на џáр'у мájка-му, ш'ту сă ч'ýди, утúва му вилú на џáр'у: éш'úч'ки јадáт, пúјат, прóтумáстуру уч'ýдин стујú"* [MS,t,19]; 4. 'има нешто некаде, се наоѓа' ~ *и фáф сарáе úмашја адúн ехăр, дéту седéшја кóне му на змиата. И кóне фсé си бјéше убрýжен кату кугá навăрвја, и на кóне му от гóре стоéше аднá мăгла* [V,PM,259]; ~ *по пăт'ą змúјчąту кáзăлу нą-мăжé:*

"ăку-ти-ка́же ма́јка-ми шту-и́скаш да-ти-да́м, ти́ хи-по́искај прӑстјăн'а де́ту стуи́ пуд-не́хина изи́к. Туга́ шта-мо́жăш да-рăзби́раш изи́ка на-жуо́тните" [ВД(ГБ)330]; 5. 'чека' ~ *тугај лисицата рекла на змиата: "Свали се долу и ќи ви кажум кој има право". Змиата се излăжала, та се сфалила. Лисицата рекла на офчарут: "Удри бе, шчо стоиш?" И офчарут удрил, та га утепал* [ШК,5(430)]; ~ *тога ве́ли на изми́ка́рите: Сфа́дбата азăр сто́и. Уде́јтисте ви́ки во́нка пу дру́мишти, и ко́лку ки на́јдете, кане́јте на сфа́дбата* [MV,K,270]; ~ *му речел: "Шчо правиш тува, бе старчо?" Јане му речел: "Правам гроб* (сандак мртовечки) *от дрво; ми умре едно дете, сакам да го закопам". Дефот му речел на Јане: "Ним се мăчи; јас ќе го напрам поскоро". Дефот направил гробот и му речел Јане: "Стој да го измерам дал' е тамăм"* [ШС,5(411)]; ~ *като се прочул тоа јунак, царо го сакал да оде, да му фаќе живи мечки. Тој рекăл: "Не можам сега, стој, ф-питок!" Дошло питок, царот му рекăл: "Ајде...". Тој му рекăл: "Стој до другиа питок"* [ШД,5(411)]; 6. изр.: **душа нека стоје, (Бог) ки да здраве, ако не вадан, а оно утре** (= надежта никогаш не треба да се губи) [ТГ,-247]; **една душичка оште стоје** (= се кажува кога некој е многу слаб и болен) [ТГ,248]; **дуде́к му ду́ша стуја́ла** (= до задните моменти, пред умирачка) ~ *дуде́к дă-прăми́нăт гра́ницта, [пăрва пу́шка пукна́ла, [Го́це гу уф-гăрди рăни́ла, [в ле́вăта стра́на уф-сăрцето. [Дуде́к му ду́ша стуја́ла, [на-другáре ве́ле, гувóре...* [ПК,2(Крец),297]; **си стои на умут** (= присебно се однесува) ~ *и́лим ви́и да си сто́ити на у́мут, да не́ си чу́дити ка́к да си удгувóрити. Оти ја́с ки ви да́дам у́ста и софи́а, шо не́ ки мо́жат да ви угувóрат, ни́то да ви субóрат су ла́ф* [MV,K,317]; ~ **ич не́ си-сто́о на-ла́фо** (= не го почитува тоа што е договорено) [ПК,2(Гăр)157].

Стуја́кăво top. 'име на село' ~ *уф Стуја́кăво прăка́жăвăт куту уф на́с* (*Мачуково* – село на самата граница, но сега во Грција). *Уф Бугда́нци – по́-инăк* [ИГ,120].

стујални руби pl. 'алишта што се чуваат, односно се употребуваат само за важни, големи празници каков што е Велигден' – терминот **стујални руби** го запишавме во религиозниот обичај како се дочекува "воскреснувањето" на Христос: *на Вилигдин рано са оде уф цркви.* Луѓето ќе се облечат во нови или *стујални руби,* и сите брзаат што побргу да стигнат в црква и да слушнат *как ки речат "Ристос Васкрес!"* Жените ги носат в црква сите деца, па дури и малите бебиња – *максăме.* Секој сосед мисли дека му е должност да го пробуди соседот, доколку се успал, односно не го слушнал звонот на камбаната. При тргнувањето секој ќе си понесе по една свеќа (купена порано) и црвено јајце. Во минатото младичите кога поаѓале за в црква, земале со себе и пиштол, па кога свештеникот ќе прогласи *"Ристос Васкрес!"* ќе испалат по еден куршум. За велигденските црвени јајца во Гевгелиско се раскажува оваа приказна: кога *Ристос, Синот божји* умрел, христијаните зборувале дека *Исус* ќе воскресне, додека Евреите се потсмевале зборувајќи дека тоа ќе се случи само ако кокошките почнат да носат црвени јајца. Тогаш сите христијани клекнале и долго се молиле на Бога да им помогне,

не за нив, т.е. не поради тоа што Евреите ќе ги прогласат за лажговци и ќе ги казнат, туку за самата вера, што им ја даде тој, бидејќи ете Евреите бараат видлив знак – црвени јајца. *Пилатот* испратил слуги... И не поминало многу време, а слугите се појавиле на вратата со црвени јајца. В о спомен на тоа христијаните, за да ги уверат *душмајните* (непријателите) дека *Ристос* воскреснал *вапцуват* (бојадисуваат) јајца. И поради тоа кога *се капат* (еден со друг ги удираат, т.е. ги кршат јајцата) велат: *"Ристос Васкрес!"* и *"Ваистина Васкрес"* [ТГ,59]. Има и: **стујални јургане** – тие се чуваат за гости и никој од домашните не смее да ги користи [ТГ,286].

стујáлу n 'дел од направата за предење (волна, памук)' [MS,s,108].

Стујан – м. лич. име запишано во Гевгелиско ~ *тија не са, Стујан, млади ти другаре, [туку ми са, Стујан, врли самувили, [тебе ми те мамат, тебе ми те чекат, [да т-искарат, Стујан, на бели друмуве* [ТГ,178].

стýле (сă) pf 'застане на скришно место, се сокрие' ~ *"Ај влéзи, му-вéле, тýка! Сéа нéма нúкој". Оше нимáло, ráно-ráно бúло. – "Влéзи у-цăркфăта, му-вéле, сéа ќи-дójдăт". Влéгăл у-цăркфăта. Грéдăт. Тóа кă-că-стýле, пóпут нéгу вúшăл* [ДК(Лип),118].

стулúсану adj 'подредено, украсено' ~ *вúд'ą инó м'áсту млóгу хýбаву стулúсану óкул, óкул с'é сăс стр'éбру и мáламу заград'éну* [MS,t,60].

стумбóхартó (и: **ступóхартó**) n 'тенка хартија, таа што впива течност, пр. мастило' [MS,s,108].

стумнáрник* m 'место каде што се чуваат садови' ~ *áj-га дéка-j пýкнина стóмăнта, ут-тук пудлúзе, зăтó-j тáа вóда пут-стумнáрнико* [ПК,2(АЌ),91]; ~ *нé-j árно испéчина* (стомната), *ѓóл' нąпрăвúла пут-стумнáрнико...*; в. **стąмнúк** [ДС(Ч),52].

ступáнкин* adj (fig.) 'проклет' ~ *óн пă утúде, зимá áјн лéп, дујдé. Пишúн пумнá аднó ступáнкино тăркáло, тăмáм ká дујдé, ác ќи-чúнум тăкá лéбо до:-зăкáчум нă-кóлта; то: тăркáлто, а врăс тóо тýка, а врăс тóо прăс тýка пуминá и мă-изгурé* [ПК,2(Грам),240].

ступáнска adj (m, f) 'кога нешто не е државно туку му припаѓа на поединец, сопственик (стопан)' ~ *áку бúши ступáнска клáјąнц, тугác вóда úш'тиш' да тич'é ч'úста* [MS,t,40] – во текстот атрибутот за ж. род стои како определба на именка од м. род: **ступáнска клáјąнц** (место: 'стопански').

ступлú (сă) pf 'кога нешто било изложено на температура' ~ *фáт'ąха да сă см'ăјат валúту и пăш'áта "хúч' бакăру на т'ąп'ăту, сф'ąш'тá на курин'ó, ни мóж' да сă ступлú билé, óхи да сă сфарú"* [MS,t,55]; ~ *и р'éч'и: "клáт' казáн'ут, да ступлúш' óда да стóра бáн'а!"* [MS,t,68].

ступл'óва impf 1. 'загрева нешто, пр. јадење, ставајќи го на оган'; 2. – **(сă)** 'времето станува топло, се покачува температурата' [MS,s,109].

стурýве (сă) impf 'се преобразува' – в. **стори** ~ *дéтто адно врáпче стăнýве, литнýве, óде нă-цáро нă-пулúцта зăстáнуве, сă-стурýве адна кúтка, áма кúтка дă-нé а-фáтиш уф-рăкта* [ПК,2(Ним),270].

стýт' f 'кога температурата е многу ниска се вика дека "фатило студ"' ~ *Инá стýт' имáлу н'éс в'éч'ерóви* –

кла́т' си на умо́ – и то́с сӑ разго́ли [MS,t,54]; ~ *ут стута́ замрӑ́знаха ки́ткит'а̨* [MS,s,109]; ~ *и бе́ше мло́гу студе́ну, што́ту са ка́мене пу́кашја от сту́т. И ста́рата сичка́ нӑш си трие́ше заби́те, и така́ казува́шја и ру́кашја да е слу́шет: "(Тахта́), си́ну, та́хта, ама́ у́тре мла́да невјаста!"* [V,PM,264]; ~ *то́-ј ут-сту́т, а́к измӑ́рзне ма̨ле́чкуто о́ш ка́ ци́це, ка́-ј три–шти́ри ду-ше́с ме́хци. Уд-н'а́а но́го уми́рат биби́нта* [ПК,2(Гӑр),26]; ~ *дуј де́ здӑ́рвин ут-сту́т, нӑ-мо́же прӑ́сто дӑ-сиј-сви́и* [ПК,2(Гӑр),46].

стути́на num ~ *з'е́ пуна́ стути́на ко́зи и ерке́ч'а и и́ш'тиш'и да му ги зака́рат на с'елуто́му* [MS,t,17]; ~ *ку́: зна́:, кӑква́ кури́а е пуштини́а. Но́го нӑро́д флизе́ в Гӑрција. Гуле́мо се́ло, шо дӑ ти ка́жум, у́куло стути́на ку́ки* [ИГ,122].

стӑвја́ло n 'место за одмарање, легло'; fig. 'роден крај, постојано место за живеење' ~ *се́куј са́ке дӑ се́-ј нӑ-стӑвја́лто* [ПК,2(Крец),107].

стӑке impf 'го засилува оганот' – в. **стӑкни** — сп. исечок од семејниот живот: основната работа на бабата, во работен ден, е да ги чува децата и *да стӑке оги́н'* (да внимава да не угасне) [ТГ,271]; ~ *гу-вӑрза́ле, мӑш и же́на, сја: и дву́ја̨та гу-вӑрза́ле, и тури́ле пра́во кӑза́но, во́да дӑ-сӑ-то́пле. Ќо:-* (< ќе го) *сва́рӑт, ќо:-изе́дат. Е то́ӑ удде́л дӑ-зӑму́ве пипе́р, шо тре́бя̆ за дӑ-зго́твӑт. Вӑрзӑн-ej, же́на-му стӑке о́јгино* [ПК,159]; ~ *ба́бӑта сја: стӑке о́гино, арни́:та го́ре, гӑ-стӑке не́-с-ступл'у́ве во́:та, с-исту́руве. Ка́ сӑ-исту́руве во́:та и та́ ре́кла: "Не́ би́ве та́ рӑбо́та"* [ПК,2(Пл),259].

стӑкни* pf 'направи да гори силно оганот' ~ *и ка́рат, ка́рат, з'е́ха мло́гу пӑнт'* , *ала́ замрӑ́знаха на пӑнто́ и сл'а́зуха на ина́ го́ра уд-го́р'а̨ за да стӑкнат во́гни* [MS,-t,23]; ~ *аj ста́ни, ста́ни го́р ли мо́ме, о́гино да̨ стӑкни, [о́гино да̨ стӑкни мо́ри, бо́рна̨ ли да̨ запо́ла̨ш, [бо́рна̨ да̨ запа́лиш-ли мо́м, мо́ри ли да̨ по̨гле́да̨ш* [ЛС(К),132]; ~ *за стӑкна о́гн'ут* [MS,s,107]; ~ *са́ке дӑ-сӑ-стӑкне о́гино, дӑ-сӑ-чи́не жа́р, дӑ-ј испе́чме ти́а куба́цте* (клас од пченка) [ПК,2(Гӑр),107]; – гл. **стӑкне** го сретнавме во следниот опис на жештините што ја опфаќаат јужна Македонија околу празникот Св. Илија: кога лете ќе фатат големите жештини народот кажува дека Св. Петар ја заклал својата крава и ја ставил да се вари, а кога околу пладне ќе почне воздухот да трепери, се зборува дека тоа е *думан* (пареа) од неговиот казан. Тогаш обично велат: "*А Свити Петар ка е стакнал* (засилил) *огино, оди да, да таја крава не се сваре*" [ТГ,15].

стӑкнува* impf 'разгорува' – в. **стӑкни** ~ *стӑкнувам во́гни* [MS,s,107].

стӑлбо n 1. 'дебела гранка'; 2. 'дрво отстрана на скалите за придржување' [ПК,2(АЌ),107]

стӑмпа̨лка̨* f 1. 'трага од стапнување со нога, стапка' ~ *стӑмпа̨лка̨та сӑ пукри́ ут снӑ́гу* [ПсС(З),67]; ~ *Ви́шле шо́ не́ ви́шле, фӑрл'ат че́шл'ӑта. Никну́вӑт ини-че́ил'а шо́ не́ сӑ стӑпну́ва та́му. Бига́ле, бига́ле, е, умрӑкна́леее. Зӑго́рва де́тто зӑво́да. Во́да – ка́пка ни́где. Ивнӑ-стӑпа́л'ка уд-е́лен. Та́му сӑ-бра́ла тро́ во́да* [ДК(Лип),115]; 2. 'дел од разбојот (обично во множина: **стрӑпал'ки**), на нив се згазнува **(сӑ стрӑпке)** кога се ткае' ~ *скрипчи́ја на ко́шничките, шо сӑ зӑка́чӑвӑт на ни́шӑлките. На̨ ни́шӑлките ќи вӑ́рзиш пудно́шки, стрӑпа́л'ки* [ИГ,121];

3. изр.: **стăпáл'ките ќ'и–ми–ј бăркиш** (= некој што е навреден и си заминува, со овој израз му се обраќа, т.е. му се заканува, на оној што го навредил дека кога ќе го нема "ќе му ги бара стапките (трагите)" [ПК(Мор)].

стăмпạлу n 'делот од ногата со кој се стапнува' ~ *стăлмпạлуту мä булú* [ПсС(З),67]; ~ *нă-стăпáлто шо ме-ј испạднáла адна нăтăртýшка* (рана, повреда), *нă-мóжум дă-нăстăпум* [ПК,2(Гăр),81].

стăнглу n 1. 'прозрачна материја, лесно скршлива, се добива со обработка на кварцов песок – стакло' ~ *катý стăнглу чúсту;* ~ *стăнклуту сạ здрубú* (се скрши); ~ *и виндýзи стáвạхм. Они сạ-чáши ọт-стáклọ, стáклни чáши. Стọпл'ýвạт-сạ сạс пạмýќ пọтóпн сạс спирúтис. Тáкạ стóплнит чáши стáвạт-сạ нạ-гăрдит и нạ-гăрбọ* [ДС(Ч),164]; ~ *ут плéк, пó-рáно шó-с сă-служúли мéсто лáмба, нéма стáкло* (објаснување за називот **кăндило**), *сус стáкло уд-гóре áко-ј финéр сă-вúке* [ПД,121]; 2. изр.: **стăнглу вр'áм'ạ** (= чисто време, без магла и облаци) [MS,s,107].

стăнува* impf 'настинува, измрзнува'; сп. **истúнува** [MS,s,107].

стăпка f 'дел од ногата со кој згазнуваме – стопало' ~ *нáј-ọтдóл нọгáтạ úмạ стăпкạ, нạ-нéе сạ стạ пнýвạ* [ДС(Ч),142].

стăпни* pf 1.'згазне (некаде) со нога' ~ *а з'éва мáјка-и ут ранкáта, з'éва идúн пăнт', ч'ув'ăк ш'ту ни стăпна, утúват, утúват* [MS,t,52] – **пăнт' ч'ув'ăк ш'ту ни стăпнá** (= непристапно место, таму каде што човек не згазнал) [MS,s,107]; ~ *иднá лáм'а стăпна на нóз дáл, ш'у сид'ăш'и хúтра Пéтри* [MS,t,75]; ~ *и ричé на нúх: А видéх на Сатанá кату здрáк шо падná ут нéбито. Ету ви дадéх на вáс пувéлјата да стăпнити уф-узгóри уф змúити* [MV,K,292]; ~ *да ти ш'ту стăпна дóл на двóру дúрата за устáни да пу дúрата за т'ạ фáт'ат* [MS,-t,22]; ~ *екáк да ни плáч'а: мáјкати ти клáди ут н'éтр'ạ врáтáта идúн брúч' за да стăпниш', да сă ус'ạч'éш'!ú* [MS,t,31]; 2. 'дојде' ~ *во ногу ачик ки сă видă аку сę стокмă живечкăтă ув Постул ут 20 гудини на наприд и ут 20 г. нă вакă, ут коа је сиднат нă Постул чиркезут Хаџи-Мустăфă. Во Турчин ут ка стăпна тукă селту фăти дă одă нă турену* (да назадува) [МЕ(Р),90]; 3. 'влезе' ~ *тјанака са почуди и му рече сос един слаток глас; "дај Бог добро, луду јуначе!' И гу пита: "как си дошел тинака тука? Јазе кату са ужених сос куумџиата, некој не можа да стăпни аф нашта кăшта"* [V,PM,12] – заменките 'некој' и 'никој', веќе рековме, се мешаат; во случајот би требало: **'никој не можа'**; 4. изр.: **не стăпна клетвата** (= го додржа даденият збор) ~ *казува на вујку му, ча на мрафки добро и чинил, – "и на чели добро чиних и ме чиниха, на картал добро чиних и он ми донеси жива вода и ужувјах. И така не стапнах клетвата, што си закăлнах"* [V,PM,98]; **не уставăт дă стăпнă ралу** (= не остават човек да работи на нивите) ~ *силјајнту можăт дă си сејăт уров зă дубиците, да клаат дубици и лиут колку сакăт. Сега истум ка ки дојдă времиту зă урајнă зă уров, арнăујтту шо а имăт кăшлăтă* (пасиште), *не уставăт дă стăпнă ралу нă нивăтă* [МЕ(Р),88]; **му-стăпнá нóкта на зингúа** (= се

крена на високо: се збогати или се здоби со власт) [ПК,2(Гъ́р),47]; **стъ́пни му на-ши́ита, ни́м дру́го** (= заслужува да биде казнет, сериозно) [ПК,2(Ним)139]; ~ *нъ-тъ́ко́в стъ́пни му-нъ́-ши́ита, та ич не́-му-съ́-ми́сли, ни́м съ́–мъ́чи ус-не́го* [ПК,2(Гъ́р),196]; **гу стъ́пнаха** (= го покрадоа) [MS,s107]; **дека стъ́пни, дека не** (= кога некој се движи со многу брзи чекори) ~ *нъ-зъ́кърá ут-тъ́м, нъ-Чъ́мъ́фта вудини́ца уф-Мурáрци нъ-нусú. Спъ́днáа дву́јца мурирче́не. Нъ-зи́мъ́т ут-тъ́мъ́, а́ма дéкъ́ стъ́пни, дéка не́: éj-гиди мáле, шéс са́·та* [ПД,173]; **стъ́пна (на) хазна** (= завладее нешто, украде) ~ *тогáс брáт му му вéли: "ти́нака, то́лку пáри што и́маш, или не́која цáрска хáзна стъ́пна или најдé не́која магази́а цáрска"* [V,PM,16] – меѓу многуте примери уште еден случај на несоодветен редослед: атрибутот во постпозиција: **магази́а цáрска**.

стъ́пнува* impf 'згазнува' – в. **стъ́пни** ~ *Кати́нч'у му р'éч'и: éти си по́гул'а́м, јáс т'ạ ни стъ́пнувам т'éб'ạ!ú* [MS,t,39]; ~ *гу з'éва мój ко́н'у... и стъ́пнува на узингúјата, и-спрáснува ко́н'у да б'áга* [MS,t,59]; ~ *и уттáму, по́нáка, фъ́рл'ът чéшл'ъ́та. Ви́ишле шó не́ ви́ишле, фъ́рл'ат чéшл'ъ́та. Никну́вът ини-чéшл'а шó не́-съ́ стъ́пну́ва тáму* [ДК(Лип),-115]; ~ *гу јáхнува на врáх, му стъ́пнува инáта нóга сáс нуs'ът'ạ* [MS,t,61]; и: **стъ́пнова** ~ *тогас старата самовила и рекла: " ба, виа толко марифети ако ја дадети на тас мома, и јазе пак за ја дам една благословиа: дека да стъ́пнова, сѐ стребро да си чини* [V,PM,219].

стъ́пт'а* pf 'ступоти, силно згазна' [MS,s,107].

стъ́рви impf 'стекнува навика за некоја погодност' ~ *ни́м ги-стъ́рви кучи́нта, зéр ќи-нъ́-мóји уд-ни́х рáат дъ́-ви́ји;* сп. – *тóо шо сé-ј нъ́стъ́рви́л, пá ќи-дóјде, ќо:-фáтиш* [ПК,2(Мут),107].

Стъ́рвица top. 'врв на Круша Планина' ~ *му́ѓи Кру́ша и му́ѓи нáс и́мше дру́ги ритчи́на, пъ́ зъ́т ти́а ритчи́на-ј Кру́ша-Бъ́лкáн. Она съ́-ви́кше, гулéмјо-и въ́рх Стъ́рвица. Аа, висóк въ́рх. Нáјвисóк въ́рх нъ-Кру́ша, Стъ́рвица он съ́-ви́кше* [ВК-(Шт),288].

стъ́рвули́ј pl. 'различни видови десерт' ~ *дине́шните дéца сáмо стъ́рвули́ј јáдат* [ПК,2(Гъ́р),107].

стъ́рвули́ни pl. – в. **стъ́рвулиј** ~ *јáди лéп, мáнца, ус-стъ́рвули́ни не́ съ́-пурáснуве* [ПК,2(107)].

Стъ́рга top. 'тесен планински премин што кривули', изведено од апелативот **стъ́рга** (страга) 'тесно место низ кое поминуваат овците кога ги молзат' [ЈИ,Ми...,200].

стъ́ргáчки pl. 'паринки од риба'; сп. гл. **стъ́рге** (= струже) [ПК,2(8)]; ~ *шо съ́-пукри́ни ри́јпте уд-гóре ус **пáрички, пáрички**. Нéкуј сéла* (мисли: жители на некој села) *па им-ви́кат стъ́ргáчки* [ПК,2(83)]; во Дојран со исто значење запишавме: **стъ́ргу́нки** и **стъ́ргáчки** ~ [ПД,128].

стъ́ргу́нки pl. в. **стъ́ргáчки** ~ *плáти́цата* (вид риба) *и́ма гулéми стъ́ргу́нки* [ПД,128].

стъ́ргути́ни pl. ~ *ти́а съ́-си́тни, шо пáѓат кá-ј би́чме дъ́ските* [ПК,2(Грам),107].

стъ́ржи impf 'мазни штици со струг' [ДС(Ч),51], исто така *сạ стъ́ржạ́т* предмети што се во допир и се движат...

стъ́ринтá m 'стариот' ~ *шó сé-ј рạ зл'утúл тóо стъ́ринтá, пá гъ́рме* [ПК,2(107)].

стăрк m 'гранче од цвеќе (домашно или полско)' ~ *мóма мéте рáмни двóри ус-двá стăрка бéл бусúл'ук; ~ скúни нéкуј стăрк ут-тóо јăлдăзо* (вид цвеќе), *д-óм ду-грóбишта; ~ мéтăлта устăнáла áјн стăрк, нé сă-мéте гáаре ус-н'áа* [ПК,2(Гăр),107].

стăркáл'а* pf 'турне нешто по удолница да се тркала' ~ *а-фáјќе Нýла – уд-зéмин, ă-стăркăл'ála у-тá: кáлта. И тăкá вúке сă-визéле унăтре, а нé и-пукăнúле ни узгóра, вúке нúкăк. И тăкá сă-искрипúле, сă-исчинúле и ки сă-прăвúла нивéстта азăр* [В М(Цăр),320].

стăркọлец m. zool., Vespa crabro 'вид инсект, поголемо од оса'; и: **стăркóл'** ~ *на-кóн'ọ úде, мóже и чув'áк да-увáпа, нóгу бóли от стăркóл' увáпано* [ДС(Ч),51].

стăрмин m 'јажето од страната на самарот, врзано со едниот крај напред и со другиот назад од самарот, служи кога човек се качува, односно за придржување на товарот' [ПК,2(Грам),107]; кај Таневиќ: **стрмин** – *стрминут* го придржува товарот (пр. вреќата или кошот) [ТГ,419].

Стăрништа top. 'ниви', сп. апелатив: **стăрниште** 'ожниена, неизорана нива'; стсл. **стрьништє, стрьнь** [ЈИ,Ми...,201]; ~ *ка-ќ сă-ижнúи жúтто, нúфта сă-вúке стăрнúште, стóо сáмо кóрно уд-жúтто* [ПК,2(Ал),107].

стăршин m, zool., Vespa crabro ~ *úма аднá гулéма, магарéшка вóса, н'áа гă-вúкат и стăршин* [ПК,2(Ним),-31]; в. **стăркọлец**.

Сýа Рéка top. 'суводолица, река што пресушува' – Дојранско (Ник) ~ *гувéйта ги-бúрăме нă-édно мéсто, нă-Збирá:лто, и ут тýка пóсле ги-нóсме нă-Сýјте Чéшми, Икúмци, Сýа Рéка, Пујáцка Рéка* [ПД,156].

суáр m 'дебела, сува гранка' ~ *сáк-сă-збéрăт тúа суáрто уд-нú:фта, ај-го фатú стýт* [ПК,2(Мут),107].

субаша m 'полициски началник' (пред 1912 г.); fig. 'тој што наредува' – сп. исечок од семејните односи во минатото: кога некогашните големи семејства се распаѓаат, тој што се одделил вака размислува: "*Немум никакув субаша, па да ми праве тиртип и куманда. Как сакум така и работум. И ако сă-мăчум ама знам биле за кого пичал'ум*" [ТГ,286].

субéр* m 'место каде што се собираат луѓето, сред-село' ~ *пýшка пýкна, пúле Стáно, [дýри гóра јéкна – јунáк си пáдна. [Јунáк вéл'е, вéл'е и говóре: ["Искарáјт-ме на друм, на субéрут, [лéле за бајрáкут кój-ну ми вăрзáјте, [на нójзте пúсмо испишáјте, [на сăрцéто, пúле Стáно, [кúтки насијáјте* [ИГ,108].

субéрани adj, pl. 'кога некои работи се ставени на едно место, на куп' ~ *блúзọ дéкạ што б'áши зạсáдн бубáкọ б'áхạ нáшит óфци, субéрạ ни нạ кýпа. Пријдéх им пóпулéнкạ уф-т'áмницáтạ и ги дọпирáх* [ДС-(Ч),166].

субéрве* impf – в. **собере** 2. ~ *е, тá, му дóшло жáл', сă-урвúла. Му-гу-прибăрнýва сúтто. Сée бáбăта и ă-згрăбнája чýпăта ăскéрте и муă-зăнисóа нă-цáрут. Елинут тúди, врáтта ќ-ă-судрóбе. Сă-субéрвăт ăскéрте, г-утéпăт. Гу-зăклáле, гу-извăрúле* [ДК(Лип),116].

субéт' m 'разговор' [MS,s,109].

субирáн adj 'одбран' ~ *т'é сă субирáна кустáн'ạ* [MS,s,109].

субúра* impf 1. 'кога нешто се става во сад – во конкретниот случај во грне (**гарнок**)' ~ *и гу звáж'дами ут вóгн'у, гу устáв'ами мрăва да*

усти́ни и с'ётн'ạ гу суби́рами у гарно́к [MS,t,4]; 2. 'става на куп' ~ *усăхнува ут слăнциту пре́луту и си гу суби́рами ина́ ку́па* [MS,t,6]; 3. 'завиткува' (платно во **трумба**) ~ *и гу ус'ăкувам с'ётн'ạ и гу суби́рам ина́ трумба́* [MS,t,7]; 4. 'полни' ~ *да така́ за по́јми да ја с'ăјми ашлама́та на ни́вата. Суби́рами иди́н ко́ш', два́, спрути́ л'уд'е́ту, спрути́ арга́титу ш'ту за и́маш* [MS,t,4]; ~ *и тугас фа́ш'тами да гу бир'е́ми пу дв'ắ, пу три листа́; суби́рами пу иди́н тува́р* [MS,t,5] – под 'товар' се подразбира 'два коша', колку што носи коњ или магаре; 5. 'прибира' ~ *усăхнува ху́бав'ạ, гу суби́рат, гу дипло́сират, гу зе́ват дума́* (платното) [MS,t,8]; 6. 'земам со себе' ~ *ги з'е́вам пати́трит'ạ, ги з'е́вам хумо́титу, ја з'е́вам кр'ắ пката, гу з'е́вам и крусно́ту, суби́рам и масу́р'ạ* [MS,t,7]; 7. 'потерува' ~ *"Еј – ре́кăл адéн ут- ни́ – а́ј да сăвăрниме дạ-ви́јме да́ли о́ште сто́е та́мо". Сă-вăрна́ле сăта аскéри. В о́ сă-свạл'у́ва ут-бу́кта и-суби́ра мăските и му-и-занцу́ва на-ца́рут* [ВК(Ран),323]; 8. – **(сă)** 'кога повеќе луѓе (или нешто друго) ќе се стават на едно место' ~ *а-пă ве́чăрта сă-суби́рали та́мка ѓа́вул'то и ги-испитува́л ни́јно: кумăнда́нт, ко́ј шо нăпрăви́л. Пăрвио ричéл: "Ја́с, é дин мо́с пра́вăт, дéнта гу-пра́вăт, ве́чăр гу-рăсту́рувум"* [ПД,166]; ~ *сă суби́рат ш'и́ч'киту ут дванајситу аратли́ци, сă пурăнч'аха ... да по́јат за дрăва́* [MS,t,48]; ~ *сă сăбира́ли дја́вуле́ту* [MS,s,99].

суби|ру́ва (сă)* impf – в. **суби́ра** ~ *му-ве́ле: "Та́му, нă фил'а́н ме́сто, и́ма иднă-че́шма, и́ма иднă-во́да. Д-ă-испу́штиш, се́лту-му не́ма во́да". И во́а слу́ша шо́ му ве́ле чо́икут. Оде ă-пу́шта че́шмăта. Сă-суби|ру́вăт сил'а́јнте, му-пла́штăт* [ДК(Ран),126]; и: **субрува** ~ *кă-кини́сăл, та́а пу-пăтут пу-ина́, пу-ина́ ри́ба си-и-фăрл'а нă-пăтут; си-и-субру́ва, си-о́де до́ма и си-и-нăриду́ва го́ре нă-та́вăнут* [ДК-(Дур),143].

субл'ạч'е́ (сă)* pf 'ги симна алиштата' [MS,s,109]; ~ *малој моме дост јубава, [пре ког легниш, пре ког станиш? – пре мама легнем, пре тате станем. [Малој моме дост јубава, [ко́ј те јублече, ко́ј сублече? [– мама ме јублече, тате сублече* [ТГ,370]; ~ *кạ ќи флéзе до́ма, уф не́гувọт дво́р и́ма о́дрина (асма), ќа́: суб|ле́че кушу́л'та, ќа́: зăка́че та́м нạ о́дринта, нă дире́кут* [ИГ,114].

суб|ле́чăве (са) (и: **сублечуве**) impf – в. **субл'ạч'е́ (сă)** ~ *си гу кла́ве ув ме́бут и си рạбо́те пак. На́пкум, кạ сă суб|ле́чăве до́ма дạ гу пе́ре се́стрạ му, пра́ќи, се́стрạ му гу нạо́жќе ка́мăнчто* [ИГ,110]; ~ *пупăдúạтạ сă-суб|ле́чăве уф-бе́л нивисти́нски фуста́н. По́пут пучну́ве дă-пе́: Пе́: и уф-не́а гле́а. Ричéл: "Чăка́јте ма́лце дă-о́дăм ду-до́ма, си-гу-зăбрăви́х тăмја́нут". Дудéкạ дă-изле́зе о́н, пупăдúăта си-гу-суб|ле́чăве фуста́нут* [ВГ(Бог),275]; гл. **суб|ле́чăве** го запишавме и во следново празверие: – народот верува дека спроти празникот *Ѓурѓовдин може да са праземе максулут* (млекото, маслото, сирењето) од туѓата стока. Во минатото тоа го правеле некои жени на овој начин: жената што сака да го *праземе* млекото *уф никује доба са сублечуве куту уд мајка рудена, вјануве на едно кросно* и ќе излезе на сред село, а потоа се упатува кон *уборут* на оној од чија стока сака да го

преземе *максулут*. Кога ќе влезе во туѓата штала *(уборут)* става по една рака пепел на колците за кои се врзани кравите, потоа ќе измолзе по малку млеко од секоја крава и на заминување ќе рече: "*На мене млеко и масло, на тебе г...*" [ТГ,66].

субличувајне n 'фаза од развитокот на свилената буба, кога таа ја менува кошулката' [ТГ,66].

суббре pf 1. 'турне' – в. **суббруве** ~ *имáло рéка, уф-тáа рéкта, пукрáјта нäкäлдéли-си тинџирúна, нäпрäвúли уџáци, си-турúли мáнџа дä-вáрäт. А ергенчúна – шупчúна, кáмине тóлкуви тäкá, бýн'о: ус-кáмино, субóрјо: тéнџäрто. Бýн'о:, сäбóрјо:* [ПК,2(Гäр),321]; ~ *и станáле, да гу извадúле вóнка ут грáт, и гу носúле дýри на врäфут планúнцкјут, тáмо шо бúла нéгува грат темилисáна, да гу субóрат ут тáмо дóло* [MV,K,3254]; ~ *и рýкна: "Побрáтимје, нá ти за захмéте и за мл'акуту, штóто ма хрáнеше!". И фäрли прóс* (sic) *окнóто аднá зашúена тóрба и штéше сабóри* (пишува: 'саори') *кäштата, катó фäрли тóрбáта* [V,PM,261] – иако на повеќе места во "Зборникот" на Верковиќ предлогот 'през' се јавува како **прос**, сепак редакторот редовно става (sic!); 2. 'победи' ~ *úлим вúи да си стóити на ýмут, да нé си чýдити кáк да си удгувóрити. Оти јáс ки ви дáдам ýста и софúа, шо нé ки мóжат да ви угувóрат, нúто да ви субóрат су лáф* [MV,K,-317]; 3. 'убие, уништи' ~ *тогас попов син му вели: "е, крив дјавол, дур сега ти беши живот!" и гу одри една бозлугана, гу закопа со сé нетри на земјата. Кату чу пак царјут, млого са нал'ути и пуснал пак аскер, да гу соборјат* [V,PM,226] – во овие говори, освен познатата појава: редукција на неакцентираните вокали, среќаваме и примери со обратна редукција; во случајот 'о' < 'у': **гу одри (една бозлугана).**

субóруве impf 'симнува нешто од некаде, со туркање или со удар' ~ *чýке, субóруве уд-дäрвуто јабýлки, крýши, слúви; висóко-ј, зéми áјн пäрт* [ПК,2(25)]; односниов глагол го запишавме и во описот на растението: **грäшúна** ~ *сä-пувúве пужúтто и гу-сäбóруве, дáве зäрна таквú и гу рäсúпуве жúтто* [ПД,-123]; ~ *војвójте си-вäрвеха, [војвóдите вäрвеха, [кäлдäрмите трóпкаха, [кепéнци субóрваха, [нájнапрéт си-вäрвише, [Апустóл' вујвóда* [ПК,2(Пл)256]; уште и во изразот: **сус един камин урех не са суборуве** (работите треба да се решаваат постепено) ~ при првото доаѓање на стројникот, родителите на девојката не го одбиваат веднаш туку ќе му речат: "*да си распитме, да видме* (погрешно пишува "ведме"), *па ела; сус една балтија* (се мисли на удар) *дрво не са сичуве... сус един камин урех не са суборуве*" [ТГ,150].

субујве impf 'ги симнува кондурите од нозете' ~ *Малој моме дост јубава, [кој те јублече, кој сублече? [– мама ме јублече, тате сублече. [Малој моме, дост јубава, [кој ти јубујве кундур папуци? [– мама ми јубујуве, тате субујве* [ТГ,370].

суварúја* m 'војник, жандар коњаник' ~ *хúч' ми м'ạ пúташ' , тáти, óстави м'ạ, на м'éн'ạ идúн кóн' да ми дукáраш' и идúн кáт мýш'ка рýба и двá суварúји* [MS,t,30]; ~ *отиде траговецот на пашата. Пуснал пашата суварие, го земаха н'амојут от ханот, фати пашата*

да го сонди. Он пак што си знаи: "Наистина" и "хубае". Един суварuа го и познал н'амојут [V,P-M,178].

сувѝи* pf 'свитка' ~ *исправјоо тóо вéнцо нă-кóфта, сè că-сувиjáл* [ПК-,2(Грам),30].

сувắрзуве impf 'го одврзува јажето со кое нешто е врзано (во случајот добиток)' ~ *е уддéл сéга прáво нă кójно уф-аýро, дéка: зăвắрзан, и еднó пóчне да гу-сувắрзуве, кójно вúке. Вúке: "Мă-зéа, скóро, скóро, мă-зéă"* [ПД,159]; в. **содрузова**.

сугá́рче (и: **сугаре**) n, zool. 1. 'јагне што најдоцна се ојагнило'; истиов назив се однесува и на јаре 'доцна ојарено' [СК,336]; 2. fig. 'нежно, слабикаво дете' [ПК,2(Грам),107].

сугла́се (că)* pf 'даде согласност, подршка' ~ *вúке нă-тúя трújс-и дéвит дýши: "Другáре, дájте вúя нă-мéне п-áдна лúра, ác к-óдум нă-пичáлба. И зă-вáска и зă-мéне". И-тúя пулвúнта că-суглáсат дă-дáдăт* [ПК,2(Ним),266]; ~ *и тúя сǫ-глáсили, рéшили дǫ го-утéпат. И лéгнали вéчăрта, óти вéчăртǫ, кǫj двǫнájси, дин сáато, тéшок пăрвиǫ сăн, кój кáк ќи-стúгни, кój кǫпáч, кój бǫлтúя, и, дéкǫ лéжи...* [ЛС(К),116].

сугла́суве (că)* impf в. **сугла́се (că)** ~ *вúке: "ác к-óдум нă-пичáлба. И зă-вáска и зă-мéне". И-тúя пулвúнта că-суглáсат дă-дáдăт, пулвúнта нé-с суглáсувăт* [ПК,2(Ним),266].

сугра́на f 'вид чешел што ја придржува косата на жената кога ѝ е собрана назад' [СК,336].

сýдбина f 'нешто предодредено' ~ *бил сирǫмáх чǫв'áк. Имáл трú, чéтири, пéт д'áца. А-сúти д'áца му-умирáли. Тǫкá бúла сýдбина* [ЛС(К),107].

судере pf 1. 'искине (лист, кора, платно и сл.)' ~ *ká-а-судрá тáа ýбува антарúи; ~ уд-нéкуj тéл' сj-а-судрáл рăкта, сè кăрвишта-j;* 2. fig. 'заплаче со силен глас' ~ *áк сáке нéк că-судére, ич бúле нé о-слýшум ác нéго* [ПК,2(Гăр),107]. – Глаголот **судере** го среќаваме и во описот на дел од свадбениот церемонијал: в среда, последниот ден од свадбата невестата прави "проштална" вечера, освен што прави јадење, таа треба нешто и да *суке* (пр. *сарлија* или *сусамница),* некој од гостите под крата ќе стави зрно од пченка или грав и во тој случај крата ќе се *судере* (искине) и тогаш присутните ке се смеат дека невестата не знае да *суке* [ТГ,191].

судéрăн* adj 1. 'скинат' (пр. облека, хартија) [СК,336]; 2. 'кога на кожата има повреди' ~ *"јác сум двájсе гудúни и-óшче двájсе да:-чé-кум, јác сáке дǫ-устǫрéм. Шó нé бúвǫт рăбóти". Они кá стǫнáле сǫбájле, глéдат нéма мóмичка. Дéка ќа:-нájдǫт? – нǫ-кóло нǫдéнна, а рǫ звијáле, сáмо нǫ курéмо мáлце бúла судéрăна* [ВД,277].

судéрувe impf – в. **судере 1.** [СК,336]; ~ *за мáндрите* (ограден простор во Езерото за ловење риби) *нáj-лóш е Дубрувéно* (име на ветар), *óн дýу ут Крýша, ут Сýрл'ăво, пóгулéми дăлгú прáве, ги-растýруве мáндрите, лéсите ги-судéруве* [ПД,129].

судрóбе pf 'искрши (нешто)' ~ *е, тá, му дóшло жáл', că-урвúла. Му-гу-прибăрнýва сúтто. Сée бáбăта и ă-згрăбнája чýпăта ăскéрте и му-ă-зăнисóа нă-цáрут. Елинут тúди, врáтта ќ-ă-судрóбе* [ДК(Лип),116].

суjдиса pf 'нападне, повреди' ("среди" некого – негативно) ~ *и тој му каза: "тука сос меника имам ду петнајси кесента". – "И за това ти е страх. Ама јазика, што немам, што да ми е страх?" И така*

двата кинисаа на пăтјут, ама Дели-Димо сѐ гледаши да најди време за да гу суjдиса [V,PM,67]; ~ *вели на царјут: "царју, на мене ако ми беши страх от царјут и от пашите, не изл'авах на гората харамиа и не изл'авах цар да суjдисам! И така секој цар што зададе речта не са вăрнува"* [V,PM,211].

сујйш m 'подарок што им се носи на младите кога стапуваат во брак' ~ *уф-прáсна мúса* (бокал од глина) *сă-клáве вúно. Глигóсна-j и уд-вóнка и фнăтре, пóвичко úма кафéни буú. Свéто, гa-нóсаа за-суйш адно врéме нă-свáдби* [ПК,2(АḰ),90]. Сп. уште: – во сабота навечер доаѓаат роднините; и кај момчето – *мăшика свадба* и кај девојката – *женска свадба;* женската свадба е потивка, гостите носат *сујиш:* било *ѓумче* (бакарен сад за носење вода), било *грне,* било некаков сад, било што друго [ТГ,171].

Сýјте Чéшми top. 'чешми од кои водата секнала' – Дојранско (Ник) ~ *гувéăта ги-бúрăме нă-édно мéсто, нă-***Збирáлто**, *и ут тýка пóсле ги-нóсме нă-***Сýјте Чéшми, Икúмци, Сýа Рéка, Пујáцка Рéка** [ПД,156].

сукáјне n 'кога од тесто со помош на сукало се прават кори, сучење' ~ *кáк да сăм јáзе jýбава, [бугáта кăшта на глáва, [чéсто мисéјне, пичéјне, [мăшките дéца дăржáјне, [чéсто бáници сукáјне* [ИГ,108].

сукáк* m 'улица, обично тесна' ~ *дúту úдиш'и, фл'áj н'éтр'а у с'éлуту, н'éс дрýгиту мáлки игрáјаха на сукáку* [MS,t,46]; ~ *как б'ăгаш'и пу сукáку, вúд'а инá пóрта утвóрина* [MS,t,56]; ~ *сăс тáблата на главáта да ш'éта пу сукáциту, да вúка пу махалáта: "пуртукáла! пуртукáла!"* [MS,t,26]; ~ *клáва т'ал'алц'úји да вúкат пу сукáциту да пóјат луд'éту ш'úч'ки да му м'ăрат дúрата* [MS,t,22]; ~ *сă ч'úд'аш'и д'é да пój, ни знájаш'и н'ăфту; с'éдна на сукáкут* [MS,t,81]; ~ *Тогас кадиата познá нихната крúвина, прати да ги тера* (бара), *ама не можá да ги стúгни. И такá гу извадú негу от хапýзот, гу пýсна. Тáмо Кулýф нéколко врéме ходúл, прóсиши по сукáките* [V,PM,9].

сукáло n 'специјално дрвце, изработено убаво, со него жените сучат кори' [СК,336]; ~ *вúјна бájница сă-вúи нă-сукáло, кóрте сă-прáват кут-армóника и сă-вúит, сă-зафáште ут-стридúнта* [ПК,2(Ал),31].

суканúна f 'јадење правено со кори' ~ *мójте дéца нóго јáдат суканúна: бáница, мличнúк, рúбник, тăквú рăбóти* [ПК,2(Гăр),107].

сукáпе* pf 'искрши', в. **скáпе** ~ *сúте дéца си-играáт ус-прáшти* (фрлачка од коноп), *нé вéл'ат от ќи-си-сукáпăт глáфте* [ПК,2(Гăр),88].

сукарда f 'машка долга облека (до колената), од црна волна, ткаена густо – шајак, во Воденско ја носеле Власите' [BV,152].

Сук Бунару top. 'име на ан (прифатилиште) во Солун, во кој (во минатото) отседнувале македонските кирации и арабации (превозници)' [ТГ,424].

сýке* impf 1. 'развлекува тесто, со помош на **сукало** прави кори – суче' ~ *нă тóо сýкат, уд дăска-j нăпрáвăно, цéло дăрво-j дéлкăно; и сă турýве нă-скýто, гу-турýват жéнте и сýкăт нă-нéго бájница, кóри сýкăт* (објаснување за називот крăк) [ПД,120]; ~ *бájница: тó-j јáдне, сă-прáве ус-кóри шó-j сýкат жéнте, сă-рéдат кóрте, сéкаа кóра*

сă-пупăрске ус-сúрне, мáс и јáјца зáадно, рăзмăтни [ПК,2(Грам),22]; – *за* вечерата спроти празникот Божиќ (за *Бăдни вечар*) домаќинката *суќе кори* освен за *бáјница* уште и за *сарлија*, и за *сусамница* (вид баница во која се става толчен сусам); уште приготвува: *посна сарма, кисела каша* и др. [ТГ,81]; 2. – **(сă)** 'се врти' – гл. **сă суке** го среќаваме и во следниот опис ~ **вăтрýшка** – *вéтăр кá завúиве, кá сă сýке, дúге шéуве* [ПД,129]; 3. 'се мота бесцелно' ~ *"Дóбро, рéкăл урáчо, áj-д-óдме пу-пăто нăтăкá, кój ќи-стрéтме, ќо-пúтме дáл' сă-зăбрáуве áрăнто". Оạт пó-н-гóре, глéат áдно стáро кýче, сáмо сă-вăрте кулу пăто, сáмо сă-сýке. "Дóбăр дéн, а бе кýче, árнăто сă-зăбрáуве ли?"* [ПК,2(Ним),265]; 4. изр.: **нéма дă-му-сýкум чáлмата** (= нема да го почитувам, нема да му се плашам) [ПД,137].

сукине* pf 'нешто стори на делови, искина' ~ *јас имах којна сус мене, [си гу прудадех за тебе! [дур да са најдум сус тебе, [душа не оста на мене, [срце сукинах пу тебе* [ТГ,328].

сýкнува* impf 'со прстите завиткува хартија со тутун, прави цигари' [MS,s,109]; в. **сýч'и** .

сукóл (и: **сикол**) m, zool., Falco – 1. 'граблива птица'; 2. изр.: **сúф сукóл пуд зéми лéте** (гатанка = дел од ралото што ја разрива земјата, паличник) [ИГ,122]; **уд-бýх сикóл испáжде** (потомството не секогаш го носи белегот на родителите) ~ *уд-вирáн мáјка ýбуви дéца мóш сăрóдат* [ПК,2(Гăр),203].

сýкăнọ n 1. 'јадење од кори (зелник, пита и сл.)' ~ *зă прáзникут ќи нạпрáвум зéлник-рúбник, ќ-úмме сýкăнọ;* и: **сукáно** ~ *Ручóкут. Кój шо úма – аднăш сукáно ќи бúде – крáшник* (вид баница со краешник), *урúзник, зéлник. Пу икиндúа уше един сáат или двá ќи рăбóтăт, ќ-си óăт* [ИГ,120] – в. **суканúна**; 2. adj 'виткано – сукано' (предено) [ПК(Мут)].

сул'áк m 'солена земја, ја ближат овците' [ПК,2(Мут),107].

сулиен m 'вид лекарство' — со **сулиен** народот ја лекува болеста **"црвен ветар"** – кога детето боледува од *црвиника (црвен ветар)*, тогаш се лекува вака: се зема *устибеч, сабур, сулијен и смола* од афион, сето тоа ќе се помеша со *комова ракиа* и се мачка на болното место [ТГ,126].

сулило n 1. – в. **сулúште** ~ *имиту "Слајнца", сувите сулени бари и тревите, шо и велјат сулило кажуват оти идно време полјто било мора. Ув некуј книги за Македонија сă велјă оти му била воата на блатту сулена то не е аслă* [МЕ(Р),76]; ~ *едвај се пикасува, сă стрикја на ниско полјто навидену уд зајди-слăнцă на угри-слăнцă. Елјбетен, нимајнту на сулило и сулени бари, ако не ич, бăрă кăту шо сă на полјто и на Урумлукот, кăжува, оти имито "Слајнцăтă" ки бишă идно времă за сăто полјă* [МЕ(Р),75]; 2. 'солена вода во која се чува сирење' [ПК(Гăр)].

сулúна f 'труба, ќунк низ кој поминува чадот од печка' [MS,s,109].

сулинáр m 1. 'замрзната висулка на стреите, мразулец' [СК,336]; ~ *гулéм стýт нă-фăтú, глéјши кăквú сулинáре вúсăт пу-стрéјте*; 2. fig. **сулиндар** 'погрден израз за тој што не работи и само стои' ~ *шó сизастанăл алúс сулиндáр, фáти нéшто, нé вúси такá* [ПК,2(Мор)107]; 3. 'труба' – в. **сулúна** [BV(K),152].

сули́ште n 'слатина, солена земја, ја ближат овците' [ДК(Ран),104].

сулпа́н m 'вид престилка што ја носат жените за да не се валка фустанот; се закачува на раменици' [СК,336].

Султана* – ж. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,115] ~ *ej Султо, Султо мори, Султано, [арам да ти е то лице! [што ти гу Бог дал мори на тебе, [куту на тебе, будала!! [да гу продавиш леле, на светут, [за една ока уреје, [и они сите шупл'иви, [шупл'иви, Султано, црл'иви* [ТГ,204].

султа́р m 'сад во кој се чува сол' [MS,s,109].

Сулу́н top. 'име на град во егејскиот дел на Македонија' – кон крајот на 19. век македонскиот, грчкиот и турскиот елемент биле застапени скоро еднакво, со околу по 30.000 жители; во мнозинство биле Евреите, ги имало над 50.000 ~ *утúва у Сулу́н, на иднó ки'énудухúју с'éднува* [MS,t,9]; ~ *м'ą извáди ут нóс ч'урбáм'ија, м'ą пúсна у Сулу́н за да сă наúч'ą пóхúбав'ą занајąт'* [MS,t,87]; ~ *нă-мужéą дă-зáпрăт Тúрцте, зăпетнáјс дéна зăвăрúй вујнáта. Удгрáницта избигáа Тúрцте, нă-дрúго мéсто нé зăпрéą. Кăдă-нáс пишúн пумúнáа бăлгăрскăта вујскá, Сóлун прáво вăрвăт* [ПК,2(Мор),217] – во текстот имаме беспредлошки додаток за место: **пумúнáа бăлгăрскăта вујскá, Сóлун прáво вăрвăт** (место '... за Солун'); ~ *мóмта трăгнá мéсто дă тéре. Утидé сигá нóго нă-дăлéко, нă-аднá рăскрăсница: дă кáжиме такá дă-óде нă-кăд-Сóлун пăт, дéт нă-слăнце изгрéва, нă-слăнце заóжде пăт* [ВК,283] – во текстот среќаваме позајмен образец од турскиот јазик: употреба на именка како атрибут на друга именка: **дă-óде нă-кăд-Сóлун пăт** (место: 'солунски пат').

сулу́нец m 'жител на Солун' ~ *имáло иднă-ăнăмка, идну-Măкидóнец. Măкидóнцут – сулу́нец, ăнăмкăта – сулу́нка. Măкидóнцут бил примитáрен; бáсми прудăвáл* [ДК-(Ран),134].

Сулу́нска (и: **Солу́нска**) **зе́мја** f 'Македонија' (?) ~ *господáрот утринáта стáнá от сóнот, са умú и такá гу викнá гóри дéтето и му вéли: "а брé дéте, от којá зéмја си тúнака?" И тój отговорú: "јáзе сам, господúне, от Солу́нска зéмја". Тогáс господáрот му вéли: "óх, чéдо, кату ми глéдаш и јáзе от тáму сам и женáта ми"* [V,PM,152].

сулу́нски* adj 'нешто што се однесува на градот Солун' ~ *си дójдух туќá; и тук нájдух Англи, Гáли, Италúји, Срăби на сулу́нската перифéр'а* [MS,t,2]; ~ *на сóлунскúт'ą пóрти имáш'и кóкалą убúсн'ąнту* [MS,t,39]; ~ *уд него се повељат селта шо са ут солунцкјут јукумат и са пагјат утăда уд Вардар. Пăтниците тука сака да си го кажат таксирјато* (товар, багаж) [МЕ(Р),72]; ~ *и Гăрците пучнáа тúй тóпуве дă-пу́кат уфсéлта, зăпáл'увăт сéдбите, жúтта. Бáш кул Питрóвдин бúше, прет Питрóвдин. Кá пучнáа бу́, бу́ – бу́. И тăвá пóл'то стăнá, Сулу́нцкуто Пóле, кăдéш цéло* [ПК,2(Мор),218].

сулу́х m 1.'воздухот што се зема со едно вдишување' ~ *áска нóго пăти нă-мóш си-зéмум сулу́хо* (не можам да дишам) [ПК,2(Град),108]; ~ *и му т'éкна, мóш' да умр'ă, хúч' сулу́к ни з'éва* [MS,t,13]; ~ *ќ-óдме дé, чéк дă-си-зéм сулу́хо, пá ќи-киníсме; ~ мă-стиснá зă-шúита, нă-мóжăх дă-си-зéм сулу́хо, ќи-мă-удáфше* [ПК,2(Гăр),210]; сп. – ако коњот и од мали напори се заморува па

не може *сулух да си земе,* луѓето зборуваат дека е *текнефес* и само *прфке и кашле* [ТГ,383]; 2. изр.: **на еди́н сулу́к** 'брзо, одеднаш – колку за едно вдишување' ~ *си́чкăта рăбо́та а свăрши́х нă еди́н сулу́к* [СК,336].

сулфа́то n 1. 'лекарство што во минатото се користело против болеста "маларија", кинин' [MS,s109]; – болеста *треска* што долго трае *(тригудишна, тролетница)* ја лекуваат прво со прочистување на стомакот – се зема *сурмек (рачиново)* а потоа се пие *сулфато* (кинин) [ТГ,229]; ~ *а́дно вре́ме ка́ не́ би́ше ису́шно Мунуспи́туфскуто Бла́то, уф-Стру́мица но́го бул'ду́ваа ут-тре́ска, пи́јахме сулфа́та* [ПК,2(Гăр),108]; 2. fig. 'нешто многу горчливо' ~ *сулфа́то го́рче* (за било што) [ПК(Мор)].

сулца́н m, zool. 'црв дождовник'; разновидност: **сăлма́н;** сп. во Дрямско: **сăл'ме́н** 'гол полжав' [ДС(Ч),86].

сума f 'обично големо количество (пр. пари)' ~ *тој гу зева и гу занева на у́вреинот. Кату виде у́вреинот, така зема сăрцетто сос млого радост, извади от сандукут му, дава на христианинот мижде пет стотини гроша. Така христианинот, кату зема толка сума млого си зарадувал* [V,PM,193].

сумару́в* adj 'нешто што се однесува на *самар*' – во минатото *русалиите* (в. таму) играле со ножеви, јатагани и *калăчки,* а во последните години тие *(русалиите)* в раце држат *сумаруви штици* – дрвени сабји ишарани со мастило [ТГ,226]; и: **сумарџи́јски** ~ *сумарџи́јски син са уче да биде сумарџи́ја* [ТГ,351].

сумарџи́ја m 'мајстор што прави самари' [ТГ,351].

суме́ле pf 'кога зрна, пр. жито, со триење меѓу камења ќе се претворат во брашно' ~ *идну-де́н идну-кумши́а нă-Нăстрăди́н у́ма до́шăл дă-му-гупуса́ка мăга́рито дă-зăне́се жи́то нă-вудини́ца и дă-суме́ле бра́шно. Изле́гăл о́ѫăта и му ре́кăл де́ка мăга́рто не́-е до́ма* [ДК(Деб),155].

су́мна f 1. 'сомнеж'; 2. изр.: **зимаа сумна** (= почнаа да се сомневаат) ~ *е́, ка́ пучна́а дă că-спре́мат вујни́те: Буга́рто, Сắрбăто и Гắрците, дă-că-би́т сус Ту́рците и Ту́рците зима́а су́мна. Фăти́а дă-те́рат пу́шки уф-нăро́до дă-не́ма, дă-на-ју́драт уф-грắп* [ПК,2(Мор),217].

сунгар m, zool. Spongia officinale 'морско животно, се користи за да упива течности, односно за бришење' ~ *и тајл'акот му вели на јунакот: "пот да му кажиш на царјут да ти даде 40 товара сунгар и 40 товара вину, да туриш сунгарот нетре на езера"* [V,PM,185]; ~ *и пуснал сунгарите* (пишува: 'сугарите') *на езера, водата ја беа смрăкнали, тогас сопразна винуту на езера и, кату ож'адн'аха ламите, го испиха виноту* [V,PM,185].

Сунгурли́те top. 'име на месност во околината на Дојран' [ПД,135].

сундурма́ f 'просторија под куќата, здолу – подрум' [ТГ,304]; ~ *Сáа – ку́кта: на дéсно со́фа с у́ак. Го́ре, нăврắс бина́та – два димини́ка. До́лу – гувéата. На лéавта стра́на сă ја́слите. Аку не́мăт дуби́ци (гувéда) на лéавта стра́на и́ма ки́ла́р. Сундурма́та е дắлга кулку ку́кта, тéсна а̀дно, а̀дно и пулви́на ме́тро* [ИГ,118].

суне́т m 'религиозен обичај (обично кај муслиманите) поврзан со интервенција на полните органи кај лицата од машки пол' ~ *и на со́бота*

чи́ните сунéт на човéкот, да нé са расúпи М...ута нóмото, на мéн кăскандúсате, шо и правúх здрáв човéк уф субóта? Нилı на крúво сăдити, тукý на прáво да сăдити [MV,K,256]; ~ *и кáк си наближúле óсомта дéна да си чúни сунéт на дéтито, и лу кладóа úмито Исус, шо гу кладé Ангилут, шо нé бéши родéн óшти* [MV,K,307].

суни́сук adj, opp. на 'висок' [ПК,2(АЌ),8]; ~ *тáт-ти бúше ájн суни́сук чувéк, нă-кój лúчте дéцта тăквú висóки* [ПК,2(Гăр),108].

с'унт'у́к m 'навредлив израз'; сп. **с'урт'у́к** [MS,s,109].

супи́не (сă)* impf 'се препнува' – в. **супнуве** ~ *тугáj мáмо ме втрéсе, [и нé ме вéке претрéсе. [Шáнко брé сúно, вујвóдо; [дéвит си гудúни кáк лéжиш, [мájкини клéтви да стúгниш, [óште дéвит дă-лéжиш; [нис пăрстин дă-сă-пумúниш; [ут слáмка дă-сă-супúниш* [ПК,2(Крец),316].

супи́ре impf 'задржува' – в. **со́пре** ~ *úде ájн бýмбăр: "Шó плáчиш кýма Лéсо?" – "Já ф-мójта дýпка úма аднó jáрче живудéрче". "Ас ќ-оискáрум", вúке. Ká му-флéзе: бăр, бăр, jáрчто прăс дýпкăта избигáл. И лисúцта бýмбăро гу-супúре зă-сúн* [ПК,2(Мор),234].

суплáкни* pf 1. 'измие само со вода, исплакне'; 2. fig. 'зема од некого сé, го остави без ништо' ~ *на с'éтнина гу клáва и кш'éнудухújуту мумáта, гу казандúсува и н'éгу, дур сабáлин ги суплáкна ш'úч'ку* [MS,t,10].

суплáкнува* impf – в. **суплáкни** [MS, s,109].

супнýве (сă) impf 'се препнува од нешто' [СК,336]; ~ *гувóри Исус: Нé и дванáдесет сáата дéнут? Кój пуудúл на дéнут, нé си супнýа, óти му си глéда вúделот на вóа сфéт; и ако пуóди нéкој пу нóкја, си сóпка, óти вúдело нéма на нéго* [MV,K,286] – во контекстот имаме прашална реченица без партикулата **ли (дали)**, што се третира како влијание од балканските (несловенски) јазици: **нé и, дванáдесет сáата дéнут?** ; в. **супúне (сă).**

супрáзн'и* pf 'истури нешто до крај, така што садот останува **празен**' ~ *за растувáр'ąт кóниту, за súгнат вр'ăтиш'тăт'ą, за супрáзн'ат ж'ú-туту у амбáр'ут* [MS,t,67]; ~ *да си супрáзни муш'туráку* (= да се испразни клозетот – станува збор за полски клозет, во дворот) [MS,s,109]; ~ *и тój, как ч'ý тăj, сă упláш'и и гу супрáзни* [MS,t,74].

сурáт m 1. 'лице (на човек)'; се употребува паралелно со **óбрас** [MS,s,109]; ~ *нă-сурáто му-излизé брýт* (ситни бронки); има случаи и со иронија: ~ *мóлчи бе мăjмýн сурáт, мajмýн суратлúа*; 2. 'верен израз (слика) на нешто' ~ *застрă и катă вечăр пăдajрjуту носăт пу две кошници гроздă нă горнjут и пу две нă долнjут кунак. Во шо сă риче ду сеа достă јасну кăжувă пу шо трага* (правец) *одă селцкjут ступăнлăк. Но зă пăлни сурат нă во нешту нејкjăт зăбрăвувајнă: царцките и селцките дăвачки* [МЕ(Р),91]; 3. во Гăрбашел (Кукушко) запишавме варијанта и на називот и на значењето: **сурет** 'убава лика' ~ *нивéстта мо-j сурéт, кýкла* [ПК,2(108)]; 4. 'маска (карневалска)' ~ *нă-Сýрва купýвăт сурáте, сă-прáвăт мéчки* [ПК,2(Ал),108].

сурвар m 'дете што навечер на празникот *Сурва*, односно *Стара Нова година* и *Свети Вашил'*, во група со др. деца одат по куќите и пеат сурварски песни' [ТГ,23].

сурва́тка f 'течност што се добива кога се цеди пресно сирење' [СК,-336]; ~ *кóга сă-измăлзе* (млекото), *сă-исцéдуве и пóсле, кóга е óште тóпло, сă-турýвă сúрише и сă-турýвă нă-тóпло мéсто да сă-фáте* (да се потсири), *и пóсле сă-турýве уф-цăдúлкăта, сă-исцедуве. Тáа вóда шó сă-цéде сă-вúка сурвáтка. Сурвáтката пáк нă-нóво мóже да сă-зăгрé:, да сă-нăпрáве úрда, сурвáтка* [ПД,156]; сп. и: **сирва́тка** 'урда добиена од водата што се цеди од сирењето' [ПК,2(Мут),102].

сурвашка f 'коледарско стапче, изрезбарено, децата со него удираат по портите кога одат да честитаат **Суру́ва годúна**' [BV,154].

сурвеска* impf – односниов глагол го извлековме од описот на обичајот кога се слави **Стара нова година**, за празникот *Сурва* или *Св. Вашил'*: штом сонцето ќе зајде, децата во групи се собираат, со торба на рамо и со стап в рака и одат да *сурвескат* – по куќите да честитаат празникот. Децата што *сурвескат* се викаат *сурвари*, а песната што ја повторуваат од куќа в куќа е кратка: "*Сурва, сурва, дај ми бабо, мрва*". Домаќинките со радост ги дочекуваат и ги даруваат со парче свинско месо или пастрма [ТГ,23].

сургúа f 'земјоделска направа, брана за влечење на изораното' ~ *сạс сургúạ ọрáнạ нúвạ сạ-влáчи, ọт-сýи прăчки е нạпрạвéнạ* [ДС(Ч),142].

сургýн (и: **сурґýн**) m 1. 'прогонство' (како полициска казна) [BV,153]; 2. 'силен пролив' [СК,336]; 3. изр.: **сургýн ки гу чúнат** (= ќе го прогонат) ~ *да ричé: Знáими оти вó ни и сúн нáш, и слéп шо си родú; как глéда сéга нé знáими. Такá му си рéкле тáтко и мáјка му, зáрди му бúле стрáх ут Чифýтите; óти ако му кáжи нéкој за нéго оти Хрúстос, сургýн ки гу чúнат* [MV-,K,259]; ~ *вúа прикáзни ви казáх на вáс, да нé си плáшити за сè. Сургýн ки ви чúнат на вáс, тукý ки дóјди врéмито, тó шо ки ви утéпа на вáс, ки чúни курбáн на Бóга* [MV,K,297]; **сургун ава** – сп. религиозен обичај: на *Прабраждејне* се јаде риба, попладнето мажите (од селата покрај Вардар) одат на риболов – тоа се вика *сургун ава* (турц. што во превод значи: 'прогонство на чист воздух'); на споменатиот празник – *Прабраждејне* прв пат се каснува грозје [ТГ,74].

сурдисá (сă) pf 'го испразни, го прочисти желудецот' [BV,153].

сурé n 'начин на садење на земјоделски култури: се копат 3 дупки во кои се става семе и заедно се покриваат' ~ *áку úш'тиш' сурé, сурé ги с'ăш'*, доколку пак се копа само една дупка во која се става семе тогаш се вика **ќóрч'изи** [MS,s,110].

суреде* pf 1. 'приготви' ~ "*Ох, милна мале, милна мале! [на кого ме устави, милна мале! [дали ме пурасна и суреди, [па си риче: стиге гајри, [она може сама да се гледе?! [зар не знајиш, мила мале, [оти јас сум оште малечка?*" [ТГ,264]; 2. 'исчисти' ~ *Она рéкла: "Ут-шó дудéка смă-свáтăве?" – "Нáшта и вáшта бúшка бúле сéстри, мă-тирáа да-а-зéам на скạнúста (крутéнка). Измиј-ạ – рéкăл, сóреди-ạ, јáс кă-ạ-зạкáрум"* [ВГ(Ѓав),174]; 3. 'спастри, намести (дома)' ~ *"Слýши – мýр, рăчéл, тóлко мă присилú, чúм сáкиш дă-ти-кáжум, и ки-ти-кáжум, áма пăрво шо ки-нăрéдум ки-нăпрáвиш. Вáри чинúца, мéси пýпи, пустéли, сурéди и нáпкум јас ки-лéгнум, к-ýмрум"* [ПД,153] – во контекстот прави впечаток присуството на

кондиционалниот (и темпорален) сврзник **чим** (упатува на дејство по кое веднаш следува дејството на главната реченица): **чи́м са́киш дӑ-ти-ка́жум, и ки-ти-ка́жум**; овој сврзник не се среќава во македонскиот нормативен јазик, но се среќава во соседството, пр. во српскиот јазик; ~ *та́а тре́скичка а-нӑјде́ла не́каа ба́ба. Та́а тре́скичка ба́:пта сја:-тури́ла зӑд-вра́тта. Ка́ ќ-уди́ла ба́:пта дӑ-ј-но́се гуве́:та, та́а тре́скичка́та ќи-са́-чини́ла мо́ма и си́чко ќи-суриди́ла до́ма* [ПК,2(Крец)-300]; – гл. **суреде** го забележивме и во еден извадок што се однесува на семејните односи: родителите што имаат само едно машко дете настојуваат што побргу да го ожени: ~ *"Едночко имум, и сакум дудека сум жив да си гу суредум и удомум, оти не знам колку оште ки живејме. Дудека сме живи да са нарадујме"* [ТГ,144]; 4. – истиов глагол се употребува и кога сакаат *да гу суредат* мртовецот (= да го приготват за закоп, т.е. да го измијат, да му облечат нови алишта и др.) [ТГ,252].

суре́дин* adj 1.'спастрен', ~ *спре́мин, суре́дин, ка́ гӑ–суриди́ ка́штта, дӑ а-чу́книш ќи-кини́се* (се кажува кога е нешто многу приготвено) [ПК,2(Гӑр),108]; – истово значење го среќаваме и во следниов извадок – *сурва* викаат не само децата туку и одраснати момци и тоа не за подароците што ќе ги добијат, туку да се сретнат со девојки и да видат каде како е наместено, *суредино* (дома) [ТГ,23]; 2. 'приготвен' ~ *та́а ба́јнчка, шо гӑ-јӑде́х, ка:-ј нӑпра́вина, ка:-ј суре́дина, ви́ке, уфу́стта ми-устӑна́, а бе ви́ӑ бижа́нцте но́го не́шта зна́јте* [ПК,-2(Коц),244]; в. **суреде** 1.

суре́дӑве (и: **суредуве**) impf 'дотерува' ~ *не́ли бра́тјата са би́ли с ни́х? Ка му ка́жу́ве така́, во́а сӑ упла́шӑве, сӑ суре́дӑве и уд вра́тта на во́нка* (си заминал) [ИГ,113]; – сп. уште еден сегмент од патријархалниот семеен живот: додека не наполне 12 години, за девојката многу не се грижат, но потоа, откако ќе почне *да са суредуве* (да се облекува убаво), не само родителите туку сето село внимава како се однесува [ТГ,266].

сури́ја f 1. 'стадо (овци, кози)'; 2. 'множество од нешто' [BV,153].

су́рла f 'уста на свиња, со сурлата освен што јаде, таа и рие'; се употребува и **ц'у́сна** [MS,s,110].

Су́рл'ӑво top. 'име на македонско село во Дојранско, сега во Грција' ~ *за ма́ндрите* (ограден простор во Езерото за ловење риби) *на́ј-ло́ш е Дубрува́но* (име на ветар), *о́н ду́у ут Кру́ша, ут Су́рл'ӑво, по́гуле́ми дӑлги́ пра́ве, ги-расту́руве ма́ндрите, ле́сите ги-суде́руве* [ПД,129].

с'урме́ n 'завртница со која се потпира надворешна врата'; кај Саќов: 'резе за затворање на врата' [СК,336].

сурмек m 'неуреден стомак, неуредна столица'; сп. народско лекување, прочистување на стомакот – за *сурмек* се зема: *рачиново* (рицинус), најмногу *силимикија* (шарматеј) што се вари со суви сливи, а потоа се пие [ТГ,229].

сурна́к m 'домашна направа за сеење брашно – сито' ~ *сас сурна́к бра́шно са-тре́се, за л'а́п, зе́лник, су́чни ко́ри, чи́сто да е* [ДС(Ч),142]; – односниов назив го среќаваме во описот на основните домаќински предмети што бегалците од Серско ги зеле со себе при напуштањето на родната грутка 1913г.: ~ *утпо́кашни́на зма́ле-са си́тни же́нски*

рабо́ти: лажи́ци и буди́л'ки, сурна́ко и чука́лото, вара́л'ка, точи́лка, ча на́ко, н'а́кују панѝца, валма́ни и ка фни́ко, по-н'а́кују пруске́ла, пукро́фка и ја́мбулја [ДС(Ч),168].

суро́ф adj 1. 'нешто недопечено' (пр. леб, тула); ~ *ка̀шта ни би́ше сѐ ус-суро́ва ту́ла и плитини́ца* [ПК,2(Гăр),108]; 2. 'неварен' ~ *двете преднини плешти от овенот не ги варјат, туку така сорево месо, едната ја заневат на попот у дома, и едната на кумот* [V,PM,252]; ~ *"Шо́ ќи-ги-са̀дити чов'а̀ќити. Слобо́дни-с, не́к си о́дот. Н-мо́ж да-ги-са̀дат. Ва́рни ја̀ју̀ ја̀дѐа, не́ с суро́ви, па да иска́рат пили́на"* [ЛС(К)124]; 3. 'несозреан' – кога *постата* (одреден простор од нивата што група жетвари заедно ја жнијат) *ки са ижниље*, ако житото е сосема зрело и стебленцата суви, веднаш се врзува во снопје, ако пак е *суровo, полозите* се оставаат да се сушат [ТГ,336]; ~ *кугá и́мах бо́л'ава уф-ушѝната, ма́јка уф-ушѐто турувá ми со́к ут цăрни́ца. Ќи-зе́меше суро́ва гра́н'а ут-ца рни́ца, па га турýваше уф-о́гино и со́ко што са-ц'а́дише гу-суби́ра ше* [ДС(Ч),158]; 4. fig.'тој што прави неумни постапки, недораснат' [ПД,115]; ~ *суро́ф-си о́ште ти́ за ти́а ра̀бо́ти* [ПК,2(Гăр),108]; 5. 'болен' ~ *де́тето са́каши-нека́ши, оти́де да копа́и. Кату не бе́ши научѐн на таква́ ра́бота, и от мло́гу захме́т, от пе́к сла̀чоф, от мло́гу топлина́ си разбол'а́. Ету сега́ дојде́, гу зема́х еди́н де́н на лозе́ту да копа́ј, разбол'а́ си, са чини́ соро́ву* [V,PM,150] – неакцентираните **'о'** и **'у'** имаат неинтензивна артикулација, освен познатата редукција на **о > у**, има случаи, поретко и на обратна редукција, како што е примерот: **са чини́ соро́ву**.

с'урт'у́к m 'погрден израз'; в. **с'унт'у́к** [MS,s,110]; во Воденско: **суртýк** 'лош човек' [BV,153].

Суру́ва годи́на f 'празник Стара нова година – Василица' (со односниов назив се наздравува кога се честита празникот и со дренова прачка се удира по раката) [BV,154]; во Гевгелиско е забележана кратката форма: **Сурва** – **сп.** обичај: ~ *нă-Су́рва купу́ват сура́те* (маски), *сă-пра́вăт нивѐсти, ме́чки, ва̀лци, кăрнева́ле. Се́тне пе́ат су́рва ут-ка̀шта нă-ка̀шта, зби́рăт кăлба́си, пе́чино ме́со, уре́е, тăкви́ ра̀бо́ти* [ПК,2(Ал),108]; се мисли дека околу овој празник (Василица) деновите се најкратки [ТГ,9].

сурунýве* impf 'рони солзи, плаче' ~ *дејна мисл'ум, нока сонум; [на вичери ми тикнуве, [дур залуг ми залигнуве, [фил'џан слăзи сурунувум, [сијна риза јутупувам* [ТГ,368].

сурупе́е f 'слаба, висока девојка' (со погрдна конотација) [ПД,115].

сус adv 'мирно' во изр.: **сус му-сто́от** (= се плашат од него, кога е тука тие се мирни) [ПК,2(Гăр),196].

сусам m, bot., Sesamum 'зрнесто растение, се пече, се меле и се добива таан и зејтин' ~ *дудулејка мајка, [сред море стоје, [на Бога са моле, [дож да заврне, [бериќет да даде: [да се чинат чиничките, [дур ду стрејте, дур* **ду** *стрејте, [да са чинат сусамито, [дур ду грди, дур ду грди* [ТГ,435]; ~ *тăрху́н ви́кат на-а́лва шо гă-пра́ват по́вике ус-суса́мо, уф-на̀тре мо́ш да-ту́рат и кикири́ки. Ме́кта а́лва-ј тăрху́н, о́на не́-ј бе́ла. Нă-тăрху́но сја́а и́ ви́кат та́ан а́лва* [ПК,2(АЌ),117].

суса́м-а́лва f 'вид слаткиш – алва, во која има сусам' – сп. обичај: ~ *нă-Про́чка* (празник) *ве́чăрта*

има адет: нă-мутувúлка ќи-вăрзиме вáрно јáјце, сусáм-álва и тáткуто ќ-а-шéте мутувúлкăта, кăнáпо усáлăфта и јáјцто сă-мáат, а друјсте шо сéдăт укул сóфăрта зéет, д-о-лáпнăт јáјцто-ли, álвăта-ли [ПК,2(Крец),67] – во текстот, во заглавниот збор имаме образец позајмен од турскиот јазик во кој именка се јавуа како атрибут на друга именка: **сусáм-álва** (наместо 'сусамлија алва').

сусамница f 'вид пита со *сусам*' – зрната од оваа билка се мелат и се стават во споменатава пита; сп. – за ручек, кога ќе се постави *софрата* се носат освен јадења и нешто сукано, како *баница, сусамница, сарлија* [ТГ,21].

сусáмче* n 'вид слаткиш направен од сусам' ~ *ác, вúкa, нa-глáвaтa нóсa тáблa (тáблa с-вúкa, гaличáни нóсa днó вр'áми, ác ги пóмн'a, кaј нác ги-úмaши, сусaмчúнa, рaбóти), и нóс'ах г'врчúна (колурја* - грч.*) зaд'áцa* [ЛС(К),112].

сусáрка f, bot. 'бела метла, расте диво' [ПД,123].

сусé adv 1. 'сосем, наполно' ~ *устăнáх сусé сáм* [СК,336]; ~ *кă-гонаучúха хармúјто, шо-ј-идná мăра задрăжăн, фатúха кáта вéчер да-мујúдат и да-му-пл'áнат дуќáнăт. Уд-н'ăко вр'ăми сéтне дуќáнăт-му сосè си-испразнú* [ВЛ(Aj)]; 2. 'заедно со' ~ *ка си дуна* **сечко** *ашин ветар и дош, ка си зафати една* **лапавица**, *хеј море, хеј, чувек ут студено уф мишији дупки да са напике. Бабата* **сусе** *кози и јарци бише таман на среди на пăтут* [ТГ,13]; – прилогот **сусé** го забележивме и во описот на следниов обичај, поврзан со празникот *Вудици:* откако ќе се фрли крстот в река, од собраната група луѓе ќе излезе некој, ќе застане пред попот и гласно ќе викне: *"Јас давум две кутли* (мерка за жито) *ичумен* (јачмен), *ако се Андон, или Нако Гошуф избајне сусе руби!";* потоа ќе се јави повиканиот (Андон или Нако) и гласно ќе рече: *"Уд мене има три кутли чиница за него да гу избајниме"* [ТГ,26]; 3. изр.: **сусé уднéсин** (= крајно несериозен) ~ *тú пă сусè си-уднéсин* [ПК,2(Гăр),108]. Се среќава и формата **сусем** ~ *првно зафати чиница – кара башак – да са фале, вил'аки: "Мене сите ма палат* (бараат). *Ма јаде и крал' и сирумах. И еден сусем сирумах чувек, ка ки му дојде некуј арин ден, мена ки ма пале"* [ТГ,342]; ~ *едно време имало еден богат човек со една шчерка, а комшијата му бил сосем сиромах* [ШГ,5(406)].

сýслăк m 'сув снек' [ДС(Ч),62].

сýста f 'вид мало копченце составено од 2 дела, едното влегува во другото' [MS,s,110].

Сутир – м. лич. име запишано во Гевгелиско [ТГ,115].

суткáе pf 'на разбој од преѓа направи платно' ~ *сéга ќи-сă-зăвăрте бój чăдăри трéбат. И тáа влéгла. Ткáла, ткáла, ткáла... нă-мужúла дă-суткáе нúту двé пéди* [ДК-(Лип),113].

сутлијач m 'вид десерт од варен, засладен ориз' – за празник, за ручек, кога ќе се постави *софрата,* освен различните јадења: *сарма сус кисала каша,* или *ќуфте сус каша, или рибник,* се става и десерт: *пил'аф* или *сутлијач* [ТГ,21].

сутрије pf 'уништи, сотре'; сп. клетва: **бол'ка да та сутрије** (= да те фати лоша болест, од која нема да се спасиш) [ТГ,319]; в. **сотре**.

сýтринта adv 'наутро' ~ *сýтринта стáна дéтто, утидé нă-рéкăта,*

фъ̀рлú въ̀дичкъ̀та, фатú-си пàк дрýга рúба. И дуjдé дóма, пригутвú рúбъ̀та, истъ̀ргá-га, ръ̀стъ̀рбуший-га. Нъ̀jдé въ̀тре аднá чéша. И дéтто, ка-видé чéшката, зачудú се [ВК,281] – гл. фор. **ръ̀стъ̀рбуши** (= исчисти внатрешност на животно; во случајот на риба); изведено од архаизмот: **трбух** 'мев'.

сутру́ве impf 'истребува, уништува' ~ *нé съ̀-сутрýве тóо вирáно кучúло* (нечисто поколение) [ПК,2-(Гъ̀р),108].

Сýута Рéка top. (запишан во кукушкото село *Алексуво*) ~ *и ка дуjдéме уф-Кýкуш, видéхме нъ̀рóт бéге нъ̀-сúте стрáни, кукушéне. Жешко, огин, съ̀-вике, горе. Адна жéна малéчко дéте нóсе уф-ръ̀цте и, гу-турú пут-пъ̀то ду-áдни тъ̀рне. Уф-áдни дрáки, шо вúкме... óна бéге. И плъ̀днувáме тóо ден уф-Алéксуво кът-тáа Сýута Рéка, пут тúя jáвурто* [ПК,2(Пос),291].

суути́на f ~ *сýj лúста, сýу трéва, съ̀чки* (суви гранки): *"збрájт-jаа тáа суути́на, дъ̀ нé прáве гýбре тýка"* [ПК,2(Ал),43].

суфати pf 'земе, пофати, симне' ~ *дека зборуваха, пак тојнака га притисна, и заедноч тjанака фъ̀рли ръ̀ката ú на връ̀х папламата, суфати кепету от негу, и така остана тојнака на мигдан* (отскриен) [V,PM,34].

суфе́рин* m 'шофер' ~ *вúкнува иднó афтокúниту, му вилú на суфе́ринут...* [MS,t,83].

суфиси́ја f 'разумно однесување'; в. **софиа** ~ *бóже, дáj мо суфиси́ја дъ̀-съ̀-пръ̀бе́ре, дъ̀-си-глéде дéчкъ̀та* [ПК,2(Гъ̀р),108].

сух adj, 1. opp. на 'мокар' ~ *отúдох, шетáх мóри и сýха зéмја, млóгу Господ ми помóгна, добúх не сáмо тáја стóка, што úмам тýка, но и двájси гимúа дадóх на едúн такá, бакшúш* [V,PM,16]; ~ *го-пúте: "Jáгнънце бéгнънце, шó прáвú, та въ̀гл'ънне жвáкиш?" Jáгънто му удгувóруве: "По-сýj рúдишта, сýj гъ̀ргъ̀лéнки тъ̀ркъ̀л'увáх"* [ВК(Пат),285]; ~ *дека ручеха леб покрај една рекичка, кривоjу една суха кора кату ја тури да си накъ̀сни аф водата, реката га зема кората на дол* [V,PM,91] – глаголот **руча** со значење 'jаде' не мора да се однесува на jадење на пладне (на ручек); ~ *кату отиваха на пътjу, најдоха еден jунак, којто моретy гy смръ̀каши сос устата му, и от носот му са убесуваха ледници и останyваха рибите аф суха земjа* [V,PM,44]; 2. 'растение што не вегетира' ~ *утишел до едно големо дрво, та го прегрнал дрвото, и удрил на којнут суз мајмузето, за да го дрпне којнут, та да се утепе. Дрвото се пугодило сухо и гнило, та се скршило, а којнут се уплашyве и фатил да бега* [ШК,5(434)]; ~ *"Е, вúке, въ̀лко: áрънто съ̀-зъ̀брáyве. Ќи-тъ̀-изéдум". "Дóбро, рéкъ̀л урáчо, áj-д-óдме пу-пъ̀то нъ̀-тъ̀кá, кój ќи-стрéтме, ќо:-пúтме дáл' съ̀-зъ̀брáyве árънто". Одът. Стрéшто глéдът áдин кójн пáсе, рáве кójно сýу трéва* [ПК,2(Ним),265]; ~ *и му земá мéчката на пóпо балтúата и га искрú. Пóпот тéра балтúа, балтúа нéма. Типъ̀ра наберá дъ̀рви сýхи от баúрот и си отúде на дóма му* [V,PM,106] – во текстот среќаваме уште една потврда дека во овие говори мн. наставка **-и** се обопштила и се јавува кај именки од ср. род: **наберá дъ̀рви**; – придавката **сух** е регистрирана во следниов обичај (и верување): на празникот *Ѓурѓовдин* девојките се *тегл'ат* (мерат) со кантар што се закачува за некое зелено дрво,

бидејќи не е добро *да са теглиш на суво дрво, оти можиш да са чиниш сув куту суво дрво* [ТГ,68]; 3. 'слаб, истоштен организам' ~ *на ви́и ле́жија но́го л'у́ди бо́лни, сле́пи, кри́ви, су́и, фате́ни, шо че́ка во́дата да си рази́граши. Чу́нки Ангелот сле́ваши на вре́мито на Ка..., да си стре́сиши во́дата* [MV,K,255]; ~ *а́рна, су́у кӑкӑра́ска* (страчка) *сизима́л* (за жена) [ПК,2(Гӑр),64]; 4. сп. **сухо врјаме** (= кога долго време не врне дош) ~ *и пак на една страна најде млогу пчели, и едно пиле не ги оставиши на рахат, ги јадиши. Пилето гу вел'ат пингор. Това пиле на сухо врјаме си моли на Бога за дӑж* [V,PM,96]; 5. изр.: **су́хи пару́ш'ки** (= "чисти пари", без одбивки и трошоци) [MS,s,109]; **су́у и суро́во** (= сите до еден) ~ *сја́а и су́у и суро́во искупи́а лимузи́ни* [ПК,2(Гӑр),196].

Сухо́ top. 'име на село во Солунско со многу архаичен говор, таму истражувале повеќе слависти барајќи ги корењата на јазикот на Светите браќа Кирил и Методи' ~ *с'е́днах два три́ м'ӑсници у Сулу́н ... ма́стуру би́ш'и ут Сухо́* [MS,t,1]; ~ *на́јно́го мӑ-ӑрисá уф-Лагади́на, не́ уф-Мура́рци. Уф-Су́хо и уф-Бараклѝ Цума́а свира́что це́л-де́н ми-свира́а. Ут-Су́хо нӑ-ва́ки чи́сто макидо́нцко гуво́рат, ду́р по́а́рно и уд-на́с. Уф-Лагади́на над две́ста и усу́мсе кӑшти и́ма на́ши. То́о е ме́сто ре́чи кулку пулви́на Стру́мица.* [ПК,2(Крец),308].

су́ху n 1.'суво место, копно' – поименчена придавка ~ *кундиса ('с'е́дна') и то́ј на идна́ ада́... и та́м ч'а́каш'и, бе́лки гу фарли́ далга́та Икаро́ту на су́ху* [MS,t,-58]; ~ *тојнака киниса да иди пу морету, мајка му на дома са вӑрна. Он как пливаши на морету, гу беши фӑрлил аф една ада на сухо, наедно сос копанката* [V,PM,89]; ~ *афу́ ни на́јди ра́бута на су́ху, р'е́ч'и: "за по́да ... да ра́бут'ӑ на мо́ри!"* [MS,t,84]; ~ *ка испадна́ле на су́хуту, а гле́дат о́гин запале́на и ри́ба шо си пе́чиши... ве́ли на ни́х Исус: Дунсе́јти ут ри́бити, испадна́ Пе́трос и извади́ гри́пот пу су́хуту* [MV,K,338] – во текстот се среќава уште еден случај на нарушена конгруенција, именката од м. а придавката од ж. род: **о́гин запале́на**; ~ *па о́н а флегал уф идно́ ка́ик, шо бе́ши ут Симо́на, му пи́та на не́гу да гу вле́чи ма́ло ни́што* (нешто) *пу су́хуто* [MV,K,-272] – во текстот имаме употреба на крат. зам. форма за дативен предмет **му**, наместо акузативната 'го' (**му-пита** место 'го пита'), уште употреба на предлогот **ут** (од) за изразување на посесивност: **ка́ик, шо бе́ши ут Симо́на**; натаму имаме нарушена конгруенција: **идно́ ка́ик** (именката од м., а бројот од ср. род); ~ *Кулу́ф а́ф море́ту а ту́ка да си ода́ви, а та́мо, далги́те го извади́ха понапрет та́мо, де́ка са́каши да излези, гу фӑрли море́ту на су́хо, и дур да си до́ји на се́бе си, проминаха две́-три де́на* [V,PM,8]; ~ *тогај го зева нас ђун'а ѓузели от рӑнката, го изваѓа вунка на сухо и мо вели: "ти што ми позна мене и ме раздели от арапката, ету пуштам веке водата на касабата да тече ка-ту напрет* (порано) *и е биде да не сӑхни"* [V,PM,162]; 2. 'растение што престанало да вегетира' ~ *Се́дам годи́ни ќи-би́ди гол'а́ма су́ша, н'а́ма ни́што да и́ма". Су́вото го-уни́шти на плодното, уни́шти дарва́та, уни́шти сѐ. И, ви́ка, за̀тва́, на плод-*

нити годи́ни ќи-си-спре́миш хра́на за-се́дам годи́ни [ЛС(К),112].

сýч'и* impf 1.'витка, замотува' ~ *да ми докарати еден ваш чирак, ча сам не мога јазика: требува чираку да пушта, јазе да сучам, а не три педја вăжи да направим, туку триста лактја* [V,PM,60] – во контекстот среќаваме проширена употреба на суф. **–ува** што се придава кон имперфективен глагол: **требува** м. 'треба'; 2. 'со прстите витка парче хартија со тутун, прави цигара' [MS,s,109]; сп. **сýкнува** и **суке**.

суџýк* m 1. 'црево полнето со месо и зачини, колбас'; 2. 'мразулец' ~ *дă те-ј стра́х да испа́ниш нă-во́нка, ка́-ј гле́диш ти́а суџýџте ка́ ви́сăт пу-стре́јте* [ПК,2(Гăр),108]; в. **сулина́р**.

сýша f 1.'период кога подолго време не заврнало дожд' ~ *ќи-фắрлиш се́ме уф-зе́мта, гле́јш не́ ни́кне, о́но избутија́ло ут-сýша ли, ут-вла́га ли* [ПК,2(Иц),26]; ~ *де́лто купи́ ни́ви уф-Ра́дуво зă-жи́то, та́м. Тýка ти́а ни́ви сă-сла́би зă-ста́ро. Ла́ни шо́ ста́ро искăра́ме. Ва́а гуди́на нă-мужа́а дă-се́ат, сýша би́ше* [ПК,2(Иц),288]; 2. изр.: **падна́ гол'а́ма сýша** (= се кажува кога ќе завладее голема суша) ~ *о́н му-ви́ка: "Та́тко, мно́гу ле́сно тва́, ви́ка, ќи-па́дни гол'а́ма сýша. Се́дам годи́ни ќи-би́ди гол'а́ма сýша, н'а́ма ни́што да и́ма"* [ЛС(К),112].

сушé n 'во минатото "царски", главен пат' ~ *по́ ади́н ме́сиц же́тва жни́јаа. Искáрувјаа не́ зна́м пу-ко́лко жи́то да-ти-ка́жум, ко́лко ки́ла. И шо́ и́маа изира́ деме́к чу-ве́ци но́саа, се́лто ко́ли уф-Со́лăн гу-но́саа. Ду-на́што се́ло би́ше сушé* [ПК,2(Иц),281].

суше (са) impf 1. 'кога некое растение престанува да вегетира, станува суво' ~ *изникнало дрво мравл'иво, [на дрво вел'ам, гуворам: ["Суши се дрво мравл'иво..."* [ТГ,101]; ~ *да та́му шо се́иши, кој зăрно ут се́мито му падна́ на пăтут, си газа́, и ут не́бито пили́штити гу издо́а. Па дру́го падна́ уф ка́минут, ка́ си никна́ сă суши́* [MV,K,273]; 2. 'кога човечкиот организам (или дел од него) ја губи виталноста, станува слаб, сув' ~ *"Суши се дрво мравл'иво, [как што се суши млад Стујан, [за Ѓурѓин Стојна Попува!"* [ТГ,101]; ~ *и де́ка ки пика́са што ки гу фа́ти, гу тре́си и си упину́а и си тре́си зăбити, и си су́ши; и му ре́кох на Учени́ците да гу изва́дат* [MV,K,285]; 3. 'кога продукти се оставаат на погодно место со цел да ја изгубат влажноста за да може потоа да се користат за храна' ~ *и риба́рут си-изăрви́л по-пăтут а лси́ќăта скокна́ о́т пăнăго́нут и си-и-собра́ла ри́бите и си-и-зăнсе́ла до́ма, и нăнижа́ла да-му-сă-су́шăт* [ВМ (Сар),316]; 4. 'кога устата (на човекот), односно јазикот ја губи влажноста' ~ *чуве́к пугла́ште и ка́ и́ма ма́ка, ка́-ј бо́лин, му-сă-су́ше гăра́лто и он пугла́ште* [ПК-2(Грам),91]; 5. 'кога ќе снема вода во река или извор' ~ *уд некулку гудини наприд и јас пăметăм, ошă блатто летто се сујшише и љуј-то дур на реката одиа газиникј* (газејќи)*; тогај крајта блатто пустолци, елбет и другзте села шо сă крајта блатто, садиа пчинички* [МЕ(Р)77] – во текстот среќаваме уште еден пример (од многуте) во кои имаме додаток за место без предлог: **тогај крајта блатто садиа пчинички** (место: 'на крајта уд блатто'); в. **сăне**.

сушец (и: **сушек**) m 'ситен, сув снег' [ИГ,120]; ~ *зăлéдин снéк, сúтни кут прóсини зăрна: слýши вăрне сушéц, он шумóле* [ПК,2(Гра),108].

сушѝе* pf 1. 'соедини, сврзе некои работи со игла и конец' ~ *áма сj-o:-сушúла цéбо – уд-урéл нă-будéл, нă-шó лúче!?* [ПК,2(Гăр),205]; 2. 'изготви со шиење некаков вид облека' ~ *сушúх адúн пипирлúа* (светлоцрвен) *фустáн, úч не-мé-j пумирáко* [ПК,2(Гăр),85]; ~ *Димка си е флегла јуф масăр чаршија, [ного си глидала, малце арисала, [малце арисала, жлăта ми камуда, [она је нусила на Митре терзијче, ["Ного ти са мол'ам, кузум баче Митре, [ти да ми сушијиш сакмалија фустан"* [ТГ,204]; ~ *авалăк вúкме ká-ќ му-дájме пáри нă-чирáко ил' нăкáлфăта ká ко:-дóнсе кустýно шоо-сушијáл мájстур-му* [ПК,2(17)]; ~ *"Биз аршин нужици ти да ми гу крojиш, [биз игла и конац да ми гу сошијеш!" – "Ej Димке, Димке, јубава ми Димке, [ама ки те мол'ам и јазе за нешто: [ти да ми направиш бела ми пугача, [брашно ти да сејиш сус твојите клепки"* [ТГ,204].

сушѝјн* adj 'нешто составено со помош на шиење' – сп. објаснување за називот **мăсáл'** (и: **мисал'**) = *ткáни кăрпи, тúй сă двé дúпли, сушúјни пу едúн мéтăр. Клáвăт уф нăтре лéп, сăл'áне си нóсăт нă-нúвăта* [ПД,135].

сýшна (< **сушина**) f 'место покриено, обезбедно од дожд, од страните може да биде и отворено' ~ *ајăрчто гу-прáвăт зă-гувéта, зă-лéжне, пут-сýшна* [ПК,2(18)]; ~ *сýшина ду-нéкуј сúт, пут-стрéјте* [ПК,2(АЌ),91].

сýшно adj, n (**сýшно вр'áме**) ~ *нă дúн д'ál ут-áвли(ј)áта сăдúхме бубáќ* (памук), *лăбунúци – бустáн и пипóне, кормúт, скúлидă, пупéрки, пăтлицáне, пăтáти* (компири). *Кугá б'áше сýшно вр'áме нúшто не сăráждаше* [ДС(Ч),158].

сфăл'ýвăне* n 'симнување' ~ *сáмо сфéкурут úмăше прáво дă-ă-сфáли нивéстăта. Ќи-ă-фáтише уд-рăкăта и ќи-ă-сфáлише. Кóга ă-сфăл'ýвăше па úмăше иднá пéсна зă-сфăл'ýвăнето нă-нивéстăта* [ВЕв(Ил),307]– во текстот има уште еден пример за широката употреба на предлогот **од** наместо 'за': **ќи-ă-фáтише уд-рăкăта**.

сфарѝ (сă) pf 1. 'кога некаква храна се стави на оган за да се приготви за јадење' ~ *фáт'ăха да сă см'ă јат валúту и паш'áта "хúч' бакăру на т'ăп'ăту, сф'ăш'тá на курин'ó, ни мóж' да сă ступлú билé, óхи да сă сфарú"* [MS,t,55]; ~ *с'éтн'ă гу клáвами у тавáта да сă варú; сă сфарú хýбав'ă, сă зăгăстú и гу зваж'дами ут вóгнy* [MS,t,4]; ~ *и остáна сáс тјах, сáс змијвéте, и седéшја тáм на колúбата, и змиувéте там клáдоха мéсу, да сá сварú, да едáт. И катó са сварú, седнáха да едáт* [V,PM,262]; ~ *стани ми, стани, тенка Ванѓелино! [борна да нацепиш, огин да навалиш, [огин да навалиш, каве да ми свариш, [којна да напојиш, којна да назобиш* [ТГ,177]; – гл. **сфари** го наоѓаме во описот на следново верување: кога околу празникот *Питровдин* (среде лето) на пладне ќе почне воздухот да трепери, се зборува дека тоа е *думан* (пареа) од казанот на Св. Петар. Тогаш обично велат: "*А Свити Питар ка е стакнал* (засилил) *огино, оди да, да таја крава*

не се сваре" [ТГ,15]; ~ *ш'ике́р'у и мидо́ ги кла́вами у т'е́нџ'ирата, ги сва́рими, ја зва́ж'дами т'е́нџ'ирата сăс ш'иро́пу* [MS,t,8]. Овде имаме пример за употреба на перфективен глагол во презент: **ги сва́рими,** место 'ги сваруваме'; ~ *ги кираса пу ино́ кајве́ и пра́в'ат мухабе́т, ч'а́кат да сă сфари́ ма́нџ'ата* [MS,t,54]; ~ *но́с, ш'ту гу зва́д'ахми за пикме́с гу кла́вами у каза́ниту, гу фắрл'ами и пе́п'ал н'е́тр'а и гу сфа́рими* [MS,t,4]; 2. 'со загревање на *"комиње"* од грозје или други плодови се "вари ракија", во др. говори "се пече" ' ~ *цúпур'е́ту ш'ту устáнуват ... ги зва́ж'дами ... и утúвами на ракаџ'ú̀скиу казáн' да сфари́ми ракúја* [MS,t,4].

сфат* m 1. 'родителите на младите што станале сопружници се **сфатуфци** (еден за друг)' ~ *и му р'е́куха: "дубр'ằ дójди сфáту!"* [MS,-t,78]; ~ *р'е́ч'и еди́најут уртáк: е́да стáними сфáтуфци!ú* [MS,t,78]; ~ *свéкурут или тáткуто си бăкнýвăт рắка, кój е пó-млáт. Ќи си лáфăт. Нóсаа пе́чăво, ри́ба уф та́ва. Дунсе́а ви́но, рикúа, сă густúа, сă пуúа. Си ричéа "свáто"* [ИГ,116]; ~ *просикот фати, акалеса сватови и кумови млого, отиде и акалеса и змиата, неговојут господар. Тогас му вел'ат сватовиту на просикот: "ох, зентју, дека за̀ поими сос змиата"* [V,PM,198]; ~ *кинисáа нивjáстата да га закáрат* (однесат) *на̀ зетјувите конáци. И кату отúваа на пăтјут, Кира Мáргу на̀ цáрјут му вéли: "цáрју свáту, јáзе понáпрет ки си úдам, хазирлăк да чúнам"* [V,PM,140]; 2. 'гост на свадба' [ПК(Грам)].

сфáт'а* f – в. **сфат** ~ *утúдѝ дру́гајут брáт му кáза сфáт'ата: е́дójди з'е́нт'ут, му дáдухми прóск'е́фалú* [MS,t,78]; ~ *утúшăл; сáма бúла тáа жéнта куту мéне, мăжут-ú не́ бил дóма. "Дубрýтро, свáке!" Она ре́кла: "Ут-шó дудéка смă-свáтăве?"* [ВГ(Ѓав),174].

сф'а̀тли́ф (и: **сф'áтна** – истава форма се јавува и за ж. и за м. род; за ова в. во граматичкиот дел) adj 'нешто што светка'; со исто значење: **лăскаф** [MS,s,101]; в. **светилни**.

сф'áт (и: **свет**) m 1. 'сета материјална страна што нè окружува (земја, васиона, **свет)**' ~ *"Ки-сă-нájдăме, рắчéл, и пóсле ки-прăдăлжиш зă-дóма". "Дóбро, úма ли дрýго?". "Нéма, рắчéл, ки-му-кájш, áку сáке цáро дă-тă-зáпре, јáс нé сум сáмо зă-твójо грáт дóктур, нéгу сум за цéл свéт"* [ПД,148] – во контекстот се забележува присуството на адверсативниот сврзник **него: нé сум сáмо зă-твójо грáт дóктур, нéгу сум за цéл свéт**; овој сврзник отсуствува од македонскиот нормативен израз, но затоа пак се среќава во други словенски јазици; ~ *как беши трапезата пăлна и неговата кăшта така ке да е пăлна дури до век, и кату как трите кандила свитјаха на трапезата, така и твојут брат ки свети на светут дур до век* [V,PM,85]; ~ *гувóри Исус: Нé и дванáдесет сáата дéнут? Кój пуудúл на дéнут, нé си супнýа, óти му си глéда вúделот на вóа сфéт; и ако пуóди нéкој пу нóкја, си сóпка, óти вúдело нéма на нéго* [MV,K,-286]; 2. 'луѓе, општество' ~ *един ден и рекла: "мари жену, ки ходам јазе на горбет, белке по дин кисмет излева, да добиа и јазе кату свјатот малко н'ашто"* [V,PM,161]; ~ *излезé да са шéта по касабáта, фатúха трагóфците да гу питат за имáниту. Кату чýха свјатóт*

за нéговото имáни, отúдоха до гимиите, гу видóха и гу цениха сос цéна хáрна [V,PM,14]; ~ *такá кату чýха свјáтот за кăрпáчинот, фатúха на пéза да гу зéват: "мój л'áп нéма да јáди, áма кăшта сáка да купи"* [V,PM,18]; ~ *Прул'éтнаха ут Кирúт кутý пýјн'е пилцá и ш'ту имáш'и сф'ăт пу рáбута, ш'úч'ки си устáнаха пухáхани* [MS,t,58]; ~ *по дно време имало една жена, штото са беши уженила, та поднош не и родила и млого пожалена ходиши на земјата, зашто нема да остави и тја кату свјатот корин* [V,PM,218]; ~ *на офчарут му паднало грех за змиата, та пушчил стапут, да га искаре* (извади). *Змиата по стапут на офчарут се навиве на шиата на офчарут и му вели: "Ти ме куртулиса от огинут, а сега ез ќи те изедум, зашчо сега такăф е сфетут – **чини арно, најди зло**"* [ШК,5(429)]; ~ *на брáта му вéли: "зéми брáте арабáта, да úдими да товáрими казáно сóс парúте!". Му вéли брат му: "штó алтăни ми врéвиш, а брé барлúв? Кýни си* (молчи) *тáмо, ки на чýјат сфéтот!"* [V,PM-124]; 3. 'одделен, ограничен круг на блиски луѓе, познати предмети и сл.' ~ *твá , вúкą, мнóгу прóстą рąбóтą. Квá ќи-ýмри жнáтą, пóлą свéт пąднýвą зą мąжó. Или мąжó квá-ќи-ýмри зą-жнáтą. А ọсóбнọ зą-мąжó жнáтą, óти мąжó нé мóжи дą с-испéри* [ЛС-(К),120]; 4. изр.: **и он (да) са збрка уф свет** (= да се најде меѓу луѓе, да другарува) ~ *поп, куту секуј поп, му вели: "Не знам оти нема Св. Стујан, ама, ако сакиш дај ми една овца па да ти клам едно име што го пише уф сите калиндаре. Тоа увчар прастанал, дунесуве една овца ц дубијве име Јован. Увчарут радостин првницјут Св. Јован си гу прачекуве куту ка треба. И си бил ного радостин, оти и он сă збрка уф свет* [ТГ;26]. Заглавниот збор го среќаваме во синтагмата: **нос свјат** – според верувањето: таму каде што се умрените – рај, односно пекол ~ *тогас дјаволот са примени сос уврејската руба, са чини маж, вјахна бăрзата кон'а, отиде на уврјајката. Кату гу виде уврејката, му вели: "дека ми е манжот?" Тој вели на неа: "на нос свјат гу ожених за мојата жена"* [V,PM,234]; ~ *и му вилú ... : "дáј ми ја пéталáта и кусим'ó! ... јáс дýр на тузú вр'ăм'ą ч'áках да т'ą дукáрам и за си пóда на нóс сф'ăт"* [MS,t,37].

сф'ăш' f 'направа од восок во која има фитил што, кога ќе се запали се користи за осветлување, освен тоа во црквите служи како религиозен реквизит – свеќа' ~ *удóл на курин'ó имáш'и клáдину инá сф'ăш' да гурú* [MS,t,55]; в. **свешта**.

сфéдук m 'тој што присуствувал кога станало нешто, очевидец' ~ *и музéва флóринут. – "Амáн, вéле, шó сáкăш зéвăј, устáј-мă жúва!" Мугу-зé флóринут и сă-тóкме д-ă-зăкóле и вá мисичúнта удрúла. Мисичúнта удрúла, нéма нúкуј у-óрмăнут дéка дă-сă-пужáле. – "Мисичúно, вéле, бúди сфéдук тú!"* [ДК(Бош) 139].

сфéсте (сă) pf 'стане свесен' ~ *и жéнта кăт-шу-рéчи – тáка: двé дéца су-звéзда и су-мишчúна. Лéпи и рóжца. Ружцáштем му-турýва двé кучинúшта тá. Дур-сă-сфéсте, вáка-нáка* [ДК(Лип),114] – во текстот прави впечаток присуството на архаизмот **леп** 'убав': **лéпи и рóжца**; ~ *тó, кóга óна бúла нă рéкăта, кóга ă-вúшăл тăкфá лéпа, пáднăл*

нă-рéкăта нă-крáју. Е, вá гу-пузнáла, а тó нé-ă пóзна. Că-измéна, знáјш, гóла дéка că-кăпéше. И му-вéле, кă-гу–вúде тó сéлуто лéпо, кă-că-сфéсти: "Кój гу-нăпráј вó сéло?" [ДК(Паљ),122].

сфетен* adj 'свети' ~ *ричé Гóспот: Кóга ки си дójди Човéшноу сúн су слáвата нéгува и сúти сфетéни Анг... су нéгу, тóга ки си сéди наврáс трóњот прислáвéнио нéгуво* [MV,K,282]; ~ *ричé на нéа: Сфé-ти Дýх ки флéзи на тéб и тó шо ки си рóди ут тéб, Сфетéнио, ки си кáжи Господúново Сúн. И éто и Елисáвет, тфóа рудни́на, и óна устанá тéшка за дéти сéа на стáрос* [MV,K,316]; ~ *и рéкал Ма...: Голéмо и сăрцито ми на Гóспот, оти приглидна́ на нájдóлна измикáрка нéгова. Ету ут сéга нáка сúти рóди ки ли благосóват, шо ми чúни́ голéма Гóспот, и сфетéнио нéговото úми* [MV,K,282]; ~ *ут грáт Едéсса шо а зéле сфетéнаја рúза Хр...-ува, шо си бришá, да му пуштúл на цáрот шо бéши кéл'оф, да си лекувá* [MV,K,329]; в. **свéти**.

сфúва impf 1. 'прави нешто да биде свиткано'; 2. 'ја извлекува, ја цеди водата пр. од алишта (т.е. ги *свива*)' [MS,s,101]; в. **свии**.

сфúен* adj 'свиткан' ~ *пýл'ăт у-инă-ăвлúа пуштéн ину-вóл стáр. Гу-пú-тăт тó вóлут: "Елај, мóре вóл! – му вéл'ăт. Вá змúјта јáс ă-извáду уд-óгинут, ă-сéга вúди: сфиéна нă тúлут, сáка дă-ми-гу извáде óкуто"* [ДК(Бош),137].

сфúнски* adj 'нешто од свиња' пр. **сфúнску м'áсу** – во с. Сухо, додека во соседното село Висока место **сфúн'а** се употребува називот **прáс'ą** [MS,s,101].

сфúрец* m 'свирач' – в. **сфиркар** ~ *свáтовете ќе-се–собéрąт ф-нéговата кýка да-ќе-óдąт за мóмąта да-а-зéмąт. Со-тăпанут и со сфúрците ќе-óдąт. Ká ќе-а-зéвąт мóмąта, ќе-јáдąт, ќе-пúјąт – мáнци ќе-му-клáдąт да-јáдąт* [ВЕв(Бар),300].

сфиркáр m 'човек што свири на инструмент, музикант' [BV,145].

сфиролче n, dem. – в. **свирол, сворче** ~ *Господ за да му плате за доброто, шчо му чинил, шчо му оздравел зăбо сос кадешо от тименот, го пушчил во најголемото азно, за си земе какфо сака. А тоа нишчо не сакал друго, а си земал само едно сфиролче* [ШК,5(420)]; ~ *Лудото зел козите на попо и отишел да ги пасе. Целио ден сос сфиролчето си сфирил и козите цел ден ги разигравал, та останали гладни и никак млеко на попо не набирали* [ШК,5(421)].

сфит'é n, bot. (pl. **сфит'áнта**) 'цвет' [MS,s,102].

сфрагúса* pf 'стави печат, запечати' (пр. писмо) [BV,146].

сфр'áд'ąл m 'нарецкана железна направа која што со вртење отвара дупки на дрво' [MS,s,102].

сфăршува impf 1. 'завршува со некоја активност, во случајот со продажба во дуќанот' – в. **свăрши** ~ *Жéнта му вéле: "А бе слýшај, тáа сáка дă-ти-кáже нúшто* (нешто); *сáка дă-că-снájде су тéбе, ама нé мóже кăк". Нă-трéтјут дéн му-устáва иднă-кăрпа вăрзáна у-бáсмите унăтре. Е, и зéва тó, сфăршýва, си-óде нăвéчирта* [ДК(Ран)134]; 2. – **(că)** 'се доаѓа до крај на некој простор' ~ *на угри-слăнца и на зајди-слăнца ут негу има цел ред ридиштa и долиштa шо се свăршуват уд идна страна су вардарцкото поле ут друга страна*

су Слајнцата [ME(P),70]; ~ *селту că нăогjă нă стредин мигjу синурут ут угри-слăнцă и ут зăjди-слăнцă; мигjу негу и полjту ридиштă и долиштă că- jзрăмнувăт и кăту рăмнинă, не пузнăjату се спушкăт нă долу. Тукă că свăршува кăрут и тро пу тро că зăфajкjă полjту* [ME(P),79].

сф(ă)ршуван'е n 1. 'приведување до крај некоја работа' ~ *царут că-почудил на тоа отгувор и рекол: "Ти си најумниот уф моето царство, а ако сфршиш јошче това, шчо ќи ти речум, ќи те чинам кату син". Момата рекла: "Кажи, царо, шчо ќи кажеш и, ако е за сфршуван'е, ќе се мăчам да го сфăршам"* [ШК,5(423)]; 2. 'доаѓање до крај на некој простор' ~ *Тукă că свăршува кăрут и тро пу тро că зăфajкjă полjту. Нă свăршувajнту нă рăмнинтă кăту мегjă мигjу неа и полjто că теглă идна ниска битивиjă мокрă и заурманенă фаша шо му велjăт Малту блату* [ME(P),79].

схáрка* pf 'испокаса' ~ *инó д'ăт'ą гу фáт'ąха, гу бúха, имáха и инó кúч'ą гу схáркаха какси* [MS,t,2].

схáркува* impf – в. **схáрка (куч'ату)** [MS,s,102].

схéдио n 'скица, план (на објект)' ~ *úмам јáзе едúн брăт на Стăмбол, та он ми писа пúсмо за да му кúпја таквáс еднá кăшта; и сегá ви се мóл'а, да ми дадéти кл'úчовиту, да úда аф кăштата, да úзвадја едно схéдио от кăштата* [V,PM,18]; ~ *и тójнака ги земá, отúде, га отвóри кăштата, влезé нéтри самóс, отвóри пенџúрјата, фатú горе да извáжда јурнéк схéдио, да го вúдjат свjатóт, но на негу не му бéши за схéдио дердут* [V,PM,18].

схрáни pf 'обезбеди храна, исхрани' ~ *на брáт-му ж'инáта ни имáш'и л'áп за да ги схрáни тајфáта* [MS,t,48].

счéпкува impf 'почнува да се закача, односно да се тепа' [СК,336].

счукýва impf 'удира' (во случајот соборува од дрвото плодови) ~ *"јáс тáка нé-că вéрвăм нă-вáс. Вúа ќ-и-субéрте, ќи-бéгăте. Дек ќи-вă-стúгнăм јáска?" – "Е, шó дă-прáјме?" – "Сăте зă-пáшките ќи-вă-вăрзăм зă-крýшта, кă ќи-că-ýрвăм, ќ-и-дéлиме". Тúа кăндисáле. И счукýва, и бéре вá* [ДК(Лип),118].

că (3 л. мн. од **сум**) ~ *бăли трú брáт'а сирумáси, н'ă-că им'ă ли рáбута* [MS,t,78]; ~ *му вилú: "амáн, кóлку ш'ту úма за ти ги дăм, сид'ă да ми кăж'иш' ш'тó că т'ăс лáфуви!"* [MS,t,41] ~ *ја виж'дат фóтуграфúјата тăм и т'ă вил'ăт: "мúлата сфитá Бугурдúца ... ја că курдúсали и на врăх клáја нцу"* [MS,t,25] – во врска со редот на зборовите: кратката заменка доаѓа пред формата на помошниот глагол: **ја că курдисáли** (место: 'că ја курдисали').

că (1. л. едн. од гл. 'сум') – скратена форма од **сам** ~ *фáти да că см'ăј з'éнт'у: "ш'тó м'ą пúташ' , ут ш'тó сój-că?"* ; ~ *гу пúта мój: "кутрú си ти?" – "já-că Алéксандрус! тú кутрú си?"* [MS-t,59]; ~ *л'у за дój да т'ą упáда... јáсă кадúја, јáз за т'ą курталúсам т'éб'ą* [MS,t,56]; ~ *гу пúта: "уд'é си ти? ут кутрú манастúр?" "ја-că утóс манастúр! утúдух на перивóл'у за да субéра смóкфи"* [MSt,45] – во заменската форма **кутрú** имаме словенски архаизам со прекинати изоглоси; сп. во рус. јазик; ~ *јас да т'ą врąза тýка да că саалáм, óти за*

м'ă ч'ákаш' [MS,t,77]; ~ *ги з'évам хумóтиту, ја з'évам кр'ăпката, гу з'évам и крусно́ту, субúрам и масу́р'ạ да-că (дасă* - во текстот*) гóтуф* [MS,t,7]; ~ *му вилú: "н'é м'ạ прáите кабу́л ... да дójда тóс в'éч'ăр у вáм ... зирúм că мóкра ут дăш'"* [MS,t,80]; ~ *утúдуха, пúтаха: "тó ч'у́ка на пóртата?" "јáс că идúн ѓеч'кинц'úја, м'ạ ни ш'т'éти тóс в'éч'ер...?"* [MS,t,15] – во текстот имаме несоодветна линеаризација: глаголот и кратката зам. форма се одделени со негацијата: **м'ạ ни ш'т'éти тóс в'éч'ер;** 2. се среќава и формата: **су** (< сум) ~ *му вилú: "já-су Ѓóрги! ш'ó прáиш'? кák-си?"* [MS,t,86]; 3. изр.: **сýм на двá ýма** (= се колебам, не знам како да постапам) [СК,336].

că pron (кратка заменска форма – наместо 'си') ~ *му вилú: "já că устáв'ạх гудúнцата на с'élуту и имáх р'éч'ину да м'ạ ч'áка"* [MS,-t,19].

căба f 'шестиот ден во неделата – сабота' [ПД,113]; и: **сýбота** (црквенословенизам); сп.: **вéл сýбота** 'празник, сабота непосредно пред Велигден' ~ *тогас сиромахот га зема кутиата и си отиде на дома му аф вел субота вечерот и вели на жената му: "е, мари жену, немој имаш гајле! Едно нешту, што добих, да гу видиш, да са почудиш"* [V,PM,114] – во називот **вéл сýбота,** освен веќе споменатата фонетска, се забележува и морфолошка посебност – нарушена конгруенција: атрибутот во машки, а именката во ж. род; во Гевгелиско освен *Вели (Вилика) Căбута* има и *Митровска căбута, Крстовска căбута, Лазарува căбута, Тодурува căбута, Бела căбута* (саботата пред Ѓурѓовден); во истата регија за имињата на деновите, освен познатите има и др. називи, така за **căбута – глава мијајне**, за недела – **уф црква удејне** [ТГ,9]; веројатно соседството со билабијалното **'б',** уште и блиската реализација на неакцентираните **'о'** и **'у'** придонесле да се установи и формата **собота**: ~ *ричé на нéго бóлниот: Афéндо дýр да си óдам јас, друѓ при мéне слéгạл. Вéли на нéго Исус: Стáне си, крéни си носúлото, да óди си. И на тóа чáс сạ лекувá човéкот; ... Ма бéши сóбота на тáа дéн* [MV,K,255]. В о Солунско се јавува со назален призвук: **căмбута** [MS,s,105]; ~ *у căмбутạ жéнăтạ утúвạт нạ пиранé* [ПсС(З),67]; за празникот *Вилика Căбута* го имаме следниов опис: многу рано, на полноќ се оди в црква; тогаш се погребува *Исус Ристос,* верниците со свеќа в рака и со црквени реквизити, заедно со свештеникот, се движат околу црквата. Тогаш жените запалуваат свеќи на гробовите на своите блиски и кинат млади гранчиња од *миндал* (бадем) што ги чуваат и подоцна, откако ќе се исушат ги толчат и со малу зејтин ги ставаат на рани [ТГ,59].

Căбуцко top. 'населба во Мегленско' ~ *óдăт у-Căбуцко нạ-кăдúјта, мувéл'ăт: "Кạдú, тăкá и тăкá, вó кý-пут и-пóлн пáри, тáтку-ни устáви клéтва зạ-дạ-н-гу-дéлиш тú. Нúе дạ-си-гу-дéл'не дạ-н-сạ-скáрне"* [В М(Зб),321].

căд m 1.'институција каде што се решаваат судски спорови', в. **căдовиште** ~ *му вéли зéт му: "е, дjáдо, ке да дójди врjáме, нúкаква рáбота нé ки да се глéда по căдове, чá ке да бúдат човéците кату мајмýни, едúн назáд ке да úди, дрýг напрéт, по căдовету да си căдјат"* [V,PM,114];

2. 'чинот на судење' ~ *вúкạ: "Тú, вúкạ, ýтри сăд ќ-бúди и тéб ќ-т-ọслọбóди фạрạ́но, и ќи-ти-слóжи нạ-úстọ м'áстọ, нạ-слýжбạ", кạквá слýжбạ имáл* [ЛС(К),112] – в. **сăдба**; 3. изр.: **ќи тă дáам пут сăд** (= ќе те тужам) ~ *Дă утвóриш кýка. Дạ си дóе чувéкут нạ рăчóк, нạ вичéра. Нé тé-j гнăс Ќи тă дáам пут сăд* [ИГ,120]; ќ **излéзạт нạ сăт** (= ќе се судат) ~ *и óни пóзиф óти ýтр ќ излéзạт нạ сăт.. И óдạт кáọ дạнéскạ, нạ-óцạтạ му-кạжýвạт рạбóтạтạ: "Утр излéвạми нạ сăт"* [ЛС(К),112].

сăди* (и: **сăнде**) impf 1. 'води судски спор против некого' ~ *такá Кулýф отúде на кадúата, му велú, кáк са чини нéговата рáбота, и тој ги викнá онúа двата џифаирџúи да ги сăди. Но они му дáли млóгу драгоцéни кáмина на кадиата, та крúво са сăдиха* [V,PM,8]; ~ *тогас тój му вéли: "áјде máхни се ут тýка, барлúв човéк! Дéка ти сам видéл јазе тéбика? немój са чúни безýмен". Тогáс тój му рéчи:"ке ти закáрам на сăдовиштету, ке ти сăдем"* [V,PM,8]; ~ *вéли: "амáн, змúју, јáзе ти чинúх на тебика хáрно, ти куртулúсах от смертá, та тúнака сегá сáкаш да ми изјáдиш, óстави ми да úдими да си сăдими"* [V,PM,138]; ~ *му вéли зéт му: "е, дјáдо, ке да дójди врјáме, нúкаква рáбота нé ки да се глéда по сăдовету да си сăдјат"* [V,PM,114]; во некои материјали од "Зборникот" на Верковиќ среќаваме остатоци од назалниот изговор: ~ *кога гледат сиромах карпачин, от права страна малкото дете от три дана (?) чибук пие, сăнба сăнде, крал'у диван му стои* [V,PM,244]; освен тоа во случајот што следува за големата носовка се јавува рефлекс **'о'** : **да го сонди**, веројатно од 'сунди' – црквенословенизам ~ *отиде траговецот на пашата. Пуснал пашата суварие, го земаха н'амојут от ханот, фати пашата да го сонди. Он пак што си знаи: "Наистина" и "хубае". Един суварриа го и познал н'амојут* [V,PM,-178]; ~ *и владиката си разеди и му рече: "ами тинака, кога сакаши да си сăндиш, требуваши по-напрет да дојдиш на меника "* [V,PM,70]; 2. 'носи оценки за некоја личност, односно за неговите постапки' ~ *и на сóбота чúните сунéт на човéкот, да нé са расúпи М...ута нóмото, на мéн кăскандúсате, шо и правúх здрáв човéк уф субóта? Ним на крúво сăдити, тукý на прáво да сăдити* [MV,K,256]; 3. 'заповеда' ~ *името на момчето било Дефа, което значи чисто, от мајка не родено. На момата името не се знае. Дефа станал пăрв крал на земета, и дур да се наплодет л'удето, сăдил на пилетата и на ж'увините. Родил шеесет сина и триесте керки* [V,PM,266]; 4. – **(си)** 'се соочи' ~ *тогас царјут не можа инак да чини, извади од сандукот, му наброи тристате алтăни, му даде зарди правината, што му каза, и право што си сăндиха сос царјут* [V,PM,211]; 5. 'критикува, напаѓа некого' (назалниот изговор е регистриран и кај Малецки: – **сăнди**) [MS,s,105].

сăдúја* m 'тој што суди, судија' ~ *"Ајди, вúкạ, élạ, чéкạми". " Е, úмạх мáлку рạбóтạ, вúкạ, ác". Сạдúạтạ тáм му ạкáлọ. Му вúкạ: "Шó, вúкạ, вạрúл си чнúцạ, па ọјдéл-си да-га с'áјш"* [ЛС(К),123]; ~ *тój изóрạл, óд дóмạ, си смнúл кýркọ, тọгá нóсили*

бáстуни нạ-рạкáтạ, тój вúдн чọв'ák óди нạ-сăт. А сăдúјатạ гọ-пúтạ нạ-курúрọ: "Гọ-нạјдé?" "Нé гọ нạјдéх" [ЛС(К),123].

сăдник m 'во текстот митолошко суштество, самовила' ~ *човекот, ка чул, отишел, направил от смоква една паида и а клал спроти Бăдник на това место. Ка отишел на застрата, гледа фатен во паидата един сăдник, уловениот сăдник бил малечката самовила* [ШГ,5(406)].

сăдовиште* n 'институција каде што се решаваат судски спорови, суд' ~ *тогас тój му вéли: "ájде máхни се ут тýка, барлúв човéк! Дéка ти сам видéл јазе тéбика? немój са чúни безýмен". Тогáс тój му рéчи:"ке ти закáрам на сăдовиштету, ке ти сăдем"* [V,PM,8]; в. **сăндба**.

сăжуви* pf 'оживе' (тој што бил мртов) – се разбира во приказна ~ *Т'á утвáр'ạла и зăтвáр'ạла сúчки врáти, нúјде нúшту ни-нăшлá. Нạјсéтне, кăтó стúгнăлạ ду-сéтнăта стáјạ вид'ала умр'ал мăш. Нạ книгăтạ бúло нăпúсăна:... Агá јạ-исчéлạ, умр'áлијạ мăш сạ-сăжувúл и стáнạл* [ВД(ГБ),330].

сăип m 'заштитник, стопан' ~ *дă ки дојде нешту ду негуву селу д-испадна сăип и дă-му-ј исчувă интересите нă бегут, он му гу берă акут нă негу; он пулјă зă кукјите дă сă ув ред, кăдă-ј ногу семиту там гу скусувă, кăдă-ј малцă там гу качувă* [МЕ(Р),90];~ *ки ти удберă баштă снопувă дă ти удрă некулку килă кусу или на јукјуматут ки ти нăправă некуј кедăр или кој ки кундисăт ув селту некуј Турци и ки фатăт дă ти правăт зулум не испагјă сăип* [МЕ(Р),90].

сăúр m 1. 'народен собир, со веселба, обично се прави за некој празник – панаѓур'; ~ *и си удúле тáткови му кáта гудúна на Јерусалúм на прáзник Вилидéнц'ко. Да ká си чúнú двáнадесет годúни си утидóа на Је... кату адéтут на прáзникут. Ká си свáршúл сúрот, да ки стáнат ки си удéле, дéтито Исус устанá на Јерусалúм* [MV,K,308]; ~ *тăрпéза сă-искóвни штúци, кут мáса, нă-двóро, зă-нóго гóсте нăрéдни ус-јăднúци; зă-свáдба, зă-кăрштéнка, зă-сăúр, зă-тăквú рăбóти* [ПК,2(Крец),117]; 2. изр.: **сăир си гледе** (= кога во мачна ситуација не реагира тој што е во близина) ~ *чувéко сă-мăче, óни сăл сăúр си глéдат* [ПК,2(Крец),108].

сăј m 'вистина' ~ *сăј éј, и ác тă чýх ká кạжá;* сп. уште: *сăј ле-ј шо ми кạжýвиш?* (= вистина ли е тоа што ми зборуваш?) [ПК,2(Ал),108]; ~ *нéкуј шо прáве лóшо нă-дрýк, лóшо нă-нéго му-сă-вăрúне, сă-врăште, нă-сăј сă-врăште* [ПК,2(Гăр),155].

Сăјбúцки Лувúшта top. 'месност покрај брегот на Дојранското Езеро, кạде што имало **лувúшта** = рибарски колиби (сп. **сăјбúи** = сопственик) [ПД,135].

сăјвáн m 'подслон, навес' [СК,336].

сăјдúсуве* impf 'почитува' ~ *тóо стáрјо нóго о-сăјдúсуват сúнуфците* [ПК,2(Грам),101].

сăјмéнин m – в. **сијмéн*** ~ *ее, ăдúн úмше сăјмéнин, јóк до: чúне, сè шéтше пу-рéкта. Ас нусúх лéп, кúмјо-дăăт: ájде вăрвум áска, нéма шó. Стрáх, нé стрáх* [ВК(Мал),290].

сăк m 'глужд на дрво, место од каде што се појавува гранка' ~ *нóго-ј сăклúво тóо дăрво, ич нé сă-рăбóте, пăлно-ј сăкуве* Ним; со исто значење и **вăзăл** ~ *нé мóж до:-рăсцéпум дăрвуто, нóго-ј вăзл'áво* Гăр **[ПК,2(108)]**. Зборов во јужните

села кон Солунско се јавува со зачуван назализам: **сăнк** и **вăнзил** [MS,s,105]. Во PMJ за **односниов назив** ги среќаваме следниве значења: 1. 'мрежа за фаќање риби'; 2. 'торба за на пазар', меѓутоа во повеќе словенски јазици лексемата се јавува со значење слично или исто како во односниве дијалекти: 'вејка' или 'глужд'; сп. рус. **сук**, чеш. ***suk***. Од истиот корен е и лексемата **сăчки** (= суви прачки).

сăкле́т m 'нервоза, внатрешен притисок' [СК,337]; ~ *пра́вниот му ричé на нéгу: А купúх ни́ва, и ú́мам сăкле́т, са́кам да си о́дам да гу ви́дам; ти си мо́л'ам ни ми чика́јте* [MV,K,278]; ~ *уд-жишќа́фта сăкле́т ма́-фа́ште, нé мо́жум да-спúм* [ПК,2(Гăр),108].

сăкли́во (дăрво) adj, n 'дрво со многу глуждови' – во говорот: *сăкове* (тешко се цепе) [ПД,124].

сăклитли́ф adj 'нервозен' ~ *но́го сăклитли́ф фатих дă-стануvум* [ПК,2(Гăр),108].

сăкретна игла ['игла што се затвора, безопасна' [ПК,2(108)].

сăкăзли́а мало́ка f, bot. ~ *та́а-j ки́тка, цăфте бéло, ро́зуво, цăрвéно, кут-тимину́га-j, сă-ло́зе* [ПК,2 (Гăр),108].

сăкăлди́сува (сă)* impf 'се нервира, се измачува душевно' – в. **сакалди́са (се)** [ВК,154]; ~ *гу-зăбурви́ла са́пуну нă-идну ка́мен и до́шле ча́фки и му гу крина́ле. Же́ната фăти́ла дă-ту́фка: "Ту́ф-ту́ф! Шо́ ни сăсто́ри, ни-устăна́ја пл'а́чките не́испра́ни". Тугá о́цăта му-ре́кăл нă-же́нă-му: "Де бре, же́но! Не́-сă сăкăлди́сфăj то́лку"* [ДК(Деб)155]; ~ *о́на ше́те, пра́ве, си-гле́де ке́j-фут, ич не́ да́ве пе́т па́ри, а мăжо́-j сă-сăкăлди́сува, сă-ко́се, пу́ке уд-ма́ки* [ПК,2(Гăр),197].

сăкăнтиа f 'нужда, оскудица' ~ *Го́це би́л уф гуле́ма сăкăнти́а* [СК,336].

сăкăс m 'мастика што ја џвакаат децата' ~ (освен купечки) *сăкăс пра́вăхме и ут-ко́рăно нă-мле́чката. Ут-ко́рно ќи-изва́диш адно́ цăрнчко, ко-исчу́киш ус-ка́мин и ќи-му-туру́виш сè во́да дуде́к сă-изми́и, дă-ста́не бе́ло. А па то́о, што́-j асăл сăкăс, то́о што́ о-кла́ват уф-мастúкта, о́н ej кут тупчúна, кут-тиме́но-j, са́мо-j по́жăлтичко* [ПК,2(АЌ),109].

сăла́та (уд лу́к) f 'чорбесто јадење со лук и оцет' (Ник) ~ *дујрăнча́не ви́кăт* **тăрто́р** [ПД,119].

сăлзе impf 'кога некоја течност тече капка по капка' [ПД,129].

сăлsа f 'капка од безбојната течност што се излачува од очните злезди обично кога плачеме' ~ *Учúтлката удари́-ма пу-глава́та сас дно́ ста́пче и ма застáна уф-ќошéто. Запла́ш от-у́дарo, сас сăлsи по-ли́цто прста на́х да пуштýвам* [ДС(Ч),160].

Сăли́ита top. 'порано така се именувало пазариштето во Дојран' (= згодно место) [ПД,135].

Сăлицкăта Чешма top. 'чешма на пазариштето во Дојран', в. **Сăли́ита** [ПД,135].

сăлма́н m, zool. 'глиста' ~ *али́с сăлма́н се-j чини́л уд-ина́т, нé о-гле́јш* [ПК,2(Грам),109].

сăмбуте́рник m ~ *сăмбуте́рник вили́ми на тус чувăк шту са и руди́л на вéл-сăмбута и ви́ждa вампи́рину* [ПсС(З)67].

сăмне n 1. 'сомнеж'; 2. изр.: **мă-клăдé пуд-сăмне** (= почнав да се сомневам) [ПК,2(АЌ),109].

сăмне (се) impf 'се сомнева' ~ *о́н сăмне уф-ва́ска* [ПК,2(АЌ),109].

сăмне* pf 'се раздени' ~ *и цáрја поминăл нази нăш фаф ходаéта и*

отринтá, когá сăмнало, попи́тал ха(н)жи́ата, ко́лку му прáви харчтá, а пак тój му кáзова: "За и́ме Бо́гово, парú не зи́лам" [V,PM,-255]; ~ *знáчи уд-Бо́га то: шó-j, ки би́де. Е, си-устăнáла óна, мóра. Гу-глéде тáмка чувéко, шó ки-му-глéде, чéка да сăмне, дă-сă-испăлнат читирúјсе дéна, дрýго, шó ки му-глéде нă-ýмрăн чувéк* [ПД,164]; ~ *сетне, като т'а заспала, изл'ал от сăндăко, зел хи гердано и пак си влезал в сăндăко. Утринта като сăмнало, дошла бабата с един грăбоносник и си дигнала пак сăндăко* [V,PM,281]; ~ *и тузú си рéкоха и зéха кáмене становúти та фăрлеха по нéк, за да гý отрéпат! И си рéкуха мижду тјах: "Стúга вéјке кáмене да фăрлеме". И тój товá като глéдашја от дăрвóто, трéски го трéсјáха. И там приспá дýр да сăмне* [V,PM,263].

Сăмнýл'ка f 'ѕвезда што се појавува рано наутро, Деница' (сп. гл. **сăмне**) **[ПК,2(9)]**; ~ *Сăмнýл'ката пá нă-спрăвáрú, зàдуцнéме* (АЌ). Сп. уште: *Сăмнýл'кăта-j сăбáјлин, рáно, вижддáл сум-гà. И уф-икúндиа нéкош, ус-михчúнта стóо* (Грам) **[ПК,2(109)]**.

сăмсăлé n 'група луѓе поврзани роднински' ~ *адúн сój, áјн сăмсăлé вúкиме нă-чувéцте уд двé, трú, штúри кăшти* (роднини) [ПК,2-(Грам),244]; во Дојран: ~ *едúн сăмсăлéт сме или éјн сój сме* [ПД,117].

сăмăкéла f, zool. 'птица чучулига' [СК,337].

сăмăтóк m 'јајцето што многу време стои во гнездото на кокошката, како полог (тоа јајце не може да се употреби, расипано е) [СК,337].

сăндба* f 1. 'институција каде што се судат луѓето' – в. **сăдовиште** и **сăд** ~ *и т'а фатила, гу запал'ува ханот, гу изгорјала. Утрината дојде ханџиата на ханот. Што да види? Пепел са чини ханот. Тогас си закачи сос неа да си кара, хем ја теглиши на сăндбата* [V,PM,208]; 2. 'чинот кога се судат'; в. **сăндини**' ~ *кога гледат сиромах карпачин, от права страна малкото дете от три дана (?) чибук пие, сăнба сăнде, крал'у диван мý стои* [V,PM,244] – во контекстот е присутен архаизмот: **права (страна)** = десна (страна) – сп. во рус. јазик; ~ *до кóга ки ви нóсат на вáс на сóбур и на сăдба и на пувéлити, да не си ýмити кáк и шо ки удгувóрити, или шт'о да рéчити; оти Сфéти Дýх ки ви кáжи* [MV,K,298]; ~ *ричé Гóспот на Ученúцити нéгови: Да си чýате ут сфéтут, оти ки крéнат рăцити наврàс вáс, и ки ви трăчкат, и ки ви нóсат на сăдбити* [MV,K,317].

сăндини n 'судска расправа, судење' [MS,s,105]; ~ *тогас си закачи сос неа да си кара, хем ја теглиши на сăндбата. Т'а му и рекла на ханџиата: "јазе, побратими немам времја за сăндени, си имам пăнт динеска"* [V,PM,208]; ~ *"В чéкат, вúкą на сăдо. Да дójдиш, вúкą, да пóчнат сăдн'éто". "Еми, já вúкą, глéдаш, óшт двá пăтą, три, ќи-зàвăртам, úдам. Н'áмą дą óд по-ловúна сáат, ќи-дójдам"* [ЛС-(К),133].

сăндúсин* adj 'измалтретиран од агресивноста на другиот' ~ *пá ли úде? Амáн ут-тóо чувéк сăндúсна сум* [ПК,2(Гăр),197].

сăндăрди́се (и: **сăндúсе)** pf 1.'измачи, досади' ~ *тú пă мă-сăндисá гáаре,*

сѐ ви́киш, сѐ сă-ка́риш [ПК,2(109)]; *~ то́о сту́т нă-сăндăрдисá, нă-мо́јш дă-сă-пујáвиш; ~ најде еден јунак на една рјака, си отвори устата му, сичката вода ја испива. Кату сториха здраво-живо, чамурџиата му вели на него: "ама јунак си олан". И тој му вели: "што ми велиш мене јунак? јунак и бил чамурџиов син, што сандирдиса на дјун'а ѓузели братјата"* [V,PM,233]; 2. – **(сă)** *~ сă-сăндăрдисáх дóма сидéјќи* [ПК,2(109)].

сăндăрди́суве impf 'измачува' [ПД,-134]; в. **сăндăрди́се**.

сắне impf 'се суши' *~ сắне тит'ýно, нéшто дрýго сắне* [ПД,130]; и: **сăхне** *~ тамам дошол агос* (место август), *фанала да сăхне тикфата и се оплакувала на тополата: "Главата ме боли". И така тикфата фанала от ден на ден да сăхне и иссăхнала* [ШС,5(409)];*~ Да на пăнтјут, каде сạ вăрнуваши, на една страшна гора, му беха изл'али едни харамие: сакаха да му земат парите. Кату прострјаха рăнците да го фатјат, на харамиите му беха сăхнали рăнците* [V,PM,180]; *~ тогај го зева нас дјун'а ѓузели от рăнката, го изваѓа вунка на сухо и мо вели: "ти што ми позна мене и ме раздели от арапката, ету пуштам веке водата на касабата да тече кату напрет* (порано) *и е биде да не сăхни"* [V,PM,162] – предлогот **от** во овие говори има широка употреба, во контекстот се јавува наместо 'за': **го зева нас дјун'а ѓузели от рăнката; в. сắхнува.**

сăнкó n 'стебленце од житно растение' *~ рăштá си пýсна сăнкó* [ПсС-(З),67].

сắнош adv 'во текот на сета ноќ' *~ утридéн штóм сạ-рạздéни, сн'áгọ прстáнạ дạ вéе. Тáткọ и чи́чкọ ọти́дọхạ да ги бáрạт. Арнọ áмạ сн'áгọ што пáдạше сắнọш дúрите и пọтрýпạл* [ДС(Ч),165].

сăнт (и: **сăт**) m 'направа во која најчесто се става течност – сад, посатка'; садовите обично биле од бакар и затоа ги викаат и **бакарлăк** [MS,s,105]; *~ бри́шка: кắрпа зă-ми́јне сắдуве, нéкуј и ви́кат мијáл'ка* [ПК,2(АЌ),24]; *~ мắја* (мијам) *сắндувиту* [ПсС(З),64]; *~ ничи́стă сắндуви* [ПсС(З),67] – во двата случаи има остатоци од назалниот изговор (примерите се од Солунско); *~ тáмо најдé еднá мрáфкана* (пишува: 'мрафка на' – печатна грешка) *дýпка; фатú, га раскопá мáлко онáја дýпка, пот нéа најдé самовúлцки конáци. Си укачú гóри, најдé неизметéну. Она фатú, помéти, изчúсти; најдé сắдови неумúени, тјáнака ги измú, ги исчинú и са искрú* [V,PM,132]; *~ рáкланата-ј кут-сăндắк, кулку мáста-ј, úма двé врáтички. Уф-н'áа си-ј-чýвăхме сắдуфто и лéбо* [ПК,2-(АЌ),97]; *~ сắдăве: ут прăс* (земја) *што сă – **бил'уре**, уд чинго – башка, и **пијата*** (од порцелан) [ИГ,120].

сăнчка (и: **сắчка**) f 'гранка, обично сува' *~ дојде врјаме, си нарастоха, ц момите хождаха да берат зели и за сăнчки. И тој барабар сос них отиваши да ги чува* [V,PM,103]; *~ ка́-ќ сă-нăтувáриш нạ-гắрбо сắчки, ил' па сéно, тó-ј увижáлник (или увéшка)* [ПК,2(Мут),119]; *~ прăстăпýл'ка сă-прáве ка заóдуве дéтинцто, нójсто му-ј-вăрсýват усцăрвéн кóниц, гу-тувáрват сắчки, сéтне ус-бăлтúа гу-сéчат кóнцо* [ПК,2(Грам),90]; *~ тиje, като чикале, чикале да дојде, отишел еден од них, и като го* (пишува: 'фо')

видел во реката, му рекал: "Шчо правиш побратиме, тука?". Тоги нашарил и рекал: "Ќ-о дигнам теја место да тече ис тука". Дивиот човек рекал: "Остави, остави". И после го пратиле за сăчки [ШД,5(436)]; и: **синчка** - (замената на големата носовка освен со '**ăн**' и со '**ин**' ја забележил и П. Лавров во студијата "Опис на говорот" од Зборникот на Верковиќ (с. 298) ~ *и кога дошла ламјата, сос млогу гнев фати да гу бие сос синчките: читаиши ошти да е тој нетри на врекито, не знаиши, ча Половингăзју пак чини марифет* [V,PM,-104] – прави впечаток лексичкиот архаизам **читаиши** (мислеше) – сп. во рус. јазик; ~ *тогас ламјата изл'ази, гу варза на едно вреки нетри и гу обесил нетри на кăштата аф гриндата, та она отиде да сечи синчка от баиро, да гу бие* [V,PM,104]; – во текстот среќаваме несоодветна употреба на предлозите: '**на**' место 'во': **гу варза на едно вреки**; уште '**аф**' (во) место 'за': **гу обесил аф гриндата.**

сăнăр m 1. 'граница, меѓа' [MS,s,-100]; односно 'простор со одредени граници' ~ *си разеди каде кон'у и му вели: "куни си, кон, да спиам сос рахат! Мајдон ки дојди да ти земи? Му дражи на негу да стăпни аф моју сăнăр?"* [V,PM,74]; ~ *му рече на татко му: "тати, јазика сакам да ида да си шетам твојта земја, да видам, дурде даржи сăнăрот"* [V,PM,51] – во текстот среќаваме пример за беспредлошки додаток за место: **да си шетам твојта земја;** во наредната реченица истата посебност се повторува: ~ *му вели: "синку, харну сакаш да си шеташ сăнăрот"* – на редакторот на **Зборникот** на Верковиќ оваа особина на западните и на јужните мак. говори не му била позната и во фуснота ја објаснува како превид; ~ *бре нивесто црна-јока! [нимо оди рано вонка, [не са гледа санăр меѓа, [санăр меѓа, црна веѓа* [ТГ,54]; и: **синур** ~ *тăка нă зăјди-слăнцă ут пустолкјут синур имă иден сув нă суво време пăроj таја му велјăт Киркалцката река, прути имиту на селту, пу синурут на шо му течă* [МЕ(Р),79]; ~ *на планијнте се наогјат читири старовремцки градишта; тија читири градишта шо сă пулјат туку речи сăта ут Постол сă: Солун, на угри-слăнца, он ут-селто не, ама ут пустолцкјут синур можа да са вида, на југ Бер; на југ и тро на зајди-слăнца Негуш и на зајди-слăнца Воден и Пазар* [МЕ(Р),72]; 2. 'крај, зглавник' (на нива) [ЛС(К),95]; 3. top. **Санăр Баши** [ПД,135] (= голема, главна меѓа) во реонот на Агова Махала, Серско [ЈИ,Ми...187]; **Сăнăрцка Кăпи́и** 'месност во Езерото (Дојранско), таму зимно време се собираат рибите' (**кăпии** = врата, премин меѓу 2 месности, на граница) [ПД,135].

сăпика́суве impf 'забележува нешто, случајно'...

сăрбугăзи́ца f, bot. 'шипинка' (растение и плод) [ПК,2(Гăр),109]; ~ *то́-ј ши́пка, ут-тиă ди́вите трăнда́филе* [ПД,124].

сăрди (с) impf 'се лути (потајно), се нервира' [ЛС(К),94].

сăрдисе* pf 'нападне од заседа' ~ *де́до Ми́тре, се́тне кажу́јвше: има́ло не́кој Сто́јче и бра́т-му нă-Го́це Де́лчув – Мила́н. Они сă-би́ли уф-не́ка: на́ша ни́ва, уф-не́ка ра́ш. Ни́вăта сă-вика́ла Ти́нгувица. А ске́ро дујде́л, сăрдиса́л се́лто* [ПК,2-(Ним),274]; ~ *и а́јде испа́дна́а куми́тто слубо́дни, пучна́а дă-ко́л'ат Ту́рци, дă-фа́штăт Ту́рци. Сăрди́-*

сът се́лто, ти́й шо́ съ по́-ајл'акчи́ј не́кој, о́т гу-съ́рди́съ́т ту́рцкуто се́ло [ПК,2(Мор),217]; ~ *дујде́л не́кој кулми́тин, съ́рди́се се́лто, фа́ште Ту́рцте, ги-зътво́ре уф-џъми́та и фъ́рле две́-три́ бо́мби; фа́те же́нте се су сѐ де́цта ф-не́каа пле́мна, сла́ма туру́ват и напръ́скуват га́зја; и запа́л'ат* [ПК,2(Мор),218] – во двата (последни) текста имаме присуство на перефктивен презент што не се среќава во македонскиот стандард: **о́т гу-съ́рди́съ́т ту́рцкуто се́ло; фа́те же́нте... и запа́л'ат.**

съ́рма́н m 'тој што сака многу да јаде, лаком' [ЛС(К),94].

съ́рна f, zool. Cernus capreolus 'шумско, тревопасно животно, од иста фамилија како и елените' ~ *та́м гл'е́ндаш'и, има́ш'и и ина́ съ́рна у куџ'а́ку* [MS,t,19].

съ́ртче n, dem. од **съ́рт** 'мал рид подигнато место' ~ *Шо́ ки-нъпра́ват? Удде́ле пукръ́ј мо́рто, ки-ле́жат нъ-не́ко: съ́ртче тъ́ка́. Не́го ко:* (< ќе го)*-ту́рът уткъ́де мо́рто, ут-та́а стра́на. Ка́ ки-за́спе он, ко-търкал'ъ́т уф-мо́рто, да съ́-уткѝнат уд-не́го* [ПД,163].

съ́рфо́ш m 'веселник, пијаница' ~ *но́го съ́рфо́ш мъ́ш и́ма, зато́о н'а: би́ве чувек* [ПК,2(Гъ́р),109].

съ́рче n 1. 'стакло' ~ *там наградила едни сарајъ́, на котри доварето били от голо злато, потонето от съ́рче, и на сјакъ́ камаркъ́ светил златен свешник* [V,PM,285]; и: **съ́рча́:** ~ *ми́съ́та* (бокал) *мо́ж де́-ј ут-џи́нго, ут-пръ́с гликосъ́на, мо́ж де-ј ут-съ́рча́ и ут-пъ́рцула́н* [ПК,2(АЌ),73]; 2. 'парче стакло' ~ *му рекла: "Иди направи един съ́ндъ́к толек, штото да можеш внетре в нег да стоиш прав, на средъ́та да кладеш едно съ́рче колко једно око, извнетре да съ́ закл'уча"* [V,PM,280]; ~ *ка́ ми се́-ј надула но́кта, дур мъ́-уфтрису́ве, ми-флизе́ адна съ́рча́* [ПК,2-(Гъ́р),110]; 3. изр.: **ли́цто и-е́ј съ́рча́** (се кажува за негувано лице) [ПК-2(Гъ́р),110].

съ́рча́н m 'преѓата што како целост ќе се извлече од вретеното' [ПД,118].

съ́рче́н* adj 'нешто направено од стакло, стаклен' ~ *сјаа си-пи́јме во́да ут-съ́рче́ни ча́ши; мо́ш и чини́јте да-би́дат съ́рче́ни, а не́ кут по́ра́но да-ја́дме уф-пъ́рсни пани́ци* (садови од глина) [ПК,2(АЌ),110].

съ́рчин adj 'храбар, решителен' ~ *те́јко би́ше съ́рчин чуве́к, а́к би́ше мале́чук, ни́сук;* ~ *но́го съ́рчна би́ше до́д Ли́ка, се́стра-ни, шо́-ј уф-Благо́јуфгра́т* [ПК,2(Гъ́р),110].

съ́рџъли́а adj – в. **съ́ръ́џа́** ~ *то́о и́ма съ́рџъли́а мо́ма, зато́о на-мо́ш да-га-мъ́же* [ПК,2(Гъ́р),110]; в. **сарацалива рана**.

съ́рчъли́а* adj 1. – в. **съ́рче́н** ~ *ту́ри мътни́ца, а́ма уф-та́а съ́рчалии́та ча́ша* [ПК,2(Крец),110]; 2. Ф'шарено стаклено топченце, со него децата играат' [СК,337].

съ́ръ́да́н adv 'редум' ~ *не́ удбира́јте, са́мо съ́ръ́да́н прудавум, кој удби́ре по́-скъ́по ки-пла́те* [ПК,2(Гъ́р),110].

съ́ръ́џа́ f 'туберкулоза во коските' [СК,337]; 'рана што тешко се лекува, не се затвора' ~ *а́ј-го две́-три́ гуди́ни ка́-ј те́че, на-но́кта и́ма съ́ръ́џа́* [ПК,2(Гъ́р),110]; в. **сарацалива рана**.

съ́скали́ф adj 'туберкулозен' ~ *што гу-зима́ мур то́о съ́скали́ф?* (зошто се омажи со туберкулозен човек?) (Грам); сп. опис на **съ́скали́виут:** ~ *сѐ съ́ъне, сѐ съ́ъне; тримере, съ́ъне то́:, сѐ и́сто-ј тъ́ва́* [ПК,2-(Грам),240]; во Гъ́р со исто значење

запишавме: **ọхтикил'а́ф** ~ *то́-j фа́тин уд-о́хтика, ọхтикил'а́ф-ej* [ПК,2(110)].

сăт pron 1. 'укажува на целокупност од лица или предмети – сиот' ~ *еди́н ден са субра́ле си́те жи́та, ма́лце да се пуразгувора́т. И ду́дека са фал'а́а си́те заедно, чу́нки, биз ни́х на мо́же ни́што да би́де, и да не са они́ тра́бувише* **сăт свет** *коря́ње да ја́де, уд е́днăш зафа́ти секу́j сам да сă фа́ле* [ТГ,342]; во множина: **сите** ~ *пр́во зафа́ти чи́ница – кара ба́шак – да са фа́ле, вил'а́ки: "Ме́не си́те ма па́лат* (бараат). *Ма ја́де и кра́л' и сиру́мах. И еди́н сусе́м сиру́мах чу́век, ка ки му дојде не́куј ари́н ден, ме́на ки ма па́ле"* [ТГ,342]; ~ *сạти за́рди не́го сạ чини́ле, и биз не́го ни́ш'то сạ сто́ри, шо си чини́ле* [MV,K,251]; и: **сички**: ~ *и ка́к гу виде́ха мо́мите Кулу́фа, си́чки на́ нога стана́ха от ра́дост и кој́а по-напре́д да му рече́: "добр́ја до́јди!"* [V,PM,10]; ~ *тога́с и то́јнака сос голе́м гла́с фати́ да ве́ли: "мо́ре чорбаџи́е да ви ка́жа што си научи́х дине́ска!" И така́ си́чките сторѝха у́шите си да чу́јат* [V,PM,31]; ~ *заедно́ч еди́н стана́ и оти́де, викна́ коџа́-башиата и от иснафите по еди́н ма́јстор; дојдо́ха си́чки прет не́гу* [V,PM,22]; ~ *и си́чките чове́ци гу ви́ждаха, ама не мо́жаха да гу позна́јат... еди́н ден чу́ је́ди́н тел'а́л да прода́ва е́дна ка́шта* [V,PM,15] – во контекстот го среќаваме сврзникот **да** со декларативно интенсионална употреба, наместо 'дека': **чу́ је́ди́н тел'а́л да прода́ва е́дна ка́шта;** во ж. род покрај **сăта** и: **сичка** ~ *са причу́ на си́чката околи́а та́мо, ча и доше́л еди́н траго́вец мло́гу бога́т* [V,PM,15]; ~ *и кога́ дошли́ среду́ море́ту, ониа двата чини́ха збо́р да гу фӑрл'ат Кулу́фа нетри на море́ту и да му зе́мат има́ниту. И така́ чини́ха, гу фӑрли́ха среду́ море́ту и му земаха си́чката сто́ка* [V,PM,8]; формата **сич'ка** покрива и множина: ~ *кӑк ви́д'ạха ... ту́с пре́пнуту д'ӑ тл'ạ ... фа́т'ạха си́ч'ка да хо́ж'дат та́му* [MS,t,81]; ~ *афу́ ја́духа ху́бајạ си́ч'ка, про́едро́то ка́зува: ... "е́ш'ти ни мо́ж'ити да сă спузна́јти?"* [MS,t,87]; ~ *"да ми сă ма́хниш' ут кӑш'тата, на устрамути́ си́ч'ка!"* [MS,t,84]; 2. 'единствен' ~ *утта́м сă-вăрна́а на́ши дваи́најс кӑши пустулча́не. Ја́ и јо́н, по́по шо би́ше, нă-на́ша те́та све́куро, би́ле тугај сака́ дă-гă-зака́ре и те́та, а́ма де́до ви́ке: "Ас мо́јта ќе́рка не́ а пу́штум та́м". Пă-а́днă ќе́рка и́мше, та́а му би́ше са́та* [ПК,2(Пос),291]; 3. изр.: **сичките порти ги помаза** (= даде поткуп на повеќе места) ~ *и сичките порти ги помаза, и така сетни искара от конаќут владички пусула за да са венчај, оти́де, попови викна* [V,PM,70]; **не́-j ус-си́те** (= се кажува за некој што се однесува асоцијално) ~ *Шо́ гувори́ш бе? Ти не́ си ус-си́те; за́стрạм се* [ПК,2(Гăр),181].

сăтус f 'најаденост', opp. на 'гладост' ~ *ме́нциту мло́гу сӑтус дрăжи́* = кога човек јаде месо долго време не чувствува глад (– ы дало **ă**, оттаму *сăтус* наместо: 'ситост'); сп. уште: *сă нạсӑтах нạ тоз живо́т* (= сит сум од ваков живот, не ми се живее повеќе) [ПсС(З)65].

сӑтче n, dem. – в. **сăнт** ~ *пулупа́чка-j дӑрвăно сӑтче, уф-не́го уфча́ро сино́се си́рне ил' у́рда ка́-j нă-о́фцте* [ПК,2(Крец),92].

сăтăрди́суве impf 'набркува' ~ *не́ му-ви́j ча́лмата, сăтăрди́сjо: зạ-*

инáт; или: *а-сăтăрдисáх гáаре тáа рéлта* (= се ослободив од болеста) [ПК,2(АḰ),110].

сăтăцúа m 'препродавач на ситно' ~ *тó-j шо прăкýпуве крýши, кустéне, крумúт, лýк, тăквú рăбóти и ги прăпрудáве* [ПК,2(АḰ),110].

сăутчúа m 'мајстор што работи на бачило, го преработува млекото' [ПК,2(Крец),110].

сă̆хнува* impf 'станува суво' ~ *трáхна ('мáнц'а ут брáш'ну' : прајат ч'áсту, гу сă̆хнуват, гу трă̆јат др'ébну)* [MS,t,65]; в. **сă̆не**.

сă̆чкичка* f, dem., в. **сă̆нчка** ~ *сúтни сă̆чкички ќи-нăрéјш уф-уµáко* (огништето) *или пă уф-ќурсúита и ќи-j-путпáлиш* [ПК,2(АḰ),87].

сă̆чуван* adj 'запазен' ~ *ув во село сă имă сă̆чувано и такво старинцку тукмејне мигjу бејзте и силjајнту, шо било едно време секăде и шо-j устанато сăл ув Аваре, во е – кăршилукут* [МЕ(Р),87].

сă̆шт* adj 'ист' ~ *и кá дуjдéла, мájка-j рăдóсна гă-чикáла: "Гă-видé ли, мăр сă̆шта жéна?" И та: сăкáла дă кáже и уд-ýстта фă-тúли дă-jзлéвăт змúj и гýштăре. И слúкăна-j бúле, гă-глидáме нă-слúкте уф-шкóлто, кá учúме* [ПК-2(Крец),302]; ~ *тóă уфчáрчăто: "Ти ли си тóă изгýбăњо?". О, о мájкăта. "Ас-сум", вúкум. "Тă̆рчи, ричé пу-мéне скóро дă и-стáсăме". Сă-прăбрáме, ни-зăкăрá: нă-Бăлáсца, нă áдна кáрпа, já кути тáа сóба ká-j, сă̆шта тăквá áдна кáрпа* [ПД,173].

сă̆шту* adv 'исто' ~ *пáк душлó и зăрýкăлу: "Киндизмýшку, Мąрýшку, ýмрал мă̆ш штą зéмеш". Вăрнăла-сą т'á плąчăштéм при мájкą-си. Нątрéтијă дăн' пак стáнăлу сă̆штуту* [ВД (ГБ),330] – во контекстот се чува партиципот **плąчăштéм** 'плачејќи', исто така л-формата ***ýмрал*** се јавува наместо придавката 'умрен, мртов'.

Одбрани граматички прашања

ЗА ДОПИСКАТА ОД СОЛУНСКО ШТО ГО ОТВОРИ ПАТОТ ЗА ПОБЕДА НА МАКЕДОНСКАТА ТЕОРИЈА ЗА ПОТЕКЛОТО НА СТАРОСЛОСЛОВЕНСКИОТ ЈАЗИК

1.1. Јужните македонски говори, особено југоисточните, уште пред повеќе од век и половина го привлекле вниманието на странските слависти, така да се каже во самиот зародишок на славистиката. Зад нивниот интерес (на славистите) се криела надежта дека во родното место на Светите браќа Кирил и Методи ќе се најдат траги што упатуваат на првиот писмен словенски јазик. Освен тоа, тие, научниците, слависти знаеле дека споменативе македонски дијалекти, како изолирани гнезда, како периферија, не само за македонскиот, туку воопшто за словенскиот јазичен континиум, содржат и нудат за анализа богат слој од јазични разновидности, од една страна зачувани реликти и закостенети идиоми од дијалектната ризница, а од друга страна новини, оформени од допирот на македонскиот со соседните несловенски јазици: ароманскиот, грчкиот и турскиот, јазици на народи со кои нашиот (народ) со векови живеел во симбиоза.

Споменатиот интерес може да се следи, како што рековме, уште од крајот на првата половина на 19-от век,

кога во Казањ се појави книгата на рускиот проф. В. И. Григоровичъ *Очеркъ путешествия по европейской Турции* (1848), во која прави осврт на одделни македонски говори, но особено е значајно дека го открива присуството, пазењето на назализмот во крајната југозападна периферија (во Корчанско) и на тој начин го отвори патот за победа на македонската теорија за постанокот на старословенскиот јазик. Во своите теренски истражувања тој запишал: ... на југ од Битола и од Охридското Езеро, во Корчанско, Бобоштица, во некои зборови се има зачувано полн ринезам; така во зборот *мъндръ* како и во поздравот: *да бъндетъ живъ,* го имам слушнато односниов глас.[1]

1.2. Изнесениот став од Григорович за зачувани траги од назалните гласови во југозападните македонски говори, само за десетина години подоцна беше поткрепен со нови материјали од југоисточните говори (пак периферни). Податоците излегоа на виделина сосема случајно во една дописка од с. Висока, објавена во весникот *Съвѣтник* (бр. 29 - 7.10.1863). Архаичниот јазик на дописката, особено зачуваните траги од назалниот изговор, со кои несомнено се потврди врската на македонските говори во Солунско со старословенскиот јазик го заинтригирале проф. М. Хатала, и тој две години по објавувањето ја препечатил (дописката) во хрватското списание *Књижевник, 2,* Загреб, 1865, с. 471-474.[2] На тој начин, преку загрепскиот центар, овие сознанија се приближија до славистите од Европа. Оваа дописка ја пронајдовме комплетно во книшката од Антон Попстоилов, в. фус. 2, и таа (дописката), за разлика од материјалот што го презентира Григорович, обилува со многу примери во кои се чуваат траги од носовките и од заден и од преден ред.

---

[1] В. И. ГРИГОРОВИЧЪ, *Очеркъ путешествия по европейской Турции,* Казанъ, 1848.

[2] Податоците се земени од: Ан. ПОПСТОИЛОВ, *Село Зарово, Солунско* (историко-фолклорно и езиковедско изследване), Софија, 1979, с. 5. Редакторот, Ан. Попстоилов го третира за грешка правилно напишаното име на селото *Бобоштица* од В. И. Григорович, и предлага да биде заменето со името *Бобишта.*

Во споменатава книга на Попстоилов, освен дописката од с. Висока, со централен акцент на носовките, среќаваме податоци и за говорот на с. Зарово: „најинтересните прашања во говорот на с. Зарово, тоа се зачуваните рефлекси од старобугарскиот (чит.: *старословенскиот* - б.м.) дифтонг ы во коренот на некои зборови и во сложената придавска форма, исто така во множината на именките од ж. род. Од примерите што ги наведувам подолу се гледа дека ы во Зарово се реализира како ъ, а не како ь + й како што гласел тој дифтонг„ ; за да продолжи: „тоа се едни од суштинските признаци, со кои се решава прашањето за татковината на Кирило-методиевиот јазик. Сега веќе, продолжува авторот, никој не се сомнева дека првите богослужбени книги на словенски јазик пишувани од Светите Браќа, се врз основа на солунскиот дијалект„.[3]

1.21. Дописката од с. Висока е интересна и заслужува да биде разгледана од повеќе аспекти (од лингвистички, но и социолошки), во почетокот сепак ќе се задржиме на фонетиката, односно на зачуваните траги од назализам; освен со примери од дописката, екземплификацијата ќе биде збогатена уште и со други случаи од односнава регија што ги запишале Ан. Попстоилов, односно Ј. Иванов (позајмени од споменатата книга на Попстоилов). Еве ги тие примери, прво за големата носовка: - *што и таз блăндва?* (какво е тоа скитање) *;* - *да бăнда жиф и здраф;* - *грăндите ма булат;* - *мăнгла за гăмба;* - *дăмбето развиха;* - *дăмбету дават млогу желăмби жир;* - *стара баба биззăмба;* - *на крăнго точими* (*крăнг* = округла даска за сучење); - *житуту има кăнкăл* (какол - гад во житото); - *закача като кăмтина;* - *кăнту и тразин* (*кат* = подигнато место покрај огништето, згодно за одмарање); - *криф като лăнк;* - *един мăнч* (маж); - *мăнката и у Господја;* - *ним мăнтиш удата* (немој да ја матиш водата); - *мăнту вину* (матно вино); - *онă се мăнчеше да ги наклони;* - *трајат обрăнч за бăнчва;* - *дали тăнтăт то којто вăрвеше* ; - *г-н Неофит тăнтуваштем то селата;* - *право ту тăнтју у Сулун;* - *не се опитала затова , и тăрв*

[3] Ан. ПОПСТОИЛОВ, в. фус. 2; с. 19 .

пънт сега; - никак да напрендват по рънководството на грацкото ученје ; - влако порънчино не јаде; - за го земите вие на рънци, за му искривувате смислата; *- сас рънка ми гу-дај; - менцуту и скъмту* (месото е скапо); *- ничиста сандуви* (нечисти садови); *- тънга ми и падналу; - тъмпън бии пу селуту* (тапан чука во селото); *- тус ол има на грабо фрънгърац (јагорец).*

Јазичните карактеристики зарегистрирани во микротопономастичката номенклатура се многу силен аргумент за присутноста на одредена дијалектна појава, во случајот за зачувана назалност. Од истава регија, поконкретно од с. Зарово Попстоилов, меѓу другите ги запишал и следниве месни имиња: *Корава дъмбица, Макова лънка, Негованско пънт.*

Паралелниот развој на големата носовка и секундарниот **ер** е позната појава во македонските дијалекти, па оттаму не изненадува фактот дека во дописката паралелно егзистираат *пънт и лънжа* : *- кого лънжливо преставуваха и Царското Правителство;* во книгата од Попстоилов освен кај случаите со секундарен **ер** среќаваме и други примери со неорганski назализам: *- прајат обрънч за бънчва; - длънгу като вънжи; - лънцата и лошу* (нешто); *- лънцицата и уд дрънву; - лънцичарник* (направа во која се чуваат лажици, виљушки и сл.); *- мънгла падна, мънгличаву* (време); *- стънклуто са здруби* (стаклото се скрши) .

1.22. Веќе рековме дека големата и малата носовка во однос на ринезмот имаат паралелен развиток, па оттаму во дописката и во книгата на Попстоилов, освен споменатите примери со зачувани траги од назален изговор кај големата носовка, аналогни случаи среќаваме и кај носовката од преден ред: *- нај сми двамата братученди; - имам зенту пара за женства; - ги прати в селото да си гледат работата*; *- Неофит гледаштем постојанството; - гувендару дунеси кравата; - бабина дивентина*; *- раздадуха му дивентина* (задуша што се раздава на деветиот ден по смртта); *- се научиха през мајчина си ензик толко*; *- ендзику кокали нема, пък кокали дроби;- заенц фатих; - тус пили и зънчар* (орел

којшто фаќа зајаци); - *избричин като зенѓ; - ѓренда бумбајк; - утивам ѓу рендо; - тус тувар тенци; - уѓлиндалуту ни ѓленда хубаву; - уклентил ѓу Госпут; - беше ѓричина штото чандата ни не найрендваха; - милуту ченду на мајка.*

Освен тоа присутни се и случаи со неорганski назализам: - *се енвиха в Цариѓрад като ѓретставители; - чандата ни не найрендваха; - цело село му обенвуваме; - ние извенвуваме и ѓрез вестникѓт* и сл.

1.3. Во немал број дијалектолошки трудови посветени на југоисточните македонски говори сериозно внимание е посветено, освен на присуството на зачуван назализам, и на редукцијата на неакцентираните вокали **е** (> и), **а** (> ă), **о** (> у). И двете појави можат да се следат во трудови уште од 19-от век. Интересно е дека споменатава дописка, иако обилува со примери во кои се чуваат траги од назализам, освен нив, како што беше истакнато, се среќаваат и случаи со неорганski назализам, што зборува за раширеноста на појавата, но од друга страна отсуствуваат примери со редукција на неакцентираните вокали, појава прилично позната во Долновардарско, и убаво засведочена во трудовите на М. Малецки, Зб. Голомб и др., што зборува за тоа дека пишувачот бил учен, образован човек и свесно ја избегнувал односнава дијалектна посебност, но од друга страна, веројатно, имал тенденција да му даде гласност на присуството на назалните гласови.

Споменатиот интерес за македонскиот јазик, или поточно за јужните (македонски) говори што се беше појавил со книгата „**Очеркъ...**„ од рускиот проф. В. И. Григорович, односно со претставувањето на спецификите на говорот на с. Висока (Солунско), преку споменатава дописка, особено се засили кон крајот на 19. век, кога кон Јужна Македонија се упатуваат повеќе истражувачи, од кои на прво место (и по хронологија и по значење) треба да се спомене Словенецот Ватрослав Облак, соработник на проф. В. Јагиќ.[4]

2.1. Важно е да се истакне уште и тоа дека во

[4] В. ОБЛАК, *Македонски студии* (превод проф. Бр. Драговиќ , редакција проф. д-р. Д. Стефанија), Љубљана 1994 г.

дописката се среќаваат повеќе фонетски особености што упатуваат на поврзаноста на говорот во солунското село Висока со другите македонски говори. Конкретно мислиме на присуството на фонемите ќ и ѓ. Во дописката ќ е засведочена во прилогот *повеќе*: *-отворихме бугарско училиште повеке от љубопитство,* уште во морфемата **ќе**: *- на каква стока ке паднеме... - народен и ревносен едвам ли ке најдеме*; фонемата ѓ е регистрирана во предлогот *меѓу*: *- света владико, Висока е најпрво село меѓу нас; - повикна чорбациите меѓу кои се отличаваше г-н Димитър.* Континуацијата на прасл. групи *tj, kt' – dj во македонските говори одамна биле предмет на интерес, особено во врска со аспирациите на српските и бугарските хегемонисти, кои во реализација на своите планови беа ангажирале и научнички машинерии. „Имено, во нашите дијалекти денеска среќаваме двојна замена за тие групи: *ќ, ѓ* и *шт, жд* (овие групи во некои говори се изговараат и како *шч, жџ*). Сп. *свеќа, ноќе, меѓа: свешта, ношја* (од *ноштја*), *межда.* Замените *ќ, ѓ* надвладуваат во нашите дијалекти. Тие се јавуваат скоро исклучиво во северните говори, а исто така се предоминантни и во централниот појас. Во одделни зборови тие проникнале и во најјужните наши дијалекти (сп. *вруќо, вруќина, куќа* во говорот на Киречќој, Солунско)... Меѓутоа, колку што се оди повеќе на југ, случаите со таа замена намалуваат, и како предоминантна се јавува замената *шт, жд* „.[5]

2.2. Треба да се истакне дека, покрај посочените примери со **ќ, ѓ** *(повеќе, ќе, меѓу*), во споменатава дописка среќаваме и случаи во кои се чува првичниот изговор (*шт, жд*), такви примери има во морфемата **-штем,** за образување на гл. прилог: *-Неофит гледаштем постојанството ни и разбираштем што ако оде сам ке му се опрат* (спротивстават) ... *- г-н Неофит пантоваштем по селата, нигде не му дадоха ништо;* исто така и во наставката за изведување на имперфективни гл. форми: *- притјаснуваше Христјаните на сила да ви плаштат* .

[5] Бл. КОНЕСКИ, *Историја на македонскиот јазик,* Скопје, 1967, с. 83.

3.1. За разлика од литературниот исказ во дописката што ја анализираме (од Солунско) среќаваме употреба на декларативно-интенсионални реченици со сврзникот **да** (наместо *дека, оти, што)* и во случаите кога се конотирани од класата на глаголи за перцепција и восприемање, или поинаку речено кога упатуваат на реални и идентификувани настани: - *во 24 број на почтенијат ви вестник со радост видохме да обнародвате похвалното постојанство на соседите ни; - ние никакво наше народно собрание не знаиме да е станало за уреди заплати на владиците.* Интересно е дека ваква употреба на сврзникот **да** се среќава и во познатото дело на Кр. П. Мисирков: „За македонцките работи„: - *утврдуајњето да Македонија не претстауала етнографска целина; - ке требит да признајиме да српскиот шовинизам, стојит много повисоко.* Ваквата употреба на сврзникот **да** што се јавува при одредување на комплетивни односи во зависната реченица одамна го привлекла вниманието на истражувачите на посебностите на јазикот на Мисирков. Меѓутоа, немајќи увид во дијалектната слика на родниот еницевардарски говор на Мисирков, тие, во склопот на пошироките теми, што им биле предмет на интерес, се повеле по аналогните синтаксички конструкции во српскиот јазик и ги прогласиле комплетивните **да**-реченици кај Мисирков за туѓо влијание, односно за посегање кон образец од соседниот словенски (српски) јазик, со одредена цел - да се избегне повторувањето на грчкиот сврзник *оти.*[6]

Подоцна, на проблемот поинаку му пристапува К. Фелешко, тој јасно се определил за присутноста на овој сврзник во комплетивни реченици во југоисточните говори: „Знам дека таа појава има поширок опфат... Подготвувајќи го излагањево немав можност да ја побарам и во изворните еницевардарски текстови, но си земам за слобода да претпоставам дека конструкции од таков вид не му биле

[6] Бл. КОРУБИН, *Јазикот на Крсте П. Мисирков,* Дипломски работи на Филозофскиот факултет, Скопје 1956, кн. 6, с. 53-57; Т. ДИМИТРОВСКИ, *За литературната лексика на Мисирков,* Научен собир посветен на 40-годишнината од смртта на Мисирков, Скопје 1966, с. 162.

туѓи ни на мајчиниот говор на Мисирков„.[7] Примерите што ги цитиравме од дописката од Солунско , недвосмислено го потврдуваат ставот на К. Фелешко.

4.1. Излагањево ќе го завршиме со една лексичка посебност, имено во дописката што ја анализираме, се среќава глаголот *гренде* (доаѓа): - *сетне прати готварат си со дјаконат да готват место, зашто ке гренел владиката.* Неспорно дека се работи за архаизам со прекинати изоглоси. Во академскиот Речник од Загреб за зборoформата gresti (оди) го среќаваме следново објаснување: „зборот е сигурно прасловенска формација, иако не може да се потврди со примери од западните словенски јазици„. П. Скок кажува дека во хрв. (и срп.) литературен јазик се среќаваат само остатоци од глаголот *греде* во сложените предлози: *узгред, мимогред*, додека во дијалектите го има во Црна Гора, Лика, Истра. Во македонските дијалекти се среќава на југ, освен во Солунско (со примерот што го цитиравме од споменатата дописка), уште на југозапад: Костурско, Леринско, спорадично и во Битолско (с. Живојно). Во македонскиот и во бугарскиот стандард отсуствува, обратно се среќава во подалечниот словенечки јазик

2008

[7] К. ФЕЛЕШКО, *Необичните конструкции со да кај Мисирков.* Зборник на реферати од Симпозиумот посветен на К. П. Мисирков 22-23 април 1975, Скопје 1976, с. 183.

ЗА НЕКОИ СПЕЦИФИЧНОСТИ НА ГОВОРОТ ВО ПАЗАРСКО

врз една епска песна запишана од К. П. Мисирков

1.1. К. П. Мисирков го напуштил своѐто родно место уште на 15-годишна возраст (1889 г. тој заминал за Белград како стипендијант на Српската влада). Образованието го продолжил во Русија, летото 1900 год., како студент ја придружува научната екскурзија што низ Јужна Македонија ја организира Руската академија на науките, во која учествува и познатиот славист Петар А. Лавров. Руските научници во рамките на споменатава Македонска научна екскурзија престојувале и во Пазарско.[1] Во односнава истражувачка активност Мисирков собрал извесен фонд етнографски материјали меѓу кои и познатата епска песна *"Банут – Крал'ут"*, којашто е предмет на нашата анализа и врз чии јазични посебности ќе се обидеме да реконструираме некои од основните карактеристики на родниот говор на Мисирков или поконкретно говорот во Пазарско, Егејска Македонија.

1.2. Во првиот број на списанието "Вардар", чие печатење Мисирков го организира во Одеса 1905 год., меѓу објавените материјали, ни е претставен дел од народното тво-

[1] Крсте П. Мисирков, *Одбрани страници*, Скопје 1991, с. 26, приредил Бл. Ристовски.

решство од Пазарско имено преку споменатата песна "Банут – Крал'ут".

2.1. Уште на почетокот треба да истакнеме дека начинот на кој ќе се обидеме да ги доловиме контурите на говорот во Пазарско, преку јазична анализа на една епска песна, претставува сериозен предизвик, зашто јазикот на народната позезија "...не само по специфичното користење на прозодиските можности, по она што можеме да го наречеме поетска синтагматика на гласовите и формите, ами и по изборот на извесни посебни елементи на сите рамништа на јазикот – овој јазичен облик *(поетскиот)* може повеќе или помалку да се разликува од говорниот јазик. Тој е поставен секогаш меѓу потребата да ги создава и чува тие специфични елементи и да се сооднесува на определен начин со секидневниот говор којшто незабележано но постојано се менува... Посебен аспект во изучувањето на јазикот на народната поезија претставува неговиот наддијалектен облик...".[2]

2.2. Сепак, во врска со задачата што си ја поставивме, треба да ја потенцираме среќната околност дека во песната што ја анализираме *(Банут – Крал'ут)* поезијата е преточена во проза, размерот скоро речи и не е запазен и може слободно да се претпостави дека разликата меѓу јазикот на песната и на секојдневната комуникација не е голема и ни овозможува коректно и со надеж да правиме реконструкција на говорот во Пазарско.

Освен ова, треба да го споменеме и фактот дека од блиското соседство на родното село на Мисирков (од населбата Гуменца), имаме собрано богат материјал од преселници, така што имаме убави можности за проверки и споредби.

3.1. *Редукција.* – Говорот во Пазарско, или поинаку речено родниот говор на Мисирков, се вклучува во пошироката регија на долновардарските говори што се одликуваат со изразито експираторен акцент, а тоа ќе рече дека акцентираниот слог го апсорбира најголемиот дел од артикулационата енергија поради што неакцентираните

[2] Бл. Конески, *Јазикот на македонската народна поезија,* Скопје 1971, с. 8.

вокали се изговараат пократко, редуцирано, така што ниските вокали *е, а, о* се изменуваат во своите високи корелати: *и(ă), ă, у.* Оваа специфичност силно е изразена и во споменатата песна *(Банут – Крал'ут).*

3.2. Она што треба посебно да се одбележи и што е регионално маркирано се примерите со редукција на финалното *е* во *ă.* Интересно е дека ваквата измена на неакцентираното *е* не е зарегистрирана во поважните трудови посветени на долновардарските говори: гевгелискиот (од Д. Иванов), воденскиот (од В. Думев),[3] додека во песната што ја анализираме споменатава карактеристика ја среќаваме многу често: и во именски зборови и во глаголски форми и во некои службени зборови.

3.3. Кај повеќесложните именки од машки род во множина ја среќаваме наставката *-а* (читај *ă*), со редукција од *-е: да се берат, веле, турци и каура [... ем проклети чифута... на вишна дивајна малца ќи заспам;* покрај примерот без редукција: *на вишни дивајне се качила.*[4] Има случаи во кои множинската наставка *-ове* (кај еднослож-ните именки од м. род) се редуцира во *-ова* (читај: *-ова*ă): *дур да рече, тија шејва јувтасала* (*шеј* = работа). Овде треба да се спомене и наставката за глаголска именка *-јна* (читај: *-јнă*), добиена со редукција и антиципација од *-н'е;* сп.: *сиднаа на јадејна.*

3.4. Кај глаголските форми редукцијата на финалното *-е* во *-ă* прво ќе го илустрираме со примери на основниот вокал во 3 л. ед. презент: *идно грат ќи бида града Софја[..., да дада Господ и свети Јован;* уште кај множинските наставки за 1. 2. лице од минатите времиња: *-хме > -хма* (читај: *-хмă); -хте > - хта* (читај: *–хтă*): *кога бехма на пуста војќе су тебе[... арно шо се субрата тува.*

Рековме дека појавата може да се следи и кај службените зборови: *хајда оди, веле, Турче Босналијче* (:

---

[3] Д. Иванов, *Гевгелијскијат говор,* Софија,1932; В. Думев, *Воденскијат говор,* МакПр 13, Софија 1943. кн. 3, с. 8–42, кн. 4, с. 26-88.

[4] Нередовноста во редукцијата на неакцентираните вокали уште поодамна ја забележил К. Мирчев; в. *Неврокопскијат говор,* Годишник СУ, 32, Софија 1936, бр. 1, с. 5.

хајде); ... *оша идна лакардија имам да ти речам* (: оште) ... *мошна и тепаше на царувито* (: мошне).

3.5. Фактот дека споменативе случаи Мисирков ги дава со *-а* лесно се објаснува ако се земе предвид дека неакцентираните *а* и *ă* во Долновардарско имаат блиска или иста реализација: "И така, сметам дека од фонолошка гледна точка неакцентираните *а* и *ă* треба да се третираат како една фонема и јасно да се потцрта слевањето на *а* со *ă,* во неакцентирана позиција. Идентичното третирање на *а* и неакцентираното *ă,* впрочем се јавува многу јасно во деклинацијата на именките од женски род на *-а".*[5]

4.1. *Морфологија.* – За делумното функционирање на категоријата род во југоисточните говори нашироко зборувавме во монографијата за говорот во Кукушко.[6] Појавата многу поодамна во соседниот воденски говор ја забележил К. Шапкарев: "Во Воден, спротивно, ниту една придавка нема ниту машки ниту женски род, а само среден што служи за трите рода: "*големо човек, добро жена и сл.".*[7] Скоро исти се примерите од споменатата песна : "*Банут – Крал'ут"* (од Пазарско): *и ќи ми зевиш идно синџир[... пуд идно камилџко самар* и сл.

4.2. Како специфичност треба да истакнеме дека во песната што ја анализираме се забележува широка употреба на општата (генитивно–акузативна) форма на *-а,* кај сопствените именки од машки род, т.е. се работи за едно изгубено чувство за регуларност во употребата на остатоците од падежите. Прво да споменеме дека ја среќаваме споменатава форма во функција на субјект (номинатив): *и тугај му веле Цара Сулимана: "Трагнајти гу, веле, воа душман утува"... и Цара Сулимана фати прид негу рака и кулено да бакнува.*

Второ, истава форма ја среќаваме и во дативни конструкции: *ем му рекле на цара Сулимана* [... *оди да му речиш*

[5] Зб. Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско),* МЈ, 13-14, кн. 1-2, с. 218.

[6] К. Пеев, *Кукушкиот говор,* т. 1, Скопје 1987, с. 189.

[7] Цит. од Бл. Конески, *Јазикот на македонската народна поезија,* Скопје 1971, с. 32.

на Цара Сулимана. Трето, истава општа форма се јавува и со значење на вокатив: *тогај му веле Турче Босналијче: "Вараj, веле, цара Сулимана, нашо Господаро".*

5.1. Познато е дека поезијата (во конкретниот случај народната), со своите утврдени изразни формули носи белези на архаичен, закостенет идиом што тешко прифаќа подновувања. Вака и се објаснува ретката употреба на конструкциите *има (нема) + гл. придавка,* конкретно: "... многусложноста на овие конструкции претставува тешкотија за нивното вклучување во метричките шеми (*на поезијата)* еднаш усвоени и кои тешко се трансформираат. Освен тоа треба да го имаме предвид и моментот на афирмирањето на одделни конструкции од секидневниот јазик во различните жанрови на народното творештво" – заклучува проф. Конески, сепак, го наведува примерот (како нешто многу ретко): ... *али негде има догледано?.*[8]

Интересно е дека во песната од родното место на Мисирков (Пазарско) се среќаваат вакви конструкции, што зборува дека оваа регија била силно опфатена од влијанието на балканските несловенски јазици, и тоа ништо помалку од западното македонско наречје, што се потврдува, меѓу другото (како што рековме), и со присуството на споменативе глаголски форми, сп.: ... *магија му има чинету на мојта сабја[... немиш рудено такво јунак јув твојта држава* – факт што треба да се зема предвид.

5.2. Меѓу особеностите што се развиле во контакт со балканската јазична алијанса, и што доскоро се третираа како специфика на западното македонско наречје, треба да ги споменеме и глаголските синтагми од глаголска придавка од непреоден глагол + формите на помошниот глагол 'сум', конструкции што ги наоѓаме и во песната што ја анализираме: *... ако сте дојдени за арно[... Свети Јован арно да ви дада.*

6.1. Освен позачестената употреба на предлозите во нашиот јазик, до која се дошло поради познатото губење на падежните наставки, во долновардарските говори среќаваме

[8] Бл. Конески, в. фуснота 2, стр. 24.

интересни примери со изместено значење на предлозите, што се појавиле од контакт со северните грчки дијалекти. Така во песната што ја анализираме, и врз која правиме реконструкција на говорот во Пазарско, "*Банут – Крал'ут*" предлогот *сус*, добиен со редупликација и редукција од предлогот 'со', покрај основното значење "за заедништо и придружување" *(кога бехма на пуста војсќе со тебе)*, срекаваме и примери во кои го има значењето на предлогот 'од': ... *не се радум сус Бано, шо гу носам [туку се радум сус Бановата држава*. Дека не се работи за превид ни потврдува сличен пример од познатиот *Зборник* на Верковиќ[9]: ... *тогас се возрадува господарот сос неговата врјадност* (место: 'од неговата врјадност'). Случаи за нерегуларна употреба на некои предлози, особено на предлогот **на** ние имаме претставено (со богата агземплификација) во монографскиот труд "Кукушкиот говор", и во "Речникот на македонските говори во југоисточниот егејски дел", уште и во одделни статии и реферати.

1996

[9] P. Lavrov, J. Polívka, *Lidové povídky jihomakedonské.* V Praze 1932.

ОТКРИВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ОД СТРАНСКИТЕ ЛИНГВИСТИ

1.1. За македонските говори, како истурен клин на словенскиот јазичен свет, научниците (слависти) многу одамна пројавиле интерес. Тој интерес може да се следи уште од третата деценија на 19. век во познатиот „*Додатак к санктпетербургским сравнительним рјечницима...*„[1] од В. Ст. Караџиќ, каде што напечатил 27 народни песни од пиринскиот дел - Разлошко, врз кои, уште и врз некои евангелски текстови, прави обид да ја претстави и граматичката структура на споменатиот македонски говор.

Сепак, во иднина интересот повеќе ќе биде свртен кон јужните периферни говори, како претпоставена (подоцна и потврдена) основа на старословенскиот јазик. Така кон крајот на првата половина на споменатиот (19.) век во Казањ ќе се појави книгата на рускиот проф. В. И. Григоровичь „*Очеркь путешествия...* „ (1848) во која покрај другото го открива присуството на носните самогласки во крајната југозападна периферија (во Корчанско).[2]

---

[1] В. Ст. КАРАЦИЋ, *Додатак к санктпетербургским сравнительним рјечницима свију језика и наречија, с особитим огледима бугарског језика.* Виена, 1822 г.

[2] В. И. ГРИГОРОВИЧЪ, *Очеркъ путешествия по европейской Турции,* Казанъ, 1848. Цитирано според: Ан. Попстоилов, *Село Зарово Солунско,* Софија 1979, с. 56. Правилно напишаното име на селото *Бобоштица* од В. И. Григорович, Ан. Попстоилов го третира за грешка и предлага да биде заменето со името *Бобишта.*

1.2. Известувањето од теренските истражувања на проф. Григорович во Корчанско, во кое се споменуваат зачувани траги од назалните гласови, само по една деценија доби нови потврди во една дописка од селото Висока (Солунско) во весникот *Съвѣтник* (бр. 29 - 7.10.1863). Спомнатата дописка, поткрепена со искажувањата на проф. Григорович претставуваше сериозна новина во славистичката наука за потеклото на старословенскиот јазик и оттаму таа (дописката) се најде на страниците на загребското списание *Књижевник* (1863).[3]

Неа (дописката од с. Висока) комплетно ја претставува Ан. Попстоилов во книгата *Село Зарово Солунско,* во која, земајќи го предвид присуството на назалните гласови, но и други архаизми заклучува: „ ... тоа се едни од суштинските признаци со кои се решава прашањето за татковината на Кирило-методиевиот јазик„.[4]

1.21. Независно што дописката од с. Висока обилува примери со различни граматички посебности и може да биде разгледувана на повеќе нивоа, ние во овој случај ќе се задржиме на случаите со зачуван ринезам и тоа како кај носовката од заден така и кај онаа од преден ред: - *пѫнтѣтъ по којто вървеше* (51); - *по рѫнководството на гръцкото ученје* (52); -*г-нъ Неофитъ пѫнтуваштем* (52); - *онъ се мънчеше да ги наклони* (52); - *за го земите вие на рѫнци* (53); - *пѫрвъ пѫнтъ сега* (55); - *чандата ни не напрендваха* (51); - *презъ мајчинъ си ензик толко* (51); - *въ селото да си глендат работата* (52); - *Неофитъ глендаштем постојанството* (53).

2.1. Интересот на славистите кон јужните македонски говори стана особено забележлив кон крајот на 19. век, кога по препорака на проф. В. Јагиќ, кон Солун заминал

---

[3] *Књижевник, 2,* Загреб, 1865, с. 471-474; в. фус. 4, с. 56.

[4] АН. ПОПСТОИЛОВ, *Село Зарово Солунско* (историко-фолклорно и езиковедско изследване), Софија, 1979, с. 19 и 14. Поширока анализа на споменатава тема правиме во: „За дописката од Солунско што го отвори патот за победа на македонската теорија за потеклото на старословенскиот јазик„ - статија објавена во истиот (5-ти) том од Речникот.

Ватрослав Облак. Тој, при тоа, несомнено тргнал од познатиот аргумент дека периферните говори им даваат големи можности на истражувачите (лингвисти), бидејќи во нив има остатоци од постари еволутивни фази од развитокот на јазикот, т.н. архаизми, а, од друга страна, поради контактите (на периферните говори) со други јазици, честопати со поинаква генеологија и типологија, се среќаваат и иновации. Кон споменативе околности, секако треба да се истакне и аргументот дека таму, (условно речено) на јазичниот допир, голем дел од населението се билингвални (дури и трилингвални) соговорници, коишто често не се во можност да го држат одвоено својот, од јазикот (јазиците) од кој (кои) се позајмува, и така се доаѓа до т.н. јазична интерференција, којашто основано дава можности за компаративни истражувања. Да заклучиме дека југоисточните македонски говори од околината на Солун како периферни, не само за македонскиот јазик, туку и пошироко, т.е. како краен пункт од словенската општност на југ, претставуваат примамлив терен за дијалектни испитувања. Сепак, треба да истакнеме дека таа не била единствената причина (дури и не најважна) за да се упати В. Облак кон Македонија. Имено, веќе рековме дека, како близок соработник на познатиот славист од Универзитетот во Виена, проф. Ватрослав Јагиќ, голем подржувач на тезата за македонското потекло на дијалектната база на старословенскиот јазик, Облак си поставил за задача во околината на Солун да ги бара корените на старословенскиот јазик. И, навистина, во селото Сухо, што се наоѓа североисточно, нашол траги од некогашниот назализам, со што отпаднал најважниот аргумент на оние научници што се залагале за т.н. „Панонска теорија„, според која Браќата Кирил и Методи дури кога дошле во Моравија (во својата позната мисија) таму ја создале писмеността и поради тоа во првите преводи на светите книги влегла базата од јазикот на северозападните Словени.

2.21. Во врска со подршката што ја имал В. Облак од проф. В. Јагиќ за споменатово истражување узнаваме

од **Воведот** на книгата на В. Облак „Македонски студии„ (којашто претставува дијалектолошки извештај за престојот во Македонија), таму на с. 23 читаме: „... проф. Јагиќ неодамна изрази желба за преземање сериозни студии на македонските дијалекти на самото место„. Слично размислувал и самиот Облак, тој на истата стр. запишал: „Словенските дијалекти во Македонија се во повеќекратна смисла од особен интерес за словенската филологија. Пред сè, тие се од решавачко значење за прашањето на татковината на старословенскиот јазик. Без вистинско познавање на јужномакедонските дијалекти, особено на дијалектот што се зборува во околината на Солун, не е можно конечното разрешување на прашањето за старословенскиот јазик„.[5]

2.3. В. Облак заминал за Македонија наскоро по завршувањето на студиите по словенска и споредбена филологија на Универзитетот во Виена кај проф. В. Јагиќ - кон крајот на 1891 година. За тоа колкава важност му давал на својот престој во Македонија ни зборува и фактот дека во исто време (по завршувањето на студиите) тој добил стипендија за специјализација по филологија во Русија, но Облак сепак го претпочитал истражувањето во Солунско. Во Македонија тој се задржал неколку месеци - до крајот на март 1892 г.; во меѓувреме го привлекол вниманието на турската полиција, им станал сомнителен, поради своите активности при анкетирањето, дури бил и затворен - го ослободиле по интервенција на австриската дипломатија. По враќањето од Македонија, тој ги обработува собраните материјали и ја приготвува својата книга *Macedonische Studien,* за жал, „... авторот на споменатата студија, не ја доживеа радоста да ја види напечатена својата расправа. Иако (благовремено) тој ја имаше поднесено работата за објавување, во извештаите од седниците на Кралската академија на науките (Филозофско-историска класа), во Виена, се гледа дека почетокот на печатењето се одлагало поради одредени печатарски

[5] В. ОБЛАК, *Македонски студии* (превод проф. Бр. Драговиќ , редакција проф. д-р. Д. Стефанија), Љубљана 1994 г.

тешкотии сѐ до јули оваа година, но тој умре на 15 април 1896 во Целје„ - тоа се зборови на проф. В. Јагиќ (извлечени од *Поговорот*), којшто ја изврши последната редакција на книгата на Облак *Македонски студии,* објавена посмртно.

Книгата е пишувана на германски јазик, објавена во Виена (1896) и содржи три поглавја: *Вовед, Граматика*: - ***а.*** говорот во с. Сухо (источно од Солун), ***б.*** говорот на неколку села северно од Солун и на дебарските села Галичник, Обоки и Клење, и во *Третото поглавје* се писмата што му ги праќал В. Облак од Солун на својот проф. В. Јагиќ во Виена. Иако ги обработува трите аспекти на јазикот: фонетика, морфологија и акцент, сепак преокупација на авторот му била фонетиката и најмногу внимание нејзе ѝ посветил, бидејќи во неа нашол потврда кон „Македонската теорија„ за потеклото на старословенскиот јазик.

3.1. Иако книгата **Македонски студии** има чисто лингвистички карактер, сепак В. Облак не можел докрај да се ослободи од наметнатиот проблем околу карактерот на македонското население и македонскиот јазик. Тој се обидува да дискутира за тоа прашање и искажува свои ставови во врска со разрешувањето на македонското прашање. Притоа очигледно е дека Облак не секогаш лесно се снаоѓал во мрежата од пропаганди од соседните земји, коишто кон крајот на 19-от век особено се беа засилиле во Македонија и со сета жестокост настојуваа оформувањето на македонската национална посебност да го оневозможат и да го изместат од својот природен тек. Независно од забележливиот степен на недефинираност во ставовите на В. Облак за македонското прашање, сепак во неговата книга се среќаваат и согледувања кои индиректно упатуваат на сфаќањето за посебноста на македонскиот јазик. За тоа дека бугарскиот литературен јазик му бил туѓ на Македонецот од Солунско евидентно се забележува во описот што го дал Облак за својот информатор од с. Сухо (Солунско) на стр. 24 од *Македонски студии*: „Во Солун запознав еден помлад занаетчија од Сухо, кој е тука само нешто повеќе од една година. Пред тоа за подолго врене

не го напуштал своето родно село. Тој не посетувал бугарско основно училиште, не знаеше да чита и пишува бугарски и бугарскиот писмен јазик му беше непознат. Тој зборуваше чисто на својот роден дијалект„.

Во таа смисла, заслужуваат внимание, особено поради својата непосредност, писмата на В. Облак што од Солун ги праќал до проф. В. Јагиќ, од кои ќе претставиме неколку извадоци: „... од директорот на бугарската гимназија (во Солун) добив дозвола како гостин да слушам предавања по бугарски јазик. Еден час слушав и веќе дознав дека македонските ученици по бугарски јазик не се многу добри, барем не во 4-от клас„ (Солун, 21. ноември 1891); „... како што слушам Зборникот од бугарско-македонски народни песни од Драганов е во печат, но тој, наводно бил принуден да изврши некои „бугарски„ коректури на истите, за да може да ги издаде како дисертација. Ми се чини дека таквото научно криумчарење сосема е неприфатливо„ (Солун, 12. декември 1891). Особено се интересни оние писма во кои Облак со тивка ирониј се потсмева на „лажниот патриотизам„ кај некои Македонци, во случајот проф. во Бугарската гимназија во Солун, којшто ја брани својата „патриотска„ определба. Еве го тој извадок: „... во мојот стан (во Солун) се случи една комична сцена. Ме посети еден гимназиски професор и овдешниот бугарски книжар, обајцата добри патриоти, обајцата од Македонија, последниот родум од Прилеп„.

Разногласието се случило околу изговорот на македонските гласови ќ и ѓ. Имено, слушајќи го прилепчанецот, на Облак му се сторило дека односниве гласови се реализираат (во Прилеп) близу до српските ћ, ђ. „Загрижениот професор„, што е на служба во Бугарската гимназија во Солун, настојува, го убедува книжарот дека тој ги изговара споменатите гласови недоволно „патриотско - македонски„, односно со настојчиво повторување, пишува Облак „тогаш слушнав појасен глас ќ, кој сега беше станал *попатриотски*„ (Солун, 12. декември 1891). Се разбира дека ваквата состојба е резултат на силната пропагандна машинерија (српска или

бугарска) за што и самиот Облак бил свесен: „... околу мене се слушаат сосема контрадикторни мислења за македонските етнографски прилики и дијалекти. Едното решително зборува во прилог на Бугарите, другото зборува за нив (за македонските дијалекти) како за српски и тоа на начин како да е тоа само по себе разбирливо и не би можело да биде поинаку. До сопственото гледиште, кое се разбира ќе биде сосема без влијание на обостраните пропаганди, уште долго не ќе можам да дојдам, но затоа пак поцврсто ќе се држам до него„.

3.2. Првите истражувачи на македонските дијалекти, освен на притисоци вршени од страна на заинтересираните кругови на соседните земји (Србија и Бугарија), биле изложени и на сурова тортура од турската државна власт (крајот на 19-от и првата деценија на 20-от век), за што многу илустративен е следниот опис од Облак: „... отидов во Ново Село (Солунско) и четири други села и речиси ги бев доусовршил своите белешки во Вардаровци кога настапи катастрофа. Седев со попот крај огништето и мирно ги пишував своите белешки, одеднаш се затемни бедната соба. Кога го кренав погледот видов еден турски офицер како се нафрла врз мене, а зад него уште шест жандарми со затегнати пушки. Тој со бесен поглед ми го отргна бележникот од рацете... Сè ми беше одземено - до парите и часовникот. Најпрвин бевме спроведени кај турскиот селски „судија„. При нападот веднаш му го покажав на турскиот офицер мојот пасош и писмото од генералниот гувернер, но тој го дофати (писмото) на брзина за да го скрие невидено. Јас протестирав, објаснував дека сум австриски државјанин, но сè беше залудно. Тие всушност не разбираа ништо. Од селскиот „судија„ бевме спроведени во Солун. Наводенети до кожа и речиси вкочанети од многу силниот ветер пристигнавме таму тој ден по 12 часови на коњ, иако воопшто не сум навикнат на јавање„.[6]

4.1. Втората деценија од 20-от век е период кога се одвиваат крвави војни, првата на Балканот 1912-1913.

[6] Види фус. 5, стр. 180-209.

- т.н. Балкански војни, а веднаш по нив се надоврзува Првата светска војна која ја потресе Европа. Се разбира, во односново време, исполнето со жестокости, на планот на културното живеење, а тоа ќе рече и на планот на лингвистиката, конкретно поврзано со Македонија, нема некои значителни појави. Сепак, творечкиот дух кај некои научници и во ваквите околности не можел да мирува, т.е. извесен дел од нив творат и тогаш, и поради тоа, наскоро по Војната се појавуваат нивните резултати. На прво место да го споменеме А. Мазон, проф. во Париз, кој уште 1923 год. ја напечати својата сериозна публикација за дел од периферните југозападни македонски говори "Contes slave de la Macedoine sud-occidentale". Авторот во спомнатава книга го разгледува говорот на неколку села во Костурско (Мокрени, Смрдеш и Вишени), уште леринскитесела села Неволани, Арменско и Екшису. Скоро на 250 стр., освен за јазичните посебности, тој ни дава географско-историски податоци за регионот, а своите заклучоци за јазикот ги поткрепува со богат илустративен материјал. Во јазичната студија подробно ги разгледува фонетиката и морфологијата и побегло се задржува, како и што е обично во дијалектолошките студии, на проблеми од синтаксата.

4.2. Претставувајќи го вокалниот систем на истражуваниот говор авторот, покрај другите фонетски карактеристики, на самиот почеток, ги разгледува рефлексите на вокалните **р** и **л**, и при тоа констатира неколку индивидуални, регионално ограничени посебности. Особено е значајно дека проф. Мазон во своите дијалектни истражувања открил и ни презентира случаи во кои се присутни остатоци од назалниот изговор во неколку костурски села (Смрдеш и Вишени) и на тој начин се потврдува аргументот најавен од рускиот проф. В. И. Григорович дека во југозападната македонска периферија сèуште егзистираат траги од старословенските назални гласови **он** и **ен**.

4.3. Истиот автор ќе се појави уште некоку пати со трудови во кои се осврнува одново на македонските говори од југозападниот дел, од кои по своето значење се изделува

"Documents, contes et chansons slaves de L'Albanie du sud" (Paris, 1936), каде што го обработува говорот на селата Бобоштица и Дреновени (Корчанско, Јужна Албанија). Во обемната монографија на 450 стр., освен лингвистичка анализа, авторот ни презентира и обемна граѓа. Станува збор за многу архаичен говор, којшто егзистирал изолирано и чиј развиток просто застанал на степенот од пред неколку векови и оттаму во него ќе најдеме посебности што, скоро речи, исчезнале од другите македонски говори. Овде пред сè мислиме на зачуваниот изговор на носовките (од преден и од заден ред): *дамӣ, лендúна*, натаму (меѓу гласовните специфичности) треба да се спомене совпаѓањето на рефлексите на стсл. ѣ и ѧ во широк изговор на е (ä), кога се наоѓа под акцент: *човя́ко, имя́то*.

Фонетските црти имаат извесно совпаѓање со црти од друг периферен говор - на исток, со серско-лагадинскиот, меѓутоа во морфологијата говорот во Корчанско по бројот на зачуваните архаични црти е единствен на македонското јазично подрачје. Имено овде се чуваат во повеќе случаи старите падежни форми, таков е случајот со зачуван датив кај именките и придавките, како во еднина така и во множина: *арамијутóму, старцúтим* (м. род), *мájке, сестря́тем* (ж. род). Во формите може да се следи развитокот на зам. форма во членска морфема и тоа во падежни форми - и кај именката и кај заменката. Меѓу архаизмите треба да се спомене зачуваната парадигма кај глаголот хътѣти : *итя, итиш, ити* (сакам...).

5.1. А. Мазон, во соработка со А. Вајан, охрабрени од резултатите на истражувањата во крајните југозападни говори, својот интерес го свртуваат кон југоисток. Ракописот на едно изборно Евангелие пронајдено во с. Кулакија, тие го обработуваат и го издаваат во Париз 1938. Селото Кулакија всушност е една од најјужните точки во југоисточниот дел. Станува збор за населба во Солунско, лоцирана до самото устие на р. Вардар (само на 6 км. од морето), за жал сега погрчено. Според податоците од првата страна

на Евангелието текстот го превел Евстатиј Кипријади, ноември 1863 год., пишуван е со грчко писмо на македонски јазик, долновардарски дијалект. Споменатиов текст го транскрибирале двајцата француски професори (А. Мазон и А. Вајан), првиот го напишал предговорот и уводниот дел, а јазичната студија (многу обемна и исцрпна, на 230 стр.) ја приготвил Андре Вајан.

5.2. Во уводните белешки А. Мазон дава податоци за местото каде што е пишувано (односно преведено) Евангелието, уште укажува и на други текстови што се напишани на македонски јазик, но со грчко писмо, како и за самата транскрипција. Во лингвистичката студија А. Вајан се задржува на две носечки теми: за фонетиката и за морфологијата на говорот во с. Кулакија. На самиот почеток дава преглед на литературата во која предмет на интерес се долновардарските говори, натаму се задржува на поважните фонетски посебности, што ги извлекува од Евангелието и често ги анализира во склоп не само на соседните југоисточни, односно останатите македонски говори, туку и пошироко наспрема српскиот и бугарскиот јазик. Работата на Вајан се одликува со голема прецизност што е несомнено резултат на сериозен пристап кон дијалектните истражувања; почнува со развојот на вокалните **ѓ** и **ѕ**, пр. за **ѓ** констатира 4 графеми: **ăр**, **ạр**, **рă**, **рạ**, за **ѕ** 2 графеми: **ăл** и **лạ**, и потоа следуваат други посебности: за прасловенските групи ***tj**, ***dj**, за развојот на **ќ**, за развитокот на големата носовка, каде што освен на основниот рефлекс **ă**, укажува уште на други два : **ạ** (што може да се третира за варијанта) и **у**. Треба да се одбележи дека голем е бројот на примерите со замена **у**, што можат да се објаснат како црквенословенизми (во некои случаи тие се под акцент): *го̄ле́момуче́ниц, муче́ниц, пра̄́вному́чник, са наблуди́* (сп. „блудниот син„), *су́бӯта* (сп. „велја субута„), но среќаваме и случаи што не се подведуваат под споменатава категорија: *ку́ќа, ку́с, врукѝна.*

6.1. Во морфологијата на говорот на с. Кулакија А. Вајан успеал да открие некои специфичности кои досега не биле познати во македонските дијалекти, таков е случајот со

присуството на множинската наставка **-и**, што ја проширила својата употреба (кај именки од ср. род), со тенденција да се генерализира: *ре́брӣти* - чл. мн. од „ребро„, *ḡуве́ди* - мн. од „гуведо„, *ја́ḡнӣти* - чл. мн. од „јагне„, *п̄ра́си* - мн. од „прасе„, *ја́јцӣти* - чл. мн. од „јајце„, *де́цӣти* - чл. мн. од „дете„ (некои примери се позајмени од Зборникот на Верковиќ). Слични случаи наведува и кај еднослоҗни именки од м. род: *п̄у две ḡро́ши, двана́десе̄т ко́ши, де́вӣт ре́ди;* со член: *ли́стӣти.* Меѓу посебностите во говорот на односново село, констатирани во споменатото Евангелие, уште треба да се споменат случаите во кои има нерегуларност во категоријата род, односно примери со несоодветна конгруенција: *ӯт т̄фо́јӣу ра́дус; му испадна́л крӑф,* но *крӑф му т̄ече́ла; т̄е́шка омре́ш,* и: *т̄е́шко умре́ш,* уште: *умре́шӯт; о́ḡин запале́на* и др.

6.2. За причините на односниве нерегуларности А. Вајан ништо не коментира, или просто речено не стигнал дотаму. Ние, следејќи го проблемот подолго време и врз богат материјал, дојдовме до уверување дека и едната (обопштената употреба на множинската наставка **-и**) и другата појава (нерегуларности во категоријата род) треба да се следат во рамките на меѓујазичните контакти и влијание од турскиот јазик. За ова укажуваме во трудовите „Кукушкиот говор„ и „Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел„.[7]

7.1. А. Вајан работејќи врз македонската јазична проблематика не можел да остане надвор од полемиката за „националното„ прашање, т.е. чувствувал потреба да проговори за релацијата: македонскиот наспрема соседните јужнословенски јазици (бугарскиот и српскиот). Укажувајќи дека македонскиот има допирни точки и со едниот и со другиот, со бугарскиот повеќе (на морфолошко ниво), со српскиот во областа на фонетиката (развојот на прсл. групи ***tj**, ***dj** во **ќ** и **ѓ**, развојот на **ѣ** во **е**, повлекувањето на акцентот од крајниот

[7] К. ПЕЕВ, *Кукушкиот ḡовор,* кн. 1, 1987 и кн. 2, 1988, Скопје; *Речник на македонските ḡовори во југоисточниот егејски дел,* т. 1, 1999, т. 2, 2002, т. 3, 2004, т. 4. 2006, Скопје.

отворен слог и др.), настанати при одредени историско-политички околности (ширењето на српската држава на југ), сепак за А. Вајан сосема е неприфатливо тврдењето на А. Белиќ дека северните и средните македонски говори се „српско-македонски„, правејќи целост со јужните српски и одделувајќи ги од другите македонски говори.

На својот став по „македонското„ прашање, А. Вајан сакал да му даде поголема гласност, и го објавил (освен во споменатата студија кон „Кулакиското евангелие„) и во одделна статија во познатото париско славистичко списание „ Bulletin de la Societe...” , каде што среќаваме: „Поимот на „словенскиот македонски„ е нејасен само за оној што тоа го сака. Словенскиот македонски претставува реалност во таква мера што (уште) во 19. век суштествувал еден македонски литературен јазик, јазик на сосема мала учена литературата, но на обилна народна литература; и не се работи само за документи на фолклорот какви што можат да се соберат сегде: лирската македонска песна, многу ценета во Србија и во Бугартија, претставува еден автентичен литературен жанр, со реална вредност. Овој литературен јазик, базиран врз говори што природно се разликуваат малку меѓу себе, немаше време да се унифицира. Меѓутоа негови центри беа Скопје, Тетово, Охрид, Битола (Манастир), Воден итн.„[8]

8.1. Меѓу најзаслужните слависти за пробивот на македонистиката во европски размери секако се вбројува Мјечислав Малецки проф. на Јагелонскиот универзитет во Краков, член на Полската академија на науките. Многу млад, веднаш по студиите во Полска добил стипендија од тогашната Југословенска влада за студиско усовршување на Универзитетите во Загреб, Белград, Љубљана. Како образован дијалектолог тој знаел во кој правец е најкорисно да го усмери својот интерес (се разбира кон периферните говори): во случајот кон крајната северозападна регија - на

[8] A. VAILLANT, *Le problème du slave macédonien,* Bulletin de la Société de linguistique de Paris, t. 39, 2 (Numéro 116), Paris 1938. Цит.: Т. ДИМИТРОВСКИ и др. *За македонскиот јазик,* Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков„, Скопје, 1978, с. 34.

островот Крк (на Јадранското Море), оттаму се префрлил во Истра, а потоа се симнува сосема на југ во Црна Гора. Од односниве дијалектолошки истражувања објавил десетина значајни прилози преку кои се стекнал со репутација на врвен познавач на дијалектните прилики кај Јужните Словени. Најсилна потврда за високите оценки на неговите трудови секако претставува довербата што му е укажана од страна на Јагелонскиот универзитет кога му е доверено да формира Одделение за јужнословенски јазици под негово раководство.

8.2. Од северозападната зона (Крк и Истра), односно југозападната (Црна Гора), Малецки својот интерес го свртува кон југоисток, т.е. кон македонските говори во околината на Солун. За таа цел, пролетта 1933 тој се упатува кон Македонија и цели три месеци останал во Солунско, во селата Сухо и Висока, независно што кон крајот на 19-от век, како што рековме, во односнава регија истражувал Словенецот Ватрослав Облак. Малецки сакал да ги заокружи претходните сознанија, да направи комплетна слика за односниве архаични говори. Тој си поставил таква задача во еден период кога владејачките гарнитури и во Србија и во Бугарија со сите средства се борат да ја подведат Македонија под своите сфери на влијанија. За реализација на односниве цели тие ангажираат цела машинерија (било политичка, било научно-лингвистичка) со однапред планирана задача: да се потврди српскиот, односно бугарскиот карактер и потекло на македонските говори.

Освен тоа во јужната сфера, онаму каде што се упатил Малецки, грчката владејачка класа со принуда го грцизира македонското население и тоа до таква степен што било забрането дури и дома да се зборува на мајчиниот јазик, користејќи се со строги казнени мерки дури и прогонства на островите. „Во областа Богданско (во која спаѓаат и селата Сухо и Висока) Малецки доаѓа во последен момент, кога сèуште можело да се чуе македонска реч. Помладите генерации, пишува Малецки, во Сухо веќе не зборуваат

македонски. Ако тој не ги запишеше текстовите и речничкиот материјал, славистичката наука, посебно македонистиката, не ќе знаеше ништо повеќе за овој дијалект, (надвор) од скромните податоци на Облака и неколку текстови што ги запишал (односно организирал да бидат запишани) во свое време (во шестата деценија од 19-от век) српскиот фолклорист Ст. Верковиќ, а се објавени 1932 во Прага од П. Лавров и Ј. Поливка„.[9]

8.3. Од теренот во Солунско Малецки собрал богат дијалектен материјал, прецизно запишан на ниво на филигранство и го обработил, односно објавил во неколку статии и две книги (текстови и речник): *Dwie gwary macedońskie. Sucho i Wysoka w Sołuńskiem,* 1. Texty, Kraków 1934; 2. Słownik, Kraków 1936. Врз основа на споменатите текстови Малецки планирал да приготви и граматички дел и така да ја комплетира студијата, но Војната (Втората светска) и прераната смрт (доживеал само 43 години) го спречиле да ја реализира својата замисла. Започната работа од Малецки ќе ја заврши неговиот ученик Зб. Голомб како докторска дисертација и ќе ја објави во македонски превод.[10]

8.4. Од статиите прво ќе се задржиме на *Drobjazgi z Macedonii* , во која под заеднички наслов, во неколку броја на списанието *Lud Słowiański,*[11] обработува одделни проблеми од дијалектната ситуација во Солунско, меѓу нив и за развојот на крајниот **ер** (**ъ**). Ј. Иванов уште во 1922 год. во париско славистичко списание, зборувајќи за говорите во Солунско се задржува на „фрапантниот податок„ дека во споменативе говори се има зачувано **ер** (**ъ**), на крајот на зборoформите, што завршуваат на група согласки: *силнъ аскер, тој му реклъ, ендръ фасул* и др. Задржувањето на крајниот **ер** во односниве

[9] Б. ВИДОЕСКИ, *Свечен собир посветен на Мјечислав Малецки,* МАНУ, Скопје, 1977, с. 13. Од истиот труд се преземени и биографските податоци за М. Малецки.

[10] ЗБ. ГОЛОМБ, *Два македонски говора - на Сухо и Висока во Солунско* (Македонски јазик, г. XI-XII , 1960-1961, XIII-XIV, 1962-1963), Скопје.

[11] M. MAŁECKI, *Jeszcze o rozwoju końcowego jera w gwarach "Bogdańska", Drobjazgi z Macedonii,* Lud Słowiański, II, 2,1933.

примери од Сухо и Висока Иванов го објаснува со еуфонични причини, односно со стремеж да се олесни изговорот на крајната група согласки. На ова мислење на Ј. Иванов возразиле Љ. Милетиќ, А. Селишчев, а Ст. Романски тоа (возразувањето) децидно го кажува и во насловот на својата статија: „*Лажни остатоци од крајниот* **ер**„. Малецки исто така не можел да го одмине начнатото прашање за зачуван краен **ер,** но немајќи комплетен увид во нерегуларностите во категоријата род во долновардарските говори, кои што, според наше мислење, формално ги условиле примерите со „зачуван краен **ер**„ , и така тој делумно го прифаќа мислењето на Иванов, односно го модифицира како „вторично појавен„. Наспрема толкувањата што имаат фонетски карактер, меѓу нив спаѓа и она на Малецки, нашите повеќегодишни истражувања на долновардарските говори ни даваат доволно основа вниманието да го свртиме обратно, кон морфолошкиот фактор.

Да споменеме дека реонот Богданско, долг период во минатото, сè до Балканските војни - според Ст. Романски - претставувал изолиран македонски остров во еден поголем комплекс од турско население, оттаму примерите на Иванов: *силнъ асќер, тој му реклъ* треба да се третираат како случаи со нарушена конгруенција, односно со разнишаност на категоријата род; потврда за кажаното наоѓаме во обратни примери; сп. од „Кулакиското евангелие„ : *вели на неа: арно си рекал, шо немаш мъш.*[12]

8.5. Во втората статија на која ќе се задржиме *Z zagadnień dialektologii macedońskiej* Малецки, обидувајќи се да го одреди местото на македонскиот јазик меѓу српскиот и бугарскиот „влегува во дискусија„ со повеќе автори, особено со оние од софискиот и белградскиот центар, заклучокот е дека нашиот јазик има сличности и со едниот (српскиот) и со другиот (бугарскиот), но не е еднаков ниту со првиот, ниту со вториот: „... треба да се додаде дека, покрај особеностите (на

[12] К. ПЕЕВ, *Повторно за „лажните остатоци„ од крајниот* **ер** *во југоисточните говори,* Речник на југоисточните македонски говори во егејскиот дел, т. 2. Скопје, 2002.

македонските говори) што одат било по развојната линија на бугарскиот јазик, било на српскохрватскиот, има исто така и наполно индивидуални црти кои во токму таков вид не се јавуваат во ниеден од тие јазици. Тука спаѓа меѓу поважните фонетски црти развојот на *ъ, *ь > *о, е*; на големата носовка > *а* одн. *о;* па и на *ќ, ѓ* < * *tj, *dj*, несомнено многу блиски до српските *ћ, ђ,* но сепак од нив различни. Затоа, исто така на прашањето дали се македонските говори српски или бугарски, би одговорил дека не се ни исклучиво српски ни бугарски, ами повеќето од нив претставуваат *индивидуален дијалектен тип* (којшто може да се нарече и *македонски јазик*), поврзан со силни јазли на сродство со двата спомнати јазици. Македонскиот е премин меѓу српскиот и бугарскиот јазик, и неговото приклучување само кон еден од тие јазици е од лингвистичка гледна точка неосновано„.[13]

9.1. Познато е дека топономастичката номенклатура презентира голем број јазични и дијалектни посебности, а исто така низ петрифицирани форми чува постари еволутивни фази од развитокот на јазикот. Оттаму трудот на Макс Фасмер „*Словените во Грција*„ ,[14] што се појави во Берлин 1941, има немала заслуга, иако индиректна, за откривањето на македонскиот јазик во светот на славистиката (среќа што се успеало книгата да се напечати во времето кога виорот на Втората светска војна земаше замав). Кога станува збор за месните имиња во Грција што Фасмер ги именува како „словенски„ условно би сме ставиле „македонски„ бидејќи најсилен пробив на југ имале македонските племиња, независно што земено пошироко во некои случаи сепак станува збор за словенски корени. Заслуга на Фасмер е и тоа дека, освен што успеал да стави на увид голем број „словенски„ топономастички термини во Грција, извршил

[13] M. MAŁECKI, *Z zagadnień dialektologii macedońskiej,* Rocznik Sławistyczny, XIV, Kraków, 1938. Цит.: Т. ДИМИТРОВСКИ и др. *За македонскиот јазик,* Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков„, Скопје, 1978, с. 34-35.

[14] MAX VASMER, *Die Slaven in Griechenland.* Berlin 1941.

и лингвистичка анализа на истите, посебно задржувајќи се на фонетските промени што се јавиле како нормална модификација во контакт со грчкиот јазик.

10.1. Блиска по својата суштина со трудот на Макс Фасмер е книгата на рускиот славист А. М. Селишчев „*Словенското население во Албанија*„.[15] Погледнато и историски и особено лингвистички станува збор за македонско население, тоа се заклучува врз основа на јазичната анализа на одделот за „словенските„ заемки во албанскиот јазик, уште повеќе врз основа на топономастичката номенклатура што ја регистрирал Селишчев скоро низ цела Албанија, потврдено и од приложената карта на која „словенските„ (или: „македонските„) имиња достигаат дури до морскиот брег. Особено внимание заслужува поглавјето во кое авторот врши еден вид реконструкција на говорот на „словенското„ население во Албанија (во минатото), врз основа на јазичните карактеристики на топономастичкиот материјал како и врз анализата на „словенските„ заемки во албанскиот јазик. Во врска со називот на книгата („*Словенското население во Албанија*„) не ќе биде без значење ако истакнеме дека рускиот славист во некоја рака бил вклучен во бугарската научно-лингвистичка елита и дека книгата е печатена во Софија.[16]

Независно од тоа треба да истакнеме дека проф. Селишчев зад себе оставил голем број студии и монографии, како ретко кој друг што се занимавал со македонските дијалекти. Неговите работи ги краси сериозен пристап, богатство од информации и прецизност во обработката на дијалектните факти. Во споменатото богатство од трудови одделно внимание заслужува книгата „*Белешки за македонската дијалектологија*„, објавена во Казањ 1918. Во студијата, освен што дава преглед на одделни прашања од македонските дијалекти, поспецијално од областа на

[15] А. М. СЕЛИЩЕВ, *Славянское население в Албании,* София 1931.
[16] А. М. СЕЛИЩЕВ, *Очерки по македонской диалектологиии,* Казань, 1918.

фонетиката (пр. за прсл. групи **tj* и **dj*), Селишчев уште прави компарации со бугарскиот јазик, со кој има немал број сличности на морфолошки план, кои во основа се појавени (и во едниот и во другиот јазик) под влијание на балканската јазична унија и со кои се одделуваат од другите словенски јазици, додека со српскиот сличностите се главно на фонетски план.

2008

СКРАТЕНИЦИ

А,БТР – Л. Андрейчин и др. , *Български тълковен речник* , София 1963.

БМ – Ст. Бојковска – Максимовска, *Дијалектни текстови од Мегленско,* Македонистика, бр. 5, Скопје, 1992.

Б(М,В,СД,К) – Т. Бицевски, *Македонски народни песни од Мегленско,* Македонско народно творештво, 6, Скопје 1985; *Македонски народни песни од Воденско,* Македонско народно творештво, 8, Скопје 1989; *Македонски народни песни од Серско и Демирхисарско,* Македонско народно творештво, 13, Скопје 1997; *Македонски народни песни од Кукушко,* Македонско народно творештво, 9, Скопје 1989.

Б,ОГ – П. Бицевски, *Орловото гнездо,* Скопје 1996.

В (V,K,S) – W. Budziszewska, *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej,* Warszawa 1983 (V – Воден, К – Кукуш, S – Солун).

ВГ,БЕР – В. Георгиев и др., *Български етимологичен речник,* София,1971...

В,СД – Б. Видоески, *Говорот на селата Плевна и Горно Броди, Драмско,* МАНУ, Прилози XXII, 2, 1992.

ВБ – Б. Видоески, *Текстови од дијалектите на македонскиот јазик,* Скопје 2000, ВГ (од Гевгелиско: Мач – Мачуково, Ст – Стојаково, Ѓав – Ѓавото, Мир – Миравци, Бог – Богданци, Пир – Пирава), ВД (Д – Дојран, Ник – Николич), ВК (од Кукушко: К – Кукуш, Пат – Патарос, Шт – Штемница, Мал – Маловци, Пл – Планица, Иц – Ицеларе); ВС (од Солунско: Кир – Киречќој, Град – Градобор), ВЕв (од Еницеардарско: Ев – Еницевардар, Бар – Баровица, Кр – Крушаре. Кор – Корнишор, Ил – Илициево, Кон – Кониково), ВВ (В – Воден, Крон – Кронцелево), ВМ (од Мегленско: Сар – Саракиново, Стр – Струпино, Тр – Тресино, Цăр – Цăрнешево, Зб – Зборцко), ВК (од Кајларско: Ран – Ранци, Тр – Тремно, Рак – Ракита, Бош – Бошувци), ВД (од Драмско: Фр – Фраштене, Тр – Трлис, ГБ – Горно Броди. Кал – Калопот, Кал – Календра), ВЛ (од Лагадинско: Ај – Ајватово), ВБ (од Богданско: Нег – Негован, Зар – Зарово, Вис – Висока, Сухо, Бал – Баливиц).

V,PM — P. Lavrov a J. Polívka, *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových.* V Praze, 1932, s. IV-596.

VM,ESJČ – V. Machek, *Etymologický slovnik jazika českého a slovenského,* Prag, 1957.

Г,ДМГ — Зб. Голомб, *Два македонски ѓовора (на Сухо и Висока во Солунско),* Македонски јазик, Скопје, XI-XII, кн. 1-2, с. 113-182, XIII-XIV, кн. 1-2, с. 173-276.

ДВ – В. Думевъ, *Воденскиятъ говоръ,* МакПр, XIII, с.8–42.

ДК – В. Дрвошанов, *Кајларскиот говор,* Скопје, 1991.

ДС(Ч) – С. Давкова, *Лексиката на говорот на с. Чифлчик* (Демирхисарско), магистерска дисертација, машинопис, Скопје 1997.

ИГ – Д. Ивановъ, *Гевгелийскиятъ говоръ,* София, 1932.

КЕ – М. Карамфиловски, Ениџевардарскиот говор, докторска дисертација, машинопис, Скопје 1995.

ЛС(К) – Веселинка Лаброска, *Говорот на с. Кула* (Серско), магистерска дисертација, Скопје 1997.

MS,t,s – M. Małecki, *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Sołuńskiem), I, Teksty,* Kraków 1934; *II Słownik,* Kraków 1936;

МЕ(В) – Б. Ристовски, *"Вардар". Научно-литературно и општествено-политичко списание на К. П. Мисирков,* Скопје, 1966.

MV,K – A. Mazon et A. Vaillant, *L`évangéliaire de Kulakia un parler slave du Bas - Vardar,* Paris 1938.

МС(В) – Л. Милетичъ, Изъ живота на Българитѣ въ Солунско, МакПр, VIII, София, 1932.

МЕ(Р) – Бл. Ристовски, Раните ракописи на К. П. Мисирков на македонски јазик, Скопје, 1998.

О,СРЯ — С. Ожегов, Словарь русского языка, Москва 1963.

ПД – К. Пеев, Дојранскиот говор, Македонистика, 2, Скопје 1979 (Д – Дојран, од Дојранско: Ник – Николич, Пат – Патарос, Фур – Фурка) .

ПК,II — К. Пеев, Кукушкиот говор II, Скопје 1989 (од Кукушко: Мор – Моларци, Грам – Грамадна, Шт – Штемница, Пл – Планица Ним – Ниманци, Шек – Шекерлија, Иц – Ицеларе, Пос – Постолар, Крец – Крецово, Гăр – Гăрбашел, Даут – Дутлија).

ПК – К.Пеев, според лично собрани необјавени материјали: од Кукушко: Мот – Мотулово, АḰ – Амбар Ḱој; од Гевгелиско: Којн – Којнско, Ст – Стојаково, Пир – Пирава, Гум – Гуменца, Мач – Мачуково – (материјалите се депонирани во Институтот), од Серско: Сек – Секавец [заедно со А. Поповски], од Драмско: Плев – Плевна [заедно со А. Поповски], од Гевгелиско: Фур – Фурка – (материјалите се депонирани во Архивот на МАНУ),

PS, ERHSJ — P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1971...

Р,ДГ – Ст. Романски, Долновардарскиятъ говоръ, МакПр, кн. 1, София 1932.

РМЈ — *Речник на македонскиот јазик* I, II, III, Скопје 1961...

РСХКНЈ — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика,* Београд, 1959...

СК — Д. Сакъов, *Принос към речника на кукушкия говор,* Българска диалектология, III, София 1967.

ТГ – Ст. Тановић, *Српски народни обичаји у ћевћелијској кази,* Српски етнографски зборник, XL, Београд, 1927.

УЕ – Д. Угриновски, *"Народни обичаи од Ениџевардарско"*, машинопис.

Ф,ЭСРЯ — *Этимологически словарь русского языка,* Москва 1986...

ШГ,1(К,Д) – К. Шапкарев, Сборник от *български народни умотворения,* т. 1, София, 1968 (К – Кукушко, Д – Дојранско).

ШГ,5(С,К,Д) – К. Шапкарев, *Избрани дела,* V, Скопје, 1976 (Г – Гевгелиско, С – Солунско, К – Кукушко, Д – Дојранско).

ТРАНСКРИПЦИЈА

ă. – Со овој знак го предаваме "темниот вокал" независно од неговото потекло.

ą, , ǫ. – Точката под вокалот го означува полуредуцираниот изговор: *ą* клони кон *ă*, кон *и*, *ǫ* кон *у*.

а:, е:, о:. – Должината на вокалите ја означуваме со знакот : (две точки) поставен од десната страна до буквата.

ä. – Со овој знак го обележуваме широкиот изговор на вокалот *е*.

л'. – Овој знак го означува полумекото *л*.

н'. – Со овој знак се означува мекото *н'*. Во крајната југоисточна периферија, пр. во Лагадинско консонантите си имаат свои меки парници што ги претставуваме на истиот начин – со надреден знак од десната страна на буквата (*д - д', з – з', т – т'* и сл.).

л̥. – Со овој знак се означува вокалниот изговор на *л*.

р̥. – Овој знак го означува вокалниот изговор на *р*.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.163.3'282.4(495.6-12)(038)

ПЕЕВ, Коста
Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел. Т. 5 / Коста Пеев. - Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2009. - 421 стр. ; 23 см

На наспор. насл. стр.: Dictionary of Macedonian dialects in the South-East Aegean part of Macedonia / Kosta Peev. - фусноти: стр. 415-416

ISBN 978-608-203-025-8
1. Ств. насл. на наспор. насл. стр. , - I, Peev, Kosta види Пеев, Коста
а) Македонски јазик - Дијалекти - Егејска Македонија, југоисточна - Речници
COBISS.MK-ID 77819146

СОДРЖИНА

Р.....11
С.....151

За дописката од Солунско што го отвори патот за победа на македонската теорија за потеклото на старословенскиот јазик.....385
За некои специфичности на говорот во Пазарско.....393
Откривање на македонскиот јазик од странските лингвисти 399

